

BIBLIOTHECA INDICA SERIES WORK NO—175

RASĀRṆAVA रसाणवम्

Edited by

Praphulla Candra Ray
Hans Candra Kaviratna

THE ASIATIC SOCIETY

1, PARK STREET, CALCUTTA -16

1985

© The Asiatic Society

First published in 1910
Reprinted in 1985

Published by
Dr Chandan Roychaudhuri
General Secretary
The Asiatic Society
1, Park Street
Calcutta-700 016.

Printed by
M. Sarkar
M/s. Communik Media Service
50, Ashoke Avenue
Calcutta-700 047

SL. NO.
177440

Price : Rs. 85.00

RASĀRṆAVA
रसार्णवम्

Edited by

Praphulla Candra Rāy
Hariś Candra Kaviratna

THE ASIATIC SOCIETY

CALCUTTA-700016

Acc to B 269

Date 19 6. 86.

PREFATORY NOTE

The Rasārṇava, a twelfth century Sanskrit treatise on Alchemy, is one of the most important scientific works of medieval India. It was edited from several manuscripts by the eminent chemist Sir Prafulla Chandra Roy and Pandit Harischandra Kaviratna and was published in the early years of the present century (1908-10) by the Asiatic Society. The book remained out of print for a long time and it was only during the bicentenary of the Society that a decision could be taken for its reprinting, keeping in view the importance of the work and the persistent demand from scholars for it. I hope the books newly printed by the Society will go a long way to meeting the needs of scholars and researchers.

12th March, 1985.

Chandan Roychaudhuri
General Secretary

PREFACE

While collecting materials for my History of Hindu Chemistry I was very much struck with the wealth of information and chemical knowledge of which *Rasārṇava* is the repository. Thus 'Nature' in its review of the "History of Hindu Chemistry" (Vol. I) speaking of the progress of chemistry in ancient India quotes two remarkable passages from *Rasārṇava* :

"Copper yields a blue flame...that of tin is pigeon-coloured ; that of lead is pale-tinted,"

and as another example :—

"A pure metal is that which, when melted in a crucible, does not give off sparks, nor bubbles, nor spurts, nor emits any sound, nor shows any lines on the surface, but is tranquil as a gem" (see pp. 51-52 vs 49-52.) *

Among the alchemical Tantras *Rasārṇava* holds a unique position and I have referred to it in the following terms in the Introduction to the History of Hindu Chemistry, Vol. 1, 2nd ed. Intro. lxxxiii :

"It is to be regretted that of the several works quoted by Mádharma *Rasārṇava* alone seems to have survived to our days. This work is almost unknown in Bengal, and extremely rare even in N. India and the Deccan. We have been fortunate enough

* "Nature", 1903, LXVIII, 51.

to procure a transcript of it in the Raghunátha Temple Library, Kashmir, and another from the Oriental MSS. Library, Madras. As one of the earliest works of the kind, which throws a flood of light on the chemical knowledge of the Hindus about the 12th century A.D., Rasárnava must be regarded as a valuable national legacy. It has, besides, the merit of being the inspirer of several works of the Iatro-chemical period, notably Rasaratna-samuchchaya and Rasendrachintámvi."

It was thought highly desirable that the full and correct text of this great Tantra be presented to the world, and the Publication Committee of the Bibliotheca Indica have laid me under a debt of obligation by acceding to my request to include it in their series. A serious difficulty, however, arose in the way of restoring the text. The MSS. mentioned above were both faulty and defective. I was, however, fortunate in procuring three more transcripts from the libraries of Bikanir, the Deccan and Mysore respectively. The text of the present work is thus based upon a careful collation of five distinct MSS. It is a remarkable fact that these MSS., though procured from such widely divergent sources, often concur in repeating the same errors. There is a close agreement between the MS. of Bikanir and that of Kashmir--possibly they are both derived from the same exemplar. The Kashmir MS. has been found to be on the whole complete and reliable, and it has been mainly followed. The other MSS. are more or less fragmentary, but these *disjecta membra* have been of signal service in throwing light upon doubt-

ful passages. Additional help has also been derived from a comparison of several extracts from *Rasārṇava* with which *Rasendra-chintāmani*, *Rasaratnasamuchchaya*, *Sarvadarsanasamgraha*, *Yogatarangini* etc. abound. In spite of all these collateral advantages there was much that could be desired. While the third and concluding part of the present work was in the press, I received a letter from Kavirāj Durgánárāyan Sen Sāstrī, who had been to Jammū on a professional visit, volunteering his services for the search of rare Sanskrit MSS. bearing upon Chemistry and Medicine. Among the several MSS. which the scholarly instinct of the Kavirāj had hit upon was one entitled *Rasakāmadhenu*. Although this work is merely a compilation, it proved to me like a God-send, as it is full of lengthy extracts from *Rasārṇava* of remarkable textual accuracy. Indeed, so material has been the help rendered by *Rasakāmadhenu* that it has been thought advisable to draw up a list of corrections based upon this work and it has been inserted as an appendix.

As the Preface appears over my signature alone, I avail myself of this opportunity of expressing my deep obligations to my collaborator, Pandit Harischandra Kaviratna, on whom has mainly devolved the vast labour of going carefully and critically through the text of the MSS. He has also drawn up the exhaustive table of contents (अनुक्रमणिका) and the alphabetical index with glossary of technical terms. It is to be hoped that even a casual reader will have no difficulty in finding out the particular information he is in need of.

I have not attempted here any historical review of the *Rasárnava*. The probable date of the work will be found discussed at length in the *History of Hindu Chemistry*, Vol. I. Introduction, under the *Tantric Period* and in Vol. II, Intro., ch. I., under the *age of Nágárjuna and the alchemical Tantras*.

P. C. Ráy

Presidency College.

October, 1910.

रसार्णवस्य अनुक्रमणिका ।

	पृष्ठे
प्रथमः पटलः—तन्त्रावतारः	१-१०
रसस्य उत्पत्तिः माहात्म्यं नामत्रयञ्च	५
रसविद्या परा विद्या	७
रसनिन्दाफलं	७-८
द्वितीयः पटलः—दीक्षाविधानः	१०-३४
रसगुरुलक्षणं	१०-११
शिष्यलक्षणं	११-१२
शिष्यालक्षणं	१३-१४
रसदीक्षाविधानं	१६-२४
रसकर्मस्थानं	१६-१७
रसाङ्गुशीदेवीपूजनं	१८
रसेश्वरस्य मन्त्रः	२१
प्रश्नावताराय महाकालपूजनं	२६
तृतीयः पटलः—मन्त्रन्यासाः	३५-४१
चतुर्थः पटलः—यन्त्रमूषाग्निवर्णनः	४१-५६
यन्त्रसंग्रहः	४२
दोलायन्त्रं	४३

(२)

मूषायन्त्रं	४४
गर्भयन्त्रं	४५
वज्रमूषा	”
वरमूषा	४८
प्रकाशमूषा	”
अश्वमूषा	”
भस्ममूषा	५०
शुल्पादीनां विभिन्नवर्णाः ज्वालाः	५१
कोष्ठकं	५२
मर्दकः	५४

पञ्चमः पटलः औषधिनिर्णयः ५६-६७

रसनियामकौषध्यः	५७-५८
रसनिर्जीवकारकौषध्यः	५८-६०
रसमारकीषध्यः	६०-६१
रसवन्धकरौषध्यः	६१-६२
द्राविकाः	६२
क्रामिकाः	६२-६३
मूलिकाः	६३
रसशीघ्रलं जारणे पञ्चरत्नं	६३-६४
वृक्षक्षाराः	६४

(३)

शुक्रशर्कराः	६४
नवणाः	”
महाविषाः	६५
उपविषाः	”
तेलानि	”
मूत्राणि	”
पित्तानि	”
वसाः	”
विषः	”
रक्तवर्गः	६६
पीतवर्गः	”
शुक्रवर्गः	”
द्रावणानि	”
शोधनानि	”

षष्ठः पटलः—अभ्रकादिलक्षणासंस्कारनिर्णयः ६७-६४

शक्तिचतुष्टयम्—अभ्रक-कान्त-वज्र-वैक्रान्तरूपम्	६८-६४
अभ्रकस्य उत्पत्तिः भेदाः शोधनादीनि च	६८-७५
कान्तस्य भेदाः शोधनादीनि च	७६-८०
वज्रस्य उत्पत्तिः भेदाः मारणादीनि च	८०-८१
वैक्रान्तस्य उत्पत्तिः भेदाः सत्त्वादीनि च	८१-८४

सप्तमः पटलः—महारसोपरस-लोहलक्षण-

संस्कार-रत्नद्रावणमारण-निर्णयः . ६५-१२५

महारसाः (माक्षिकाद्यष्ट) .	६५-१०७
माक्षिकस्य उत्पत्तिः भेदाः शोधनादीनि पर्यायश्च	६५-६८
विमलस्य शोधनादीनि .	६८
शैलस्यः उत्पत्तिः शोधनं पर्यायश्च .	६८-१००
चपलस्य भेदाः शोधनञ्च .	१००-१०१
रसकस्य भेदाः शोधनादीनि पर्यायश्च .	१०१-१०३
सस्यस्य उत्पत्तिः शोधनं पर्यायश्च .	१०३-१०५
दरदस्य भेदाः शोधनं पर्यायश्च .	१०५-१०७
स्रोतोऽञ्जनस्य शोधनं .	१०७
उपरसाः (गन्धकाद्यष्ट) .	१०७-११५
गन्धकस्य उत्पत्तिः भेदाः शोधनञ्च .	१०८-११०
तालकस्य भेदाः शोधनञ्च .	११०-१११
शिलायाः (मनःशिलायाः) शोधनं .	१११-११२
सौराष्ट्रग भेदाः शोधनञ्च .	११२
काशीस्य भेदाः शोधनञ्च .	”
गैरिकस्य भेदाः शोधनञ्च .	”
राजावर्तस्य भेदाः शोधनञ्च .	११३
कङ्कुष्ठस्य सत्त्वं .	”

लोहानि (सुवर्णादि षट्)	. . .	११५
सुवर्णस्य भेदाः शोधनञ्च	. . .	११५-११६
रजतस्य भेदौ शोधनञ्च	. . .	११६
ताम्रस्य भेदौ शोधनञ्च	. . .	"
तीक्ष्णस्य भेदाः शोधनञ्च	. . .	११७
वज्रस्य भेदौ	. . .	"
नागस्य (सीमकस्य) शोधनं	. . .	११७-११८
लोहद्रावविधिः	. . .	११८-१२२
रत्नद्रावविधिः	. . .	१२२-१२३
लोहमारणविधिः	. . .	१२३-१२५
षष्ठमः पटलः—बीजसाधनः	. . .	१२६-१४०
महारसानां रागसंख्या	. . .	१२६-१२८
बीजानां साधनं	. . .	१२८-१३०
हृन्मेलापनं—हेमाभ्रं, ताराभ्रं, वज्राभ्रं, नागाभ्रं, शुल्वाभ्रं, तीक्ष्णाभ्रं.	. . .	१३०-१३२
बीजानां रञ्जनं	. . .	१३३-१३४
पक्वबीजानि, तेषां रञ्जनञ्च	. . .	१३४-१४०
नवमः पटलः—विडुक्तयनः	. . .	१४१-१४४
दशमः पटलः—रसशोधनः	. . .	१४५-१५६
रसस्य लक्षणं, नामानि, भेदाश्च	. . .	१४५-१४६

रसस्य स्वेदनं, मर्दनं, चारणं, जारणं, द्रावणं, रञ्जनं, सारणं, क्रामणं । स्वेदनात् तीव्रत्वं, मर्दनात् अमलत्वं, चारणात् बलकरणं, जारणात् बन्धनं, द्रावणात् एकत्वं, रञ्ज- नात् रक्तत्वं, सारणात् व्यापित्वं, क्राम- णात् क्रामित्वं	१४६-१४७
रसस्य पञ्च गतयः पञ्च अवस्थाश्च	१४६
रस(पारद)दोषाः	१५०
लिच्चादि-भारान्तानि परिमाणानि	१५०-१५१
श्लैष्मिणस्वेदनं (समाप्तं)	१५२
सन्धानास्त्वस्वेदनं	"

एकादशः पटलः—बालजारणाः १५६-१६३

रसस्य जारणा	१५७
रसस्य बालजारणा	१५७-१५८
अभ्रक(व्योम)जारणं	१५८-१६३
अभ्रकसत्त्वस्य जारणं	१६३
रसस्य ग्रामदानं—जीर्णस्य च लक्षणम्	१६४
त्रिविधा चारणा	१६५
रसस्य ग्रामजारणं	१६६

रसस्य सर्त्र्दोषविनाशनं (जीर्णं षड्गुणेन

अभ्रकेष	.	.	१६७
जीर्णाभ्रकस्य लक्षणं (पञ्च भ्रवस्याथ)	.	.	१६८
सर्त्र्दसत्त्वजारणं	.	.	१६९
भूचरी जारणा	.	.	१७०-१७२
खेचरी जारणा	.	.	१७२-१७३
जारणान्तरं	.	.	१७३-१७४
जारणाक्रमः	.	.	१७४
रत्नजारणा	.	.	१७६
सीमजारितरसस्य प्रभावः	.	.	१८१
सीसाभ्रजारणं	.	.	१८६
रसस्य संस्काराः (सप्त), तेषां च लक्षणानि	.	.	१८९-१९०
रसस्य शोधनादिक्रमाः-तज्ज्ञानेन च सिद्धिः	.	.	१९१-१९३

द्वादशः पटलः—

रसस्य बन्धनं	.	.	१९४-१९९
रसस्य बन्धनान्तरं	.	.	१९९-२००
रसस्य बन्धनान्तरं	.	.	२०१-२०४
रसस्य बन्धनान्तरं	.	.	२०४-२०६
रसस्य बन्धनान्तरं	.	.	२०६-२०७
रसस्य बन्धनान्तरं	.	.	२०७-२१०

मूर्च्छितरसस्य प्रभावः	२१०-२११
रसस्य बन्धनान्तरं	२११-२१६
रसबन्धकरी उच्चटी	२१७
रत्नास्रुहीकल्पः	२१८
स्यूलपद्मिनीविधिः	२१९
कुमुदिनीविधिः	२२०
चित्रकविधिः	२२१
ज्योतिष्मतीतैलविधिः	२२३
रसबन्धकरी दग्धारोहा	२२४
रसबन्धकरी कटुतुम्बी	२२६
क्षीरकन्दविधिः	२२७
शाकवृक्षविधिः	२२८
देवदालीविधिः	२२९
श्वेतगुञ्जाविधिः	२३०
चन्द्रोदकेन रसबन्धनं	२३१
कर्त्तरीरसबन्धनं	२३४
विषोदरसबन्धनं	२३७
[विषहणविधिः	२४१-२४२]
सञ्जीवनी(न)जलविधिः	२४२-२४७
उष्णोदकविधिः	२४७-२५१
शैलोदकविधिः	२५१-२६६

गुटिकया अट्टशयत्वलाभः वर्षसहस्रजीवनञ्च	२६३-२६६
रसभस्मरसायनं	२६६-२७२
तयोद्देशः पटलः—द्रुतिबन्धनः	२७४-२८०
बर्जजारणा, त्रिविधबन्धनम्	२७४-२७६
द्रुतिबन्धः, द्रुतीनां मेलनम्	२७६-२८०
चतुर्द्देशः पटलः—वज्रबन्धः	२८१-३१४
वज्रबन्धः (रसस्य)	२८१-२८७
वज्रबन्धान्तरं (रसस्य)	२८७-२८५
द्रव्यसंस्कारः	२८५-२८६
वज्रभस्म	२८७-२८८
वज्रभस्म	२८८-३०३
सिद्धरसः	३०३-३०४
द्रुतबन्धः	३१२-३१४
पञ्चद्देशः पटलः—महारसीपरसलीहबन्धः ३१५-३५३	
वैक्रान्तेन (महारसनाम्नापि ख्यातेन) रसबन्धः	
—वैक्रान्तबन्धः ३१६-३२४	
वैक्रान्तसत्त्वेन रसबन्धः	३१६
श्वेतवैक्रान्तेन ”	३१८
रक्तवैक्रान्तेन ”	३१८
कृष्णवैक्रान्तेन ”	३२०

पीतवैक्रान्तेन रसबन्धः	३२१
नीलवैक्रान्तेन ,,	३२२
अयस्कान्तेन (महारसनान्नापि ख्यातेन)	

—कान्तबन्धः ३२४-३२५

चपलेन ,, --चपलबन्धः	३२५-३२७
गन्धकेन ,, --गन्धकबन्धः	३२७-३३५
तालकेन ,, --तालकबन्धः	३३५-३३६
कुनव्या (मनःशिलया) बन्धः	३३६-३३८
लोहैः मास्रिकादिभिश्च ,,	३३८-३५३

षोडशः पटलः—रसरञ्जनः ३५४-३७२

रसद्रावणं	३५४-३५६
वज्रादिरत्नानां जारणं द्रावणञ्च	३५६-३५८
जीर्णरसस्य कापालिरञ्जनम्	३५८-३६०
,, नानाविधरञ्जनप्रकाराः	३६०-३७२

सप्तदशः पटलः—लोहवेधः ३७३-३८८

रसस्य सारणं, प्रतिसारणम्, अनुसारणञ्च	३७३-३७४
रसस्य क्रामणं	३७४-३७५
हेमतारदलानि	३७५-३८७
तत्र हेमदलं	३७५-३८६
तथा तारदलं	३८६-३८७

रसवेधः	३६७-३६८
उद्घाटः, रसविहनागः	३६८-३६९
अष्टादशः पटलः—	४००-४३६
देहशोधनं	४००-४०१
आरोटसेवनम्	४०१-४०२
क्षेत्रीकरणम्	४०२-४०३
वज्रजीर्णरसभक्षणम्	४०३-४०४
लोहजीर्णभस्मरसभक्षणम्	४०४-४०५
हेमजीर्णभस्मरसभक्षणं वैक्रान्तजीर्णभस्मरसभक्षणञ्च	४०५-४०६
हेमादिजीर्णभस्मरसभक्षणफलम्	४०६-४०८
रसवीर्यरक्षणोपायाः	४१०-४११
वज्रभस्मरसायनम्	४११-४१४
वज्रमत्त्वरसायने उपचारः	४१४-४१५
मन्त्रहीनस्य दुर्गतिः	४१५-४१६
रसस्य कामणोपायाः	४१७-४१८
रससेवनकाले वर्जनीयानि	४१८-४२०
तत्काले सेवनीयानि	४२०-४२१
रसाजीर्णं अनिष्टानि	४२१-४२२
देहवेधः—त्वग्वेधः, मांसवेधः, रक्तवेधः,	

अस्थिवेधः, मज्जवेधः, नाडीवेधः,

धातुवेधः, कवचवेधः	४२३-४२४
एतेषां वेधानां फलानि	४२३-४२४
तक्रादिमर्दनम्	४२४
अजरामरत्वलाभः	४२५
वज्राङ्गसुन्दरीगुटिका	४२७
सर्व्वसिद्धिदा गुटिका	४२८
रसशास्त्रज्ञानविहीनस्य निन्दा	४२९
अन्यत् गोलबन्धनम्	४३०
अन्यः वक्ष्यन्त्यः	४३२

बद्धरसप्रभावकथनम्—तप्तकटाहे रससिद्धस्य

पुंसः देहक्षेपणं, तत उत्थानम्, दिव्य-

कन्यागमनम्, तथा सह सिद्धलोके

गमनम्, तत्र सर्व्वसुखभोगः, प्रलये

विलयश्च ४३३-४३६

रसार्णवम्

पारशद्विरसोपरसविषयकं तन्मन्

श्रीलश्रीयुक्त-

वङ्गदेशीयासियाटिकसमितेरनुज्ञया

कलिकाता-प्रेसिडेण्टीकलेजे रसायनाध्यापकेन

डि. एस्सि.—पि एस्स. डि.—उपाचिह्नकारिणा

द्विन्दुरसायनेतिहासप्रत्येता

श्रीमफुल्लचन्द्र-रायेण

तथा

तस्यैव कलेजस्य संस्कृताध्यापकचरित्रे

श्रीहरिचन्द्र-काविरत्नेन

संकलितं संशोधितम् ।

कलिकाता-राजधान्याम्

घोषवर्त्मनि २७ संस्करण-भवने सत्सयम्के

शोधितवचनशोपाध्यायेन मुद्रितम्

प्राकैवर्णस्य-५७-संस्करणभवनात्

प्रकाशितम् ।

प्रकाश्याः १८१२ ।

Title Page of the first edition of Rasārnava

रसार्णवम् ।

ॐ श्रीगणेशाय नमः ।

प्रथमः पटलः ।

यस्मिन् सर्वं यतः सर्वं यः सर्वं सर्वतश्च यः ।

यश्च सर्वमयो नित्यं तस्मै सर्व्वात्मने नमः ॥ १ ॥¹

कैलासशिखरे रम्ये नानारत्नविभूषिते ।

नानाद्रुमलताकीर्णे गुप्तसंबन्धवर्जिते ॥ २ ॥

देवदेवं सुखासीनं नीलकण्ठं त्रिलोचनम् ।

प्रणम्य शिरसा देवीं पार्वतीं परिपृच्छति ॥ ३ ॥

श्रीदेव्युवाच ।

देवदेव महादेव काल कामाङ्गदाहक ।

कुलकील-महाकील-सिद्धकीलादिनाशन ॥ ४ ॥

(1) The portion from the first śloka to the first hemistich of the 54th is wanting in the Bikāni MS (B). Ślokas from the first to the 43rd are wanting in the Madras MS (M).

त्वग्रसादाच्छ्रुतं सर्वं मशेषमवधारितम् ।
 यदि तेऽहमनुग्राह्या यद्यहं तव वल्लभा ॥ ५ ॥
 सूचिता सर्व्वतन्त्रेषु या पुनर्न प्रकाशिता ।
 जीवन्मुक्तिरियं नाथ कीदृशी वक्तुमर्हसि ॥ ६ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

साधु साधु महाभागी साधु पर्व्वतनन्दिनि ।
 साधु पृष्टं त्वया देवि भक्तानां हितकाम्यया ॥ ७ ॥
 अजरामरदेहस्य शिवतादात्म्यावेदनम् ।
 जीवन्मुक्तिर्महादेवि देवानामपि दुर्लभा ॥ ८ ॥
 पिण्डपाते च यो मोक्षः स च मोक्षो निरर्थकः ।
 पिण्डं तु पतितं देवि गर्हभोऽपि विमुच्यते ॥ ९ ॥
 यदि मुक्तिर्भगक्षोभे किं न मुञ्चन्ति गर्हभाः ।
 अजाय वृषभाश्चैव किन्न मुक्ता गणास्विके ॥ १० ॥
 तस्मात् संरक्षयेत्^१ पिण्डं रसेऽवैव रसायनेः ।
 शुक्रमूत्रपुरीषाणां यदि मुक्तिर्निर्धवणात् ॥ ११ ॥
 किन्न मुक्ता महादेवि श्वानशूकरजातयः ।
 षड्दर्शनेऽपि मुक्तिमु दर्शिता पिण्डपातने ॥ १२ ॥
 करामलकवत्^२ सापि प्रत्यक्षं नोपलभ्यते ।
 अकथ्यमपि देवशि मद्भावं कथयामि ते ॥ १३ ॥

(1) Kāśmīr Ms. (K) reads मुच्यते, which is incorrect. (2) मञ्जु-
 दर्शनसंग्रह reads तस्मात् रक्षयेत्. (3) K reads करामलकवत्, which is in-
 accurate.

शून्यपापो मन्त्रयाजी^१ न पिण्डं धारयेत् क्वचित् ।
 देवानामपि देवशि दुर्लभं पिण्डधारणम् ॥ १४ ॥
 किं पुनर्मानुषाणान्तु धरणीतलवामिनाम् ।
 धर्मं नष्टे कुतो धर्मः धर्मं नष्टे कुतः क्रिया ॥ १५ ॥
 क्रियानष्टे^२ कुतो योगः योगे नष्टे कुतो गतिः ।
 गतिनष्टे^३ कुतो मोक्षो मोक्षे नष्टे न किञ्चन ॥ १६ ॥
 (तेन पिण्डो महाभाग रक्षणीयः प्रयत्नतः ।)^४

श्रीदेव्युवाच ।

जावद्भुक्तिस्वरूपं तु देवदेव श्रुतं मया ।
 तत्रत्युपायं भि ब्रूहि यद्यस्ति करुणा मयि ॥ १७ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

कर्मयोगेन देवशि प्राप्यते पिण्डधारणम् ।
 रमश्च पवनधृति कर्मयोगो द्विधा मनः^५ ॥ १८ ॥
 मूर्च्छितो हसते व्याधिं सृतो जावद्यति स्वप्नम् ।
 बहः खेचरतां कुर्व्यात् रसो वायुश्च सखि ॥ १९ ॥^६
 ज्ञानान्मातः सुरेशानि ज्ञानं पवनधारणात् ।

(1) K reads शून्यपापमन्त्रयाजी, which seems to be grammatically incorrect. (2) क्रियानष्टे - क्रियामात्रे. गतिनष्टे - गतिनशे. (3) K reads कुतो मष्टे, which is incorrect. (4) K adds the line with a line below it without affixing a serial number to it. (5) स द म and रमश्च नन्वसाण read मृत. (6) स द म reads हसते यद्यत्. (7) The 19th and the 19th ślokas are quoted as स द म.

तत्र देवि स्थिरं पिण्डं यत्र स्थैर्यं रसः प्रभुः ॥ २० ॥
 अचिराज्जायते देवि शरीरमजरामरम् ।
 मनसश्च यथा ध्यानं¹ रसयोगादवाप्यते ॥ २१ ॥
 सत्यं स² लभते देवि ज्ञानं विज्ञानपूर्वकम्³ ।
 तस्य⁴ मन्त्राश्च सिध्यन्ति योऽश्नाति⁵ मृतसूतकम् ॥ २२ ॥
 यावन्न शक्तिपातसु न यावत् पाश⁶कृन्तनम् ।
 तावत्तस्य कुतो बुद्धिः⁷ जायते मृतसूतके ॥ २३ ॥
 मद्यमांसरता नित्यं भगलिङ्गेषु ये रताः ।
 तेषां विनष्टबुद्धीनां रसज्ञानं सुदुर्लभम् ॥ २४ ॥
 कुलशासनहीनानां सदृशनमकाङ्क्षिणाम् ।
 न सिध्यति रसो देवि पिबन्ति मृगतृणिकाम् ॥ २५ ॥
 गोमांसं भक्षयेद्यस्तु पिबेदमरवारुणीम् ।
 कुलीनं⁸ तमहं मन्ये रसज्ञमपरेऽधमाः ॥ २६ ॥
 न गर्भः संप्रदायार्थे⁹ रसो गर्भो विधायते ।
 तेनायं लभते सिद्धिं न सिद्धिः सूतकं विना ॥ २७ ॥

(1) र. चि. reads समाधानम्. (2) सत्वश्च, a variant in र. चि. (3)
 र. चि. reads विज्ञानं ज्ञानपूर्वकम्. (4) सत्यं, a variant in र. चि. which is
 not appropriate here. (5) K reads अश्रुते in the sense of अश्नाति.
 (6) र. चि. reads शक्ति, which is tautological. (7) र. चि. reads बुद्धिः.
 (8) अहं तं कुलीनं ककार्यलीनं कदाचार मन्ये. कुलीनशब्दादुत्पन्नं कौलीनं लीकानन्दा
 इत्यर्थः । अन्ये अधमाः तं रसज्ञं मन्यन्ते इत्यर्थः । (9) We have adopted the
 reading in र. चि.

यावन्न हरवीजन्तु भक्षयेत् पारदं रसम् ।
 तावत्तस्य कुतो मुक्तिः कुतः पिण्डस्य धारणम् ॥ २८ ॥^१
 मद्यमांसरताप्रज्ञा^२ मोहिताः^३ शिवमायया ।
 जल्पन्ति च वयं मुक्ता यास्यामः शिवमन्दिरम् ॥ २९ ॥
 पिण्डधारणयोगे च निस्थज्ञा मन्दबुद्धयः ।
 खण्डज्ञानेन देवेशि रञ्जितं सचराचरम् ॥ ३० ॥
 स्वदेहे खेचरत्वं च शिवत्वं येन लभ्यते ।
 तादृशे तु रसज्ञाने नित्याभ्यासं कुरु प्रिये ॥ ३१ ॥

श्रीदेव्युवाच ।

शिवतारं रसेन्द्रस्य माहात्म्यं तु सुरेश्वर ।
 श्रोतुमिच्छामि देवेश वक्तुमहंसि तत्त्वतः ॥ ३२ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

साधु पृष्टं महाभागे गुह्याद्गुह्यतरं त्वया ।
 अनुग्रहकरं ध्यानं लोकानामुपकारकम् ॥ ३३ ॥
 त्वं माता सर्वभूतानां पिता चाहं सनातनः^४ ।
 इयोश्च यो रसो देवि महामैथुनसम्भवः ॥ ३४ ॥
 खैरतः सम्भवाद्देवि^५ पारदः कीर्त्तितो महः^६ ।

(१) र. चि. exactly quotes this śloka. (२) K reads मद्यमांसरतं प्रज्ञा, which is inc. (३) K reads मोहिता, which seems to be an error of the scribe. (४) K reads सनातनम्, which is inc. This śloka (34th) is also found in र. चि. (५) K reads खैरतम् भवोद्देवि, which is absurd, being gram. untenable. (६) K reads महः, which is inc.

पारदो गदितो यस्य परार्थं साधकोत्तमैः ॥ ३५ ॥
 सूतोऽयं^१ मत्समो देवि मम प्रत्यङ्गसम्भवः ।
 मम देहरसो यस्मात् रसस्तेनायमुच्यते^२ ॥ ३६ ॥
 दर्शनात् स्पर्शनात् तस्य भक्षणात् स्मरणादपि^३ ।
 पूजनाच्च प्रदानाच्च^४ दृश्यते षड्विधं फलम् ॥ ३७ ॥
 केदारादीनि लिङ्गानि पृथिव्यां यानि कानि च^५ ।
 तानि दृष्ट्वा तु यत्पुण्यं तत्पुण्यं रसदर्शनात् ॥ ३८ ॥
 चन्दनागुरुकूपूरकुङ्कुमान्तर्गतो रसः ।
 भूर्च्छितः शिवपूजायां^६ शिवसान्निध्यसिद्धये ॥ ३९ ॥
 भक्षणात् परमेशानि हन्ति पापत्रयं रसः ।
 तथा तापत्रयं हन्ति रोगान् दोषत्रयोद्भवान् ॥ ४० ॥
 दुर्लभं ब्रह्मनिष्णातैः^७ प्राप्यते परमं पदम् ।
 हृद्द्वयोमकर्णिकान्तःस्थ-रसेन्द्रस्य महेश्वरि ॥ ४१ ॥^८
 स्मरणान्मुच्यते^९ पापैः सद्यो जन्मान्तरार्जितैः ॥ ४२ ॥
 स्वयंभूलिङ्गसाहस्रैः^{१०} यत्फलं सम्यगर्चनात् ।

(1) स. द. सं. reads सूतोऽयम्. (2) K reads रसमेवं समुच्यते, which is gram. inc. We have adopted the variant in स. द. सं. (3) र. चि. reads स्मरणात् प्रिये. (4) स. द. सं. reads पूजनात् रसदानाच्च. This variant exactly agrees with that in र. चि. (5) स. द. सं. and र. चि. read कानिचित्. (6) शिवपूजा सा, a variant in र. चि. (7) र. चि. reads ब्रह्मनिष्णातैः. (8) The reading in र. चि. is as follows :—तद्वयोमकर्णिकान्तःस्थं रसेन्द्रं परमेश्वरि. (9) अरन् विसुच्यते, a variant in र. चि. (10) K reads साहस्रैः, which is inc.

तत्फलं कीटिगुणितं रसलिङ्गार्चनाङ्गवेत् ॥ ४३ ॥

अधमः खगवादस्तु^१ विलवादस्तु मध्यमः ।

उत्तमो मन्त्रवादस्तु रसवादो महोत्तम^२ ॥ ४४ ॥

मन्त्रतन्त्रपरिज्ञानं रसयोगस्य^३ दूषकाः^४ ।

प्रयान्ति नरकं^५ सर्वे छित्त्वा सुकृतसञ्चयम् ॥ ४५ ॥

रसविद्या परा विद्या त्रैलोक्येऽपि सुदुर्लभा^६ ।

भुक्तिमुक्तिकरी यस्मात् तस्माद्देया गुणान्वितैः ॥ ४६ ॥

अस्तीति भाषते कश्चित् कश्चिन्नास्तीति भाषते ।

प्रास्तिके तु भवेत्किञ्चिद्विः^७ तस्य सिद्धति भूतले ॥ ४७ ॥

नाश्विकेनानुभावन^८ नास्ति नास्तीति यो वदेत् ।

तस्य नास्ति प्रिये मिद्धिजन्मकोटिशतैरपि ॥ ४८ ॥

ब्रह्मज्ञानिन सुक्ताःसौ पापी यो^{१०} रसनिन्दकः ।

-
- (1) M reads खगवादस्तु. रससार reads ग्रन्थवाद in place of खगवाद, and खेववाद in place of विलवाद. (2) रसवादो महोत्तमः, a variant in M, which is gram. inc. (3) रसो योगस्य, a variant in K, which seems to be inc. M reads रसवादस्य. (4) K reads दूषकः, which is inc. M reads दूषकाः, which deteriorates the sense. (5) K reads रसकं, which has no sense here. (6) M reads च दुर्लभा, which agrees with र. चि. (7) सुक्ति-मुक्तिकरी यस्मात् तस्माद्देया गुणान्विता is the reading in र. चि. (8) अस्तीति भाषते यस्तु, a variant in M. (9) नाश्विकेन तु वादिन, a variant in M. (10) M reads पापीयान्. सोऽयुक्तो यः पापी, a variant in र. चि.

नाहं त्राता भवे तस्य^१ जन्मकोटि^२ शतैरपि ॥ ४९ ॥
 खानोऽयं जायते देवि यावत्^३ जन्मसहस्रकम् ।
 त्रिकोटिजन्मलक्षाणि मार्जारो जायते रसात् ।
 रासभो लक्षजन्मानि लक्षजन्मानि वायसः ॥ ५० ॥^४
 क्षमिको लक्षजन्मानि कुक्कुटो^५ जन्मलक्षकम् ।
 गृध्रको लक्षजन्मानि यः पापी रसनिन्दकः ॥ ५१ ॥
 आलापं गात्रसंस्पर्शं यः कुर्याद्रसनिन्दकैः ।
 यावज्जन्मसहस्रं तु स भवेद्दुःखपीडितः ॥ ५२ ॥^६
 रसवीर्यविपाके च सूतक^७ स्वमृतोपमः ।
 तेन जन्मजराव्याधौ^८ हरते सूतकः प्रिये ॥ ५३ ॥
 गुरुमाराधयेत् पूर्वं विशुद्धेनान्तरात्मना^९ ।
 संप्रदायं प्रयच्छन्ति^{१०} गुरौ तुष्टे मरीचयः ॥ ५४ ॥

(1) K reads भवेत्तस्य ; so also र.चि. M reads भवेत्तस्य. Both are gram. inc. The correct reading is either भवान्तस्य or भवे तस्य. (2) K reads जन्मकोटी. (3) शयान्तां जायते सोऽपि याति, a variant in M. (4) Slokas 50—52 are wanting in M. The sense of रसात् is not accurate. (5) कुक्कुटः, a variant in K, is palpably an error of the scribe. (6) The hemistich as quoted in र. चि. is as follows :—यावज्जन्मसहस्राणि स भवेत् पापपीडितः. (7) रसो वीर्यो विपाके चा पारद, a variant in M, which is gram. inc. (8) M reads जन्मजराव्याधौ. (9) This charaṇa is wanting in M. (10) M reads संप्रदायमपृच्छन्ति, which has no sense here.

गुरुसेवां विना कर्म यः कुर्यान्मूढचेतनः^१ ।
 स याति निष्फलं कर्म^२ स्वप्नलब्धं धनं यथा^३ ॥ ५५ ॥
 यः कर्म कुरुते दृष्टं तस्य लाभः^४ पदे पदे ।
 कारयेद्द्रसवादान्तु तुष्टेन गुरुणा प्रिये ॥ ५६ ॥
 सिद्धुपायोपदेशोऽयमुभयोर्भोगमोक्षदः ।^५
 रसार्णवं महातन्त्र^६मिदं परमदुर्लभम् ॥ ५७ ॥
 गोप्यं गुरुप्रसादेन लब्धं स्यात् फलसिद्धये ।^७
 लब्धा^८ रसकर्माणि नाहङ्कारं समाचरेत् ॥ ५८ ॥
 अनुज्ञातश्च गुरुणा लब्धा चाज्ञां रसाङ्गुश्रीम् ।^९
 भैरवीं तनु^{१०}माश्रित्य साधयेद्द्रसभैरवम् ॥ ५९ ॥
 एवमुक्त्वा रसोत्पत्तिः माहात्म्यञ्च^{११} सुरेश्वरि ।
 तन्ममाचक्ष^{१२} देवेशि किमन्यच्छीतुमिच्छसि ॥ ६० ॥

(1) B reads विन, which is inc. मूढचेतसा, a variant in M. (2) B and M read जन्म. (3) B reads यथा धनं. M reads स्वयं लब्धं यथा धनम्, which is senseless. (4) B and K read लाभ, which is gram. inc. M reads पाप, which is absurd. (5) B reads साधयतः. This hemistich is wanting in M. (6) रसार्णवमिदं तन्त्रम्, a variant in M. (7) This hemistich is wanting in M. (8) लब्धा तु, a variant in M. (9) B reads लब्धा चात्. This hemistich is wanting in M. (10) B reads भैरवोतनु. K reads भैरवोतनु. (11) K reads रसोत्पत्तिं माहात्म्यञ्च, which is inc. (12) B reads ममाचक्षि, which is inc. This hemistich is wanting in M.

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे^१

रसार्णवे रससंहितायां^२

तन्मावतारो नाम^३

प्रथमः पटलः ॥ १ ॥

द्वितीयः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।

रसोपदेशदाता च^१ कथं स्वाहृद् मे^२ प्रभो ।

शिष्यश्चैव कथं^३ देव रसानुष्ठानतत्परः ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

निस्पृहो निरहङ्कारो लोभमायाविवर्जितः ।

कुलमार्गरतो नित्यं गुरुपूजारतश्च यः ॥ २ ॥^४

(1) श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे is wanting in M. (2) रससंहितायां is wanting in M. (3) B reads रसावतारो नाम.

(1) K reads रसोपरसदाता. We have adopted partly the reading in B and that in M. (2) कथं मन वद्, a variant in B and M. (3) K reads रसं, which is senseless. (4) B reads षट्कपूजा instead of गुरुपूजा. This śloka is wanting in M.

दास्तः शिष्योपदेशः^१ शक्तिमान् गन्धर्वः^२ ।
 धर्मज्ञः सत्यवाक् दक्षः शीलवान् गुणवान् शुचिः ॥ ३ ॥
 अनेकरसशास्त्रज्ञो रसमण्डपकोविदः ।^३
 रसदोष्ठाविधानज्ञो यन्त्रीषधि^४महारसान् ॥ ४ ॥
 रागसंख्यां^५ वीजकलां हन्व^६मैलापनं विडम् ।
 रञ्जनं^७ सारणं तैलं^८ दलानि क्रामणानि च^९ ॥ ५ ॥
 वर्णोत्कर्षं^{१०} मृदुत्वञ्च जारणां बालवद्भयोः^{११} ।
 खेचरीं भूचरीं चैव यो वेत्ति स गुरुर्मतः^{१२} ॥ ६ ॥
 देशकालक्रियाभिज्ञो^{१३} दयादाक्षिण्यसंयुतः ।
 लोभमायाविनिर्मुक्तो मन्त्रानुष्ठानतत्परः ॥ ७ ॥
 सामुद्रलक्षणेपितो गम्भीरो गुरुवत्सलः ।

(1) शिष्योपदेशः, a variant in B. शिष्योविनीतश्च, a variant in M. Boti, are inc. (2) K reads विमत्सरः, which breaks the metre. We have adopted the reading in M. (3) The portion from धर्मज्ञः to कोविदः is wanting in M. B reads शीलवान्, which is inc. (4) B reads दिक्षा. K reads मन्त्रीषधि. Both are inc. (5) रागसंख्या, a variant in K. (6) B reads वीजकला, which is inc. K reads हन्व, which is a palpable mistake. (7) M reads रञ्जकं. (8) तैलम्, a variant in K. (9) K reads बलात्क्रियमाणानि च. दलानोक्तामणानि च, a variant in M, which seems to be inc. (10) K reads वर्णोत्कर्षं, which is gram. inc. (11) जारणाबलवद्भये, a variant in K. (12) B has खेचरि, and भूचरि, which are inc. खेचरीश्चैव यो वेत्ति भूचरीं स गुरुर्मते, a variant in M. (13) देशकालक्रियाभिज्ञ, a variant in K, which cannot be reconciled without the word युक्तः to be understood.

देवाग्नि^१योगिनीचक्र-कुलपूजारतः सदा ।
 शिथो विनीतस्तन्मन्त्रः सत्यवादी दृढव्रतः ॥ ८ ॥^२
 ये नराः^३ कुम्भकुदाल-ध्वजशंखादिलाञ्छितैः^४ ।
 करै^५रधिष्ठिता देवि योज्यास्ते निधिसाधने^६ ॥ ९ ॥
 बलवन्तो महासत्त्वाः^७ कृष्णरक्त^८विलोचनाः ।
 वक्रघोणाः^९ सदा^{१०} क्रूराः प्रशस्ता विल^{११}साधने ॥ १० ॥
 निर्मांस^{१२}मूर्ध्निपिण्डिकान्^{१३} रक्तकेशान् गतालसान्^{१४} ।
 कठिनानुष्णपादांश्च^{१५} धातुवादे^{१६} नियोजयेत् ॥ ११ ॥
 आदौ परीक्षयेद्देवि साधकान्^{१७} सुसमाहितान् ।
 ब्राह्मणान् क्षत्रियान् वैश्यान् शूद्रांश्चानुक्रमेण तु^{१८} ॥ १२ ॥
 जितेन्द्रियाः क्लेशसहा नित्योद्यमसमन्विताः ।

(1) K reads देवाग्नी, which is inc. (2) K reads सिद्धो instead of शिथो. The portion beginning from लोभमाद्यविनिश्चक्रो and ending in सत्यवादी दृढव्रतः is not to be found in M. (3) K reads क्रूरा (without विसर्गे), which is absurd and inc. (4) B reads लाञ्छितैः. K reads ललणैः. (5) M reads करैः, which is inappropriate. (6) निधिदर्शने, a variant in M. (7) K reads महासाधु, which is gram. inc. (8) B reads कृष्णरक्त. (9) K reads वक्रघोराः. (10) सदा, a variant in K, which is meaningless. (11) K reads क्लि, which is a mere expletive. (12) K reads निर्मांसा. (13) B reads मूर्ध्निपिण्डिकं. M reads मूर्ध्निफलिकान्. (14) K reads रक्तकेशाङ्गनामिकाः. (15) K reads कठिनानुष्णपादांश्च. कठिनानुष्ण...श्च, an incomplete variant in M. (16) K reads धातोवादे. (17) M reads साधकान्, which is gram. inc. (18) ब्राह्मणं क्षत्रियं वैश्यं शूद्रं चानुक्रमेण तु, a variant in K. M has च instead of तु.

शूराश्च कृतविद्याश्च प्रशस्ताः^१ साधकाः प्रिये ॥ १३ ॥
 रसदीक्षाविहोना ये^२ प्रोक्तलक्षणवर्जिताः ।
 विप्लावकाः पापरता^३ वर्जयेत्तान्^४ प्रयत्नतः ॥ १४ ॥
 दुश्चारिणी दुराचारा निष्ठुरा कलहप्रिया ।
 बह्वाशनी^५ च दुश्चिता कोटराक्षी च निर्दया ।
 रसनिन्दाकरी या च तां नारीं परिवर्जयेत् ॥ १५ ॥
 ईदृशीभिर्वरारोहे^६ सम्पूर्णं क्षितिमण्डलम्^७ ।
 न तादृशी^८ भवेन्नारी यादृशी रसबन्धकी ॥ १६ ॥^९
 काकिणी कीकणी नारी तथैव काञ्चिकाचिनी ।^{१०}
 कृष्णपक्षे ऋतुमती सा नारी काकिणी स्मृता ॥ १७ ॥
 उभयपक्षे ऋतुमती सा नारी कोकणी मता^{११} ॥ १८ ॥
 शुक्लपक्षे ऋतुमती सा नारी^{१२} काञ्चिकाचिनी ॥ १९ ॥

- (1) K reads विज्ञेयाः. The portion commencing from the 14th śloka and ending in the first hemistich of the 45th is wanting in M. (2) K reads नरा दीक्षाविहोनाश्च. (3) K reads अक्षयवाद्यायताः. (4) K reads वर्जये तान्, which is gram. inc. (5) B reads वकाशनी. (6) K reads इदृशी, which is palpably inc. (7) K has सम्पूर्णक्षितिमण्डले. (8) K reads तादृशी च. (9) Cf. रसरवसमुच्चय, Chap. VI. ślokas 34—38. (10) काकणी काञ्चिकाचिनी कीकणी, a variant in K, which we have not adopted for its deficiency in words and defect in metre. न. र. स. reads कालिनी in lieu of काकिणी. (11) उभयपक्षे ऋतुमती सा कीकणी, a variant in K, where some words are wanting. (12) This word is not found in K. The ślokas 17—19 are not found in B.

नवयौवनसम्पन्ना सुरूपा चारुहासिनी ।
 सूक्ष्मकेशा तु या नारी क्षीराहारप्रिया सदा ॥ २० ॥
 प्रियालापकरो^१ नित्यं शिवशास्त्रकथाप्रिया ।
 पद्माकारं^२ मुखं यस्या दृष्टिरिन्द्रीवराकृतिः ॥ २१ ॥
 दशना वक्षसदृशाः प्रबालसदृशोऽधरः^३ ।
 यस्याः पयोधरौ देवि तुङ्गपीनौ समावुभौ ॥ २२ ॥
 अश्रुत्यपत्रसदृशी योनी यस्या भगः समः ।^४
 यत्पादौ मांसलौ स्निग्धौ वर्तुलावर्त्तरोमकौ^५ ॥ २३ ॥
 श्यामा च मध्ये क्षामा च^६ तन्वौ भक्तिपरा^७ शिवे ।
 पद्मिनी सा तु विज्ञेया प्रसन्ना^८ मृगलोचना ॥ २४ ॥
 पूर्णिमायाममायां वा पक्षे पक्षे रजस्वला ।
 षड्भेदा काकिणौ नान्ना पूर्वप्रोक्ता रसप्रदा ॥ २५ ॥^९
 यस्य तुष्टो महादेवस्तस्य सिद्धो^{१०} रसायने ।
 तयैव^{११} देवदेवेशि रसकर्माणि कारयेत् ॥ २६ ॥

(1) प्रियालापकवि, a variant in K, which is inc. (2) K has सदा
 कमल. (3) B reads प्रबालसदृशाधरा. K has दशनं वक्षसदृश प्रबालसदृशाधर,
 which seems to be inc. (4) अश्रुत्यपत्रसदृशयोनिदेशसुशोभिता, a variant
 in र. र. स. (5) वर्तुलावर्त्तरोमकौ, a variant in B. (6) मध्यक्ष्मा च,
 a variant in K. (7) भक्तीपरा, a variant in K, which is inc. (8)
 B reads सततं. (9) The 25th śloka is not found in B. (10) B
 reads तस्य सिद्धति तादृश. K reads सिद्धि, which is gram. inc. (11) K
 reads तयैव.

तस्य हि निर्मला बुद्धिर्निधिता रससाधने ।

तस्माद्गुरुश्च शिष्यश्च पूर्वोक्तः सिद्धिभाग्भवेत् ॥ २७ ॥

श्रीदेव्युवाच ।

ईदृशीर्लक्षणैः^१ नारीं कुतः प्राप्नोति साधकः ।

यत्र रूपं महादेव लक्षणं नात्र विद्यते ॥ २८ ॥

लक्षणं विद्यते यत्र भावना नात्र विद्यते ।

अथवा रूपहीनाया रूपं केन प्रवर्त्तते ॥ २९ ॥

लक्षणत्रितयं^२ कुत्र त्वया दृष्टं महेश्वर ।

तदेतज्जायते येन तमुपायं वद प्रभो^३ ॥ ३० ॥

श्रीभैरव उवाच ।

शृणु देवि परं गुह्यं यन्सुरैरपि दुर्लभम् ।

पितुः सदाशिवाज्जातं^४ जन्म यश्चण्डिकोदरे ॥ ३१ ॥

तासां बुद्धिर्भवेद्देवि निर्मला रससाधने ।

दापयेत्स्वरितामन्त्रं जपेत्^५ दर्पवर्जिता^६ ॥ ३२ ॥

लक्ष्मन्त्रं^७ जपेद्या तु जायते सा सुलक्षणा ।

बद्धा तु खेचरीं मुद्रां जपेत् फेट्कारभैरवीम् ॥ ३३ ॥

(1) ईदृशीं लक्षणैः, a variant in K, which is gram. untenable. [Here उपलक्षितां is to be understood.] (2) K reads लक्षण त्रितयं. (3) K reads तदुपायं वद मे प्रभो, where the word मे can be left out in order to keep up the metre. (4) The reading in K is gram. inc. : the text runs thus :—पितुः सदाशिवाज्ञाय तन्मायाश्चिकोदरे. (5) [Here सा is to be understood.] (6) तं जपेद्दर्पवर्जिता is the reading in B. (7) B reads 'लक्ष्मन्त्रं.

ममेयं^१ चण्डिका माता जन्म च त्रिपुरान्तकात्^२ ।

कालिकाहं समुहूतास्त्रीदृशं संस्मरेत्तु^३ सा ॥ ३४ ॥

भूतं भयं भविष्यच्च त्रैलोक्ये^४ कथयेत्तु सा ।

सहायास्तादृशास्तस्य यादृशी भवितव्यता ॥ ३५ ॥^५

श्रीदेव्युवाच ।

देवदेव महादेव समस्तज्ञानभाजन ।

रसदीक्षां तु पृच्छामि साधकानां हिताय वै ॥ ३६ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

शृणु भैरवि यद्भावम्^६ अपूर्व्यं वर्णयामि ते ।

रसदोक्षाविधानन्तु^७ तस्मान्निगदितं शृणु ॥ ३७ ॥

यत्र राजा नयपरो^८ बलवान् धर्मतत्परः ।

मन्त्री च धर्मतत्त्वज्ञो भक्तिश्रद्धासमन्वितः ॥ ३८ ॥

तत्रेदं कारयेत् कर्म रसबन्धं रसायनम् ।

जना माहेश्वरा यत्र तत्र स्थाने^९ तु कारयेत् ॥ ३९ ॥

- (1) After the 33rd śloka we find a hemistich in B, which runs thus :—तदा प्रवर्णते भावो जन्म स्मरति सादृतं ; we have rejected it, since the 34th śloka serves the same purpose. K reads समैवं. (2) K reads स्मरतांतका, which is inc. (3) K reads संस्मरंतु सा, which is gram. inc. (4) B has भूतं च भवद्भविव्यं च, which mars the metre. K reads त्रैलोक्य, which is inc. (5) After the 35th śloka we have the following hemistich in B :—रसदीक्षां विधायेवं तस्मात् कर्म समाचरेत् । We have rejected it, because रसदीक्षाविधान is not yet explained. (6) K reads यद्भावि. (7) Cf. र. र. स. Chap. VI. ślokas 12—66. (8) K reads अभयपरो, (9) K reads माहेश्वरास्तत्र प्रच्छन्नं बं.

कारयेद्विजने स्थाने पश्यन् च न विद्यते ।
 सुगुप्ते सुषमे स्थाने सर्व्वबाधाविवर्जिते ॥ ४० ॥
 प्राकार^१परिखोपिते कपाटाग्लरक्षिते ।
 एकान्ते निर्मले हृद्ये नानापुष्पद्रुमान्विते ॥ ४१ ॥
 हंसकारण्डवाकीर्णे चक्रवाकोपशोभिते ।
 दिव्यौषधिगणोपिते सजले श्यामशाहले^२ ॥ ४२ ॥
 कुमुदोत्पलकङ्कार कदलीषण्डमण्डिते ।
 चित्रिते^३ भवनोद्याने कारयेत् परमेश्वरि ॥ ४३ ॥
 तन्मध्ये देवदेवेशि मत्तवारणसंयुतम्^४ ।
 वातायनसमोपेतमूर्द्धनिर्गामिधूमकम्^५ ॥ ४४ ॥
 रत्न^६पताकासंयुक्तं सञ्जोपकरणं तथा ।
 प्रविभक्तौषधितुषा^७ काष्ठारण्योत्पलालयम्^८ ॥ ४५ ॥
 समालिखितदिग्देवं^९ समर्चितविनायकम्^{१०} ।

- (1) K reads प्रकार, which seems to be an error of the scribe.
 (2) K reads स्यात् ससाहले, wherein the first word (स्यात्) is redundant.
 (3) B reads विन्दते. (4) यन्मोद्धारं तु कारयेत्, a variant in K, which seems to be unconnected. (5) K reads निष्काम instead of निर्गामि.
 (6) B reads रत्ना. K reads रत्ना, which is inc. (7) K reads प्रविभक्तौषधीरुप, wherein रुप has no meaning. (8) काष्ठारण्योत्पलालयकं, a variant in K, wherein the word काष्ठ is an error of the scribe. काष्ठारण्योत्पलालयन, a variant in M, wherein some of the terms are inc.
 (9) This śloka (46th) is wanting in B. K reads दिग्दम्, which has no clear meaning. (10) M reads विनायकम्, which is a palpable error of the scribe.

प्रतिष्ठितसुमेशाभ्यां^१ लोकपालैश्च रक्षितम् ॥ ४६ ॥
 निर्भ्रापयेदेकतलं हितलं वापि मण्डपम्^२ ।
 अथ पक्षे सिते देवि चन्द्रताराबलान्विते^३ ॥ ४७ ॥
 पुष्ये त्रिथौ सुहृत्ते च^४ लग्ने सौम्यग्रहेक्षिते ।
 ज्ञातः शुक्लाम्बरधरः शुक्लमास्थानुसेपनः ॥ ४८ ॥
 मधुसर्पिर्दधिक्षीरतिलैः संपूज्य बालिकाः^५ ।
 कपिलागोमयालिप्ते हिरण्यकलसाहते ॥ ४९ ॥^६
 यवसिद्धार्यकास्त्रीर्णे^७ गन्धमास्थोपशोभिते ।
 तत्रेष्टिकाभिः रक्षिते^८ करपीठे सुरेश्वरि^९ ॥ ५० ॥
 शिलापट्टं समुत्कीर्य शिलापट्टार्गलं प्रिये ।
 न्यासं रसाङ्गुशेनेव कृत्वाङ्गुलिहृदादिषु^{१०} ॥ ५१ ॥
 रमलिङ्गं न्यसेत्तत्र हेम्नः च^{११} सहितं प्रिये ।

- (1) प्रतिष्ठितोभामहेम, a variant in M, which breaks the metre.
 (2) B reads मण्डलं. M reads मण्डपम्, which is an error of the scribe.
 (3) चन्द्रताराबले सति, a variant in B and K. We have adopted the reading in M. (4) पुष्यत्रिथौ सुहृत्ते त, a variant in K, which seems to be unconnected. (5) M reads पालकः. (6) The portion from ज्ञातः to कलसाहते is wanting in M. (7) B reads यवसिद्धार्यकास्त्रीर्णे; M reads यवसिद्धार्यकास्त्रीर्णे; both the readings seem to be erroneous.
 (8) तत्रेष्टिकाभिररक्षिते, a reading in B. तत्रेष्टिकाभिः रक्षिते, a reading in M.
 (9) K reads कार्द्वेसु. करपीठे सुरेश्वरीम्, a variant in M, which has no clear sense. (10) न्यासाङ्गुशेनेव कर्षव्याः स्वाङ्गुलीहृदादिषु, a variant in K. कृत्वाङ्गुलिभृतादिषु, a reading in M, which seems to be erroneous.
 (11) K reads पाञ्चतौ.

ॐ श्रीं श्रीं^१ सूतराजस्य मूलमन्त्र उदाहृतः ॥ ५२ ॥
 तस्मिन् रसाङ्गुशीं देवीं^२ मूलेनावाहयेत्प्रिये ।
 चतुरस्रे तु दिक्पालान्^३ पूजयित्वा वह्निः क्रमात् ॥ ५३ ॥
 गन्धिनश्च महाकालं भृङ्गिरीटं महाबलम्^४ ।
 कुम्भकर्णश्च सुग्रीवं भृङ्गोकञ्च^५ दृढायुधम्^६ ॥ ५४ ॥
 द्वारि चतुर्धा विन्यस्य पूजयेद्दक्षवामयोः ।
 शुक्रं पूर्व्वेऽभि^७संपूज्य स्कन्दमाग्नेयगोचरे^८ ॥ ५५ ॥
 दक्षिणस्यां ततो रुद्रं^९ पवनं नैर्ऋते तथा^{१०} ।
 शिवं पश्चिमभागे तु पावकं वायवे न्यसेत् ।
 उमामुत्तरभागे तु व्यापकं शैशगोचरे^{११} ॥ ५६ ॥
 लेपिका ज्ञेपिका चैव क्षारिका^{१२} ।
 लोहटी बन्धकारी च भूचरी मृत्युनाशिनो^{१३} ॥ ५७ ॥
 विभूतिः खेचरी^{१४} चैव दश दूत्यः क्रमेण च^{१५} ।

- (1) श्रीं श्रीं, a variant in M. (2) B reads रसाङ्गुशीं. M reads रसाङ्गु देवी, which is grammatically inc. (3) चतुरः श्रेष्ठादिक्पालान्, a variant in M. (4) M reads मगोवलं. (5) B reads भृङ्गकञ्च. M reads मृगाङ्गु. (6) K reads सुधायुधम्, which has no clear sense. (7) B reads पूर्व्वेशि. M reads शुक्र पूर्व्वे ङ. (8) B reads :माचरंम्. (9) K reads भद्र. (10) K reads यजेत्. (11) B reads जेत् समाचरेत्. (12) B has क्षारिका रक्षिका तथा. K has लेपिकां ज्ञेपिकां चैव रक्षकां रक्षि- तथा. (13) लोहटीं बन्धकारीं च भूतमृत्युविनाशिनीं, a variant in K. (14) विभूतीं खेचरीं, a variant in K. (15) दशदूत्यक्रमेण च, a reading in M, which is grammatically inc.

पूज्यास्त्वष्टदले¹ पद्मे जङ्घाधस्तु दलेषु च² ॥ ५८ ॥
 माक्षिको विमलः³ शैल⁴श्चपलो रसकस्तथा ।
 सस्यकी⁵ गन्धताली च पूर्व्यादिक्रमयोगतः ॥ ५९ ॥
 अष्टादशभुजा रुद्राः⁶ पञ्चवक्त्रास्त्रियम्बकाः⁷ ।
 चन्द्रार्धशोभिमुकुटा⁸ नीलघ्रीवा वृषध्वजाः⁹ ॥ ६० ॥
 स्वस्ववर्णधराः¹⁰ सर्व्वेऽप्यष्टविद्येश्वरास्तथा¹¹ ।
 पूजनीया महेशानि द्वितीयेऽष्टदलाम्बुजे¹² ॥ ६१ ॥
 कर्णिकायान्तु पूर्व्यादिपूर्व्वं¹³ शक्तिचतुष्टयम् ।
 मास्त्रिनी हेमशक्तिश्च परा शक्तिर्वला स्मृता¹⁴ ।
 अपरा वज्रशक्तिश्च कान्तिज्ञेयं परापरम्¹⁵ ॥ ६२ ॥

- (1) पूज्यास्त्वष्टदले is the reading in K, which is a palpable error.
- (2) पूर्व्यादिषु दलेषु च, a variant in B. ऊर्ध्वं साधःस्थलेषु च, a variant in M.
- (3) K reads माक्षिकां विमलां. (4) M reads शैलः, which seems to be erroneous.
- (5) सस्यका is the reading in K, and सस्यकी is that in M. Both are incorrect.
- (6) K reads भद्रा (without विसर्ग). (7) पञ्चवक्त्रा त्रियम्बका (without विसर्ग), a variant in K.
- (8) M reads मुकुटा. (9) K reads वृषध्वजा (without विसर्ग). (10) The portion from the 61st to the first hemistich of the 94th is wanting in B.
- स्वस्व-
 वर्णधराः, a variant in K, which is absurd. (11) विद्येश्वरास्तु ते, a variant in K. विद्येश्वरस्तथा, a reading in M, which is inc.
- (12) M reads महेशाना द्वितीयाष्टदलाम्बुजे. (13) पूर्व्वं चैव पूर्व्वं: is the reading in M, which seems to be incorrect.
- (14) K reads स्मृते, which is incorrect. This charana and the next are wanting in M. (15) कान्ति-
 ज्ञेयं परापरम्, a variant in K.

मध्ये तासाञ्च शक्तीनां सर्व्वेभ्यं रसभैरवम् ।
 शुद्धस्फटिकसंकाशं पञ्चवक्त्रं त्रियम्बकम्¹ ॥ ६३ ॥
 ज्वलत्पिङ्गोयनेत्रञ्च² ज्वलज्जिह्वाननं तथा ।
 ज्वलद्भुवं³ ज्वलत्केशं दुःप्रेक्ष्यं⁴ प्रेतविष्टरम् ॥ ६४ ॥
 जटामुकुटसंयुक्तं चन्द्रार्द्धकतशेखरम्⁵ ।
 व्यान्नचर्म्मधरं नागोपवीतं वृषभध्वजम्⁶ ॥ ६५ ॥
 षष्टादशभुजं देवमोषग्रहसिताननम् ।
 हाचिंशार्णेन मगुना पूजयेत् सकलं शिवम् ॥ ६६ ॥
 रसेश्वरस्य मन्त्रञ्च कथ्यमानं निबोध मे⁷ ॥ ६७ ॥
 ॐ क्लीं क्लीं⁸ रसेश्वराय महाकालाय महाबलायाघोर-
 भैरवाय⁹ वज्रधोर¹⁰ क्रोधकङ्काल क्षीः क्षुः¹¹ ॥ ६८ ॥
 तस्योत्सङ्गे महादेवीं रत्नाभरणभूषणाम्¹² ।

- (1) M reads त्रियम्बकम्, which is the correct form of त्रियम्बकम्.
 (2) K reads ज्वलत्पिङ्गायनेत्रञ्च. (3) M reads ज्वलद्भुवं. (4) M reads दुष्प्रेक्ष्य, which is an alternative form of दुःप्रेक्ष्य. (5) M reads चन्द्रार्द्धकतशेखरम्. (6) M reads नाग उपवीत वृषभध्वजम्, wherein the former is grammatically incorrect. (7) In lieu of this hemistich M has only रसेश्वरमन्त्रम्, which ought to be रसेश्वरमन्त्रः. (8) M reads क्षीम् क्षीम् प्रेम् प्रम्. (9) M reads भैरव. (10) वज्रधोर is the reading in M. The correct form would be वज्रधोराय and क्रोधकङ्कालाय. (11) M reads क्षी क्षुः । After this, is added इति मन्त्रः. This मन्त्र contains 32 letters (हाचिंशार्णेन), the last two (क्षीः क्षुः) being excepted. (12) *रत्नाभरणभूषिताम्, a variant in K.

उत्तमहेमचिरां पीतवस्त्रां त्रिलोचनाम् ॥ ६८ ॥
 श्वेतचामरयोर्मध्ये मुक्ताच्छत्रेण शोभिताम्^१ ।
 अङ्गुशं चाक्षमालां च दधतीं दक्षहस्तयोः ॥ ७० ॥
 पाशाभये च वामाभ्यां^२ चन्द्रार्द्धकृतशेखराम् ।
 रसाङ्गुशीं^३ महादेवीं नीलग्रीवां कृपामयीम् ॥ ७१ ॥
 पूजयेद्भ्रससिद्धार्थं विद्यया पञ्चबीजया ।
 वाग्भवं भुवनेशीञ्च^४ त्र्योबीजञ्च सुरेश्वरि ॥ ७२ ॥
 मादनं^५ शक्तिवोजञ्च—विद्या^६ परमदुर्लभा ।
 धूपदीपैस्तु नैवेद्यैः^७ पुण्यताम्बूलचन्दनैः ॥ ७३ ॥
 शान्तिपाठस्य निर्घोषैः^८ स्तोत्रमङ्गलनिखनैः^९ ।
 चण्डाटङ्कारसंयुक्तैः पूजां कृत्वा यथाविधि ॥ ७४ ॥
 अघोरेण बलिं दद्यात् सर्व्वविघ्नोपशान्तये^{१०} ।

- (1) K reads मुक्ताच्छत्रोपशोभितां, which is a palpable error of the scribe. (2) वरदाभयदक्षसाढ्यां, a variant in K. पाशाभयी च वामाभ्यां, a variant in M, wherein the first term is grammatically incorrect. (3) रसाङ्गुशां, a reading in M. (4) K reads भुवनेशानौ. भुवनेश्वरि, a variant in M, which ought to be भुवनेशोच्च. (5) K reads मदनं. (6) K reads विद्यया, which is incorrect. This charaṇa “विद्या परमदुर्लभा” is the remark made by Śiva to draw special attention of his consort. This विद्या is to be communicated by the गुरु to his शिष्य (see śloka 82). (7) धूपदीपैः सुनैवेद्यैः, a variant in K. (8) K reads शान्तिपाठस्य निर्घोषैः. M reads शास्त्रपाठस्य निर्घोषैः. We have adopted the above reading after collating all the texts. (9) K reads निःखनैः. (10) K_१ reads सर्व्वविघ्नस्य शान्तये ।

भूतेभ्यो यच्चरक्षभ्यो¹ पिशाचेभ्यश्च यत्नतः ॥ ७५ ॥
 अघोरमन्त्रसंयुक्त²मोक्षारादिमनोऽन्तकम् ।
 सर्व्वकर्ण्यकारं³ देवि विज्ञोपद्रवनाशनम्⁴ ॥ ७६ ॥
 यथाशक्ति जपित्वा तु विद्यामेव रसाङ्गुलीम् ।⁵
 कुण्डं विधाय देवेशि योनिचक्रं⁶ समिखलम् ॥ ७७ ॥
 तत्राञ्जतिलसंयुक्तं ह्योमं कृत्वा क्रमेण तु ।
 कलशं स्थापयेद्देवि पयःपूर्णं फलान्वितम्⁷ ॥ ७८ ॥
 पञ्चरत्नसमीपितं वासोभिः परिवेष्टितम् ।
 तत्राष्टादश⁸विद्याभिरभिमन्त्र्य पृथक् पृथक् ॥ ७९ ॥
 गन्धपुष्पादिभिः पूर्णं⁹ पल्लवैरुपशीभितम् ।
 अर्घ्यपात्रञ्च¹⁰ संपूज्य वर्धन्याभ्युक्ष्य साधकम्¹¹ ॥ ८० ॥
 शतमष्टोत्तरं चैवमर्घ्यपात्रोदकेन¹² तु ।

- (1) Both K and M read यच्चरक्षेभ्यः, which is grammatically incorrect, the term being रक्षस् and not रक्ष. (2) M reads संयुक्तं, which is incorrect. (3) सर्व्वकर्ण्यकारं, a variant in M, which is meaningless. (4) K reads विज्ञोपद्रवनाशनम्, which is palpably an error of the scribe. M adds here after the 76th śloka अघोरेशोऽथ चोर इति मन्त्रं मनोऽन्तकम्, which we have rejected as it is redundant. (5) K reads विद्योपविद्या विद्या तु, which has no clear sense. (6) योनिचक्रं, a variant in K. (7) पयःपूर्णफलान्वितम्, a reading in M. (8) K reads तत्राष्टदशतः. (9) M reads कीर्णं. (10) K reads पल्लिपात्रञ्च. (11) Both K and M read वर्धन्याभ्युक्ष्य, which is incorrect. M reads साधकः, which is grammatically untenable. (12) चैव मन्त्रपात्रोदकेन, a variant in K.

अभिषिञ्च¹ विधानेन कुम्भतोयेन मन्त्रवित् ॥ ८१ ॥
 विद्यामुपदिशेद्देवि पाठयेद्द्रससाधकम्² ।
 कुमारयोगिनीयोगि³साधकांश्च यथोचितैः⁴ ॥ ८२ ॥
 तर्पयेदन्नपानैश्च⁵ जागरं तच्च कारयेत् ।
 एवंविहितदीप्तस्तु⁶ साधकः सुरनायिके ॥ ८३ ॥
 महाभूतमयीं तत्र⁷ वर्णपञ्चकसंयुताम्⁸ ।
 पञ्चवीजात्मिकां⁹ विद्यां प्राणायामात्मसूत्रके¹⁰ ॥ ८४ ॥
 मुद्रां रसाङ्गुलीं बध्ना लक्ष्मेकं जपेन्निये ।
 तस्य सिध्यति देवेशि निर्विघ्नं रसभैरवः ॥ ८५ ॥
 प्रणवादिनमोऽन्तस्तु तर्पणान्ते जपः परः¹¹ ।
 अहिंसा चन्दनं¹² सत्यं पुष्यमस्त्येयधूपनम्¹³ ॥ ८६ ॥
 ब्रह्मचर्यं महादीपमप्रतिगृह्यघण्टिकाम्¹⁴ ।

- (1) K reads अभिषिच, which is incorrect. (2) K reads प्राधक, which is incorrect. M reads शासनं, which conveys a different idea.
- (3) K reads योगी, which is erroneous. (4) M reads साधकाश्च यथोचित, wherein the first term is incorrect. (5) दानपानैश्च, a variant in M. (6) K reads दीप्ता तु, which is erroneous. (7) M reads वल्गुं, which means dependent. (8) वर्णान तां मङ्गलिकां, a variant in M. (9) पञ्चविद्यात्मिकां, a reading in K, which is absurd. (10) K reads प्राणायामात्मसूत्रके. M reads प्राणायामात्मसूत्रके. We have adopted the above reading after collating all the texts. (11) K reads परम्. प्रणवादिनमोन्त्वादिशान्ते जपः परः, a variant in M. (12) K reads चन्दनं. (13) M reads धूपकम्. (14) M reads कर्षिकाम्.

पायसाक्षं¹ महेशानि सर्वभूतदयात्मकम्² ॥ ८७ ॥
 संगृह्णात्प्राधयेदेवी³ स भवेत्सिद्धिभाजनम्⁴ ।
 सहस्रं वा शतं वापि विसृज्य संजपेदिमाम्⁵ ॥ ८८ ॥
 अस्या आन्ना⁶प्रसादेन जायते खेचरो रसः ।
 दिव्यौषधश्च तस्यैव सिध्यन्ति सुरवन्दिते ॥ ८९ ॥
 अनङ्गुशं समारुह्य वने मत्तगजं यथा ।
 तथाऽरसाङ्गुशाभिन्नो⁷ रसेन्द्रं प्राप्य सोदति⁸ ॥ ९० ॥
 विद्यया⁹ सह मन्त्रं गुरोः¹⁰ सक्तम्प्रदायिनः ।
 रसप्रयोगजातम्¹¹ सर्व्वतः सिद्धिमिच्छता ॥ ९१ ॥
 अथ प्रश्नावताराय¹² पूर्व्वीकं रसभैरवम् ।
 समाहितमना ध्यायेत् तदालीनं¹³ समाचरेत् ॥ ९२ ॥

- (1) K reads पायसानि, which seems to be incorrect. (2) सर्व्व-
 भूतमयात्मकम्, a reading in M. (3) M reads देवि, which makes
 the sentence incomplete. (4) सन्भवेत is the reading in M. सिद्धि-
 भाजनः is the reading in K. (5) विसृज्या सङ्गपेदिमाम्, a variant in
 M, wherein the first term is incorrect. (6) अस्माङ्गया is the reading
 in K, which is not correct. (7) रसाङ्गुशायुक्तं, a variant in K.
 In this reading no nominative to सोदति is to be found. (8) K
 reads सिध्यन्ति, which is absurd. (9) K reads सद्यथा, which is
 senseless. (10) K reads गुरो (without विसर्ग), which is erroneous.
 (11) M reads रसप्रयोगजातम्, which is incorrect. [जात is neuter.]
 (12) आवताराय is the reading in M, which is an evident error of the
 scribe. (13) M reads नामालीनं.

अनाहते^१ ब्रह्मरन्ध्रे मनः कृत्वा निरामये ।
 करन्यासं पुरा^२ कृत्वा अङ्गन्यासमनन्तरम्^३ ।
 यथाशक्ति जपेन्नन्दं रसेन्द्रस्य समाहितः ॥ ८३ ॥
 चतुष्कोणं पुनः^४ कृत्वा मध्ये षट्कोणमण्डलम्^५ ।
 हस्तमात्रं द्विहस्तं वा तन्कुलेर्विमलैर्लिखेत् ॥ ८४ ॥
 सुगन्धैर्लेपिते स्थाने^६ पूजयेच्चन्दादिभिः ॥ ८५ ॥
 कर्षिकायां^७ न्यसेद्देवि^८ पूर्वोक्तं रसभैरवम् ।
 षट्कोणे^९ देवताषट्कं महाकालादि विन्यसेत् ॥ ८६ ॥
 महाकालं महाबलं^{१०} भगोरं वषट्कारकम्^{११} ।
 न्यसेत् क्रोधश्च कङ्कालं मालामन्त्रैः समर्चयेत् ॥ ८७ ॥

ॐ श्रीं क्रौं क्लौं क्लूं क्लीं क्लीं क्लीं क्लूः क्लूं फट्—रसेश्वराय
 महाकालभैरवाय रौद्ररूपाय कृष्णपिङ्गललोचनाय । अक्षतर २
 अक्षतराय २ जल्प २ जल्पय २ शुभाशुभं कथय २ कथापय २
 महारक्षां कुरु २ रससिद्धिं देहि ॥ इति मालामन्त्राः ॥^{१२}

(1) अनाहते, a variant in M, which is incorrect. (2) M reads
 पुरः. (3) The portion commencing from this charaṇa and ending
 in the third charaṇa of the 94th śloka is not found in K. (4) B
 reads पुरा. (5) K and M read मण्डले (6) B reads सुगन्धि-
 लेपितस्थाने. (7) M reads कर्षिकाया, which seems to be an error of
 the scribe. (8) न्यसेद्देवं, a reading in K. (9) M reads षट्कोण,
 which is inc. (10) B and K read महाबल; this reading we have
 adopted, though it makes a defective metre : because we see the same
 word occurring afterwards. M reads महाबल. (11) वषट्कारकम् is
 the variant in M. (12) B reads श्रीं क्रौं क्लौं क्लूं क्लीं क्लीं क्लूः क्लूं फट् ।

ॐ महाकालभैरवाय हृदयाय नमः । ॐ महाबलभैरवाय
शिरसे स्वाहा । ॐ अघोरभैरवाय शिखायै वीषट् । ॐ अक्ष-
बीरभैरवाय कवचाय हुम् । ॐ क्रोधभैरवाय नेत्राय वीषट् ।
ॐ कङ्कालभैरवाय अस्त्राय फट् । सर्वत्र स्वाहान्तम् । एव-
मङ्गन्यासाः ।^१ एवमङ्गलीन्यासान् कुर्यादादौ । एते षडङ्ग-
पूजने च मूलमन्त्राः ॥

एवं न्यासाक्षरैः कूटैः^२ गन्धपुष्पैः समञ्चयेत्^३ ।

पूर्णकुम्भं^४ न्यसेन्मध्ये शरावं तण्डुलैः सह ॥ ६८ ॥

तस्योपरि घृतदीपं^५ वर्त्तिं^६ मन्त्रैश्च^६ मन्त्रयेत् ॥ ६९ ॥

समानाय कुमारौ तु कुमारं वा सुशोभनम् ।^७

रसेश्वराय महाकालभैरवाय रोद्रूपाय लक्ष्मिपङ्कलोचनाय । कथापय महारत्नां करु करु
कथापय करु रससिद्धिं देहि । M reads श्रीं होम् भ्रम् च्छौम् एषः क्रौम् क्रौम् हु हुम्
फट् । रसेश्वराय महाकालभैरवाय क्रोधरूपाय लक्ष्मिपङ्कलोचनाय । अघोर अघोर ।
अघोराय अघोराय । जल्प जल्प । जल्पय जल्पय । शुभाशुभ कथय कथय । कथापय-
कथापय । महारत्नां करु करु । कथापय कथापय । मन रससिद्धिं देहि । We have
adopted the fore-mentioned reading after collating the texts.

(1) श्रीं महाकालभैरवाय is wanting in B. K reads श्रीं महाकालभैरवाय
ठः ठः स्वाहा अस्त्राय फट् । The portion beginning from हृदयाय नमः and
ending in एवमङ्गन्यासाः is wanting in K. (2) K reads एव न्यासान् करैः
कृत्वा. (3) B reads गन्धपुष्पैश्च पूजयेत्. गन्धैः पुष्पैश्च पूजयेत्, a variant in M.
(4) पूर्णकुम्भं is the reading in K, which is palpably an error of the scribe.
(5) B reads घृतं दिव्य. M reads स्थित दीप. (6) B reads वर्त्तिमन्त्रैश्च.
M reads तत्तन्मन्त्रैश्च. (7) समानाय कुमारौ कुमारं वा सुशोभनम्, a variant
in B. समानाय कुमारम् कुमारौ वा सुशोभनम्, a variant in M, which is inc.

एकद्विचतुःपञ्च^१ यथाज्ञानं समानयेत् ।
 गन्धपुष्पैर्धूपदीपैः नैवेद्येन च पूजयेत् ॥ १०० ॥
 एकैकस्यां^२ म्यसेन्मग्नं हृदयाद्याद्य^३ देवताः ॥ १०१ ॥
 ततो निरोक्ष्य^४ तद्दीपं^५ सर्वास्तत्र^६ कुमारिकाः^७ ।
 पश्यन्ति देवता दीपे कुमारस्य^८ शुभाशुभम् ।
 सिद्धिं वा^९ व्यथवासिद्धिं कथयन्ति कुमारिकाः^{१०} ॥ १०२ ॥
 प्रज्ञावतारं ज्ञात्वेति^{११} रसकर्मणि सञ्चरेत्^{१२} ॥ १०३ ॥
 यः पुरा देवदेवेशि रसेन्द्रे^{१३} भावितात्मवान् ।
 समजन्म^{१४} मृतो जातो न त्वजिद्रसभावनम्^{१५} ॥ १०४ ॥
 एवं शुभाशुभं ज्ञात्वा देवतानुग्रहान्वितः ।

- (1) एकद्विचतुःपञ्च is the reading in K, which is not correct.
 (2) B reads एकैकं स्यात्. M reads एकैकस्य. (3) हृदयादीय is the reading in M. They are mentioned in p. 27. (4) M reads निरोक्ष्य. B and K read निरोक्ष, which seems to be inc. (5) B reads तद्दीपं. K reads ते दीपं, which is grammatically untenable. (6) B reads सर्वे ते च. K reads सर्वे तत्र, which is a palpable mistake.
 (7) B and M read कुमारिकाः. (8) ते कुमारिकाः is the reading in B and M. (9) B and M read चा. (10) B and M read कुमारिकाः. (11) शतावतारान् ज्ञात्वेति is the reading in M, which seems to be incorrect. (12) B reads सर्वकर्मणि. M reads रसकर्मणि सञ्चरेत्, which is incorrect. (13) या पुरा देवदेवेशि रसेन्द्रे is the reading in M, which is incorrect. (14) B and M read वारं. (15) B reads रसभावनम्. रसभावनम् is the variant in M, which has no sense here.

मण्डपे पूर्ववद्देवी! मर्च्चयित्वा रसाङ्कुशोम्^२ ॥ १०३ ॥
 आचार्यमपि संपूज्य धूपस्रक्चन्दनादिभिः ।
 अघोरेण बलिं दत्त्वा ततः कर्म समाचरेत् ॥ १०४ ॥
 ओषधौ मण्डपे^३ प्राच्यां रसस्त्रेदोऽग्निगोचरे^४ ।
 दक्षिणस्यां लोहमारो जैऋत्यां पेषणादिकम्^५ ॥ १०७ ॥
 द्रुतिक्रिया तु^६ वारुण्यां वायव्ये धमनं प्रिये ।
 वर्षोत्कर्षसु^७ कौर्वीर्याम् ऐशान्यां रसवेधनम्^८ ॥ १०८ ॥
 आसनन्तु गुरोर्मध्ये^९ निवेश्य^{१०} सुरनायिके ।
 नियामनादिकं कर्म क्रामणान्तं^{११} वरानने ।
 रसाङ्कुशेन मन्त्रेण कर्त्तव्यं साधकेन तु ॥ १०९ ॥

- (1) B and K read दैवि, which is incorrect. (2) B reads रसाङ्कुशा. M reads रसाङ्कुशम्. Both are grammatically erroneous.
 (3) ओषधौ मन्त्रवित्, a variant in K, wherein मन्त्रवित् has no final verb to govern. (4) B reads रसे स्त्रेदोऽग्निगोचरे. K reads रसे स्त्रेदोऽग्निगोचरे.
 (5) K reads पेषणं दक, wherein पेषणं is incorrect. The correct form is पेषणं. [दकं = water.] (6) B reads द्रुतिक्रिया तु, which ought to be spelt द्रुतिक्रिया तु. K reads कर्त्तव्यं कूपीति. M reads द्रुतिक्रिया तु. (7) वर्षोत्कर्षं, a reading in K. (8) ऐशान्यां रसवेधनम्, a variant in B and M. Cf. रसरत्नसमुच्चय, Chap. VII., śloka 3—5. (9) आसनन्तु गुरोर्मध्ये, a reading in K, which is incorrect. (10) K reads निवेश, which is not accurate here. (11) कर्मणान्तं, a reading in M, which seems to be incorrect. But K has a different reading in the 5th. Paṭala, śloka 1, नियामिकादिकं कर्म क्रामणान्तं.

यः पुरा देवदेवेशि वर्णितो^१ रसभैरवः ।

सद्योजातं तस्य जातु^२ वामदेवस्तु गुह्यकम्^३ ॥ ११० ॥

अघोरं हृदयं^४ तस्य वक्त्रं तत्पुरुषं स्मृतम्^५ ।

यावद्^६भ्रूमध्यमीशानमर्धचन्द्रं ललाटकम्^७ ॥ १११ ॥

विन्दुर्दवेशि तस्योर्ध्वे विन्दोरुर्ध्वे स्थितो नदः^८ ।

ललाटशिरसोर्मध्ये^९ शक्तिस्तत्रैव संस्थिता ॥ ११२ ॥

व्यापिनो^{१०} ब्रह्मरन्ध्रस्था^{११} तस्योर्ध्वे तूष्मना^{१२} भवेत् ।

उष्मना उष्मनोभावम्^{१३} उष्मनापदमव्ययम् ॥ ११३ ॥

- (1) M reads वर्णितः, which is incorrect. (2) K reads जागी. सद्योजातस्य जातु, a variant in M, wherein -जातु is an error of the scribe.
- (3) K reads गुह्यके. वामदेवस्तु गुह्यकम्, a reading in M, wherein the first term is erroneous. (4) K and M read अघोरहृदय, which is not correct. (5) B reads तत्पुरुषः स्मृतः. K reads तत्पुरुषः स्मृतम्.
- (6) B and M read भवेद्, which is not appropriate. (7) K reads ललाटके. M reads अर्धचन्द्रललाटकम्. The final verb व्यापितु, stated in the śloka 116, is to be understood here (in the ślokas 110-111) by मल्लक-पुत्रि connection. (8) The 112th śloka is not found in B, except the initial and final words, i e. विन्दुर्दव and सास्थिता. विन्दोरुर्ध्वस्थितो नदः, a variant in M, which is incorrect. [Here the correct word is नाद as is stated in the कुलिङ्गकालनु, Paṭala I. "आसादविन्दुस्ततो नादो नादाच्छक्तिः समुद्भवा।"
- (9) ललाटे शिरसोर्मध्ये, a reading in M. (10) K reads व्यापिनि. M reads व्यापिनि. Both are incorrect. (11) M reads ब्रह्मरन्ध्रस्था.
- (12) B and K read उष्मना. (13) B and M read उष्मनादुष्मनोभावम्. [उष्मनाः = उष्मनापद.]

तस्योद्धे परमं सत्यं^१ व्योमस्त्रायि परात्परम्^२ ।
 शून्यं शून्यं पुनः^३ शून्यं त्रिशून्यञ्च^४ निरामयम् ॥ ११४ ॥
 नभश्च गगनं व्योम खमाकाशं^५ च कीवलम् ।
 निष्कलं निष्कलं नित्यं निस्तरङ्गं निरामयम् ॥ ११५ ॥
 निष्प्रपञ्चं^६ निराधारं निर्गुणं गुणगोचरम्^७ ।
 एवरूपं सदा ध्यायेत् स्वदेहे रसभैरवम् ॥ ११६ ॥
 यदा च निश्चलं^८ ध्यायेत् यदा च निश्चलं^९ मनः ।
 वद्विमध्ये तदा^{१०} सूतो बध्यते निश्चलस्तथा^{११} ॥ ११७ ॥
 यदा च^{१२} चलति ध्यानं रसो वद्वौ न तिष्ठति ॥ ११८ ॥
 मण्डलस्य वह्निः^{१३} रात्रौ सुरामस्त्रामिषादिभिः ।
 अक्षयेद्^{१४} यच्चगम्भर्वान् पिशाचान् राक्षसांस्तथा ॥ ११९ ॥

- (१) B reads तस्योद्धे. K reads तु पदं इत्थं. M reads तु परं सत्यं.
 (२) B has व्योमव्यापि परापरं. व्योमव्यापीश्च तत्परम्, a variant in M, which is
 erroneous. (३) K reads पर. (४) B reads त्रिशून्यञ्च. (५) खमाकारं,
 a variant in K. [This repetition expresses the intensity of essence
 of God, who is compared with nothing but the sky] (६) K
 reads निःप्रसङ्गं. (७) नागमनुगमाचरम्, a variant in M, which has no
 clear meaning. (८) K reads ल्निश्चलं, which is inc. (९) B
 reads न चल्. K reads तदा च. M reads यदा वै. (१०) B reads तथा.
 (११) M reads तदा, thus creating a tautology. (१२) B and K
 read यथा च. M reads यदा स. (१३) K reads मण्डल स. M reads
 मण्डलं कारयेत्. (१४) The portion beginning from अक्षयेद् and
 ending in वद्वौचरम् is wanting in M.

क्रियाकरणविघ्नाच्च फलविघ्नाच्च^१ कोटिशः ।
 सम्भवन्ति तथा तत्तच्छान्त्ये च^२ वटुकेखरम् ।
 अर्चानु^३ग्रहषट्कञ्च संपूज्यादी समाचरेत् ॥ १२० ॥
 कर्मज्ञान्ते च पुनर्बाल^४मष्टाष्टकमनुग्रहम् ।
 संपूज्य विनियुक्त्यात्तत्^५ सिद्धद्रव्यन्तु सिद्धिदम् ॥ १२१ ॥
 सिद्धस्तु नाशयेद्वादं^६ तद्देशं^७ तु परित्यजेत् ।
 अमेन्द्राधुकरौ^८ भिक्षां सुसिद्धे तु^९ महारसे ॥ १२२ ॥
 प्रमादादुत्थितो विघ्नो^{१०} रसबन्धे कृते सति ।
 रसशान्तिर्विधातव्या रसज्ञोभं न कारयेत् ॥ १२३ ॥
 रसं न दर्शयेद्देवि नारीहस्ते^{११} न पातयेत् ।
 नार्थो^{१२} गुह्यं न वक्तव्यं द्रव्यं ताभ्यो हि^{१३} गोपयेत् ॥ १२४ ॥
 परद्रव्यै^{१४} न कर्त्तव्यं परदारो^{१५}न्न संस्पृशेत् ।
 परान्नं नैव भुञ्जीत परांश्चैव न विश्वसेत् ॥ १२५ ॥^{१६}

- (1) K has विघ्न तु कुलविघ्नादि. (2) K reads तत्र शान्त्ये, which is senseless and incorrect. (3) K reads यथात्ता. M reads अर्चानु.
- (4) K reads कर्मज्ञान्ते च पुनर्बाल. M reads बाला. Both are incorrect.
- (5) K reads विनियुक्त्यात्तत्. (6) वाद is the reading in M. (7) K reads तं देशं. (8) B reads मधुकरौ. The portion commencing from अमेन्द्राधुकरौ to the end of the 123d. śloka is wanting in M.
- (9) B reads सुसिद्धे च. (10) B has प्रमादादुत्थिते नीचे. (11) नारीहस्ते is the reading in M. (12) B and M read नार्थो. (13) The term द्रव्यं is wanting in B. B and M read तासाञ्च. (14) M reads परद्रव्यं. (15) M reads परदार, which is grammatically incorrect. (16) The hem.stuch परान्नं नैव &c. is not found in K.

न देयं दृष्टुष्वीनां गोष्ठोरूपेण याचके ॥ १२६ ॥^१
 अष्टम्यां पौर्णमास्यां च^२ अमावास्यां^३ युगादिषु ।
 अयने विषुवे^४ चैव चतुर्दश्यां विशेषतः ।
 रसोत्सवं प्रकुर्वीत यथावितानुसारतः ॥ १२७ ॥^५
 एवं रसोत्सवं देवि यः कुर्याद्भक्तिसंयुतः ।
 ब्रह्महत्यादिपापानि नश्यन्ति विविधानि च ॥ १२८ ॥
 अनेन विधिना यत्र पूजां कुर्वन्ति साधकाः^६ ।
 न तत्र रोगदौर्गत्यं नेतयः^७ प्रभवन्ति च ॥ १२९ ॥
 एवंविधां^८ रसे पूजां प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ।
 पश्चात्कर्म विधातव्यमात्मनः शुभमिच्छता^९ ॥ १३० ॥
 अन्यथा^{१०} कुरुते यस्तु तस्य सिद्धिर्न जायते ।
 अपायः^{११} पापशंका च बुद्धिभङ्गो हि जायते ॥ १३१ ॥

(1) K reads गोष्ठौभूय न पाचयेत्. This hemistich is wanting in M.

(2) K reads पूर्णमायां च, which seems to be an error of the scribe. M reads पूर्णिमायां वा.

(3) अमावास्यां वा युगादिषु, a variant in K, which destroys the metre.

(4) M reads विषुवे, which is incorrect.

(5) After this śloka, there is a hemistich in M, which runs thus :—

नश्यन्ति पापसंहानि महासिद्धिः प्रजायते ॥ Also the following two ślokas (128 and 129) are not found in M.

(6) K has यस्तु पूर्व्वं कुर्वीत साधकाः, wherein पूर्व्वं is incorrect.

(7) K reads रोगा जायन्ते न पुनः. (8) K reads एवंविधे.

(9) सिद्धिमिच्छता, a variant in M. (10) M reads अन्यथा.

(11) The portion beginning from अपायः and ending in प्रिये (Ślokas 131— 132) is wanting in M.

अथवा रोगजातश्च^१ सन्देहश्च^२ पदे पदे ।
 आलस्यदृशरुलोभाश्च^३ परस्य कथनेन च^४ ।
 उत्पन्नमापि विज्ञानं हरन्ति कुलकाः प्रिये ॥ १३२ ॥
 दौक्षितो रसकर्माणि मन्त्रन्यासविदाचरेत् ।^५
 तन्ममाचक्ष देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १३३ ॥^६

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे^७

रसार्णवे रससंज्ञितायां^८

दौक्ष्यविधानो नाम^९

द्वितीयः पटलः ॥२॥

- (1) B and K read रोगजातश्च, which seems to be incorrect.
 (2) K reads सन्देहश्च. (3) K reads लोपश्च. (4) B has पक्षस्य
 कथनेन वा. (5) मन्त्रे न्यासं विचारयेत्, a variant in K. दौक्षिते रसकर्माणि
 मन्त्राणांपि समाचरेत्, a variant in M (6) This hemistich is not
 found in M. (7) (8) (9) These portions are not found in M.
 K reads दौक्ष्यविधान नाम.

तृतीयः पटलः ।

श्रीदेव्यावाच ॥¹

भगवन् देवदेवेश लोकनाथ जगत्पते ।

मन्त्रन्यासं समाचक्ष्व रसकर्त्तृपकारकम् ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ॥²

पुनरन्यं³ प्रवक्ष्यामि मन्त्रमूर्त्तिं रसाङ्गशोम्⁴ ।

पञ्चमं तु गृहं देवि दुर्लभं देवदानवैः ॥ २ ॥

चत्वारः प्रधानगृहाः हंसगृहं⁵ तु पञ्चमम् ।

यत्र सिद्धिमकारादिः⁶ तिष्ठत⁷ पञ्चमे गृहे⁸ ॥ ३ ॥

लिङ्गाश्रयं यथा रूपं⁹ लिङ्गिमाया¹⁰ तु लिङ्गिनी ।

गगनेन¹¹ तु सा ज्ञेया भगरेखा¹² तु पञ्चमे ॥ ४ ॥

- (1) M reads देवी. (2) This as well as the above-mentioned śloka are not found in M (3) K reads पुनरन्यत्, which is grammatically untenable. (4) M reads रसाङ्गशम्. (5) B reads चत्वारः प्रधानगृहाः गृहं सद्. Both have no clear sense (6) K reads सिद्धिमकारादि. M reads सिद्धिर्नकारादि. (7) K reads तिष्ठति. (8) गृहे is the reading in M. (9) K reads लिङ्गो अथ. which is evidently an error of the scribe. M reads लिङ्गचयं. We have adopted the above text after collating all the readings. The portion commencing from यथा रूपं and ending in the 20th śloka is not found in B. (10) लिङ्गसाया, a variant in M, which is properly लिङ्गसाया. (11) M reads गगने. (12) भाग्यरेखा, a variant in K

प्रणयं पूर्वमुच्चार्य वीजं शब्दमनुत्तरम्^१ ।
 क्रींकारश्चैव^२ क्रींकारं हंसबुद्धि^३मनन्तरम् ॥ ५ ॥
 कालपाशं महामन्त्रं गृह्णीयात्साधकीश्वरः^४ ।
 महारथे तु तन्मन्त्रं प्रतीहारं रसाङ्कुशाम्^५ ॥ ६ ॥
 लक्ष्मीकं जपेत्सस्य महासिद्धिः प्रवर्त्तते ।^६
 बालवत्सपुरीषं तु^७ ततः केनैव ग्राहयेत्^८ ॥ ७ ॥
 चितान्दि^९भस्म तनैव ग्राहयेत् परमेश्वरि ।
 क्षेत्रं तदुत्तमं स्थानं रसेन्द्रस्तत्र तिष्ठति ॥ ८ ॥
 मार्जन्या मार्जयेत्स्थानं कुञ्जिकाख्या तु खेचरी^{१०} ।
 हार्तिशदक्षरा^{११} देवि पञ्चनादिषु संस्थिता ॥ ९ ॥
 ततः सिद्धाय चत्वारः पुरुषाष्टादश^{१२} स्मृताः ।
 अथ^{१३}पञ्चकसंयुक्ता ध्यानं स्यात्^{१४} पञ्चकं पुनः ॥ १० ॥
 योगिनोषट्कसंयुक्ता^{१५} सप्तविंशत्कर्माम्बितम्^{१६} ।

- (1) शिवशब्दमनन्तरम्, a variant in K. (2) क्रींकारः चैव, a variant in K. which is incorrect, as it is connected with उच्चार्य. (3) K reads हंसशब्द. (4) This charaṇa and the next are wanting in K. (5) K reads प्रणिहारं रसाङ्कुश, which is incorrect. (6) This hemstich is wanting in M. (7) K reads क्षीण in lieu of बाल. M reads बालवत्सपुरीषेषु. (8) K reads पुनकेनैव ग्राहयेत्, which has no clear sense. M reads गृह्णीयेत्, which is incorrect. (9) K reads चितान्दि. (10) कुञ्जिकाख्यां तु खेचरी, a reading in M. (11) M reads हार्तिशदक्षरा. (Vide Paṭala II, verse 68.) (12) K reads पुरुषाष्टादश. (13) M reads अथ. (14) K reads ध्यानाख्या. (15) योगिनोषट्कसंयुक्ता, a variant in K. (16) K reads सप्तविंशत्कर्माम्बिताः.

एकाशीतिपदैर्युक्तं पञ्चावरणसंयुतम् ॥ ११ ॥
 अनेन क्रमयोगिन मार्जनीं परिपूजयेत्¹ ।
 अनेन मार्जयेत् क्षेत्रं रसेन्द्रो यत्र तिष्ठति ॥ १२ ॥
 उपलेपन्तु तत्रैव चण्डघण्टान्तु कारयेत् ।
 पूर्वं गृहे² तु सा देवी चण्डघण्टा व्यवस्थिता ॥ १३ ॥
 चण्डभैरविका देवी संस्थिता³ दक्षिणे गृहे ।
 गोमयं तेन गृह्णीयात्क्षेपनार्थं वरानने ॥ १४ ॥
 चण्ड⁴कापालिनो देवी⁵ संस्थिता⁶ चोत्तरे गृहे ।
 गृहीत्वा चोदकं तेन⁷ लेपयेद्भूमिमण्डलम्⁸ ॥ १५ ॥
 समदशाक्षरां कालीं⁹ खल्ल¹⁰पाषाणतो न्यसेत् ।
 हात्रिंशदक्षरं घोषं मर्दके¹¹ तु नियोजयेत् ॥ १६ ॥
 गृह्णीयात् काष्ठीकां देवि कालपाशिन मन्त्रितः ।¹²
 एवं सुकर्मसंयोगं कुरुते खेचरोकुलम् ॥ १७ ॥
 अष्टाशौमिसहस्राणि याः स्थिता दिव्यखेचरी¹³ ।

- (1) M reads तेन पूजयेत्. (2) पूर्वगृहे, a variant in K. (3) K reads सा स्थिता. (4) M reads पञ्च. (5) M reads देव्या, which is incorrect. (6) K reads सा स्थिता. (7) M reads देवि. (8) लेपनभूमिमण्डले, a variant in M. (9) साष्टादशाक्षरी काली, a variant in K. (10) All the MSS. agree in spelling खल्ल thus—खल्ल. But no lexicon supports the latter spelling. (11) K reads मर्दने. (12) गृहीत्वा काष्ठीकां देवि कालपाशिन चार्पिताम्, a variant in K. (13) [इति नाम्ना] is to be understood after दिव्यखेचरो. Both K and M read सा (without विसर्ग), which is incorrect.

ताः सर्वाः किंकरास्तस्य^१ औषधं पेययन्ति ताः^२ ॥ १८ ॥
 तासां सर्वान्तु मन्त्रैकां^३ चतुरन्तरसंयुतम् ।—“सोहं हंसः”
 सा विद्या खेचरीणां तु^४ नाम्ना^५ तु कुलखेचरो ॥ १९ ॥
 राजिकां सैन्धवं न्यस्य^६ सा विद्या कुलखेचरो ।
 मन्त्रयेत् काञ्चिकां^७ तत्र मन्त्रराजो रसाङ्गुशो^८ ॥ २० ॥
 अस्त्रविद्यां जपेत्तत्र^९ या ज्ञाता पूर्वभागवे^{१०} ।
 गुडैष्टकान्तु सन्मर्या^{११} प्रिये तन्मर्दितं^{१२} रसम् ॥ २१ ॥
 का कथा मन्त्रराजस्य^{१३} न वाक्यं त्रिशिरस्य^{१४} च ।
 षडङ्गं योजयेत् तं^{१५} तु त्वरितं^{१६} धारयेत् ततः ॥ २२ ॥
 डामराख्यं महामन्त्रं धमनीषु^{१७} नियोजयेत् ।

- (1) खेचरास्तस्य is the reading in M. [Here किंकराः = female servants.]
 (2) K reads पेयधनतः. (3) तासाञ्च सर्वैकैकैः, a reading in K.
 (4) K reads खेचरो नाम. (5) M reads नाम्ना, which is an error
 of the scribe. (6) राजिका सैन्धवं न्यस्यां, a variant in M, which
 seems to be erroneous. (7) M reads काञ्चिक. (8) B
 reads रसाङ्गुशा. K reads रसाङ्गुशी. (9) B has अस्तु विद्या अयं तत्र.
 (10) K has या ज्ञाता पूर्वभागवेत्. M has या ज्ञाता पूर्वभागवेत्. (11) B
 reads गुडैष्टक. K reads गुडैष्टक तु ससत्र, wherein the last term seems to be
 an error. (12) B reads तं मर्दित. (13) B reads काखपात्र
 मन्त्रराजस्य, which mars the metre. (14) B reads न वाक्या त्रिशतस्य च.
 K reads तच्छास्त्रत्रिशिरस्य च. (15) K reads तत्. M reads ते, which
 is incorrect. (16) B and K read त्वरितां, which is a palpable
 mistake. (17) B reads सप्ततत्रं डामनीषु. M reads भूपुरेषु, which
 has no clear sense.

चिन्तामणिमहाविद्यां कवचेषु नियोजयेत् ॥ २३ ॥
 चण्डिकाया महामन्त्रं तं तु पात्रे नियोजयेत् ।^१
 नवविद्यां^२ वरारोहं विन्यसेत्तुषगोमये ॥ २४ ॥
 त्रिपुराभैरवीं देवीं^३ राजिकाकाङ्क्षिके^४ न्यसेत् ।
 गुडस्य कालरात्रिस्तु न्यस्तव्या वीरवन्दि^५ ॥ २५ ॥
 त्रिकूटाक्षं त्रिनेत्रं तु^६ अनलस्य तु विन्यसेत्^७ ।
 उदके विन्यसेद्देवि चतुरशीतिं^८ चण्डिकाः ॥ २६ ॥
 क्षेत्रपालमधोरास्त्रं^९ न्यस्तव्यं कोष्ठके प्रिये^{१०} ।
 महापाशपतास्त्रन्तु मूषायां च नियोजयेत्^{११} ॥ २७ ॥
 एतन्मन्त्रगणं^{१२} देवि रसस्थाने नियोजयेत् ।

- (1) The portion commencing from चिन्तामणिमहाविद्यां and ending in पात्रे नियोजयेत् is not found in M. (2) K reads नवविद्यां.
 (3) B reads त्रिपुराभैरवि देवि. M reads त्रिपुराभैरवी देवि. Both seem to be incorrect. (4) M reads राजिकां काङ्क्षिके. (5) गुडस्य कालरात्रिस्तु व्यस्तव्या वीरवन्दिता, a variant in M, which is inc. (6) K reads त्रिकूटाक्षत्रिनेत्रं च. M reads त्रिकूटाक्षत्रिनेत्रं च. (7) K reads चण्डिके च वन्दयेत्. M reads erroneously चण्डिके च विन्यसेत्. [गुडस्य = गुडे, चण्डिके = चण्डिके; वन्दयेत् = वन्दयेत् ।] (8) All the MSS. read चतुराशीति, which is grammatically incorrect. (9) क्षेत्रपालमधोरास्त्रं, a variant in M. (10) K reads प्रिये. All the MSS. read कोष्ठके, which is incorrect. (11) महापाशपतास्त्रं या तु मूषायां तन्निजो जयेत्, a variant in M, which is inc. K reads मूषायां, wherein ख is written in the place of ष, which is pronounced by the up-countrymen as ख. (12) This hemistich is wanting in B. K reads एतन्मन्त्रगणं, which is incorrect.

तदा तु सिद्धते^१ तस्य साधकस्य फलं^२ प्रिये ॥ २८ ॥
 रसाङ्कुशं महामन्त्रं जपेत्तु हृदयान्तरे^३ ।
 अन्ये ये^४ योगिनोमन्त्राः सर्वाङ्गारोष जापयेत्^५ ॥ २९ ॥
 अप्रकाशन्तु^६ तेनैव मन्त्रराजं रसाङ्कुशम् ।
 अप्रकाशञ्च^७ नारीणां रक्षयेत्प्रणवं तथा^८ ।
 महासमयविभ्रंशं^९ नारीणां हृदयं यथा^{१०} ॥ ३० ॥
 कुञ्जिकाद्यास्तु ये मन्त्रा मया^{११} ते संप्रकाशिताः ।
 त्रैलोक्यं क्षीभितास्ते तु^{१२} न मन्यन्ते मम प्रिये ॥ ३१ ॥^{१३}
 रसाङ्कुशेन ज्ञानेन^{१४} त्रैलोक्यं ब्रह्मतां^{१५} व्रजेत् ॥ ३२ ॥

- (1) B reads भिद्यते, which is incorrect. (2) B reads परं. M reads रमे. (3) B reads जप्तव्यं तु हृदयन्तरे. M reads हृदयान्तरे. All the texts read जप्तव्यं, which is grammatically incorrect, as the term जप्तु is not neuter. (4) B and M read च. (5) B has सर्वाङ्गारो च. सर्वनाथेय जायते, a variant in K, which has no clear meaning. (6) K reads अप्रकाशन्तु. M reads सप्रकाशन्तु, which is incorrect. (7) K reads अप्रकाशन्तु. (8) B reads प्राणहृदयथा. K reads प्राणवत् तां, wherein तां is incorrect. (9) महासमयविभ्रंश is the reading in K, which seems to be defective. (10) हृदयलथा is the variant in K, which is incorrect. This hemistich is wanting in M. (11) B reads मन्त्रा ये त्वया, wherein the last term is incorrect. (12) K reads तैस्तु, which seems to be incorrect. (13) The portion beginning from कुञ्जिकाद्यास्तु and ending in प्रिये is not found in M. (14) K reads ज्ञानेन. (15) K reads ब्रह्मतां.

मन्त्रन्यासमिति^१ ज्ञात्वा यन्त्रमूषाग्नि^२मानयित् ।
कुर्वाणो रसकर्षाणि सिद्धिं प्राप्नोति साधकः ॥ ३३ ॥

इति श्रीपार्व्वीतोपरमेस्वरसंवादे

रसार्णवे रससंहितायां
मन्त्रन्यासो नाम^३
द्वितीयः पटलः ॥ ३ ॥

चतुर्थः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।^१

यन्त्रमूषाग्निमानानि न ज्ञात्वा मन्त्रवेद्यपि ।
किं करोति^२ महादेव तानि मे वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥

(1) मन्त्रन्यासमिति, a variant in K. (2) K reads मूषाग्नि. (See the remark in p. 39.) (3) M reads रसार्णवे मन्त्रन्यासनाम द्वितीयः पटलः.

(1) K has the following śloka, which being absurd, we have not adopted :—रसोपरसमोहानि बलश्रवणमूषाग्निना । मागितो ज्ञानतो भवसंज्ञास्तु मन्त्रवेद्यपि ॥ The portion commencing from the opening श्रीदेव्युवाच &c. up to श्रीभैरव उवाच (next page) is not found in M except the word भैरवः.
(2) * K reads किं करोमि, which is inaccurate.

श्रीभैरव उवाच ।

रसोपरसलोहानि वसमं¹ काञ्चिकम्² विङ्गम् ।
 धमनो-लोहयन्त्राणि³ खल्ल⁴पाषाणमर्दकम् ॥ २ ॥
 कोष्ठिका⁵ वक्रनालं च⁶ गोमयं सारमिम्बनम् ।
 मृन्मयानि च यन्त्राणि मुषलोलूखलानि च ॥ ३ ॥
 संडसो-पट्टसंदंशं⁷ मृत्पात्रायःकटोरकम्⁸ ।
 प्रतिमानानि च तुला-च्छेदनानि कषोपलम्⁹ ॥ ४ ॥
 वंशनाली-लोहनाली¹⁰-मूषाङ्गारां¹¹स्थथीषधीः ।
 स्नेहाम्ललवणक्षारविषाण्युपविषाणि च ॥ ५ ॥
 एवं संगृह्य¹² सञ्चारं कर्मयोगं समाचरेत् ॥ ६ ॥
 द्रवद्रव्येण भाण्डस्य पूरिताद्बीदरस्य¹³ च ।

- (1) B and M read वासना. (2) B reads किञ्चिका. M reads काञ्चिक. (3) K reads लोहपत्राणि. (4) All the texts read खल्ल, which is not supported by any lexicon. (5) B and K read कोष्ठिका, which is not correct. (6) M reads चक्रनालञ्च, which seems to be incorrect. (7) K reads पाट्टसंदंश. M reads मण्डवीपट्टसन्दंशं. (8) K reads करोटकम्. M reads कमोरकम्. Both are inc. (9) योदिनी, a reading in M, which has no meaning. K reads कषोत्पलम्, which is not correct. (10) K reads वंसनालि लोहनालि, which is incorrect. (11) M reads मूषायान. K reads मूषामार्गा, which has no clear sense. (12) M reads संघाञ्च. (13) K reads द्रवद्रव्येण भाण्डं च पूरितमर्धरसेन, which seems to be an error. We have adopted the reading in B and M, which agrees with that in रसरत्नसमुच्चय, Chap. IX. v. 3.

मुखे तिर्यक्कृते¹ भाण्डे रसं सूत्रेण लम्बितम् ।
तं² खेदयेत् तल³गतं दोलायन्त्रमिति स्मृतम् ॥ ७ ॥
लोहमूषाहयं कृत्वा द्वादशाङ्गुलमानतः ।⁴
ईषच्छिद्रान्वितामेकां तत्र⁵ गन्धकसंयुताम्⁶ ॥ ८ ॥
मूषायां रसयुक्तायाम् अन्यस्यां तां प्रविशयेत् ।
तोयं स्यात् सूतकस्याधः⁷ ऊर्ध्वाधो वज्रिदापनम्⁸ ॥ ९ ॥
रसोनकरसं भद्रे यद्वतो⁹ वस्त्रगालितम् ।
दापयेत्प्रचुरं यद्वात् आप्लाव्य¹⁰ रसगन्धकौ¹¹ ॥ १० ॥
स्थालिकायां निषायोर्ध्वं¹² स्थालोमन्यां दृढां कुरु¹³ ।
सन्धिं¹⁴ विलिपयेद्यद्वात् सृदा वस्त्रेण चैव हि¹⁵ ॥ ११ ॥

(1) K reads मुखतिर्यक्कृते. (2) K reads तत्. (3) K reads तत्र. M reads तैल. For the definition of दोलायन्त्रं vide रसरत्नसमुच्चय Chap. IX. vs. 3-4. (4) This śloka and the following six ślokas are nearly the same as in रस.स. in Chap. IX. vs. 15-21. (5) K reads ईषच्छिद्रां छिद्रमितमेकां. (6) M reads गन्धकसंयुतम्, which is grammatically inc. (7) B reads सूतकस्याधे. (8) Both K and M read दीपकम्. We have adopted the reading in B and रस.स. (9) M reads यद्वतः, which is evidently an error of the scribe. (10) B reads आप्लाव्या, which is incorrect. K reads आप्लुतौ. (11) M reads रसगन्धकौ, which seems to be incorrect. (12) B reads निषायोर्ध्वा. K reads विषायोर्ध्वं. विषायोर्ध्वं is the reading in रस.स. We have adopted the reading in M. (13) स्थालिमन्यां दृढां कुरु, a variant in K. (14) K reads साधं, which seems to be incorrect. (15) M reads वेष्टयेत्.

स्थाल्यन्तरे कपोताख्यं पुटं कर्षाग्निना^१ सदा ।
 यन्त्रस्थाधः करोषाग्निं^२ दद्यात्तीव्राग्निमेव वा ॥ १२ ॥
 एवन्तु त्रिदिनं^३ कुर्यात् ततो यन्त्रं विमोचयेत्^४ ।
 तप्तोदके तप्तचुल्लायां^५ न कुर्याच्छीतले क्रियाम्^६ ॥ १३ ॥
 न तत्र क्षोयते^७ सूतो न च गच्छति कुत्रचित् ।
 अग्नेन क्रमयोगिन^८ कुर्याद्गन्धकजारणम्^९ ॥ १४ ॥
 ऊर्ध्वं वह्निरधश्चापो मध्ये तु^{१०} रससङ्ग्रहः ।
 सूषायन्त्रमिदं देवि^{११} जारयेद्गगनादिकम्^{१२} ॥ १५ ॥

- (1) M reads पुटकर्षाग्निना, which is incorrect. (2) B reads करिष्वाग्नि, which is not correct. (3) B, K and M read त्रिविध, the sense whereof is not clear. We have adopted the reading in रसरत्न-समुच्चय. (4) तप्ततोयं विमोचयेत्, a variant in K. We have adopted the reading in B, M and रस.स. (5) तप्तोदके तदा चुल्लायां, a variant in K. M reads तप्तोदकेन तपल्या, which seems to be an error. We have adopted the reading in B and रस.स. (6) B reads न कुर्याच्छीतलक्रियां. K reads न कुर्याद्गन्धकजां क्रियाम्, which is evidently a mistake. न कुर्याच्छीतलक्रियाम्, a reading in M. We have adopted the reading in रस.स. (7) K reads जायते. M reads क्षयते. We have taken the reading in B and रस.स. (8) अग्नेन च क्रमणैव, a variant in रस.स. (9) M reads गन्धकजारणाम्. (10) M reads च. (11) सूषायन्त्रमिदं देवि, a variant in M, which seems to be an error. K reads सूषायन्त्रम्, which ought to be सूषायन्त्रम्. सोमनालमिदं प्रोक्तं, or सोमानलमिदं प्रोक्तं, a reading in रस.स. Most probably सोमानलमिदं is the modern name of सूषायन्त्रम्. (12) सारयेद्गगनादिकं, a variant in B. जारयेत् गन्धकजादिकं, a variant in K. सारयेद्गगनादिकं, a reading in M, which destroys the metre.

गर्भयन्त्रं प्रवक्ष्यामि पिष्टिकाभस्मकारणम्¹ ।
 चतुरङ्गुलदीर्घां तु² मूषिकां मन्मयीं दृढाम् ॥ १६ ॥
 त्र्यङ्गुलां मध्यविस्तारं³ वर्तुलं कारयेन्मुखम् ।
 लोहस्य⁴ विंशतिर्भागा एको भागस्तु गुग्गुलीः⁵ ॥ १७ ॥
 सुस्रज्जं पिपयित्वा तु तोयं दद्यात्⁶ पुनः पुनः ।
 मूषालेपं ततः कुर्यात्⁷ तले पिष्टीं च निक्षिपेत्⁸ ॥ १८ ॥
 तुषकर्षाग्निना भूमौ⁹ मृदुस्त्रेदन्तु कारयेत्¹⁰ ।
 अहोरात्रं त्रिरात्रं वा रसेन्द्रो भस्मतां व्रजेत् ॥ १९ ॥

- (1) B reads भस्मकारकं. K reads पिष्टिकायन्कारकम्. We have adopted the reading in रसरत्नसुचय. For पिष्टिका, see रस.स. Chap. VIII. śloka 7—8 ; and for गर्भयन्त्रं vide do. Chap. IX. vs. 28—31. This hemistich is wanting in M. (2) K reads चतुरङ्गुलदीर्घं च, which is incorrect. दीर्घान् मूषिकां, a variant in M. (3) B reads अङ्गुलं मध्यविस्तारं. K reads अङ्गुलं मध्यविस्तारं. त्र्यङ्गुलीन्मितविस्तारं is the reading in रसरत्नसुचय, wherein the last term seems to be incorrect, as the term विस्तार is invariably used to express a collection of words and not the breadth. Vide Pāṇini 3.3.33. (4) B and K read लोहस्य. M reads लौहस्य. We have adopted the reading in रस.स. (5) B reads एकभागस्तु गुग्गुलीः. M reads एको भागस्तु गुग्गुलीः. (6) B and M read दत्त्वा. दद्याद्दवारंवारं is the reading in रस.स. (7) K reads मुखालेपं. इदं क्लृप्त्वा is the reading in रस.स. (8) K reads तिलपिष्टं सुनिक्षिपेत्. तैलपिष्टं निक्षिपेत्, a variant in M. रस.स. has लवणार्धमृदुस्त्रिभिः. (9) B has भूयो instead of भूमौ. K has कुर्यात्तुषाग्निं भूमौ च. कर्षणुषाग्निना भूमौ, a variant in रस.स. (10) रस.स. reads स्त्रेदयेन्मृदु मागवित्.

जारणे मारणे^१ चैव रसराजस्य रञ्जने ।
 यन्त्रसिकं^२ परं मर्षं यत्रौषधो महाबलम्^३ ॥ २० ॥
 औषधीरहितशायं हठाद्^४यन्त्रेण बध्यते ।
 सर्वत्र सूतको याति^५ सुक्ता भूधरलक्षणम् ॥ २१ ॥
 देवताभिः समाकृष्टो लोष्टस्थोऽपि^६ हि गच्छति ।
 तस्माद्यन्त्रबलं चैकं न विलङ्घ्यं^७ विजानता ॥ २२ ॥
 मन्त्रौषधिसमायोगात् सुसिद्धं कुरुते ह्ययम्^८ ।
 मन्त्रोऽघोरोऽत्र जस्यो^९ जपान्ते^{१०} पूजयेद्रसम्^{११} ॥ २३ ॥
 एकान्ते तु क्रिया कार्या दृष्टान्यैर्विफला^{१२} भवेत् ॥ २४ ॥
 गन्धकस्य क्षयो नास्ति^{१३} न रसस्य क्षयो भवेत् ।

-
- (1) B reads जारणमारणे. K reads मारणे. (2) K reads यन्त्रसिकं परं कर्म. M reads यन्त्रौषध परं कर्म. (3) K reads यन्त्रोविद्या महाबला. M reads यन्त्रौषध्या महाबलम्. Both are partly correct. (4) M reads हठाद्, which is incorrect and absurd. (5) सूतका यान्ति, a variant in M. (6) B has a defective hemistich समाकृष्टलोष्टस्थोऽपि हि न गच्छति. तथा पीतोऽपि, a variant in M. (7) B has मविलङ्घ्यं. M reads मविलङ्घ्यं, which seems to be inaccurate. (8) B and M read जवात्. In this reading the sentence becomes incomplete. (9) K reads मन्त्रघोरोऽत्र यष्टव्यो. M reads मन्त्रेऽघोरोऽत्र जस्यो. Both the readings are not free from slight errors. (10) K reads यजान्ते. M reads यजान्ते. Both are inc. (11) K reads पूजयेद्रसम्. (12) दृष्टेऽन्यैर्विफलं, a variant in M, which is incorrect. (13) गन्धकार्यक्षयो नास्तीत्, a reading in M, which has no sense at all.

क्षयो यन्त्रस्य विज्ञेयः^१ यन्त्रे विक्रियते क्रिया^२ ।
 अलाभे कान्तलोहस्य यन्त्रं लोहेन कारयेत् ॥ २५ ॥
 वक्रिलस्य^३मविज्ञाय रसस्यार्द्धक्षयो^४ भवेत् ।
 यन्त्रक्षयविधिज्ञस्य चतुर्थांशक्षयो^५ भवेत् ॥ २६ ॥^६
 द्विमासेन द्वितीयांशं तृतीयांशं त्रिभिर्भवेत् ।
 महाग्निं सहते ह्येष सारितो यत्र^७ तिष्ठति ॥ २७ ॥
 खपरं सिकतापूर्णं^८ कृत्वा तस्योपरि न्यसेत् ।
 अपरं खपरं^९ तत्र शनैर्मृद्वग्निना^{१०} पचेत् ॥ २८ ॥
 पञ्चचारैस्तथा सूत्रै^{११}लवणैश्च^{१२} विडुन्ततः^{१३} ।
 हंसपाकः स विज्ञातो^{१४} यन्त्रतत्त्वार्धकोविदैः^{१५} ॥ २९ ॥

- (1) K reads विज्ञाय. B and M read यत्रमविज्ञाय. (2) M reads क्रिया, which is incorrect. (3) K reads वक्रलेख्य. M reads वक्रिलक्ष. (4) रसस्यार्द्धक्षयो, a variant in M, which seems to be an error of the scribe. (5) यत्रक्षयविधिज्ञस्य चतुर्थांशक्षयो, a variant in M, which is inc. (6) This hemistich is not found in K. (7) K reads खेदात् instead of ह्येष. B reads सारिणात्रयं. M reads स्मरिदावत्य. Both the readings are unintelligible. (8) B reads कपूर, which is inc. कर्पूर सिकतापूर्णं, a variant in M. (9) तस्य कर्पूर, a reading in M. (10) K reads शनै मृद्वग्निना, which is a palpable mistake of the scribe. (11) B reads पञ्चचारैस्तथा मन्त्रैः. M reads पञ्चचरैः, which is senseless. (12) लवणश्च is the reading in रसरत्नसमुच्चय. (13) K reads विडुन्ततः. (14) स विज्ञातो, a variant in B. हंसपादः सुविज्ञातो, a variant in M. हंसपाकं समाख्यात, a variant in रस.स. (15) M reads यत्र तत्त्वार्धकोविदैः. We see यत्रं तद्वार्धकोविदैः in रस.स.

कृष्णा रक्ता च पीता¹ च शुक्लवर्णा² च मृत्तिका ।
 आद्या श्रेष्ठा कनिष्ठान्या³ मध्यमा मध्यमा मता ॥ ३० ॥
 दग्धधान्यतुषोपेता मृत्तिका कोष्ठिकाविधौ⁴ ।
 वक्रनालकृता⁶ वापि शस्यते सुरसुन्दरि ॥ ३१ ॥
 गारा⁶ दग्धा तुषा दग्धा दग्धा वल्लीकमृत्तिका ।
 अजाश्वानां मल्लं⁷ दग्धं यावत्तत् कृष्णतां गतम्⁸ ॥ ३२ ॥
 वासकस्य च पत्राणि वल्लीकस्य मृदा सह ।
 पिषयेदङ्घ्रितोयेन यावत्तत् श्लक्ष्णतां गतम् ॥ ३३ ॥⁹
 मर्दयेत्तेन वध्नोयात् वक्रनालञ्च कोष्ठिकाम्¹⁰ ॥ ३४ ॥
 गारा दग्धा तुषा दग्धा दग्धा वल्लीकमृत्तिका ।
 चोरमङ्गारकः किष्टं वज्रेणापि न भिद्यते ॥ ३५ ॥¹¹
 दग्धाङ्गारस्य षड्भागा भागैका¹² कृष्णमृत्तिका ।
 चोरमङ्गारकः किष्टं वज्रमूषा¹³ प्रकीर्त्सता ॥ ३६ ॥

- (1) M reads सीता. (2) M reads शुक्लकृष्णा. (3) कनिष्ठा
 च, a variant in K. (4) B reads कोष्ठिकाय वै. K reads कोष्ठिकार्थं वै,
 which is inc. The correct reading appears to be कोष्ठिकाय वै. (5) B
 and M read वक्रनालकृता. (6) M reads गौरा. [गार or गारा = black
 earth mixed with kankar or nodular stones.] (7) K reads अजा-
 श्वाता मल. M reads अजाश्वानमल. Both are inc. (8) दग्धा मृत कृष्णतां
 गता, a variant in K. (9) अनेन वज्रतां गत, a variant in K. This
 śloka (33) is not found in M. (10) B reads मर्दयेते तेनौषधौ या, which
 is not intelligible. M reads कोष्ठिकम्. (11) This śloka is wanting
 in M. (12) M reads भगैकं, which is not correct. (13) Accord-
 ing to रसरत्नसमुच्चय this appears to be गारमूषा (Chap. X. v. 13).

तुषं वस्त्रसमं दग्धं¹ श्रुतिका चतुरंशिका² ।
 जूपी³पाषाणसंयुक्ता वरमूषा⁴ प्रकौर्त्तिता ॥ ३७ ॥
 प्रकाशश्चाश्वमूषा च मूषा तु द्विविधा श्रुता⁵ ॥ ३८ ॥
 प्रकाशमूषा देवेशि शरावाकारसंयुता ।
 द्रव्यनिर्वाहणे सा च वादिकैः⁶ सुप्रशस्यते ॥ ३९ ॥
 अश्वमूषा तु कर्त्तव्या गोस्तनाकारसन्निभा ।
 पिधानकसमायुक्ता किञ्चिदुन्नतमस्तका⁷ ॥ ४० ॥
 पत्रलेपे तथा रङ्गे⁸ इन्धनेलापके तथा ।
 सैव श्चिद्रान्विता⁹ मन्दा गम्भीरा सारणोचिता ॥ ४१ ॥
 तिलभस्म हिरंशं तु¹⁰ इष्टकांश¹¹समन्वितम् ।

- (1) तुषं दग्धसमं दग्धं, a variant in K, which is a senseless tautology.
 2) B reads चतुरश्रका. (3) K reads जूपं. M reads कुपू. (4) B, C and M read वज्रमूषा. According to स्वरवससुषय this appears to be वरमूषा (Chap. X. v. 15.) Hence we have adopted the reading in रस.स. in order to avoid tautology. (5) प्रकृतिर्द्विविधा श्रुता, a variant in K. (6) K reads वैदिकैः. M reads सा चावैदिकैः. (7) किञ्चिदुन्नतमस्तका, a variant in K. किञ्चिदुन्नतमस्तका, a variant in M. Both are incorrect. [उन्नत should be उन्नत, and उन्नत should be उन्नत]
 This मूषा is called in रस.स. as गोलनी. (Vide Chap. X. v. 25.) (8) B reads तत्र लेपे. K reads भाने in place of रङ्गे. (9) M reads श्चिद्रान्विता, which is a mistake of the scribe. (10) M reads हिरंशस्तु, which is not correct. (11) B reads रप्रकाश. K reads इष्टकांश. Both appear to be incorrect.

भस्मसूषा तु विज्ञेया तारसंशोधने हिता¹ ॥ ४२ ॥
 मोक्ष²क्षारस्य भागी द्वौ दृष्टकांशसमन्वितौ³ ।
 सृङ्गागास्तारशुद्धार्थमुत्तमा⁴ वरवर्णिनि⁵ ॥ ४३ ॥
 रक्तवर्गेण सन्धिश्चा रक्तवर्गपरिष्कृता⁶ ।
 रक्तवर्गकृतालेपा⁷ सर्व्यशुद्धिषु शोभना⁸ ॥ ४४ ॥
 शुक्लवर्गेण सन्धिश्चा⁹ शुक्लवर्गपरिष्कृता ।
 शुक्लवर्गकृतालेपा शुक्लशुद्धिषु शोभना¹⁰ ॥ ४५ ॥
 विडुवर्गेण¹¹ सन्धिश्चा धृतिभिच्छति जारणे¹² ।

(1) तस्मान्मूषा तु विज्ञेया तारसंशोधने हिता, a variant in B. तारके शोधने
 हिता, a variant in K. तारसंशोधने हिता, a variant in M. All appear
 to be the error of the scribe. We do not find any mention of this
 मूषा (भस्मसूषा) in रस.स. (2) M reads सौष. (3) रटकां च सम-
 न्वितं, a variant in B, which is incorrect. ईष्टकांशसमन्वितं, a variant in M.
 (4) B and K read सुषम, which is not grammatically correct.
 (5) सुरवर्णिनि is the reading in K, which is not accurate. (6) K
 reads रक्तवर्णपरिष्कृता, which is incorrect. (7) रक्तवर्गकृतालेपा, a variant
 in K, which is an error of the scribe. (8) This charaṇa and the
 next three charaṇas are wanting in M. (9) K reads मित्रा या.
 (10) सर्व्यशुद्धिषु शोभना, a reading in K. शुक्लशुद्धिषु शोभना, a reading in M.
 [For रक्तवर्ग and शुक्लवर्ग see the next Paṭala, v.39 and v.40 respectively.]
 (11) K reads विडुवर्गेण. M reads षड्वर्गेण च. (12) धृतिभिच्छति
 कारणे, a variant in M, which is meaningless. K reads कृतिभिच्छति जारणे,
 which has no clear meaning. We have adopted the above reading,
 after collating all the texts.

निर्वाहणं प्रकुर्वीत¹ रक्तवर्गप्रलम्बया² ॥ ४६ ॥
 विषटक्कणगुञ्जाभिः मूषालेपन्तु³ कारयेत् ।
 प्रकाशयां प्रकुर्वीत यदि वाङ्गारलेपनम्⁴ ॥ ४७ ॥
 तस्यां विम्वस्व मूषायां द्रव्यमावर्त्तयेद्बुधः ।
 लेपो कर्णपुटं देवि रक्तश्चस्त्रिन्धुभूखगैः⁵ ॥ ४८ ॥
 आवर्त्तमाने कनके पीता तारै⁶ सिता प्रभा⁷ ।
 शुष्मे⁸ नीलनिभा तीक्ष्णे कृष्णवर्णा सुरेश्वरि ॥ ४९ ॥
 वङ्गे ज्वाला कपोताभा⁹ नागे मलिनधूमका¹⁰ ।
 शैले ह्य धूसरा देवि आयसे कपिलप्रभा ॥ ५० ॥
 अयस्कान्ते धूम्रवर्णा¹¹ सस्यके¹² लोहिता भवेत् ।
 वज्रे नानाविधा¹³ ज्वाला खसत्त्वे¹⁴ पाण्डुरप्रभा ॥ ५१ ॥

- (1) B and M read प्रकुर्वीतः. (2) B reads रक्तवर्गप्रलम्बया. [मूषया is to be understood after this charana] (3) K reads मूषालेपन्, wherein मूषा = मूषा. (4) K reads वाङ्गारलेपयन्, which is gram. inc. M reads वाङ्गारलेपनम्, which is not accurate here. (5) रक्तश्चस्त्रिन्धुभूखगैः, a variant in K, which appears to be incorrect. M reads रक्तशृङ्गसितभूखगैः. (6) B reads तार. K reads पीतागारि, which is evidently a mistake. (7) K reads सिता शुभा. M reads सितप्रभा. (8) K reads शुष्मे, which is inc. (9) कपोता च, a reading in B and K. (10) B and K read मलिनधूमका. (11) K reads धूम्रवर्णा. (12) K reads सस्यके, which is incorrect. (13) K reads नानाभिधा. [According to Varāha and Garuḍ a diamond may be रक्तं पीतं सितं शैरीषं and चातकं. Hence it emanates different kinds of flames.] (14) K reads सस्यले, which seems to be incorrect. [ख = अश्व.]

न विस्फुलिङ्गो^१ न च बुद्बुदश्च^२

यदा न रेखापटलं^३ न शब्दः^४ ।

मूषागतं रत्नसमं स्थिरञ्च^५

तदा विशुद्धं प्रवदन्ति लोहम् ॥ ५२ ॥

प्रतीवापः पुरा योष्यो^६ निषेकं^७ स्तदनन्तरम् ।

छादनं तु प्रतीवापः^८ निषेकं मज्जनं^९ विदुः ।

अभिषेकं^{१०} तदिच्छन्ति स्नपनं क्रियते तु यत्^{११} ॥ ५३ ॥

वापो निषेकः स्नपनं^{१२} द्रुते^{१३} निर्मूलतां गते ।

उष्येनैव हि वाञ्छन्ति श्रोतलं^{१४} न च वाञ्छति ॥ ५४ ॥

शुद्धदीप्तिः सशब्दश्च^{१५} यदा वैज्ञानरो भवेत् ।

- (1) K reads विस्फुलिङ्गा. (2) B reads बुद्बुदाश्च. K reads बुद्बुदाश्च, which is incorrect. (3) नरेः खापटल, a variant in M, which is senseless. (4) न शब्दम् is the reading in M, which is grammatically incorrect. (5) M reads मूषासमा, which is meaningless. B reads स्थितं च. (6) K reads यो षि. M reads प्रतिवापं पुरा योष्यो, which is gram. inc. (7) K reads निषेकैः. M reads निषेकाः. (8) छादनम् प्रतिवापे, a variant in K, wherein the latter term is inc. (9) M reads स्नपनं. (10) K reads अभिषेकं, which is gram. inc. (11) K reads यत्, which is gram. incorrect. स्नपितं क्रियते तु यत्, a variant in M. (12) वापे निषेकः स्नपनः, a variant in K, which is erroneous. (13) K has द्रुते. M has only the letter ते. Both are absurd. (14) M reads श्रोतलं. (15) B reads शुद्धदीप्तिश्चशब्दश्च. शुद्धदीप्तिः सशब्दश्चात् तदा, a variant in K, which seems to be inaccurate.

लोहावर्तः स विज्ञेयः सत्त्वं पतति निर्मलम् ॥ ५५ ॥¹
 षोडशाङ्गुलविस्तोर्षं हस्तमात्रायतं शुभम्² ।
 धातुसत्त्वनिपातार्थं³ कोष्ठकं⁴ वरवर्णिनि ॥ ५६ ॥
 वंश⁵खादिरमाधूक⁶-बदरोदारुसम्भवैः⁷ ।
 परिपूर्णं दृढाङ्गारैः धमेहातेन कोष्ठकम्⁸ ।

(1) To illustrate the above technical terms, we quote here the verses from रसरत्नसमुच्चय (Chap. VIII. vs. 49—52) :—

द्रुते द्रव्यान्तरचेपो लोहाद्ये क्रियते हि यः ।
 स आवापः प्रतीवापकदेवाच्छादन मतम् ॥ ४९ ॥
 द्रुते वज्रस्थिते लाङ्घे विरम्याष्टनिमेषकम् ।
 सलिलस्य परिचेपः सोऽभिषेक इति श्रुतः ॥ ५० ॥
 तप्तस्यासु विनिचेपो निवापः स्वपनञ्च तत् ।
 प्रतीवापादिकं काव्यं द्रुते लाङ्घे सुनिर्मले ॥ ५१ ॥
 यदा हुताग्नी दौर्मासिः यत्कोव्यानसमन्वितः ।
 यद्वावर्तकदा ज्ञेयः स कालः सत्त्वनिर्गमे ॥ ५२ ॥

- (2) B, K and M read शुभम् ; but we see समम् in रस.स. and in अचि.
 (3) तनुसत्त्वनिपातार्थं, a variant in M, which is not correct. (4) B,
 K and M read कोष्ठकं, which is not correct. It is called कोष्ठकायम् in
 the 6th Paṭala, śloka 16, and कोष्ठौघम् in रस.स. (Chap. IX. v. 44.)
 (5) K reads वंशः, which is incorrect. (6) M reads माधूकं, which
 has no clear sense. (7) बदरोदरौदारिसम्भवैः, a variant in M, which
 is absurd. (8) B reads अघोवातेन कोष्ठकैः. K reads धमेहातेन
 कोष्ठकैः. अघोवातेन कोष्ठकैः is the reading in M. अघोवातेन कोष्ठकैः is the
 variant in अचि. [We cannot account for the third case-ending in
 कोष्ठकैः, which has an adjective परिपूर्णं.]

भस्तया¹ ज्वालमार्गेण ज्वालयेच्च हुताशनम् ॥ ५७ ॥

प्रविततमुखभागं संवतान्तःप्रदेशं²

स्थलरचितचिरान्तर्जालकं कोष्ठकं स्यात् ।³

वकगलसममानं⁴ वङ्गनालं विधेयं⁵

शुभिरनलिनिका स्या⁶ःमृन्मयो दीर्घवृत्ता⁷ ॥ ५८ ॥

मृन्मये लोहपात्रे वा⁸ अयस्कान्तमयेऽथवा ।

पाषाणि स्फटिके वाथ मुक्ताशैलमयेऽथवा ॥ ५९ ॥

सुदृढो मर्दकः कार्यः⁹ चतुरङ्गलकोच्छ्रयः¹⁰ ।

- (1) भावया is the reading in अत्रि. (2) प्रावृत्तन्मुखभागात् संवतान्तः-
प्रदेशतः, a variant in K, which is inc. B and M read प्रविततमुखभागः
संवतान्तःप्रदेशः, whereas they state कोष्ठक (neuter). (3) स्थलरचितविदांतः-
पात्रकं कोष्ठकस्य तु, a variant in K, which has no sense, neither metre.
M reads चितान्तर्जालकं. (4) वंकगलसमान च, a reading in K, which
is not correct. M reads वकगलसमान, wherein वकग has no meaning.
(5) B reads वङ्गनाल. K reads विधाययेत्, which mars the metre. (6) B
reads शुभिरनलिकांन्वा. शिशुन् वरनलिकास्या, a variant in K, which is a
palpable error. शुभिरनलिकादाया, a variant in M. [शुभिर=सच्छिद्र, नलि-
निका=बलौ, नाक्ष.] (7) K reads दीर्घवृत्तया, which is incorrect. M
reads दीर्घवृत्ता, the meaning whereof is not intelligible. (8) K reads
च. M reads मृन्मयेऽलोहपात्रे वा, which seems to be incorrect. (9) B
and K read मर्दकं कार्यः. M reads कार्यो, which is incorrect. रसरत्नसमुच्चय
has the term मर्दकः in the masculine gender. (Chap. IX. v. 87.) We
have adopted that reading. (10) चतुरङ्गलकोच्छ्रयः, a variant in K.
चतुरङ्गलकोच्छ्रयः, a reading in M. Both are unintelligible.

स च^१ लोहमयः शैली ह्ययस्क्रान्त^१मयोऽथवा ॥ ६० ॥
 अघोरास्त्राभिधानेन महापाशुपतेन वा ।
 मन्त्रेण रचयेच्छुचिं भूमिं तेनैव शोधयेत् ॥ ६१ ॥
 हन्धनानि च सर्वाणि द्रव्याणि च विशेषतः ।
 दाहकं ज्वालयेत्तेन खल्लं तेनैव शोधयेत् ॥ ६२ ॥^२
 रसं विशोधयेत्तेन विन्यसेत् दिवसे शुभे^३ ।
 खल्लोपरि न्यसित्वा^४ च शिवमूर्त्तिमनुष्मरेत् ॥ ६३ ॥
 देवतानुग्रहं^५ प्राप्य यन्मसूषाग्निमानवित् ।
 देवेशि रससिद्धार्थं जानीयात्^६ ओषधीरपि^७ ॥ ६४ ॥
 यन्मसूषाग्निमानानि^८ वर्णितानि सुरेश्वरि ।
 तन्माचक्ष्व देवेशि^९ किमन्दच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ६५ ॥^{१०}

(1) K reads मैव, and ह्यस्क्रान्त. Both the readings are incorrect. [The अघोरमन्दु is mentioned in detail in the 2nd Paṭala. Vide the portion between the ślokas 97 and 98] (2) This śloka is wanting in M. (3) विन्यसेदासवे तथा, a variant in B and M. (4) K reads न्यसेत्वा, which is incorrect. (5) देवमाशुग्रहं is the reading in K, which seems to be an error of the scribe. (6) K reads यानि वा, which is inconsistent. (7) M reads ह्योषधीरपि, which seems to be दोषधीरपि. (8) यन्मसूषाग्निमानानि, a variant in K. (9) This charaṇa is wanting in M. K reads तन्माचक्ष्व, which is an error of the scribe. (10) This hemistich is written in K between the two hemistichs of the 64th śloka, which is an evident error of the scribe.

इति श्रीपार्ष्वतीपरमेश्वरसंवादे^१
 रसार्णवे^२ रससंहितायां
 यन्त्रमूषाग्निवर्णनो^३ नाम
 चतुर्थः पटलः ॥४॥

पञ्चमः पटलः ।

श्रीदिव्युवाच ।^१

नियामनादिकं^२ कर्म क्रामणात्कं सुरेश्वर ।

यया सम्पद्यते ह्येषामोषधीं^३ वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।^४

-
- (1) This is wanting in B and M. (2) This is wanting in M.
 (3) B reads यन्त्रमूषाग्निवर्णनं नाम. M reads only मूषाग्निवर्णनम् and omits
 the term यन्त्र.

-
- (1) M reads only देवी. (2) B and M read here नियामनादिकं ;
 but they have stated नियामनादिकं in the 2nd P:ṭala. K reads here निया-
 मनादिकं but it has stated नियामनादिक in the 2nd Paṭala. (Vide
 P. 110, B. 109.) (3) B reads मोषधी, K reads मौषधिः.
 [यथा इत्यत्र जातिवाचकत्वादिकवचनम् ।] (4) M reads only भैरवः.

सर्पाक्षो वज्रिकर्कोटो¹ कञ्चुको जलविन्दुजा² ।
 शतावरी भङ्गराजः³ शरपुङ्खा⁴ पुनर्नवा ॥ २ ॥
 मण्डूकपर्णी⁵ मत्स्याक्षो ब्रह्मदण्डी शिखण्डिनो⁶ ।
 धनन्ता काकजङ्गा च काकमाची⁷ कपोतिका⁸ ॥ ३ ॥
 विश्वक्रान्ता सहचरा⁹ सहादेवी¹⁰ महाबला ।
 बला नागधला कृष्णा¹¹ चक्रमर्दः कुरुङ्गिणी¹² ॥ ४ ॥
 पाठा चामलकी नीलो¹³ ज्वालिनो पद्मचारिणी ।
 फणिविजिह्वा गोजिह्वा¹⁴ कोकिलाक्षी¹⁵ घनध्वनिः¹⁶ ॥ ५ ॥

- (1) K reads वज्रिकाकोटो. M reads वज्रिकाकोटो. (2) B reads कञ्चुको जलविन्दुका. K reads कञ्चुकि जलचिचिका. M reads कञ्चुकी जलविचिका.
 (3) M reads भङ्गराजो. (4) B reads शरपुङ्खो. (5) K has मण्डूकपर्णि (without विसर्ग). (6) K has शिखण्डिन, which is gram. inc.
 (7) . B reads काकमाची, which is not accurate. K reads only माचि.
 (8) B reads कपोतको. K reads कपोतिका तथा. M reads कपोतका.
 (9) K reads सहसा च. (10) K and M have सहादेवी. (11) B and K read सूबां. But this is a tautology : since we see afterwards ज्वालिनो meaning सूबां. (12) चक्रमर्दः कुरुङ्गिणी, a variant in B. चक्र-
 मर्दककिङ्गिणी, a variant in M. (13) K has चामलकि नीलो, which is gram. inc. (14) B reads घण्टिविजिह्वा गोजिह्वा. K reads गोजिह्वा
 चिजिह्वा च. (15) K reads erroneously काकोलाषा. M reads कोकिलाषा.
 (16) B has घनध्वनिः, which is incorrect. K has घनध्वनी, which is also incorrect. M has घनाघना (which means काकमाची), which has been already mentioned.

चाखुपर्णी^१ त्रिपर्णी च^२ द्विपर्णी चैकपर्णिका^३ ।
 तित्तिङ्गी^४ क्षीरिणी रास्त्रा^५ मेघशृङ्गी च कुकुटी^६ ॥ ६ ॥
 कृष्णपर्णी^७ च तुलसी श्वेता च गिरिकर्णिका^८ ।
 एता नियामकौषध्यः^९ पुष्यमूलदलान्विताः^{१०} ।
 दोलास्त्रेदः प्रकर्त्तव्यो^{११} मूलेनानेन सुव्रते^{१२} ॥ ७ ॥
 चण्डाली^{१३} राक्षसी व्याघ्रो खड्गारी गजकर्णिका^{१४} ।
 शङ्खपुष्यग्निधमनी^{१५} लाङ्गली बालभोचका^{१६} ॥ ८ ॥

-
- (1) B reads चाखुकर्णि. M reads अखुपर्णी. Both are gram. incorrect.
 (2) B reads त्रिपुर्वी च. M reads तिस्रपर्णी च. (3) B reads चैकपाणिका.
 (4) K has तिलिनी. M has तिलिरी. (5) B reads लक्ष्मी. M has
 लक्ष्मी: and रास्त्रा. (6) B reads कुकुटी. K reads कुकुटी. [All
 meaning the same.] (7) K reads कृतपर्णि, which is gram. inc. M
 reads कृष्णवर्णा. (8) M reads erroneously श्वेतली गिरिकर्णिका.
 (9) B reads एता नियामकौषध्यः. K reads एताश्च यामकौषध्यः, which is inc.
 (10) K reads erroneously पुष्यमूला दलान्विता. (11) B reads दोला-
 स्त्रेदाः प्रकर्त्तव्यो. M reads दोलास्त्रेद प्रकर्त्तव्यः. Both are grammatically
 incorrect. (12) Both K and M have a defective charaṇa
 मूलेनाने सुव्रते. (13) K and M read चाण्डाली, which is also correct.
 (14) B reads शङ्गारी राजकर्णिका. K reads शट्कारि गजकर्णिका. M reads
 शख्गारी गजकर्णिका. All the texts have श as the initial letter. श is pro-
 nounced as ख by the up countrymen. We do not find any name as
 शङ्गारि or शट्कारि or शख्गारी in any lexicon. Hence we have adopted a
 word with ख as its initial. (15) B reads शङ्खपुष्य, which is rarely
 found in the lexicons. (16) K reads बालभोचका.

रक्तसुह्री रक्तमृग्री रक्तिका¹ नीलचिचकः ।
 मृगालजिह्वा वृहती वधो चक्री च राजिका ॥ ८ ॥²
 एकवीरा नरकसा रुदन्ती ब्रह्मचारिणी³ ।
 उषटा⁴ मानिनोकन्दा⁵ कुमारौ रक्तचिचकः ॥ १० ॥⁶
 लक्ष्मीः शाखाटकशैव⁷ कञ्चुकी⁸ मेघमृङ्गिका ।
 हिमावती सोमलता मोदा⁹ व्याघ्रनखौ शम्भो¹⁰ ॥ ११ ॥
 काञ्चनी वनराजी च¹¹ काकमाचो च केशिनी¹² ।

(1) B has सक्तकं. M has रक्तकर्णी च चिचका. (2) This hemistich and the next two are not found in M. K reads चक्रा. B reads जरिका. But all other texts have the above reading. After this (9th) śloka we find a hemistich in B and K, which we have omitted, as it appeared to be a repetition of the above-mentioned objects. (3) B reads पद्म-चारिणी. (4) B reads उषटा. K reads उषला. (5) K has an absurd reading मानिलिखलीवक. (6) After the 10th śloka B and K read the very same hemistich, which is the first part of the 9th śloka. (7) B and M read लक्ष्मीशाखाटकशक्री. K reads लक्ष्मीशाखाटकशक्री. All the texts read चक्री, which is once mentioned in the 9th śloka. (8) B and K read वज्रिणी, which is once mentioned in the shape of वधो. (9) B and K read व्याघ्रा, which is once mentioned in the 8th śloka. (10) K reads व्याघ्रनखौ शम्भो. M reads व्याघ्रशम्भो नश. Both seem to be incorrect. (11) B reads वनराजा च, which is gram. incorrect. M reads काञ्चिनी वानराजी च. (12) B has काचमाचो च केशिनी. K has काकमाचो कसोदनी.

अजमारो¹ कोटराची हनुमत्वङ्गनायिका² ॥ १२ ॥
 नरजोवा³ हेमपुष्पो⁴ काकमुण्डो च कालिका ।
 तोरवल्ली गजारो च⁵ हंसाक्षी कुहुकंठिका⁶ ।
 ताम्बूली सूर्यभक्ता च⁷ रसनिर्जीवकारिकाः⁸ ॥ १३ ॥
 कटुतुम्बी च गोसम्बी देवदालोन्द्रवारणी⁹ ।
 वाकुची ब्रह्मवीजानि¹⁰ कार्पासं कृष्णजीरकम् ॥ १४ ॥
 कङ्कनी¹¹ कृष्णकनकं श्वेतार्कं च पिपीलिकम्¹² ।
 दन्तिनी यवचिन्ना च कर्कोटी¹³ कारवसिका¹⁴ ॥ १५ ॥
 गोजिह्वा काकजङ्घा च महाकाली च शम्बरी¹⁵ ।

- (1) M reads अजामारो. (2) K has हनुमतगणायिता, which has no sense. M has हनुमत्वङ्गशिका, which is a defective charana. (3) M reads नरजिह्वा. (4) K reads हेमपुष्पि.....का, thus wanting a charana. (5) B reads जगारो च. K reads जगजारी. (6) K has हंसाक्षी च कुहुकिका. M has हंसाक्षी गुहुभञ्जिका. (7) K has नाकली सर्पसुक्ता च. (8) B reads रसनौजीवकारिकाः. K reads रसनिर्जीवकारिकाः. M reads रसनिर्जीवकारिकाः. All the readings are more or less void of grammatical accuracy, (the correct term being कारिकाः, qualifying शोषण्यः to be understood.) (9) B reads इन्द्रवारणी. M reads देवताली. (10) M has वाकुची ब्रह्मवीजानो, wherein the last term is not gram. correct. (11) K reads कचुको. M reads कङ्कणी. (12) B reads पिपीलिकं. K reads वा पिपीलिक. M reads पिपुलुजम्. (13) M reads कारकोटी. (14) K reads कारवेजिका. (15) B and M read शंबरा. K reads दवंरी. (The correct term appears to be शम्बरी, which we have adopted above.)

खेतगुञ्जा मिताङ्गोलः^१ पटोली विल्पमेव च ।
 एकैकमौषधीवीजं^२ मारयेद्रसभेरवम् ॥ १६ ॥
 रक्तस्रुद्धो सोमलता रुदन्ती रक्तचिचकः^३ ।
 शाखोटको^४ दग्धरुहा मोदिनी^५ वृद्धदारुकः ॥ १७ ॥
 त्रिशूलो कृष्णमार्जारो^६ चक्रिका चीरकुट्टी^७ ।
 देवदाली^८ शङ्खपुष्पो काकमाची हनूमती^९ ॥ १८ ॥
 नीलज्योतिस्तृणज्योति^{१०} रत्नकटा हेमवल्लरी^{११} ।
 त्रिदण्डी ब्रह्मदण्डी च चक्राङ्गी^{१२} स्थलपद्मिनी ॥ १९ ॥
 नागजिह्वा नागकर्णी वीरा वर्जुलपर्णिका^{१३} ।
 अर्कपत्री वंशपत्री^{१४} ताम्रपर्णी तथेश्वरी^{१५} ।

- (1) B has सिताङ्गोल, which is incorrect. K has मिताङ्गोल. M has सिताङ्गोला. (The proper term is अङ्गोलः.) (2) एकैकमौषधीवीजं, a variant in B. एकैकौषधीवीजं, a variant in K. एकैकमौषध वीजं, a variant in M. (3) M reads रक्तचिचकम्. (4) B reads शाकोटरी. K reads साखोटको. M reads शाकोटका. (5) K reads रोहिणि, which is grammatically incorrect. M reads मोदिनी. (6) K reads कृष्ण मंजोरी. M reads कृष्णमञ्जारी. (7) B reads चक्रिका चीरकुट्टी. K reads चक्रिका चीरकुटी. (8) M reads देवताको. (9) K reads हनूमती, which, though correct, mars the metre. (10) B has लताज्योतिस्तृणज्योति. (11) उर्वरा हेमवल्लिका, a variant in K. उच्चका हेमवल्लरी, a variant in M. (12) M reads चक्राङ्गी. (13) M has वर्जुलपर्णिका. (14) K reads ताम्रपर्णी. (15) B reads तथेश्वरी. K reads वृहस्पर्णि तथेश्वरी, which is partly incorrect. M reads ताम्रपर्णा तथैव च, wherein the term ईश्वरी is wanting.

इन्दुरी^१ देवदेवेशि रसबन्धकराः^२ प्रिये ॥ २० ॥

तीव्रगन्धरसस्पर्शद्रव्यैः^३ स्यावरजङ्गमैः ।

स्त्रियते बध्यते^४ चैव रसः स्वेदनमर्दनात् ॥ २१ ॥

सूर्यावर्त्तश्च कदली बन्ध्या^५ कोशातकी तथा ।

वज्रकन्दोदककणा^६ काकमाची च शिग्रुकः^७ ॥ २२ ॥

देवदाली च देवेशि द्राविकाः परिकीर्त्तिताः^८ ।

दोषान् हरन्ति योगिन^९ धातूनां पारदस्य च^{१०} ॥ २३ ॥

काकमाचो घनरवः^{११} कासमर्दः^{१२} कृताञ्जलिः ।

वराहकर्णी सटिरो^{१३} हंसदावो^{१४} शतावरी ॥ २४ ॥

ताम्बूलो नागिनो ब्रह्मी^{१५} हंसपादौ च लक्षणा ।

- (1) B has उदिरौ. K has उग्रौ. M has इन्दुरौ. We have adopted the above reading after collating all the texts. (2) K reads रस-
सिद्धकराः. M reads रसबन्धकराः. (3) K has स्पर्शा दिव्यैः, which is not
gram. accurate. M has स्पर्शैः, which is incorrect. (4) B reads वधते,
which is gram. inc. (5) M reads बन्ध, which is not correct.
(6) K reads वज्रकन्दादकद्रेका. (7) B has काचसारी. M has शिग्रुकैः,
which is inc. (8) द्रव्यलिकाः प्रकीर्त्तिताः, a variant in B. (9) दोषं
हरान् देवेशि, a variant in B. This charaṇa and the next are wanting in
M. (10) B has द्राविकाः परिकीर्त्तिताः, which is a tautology. (11) K
and M read वनरवः, which seems to be an error of the scribe.
(12) K and M read कासमर्द (without विसर्ग), which is gram. incorrect.
(13) B reads वराहकर्णी चगरी. M reads ब्रह्मी. (14) K has हंसदोषः.
M reads हंसपादौ, which is a tautology. [Perhaps the term is हंसदाहो =
अगुहः.] (15) K reads ब्राह्मी.

अर्जुनी चौरनालो च^१ कारवेल्लोऽर्कपत्रिका^२ ।

व्याघ्री चवी कुरवका^३ क्कामिकाः सुरवन्दि^४ ॥ २५ ॥

ब्रह्मदण्डः^५ सुदण्डश्च लोहदण्डस्तृतीयकः ।

एते रसायने योग्या^६ ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ २६ ॥

भूपाटली च कौमारी^७ सिंहवल्ली च शुकरी^८ ।

हेमपर्णी^९ पटोलो च नागवल्ली च भृङ्गराट्^{१०} ।

इत्यष्ट मूलिकाः^{११} प्रोक्ताः—पञ्चरत्नं शृणु प्रिये^{१२} ॥ २७ ॥

मन्त्रसिद्धासना देवी^{१३} तथा कङ्कालखेचरी ।

इन्दिरा च क्षमापाली^{१४} पञ्चमी तु निशाचरी^{१५} ।

-
- (1) K reads erroneously अर्जुनि चौरनालि च. M reads कौरनाली च.
 (2) काकवेल्लोऽर्कपत्रिका, a variant in B, which destroys the metre and has no clear sense. काकवेल्लोऽर्कपत्रिका, a variant in K. कारवेल्लोऽर्कपत्रिका, a variant in M. We have adopted a reading after collating all the texts. (3) व्याघ्री च भीरुवका, a defective charana in B. व्याघ्री च भीरुणी रिक्ता, a variant in K. व्याघ्री चभी कुरवका, a variant in M. We have taken up a reading after collating the texts. (4) B reads क्कामिका सुरवन्दिती. K reads कामिका सुरवन्दिनी. M reads कामिकी सुरवन्दिनी.
 (5) K reads ब्रह्मदण्डो. (6) M reads ब्राह्म्या. (7) B reads ग्येमारी. M reads गोमारी. (8) B reads शुकरी. K reads सुकरी. M reads ब्रह्मवल्ली च शुकरी. (9) B has हेमपर्णी. K has हेमवर्णी. (10) B reads भृङ्गराट्. M reads भृङ्गराट्. (11) M reads मूलिकाः. (12) B reads प्रियो, which is inc. (13) B has देवि. K has मन्त्रसिद्धासनी देवी. M has मन्त्रसिद्धासना देवि, which seems to be inc. (14) इन्दिरा क्षमापाला च, a variant in K. M reads इन्दिरा. (15) B has पञ्चमं. K reads पञ्चमा. M reads पञ्चमा तु निशाचरी. Both are gram. inc.

पञ्चरत्नमिदं देवि रसशोधनजारणे^१ ॥ २८ ॥
 रसस्य बन्धने शस्तमेकैकं^२ सुरवन्दिते ।
 रसाङ्गुशेन गृह्णीयात् पञ्चरत्नानि^३ सुव्रते ।
 ददाति खेचरो सिद्धिं^४ रसभैरवसङ्गमे ॥ २९ ॥
 त्रिचारं^५ टङ्कणचारो यवचारश्च सर्जिका^६ ।
 तिलापामार्गकदलौ-पलाशशिशु र्नेचिकाः^७ ।
 मूलकार्दकचिञ्चाश्च^८ वृक्षचाराः प्रकीर्त्तिताः^९ ॥ ३० ॥
 अम्लवेतसजम्बीर-लुङ्गाम्बुचणकाम्लकम् ।
 नारङ्गं तिमिष्णीकं च चाङ्गेर्यम्लगणोत्तमाः^{१०} ॥ ३१ ॥
 सामुद्रं सैन्धवं चैव चूलिकालवणं तथा ।
 सौवर्चलं च काचं च लवणाः पञ्च कीर्त्तिताः^{११} ॥ ३२ ॥

- (1) B reads रसाशोधनजारणे. K reads रसशोधनकारण. (2) K has
 शस्ता एकैका, which is grammatically incorrect. (3) M reads पञ्च-
 रत्नेन, which is not gram. correct. (4) K reads ददतां. M reads
 खेचरोमिद्धि. (5) B and K have त्रिचाराः, which is not gram. accurate.
 (6) K reads सर्जिकः. M reads सर्जिकम्. (7) पलाशशिशुमोचकैः, a
 variant in B. पलाशशिशुमोचकैः, a variant in M. Both are not accurate.
 (8) मूलार्दकचिञ्चाश्च, a variant in K, which is inc. (9) Compare
 this with the चारत्रय and चारपञ्चक in रसरत्नसमुच्चय (Chap. X. vs. 71,72.)
 (10) The 31st and 32nd ślokas are not found in K and M. Cf.
 रस म. Chap. X vs 80--85. (11) Cf. रस.स. Chap. X. v. 71,
 wherein the salts are enumerated as six in number ; viz.

“लवणानि पञ्चकानि सामुद्रं सैन्धवं त्रिदश ।

सौवर्चलं रमकं च चूलिकालवणं तथा ॥”

सक्तुं^१ कासकूटं च क्षितसुस्ता^२ तथैव च ।
 शृङ्गी कृष्णविषं चैव^३ पञ्चैते तु महाविषाः^४ ॥ ३१ ॥
 शुभ्रकीर्णसक्तस्यैव करवीरं च लाङ्गली ।
 पञ्चैवोपविषा सुख्याः^५ — तैलानि शुत्तमानि वै^६ ।
 कुसुम्भकङ्कुणी^७ नक्ता तिल^८ सर्षपजानि तु ॥ ३४ ॥
 हस्त्यश्वहागनारीणां मूत्रं गन्धं च^९ पञ्चमम् ॥ ३५ ॥
 पित्तं पञ्चविधं मत्स्य-गवाश्वनरवर्हिजम्^{१०} ॥ ३६ ॥
 वसा पञ्चविधा मत्स्य-मेघाहिनरवर्हिजा^{११} ॥ ३७ ॥
 कपोतचाव^{१२} गृध्राणां शिखिकुक्कुटयोश्च विट् ॥ ३८ ॥

- (1) B reads शक्तुं, which appears to be the error of the scribe.
 (2) B reads क्षितसुस्ता, which appears to be erroneous. K reads क्षितं सुस्तं. (3) B reads शृङ्गी. K reads कृष्णविषस्यैव, which is incorrect.
 (4) Cf. रसरत्नसमुच्चय Chap. X. vs. 86,87. (5) Cf. रस.स. Chap. X. v. 88. (6) K reads वै, which is incorrect, M reads तैलानि शुत्तमानि विषे, wherein the middle term is gram. inc. (7) B has कङ्कुणी, which perhaps is incorrect. (8) B has तिला. Cf. रस.स. Chap. X. vs. 73—75. (9) M reads तु. Cf. रस.स. Chap. X. v. 78.
 (10) पित्तं पञ्चविधं गन्धं हस्त्यश्वनरवर्हिजं, a variant in K. पित्तं पञ्चविधं मत्स्य-भवाश्वनरवर्हिजम्, a variant in M. No mention is made of पित्तं in रस.स.
 (11) K reads वाजिजा instead of वर्हिजा. M reads वर्हिजा, which is not correct. Cf. रस.स. Chap. X. vs. 76,77. (12) B reads कपोतचाव-गृध्राणां, wherein the first term is gram. inc. M reads कपोतचाव instead of चाव. Cf. रस.स. Chap. X. vs. 91,92.

मञ्जिष्ठा कुङ्कुमं^१ खात्वा खदिरखासनं^२ तथा ।
 रक्तवर्गस्तु देवेशि^३—पीतवर्गमतः शृणु ।
 कुसुम्भं किंशुकं रात्री^४ पतङ्गा मद्यन्तिका^५ ॥ ३६ ॥
 शक्तवर्गः सुधाकूर्म^६शङ्खशक्तिवराटिकाः^७ ॥ ४० ॥
 गुञ्जाटङ्कणमध्वान्यगुडा^८ द्रावणपञ्चकम् ॥ ४१ ॥
 काचटङ्कणसौवीरं शोधनत्रितयं^९ प्रिये ॥ ४२ ॥
 सर्बे मलहराः^{१०} क्षाराः सर्बे चास्ताः प्रबोधकाः^{११} ।
 विषाणि च तमोज्ञानि^{१२} खेहा मर्दवकारकाः^{१३} ॥ ४३ ॥
 इत्थीषधिगणाः^{१४} प्रोक्ताः सिद्धिदा रससङ्गमे ।

- (1) B has मञ्जिष्ठाकुङ्कुम. M has कुङ्कुमा. (2) M has खदिरखासनं.
 (3) Cf. रस.स. Chap. X. vs. 92,93. (4) B reads निशा, which
 destroys the metre. M reads नौशा. [रात्री=two sorts of हरिद्रा]
 (5) B has पतंगमर्दवन्तिका. M has पतङ्गमर्दवन्तिका, which is incorrect. Cf.
 रस.स. Chap.X. v.94. (6) This charapa and the next three are not
 found in K. M has शक्तवर्गलया कूर्पः शङ्खशक्तिवराटिका. (7) Cf. रस.स.
 Chap. X. v. 95, where the names are different from these mentioned
 above. (8) M has मध्वान्यं गुडा. Cf. रस.स. Chap. X. v. 100.
 (9) K has शोधने त्रितयं. Cf. रस.स. Chap. X. v. 97. (10) B and
 K read मलहरा (without विसर्ग), which is gram. inc. (11) K reads
 प्रबोधकाः, which is gram. inc. (12) K has विषाणि मर्दंज्ञानि, which
 is gram. incorrect. (13) खेहसाद्रवकानि वै, an incorrect reading
 in K. Cf. रस.स. Chap. X. v. 101. (14) B reads इत्थीषधिगणा
 (without विसर्ग), which is not gram. correct. K reads इत्थीषधिगणाः.
 M reads इत्थीषधिगणाः.

षष्ठः पटलः ।

६७

क्रियां कुर्वन्ति^१ तद्योगात् शक्तयश्च^२ महारसाः ॥ ४४ ॥

तन्मात्राच्छ देवेशि^३ त्रिमन्यच्छ^४। तुमिच्छसि ॥ ४५ ॥

इति ओपार्ज्वीतीपरमेस्वरसंवादे^५।

रसार्णवे रससंहितायां^६

श्रीषधिनिर्णयोः नाम^६।

पञ्चमः पटलः ॥ ५ ॥

षष्ठः पटलः ।

—०३०—

श्रीदेव्युवाच ।^१

देवदेव महादेव शक्तीनां लक्षणं कथम्^२ ।

रसकर्माणि योग्यत्वे^३ संस्कारस्तस्य कथ्यताम् ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।^४

-
- (1) K and M read कुर्वन्ति, which is gram. inc. (2) B has
व्यक्तयश्च. M has व्यक्तयश्च. (3) This charaṇa is wanting in M.
(4) This portion is wanting in B. (5) रसार्णवे is wanting in M.
(6) K reads श्रीषधिनिर्णयो नाम.

-
- (1) M reads only देवी. (2) K reads तथा. (3) K has
वैद्यने or वैद्यने, which is unintelligible. (4) M has only भैरवः.

कदाचिद्गिरिजा देवी^१ हरं दृष्ट्वा मनोहरम् ।
 सुमोच यत्तदा वीर्यं^२ तज्जातं शुभमभ्रकम्^३ ।
 पीतं कृष्णं तथा शुक्लं रक्तं भूमिश्च सङ्गमात्^४ ॥ २ ॥
 अश्रकं कान्तपाषाणं^५ वच्चं वैक्रान्तकं गृण ॥ ३ ॥
 पिनाकं दूर्धरं नागं^६ वच्चं चाभ्रं चतुर्विधम्^७ ।
 पिनाकेऽग्निं प्रविष्टे तु शब्दश्चिटिचिटिर्भवेत्^८ ॥ ४ ॥

- (1) B reads दैक. (2) K has सुमोच यत्तदवीर्यं, which is inc. (3) B reads तज्जातः, which is not grammatically correct, अश्रकं being neuter. K reads तच्च जात समभ्रकम्. M reads शुभमभ्रकम्, which is inc. [For अश्रकं as गौरीतेजः vide रसरत्नसमुच्चय Chap. II. v. 3. For रस as हरतेजः vide ditto Chap. I. vs. 61—68.] (4) B has पीत-कृष्णं तथा शुक्लं रक्तं तत्त-ङ्गमेष सङ्गमात्, wherein only three sorts of mica are mentioned ; whereas four sorts are stated in रस.स. Chap. II. vs. 5, 10. K has पीत-कृष्णं तथा शुक्लं रक्तं धूम्रं खसगमात्. M agrees with B in the first charaṇa, but wants the second charaṇa, stating partially तत्त-सङ्गमात्. We have adopted the above reading after collating all the texts and specially referring to what follows (in the 8th śloka.) (5) B reads लोहपादैकं. K reads लोहपादाक्तं. Here we have adopted the reading in M, which states four objects—1. अश्रकं, 2. कान्तं, 3. वच्चं and 4. वैक्रान्तं. These four objects (called शक्तिः) are described in this Paṭala. Vide śloka 139. (6) सितकं-दूर्धरं नागं, a variant in M. (7) B reads चतुर्भुजं. K reads वच्चं चिति-चतुर्विधं. Cf. रस.स. Chap. II. v. 10. (8) K has चिटिचिटिर्भवेत्. M has an erroneous reading शब्दं चिटिचिटिं भवेत्.

ददुरेऽग्निं प्रविष्टे तु^१ शब्दः कुकुटवद्भवेत्^२ ।
 अग्निं प्रविष्टं नागन्तु^३ फूलकारं देवि मुञ्चति ॥ ५ ॥
 अग्निं प्रविष्टं बच्चं तु^४ वञ्चवत्तिष्ठति प्रिये ॥ ६ ॥
 कुष्ठप्रदं पिनाकाभ्रं ददुरं मरणप्रदम्^५ ।
 नागं देहगतं नित्यं व्याधिं कुर्याद्भगन्दरम् ॥ ७ ॥
 रसे रसायने चैव योज्यं^६ वञ्चाभ्रकं प्रिये ।
 अनेकवर्षभेदेन तच्चतुर्विधमभ्रकम्^७ ॥ ८ ॥
 रक्तं पीतञ्च हेमार्थं^८ कृष्णं हेमशरीरयोः^९ ।
 तारकर्मणि शुक्लं च काचकिट्टं सदा^{१०} त्यजेत् ॥ ९ ॥
 एकपत्रं क्षतं^{११} पूर्वम् अभ्रकं सुरनायिके ।

- (1) K reads अग्निप्रविष्टे. M reads ददुरेऽग्निं प्रविष्टे च, wherein the first term is incorrect. (2) K has कुकुटवद्भवेत्. (3) B and M read अग्निं प्रविष्टो नागन्तु. But these texts read the word as neuter in all other places. (4) B has अग्निप्रविष्ट वञ्चि तु, wherein the second term is incorrect. K and M have अग्निं प्रविष्टं वञ्चं तु, which is gram. inaccurate. (5) K has मरण प्रिये. Cf. रस.स. Chap. II. vs. 6—9. (6) K reads योज्य. (7) B has यैकैक वर्षभेदेन, wherein the first term is incorrect. K has an entirely different hemistich, which runs thus :—अन्वे सत्वाधियोगेन योजनीया यथाक्षत. M has अनेकवर्षभेदेन, wherein the first term is inc. (8) M reads रक्तं सितञ्च हेमाभ. Cf. रस.स. Chap. II. v. 10. (9) Vide रस.स. Chap. II. v. 11, where the black mica is highly praised for its merits—“कृष्णवर्णाभ्रं काटिकाटिशुषाधिकम्.” (10) B reads सदा, which is inc. K reads कौट. M reads काचं किट्टं. (11) M reads एकपत्रक्षतं.

अगस्त्यपुष्यतोयेन¹ कुमुदानां रसेन च ॥ १० ॥
 कपि²तिन्दुकजम्बीर मेघनादपुनर्नवैः³ ।
 यवचिञ्चारनालाङ्ग-करवोराकृणोत्पलैः ॥ ११ ॥
 वनसूरणभूधात्री-भिण्डिमूलाङ्गवेतसेः ॥
 मेघशृङ्गी⁴शशवसा शृङ्गतैलशमोरसेः ॥ १२ ॥
 वज्रवल्लीक्षीरकन्द⁵-मरिचंः सुमुखेन च⁶ ।
 त्रिदिनं स्वेदयेद्देवि जायते दोषवर्जितम् ॥ १३ ॥
 धान्याभ्रकं⁷ पुरा कृत्वा⁸ सुस्रव्यं नवनीतवत्⁹ ।
 त्रिशत्पलं व्योमरजः¹⁰ क्षुद्रमत्स्यपलद्वयम्¹¹ ॥ १४ ॥
 तिलचूर्णपलं¹² गुप्ता-त्रिपलं¹³ पादटङ्कणम्¹⁴ ।
 गोधूमबद्धा¹⁵ तत्पिण्डी पञ्चगव्येन भाविता ॥ १५ ॥

- (1) K has अगस्तिः. M has अगस्त्यपुष्यसारिणः. (2) M reads कश्चिः.
 (3) K has पुनर्नवा, which is gram. incorrect. (4) B reads मेघशृङ्गः.
 (5) B reads क्षीरकन्द, which is an error of the scribe. K reads क्षीरकन्द,
 which is not accurate. (6) K has सुमुखेन च, which has no sense.
 M reads क्षीरकन्दः. (7) B reads धान्यभ्रकं, which is inc. K reads
 धान्यभ्रक. (8) K has पुरस्कृत्य. (9) B has नवनीतवान्, which
 is incorrect. K has सुस्रव्य, which is also inc. (10) त्रिशत्पलव्योम-
 रजः, a variant in K. त्रिशत्पल व्योमरजः, a variant in M, wherein the first
 term is inc. (11) K reads क्षुद्र. M reads फल. Both the read-
 ings seem to be inc. (12) K reads तिलचूर्णपल, which is evidently
 an error of the scribe. M reads तिलचूर्णफल, which is inc. (13) B
 and M read गुप्तात्रिपल, which seems to be an error. (14) B reads
 पादं टङ्कणम्. (15) M reads गोधूमबद्धा, which is not gram. correct.

धमनात् कीष्टिकायन्त्रे भस्त्राभ्यां¹ तीव्रवङ्किना ।
 पतत्यभ्रकसत्त्वं तु² सत्त्वानि निखिलानि च³ ॥ १६ ॥
 खेदनीषधिनिर्व्यास⁴-लोलितं पुटितं सृष्टः ।
 सृतं तु पञ्चनिचुल्ल⁵-पुटैश्चेद्दुलपोतकम्⁶ ॥ १७ ॥
 पिण्डितं व्योम निष्कृदं⁷ दत्त्वा सत्त्वं निरञ्जनम्⁸ ।
 उमाफलेश्च पुष्पैश्च⁹ षष्टिकाङ्ग¹⁰परिप्लुतैः ।
 श्रौमदण्डविमर्देन गगनं द्रवति स्फुटम् ॥ १८ ॥
 श्रम्बिजारं नवे कुम्भे स्थापयित्वा धरोत्तरम्¹¹ ।
 गगनं द्रवति क्षिप्रं सुक्ताफलसमप्रभम् ॥ १९ ॥
 शतधा कञ्चुकौचूर्णं कञ्चुकोरसभावितम्¹² ।
 द्रावयेद्गगनं देवि¹³ लोहानि सकलानि च ॥ २० ॥

- (1) M has हस्ताभ्यां. For कीष्टिकायन्त्रं vide 4th Paṭala, ślokaś 56-58.
- (2) पतत्यभ्रकसत्त्वानि, a variant in M. (3) M reads विविधान च. The portion commencing from गोधूमवह्ना and ending in च is not found in K.
- (4) M has खेदने भूमयानव्यास, which has no clear sense. [A list of चापविस for खेदने is given in detail in the 4th Paṭala.]
- (5) K reads निचुला. M reads निचुल. (6) पुटैश्चेद्दुलपोतक, a variant in M.
- (7) B reads निष्कद. K reads निष्कद. M reads व्यापक टदं. None of the readings appears to be correct.
- (8) M reads सल-निरञ्जनं.
- (9) K reads उचैश्च. (10) B reads षष्टिकाङ्ग. K reads कोष्टिकाङ्ग.
- (11) K reads चरोत्तरं. (12) M reads भावितः, which is grammatically incorrect, as it is stated as an adjective to चूर्णं.
- (13) K reads दिव्यं.

धान्यान्नके पर्युषितं¹ निचुलक्षारवारिणि² ।
 स्थितं तद्भवतां याति निलेपरससन्निभम्³ ॥ २१ ॥
 अगस्त्यपुष्यतोयेन पिष्ट्वा सूरणकन्दके ।
 कोष्ठभूमिगतं⁴ मासं जायते रससन्निभम् ॥ २२ ॥
 छागमूत्रेण संसिक्तं⁵ कपि⁶तिन्दुकरिणुना ।
 अन्नकं वापितं⁷ देवि जायते जलसन्निभम्⁸ ॥ २३ ॥
 काकिनी⁹वीजचूर्णेन घृष्ट¹⁰मन्नकजं रजः ।
 स्रुद्धिर्क्षीरेण समग्रहं सिक्तं भ्रातं¹¹ द्रुतं¹² भवेत् ॥ २४ ॥
 अपामार्गस्य पञ्चाङ्गमन्नकञ्च सुपेषितम्¹³ ।
 स्थापयेन्मृन्मये पात्रे¹⁴ तद्भवेत् सलिलं यथा¹⁵ ॥ २५ ॥

(1) धान्यान्नके पर्युषिते, a variant in K (2) B has निचुल क्षीर-
 वारिणी. K has निचुलक्षारवारिणा. M has निचुल क्षारवारिणी. We have
 adopted a reading after collating all the texts. (3) B reads
 सन्निभः, which is incorrect, as it is an adjective to तत्. K reads अगस्ते
 रससन्निभ. M reads निलेपे. (4) B reads गोष्ठभूमिगतं. This śloka
 (22nd) is wanting in K. (5) M reads सयुक्त. (6) K reads
 कपो. (7) K reads धापित. M reads पाषित. (8) M reads
 रससन्निभ. (9) K reads वाकिनी. (10) B reads कष्ट. (11) K
 reads स्रुद्धिभ्रातं. (12) B reads द्रुतं, which is not accurate. [Up-
 country-men generally pronounce ष्ट as दृ; hence they pronounce द्रुतं
 as द्रुत.] (13) K reads मन्नकं च सुपेषितं. (14) M reads देवि.
 (15) द्रवते सलिलं यथा, a variant in K. जायते रससन्निभ, a variant in M.
 After this we find in M a hemistich, which is nearly a repetition of the
 former, the hemistich runs thus :—काकिनीवीजचूर्णेन तद्रसैःसलिलं यथा.

वृष्टमभ्रकचूर्णं तु¹ कपालीमरिचैः सह ।
 शिलया वापितं भूयो² ऽप्यगस्त्यरससंयुतम्³ ॥ २६ ॥
 मारजारपादीस्वरस⁴-फलमूलास्त्रमर्दितम् ।
 मातुलुङ्गफले⁵ न्यस्तं व्रीहिमध्ये⁶ निधापयेत् ।
 तद्रवेत् पक्ष्माचेण⁷ शिलासैन्धवयोजितम् ॥ २७ ॥
 एकपत्रोक्तं सप्तदिनं⁸ मुनिरसे क्षिपेत्⁹ ।
 दार्वीमरिचसंमिश्रं¹⁰ मोर्वीरसपरिप्लुतम्¹¹ ॥ २८ ॥
 सौवर्चलयुतो मेघा¹² वज्रवज्जोरसप्लुतः ।
 शरावसंपुटे धातो¹³ जायते जलसन्निभः¹⁴ ॥ २९ ॥
 वेगाफलस्य¹⁵ चूर्णं समप्रभ्रकजं रजः ।

- (1) B reads वृत् instead of वृष्ट. M reads च instead of तु. (2) शिलया वापितं भूयो, an incorrect variant in K. शिलावापितं भूयो, an incomplete variant in M. (3) ऽप्यगस्त्यरससंयुतं, a variant in B. ऽप्यगस्त्यरसमावितं, an incorrect variant in K. (4) K reads मारजारपादस्वरस. M reads मारजारपादस्वरस. (5) K and M read मातुलुङ्गफले. (6) M reads व्रीहिमध्ये, which appears to be incorrect. (7) K reads पक्ष्माचेण. M reads तद्रवेः, which is inc. (8) B reads एकपत्रोक्तसप्त. M reads एकपत्रोक्तसप्ते दिनं. (9) B and M have मुनिरसाक्षितम्. (10) B has मरिचैः संमिश्रं, which is inc. K and M have मरौचसंमिश्रं. (11) K reads मोर्वीपत्रपरिप्लुत. M reads मोर्वीपत्ररसप्लुतम्. (12) K has युतो मेघो. This charana and the next are wanting in M. (13) K reads शरावसंपुटे धातो. M reads शरावसंपुटे ञ्जाते. (14) M reads erroneously जायते जलसन्निभम्. (15) B reads वेगाफलस्य. M reads वेगाफलस्य.

भावितं¹ कुलिशक्षीरे धातं द्रवति² तत्क्षणात् ॥ ३० ॥
 वज्रवल्लीरसैः³ पिष्ट्वा व्योम सौवर्षलान्वितम् ।
 शरावसंपुटे पक्वा⁴ द्रवेत् सलिलसन्निभम् ॥ ३१ ॥⁵
 गोमांससैन्धवाकैस्तु⁶ मुनितोययुतं पुनः ।
 कदलो⁷ कन्दकान्तःस्थं गोमयाग्नौ त्यृहं द्रवेत् ॥ ३२ ॥
 कृष्णाभ्रपत्रं⁸ संष्टञ्च पीलुतेलेन लेपयेत्⁹ ।
 सप्ताहमातपे तप्त-मान्ने चिष्ट्वा¹⁰ दिनत्रयम् ॥ ३३ ॥
 वज्रार्कचिक्चकारं तुम्बीक्षारस्तथार्जुनः¹¹ ।
 सर्जक्षारो¹² यवक्षारश्छण्षाष्टमो¹³ भवेत् ॥ ३४ ॥
 क्षीरकन्दरसं चैव¹⁴ वज्रकन्दरसं तथा¹⁵ ।

- (1) K reads साधितं. (2) M reads भवति. (3) K and M read रसैः. (4) K reads युक्तं. M reads पक्के. (5) This śloka contains an idea, which is similar to that in the 29th. (6) B has गोमांससैन्धवाकैस्तु. K has गोमांसि सैन्धवाकैस्तु. M has गोमांसि सैन्धवाकैस्तु. We have adopted the above reading after collating all the MSS. (7) K reads कदलि. (8) B has कृष्णाभ्रपत्रं, the letter क being redundant mars the metre. (9) पीलुतेलेन लेपयेत्, a variant in K, which is inc. (10) K reads तैलं. M reads चिष्टं. (11) B reads तुम्बीक्षारं. K reads तुम्बिक्षारं. M reads तुम्बीक्षारं. (12) M has सद्यक्षारं, which appears to be the error of the scribe. (13) यवक्षारं टंकयाष्टमो, a variant in B. यवक्षारटङ्कण्षाष्टमो, a variant in M. (14) B and K read रसश्चैव, which is not correct, since it is an object to लेपयेत्. (15) B and K read रससाद्य, which is also inc. for reason stated just above.

वृद्धतीक्ष्णसंयुक्तं चारवर्गंश्च लेपयेत्¹ ॥ ३५ ॥
 कल्केनानेन लिप्तं तत् पत्राभ्रं² कांस्यभाजने ।
 धमनात्³ सूर्यतापोत्यात्⁴ त्रिदिनेन द्रुतं⁵ भवेत् ॥ ३६ ॥
 अथवाभ्रकपत्रं तु⁶ कञ्चुकोक्षीरमध्यगम् ।
 भावयेच्च तथा तेन⁷ यावच्चूर्णं ततो⁸ भवेत् ॥ ३७ ॥
 ग्राहयेदभ्रपत्राणि⁹ निक्षिप्यान्ने दिनत्रयम् ।
 लेपयेत्तेन कल्केन कांस्यपात्रे निधापयेत् ।
 सूर्यतापेन¹⁰ समाहं द्रुतिः¹¹ सञ्जायते क्षणात् ॥ ३८ ॥
 काकाखडीफलचूर्णं¹² द्रावकैः पञ्चभिस्तथा ।
 अभ्रकस्य युतं चूर्णं धातं मूषागतं¹³ द्रवेत् ॥ ३९ ॥
 ॥ इति अभ्रकविधिः ॥

(1) चारवर्गंश्च लिप्तं भवेत्, an incorrect and absurd reading in K.
 (2) B reads पात्राभ्र, which seems to be inc. (3) B reads धामनात्.
 K reads धामणात्. (4) सूर्यतापस्य, a reading in K. सूर्यतापाह, a reading
 in M. (5) B reads erroneously त्रिदिनदृत्त. (6) M reads
 पावन्तु, which seems to be inc. (7) B has तथामेन, which is inc.
 [It ought to have been तथानेन.] (8) यावच्चूर्णसमं, a variant in K.
 यावच्चूर्णं ततो, a variant in M, wherein the last term is inc. (9) M
 reads पात्राणि, which seems to be inc. (10) K and M read सूर्यातपेन.
 But as all the texts have ताप in the 36th śloka, so we have adopted it
 in order to keep uniformity. (11) B reads इति, which is inc. for
 reasons stated before. K reads द्रुति (without विचर्गे) which is inc. M
 reads द्रुतं. (12) काकाखडीद्रावकैः पञ्च, a variant in B. M reads काकाख.
 (13) K reads मूषागतं. It is a blunder. Vide p. 39, note (11).

भ्रामकं चुम्बकं चैव कर्षकं द्रावकं^१ तथा ।
 एवं चतुर्विधं कान्तं रोमकान्तञ्च पञ्चमम् ॥ ४० ॥
 एकद्वित्रिचतुःपञ्च-सर्वतोमुखमेव तत्^२ ।
 पीतं कृष्णं तथा रक्तं चिक्वर्णं^३ स्यात् पृथक् पृथक् ॥ ४१ ॥
 क्रमेण देवतास्तत्र ब्रह्म^४ विश्वामहेखराः ॥ ४२ ॥
 स्पर्शवेधि^५ भवेत् पीतं कृष्णं श्रेष्ठं रसायने^६ ।
 रक्तवर्णं महाभागे रसवन्धे^७ प्रशस्यते ॥ ४३ ॥
 भ्रामकं तु कनिष्ठं स्यात् चुम्बकं मध्यमं^८ प्रिये ,
 उत्तमं कर्षकं देवि द्रावकं चोत्तमोत्तमम् ॥ ४४ ॥
 भ्रामयेल्लोहजातं^९ तु तत्कान्तं^{१०} भ्रामकं प्रिये ।
 चुम्बयेच्चुम्बकं कान्तं कर्षयेत् कर्षकं प्रिये ॥ ४५ ॥
 यत्साक्षाद्द्रावयेल्लोहं^{११} तत्कान्तं द्रावकं भवेत्^{१२} ।
 तद्रोमकान्तं स्फुटितात्^{१३} यथा रोमोद्गमो भवेत्^{१४} ॥ ४६ ॥

- (1) M reads here कर्षकं द्रावकं; but it states afterwards कर्षकं and द्रावक. (2) सर्वतोमुखमेवेत्, a variant in K. (3) K reads वर्णतः. (4) B reads ब्रह्मा, which is gram. inc. (5) B has स्पर्शवेधी. K has सर्ववेधी. Both the readings are gram. inc. (6) M reads वरानने. (7) M reads रसवन्ध, which is incorrect. (8) K has मध्यमं चुम्बकं. (9) B reads erroneously भ्रामयेल्लोहजातं. (10) M reads erroneously तत्कान्तं. (11) यत्साक्षाद्द्रावकं लोहं, a variant in K, which is not accurate. (12) M reads प्रिये. (13) रोमकान्तानु लङ्गोहं, a variant in K. (14) रोमोद्गमनकारक, a variant in K.

कनिष्ठ¹ स्यादेकमुखं मध्यं द्विमुखं भवेत्² ।
 चतुःपञ्चमुखं श्रेष्ठम् उत्तमं सर्व्वतोमुखम् ॥ ४७ ॥
 भ्रामकं बुध्बकश्चैव व्याधिनामि प्रशस्यते ।
 रसे रसायने चैव कर्षकं द्रावकं हितम् ॥ ४८ ॥
 मदीश्वस्तगजः सूतः³ कान्तमधुशुभ्रश्चते ।
 क्षेत्रं खात्वा⁴ गृहीतव्यं⁵ तत्प्रयत्नेन भूयसा⁶ ॥ ४९ ॥
 मारुतातप⁷ विक्षिप्तं वर्जयेत् सुरसुन्दरि ।
 वह्निःस्थितं त्वयस्क्रान्तं⁸ छागरक्तेन भावयेत् ॥ ५० ॥
 छागरक्तप्रलिप्तेन⁹ वाससा परिवेष्टयेत्¹⁰ ।
 छागचर्मपरिवेष्ट्य¹¹ विन्यसेत् पूर्व्ववत् क्षिती ॥ ५१ ॥
 उद्धृतं¹² सप्तभिर्मांसैः तीयकुम्भे विनिक्षिपेत् ॥ ५२ ॥

- (1) M reads कनिष्ठि, which is incorrect. (2) द्विमुखं मध्यं भवेत्, a variant in K. मध्यं मन्दिमुखं भवेत्, a variant in M, which ought to be मध्यं विमुखं. (3) M reads मज्जुतः, which is inc. (4) K reads खात्वा. (5) All the MSS. read गृहीतव्यं, which is gram. inc. (6) M read भूयसः. (7) मारुतातप, an incorrect reading in B. मारुतातप, a reading in K, which can be maintained with difficulty. मान्भतातप, a reading in M, which is absurd. (8) K reads वह्निःस्थितं तयस्क्रान्तं, which is incorrect. M reads वह्निःस्थितं यस्क्रान्तं. (9) छागरक्तप्रलिपेन, an incorrect variant in M. (10) B and M read तप वेष्टयेत्. (11) B has परिवेष्टा. K has छागचर्मो. M has परिवेष्टा. None of these is perfectly correct. (12) B reads उद्धृतं. K reads उद्धृत्य. Both are inc. M reads न.....त, which is unintelligible.

रक्तपुष्पैः सदा पूज्यं रक्तमाख्यातुक्षीपकैः ।
 पूजितं मद्यमांसेषु योज्यं रसरसायने¹ ॥ ५३ ॥
 संस्कृतं छागरक्तेन भ्रामकं पुम्बकं भवेत् ।
 अनेन क्रमयोगेन द्रावकं भवति प्रिये ॥ ५४ ॥
 सूतलोहस्य वक्ष्यामि संस्कारमतिसौख्यदम् ।
 जोषदेहे प्रवेशे च देहसौख्यबलप्रदम् ॥ ५५ ॥²
 कान्तलोहं विना सूतो देहे न क्रामति क्वचित् ।
 वेधयेद्व्यापयेच्छीघ्रं³ तैलबिन्दुरिवाश्रुम् ॥ ५६ ॥
 न सूतेन विना कान्तो न कान्तः सूतवर्जितः⁴ ।
 कान्तसूतसमायुक्तः⁵ प्रयोगो देहधारकः⁶ ॥ ५७ ॥
 यवचारन्तु संगृह्य⁷ खिग्धभाण्डे⁸ निधापयेत् ।
 मरिचाभ्रकचूर्णं⁹ पिण्डीबन्धन्तु¹⁰ कारयेत् ।
 कान्तलोहं द्रवेदध्यातं¹¹ नात्र कार्या विचारणा ॥ ५८ ॥

- (1) B has रसरसायनेः. M has only सायने, a defective charaṇa.
 (2) This śloka (55) is not found in K and M. (3) बहुयुग्हापयत् सिद्धिः, a variant in K, which has no clear sense. (4) M reads सूतवर्जितः, which is incorrect. (5) K has कान्तः सूतसमायुक्तः. M has कान्तसूतसमायोगः. Both the readings seem to be incorrect. (6) K reads देवधारकः, which is erroneous. (7) यावत् चारं तु संगृह्य, a variant in B. K reads यवचारन्तु संगृह्य, which is inc. M has यवचारान्तु संगृह्याः, which is gram. inc. (8) M reads तखिन् भाण्डे. (9) K and M read मरीचाभ्रकचूर्णेन. (10) K has पिण्डीबन्ध तु. M has विश्विबन्धन्तु, which is inc. (11) B has मतेत् ध्यातं. K has यतध्यात. Both are inc.

त्रिंशच्चुम्बककान्तं च^१ पिष्ट्वा तु त्रिफलाश्रसा^२ ।
 तेनैव क्षालनं कार्यं पञ्चनिष्कं तु टङ्कणम् ॥ ५८ ॥
 जीर्णवस्त्रे^३ विनिश्चिप्य मधुसर्पिर्युतं पुटेत् ।
 संख्याप्य मासपर्यन्तं तत्र शुद्धिर्भवेत्प्रिये ॥ ६० ॥
 सिनाडिकाया मूलं तु^४ दशनिष्कमितं युतम्^५ ।
 फलत्रय^६कषायेन खले^७ तु परिमर्दयेत् ॥ ६१ ॥
 त्रिमूषासु समं स्याद्य^८मष्टाङ्गुलमितासु च ।
 मूषका^९लेपनं कार्यं तन्मूलं निष्कमात्रकम् ॥ ६२ ॥
 शिवपञ्चमुखीकार्थ्य^{१०} मूषां^{११} प्रति समं ततः ।
 यन्त्रहस्ते सुसंबध्य^{१२} खोटकं च^{१३} शिलातले ॥ ६३ ॥
 तैलेन मिश्रितं कृत्वा कान्तनागं^{१४} लभेत्ततः ।

'(1) त्रिंशच्चुम्बककान्तं च, a variant in K. (2) पिष्ट्वा तु त्रिफलाश्रसा, a variant in M, which is incorrect. (3) M reads जीर्णे वस्त्रे. (4) B has क्षिणाधिकोलात् सूतं तु, which has no clear sense. M has सिनाडिकाया मूलं तु. (5) K reads दशनिष्कयुतं मितं, which seems to be inaccurate. (6) M reads बलत्रय. (7) All the MSS. read खले. (8) K reads त्रिमूषासु समाख्याप्य. M reads त्रिमूषासु संख्याप्य, which is a defective charaṇa. (9) M reads मूषिका. (10) B has शिवपञ्चमुखीकार्थ्य. K has शिवपञ्चमखीकार्थ्य. M has शिवपञ्चमखीकार्थ्य. (11) K reads मूषां. M reads मूषा, which is gram, inc. (12) यन्त्रहस्ते वधः सर्वे, a variant in K. यन्त्रहस्ते तु सम्बध्य, a variant in M. (13) B reads खोटकं च. M reads तटकच. (14) B reads कान्ते नागं. M reads कान्तं नागं.

अभ्रक^१क्रमयोगिन द्रुतिपातश्च^२ साधयेत् ॥ ६४ ॥

॥ इति कान्तविधिः ॥

सुरासुरैर्मथ्यमाने चीरोदे मन्दराद्रिणा^३ ।

पीतं तदमृतं देवैरमरत्वमुपागतम्^४ ॥ ६५ ॥

पिबतां बिन्दवो देवि पतिता भूमिमण्डले^५ ।

शुष्कास्ते वक्ष्यतां याता नानावर्णा महाबलाः ॥ ६६ ॥

बिन्दवः केऽपि सञ्जाताः^६ सस्यका विमलास्तथा^७ ।

ब्राह्मणाः^८ क्षत्रिया वैश्याः^९ शूद्राश्चैवमनेकधा ॥ ६७ ॥

श्वेता रक्तास्तथा पीताः^{१०} कृष्णाश्चैव चतुर्विधाः ।

पुरुषाश्च स्त्रियश्चैव नपुंसक^{११}मनुक्रमात् ॥ ६८ ॥

वृत्ताः फलकसंपूर्णा^{१२}स्तेजस्वन्तो महत्तराः^{१३} ।

- (1) K has अभ्रकं क्रमयोगिन, which seems to be incorrect. (2) B reads द्वांत्पातश्च. K reads द्रुतिपादेव. M reads द्रुतीपातश्च. None of the above readings is correct. (3) K has चीराभौ मदवारिणा, which is inc. M has मन्दराद्रिणास्, which is also inc. (4) रमरत्वमुपागताः, a variant in K, which is grammatically inc. रसूतत्वमुपागतम्, a variant in M. (5) K reads भूमिमण्डले, which is not accurate. (6) वीलव-केपि सञ्जात, an incorrect variant in M. (7) B has शस्यकविमला-स्तथा. K has सस्यकांतामलास्तथा. (8) K reads ब्राह्मणा (without विसर्ग), which is inc. (9) K reads वैश्या (without विसर्ग), which is inc. (10) B reads श्वेता रक्ता तथा पीता, which is gram. inc. (11) K reads नपुंसक, which mars the metre. (12) वृत्ताकफलसंपूर्ण, an inc. variant in K. वृत्ता फलकसंपूर्णा, a variant in M. (13) K reads तेजोवन्तो महत्तराः.

शुष्कपास्ते निबोधव्या¹ रेखाबिन्दुविवर्जिताः ॥ ६६ ॥

रेखाबिन्दुसमायुक्ताः खण्डाश्चैव तु योषितः² ।

त्रिकोणाः पत्तला दीर्घा³ विज्ञेयास्ते नपुंसकाः ॥ ७० ॥

सत्त्ववन्तो बलोपेता लोहे क्रामणशीलिनः⁴ ।

रसबन्धकराः शीघ्रं पुंवजाः⁵ सुरधन्दिते ॥ ७१ ॥

शरीरकान्तिजननाः⁶ स्त्रोवजाः स्वल्पशक्तयः⁷ ।

नपुंसकाः सत्त्वहीनाः कष्टं⁸ लोहे क्रमन्ति च ॥ ७२ ॥

क्षत्रियाः⁹ सर्वकार्येषु वर्ज्याश्च¹⁰ रसकर्मणि ।

उत्तमा मध्यमाश्चैव कनिष्ठाः परिकीर्त्तिताः ॥ ७३ ॥

स्थूलातिस्थूलमध्याश्च सूक्ष्माः सूक्ष्मतराः¹¹ प्रिये ।

आस्फोटदाहभेदेषु¹² निर्व्याङ्गा¹³ निरुपद्रवाः ।

- (1) B reads निषिद्धव्या. K and M read निबोधव्या, which is incorrect.
 (2) B reads खण्डैश्चैव तु योषितः. K has व्यन्तसाश्चैव योषितः. M has योषिताः. Both are inc.
 (3) त्रिकोणाः पत्तला दीर्घा, a variant in B. त्रिकोणाः पत्तला दीर्घा, a variant in K. त्रिकोणा वत्तला दीर्घा, a variant in M.
 (4) B reads क्रामणशीलिनः, which is not perfectly correct. M reads क्रामणि, which is inc.
 (5) B and K read erroneously पुंवजा (without विसर्ग). M reads पुर्ववच, which is absurd.
 (6) B has जनना (without विसर्ग). M has जनन. Both are gram. inc.
 (7) M reads स्वल्पशक्तयः, which is inaccurate.
 (8) M reads कष्ट.
 (9) B and M read क्षत्रियः, which we have rejected, the term क्षत्रिय being stated in the previous śloka (67th).
 (10) K reads वर्ज्याश्च. (11) M has सूक्ष्मतराः.
 (12) आस्फोटदाहभेदेषु, a variant in K. आस्फोटदीहभेदेषु, a variant in M.
 (13) B reads निर्व्याङ्गा, which seems to be inc.

वीर्यवन्तश्च^१ ते ज्येष्ठा निर्मला बलवन्तराः^२ ॥ ७४ ॥
 रसायने भवेद्दिप्रो^३ ह्यणिमादिगुणप्रदः^४ ।
 चत्रियो मृत्युनाशार्थो^५ बलीपलितरोगहा^६ ॥ ७५ ॥
 द्रव्यकारो तथा वैश्यः^७ शरीरं दृढतां नयेत्^८ ।
 व्याधिप्रशमनं शूद्रो^९ वयःस्तम्भं करोति च^{१०} ॥ ७६ ॥
 क्लीवे क्लीवाः स्त्रियः स्त्रीणां^{११} सर्वेषां पुरुषा हितः । ७७ ॥
 यथा जातिस्थयोक्ताहं^{१२} यथा सत्त्वं तथा गुणान्^{१३} ।
 यथा रुचिस्तथा शीलं यथा शीलं तथा वरम्^{१४} ।
 यथा वरस्तथा^{१५} वर्षं कुर्वन्ति कुलिशाः प्रिये ॥ ७८ ॥
 श्यामा शमी घनरवो वर्षाभूमत्तकोद्रवाः^{१६} ।
 आखुकर्णी^{१७} मुनितरुः कुलत्वं चाश्ववेतसम् ॥ ७९ ॥
 मेघशृङ्गी रसोऽप्येषां^{१८} कन्दस्य^{१९} सूरणस्य तु ।

- (1) K reads वीरबन्धाश्च. (2) बिलवन्तलाः, a reading in K.
 (3) K reads भवेद्द्विप्रो, which is gram. inc. (4) K and M read
 गुणप्रदाः. (5) K has चत्रियः त्रितनासास्य, which has no sense. (6) K
 reads नाशनाः. (7) K has द्रव्यवहिकरा वैश्याः. (8) K has शरीर-
 दृढताकराः. (9) K reads व्याधिप्रशमनाः शूद्राः. (10) K has वयः-
 स्तम्भकरा हि ते. (11) M reads erroneously क्लीवे क्लीवस्त्रिय स्त्रीणां.
 (12) K reads भयोक्ताह. [उक्ताह &c. are objects to कुर्वन्ति] (13) K
 reads यथावश्यं तथा गुणाः, which has no sense. (14) This charaṇa
 and the next are not found in K and M. (15) B reads यथा वरं
 तथा. (16) M reads वर्षाभूमत्तकोद्रवाः. (17) B reads erroneously
 आखुकरणी. K reads आखुपर्णी. (18) B has रसे लिंगं. K has रसे वैरां.
 (19) B reads कन्दस्य M reads कन्दस्य. Both are inc.

शोधयेन्नदिनं वक्षं शुद्धिमेति¹ सुरेश्वरि ॥ ८० ॥
 भेषशृङ्गं भुजङ्गास्थि कूर्मपृष्ठं² शिलाजतु ।
 सुक्कीलालरसं स्तम्भं³ कान्तपाषाणमेव च ॥ ८१ ॥
 वक्षकं चापि वैक्रान्तं⁴ तन्मध्ये प्रक्षिपेत् प्रिये ।
 तीव्रानले पुटं⁵ दत्त्वा पुटान्तं⁶ यावदागतम् ॥ ८२ ॥
 कुलस्यं कोद्रवं⁷ चापि हयमूत्रेण पेषयेत् ।
 तप्तं निपेचयेत् पीठे⁸ यावत्तद्भस्मतां गतम् ॥ ८३ ॥
 एष कापालिको⁹ योगी वज्रमारण उत्तमः¹⁰ ॥ ८४ ॥
 भालिकं भेषशृङ्गं च¹¹ शिलागन्धकटङ्गणम्¹² ।
 वैक्रान्तं तालकं चापि¹³ वज्रोक्षीरपरिप्लुतम्¹⁴ ॥ ८५ ॥

- (1) M reads सिद्धिमेति, which is not accurate. (2) B has कर्म-
 पृष्ठ, which is evidently an error of the scribe. (3) सुक्कीलरसस्तम्भं,
 a variant in K. (4) K reads वक्ष चापि सुवक्ष च. After this, next
 four charanās are not found in K. (5) M reads पुटे. (6) B
 reads पुटं तं, which seems to be an error. (7) M reads कुलस्यकोद्रव,
 which is an error of the scribe. (8) B reads पीठे, which appears
 to be inc. K reads पृष्ठे. M reads तस्मिन्निपेचयेत् पृष्ठे. (9) B reads
 कापालिको, which seems to be the blunder of the scribe. (10) B
 and M read वज्रमारणसुत्तमम्, which can also be maintained grammati-
 cally. (11) भेषशृङ्गे च, a variant in B, which is evidently an error.
 (12) शिलागन्धकटङ्गणं, a reading in M, which is incorrect. (13) B
 reads तालकं चापि. K reads चैव. (14) M reads वज्रोक्षीरं परिप्लुतम्,
 which is inc.

लेपं मूषोदरे^१ दत्त्वा समावर्त्तं तु^२ कारयेत् ।
 म्रियन्ते हीरकास्तत्र इन्द्रे सम्यङ्गिलन्ति च ॥ ८६ ॥
 गन्धकं च शिलाधातुं^३ भ्रामकस्य सुखं तथा^४ ।
 शशकस्य च दन्ताश्च^५ बेतसास्त्रेण पिषयेत् ॥ ८७ ॥
 अनेन सिद्ध^६कल्केन मूषालेपं^७ तु कारयेत् ।
 अन्धमूषागतं धातं^८ वज्रं तु म्रियति क्षणात् ॥ ८८ ॥
 तेनैव^९ मिलितं वज्रं तारहन्नि न संशयः ॥ ८९ ॥
 तान्त्रिकं गन्धकं कान्तं ताम्रं कर्पूरटङ्गणम् ।
 चिञ्चास्थि^{१०} शेषशुङ्गं च^{११} स्त्रीरजःपरिपिषितम्^{१२} ।
 मूषालेपगतं^{१३} धातं वज्रं तु म्रियते क्षणात् ॥ ९० ॥
 शरपुङ्खस्य पञ्चाङ्गं^{१४} पथं स्त्रीरजसा ततः^{१५} ।

- (1) K reads मूखोदरे, which is incorrect. Vide p. 39, note (11).
 (2) K reads सवताका तु. (3) गन्धकश्च शिलाधातु, an incorrect variant in K. M reads गन्धकश्च शिलाजातु, which is also inc. (4) K has भ्रामकश्च सुखलया, which is gram. inc. (5) B reads दन्ताश्च, which is not correct. K reads शशकस्य तु दन्ताश्च, which is also not perfectly correct.
 (6) M reads सत्य. (7) Both B and K read मूषालेप. Vide p. 39, note (11). (8) B has not the term धात. K reads मूषागत. (9) B reads तेनेत, which is evidently an error. After this charana two ślokas are wanting in M. (10) K reads चिञ्चास्थि, which is not correct.
 (11) B reads शेषशुङ्गं च. (12) K reads परीवेदितं, which is inc.
 (13) K reads मूषालेपागतं, which is not correct. (14) K has सञ्चाङ्गं.
 (15) B reads erroneously स्त्रीरजस ततः. K reads रजससन्वितम्. M reads असाधतः, which is erroneous.

पेटारी¹बीजमद्यवा संपिषं तण्डुलाभ्रसा² ॥ ८१ ॥
 पिषं त्रिकर्षकार्पास³मूलं वा तण्डुलाभ्रसा ।
 भारत्तराकामूलं वा⁴ स्त्रौस्तब्धेन तु पिषितम्⁵ ॥ ८२ ॥
 पिषयेद्वज्जकन्दं वा⁶ वज्जोत्तरीण⁷ सुव्रते ।
 तत्कल्कपुटितं धातं⁸ वषं चैव मृतं भवेत् ॥ ८३ ॥
 महानदीश्वेतशुक्र्यां⁹ दिनमेकान्तु भावितम्¹⁰ ।
 क्षीरेणोत्तरवाहण्याः¹¹ कल्केनानिन्द¹² सुव्रते ॥ ८४ ॥
 तालेन निषय्यज्ञा च¹³ वज्जदज्ञा च¹⁴ वेष्टितम् ।
 अन्धसूषागतं धातं¹⁵ वज्जं तु म्रियते क्षयात् ॥ ८५ ॥

- (1) K reads पेटरी. M reads पेटारि. (2) पेषिकं तण्डुलाभ्रसि, a variant in K. (3) K has त्रिकर्षकार्पास. M has त्रिकर्षकार्पास.
 (4) भारत्त चार्कमूल वा, a variant in K. भारोत्तराकामूलं वा, a variant in M, which seems to be inc. (5) K reads च पिषितं. M reads सुपिषितम्.
 (6) पिषयेद्वज्जकन्दं न, a variant in K. (7) M reads वज्जोत्तरीण, which is an error of the scribe. (8) तत्कल्क पुटिधातं, a defective variant in B. तत्कल्क पुटितधात, a variant in M. (9) K has महानदीभवाशुक्र्या, which is gram. inc. M has महानदीश्वेतशुक्र्या. (10) K reads भावयित्.
 (11) K has no विसर्गं after वाहण्या, which is gram. inc. (12) K reads कल्केनानि, wherein न is left out by the scribe. (13) तालेन निषय्यज्ञा, an incorrect variant in B. तालेन निषय्यज्ञा, a variant in M. which is also inc. (14) B reads वज्जदज्ञा. M reads वज्जदज्ञा.
 Both the readings are inc. (15) K reads अन्धसूषागतं धात. M reads अन्धसूषागतध्यात.

कान्तस्य पिष्टिकामध्ये वञ्चं देवि विजिज्ञिषेत् ।
 पेषयेद्गन्धतैलेन म्रियते वञ्चमीश्वरि ॥ ८६ ॥
 कुलत्याम्भसि^१ कासोससौराद्घोतालकान्विते^२ ।
 अपामार्गचारयुते^३ वञ्चं सित्तं मृतं भवेत् ॥ ८७ ॥
 अमृताकन्दतिमिर-बीजात्वक्क्षीरवेष्टितम् ।^४
 मेषभृङ्गगतं^५ वञ्चं मृत्तमं म्रियते पुटेः ॥ ८८ ॥
 पेटारी हंसपादौ च वञ्चवल्ली च सूरणम् ।
 अश्वत्थस्याङ्गुरा देवि सर्व्वे स्त्रीस्तन्यपेषिता^६ ॥ ८९ ॥
 अनेन सिद्धकल्केन वेष्टितं बृहतीफलै^७ ।
 क्षिप्तं वह्निर्मुदा^८ क्षिप्तं म्रियते सप्तभिः पुटेः ॥ ९० ॥
 श्वेतन्दुरेखापुष्पाम्बु^९-गन्धकत्रयमाक्षिकैः^{१०} ।
 वेष्टितं कुलिशं देवि पुटपाकात्^{११} मृतं भवेत् ॥ ९०१ ॥
 अश्वत्थबदरीभिण्डो^{१२}-माक्षिकं^{१३} कर्कटास्थि^{१४} च ।

- (1) B reads कुलत्याम्भसि. M reads कुलस्याम्भस, which is incorrect.
- (2) K has तालकान्वितम्. M has an incomplete and incorrect charana राष्टिनालखानिते. (3) अपामार्गचारयुक्ते, a variant in M. (4) This hemistich is not found in K. This śloka and the next four ślokas (98—102) are not found in M. (5) B reads मेषभृङ्गगते, which has no sense. (6) K reads वेषिता (without विसर्गे), which is gram. inc. (7) K has बृहतीफलं. (8) K reads क्षिप्ता वज्रौ मुदा. (9) B reads श्वेतौदुरेखा. K reads श्वेतादुरेखा. Both are inc. (10) गन्धकं माक्षिकैः सप्त, a variant in K. (11) B has पुटं पाकात्. (12) B reads बदरी. K reads भाक्षो. (13) B reads माक्षिकं. (14) K reads कर्कटास्थि.

सुह्रीक्षीरेण^१ संपेथ्य पुटाद्विप्रो मृती भवेत् ॥ १०२ ॥

करवोरार्कदुग्धेन मेघशृङ्ग^२ सहिङ्गुलम् ।

उदुम्बर^३समायुक्तं पुटात्^४ क्षत्रियमारणम् ॥ १०३ ॥

बाला चातिबला^५ चैव गन्धकं कर्कटास्थि^६ च ।

क्षीरेणोत्तरवारुण्याः^७ पुटनाद्वैश्यमारणम् ॥ १०४ ॥

कण्डूलसूरपेनैव^८ शिलया^९ लघुनेन च ।

न्यग्रोधशङ्क^{१०}दुग्धेन शूद्रोऽपि स्त्रियते क्षणात् ॥ १०५ ॥

स्थूला बहुस्थूलपुटेः^{११} नश्यन्ति फलकादयः^{१२} ।

सुस्त्रिन्ना^{१३} इव जायन्ते रुदुत्वमुपजायते ॥ १०६ ॥^{१४}

- (1) B has सुह्रीक्षीरेण. (2) B reads मेघशृङ्ग, which is incorrect.
 (3) M reads औदुम्बर. (4) Both B and M read पुटे : but they read पुटात् and पुटनात् (in the 5th case-ending) before and after this śloka, i.e. पुटात् in 102, and पुटनात् in 104. (5) B reads बला चातिबला (a mere tautology, चातिबला is a kind of बला, which has four different kinds.) [बाला = औषध.] K reads बला वा निम्बना, which has no clear sense. (6) K has कण्डुपास्थि. M has गन्धं कण्डुवरास्थि, which is inc. (7) पुटेनोत्तरवारुण्याः, a variant in M. (8) K reads कङ्कुरी च सुरणेन, which is not only grammatically incorrect, but also defective in metre. (9) B reads श्रिया, न being left out by the scribe. (10) B reads शङ्क, which seems to be the blunder of the scribe. (11) K reads पुटे. M reads बहुस्थूलपुटेः. (12) K has शकलादयः. (13) सुस्त्रिन्ना is the incorrect reading in B. This hemistich is wanting in K. M reads सुस्त्रिन्ना, which is inc. (14) After this śloka we find in B—सामान्यवञ्जमारणम्. As other MSS. are silent in this point, we did not adopt this in the body of the text.

पिष्टामलकपञ्चाङ्गं गौराभा¹मिन्द्रवारुणीम् ।
 अनेन देष्टितं² वक्षं म्त्रियते सप्तभिः पुटैः ॥ १०७ ॥
 माष्टवाहकजीवस्य³ मध्ये वक्षं विनिक्षिपेत् ।
 दीलास्वेदे त्र्यङ्गं देवि⁴ गुणपत्रसमं⁵ भवेत् ॥ १०८ ॥
 एरण्डवृक्षमध्ये तु वक्षं देवि विनिक्षिपेत् ।
 एकमासे⁶ मते देवि गुणपत्रसमं⁷ भवेत् ॥ १०९ ॥
 कान्तस्य पिष्टिकामध्ये⁸ वक्षं देवि विनिक्षिपेत्⁹ ।
 कार्पास¹⁰निख्यपत्रं च बदरीपत्रसंयुतम् ॥ ११० ॥
 एकत्र पेषयेत्तत्तु¹¹ कान्तगोलकवेष्टितम्¹² ।
 वाह्ने¹³ ताम्बूलपत्रेण¹⁴ स्थापयेज्जानुमध्यतः¹⁵ ॥ १११ ॥
 यामःयेन तद्वर्जं जायते सृष्टु निश्चितम्¹⁶ ।

- (1) B reads गौराभा. K reads राजनी. (2) M reads वेष्टितं.
 (3) K has माष्टवाहकजीवस्य. M has माष्टवाहकजीवस्य. Both the texts seem to be incorrect. (4) This charaṇa and the next three are not found in B. K reads दीलास्वेद. M reads त्र्यङ्गं देवि.
 (5) K reads गुणपत्रसमं. (6) M reads एकमास, which is gram, inc. (7) K reads गुणपत्रसमं. (8) कान्तस्य पिष्टिकामध्ये, a variant in K, which has no clear sense. (9) सुनिश्चितं जायते, a variant in K, which is unconnected. After this we do not find the next two charaṇas in K.
 (10) B reads कर्पास. M reads कार्पा, स being left out by the scribe.
 (11) B reads पेषयेत् तत्तु. M reads पेषयेत् तत्तु. (12) B has कान्त गोलक-वेष्टित. M has कान्तगोलकवेष्टितम्, which seems to be inc. (13) B reads वाह्ने. (14) K reads ताम्बूलपत्रेण. (15) K has स्थापयेदनुमध्यतः. (16) This charaṇa and the next are not found in K.

तत्क्षणाभिम्रियते¹ वक्षं तारे हेन्नि न संशयः ॥ ११२ ॥
 जम्बोरफलमध्यस्थं वक्ष²पोटलिकागतम् ।
 क्वाथयेत् कोद्रवक्वाथे³ क्रमेणानेन तु त्पुहम्⁴ ।
 तद्वक्षं जायते खोटं⁵ हेन्ना मिलति तत्क्षणात्⁶ ॥ ११३ ॥
 नागवज्रा प्रलिप्तं तु तत्पत्रेणैव⁷ वेष्टितम् ।
 जानुमध्ये⁸ स्थितं यामं सृदु सञ्जायते ध्रुवम्⁹ ॥ ११४ ॥
 मूले वज्रलतायास्तु सृदु वक्षं विनिक्षिपेत् ।
 पुटं दद्यात् प्रयत्नेन भस्मीभवति¹⁰ तत्क्षणात् ॥ ११५ ॥
 सुखाद्व्यकरं ह्याशु¹¹ सत्त्वं मुञ्चति तत्क्षणात् ।
 सर्वसृत्युप्रशमनाः¹² सर्वसिद्धिकराश्च ते¹³ ॥ ११६ ॥
 अस्थिशृङ्खलमध्यस्थं¹⁴ कृत्वा वक्षं विरन्धितम्¹⁵ ।

- (1) M reads तत्क्षणाज्जायते. (2) K reads वक्षं पोटलिकागतम्. M reads वक्षपं.टलिकागतम्. (3) K reads कोद्रवक्वाथैः. (4) M reads सद्यह, which is senseless. (5) B has only खो. M reads खोट. (6) K reads लक्षणात्. (7) M reads तत्पत्रेणैव, where 'न' is gram. inc. (8) K reads शानिमध्ये. (9) K has संजायते द्रुतम्. (10) {K reads स्थिते देवि. (11) K has सुखाद्व्यं करेभ्याम्, which has no clear sense. M has सुखाद्व्यं करं ह्याशु. (12) सर्वसृत्युप्रशमना (without विस्मृते), a variant in B. सर्वसृत्युः प्रशमनाः, a variant in K. सर्वसृत्युप्रशमन, a variant in M. All are incorrect. (13) सर्वसिद्धिकराश्च ते, a reading in B, which is not correct. सर्वसिद्धिकराश्च ते, a reading in M, which is absurd. (14) K reads अस्थिशृङ्खलमध्यस्थ. M reads अथ शृङ्खलमध्यस्थ. (15) विरान्धितम्, a reading in K. M has a defective charana - कृत्वा वक्षं विरन्धितम् ।

जलभाण्डे तु तत् स्त्रिं^१ समाहं^२ द्रवतां व्रजत् ॥ ११७ ॥
 चारत्रयं रामठञ्च^३ चणकास्त्रवेतसम्^४ ।
 चिन्ना^५ ज्वालामुखीचीरं स्थलकुम्भी^६रसेन च ॥ ११८ ॥
 एतैस्तु मर्हितं वञ्च^७ सुद्वर्कपयसा तथा^८ ।
 दोलायां^९ स्वेदयेद्देवि जायते^{१०} रसवदुयथा ॥ ११९ ॥
 अथवाप्यभ्रकं^{११} स्त्रिं मौक्तिकं च प्रबालकम् ।
 माक्षिकं नोलपुष्पं च^{१२} पीतं मरकतं महत्^{१३} ।
 वैदूर्यस्फटिकादीनि^{१४} द्रवन्ति सलिलं यथा ॥ १२० ॥
 लोहजातं तथा^{१५} धातम् अग्निवर्णं तु दृश्यते ।
 घापितं सकन्देकेन^{१६} सतं जलसमं^{१७} भवेत् ॥ १२१ ॥
 सुक्ताफलन्तु समाहं वेतसास्त्रेण भावितम् ।

- (1) K reads तत् चिन्ना. M reads जलमध्ये तु. (2) K reads समाहात्. (3) K has चारत्रयं. M has चि रामञ्च. (4) K has only चणकास्त्रवेतसा. M has चणकास्त्रवेतसम्. (5) K reads चिन्ना. (6) M reads: स्थलकुम्भी. (7) B has मर्दिता वञ्च. M has मर्दिता वञ्च, which is incorrect. (8) M reads पयससाया, which is not correct. (9) M has दोलायां. (10) B reads जायते. (11) B and M read स्रक्. (12) M reads नौलपुष्पं च, which is inc. (13) B reads मयकतं, which is inc. K reads मरकतक. M reads पीतमरकतक भवेत्, which has no sense. (14) All the texts read वैदूर्यं. But the reading we have adopted above is generally used, and stated in रस.स. Chap. VIII. v. 57. (15) K and M read यथा. (16) M reads सकन्देकेन. (17) B has सतं समजलं. K has घृत instead of सूतं.

अम्बीरीदरमध्यस्थं धान्यराशौ निधापयेत् ।

पुटपाकेन तच्चूर्णं^१ जायते सलिलं यथा ॥ १२२ ॥

॥ इति वज्रविधिः ॥

शृणु देवि महाभागे वैक्रान्ताख्यं महारसम् ॥ १२३ ॥

दैत्येन्द्रो महिषः सिद्धो हरदेहसमुद्भवः^२ ।

दुर्गा भगवती देवो^३ तं शूलेन व्यमर्द्दयत्^४ ॥ १२४ ॥

तस्य रक्तं तु पतितं यत्र यत्र स्थितं भुवि ।

तत्र तत्र तु वैक्रान्तो वज्राकारो महारसः^५ ॥ १२५ ॥

विन्ध्यस्य दक्षिणे चास्ति उत्तरे नास्ति सर्व्वथा^६ ।

विकृतयति^७ लोहानि तेन वैक्रान्तकः स्मृतः^८ ॥ १२६ ॥

खेतः पीतस्तथा रक्तो नीलः^९ पारावतप्रभः ।

मयूरबालसदृशयान्यो मरकतप्रभः^{१०} ॥ १२७ ॥

• (1) K reads तद्वर्णं, which is not correct. (2) सर्व्वदेवसमुद्भवः, a variant in K. (3) B reads भगवति देवि. M reads देवि. (4) तं जनिनैव मर्द्दयत्, a variant in M. (5) All the texts read वैक्रान्त वज्राकारं महारसं. But the term रस is in masculine gender, meaning mercury or any metal. [Rules on genders are not strictly observed in the Purānas and Tantras.] (6) सर्व्वथा सर्व्वसिद्धिदम्, a variant in K, which is unconnected with the context. (7) K reads विकृतयति. M reads निक्कृतयति. Both are gram. inc. (8) K has वैक्रान्तकं स्मृतम्. [The term वैक्रान्त is used here in both the genders, masculine and neuter, as it is stated in रस.स. Chap. IV. v. 73.] (9) M reads खलः, which is erroneous. [But the term कृष्ण is used as its synonym in the next śloka.] (10) This hemistich is not found in M.

देहसिद्धिकरः कण्ठः¹ पीते पीतः सिते सितः² ।
 सर्वार्थसिद्धिदो रक्तः³ तथा मरकतप्रभः⁴ ।
 शेषे हे निष्फले वर्ज्यं⁵ वैक्रान्तमिति सप्तधा ॥ १२८ ॥
 यत्र क्षेत्रे स्थितं देवि⁶ वैक्रान्तं तत्र भैरवम् ।
 विनायकं च⁷ संपूज्य गृह्णीयात् साधकोत्तमः ॥ १२९ ॥
 वैक्रान्तं चूर्णितं सूक्ष्मं सुरासुरनमस्कृतम्⁸ ।
 व्याघ्रीकन्दस्य मध्यस्थं⁹ धमयित्वा पुटे स्थितम्¹⁰ ॥ १३० ॥
 अश्वमूत्रेण¹¹ मृद्वग्नौ खेदयेत् सप्तवासरान् ।
 छायाशुष्कं ततः कुर्या¹²दिदं वैक्रान्तमुत्तमम् ॥ १३१ ॥
 अथवा लवणचारसूत्रान्कण्ठतैलकैः¹³ ।
 कुलत्थकोद्भवकाथे¹⁴ खेदयेत् सुप्त वासरान् ॥ १३२ ॥

- (1) B reads देहसिद्धिकर कण्ठ. M reads देहसिद्धिकर कण्ठ, which is inc.
- (2) B and M read पीते पीत सिते सित. K reads पीतः पीते सितः सिते. We have adopted the above reading after collating all the MSS.
- (3) B and K read सर्वार्थसिद्धिदं रक्त. (4) B, K and M read तथा मरकतप्रभम्. (5) K reads वर्ज्यं, which is inc. [From this charaṇa the term वैक्रान्त is used in neuter gender.]. (6) B reads स्थितं देवि. M reads यत्र क्षेत्रे स्थितं देवि. Both are gram. inc. (7) K reads तु.
- (8) सुरासुरनमस्कृत, a variant in B. (9) M reads व्याघ्रीकन्दमध्यस्थं.
- (10) K reads धामयित्वा पुटस्थितं. M reads पुटे स्थितम्. (11) B has अश्वमूत्रेण. M has अश्वसूत्रेण. Both are inc. (12) This hemistich and the next two are wanting in K. M has a defective charaṇa—तथा कुर्या. (13) B reads तुषैलकैः. (14) कुलत्थकोद्भवकाथे, a variant in B. कुलत्थकोद्भवकाथे, a variant in M, which is not correct.

वन्ध्याचूर्णम् वैक्रान्तं समाशिन तु चूर्णयेत्¹ ।
 अजामूत्रेण² संभाव्य छायाशुष्कं तु कारयेत् ।
 अन्यनाले धमिता तु³ मूषासत्त्वं तु जायते⁴ ॥ १३३ ॥
 मोक्षमोरटपालाश-क्षारगोमूत्रभावितम्⁵ ।
 वज्रकन्दशिफाकल्क⁶लाक्षाटङ्गणसंयुतम् ॥ १३४ ॥
 वैक्रान्तसम्भवं चूर्णं शेषशृङ्गो⁷द्रवान्वितम् ।
 पिण्डितं मूकमूषायां⁸ धातं सत्त्वं विमुञ्चति ॥ १३५ ॥
 वैक्रान्तं वज्रकन्दं च⁹ पेषयेद्वज्रवारिणा¹⁰ ।
 माहिषे नवनीते च¹¹ सक्षीद्रं पिण्डितं ततः ।
 शोधयित्वा धमेत् सत्त्वं¹² मिन्द्रगोपसमं पतेत्¹³ ॥ १३६ ॥
 केतकोस्वरसः काञ्ची¹⁴ मणिमल्यं सखेचरम्¹⁵ ।

- (1) K reads कारयेत्. M reads पूजयेत्. (2) M reads अजमूत्रेण.
 (3) M reads erroneously अन्यनालयामिता तु. (4) K has मूषासह तु जायते. (5) M reads कौमूत्रभावितः, which is inc. (6) K has कल्क. M has शिलाकल्क. (7) B reads शेषशृङ्गो, which is inc. M reads शेषशृङ्गः. (8) K reads मूकमूषायां. M reads मूकमूषाया, wherein the omission of अतस्वार is the error of the scribe. (9) वज्रान्तं वज्रकन्दे च, a variant in K, which has no sense. (10) M reads वज्रवारिणा, which is inc. (11) B reads पेषित नवनीतेन. M reads माहिषं नवनीतञ्च.
 (12) शोधयित्वा धमेत् सत्त्वं, a variant in M. (13) इन्द्रगोपसमं भवेत्, a variant in K. M reads इन्द्रगोपसमं पतेत्, which is inc. (14) B reads केतकोस्वरसं काञ्ची. K and M read केतकोस्वरसं काञ्चि. [But the term स्वरस is in masculine gender.] (15) K has सखेचरी, which is not correct. M has साण्डिल्य.

स्वेदनाज्जायते^१ देवि वैक्रान्तं रससन्निभम् ॥ १३७ ॥

॥ इति वैक्रान्तविधिः ॥

सुवर्णं रजतं ताम्रं कान्तलोहस्य वा रजः^२ ।

अनेन स्वेदविधिना द्रवन्ति सलिलं यथा ॥ १३८ ॥

इत्युक्तमभ्रकादौनां चतुर्णां लक्षणादिकम् ।

तन्ममाचच्छ देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १३९ ॥

इति श्रोपार्व्वीतीपरमेश्वरसंवादे^३

रसार्णवे रससंहितायां

अभ्रकादिलक्षणसंस्कारनिर्णयो नाम

षष्ठः पटलः ॥ ६ ॥

(1) K reads erroneously स्वेदना ज्जायते; (2) B reads कान्तलोहं च वाजरः. K reads कान्तलोहं च वाजरं. M reads कान्तलोहस्य वा रजः. All the texts seem to be incorrect. We have adopted a reading after collating all of them. (3) This portion is wanting in B and M.

सप्तमः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।¹

सह लक्षण²संस्कारै-राज्ञापय महारसान् ।

अन्यच्च तादृशं देव रसविद्योपकारकम् ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।³

माक्षिकी विमलः शैलः⁴ चपली रसकस्तथा ।

सस्यकी दरदशैव स्त्रीतोऽस्त्रनमथाष्टकम्⁵ ।

अष्टौ महारसाश्चैव⁶ मेतान्⁷ प्रथमतः शृणु ॥ २ ॥

कृष्णस्तु भारतं शुल्वा⁸ योगनिद्रासुपागतः⁹ ।

तस्य पादतले विह्वं¹⁰ व्याधिन स्रगशङ्कया ॥ ३ ॥

ये तत्र¹¹ पतिता भूमौ क्षताद्दुधिरबिन्दवः ।

-
- (1) M reads देवी and nothing else. (2) B reads लक्षण, which is not gram. correct. (3) B has भैरवोवाच । K has श्रीभैरव्युवाच । Both the readings are incorrect. M has श्रीभैरवः and nothing else. (4) B reads मलसः instead of विमलः, which seems to be the blunder of the scribe. K reads माक्षिका विमला शिला. M reads शैली, which is gram. inc. (5) K has स्त्रीताश्रनकथाष्टकम्, which is inc. [Vide रसरत्नसमुच्चय Chap. II., and रससार, 6th Paṇḍala, vs. 2-3.] (6) B reads महारसाश्चैव. M reads महारसाश्चैव. Both the readings are inc. (7) K reads मेतान्. (8) K has कृष्ण. (9) B reads सुपागतः, which is gram. inc. (10) K has चिह्नं, which has no sense here. (11) K reads एकत्र.

ते निम्बफलसंस्थाना जाता वै माञ्जिकोपलाः^१ ॥ ४ ॥
 माञ्जिको द्विविधस्तत्र^२ पीतशुक्लविभागतः^३ ।
 विमलस्त्रिविधो^४ देवि शुक्लः पीतश्च लोहितः^५ ॥ ५ ॥
 तैलारनालतम्रेषु गोमूत्रे कदलीरसे^६ ।
 कुलत्थकोद्रवक्वाथैः^७ माञ्जिकं विमलं तथा^८ ।
 सुहुः शूरणकन्दस्थं खेदयेद्दरवर्णिनि^९ ॥ ६ ॥
 चाराम्बलवणेरण्ड-तैलसर्पिः^{१०} समन्वितम् ।
 पुटत्रयं प्रदातव्यं तद्वयं शोधितं भवेत् ॥ ७ ॥

- (1) This hemistich is wanting in B. K reads माञ्जिकोपला (without विमलं), which is gram, inc. M reads जाता माञ्जिकोमलाः. (2) This hemistich is not found in B. K has an incomplete charaṅga—माञ्जिको द्विविधस्तत्र. (3) पीतः शुक्लो विभागतः, a variant in K. [रसरवसमुच्चय reads माञ्जिको द्विविधो हेममाञ्जिकदारमाञ्जिकः. Chap. II. v. 80.] The following śloka is found in MS. K only;—चतुर्धा करकाकारः शक्तिकापुटसन्निभः । तथंगुनीयकाकारो भक्षकर्षरिक्वामसः ॥ इति माञ्जिकलक्षणं ॥ We have placed it in the footnote, because we do not find these varieties of माञ्जिक in any other MS., neither in रस.स., nor in रससार. (4) B reads विमलास्त्रिविधा. K reads विमलास्त्रिविधो, which is inc. (5) B has शुक्लः पीतश्च लोहितः : here the last term is inc. K has शुक्लपीतश्च. [रस.स. mentions the different names of विमल according to its colour, as पीतः—हेमाविमलः, शुक्लः—तारविमलः, लोहितः—कांस्थविमलः. Chap. II. v. 96.] (6) गोमूत्रकदलीरसेः, a variant in K. (7) M reads कुलत्थकोद्रवक्वाथैः, which is inc. (8) K reads माञ्जिको विमलस्तथा, which is not gram. correct, as these are objects to खेदवेत्. (9) K reads this hemistich very imperfectly—सुहुः शूरणक दयेद्दरवर्णिनि. (10) B and M read तैलसर्पिः.

माक्षिकं चूर्षितं स्तन्य^१-सुन्नर्कक्षीरभाषितम् ।
 सत्त्वं मुञ्चति सुभातं टङ्ककङ्कुष्ठमोदितम्^२ ॥ ८ ॥
 कदलीकन्दतुलसी-नारङ्गाक्षपरिप्लुतम्^३ ।
 सप्तसप्तपुटोपेतं^४ पञ्चद्रावकसंयुतम्^५ ।
 स्त्रीस्तन्यमोदितं धातं^६ सत्त्वं मुञ्चति माक्षिकम् ॥ ९ ॥
 क्षौद्रगन्धर्व्वतैलाभ्यां^७ गोमूत्रेण घृतेन च ।
 कदलोकन्दसारण भाषितं माक्षिकं मुहुः ।
 मूषायां^८ मुञ्चति धातं सत्त्वं शुक्लनिभं मृदु^९ ॥ १० ॥
 देवदालीरसं क्षिप्र^{१०} पादांशटङ्कणैर्युतम्^{११} ।
 प्रकटां मूषिकां^{१२} कृत्वा धमेत् सत्त्वमपेक्षितम्^{१३} ॥ ११ ॥
 किमत्र चित्रं कदलीरसेन
 सुपाचितं^{१४} सूरणकन्दसम्भुटे ।

- (१) मर्दकं चूर्षितं स्तन्य, a variant in M, which is partly correct.
 (२) टङ्कक कङ्कुष्ठमोदितं, a variant in K. (३) M reads पञ्चद्रावकम्.
 (४) M reads सप्तसप्त पुटोपेत, wherein the first term is inc. (५) M
 reads सप्तसप्तम्. (६) B reads erroneously स्त्रीकन्यं मोदितं धातं. K has
 स्त्रीकन्यमोदितं धातं. (७) क्षौद्र गन्धर्व्वतैलाभ्यां, a variant in B. [Vide रस. स.
 Chap. II. vs. ८९-९०.] (८) K reads मूषायां, which is incorrect.
 [Vide p. ३९, note (११)]. (९) B reads मृदुः, which is not gram.
 correct. M reads सत्त्वं शुक्लं मृदु, which is inc. as well as incomplete.
 (१०) M has क्षिप्रा. (११) B and M read पादांशं टङ्ककं युतम्. (१२) K
 reads erroneously मूषिकां. (१३) धमेत् सत्त्वमपेक्षितः, a variant in B.
 स च मुञ्चति पेक्षितम्, a variant in M. (१४) K reads सुभाषित.

वातारितेलेन पुटेन ताप्यं

पुटेन दग्धं वरशुद्धिमिति¹ ॥ १२ ॥

गोमूत्रैश्च बुद्धिचौरैः² भाव्यमेरण्डतैलकैः³ ।

माक्षिकं दिनमेकान्तु मर्दितं वटकीकृतम् ।

अभ्रवद्दधमयेत् सत्त्वं⁴ सस्यकस्याप्ययं विधिः⁵ ॥ १३ ॥

ताप्यभावत्तकं धातु⁶-माक्षिकं⁷ मधुधातुकम् ।

माक्षिकं तित्तामधुरं मेहार्थः⁸ क्षयकुष्ठसुत् ।

कफपित्तहरं बल्यं⁹ योगवाह्नि रसायनम् ॥ १४ ॥

ज्वरसन्निपातदारिव्याख्यपि¹⁰ यन्नामकघनमात्रेण¹¹ ।

नश्यन्ति योजनशते¹² कस्तूराम्नाह्वेधकरः¹³ ॥ १५ ॥

॥ इति माक्षिकशुद्धिः ॥¹⁴

(1) M reads परशुद्धिमिति. (2) गोमूत्रैश्च बुद्धिचौरैः, a variant in JK.

(3) B reads तैलकैः. (4) K reads सत्त्वे. M reads पचकान्तु पतेत् सत्त्वं.

(5) B has an incomplete charapa—सस्याप्ययं विधिः. (6) ताप्य चाव-
र्त्तकम्, an incorrect variant in M. (7) M reads माक्षिकं, which

is an error of the scribe. (8) B has मेहार्था, which is inc. M
has मेहार्थः. (9) M reads बल्य (without चतुस्वार). (10) K has

ज्वरसन्निपातदारिव्याख्यपि. M has ज्वरसन्निपातदारिव्याख्यपि. Both seem to be inc.

(11) K has तु after मात्रेण. But we have not adopted it, because the
final च is optionally a नुब-
letter. (12) K reads योजनशतान्तरे.

(13) B has कस्तूराम्नाह्वेधकरः, which is entirely absurd. M has कस्तूर-
आवाहोह्वेधकरः, which has no clear sense. (14) B reads इति

माक्षिकशुद्धिः. This is wanting in M.

विमलं^१ शिशुतोयेन काङ्क्षिकासीसटकपैः^२ ।

वष्वकन्दसमायुक्तं भावितं कदलीरसेः^३ ॥ १६ ॥

मोक्षक^४कारसंयुक्तं धामितं मूकमूषका^५ ।

सत्त्वं चन्द्रार्कसंकाशं^६ प्रयच्छति न संशयः ॥ १७ ॥

॥ इति विमलशशिः^७ ॥

पतितोऽपतितश्चेति^८ द्विविधः शैल ईश्वरि^९ ।

अन्यान्तरेऽपि कौर्खोऽसौ^{१०} कौर्त्तितो बहुभिः सुरैः ॥ १८ ॥

निदाघे चर्मसंतप्ता धातुसारं धराधराः ।

निर्यासं च विमुञ्चन्ति तच्छिलाजम्^{११} कौर्त्तितम् ॥ १९ ॥

शिलावद्धातुकं^{१२} धातं शैलजं गिरिसानुजम्^{१३} ।

(1) B and K read विमला, but use its adjectives in the neuter gender ; this is ungrammatical. (2) काङ्क्षिकासीसटकपैः, a variant in K. काङ्क्षिकासिसटकपैः, a variant in M. (3) M reads कदलीरसे. (4) K reads मोक्षक. M reads मोक्षक. (5) M has सन्धितं instead of सन्धितं. K has मूकमूषका, which is incorrect. (6) M reads संयुक्तं. [The 16th and the 17th ślokas. nearly agree with the texts in रस.स. Chap. II. vs. 103-104.] (7) Both B and K read विमलशशिः. This is wanting in M. (8) पतितः पतितश्चैव, a variant in K. (9) B reads शैलमोक्षरि. M reads द्विविधा शैलमोक्षरि, which is gram. inc. (10) The portion commencing from this charapa and ending in मोक्षकेषु यवतः (ślokas 18--21) is not found in B and M. (11) K reads शिलाजित्तु, which seems to be inc. [Cf. रस.स. Chap. II, vs. 110--111.] (12) K reads incompletely धातु. (13) K has गिरि-सातुकम्.

जत्वद्विजं^१ गिरिः शैलः प्रोक्तस्त्वयानुकीर्तितः ॥ २० ॥

शारास्त्रगोजलैर्ध्वातं^२ शुध्यते च शिलाजतु ।

अथवा गोघृतेनापि विफलद्वाराद्र्कद्रवेः ।

लोहपात्रे विनिक्षिप्य शोधयेत्तप्तु यत्नतः ॥ २१ ॥

शैलं विचूर्णयित्वा^३ तु धान्याम्नोपविषैर्विषैः^४ ।

पिण्डं बद्ध्वा तु विधिवत्^५ पातयेच्चपलं यथा^६ ॥ २२ ॥

॥ इति शैलशुद्धिः^७ ॥

गौरः श्वेतोऽरुणः कृष्णश्चपलस्तु प्रशस्यते ।

हृमाभसैव ताराभो विशेषाद्द्रसवन्धकः^८ ॥ २३ ॥

- (1) K reads जत्वद्विज, which is incorrect. (2) This charana and the next five charanas are not found in B and M. [रस.स. reads "शारास्त्रगोजलैर्ध्वातं शुध्यते च शिलाजतु । शिलाजतु च दुग्धेन विफलानार्कद्रवेः ॥" Chap. II, v. 117.] (3) विचूर्णयित्वा is gram. inc. The correct form is विचूर्णय, which, if adopted, destroys the metre. [This form of grammatical error is generally met with in the Purānas and Tantras. To avoid this error रस.स. reads शैलं तु चूर्णयित्वा तु, which creates tautology of तु. This śloka (22nd) nearly agrees with the text in रस.स. Chap. II, v. 148.] (4) K has an incorrect reading—धान्याम्नोपदकर्मणि. (5) This charana is wanting in K. M reads कृष्ण instead of बद्ध्वा. (6) This charana is not found in K. M has पातयेच्चपलं यथा, which is unintelligible. [रस.स. reads तथा. Chap. II, v. 148.] (7) K reads इति शिलाजितशुद्धिः, which ought to be शिलाजतुशुद्धिः. (8) B reads रसवन्धकः. M reads रसवन्धनम्.

शेषी मध्या च लाक्षावत्^१ शीघ्रद्रावी तु निष्कली^२ ।

वङ्गवङ्गवर्त^३ वङ्गी चपलस्त्रेभ कीर्त्तितः^४ ॥ २४ ॥

वस्त्रेण बद्धा चपलं लङ्घयेद्यदि सागरम् ।

वस्त्रञ्च वेष्टयेत् सद्यः तेनासौ चपलः स्मृतः ॥ २५ ॥^५

सारयेत् पुटपाकेन चपलं गिरिमस्ताके ।

देहबन्धं करोत्येव विशेषाद्भ्रसबन्धनम् ॥ २६ ॥

चपलश्चपलावेधं करोति घनवस्त्रलः ।

चपलो स्त्रेणः स्त्रिण्धो देहलोहकरो मतः ॥ २७ ॥

॥ इति चपलशुद्धिः ॥^६

मृत्तिका^७गुह्यपाषाण-भेदतो रसकस्त्रिधा^८ ॥ २८ ॥

पीतसु मृत्तिकाकारो मृत्तिकारसको वरः^९ ।

(1) B has शेषा मध्याय लाक्षावत्. M has शेषा मध्याय लाक्षाय, wherein the last term seems to be incorrect. (2) शीघ्रं द्रावास्तु निष्कलीः, a variant in B. K has शीघ्रद्रावीस्तु, which is inc. रसद्रावास्तु निष्कलीम्, a variant in M, wherein the last term is inc. (3) M reads नागवङ्गवर्ते.

(4) The śloka 23rd and 24th nearly agree with the texts in रस.स. Chap. II. vs. 143-144. (5) The 25th śloka is not found in B and M. (6) The 26th and the 27th ślokas with the portion— इति चपलशुद्धिः are not found in B and M. [The latter hemistich of the 27th śloka exactly agrees with the text in रस.स. Chap. II. v. 145.]

(7) M reads मृत्तिका, which is inc. (8) B reads भेदको वी, which is not correct. M reads भेदको रसस्त्रिधा, which is a defective charana. [But रस.स. states two sorts of रसक. Vide Chap. II. v. 149.]

(9) मृत्तिकारसतो वरम्, a variant in M, which is erroneous.

मुद्रामो मध्यमो ज्ञेयः पाषाणामः कनिष्ठकः¹ ॥ २८ ॥

कटुकालातुनिर्वासेनालोच्य² रसकं पचेत् ।

शुद्धो दीपविनिर्मुक्तः³ पौतवर्णसु आयते⁴ ॥ ३० ॥

विमथ चित्रं रसकं⁵ रसेन

रजस्वलायाः कुसुमेन⁶ भावितम् ।

क्रमेण कृत्वा उरगेन⁷ रश्चितं

करोति शुक्लं त्रिपुटेन⁸ काञ्चनम् ॥ ३१ ॥

श्रीयते नापि यङ्गिस्थः सस्वरूपो मद्वाबलः ॥ ३२ ॥⁹

रसकं चूर्णयित्वा तु बद्ध्वा वस्त्रे विचक्षणः ।

मूत्रे निधापयेत् स्त्रीणां सप्तरात्रं सुरश्चरि ॥ ३३ ॥

पुष्पाणां रङ्गपीतानां रसेः पत्रैश्च¹⁰ भावयेत् ॥ ३४ ॥

-
- (1) K reads कनिष्ठकः. M reads कनिष्ठिकः. Both are incorrect.
 (2) B has निर्वासे चालोच्य. M has निर्वासे चालोच्य. Both are incorrect.
 (3) K reads दीपः विनिर्मुक्तः. M reads विनिर्मुक्तो. Both are gram. inc.
 (4) पौतवर्णसु आयते, a variant in K, which seems to be an error of the scribe. जायते पौतवर्णकः, a variant in M. [Vide रस.स. Chap. II. vs. 153-154.] (5) M reads रसको. [The term रसक is of both genders.]
 (6) M reads रजस्वलाया चतुर्जेन. (7) K reads सुरशेच. [Both उरज (lead) and सुरज (sulphur) are mentioned in रसचिन्तामणि, Chap. 3.]
 (8) M has त्रयं पुटकेन. (9) This hemistich is not found in B and M. After this 32nd śloka we find चक्षुष in K only; hence we have not inserted it in the text. It appears to be redundant.
 (10) B reads पत्रैश्च, which is evidently an error of the scribe. K reads पत्रैश्च, which is also incorrect, as the विच of flowers is unusual.

चारेः खेईसाद्या चाब्धेः भावितं रसकं सुदुः ।
 ऊर्वालाचानिशा^१पथ्या भूलताधूमसंयुतम्^२ ॥ ३५ ॥
 मूकमूषागतं^३ धातं टङ्गुषेन समन्वितम् ।
 सत्त्वं कुटिलसङ्घातं सुचत्वेव^४ न संशयः^५ ॥ ३६ ॥
 गोभद्री रसकसुत्यं^६ क्षितिकिष्टो^७ रसोद्भवः ।
 खर्परी^८ नेत्रोगारिः रौतिकसाम्बरस्यकः^९ ॥ ३७ ॥
 रसको रञ्जको रूची वातज्ञत् श्लेष्मनाशनः^{१०} ।
 त्रिदोषघ्नम् तत्सत्त्वं नेत्रदोषविनाशनम्^{११} ॥ ३८ ॥
 ॥ इति रसकशुद्धिः^{१२} ॥
 कालकूट^{१३}विषं पीत्वा गरुडः सोढुमक्षमः ।

(1) B has ऊर्वालाचा तथा, wherein the first term is not correct. K has तथा in lieu of निशा. M has ऊर्वा instead of ऊर्वा. [Vide रस.च. Chap. II. v. 162, which mentions निशा.] (2) K reads संयुता, which is gram. inc. (3) B has गते. K has मूखा. M has एक in place of मूक. All the readings are inc. (4) Vide रस.च. Chap. II. v. 161, which says "वङ्गामं पतितं सत्त्वं." K reads सुचत्वेव. M reads सुचत्वेवं. (5) Cf. रस.च. Chap. II. v. 162. (6) M has an incomplete charaṇa—रसन्.....त्. (7) M reads भद्री, which seems to be inc. (8) B has खर्परी. M has कर्परी. (9) K reads रतिकसाम्बरस्यकः. M reads रौतिकसा पिरस्यकः. (10) M reads नाशनी, which is not correct, [रस.च. states क्षयपित्तविनाशनः. Chap. II. v. 150.] (11) K reads नेत्रोर्वाविनाशनम्. M reads नेत्रदोषं हरति च, which is gram. inc. (12) B has not इति. M reads रसकशुद्धिः, which is not correct. (13) B reads काचकूटे.

सुधामपि तद्यावामत्^१ सुक्त आशीविषामृते^२ ।
 स्वयं विनिर्गते चक्षुः सखकोऽभूत् स कालिकः^३ ॥ ३१ ॥
 एकधा सखकस्तख^४ स्त्रीमूत्रे भावयेद्भुजः^५ ।
 शश^६शोषितमध्ये वा दिनमेकं निधापयेत् ॥ ४० ॥
 तस्य चूर्णं मद्देशानि पादसौभाग्यसंयुतम् ।
 करच्छतैलमध्यस्थं दिनमेकं निधापयेत्^७ ॥ ४१ ॥
 मध्यस्थमन्धमूषायाः^८ धमयेत् कोकिलात्रयम्^{१०} ।
 इन्द्रगोपकसंकाशं^{११} सखं पतति शोभनम्^{१२} ॥ ४२ ॥
 एकधा सखकस्तस्मात्^{१३} धातो निपतितो भवेत् ।

- (1) B reads सधामत्. K reads सुधां चार. M reads सुधामविश्रयामानं, which is unintelligible. We have kept चवामत्, though gram. incorrect, merely for the sake of metre. (2) प्रोक्तमासीविषामृते, a variant in B. सुक्तमासीद्विषामृते, a variant in K. प्रोक्तमाशीविषामृते, a variant in M. [Vide रसरत्नसमुच्चय Chap. II. vs. 126-127.] (3) M reads सकाशतः. (4) एकधा सखकस्तख, a reading in K, which seems to be inc. M reads एकधा instead of एकधा. (5) M reads द्वावयेद्भुजः. (6) M has चर. (7) M has an incorrect reading—पादचक्रसायसंयुतम्. (8) Cf. रस.स. Chap. II. v. 133. (9) K has चन्धमूषायां, which is erroneous. M has मयकूषायां, which is absurd. रस.स. has चन्धमूषासमध्यस्थं. Chap. II. v. 134. (10) K reads आपयेत्. रस.स. reads also आपयेत् कोकिलात्रयम्. Chap. II. v. 134. (11) M has an absurd reading—वगोपकात्रासा-काशः. रस.स. has इन्द्रगोपकति चैव. (12) रस.स. reads भवति instead of पतति. Chap. II. v. 134. (13) K reads सखकस्तखं. M reads एकधा सखकामध्ये.

कालिकारहितो रक्तः शिखिकंठ^१समाकृतिः ॥ ४२ ॥

सखी मयूरतुल्यं स्यात्^२ वक्रिकृत् कालनाशनः^३ ।

रसायने तु योस्यः स्याद्^४ वयस्तन्मकरो भवेत् ॥ ४४ ॥

सस्यकः शुद्धिमाप्नोति रक्तवर्गेण भावितः^५ ॥ ४५ ॥

॥ इति सस्यकशुद्धिः ॥

दरदस्त्रिविधः प्रोक्त^६श्चर्मारः शकतुण्डकः^७ ।

हंसपादस्तृतीयः स्याद्^८ गुणवानुत्तरोत्तरः^९ ॥ ४६ ॥

चूणपारदभेदेन^{१०} द्विविधो दरदः पुनः ॥ ४७ ॥

(1) K has शिखिकंठ. M has शिखिकर्षि. But र.स.स. has मयूरकण्ठसम्प्रायं. Chap. II. v. 127. (2) B has तुल्य स्याद्. K has तुल्य स्या. M has तुर्धस्य. All the readings are gram. incorrect. (3) B reads कालनाशनः, which has no clear sense. K reads शुद्धिकृत्कालनाशनः. (4) B and K have योग्य स्याद्. M has योग्यस्यद्. Both are gram. inc. (5) K and M read रसवर्गेण, which is evidently an error; because we find in र.स.स. रक्तवर्गेण, which is supported by the MS. B. M has भावितम्, which is gram. erroneous. [Vide र.स.स. Chap. II. v. 130.] (6) दरदस्त्रिविधो रक्तः, a variant in B and M. (7) B has चर्मारयुकदण्डकः. M has चर्मारिः शकतुण्डकः. (8) B and M read हंसपादस्य त्रिपः स्यात्. [र.स.स. reads हंसपादः. Vide Chap. III. v. 139.] (9) All the MSS. have उत्तरोत्तरम्; but since दरद is written in the masculine gender, it ought to have an adjective in the same gender. (10) K reads द्विविधः. M reads चारदः. Both are inc.

नोमांवे माहिषे मूत्रे¹ दग्धसतिलतैलयोः² ।
 एकैकं त्रिदिनं पक्त्वा त्रिखिपित्तैश्च भाषयेत् ॥ ४८ ॥
 दरदं पातनाबन्धे³ पातयेत् सलिलाश्रये⁴ ।
 सत्त्वं तु सूतसंकाशं⁵ आयते नात्र संशयः⁶ ॥ ४९ ॥
 सत्रुकन्दरदो ज्ञेच्छो⁷ द्विङ्गुलं चूर्णपारदम्⁸ ।
 मन्त्रिरागजमस्त्रेव⁹ नाम चर्मारगन्धिकम्¹⁰ ॥ ५० ॥
 तिलोष्णं द्विङ्गुलं दिव्यं¹¹ रसगन्धकसम्भवम्¹² ।
 लोहकुष्ठहरं दिव्यं¹³ बलमेघाम्बिदोपनम् ॥ ५१ ॥

- (1) The portion commencing from this charaṇa and ending in वृत्तान्तकपटीपरि (48—70) is wanting in K. (2) दग्धं सतिलतैलयोः, a variant in M, which seems to be incorrect. (3) M has दरदः पातयेत् पात्रे, wherein the first term is gram. inc. [For पातनायन्तु vide रस.स. Chap. IX. vs. 6—8.] (4) The term पातयेत् is wanting in B, which reads सलिलाश्रया. M reads सलिलाश्रयः. But as we see in रस.स., which nearly agrees with this śloka, the term जलाश्रये, we have adopted the above reading as correct one. [Vide Chap. III. v. 144.] (5) सत्त्वं सूतसंकाशम्, a variant in M. [रस.स. reads सत्त्वं सूतसंकाशं. Chap. III. v. 144.] (6) रस.स. reads पातयेन्नात्र संशयः. [Chap. III. v. 144.] (7) M has an incorrect and incomplete reading—सत्रुकन्दरदोश्चेन. (8) B reads चूर्णपारद. M reads पुत्रैपारदम्. (9) मन्त्रिरागजमस्त्रेव, a variant in B. मन्त्रिकामाकरं सैव, a variant in M. Both the readings seem to be inc. (10) B reads नात्रा. M reads नात्रा चर्मारगन्धिकम्. (11) M reads दिव्यं. (12) M reads संभवत्, which is not correct. (13) B has लोहकुष्ठहरं दिव्यं. M has दोषा, which has no sense.

किञ्चन चित्रं दरदः सुभाविताः
 चोरेषु मेष्वा बहुशोऽश्ववर्गैः ।
 सितं सुवर्णं बहुवर्णतापितं
 करोति साक्षाद्बहुमप्रभम् ॥^१ ५२ ॥

॥ इति दरदशुद्धिः ॥

व स्त्रीकशिक्षराकारं भङ्गे नीलोत्पलस्युति ।
 घृष्टन्तु गैरिकच्छायं^२ स्तोतोऽं सुरवन्दितं^३ ॥ ५३ ॥
 गोशङ्खद्रसमूत्रेषु घृतबीद्वससु च ।
 भावितं बहुशस्तस्य क्षिप्रं वध्नाति सूतकम्^४ ॥ ५४ ॥

॥ इति स्तोतोऽप्यनशुद्धिः ॥^५

॥ इत्यष्टमहारशुद्धिः ॥^६

एवं महारसाः^७ प्रोक्ताः ऋद्धयोपरसान्^८ प्रिये ॥ ५५ ॥

(1) M reads बहुवर्णभाविताः. This śloka agrees with the text in रस.स. except the term सितं, which is एवं. [Chap. III. v. 143.] (2) घृष्टन्तु गैरिकच्छायं,—an incorrect variant in M. (3) M reads सोताऽश्च, which is evidently an error. This śloka agrees with the text in रस.स. except the last term, which is सुवर्णवदुक्तः. (4) Cf. रस.स. Chap. III. v. 107. (5) This portion is wanting in M. (6) This portion is not found in M. (7) B reads वससरस (without विशुद्धं), which is inc. (8) M has ऋद्धयेन रसान्, which is gram. inc. [The verb ऋद्धय is gram. inc. The correct form is ऋद्ध. This sort of error is generally seen in the Purāṇas and Tantras. For a similar grammatical anomaly vide ante page 100, note 3.]

गन्धकस्तालकः¹ शिला सौराष्ट्री खग²गैरिकम् ।
 राजावर्त्तश्च³ कङ्कुष्ठम्⁴ अष्टा⁵ उपरसाः स्मृताः⁶ ॥ ५६ ॥
 श्वेतद्वीपे पुरा देवि सर्व्वरत्नविभूषिते ।
 सर्व्वकाममये रम्ये तीरे क्षीरपयोनिधेः⁷ ॥ ५७ ॥
 विद्याधरीभिर्मुखाभिरङ्गनाभिश्च योषिते ।⁸
 सिद्धाङ्गनाभिस्त्रिष्टाभिस्तथैवाप्सरसां गणैः ॥ ५८ ॥
 देवाङ्गनाभिरन्याभिः क्रोडिताभिः पुरा प्रियैः ।
 गीतनृत्यैर्विचित्रैश्च वाद्यैर्नानाविधैस्तथा ॥ ५९ ॥
 एवं⁹ संक्रोडमानायास्तवाभूत् प्रसूतं¹⁰ रजः ।
 तद्रजोऽतीव सुशोणि¹¹ सुगन्धि सुमनोहरम्¹² ॥ ६० ॥
 रजसश्चातिबाहुल्यात् वासस्ते रक्ततां¹³ ययौ ।
 तत्र त्यक्त्वा तु तद्वासः¹⁴ सुस्नाता¹⁵ क्षीरसागरे ॥ ६१ ॥

- (1) B reads here मन्थकं तालकं. But it writes afterwards मन्थकः and तालकः.
- (2) M reads खर here ; but we see afterwards in B and M काशीयं instead of खग or खर. [Vide śloka 81.]
- (3) B and M read at first राजावर्त्तं, but afterwards राजावर्त्तः.
- (4) B reads कङ्कुष्ट.
- (5) B has मङ्ग, which is grammatically inc.
- (6) B reads प्रिये.
- (7) B has पयोनिधं (without विशर्गं), which is incorrect.
- (8) This hemistich and the next three are not found in M.
- (9) M reads वद्.
- (10) B reads प्रसूतं, which is neither accurate nor metrical.
- (11) M has सुशोणि, which is gram. inc.
- (12) B reads सुमनोहरम्.
- (13) B reads पक्ततां.
- (14) B has तपसः.
- (15) M reads ताषाणि.

वृता^१ देवाङ्गनाभिस्त्वं सुरैश्चापि पुरं^२ गता ।
 सर्वाभिस्ते रजोवस्त्रं^३ नीतं मध्ये^४ पर्योनिधेः ॥ ६२ ॥
 एवं ते शीणितं भद्रे प्रविष्टं क्षीरसागरे ।
 क्षीराब्धिमथने चैतदमृतेन सहोत्थितम् ।
 निजगन्धेन तान् सर्वान् हर्षयद्देवदानवान्^५ ॥ ६३ ॥
 ततो देवगणैरुक्तं^६ गन्धकास्थो भवत्वयम् ॥ ६४ ॥
 रसस्य बन्धनार्थाय जारणाय^७ भवत्वयम् ।
 ये गुणाः पारदे प्रोक्ता^८स्ते चैवात्र भवन्त्विति ॥ ६५ ॥
 इति देवगणैः प्रीतैः पुरा प्रोक्तं सुरैस्त्रि ।
 तेनायं गन्धको नाम विख्यातः क्षितिमण्डले ॥ ६६ ॥
 स चापि त्रिविधो देवि शुक्रचञ्चुनिभो वरः ।
 मध्यमः पीतवर्णः स्वाच्छुक्लवर्णोऽधमः प्रिये ॥ ६७ ॥
 कारक्षीरण्डतेलेन द्रावयित्वाजदुग्धके^९ ।
 सिञ्चेदुत्सन्निर्यासे^{१०} चीन् वारांस्तं^{११} पृथक् पृथक् ॥ ६८ ॥

- (1) B reads वृता, which is not accurate. (2) B has सुरैरासु पुरा, which has no sense. (3) सर्वाभिस्ते रजोवस्त्रं, a variant in M. (4) This term is wanting in M. (5) Both B and M read सर्व-दानवान्, which creates tautology. (6) M has देवगणैरुक्तं, which appears to be incorrect. (7) M reads जारणायार्थाय. (8) B has पारदैः प्रोक्ताः, which is gram. inc. M has पारदेऽप्युक्ताः. (9) द्रावयित्वा च दुग्धकेः, a variant in M. (10) M reads सिञ्चेदुत्सन्निर्यासेः, wherein the middle term seems to be inaccurate. (11) Both B and M read चीन् वारांस्तं, which is gram. inc.

ज्वालिनीबीजचूर्णेन मद्धपित्तैश्च भावयेत् ।
 शृङ्गाश्वसा वा सप्तार्धं भाषितः क्षालितोऽश्वसा¹ ॥ ६८ ॥
 तापितो बदराङ्गारैः² घृताक्षे शोहभाजने ।
 भावर्त्तितश्च शृङ्गम्बी घृताक्ष³कर्पटोपरि ॥ ७० ॥
 क्षिप्रं शृङ्गस्य निर्यासे⁴ क्षालितो गन्धको हितः⁵ ॥ ७१ ॥
 गन्धको हि स्वभावेन रसरूपः⁶ स्वरूपतः ।
 गन्धकं शोधयेत् क्षीरे⁷ शृङ्गवेररसे तथा⁸ ॥ ७२ ॥
 रसे च⁹ शृङ्गराजस्य निम्बकस्य रसे तथा¹⁰ ।
 शोधितः सप्तवाराणि¹¹ गन्धको जायतेऽमलः¹² ॥ ७३ ॥
 ॥ इति¹³ गन्धकशुद्धिः ॥

तालकः पटलः पिण्डो द्विधा तत्राय उत्तमः ।

कुष्माण्डे तु शतं¹⁴ वारान् तालकं स्वदयेद्बुधः ॥ ७४ ॥

-
- (1) B has भाषित क्षालिताश्वसा. M has भाषित क्षालिताश्वसा. Both the readings seem to be inaccurate. (2) तापीतयदराङ्गारैः, a variant in M, which is evidently an error of the scribe. (3) M reads घृताक्षे. (4) निक्षिप्य शृङ्गनिर्यासे, a variant in K. M reads शृङ्गस्य सारेण. (5) M reads हितम्, which is grammatically inc., being an adjective to गन्धकः. (6) B reads रसः रूपः, which is not correct. (7) M has क्षीरे. (8) K has शृङ्गवेररसैस्तथा. M has शृङ्गवेररसे तथा. (9) K reads रसम्, which is inc. (10) निम्बकस्य रसे तथा, a variant in K. निम्बकस्य रसे तथा, a variant in M. (11) All the texts have this reading, which is not authorised by any lexicon. The correct form is सप्तवारान्. (12) M reads गन्धको निर्मलो भवेत्. (13) This term is wanting in B. (14) M read ——— which is from inc.

सुक्रीरकटुकाखानु^१-रसवीः सप्तधा पृथक् ।
 तिलसर्षपशिशूभि लाक्षा च सवचं गुडः^२ ।
 टङ्गुलं च युतैश्चैतैः^३ तालकं भूधरे द्रवेत्^४ ॥ ७५ ॥
 व्याधिघातफलक्षारं^५ मधु^६कुशाणुकं तथा ।
 द्रवैः^७ पुनर्नवीकृतैः सप्ताहं मर्दयेद्बुधः ॥ ७६ ॥
 दत्त्वा पादांशकं^८ सर्व्वं ततः पातनयन्त्रके ।
 दद्यात् पुटं गजाकारं^९ पतेत् सत्त्वं सुतालकात्^{१०} ॥ ७७ ॥
 ॥ इति तालकशुद्धिः ॥^{११}

रक्ता शिला^{१२} तु गोमासे लुङ्गास्त्रेण विपाचिता^{१३} ।
 (त्रिपुष्पेण पृथग्भाव्या शिला तालकवद्भवेत् ।)^{१४}

- (1) B has सुक्रीरकटुकाखानु, which is unintelligible, as well as defective in metre. K has सुक्रीरकटुको. M has सुक्रीरकटुकाखानु.
 (2) M has गुडम्. (3) B reads युत छति, which is gram. incorrect. M reads युतं छतैः. (4) K reads घमेत्. M reads द्रवत्, which is inc. (5) व्याधिघातफलक्षार, a variant in B. व्याधीघातफलक्षार, a variant in K. M has an incomplete charapa—व्याधिघातप...रक्ष. (6) B reads मधु. M has not this term. (7) B reads द्रवैः. (8) M reads पादात् क्रमं. (9) M reads गन्धकाद्यान्. (10) पतेत् सर्व्वं सुतालकम्, a variant in B. (11) This is wanting in B and M. (12) K reads रक्तां शिलां, which seems to be gram. inc. (13) भङ्गास्त्रे च विपाचिता, a variant in B. लुङ्गास्त्रेण तु पाचिते, a variant in K. लुङ्गास्त्रेण विपाचितम्, a variant in M. The last two readings are gram. incorrect. (14) This hemistich is found only in M.

तां रक्तपीतपुष्पाणां रसैः पित्तैश्च भावयेत् ॥ ७८ ॥

॥ इति शिलाशुद्धिः ॥¹

सिता कृष्णा च सौराष्ट्री चूर्णखण्डामिका च सा² ॥ ७९ ॥
गोपित्तेन³ शतं वारान् सौराष्ट्रीं भावयेत्ततः ।

धमिल्वा पातयेत् सत्त्वं क्रामणं चातिगुह्यकम् ॥ ८० ॥

॥ इति सौराष्ट्रीशुद्धिः ॥⁴

काशीसं त्रिविधं शुक्लं⁵ कृष्णं पीतमिति प्रिये ॥ ८१ ॥

काशीसं चूर्णयित्वा तु कासमर्हरसेन च ।

राजकोशतकीतीयेः⁶ पित्तैश्च⁷ परिभावयेत् ॥ ८२ ॥

॥ इति काशीसशुद्धिः ॥⁸

गैरिकं त्रिविधं रक्तहेमकेवलभेदतः⁹ ।

रक्तवर्गरसक्ताथपित्तैः¹⁰ स्तम्भावयेत् पृथक् ॥ ८३ ॥

अननं क्रमयोगेन गैरिकं विमलं धमेत्¹¹ ।

क्रमात् सितञ्च¹² रक्तञ्च सत्त्वं पतति शोभनम् ॥ ८४ ॥

॥ इति गैरिकशुद्धिः ॥¹³

- (1) This is wanting in B and M. K has इति मगःशिलाशुद्धिः ॥
 (2) M reads चूर्णिते सान्निक्ताचसा, which is unintelligible. (3) M has
 गोपित्तेन, which is inc. (4) This is wanting in B and M. (5) K
 has काशीसं त्रिविधं शुक्लं. M has काशीसन्तुः.....शुक्लं. Both are incomplete.
 (6) K reads कोशतकी, M reads तीये. (7) M reads पित्तैश्च. (8) This
 is wanting in B and M. (9) हेमार्धं सितभेदतः, a variant in M.
 (10) M reads पित्तैः, which is inc. (11) K reads भवेत्. (12) M
 reads पीतञ्च. (13) This is wanting in B and M.

राजारवर्त्ती विधा देवि गुलिका^१चूर्णभेदतः ॥ ८५ ॥
 तश्चूर्णं देवदेवेशि महिषीक्षीरसंयुतम्^२ ।
 विपचेदायसे पात्रे गोष्ठतेन विमिश्रितम्^३ ॥ ८६ ॥
 तश्चूर्णितं सुरेशानि^४ कुनटीष्टतमिश्रितम्^५ ।
 सौभाग्यपञ्चगव्येन पिण्डीबद्धं तु^६ कारयेत् ।
 धमितं खादिराङ्गारैः^७ सत्त्वं मुञ्चति शोभनम् ॥ ८७ ॥
 ॥ इति राजारवर्त्तशुद्धिः ॥^८
 कङ्कुष्ठं विद्रुमच्छायं^९ तच्च सत्त्वमयं प्रिये^{१०} ॥ ८८ ॥
 ॥ इति कङ्कुष्ठम् ॥
 सूर्यावर्त्तीदककणा-वङ्गिशिशुशिफारसैः^{११} ।
 कदली^{१२}कन्दसारणं बन्ध्याकीर्णतकीरसैः^{१३} ॥ ८९ ॥

- (1) K reads वृटिका. (2) K reads मिश्रित. (3) M reads संमिश्रितम्. (4) M has महेशानि. (5) B reads कुनटि. K reads संयुतम्. M reads कुनटी, which appears to be the error of the scribe. (6) B reads पिण्डीबद्धं तु. K reads पिण्डीबद्धं तु. M reads पिण्डीबद्धम्. (7) धामितः खदिराङ्गारैः, a variant in B. K reads धामितं. M reads धमितः. (8) This is wanting in B and M. We find the 84th śloka in all the MSS. after इति राजारवर्त्तशुद्धिः ; but looking at the context, we placed the same after the 83rd śloka. (9) M reads विद्रुमच्छायां, which is gram. inc. (10) B reads यच्च. K reads सत्त्वं तु यन्प्रिये. (11) B has वन्ध्याशिशु. K has नवसीध. M has शिवारसैः. (12) K reads बदली. (13) K reads कीर्णतकी, which seems to be incorrect.

काकमाची^१देवदाली^२-वष्कन्दरसेस्तथा^३ ।
 एभिर्व्यस्तैः^४ समस्तैर्वा चारान्क्षेत्रेहसैन्धवैः ।
 महारसाद्योपरसाः शुद्धिमायान्ति भाविताः ॥ ८० ॥
 लाञ्छालवणसौभाग्य-धूमसार^५कटुचयम् ।
 शिशुमूल^६-मधूच्छिष्टं पथ्यागुगुलुधातवः^७ ॥ ८१ ॥
 सर्जिकासर्जनिर्यास^८-पिष्ठाकोर्णसमन्वितम्^९ ।
 पारावतमलशुद्धमत्स्यद्रावकपञ्चकम्^{१०} ॥ ८२ ॥
 तिलसर्षपगोधूम-माषनिष्पावचिक्कसम्^{११} ।
 छागक्षीरेण^{१२} संयुक्तं वज्रपिण्डी तु कीर्त्तिता^{१३} ॥ ८३ ॥
 धनया वज्रपिण्डी तु पञ्च^{१४}माह्वियुक्तया ।
 महारसा मोदितासु पञ्चगव्येन भाविताः ॥ ८४ ॥
 कोष्ठे^{१५} खराग्निना धाताः^{१६} सत्त्वं सुचन्ति^{१७} सुव्रते ।

- (1) K has काचूमाचि, which appears to be incorrect. (2) M reads देवदाली. (3) B and M have रसेन च. (4) M reads एभिलेध. (5) M reads दुमसार. (6) K reads शिशुमूल. M reads शिशुमूल. (7) पथ्यां गुगुलुधातवः, a variant in B, wherein the first term is incorrect. M reads सर्जिकम् instead of धातवः. (8) B has सर्जनिर्यास. M has सर्जनिर्यासपिष्ठाको. (9) पिष्ठाकोर्णसमन्विता, a variant in K. M has an incomplete charaṇa — नागसमन्वितम्. (10) B reads पञ्चकम्. (11) M has निष्पावचिक्कसः. (12) K reads छागौ-क्षीरेण. (13) वज्रपीण्डी तु कीर्त्तिताः, an incorrect variant in K. वज्रपिण्डीति कीर्त्तिताः, a variant in M, wherein the last term is gram. inc. (14) M reads फल. (15) K reads काश. M reads काष्ठ. (16) B and M read धात. (17) K and M read सुचन्ति.

एवं शिलाभ्यो जीवेभ्यो मृदुभ्यः सच्चं प्रजायते¹ ॥ ८५ ॥

॥ इत्युपरसा अष्टौ ॥²

एवं चोपरसाः प्रोक्ताः शृणु³ लोहान्यतः परम् ॥ ८६ ॥

सुवर्णं रजतं ताम्रं तीक्ष्णं वज्रं भुजङ्गमम्⁴ ।

लोहन्तु⁵ षड्विधं तच्च यथा पूर्वं तदक्षयम् ॥ ८७ ॥

तत्रादितः सुरेशानि सारं लोहद्वयं स्मृतम्⁶ ।

साधारणे तोक्ष्यशुल्के⁷ वज्रनामौ⁸ तु पूतिकौ⁹ ॥ ८८ ॥

रसजं¹⁰ क्षेत्रजं चैव लोहसंकरजं¹¹ तथा ।

त्रिविधं¹² जायते हेम चतुर्थं नोपलभ्यते ॥ ८९ ॥

रक्ताभं पोतवर्णं च द्विविधं¹³ देवि काञ्चनम् ।

दाहे¹⁴ रक्तं सितं क्रेदे निकषे¹⁵ कुङ्कुमप्रभम् ॥ ९० ॥

सगौरवं मृदु¹⁶ स्रग्धं तार¹⁷ शुल्कविवर्जितम् ।

(1) B reads प्रदापयेत्. M reads प्रसापयेत्. (2) This is wanting in B and M. (3) M reads शृणु, which is incorrect. (4) ताक्ष्णः वज्रभुजङ्गमः, a variant in K. तोक्ष्यः वर्णं तु अङ्गना, an incorrect variant in M. [The term नाग=भुजङ्गम=श्रीध.] (5) तु is wanting in K. (6) K reads सत्तं. (7) B reads तिक्ष्यशुल्के. K reads साधारणे, which is gram. inc. (8) M reads नागवद्धी. (9) B has पूतिकौ. K has श्रुतिकौ. M has पौतिकौ. We have adopted the above reading after collating all the texts. (10) M reads रसक. (11) M has सांसद्धरनी, which is gram. inc. (12) M reads त्रिविधे, which is not gram. correct. (13) M has त्रिविधं. (14) M reads दापे. (15) K reads निकषे. (16) B has मृदु, which seems to be a tautology. (17) B reads श्रमि.

हेम षोडशवर्णाब्जं ग्रस्यते देहलोहयोः ॥ १०१ ॥
 मृत्तिका^१ मातुलुङ्गाब्जैः^२ पञ्चवासरभाविता^३ ।
 सभस्मलवणा^४ हेम शोधयेत् पुटपाकतः ॥ १०२ ॥
 शुक्लञ्च तारकृष्णञ्च^५ द्विविधं रजतं प्रिये ।
 शुद्धं स्निग्धं मृदु श्वेतं तारमुत्तममिष्यते ॥ १०३ ॥
 नागेन चारराजेन द्रावितं शुद्धिमिच्छति ।
 तारं त्रिवारं निक्षिप्तं पिशाची^६तैलमध्यतः ॥ १०४ ॥
 ताम्रं च द्विविधं प्रोक्तं रक्तं^७ कृष्णं सुरेश्वरि^८ ।
 घनघातसहं स्निग्धं^९ रक्तपत्रं^{१०} मृदूत्तमम्^{११} ॥ १०५ ॥
 सुहृत्कीर्त्तोरलवण^{१२} चाराम्बपरिलेपितम्^{१३} ।
 ताम्रपत्रं च निर्गुण्डी-रसमध्ये तु ढालयेत्^{१४} ॥ १०६ ॥

- (1) M reads मृत्तिका, which is gram inc. (2) B has मातु-
 लुङ्गाब्जैः, which is incorrect. (3) K reads पञ्चवार सुभाविता. M reads
 पञ्चवासरभाविताम्, which is gram, incorrect. (4) M has सभस्मलवणे,
 which is not correct. (5) B reads तापकृष्णञ्च. K reads तायकृष्णञ्च.
 (6) B has पिशाची, which is unintelligible. (7) रक्तं is wanting
 in B, thus destroying the metre. (8) K reads सुरेश्वरि, which is a
 palpable error of the scribe. (9) घनघातसहस्रवण, a variant in K.
 घनघातसहस्रवण, a variant in M, wherein घात seems to be inc. (10) K
 reads रक्तपीत. M reads रक्तपत्रं. (11) Both B and K read मृदूत्तमम्,
 which is inc. (12) B reads चारलवण. The letter क after सुहृत्
 is wanting in M. (13) K reads यरिपेवितं. M reads चिरवेपितम्.
 (14) निर्गुण्डीरसमध्ये ढालयेत्, a variant in M.

रोहणं वाजरं चैव^१ तृतीयं च पडालकम्^२ ।
 इति तीक्ष्णं त्रिधा तच्च कान्त^३लोहमिति स्मृतम् ॥ १०७ ॥
 नीलं कृष्णमिति स्निग्धं^४ सूक्ष्मधारमयः^५ शुभम् ।
 गुडूची^६ हंसपादो च नक्तमालः^७ फलत्रयम्^८ ॥ १०८ ॥
 गोपालकी^९ गोरसांनं^{१०} तुम्बुरुलीहनिघ्नकः^{११} ।
 एषां रसे ढालयेत्तत्^{१२} गिरिदोषनिवृत्तये ॥ १०९ ॥
 त्रयु च^{१३} द्विविधं ज्ञेयं श्वेत^{१४}कृष्णविभेदतः ।
 श्वेतं^{१५} लघु मृदु स्निग्ध-सुत्तमं वङ्गमुच्यते ॥ ११० ॥
 नागस्वेकविधो^{१६} देवि शोभद्रावी^{१७} मृदुर्गुरुः ॥ १११ ॥
 महिषस्यास्थिचूर्णेन वापात्तम्बूत्रसेचनात् ।
 वङ्गं शुद्धं भवेत्तद्वत्^{१८} नागो नागास्थिभूत्रतः^{१९} ॥ ११२ ॥

- (1) M reads राजक चैव. (2) M reads पटालकम्. (3) B reads कातौ. M reads काची. (4) नीलं कृष्णं लीहनिघ्नं, a variant in K. (5) K has सूक्ष्मधारमय. M has सूक्ष्मधारमधम. The terms मय and मधम are not correct. (6) B reads गुडूची. M reads गनुची. (7) B and K read नक्तमाला. M reads नक्तमाल. (8) M has फलत्रयम्, which seems to be the error of the scribe. (9) B reads गोपालिकौ. K reads सेफालिका. (10) All the texts read गोरसांनं, wherein the sixth case-ending cannot be accounted for. (11) K has तुम्बुरुलीहनिघ्नकः. M has तुम्बुरुलीहनिघ्नकम्. (12) M reads ढालयेत्तत्. (13) K reads त्रयुश्च. (14) B and M read सित. (15) K reads सितं. (16) M has नागमेकविध. (17) K reads शोभद्रावि. (18) K reads भवेद्वत्. M reads भवेत्तत्. (19) The term नागो is wanting in B. K has वापात्तम्बूत्रतः, which is incomplete as well as incorrect.

गौरीफलानि¹ क्षुरको रजनी तुम्बुरुणि च² ।
 कुबेराक्षस्य वोजानि मल्लिकायाश्च सुन्दरि ॥ ११३ ॥
 पलाशशुष्कापामार्ग³ चारस्रुक्क्षीरयोगतः⁴ ।
 सप्तधा परिवापिन शोधयन्ति भुजङ्गमम्⁵ ॥ ११४ ॥
 स्रुही⁶ क्षीरसमायोगात् वङ्ग⁷ चावापयेत्ततः ॥ ११५ ॥
 स्रुक्षकक्षीरहलिनो-कञ्चुकी⁸ कन्दचित्रकैः ।
 गुञ्जाकरञ्चधुत्तूर⁹ ह्यगम्याङ्घ्रितालकैः¹⁰ ॥ ११६ ॥
 नक्तमालेङ्गदोशक¹¹ वारुणीमूलसंयुतैः ।
 पिष्टैर्माहिषतक्त्रे तु¹² समरात्रोषितैस्ततः ।
 निषेकः सर्व्वलौहानां मलं हन्ति न संशयः¹³ ॥ ११७ ॥
 देवदालोफलरजःस्वरसैर्भावितं सुहुः ।

(1) B has गौरीफलानौत्. M has गौरीफलनी. Both the readings seem to be incorrect. (2) रजनि तु कुरुणि च, an incorrect variant in K. M reads रङ्गनी instead of रजनी. (3) पलाश शुष्कामार्ग, a variant in B, which seems to be erroneous. (4) चारस्रुक्क्षीरयोगतः, a variant in K, which destroys the metre. (5) M reads भुजङ्गमाः, which is gram. incorrect. (6) B reads स्रुही. M reads धुत्तूर. Both are unintelligible. (7) M reads पाक. (8) K has कञ्चुकी, which appears to be the error of the scribe. (9) B reads चत्तूर. K reads धत्तूर. M reads धुत्तूर. (10) B has तालकैः. K has वि instead of हि, which is not correct. (11) K reads वक्तमाला-शुदीशक, which is gram. inc. M reads बव instead of ब्रक. (12) M reads तलैस्तु. (13) M reads निषेकतः, which is a tautology.

द्रावयेत् कनकं वापात्¹ भूयो न² कठिनं भवेत् ॥ ११८ ॥

अखिलानि च सत्त्वानि³ द्रावयेत्प्रथमतः⁴ ॥ ११९ ॥

समांशं सुरगोपस्य सुरदाय्याय⁵ यद्वज्रः ।

आवापात् कुरुते देवि कनकं जलसन्निभम् ॥ १२० ॥

मण्डूकास्थिवसाटङ्क-हयलालेन्द्रगोपकैः⁶ ।

प्रतिवापिन कनकं सुचिरं तिष्ठति द्रुतम्⁷ ॥ १२१ ॥

त्रिःसप्तकत्वो⁸ गोसूत्रे ज्वालिनोभस्म⁹ गालितम् ।

शोषयेत्तस्य वापिन तीक्ष्णं सूष्मागतं¹⁰ द्रवेत् ॥ १२२ ॥

त्रिःसप्तकत्वो¹¹ निवुल-भस्मना भावितं तु¹² ।

केतक्यात् रसेस्तीक्ष्णम्¹³ आवापाद्भवतां व्रजेत् ॥ १२३ ॥

पक्वधात्रोफलरसः शङ्खे¹⁴ समाहभावितम् ।

-
- (1) K reads वापि. (2) M reads भूयेन, which is gram. inc.
 (3) अखिलानि च सत्त्वानि, an incomplete variant in B. K reads सत्त्वानि.
 अखिलानि च सत्त्वानि, an incorrect variant in M. (4) B has an in-
 complete charaṇa—द्रावयेत् प्रथमतः. K has द्रावयेत्प्रथमतः. (5) M reads
 सुरदाय्य यद्वज्रः, which is incorrect. (6) K reads गोपकैः. M reads
 हल्लालिजगोपकैः, which is unintelligible. (7) B has an incomplete
 charaṇa—सुचिरं तिष्ठति द्रुतम्. (8) B reads त्रिःसप्तकत्वा. K and M read
 त्रिसप्तकत्वो. Both are gram. inc. (9) K reads ज्वालिनि. M reads
 ज्वालिनोपच. (10) K has सूष्मागतं, which is inc. [Vide p. 39, note
 (11)]. (11) All the MSS. read त्रिसप्तकत्वो, which is grammatically
 erroneous. (12) K reads त्रिन्दतेन तु. (13) B reads रसेस्तीक्ष्णम्.
 K reads केतक्यात् सुरसेस्तीक्ष्णा. Both are gram. inc. (14) B reads
 संखे.

पुनः कञ्चुकितोयेन¹ भावितं सप्त²वासरम् ॥ १२४ ॥

शरावयुगलान्तःस्थं³ सुदृढं परिधामितम्⁴ ।

तत्तीक्ष्णचूर्णं⁵ देवेशि रसरूपं प्रजायते ॥ १२५ ॥

तालकं गन्धपाषाणं⁶ शिलामाक्षिकगैरिकम् ।

काशीसं खण्डसौराष्ट्री⁷ तुल्यमभ्रकमेव च ॥ १२६ ॥

श्वशृगालतरक्षणां⁸ कुक्कुटस्य मलं⁹ तथा ।

सयूररुष्टप्रमाञ्जरी-विष्टा च समभागकम्¹⁰ ॥ १२७ ॥

भावयेत्त्रिः¹¹ स्रुहीक्षौ¹² देवदाली¹³ रसेन च ।

तत्कल्कं¹⁴ मष्टमांशिन लोहपत्राणि¹⁵ लिपयेत् ॥ १२८ ॥

धमे द्रुतं भवेत्त्रोहमेतरेव निषेचयेत्¹⁶ ।

-
- (1) K reads कञ्चुकी. M reads पान in place of पुनः, which is inc.
 (2) M reads भावितसप्त. (3) शरावयुगलस्य च, a variant in B. शराव-
 युगलस्य च, a variant in K. Both the readings seem to be incorrect.
 (4) B reads erroneously—परिधामितम्. M reads परिधामितः. (5) K
 has तौक्ष्णचूर्णम्, which is not gram. correct. (6) B and K read
 गन्धपाषाणम्, which is not correct, as the term is in masculine gender. M
 reads तालगन्धकपाषाणम्, which is not accurate. (7) M has काशीसं
 खण्डसौराष्ट्र. (8) M reads श्वशृगालस्रुहीक्षणां. (9) B and K
 have मलमथा. (10) B and K read समभागिकम्. (11) B
 reads भावयेत्त्रि. K reads भावयेत्त्रिः. M reads भावयेत्तु. The first two
 readings are incorrect, and the last is incomplete. (12) M reads
 स्रुहीक्षौ. (13) M reads देवदाली. (14) M has तत्कल्कम्, which
 seems to be inc. (15) B and M read लोहपत्राणि. (16) एतै-
 रित्त्रिशेषयेत्, an incorrect variant in K.

अङ्गीलस्य तु मूलानि काञ्चिकेन प्रपथयत् ।
 लोहलेपं ततो दद्याद् अग्निस्थं धारयेत्^२ प्रिये ॥ १२८ ॥
 पुनर्लेपं ततो दद्यात् परिच्छिन्ना^३रसेन तु ।
 मत्स्यपित्तन^४ देवेशि वज्रस्थं धारयेत् प्रिये ॥ १३० ॥
 पुष्पलेपं प्रकुर्वीत लाङ्गलीकान्दसम्भवम् ।
 त्रिभिलेपैर्द्रुतं^५ लोहं निश्चलं स्वच्छवारिवत्^६ ॥ १३१ ॥
 चूर्णितं देवि कूर्मास्थि मेषशृङ्गं शिलाजित्^७ ।
 कुरुते प्रतिवापिन बलवज्जलवत् स्थिरम्^८ ॥ १३२ ॥
 अर्कापामार्गमुसलो^९ निचुलं चित्रकं तथा ।
 कदलो पीतकी दाली^{१०} चारमेषां तु माधयेत् ॥ १३३ ॥
 गालयेन्नाहिषे मूत्रे षड्वारान्^{११} सुरवन्दित ।
 अवापाद्वावयेदेतदभ्रसत्त्वादिजं^{१२} रजः ॥ १३४ ॥
 दन्तीदन्तो^{१३} विशेषेण द्रावयेत् सलिलं यथा ॥ १३५ ॥

- (1) This hemistich is wanting in K. (2) M reads धारयेत्
 (3) B reads परिच्छिन्न. (4) B and M have मत्स्यपित्तञ्च. (5) M
 reads त्रिभिलेप द्रुत, which is not gram. correct. (6) B reads स्वच्छ
 वारिवत्, which is an error of the scribe. (7) K has शिलाजित्,
 which seems to be erroneous (8) B reads काञ्चिकेन कलवत् स्थिरम्.
 M reads कांस्यपात्र व्यवाख्यतम्. (9) M reads कदली, which is incorrect,
 as the very same word is mentioned afterwards. (10) M reads
 कदम्बपीतकी माली. (11) M reads चारः, which seems to be gram.
 inc. (12) K has अभ्रसत्त्वादिज M has ऋषदन्व . . . त. (13) K
 has दन्तीदन्त (without {वसर्गे). M has दन्तादन्ता.

रसेनोत्तरवारुण्याः^१ भ्रुतं वैक्रान्तजं रजः^२ ।

प्रतिवापेन^३ लोहानि द्रावयेत् सलिलोपमम् ॥ १३६ ॥

॥ इति लोहद्रावविधिः ॥

रत्नानां द्रावणं वक्ष्ये गगनस्य द्रुतिं तथा ॥ १३७ ॥

त्रिफला च^४ त्रिकटुकं त्रिच्चारं कटुपञ्चकम्^५ ।

बला चातिबला चैव तृतीया च महाबला^६ ॥ १३८ ॥

अश्वगन्धा चवो नारी^७ भूलता मातृवाहकः ।

गोपेन्द्रमण्डलो चैव पङ्क्तिन्दुर्हिमुखी^८ तथा ॥ १३९ ॥

वीरा सुरणकन्दश्च^९ कञ्चुकी च पुनर्नवा^{१०} ।

सुह्यर्कोन्मसहलिनो पाठा चोत्तरवारुणी ॥ १४० ॥

अयस्कान्तो गोक्षुरश्च^{११} मृदुदूर्वास्त्रवेतसम्^{१२} ।

शिलाजतु च^{१३} सौवीरं विषगन्धकटङ्गणम्^{१४} ॥ १४१ ॥

(1) रसेनोत्तरवारुण्याः, a variant in M. (2) B reads रजं, which is evidently an error of the scribe. (3) M reads ऋतिवापेन, which is unintelligible. (4) K and M read तु. (5) M has पुटपञ्चकम्. (6) B reads महाबला. (7) B reads च दीनारो. (8) K reads पङ्क्तिन्दुर्हिमुखी. (9) M reads कन्दश्च. (10) B has कञ्चुकी सपुनर्नवा. (11) B has an incomplete charana—अयस्कान्तक्षुरश्च. (12) B reads मृदुदूर्वास्त्रवेतसम्. K reads मृदुदूर्वास्त्रवेतसम्. M reads मृगधूर्वास्त्रवेतसम्. We have adopted the above reading after collating all the texts. [मृदुदूर्वा perhaps = नीलदूर्वा, as मृदुपल = नीलोत्पल.] (13) B has शिलाधातु च. K has शिलधातु च. M has शिलाजतु च. All the readings are gram. inc. (14) विषं गन्धकटङ्गण, a variant in B. विषगन्धकटङ्गणः, a variant in K.

पृथग्दशफलं^१ सर्वं सूक्ष्मचूर्णं तु कारयेत् ।

कुम्भद्वयं कुलत्यानां काष्ठेन तिमिशस्य च^२ ॥ १४२ ॥

काथयेन्मृदुतापिन यावत् कुम्भावशेषितम् ।

तेन काथेन तच्चूर्णं भावयेदेकविंशतिम्^३ ॥ १४३ ॥

रत्नानि तेन लिप्तानि तत्काथस्थं धमेत्^४ पुनः ।

अहोरात्रेण तान्याशु द्रवन्ति सलिलं यथा ॥ १४४ ॥

॥ इति रत्नद्रावविधिः ॥^५

अभ्रकादीनि लोहानि द्रवन्ति ह्यविचारतः ।

निर्मलानि च^६ जायन्ते हरवीजीपमानि च^७ ॥ १४५ ॥

मिलन्ति च रसेनाशु वङ्गस्थान्यक्षयाणि च^८ ।

तेर्द्रुतः स्पर्शमात्रेण^९ क्षणादवध्येत सूतकः^{१०} ॥ १४६ ॥

लोहानां मारणं^{११} वक्ष्ये समाहितमनाः^{१२} शृणु ।

(1) B reads दशफल, which is incorrect. (2) B has तिमिशस्य च. K has तिमिसस्य च. M has काष्ठेन तिमिशस्य च. We have adopted the above reading after collating all the texts. (3) B and M read एकविंशति. K reads एकविंशति. All the readings are inc. (4) तेन काथे तद्वत्, a reading in M, which has no sense. (5) This portion is not found in B and M. (6) B and M read निर्लेपानि च. (7) K has हरवीजीपयानि च, which has no clear sense. (8) K reads वङ्गस्थान्यक्षयाणि च, which seems to be inc. (9) तेर्द्रुतैः सर्वेषु-मात्रेण, an incorrect variant in K. (10) B reads क्षणादवध्येत. K reads क्षणादवध्येत. M reads क्षणादवध्येत सूतकम्. (11) B has मारणै, which is gram. inc. (12) K has समाहितमना (without विसर्ग), which is gram. inc.

सुद्धी^१क्षीरेण सिन्दूरं^२ कनकं रजतं पुनः^३ ॥ १४७ ॥
 तेनैव^४ मात्सिकं ताम्रमजाक्षीरेण गन्धकः^५ ।
 स्तन्येन हिङ्गुलं^६ तोष्णं वङ्गतालपलाशकम् ॥ १४८ ॥
 नागं शिलार्कक्षीरेण स्वच्छपत्रोक्तं^७ प्रिय ।
 मारयेत् पुटपाकेन^८ निरुत्थं^९ भस्म जायते ॥ १४९ ॥
 न सोऽस्ति^{१०} लोहमातङ्गो यं न गन्धककेसरी ।
 निहन्याद्गन्धमात्रेण^{११} यद्वा मात्सिककेसरो ॥ १५० ॥
 रसोभवन्ति^{१२} लोहानि सृतानि सुरवन्दिते ।
 हरन्ति रोगान् सकलान्^{१३} रसयुक्तानि^{१४} किं पुनः^{१५} ।
 शीलान्नाशयन्त्येव^{१६} त्रलोपलितरुग्जराः^{१७} ॥ १५१ ॥

- (1) B and M read सुद्ध. K reads सुद्धा, which seems to be inc.
- (2) K has सिन्दूर, which is erroneous. M has सम्राट्. (3) K reads तु वा. (4) B has तेनैव, which is evidently an error. (5) K and M read गन्धकम्. (6) M has an incorrect reading—हिङ्गुलं.
- (7) B reads स्वच्छ पत्रोक्त M reads स्वच्छपत्रोक्त. (8) B and M read पुटयोनिन. (9) B has निरुत्थ. M has निरुत्थ. Both of these readings appear to be inc. (10) B and M read रसस्ति, whereof the sense is not clear. (11) निहन्याकधमात्रेण, a variant in B, which seems to be inc. (12) B has रसभवन्ति. K has रसोभवन्ति. M has रस भवन्ति. We have adopted the above reading after collating all the texts. (13) M reads सकलान् रोगान्. (14) B reads रसयुक्तानि.
- (15) K reads वै पुनः. (16) B has शीलान्नाशयन्त्येव. M reads शिलानां नाशयन्त्येव. None of these texts is correct. (17) K reads रुग्जराः. M reads रुग्परान्.

वज्र^१मात्रिकतीक्ष्णाभ्रं शस्यते देहकर्मणि^२ ।
 नागं वज्रं सुवीरञ्च^३ द्रव्यकर्मणि योजयेत् ॥ १५२ ॥
 परिवालन्तु^४ यल्लोहं तथाच मलयोद्भवम् ।
 एतल्लोहद्वयं देवि विशेषाद्देहरक्षणम् ॥ १५३ ॥
 रागं^५ महारसादोनां ज्ञात्वा वीजानि साधयेत् ।
 तन्ममाचक्ष्व देवेशि^६ किमन्यच्छीतुमर्हसि ॥ १५४ ॥

इति श्रोपार्व्वतीपरमेश्वरसंवादे^७

रसार्णवे रससंहितायां

महारसोपरसलोहलक्षणसंस्कार^८-

रत्नद्रावणमारणनिर्णयो नाम^९

सप्तमः पटलः ॥७॥

(1) B reads वज्रं. (2) M reads देहकर्मणि, which appears to be incorrect. (3) वज्रनागस्वीरञ्च, a variant in M. (4) B has परिवालन्तु. K has विदोषाल. (5) K reads नागं, which is incorrect ; because the next Paṭala opens with the description of रागसंख्या. (6) तन्मयाचक्ष्व देवेशि, a variant in B. This charaṇa is wanting in M. (7) This portion is wanting in B and M. (8) K reads रत्न between महारसोपरस and लोह. The word महार is not found in M ; it reads रसोपरससंस्कारलोहलक्षणमारणनिर्णयो नाम. (9) K reads only निर्णयो नाम, omitting रत्नद्रावणमारण.

अष्टमः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।¹

महारसानां लोहानां रत्नानाञ्च सुरेश्वर² ।

रागसंख्यां³ तथा बीजसाधनञ्च⁴ वद प्रभो ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

महारसेषु द्विगुण⁵स्तान्मरागः⁶ सुरेश्वरि ।

गिरिदोषे क्षयं नीति⁷ सूतकं रञ्जयन्ति ते⁸ ॥ २ ॥

सस्यकश्चपलश्चैव राजावर्त्तश्च मात्तिकः⁹ ।

विमलो¹⁰ गैरिकश्चैषा¹¹ भैकैकं द्विगुणं भवेत् ॥ ३ ॥

भ्रामकादिषु कालेष्वप्येकद्वित्रिगुणो¹² हि सः ।

एकैकमभ्रके चैव¹³ श्वेतपोतारुणः¹⁴ सिते ॥ ४ ॥

-
- (1) K reads दैव्युवाच. This is wanting in M. (2) M has रत्नानां च सुरेश्वरि, which is erroneous. (3) B has not this word. K has रागसंख्या. M has रागसङ्ख्या. (4) M reads here सारसञ्च, but it reads साधनञ्च in its colophon. (5) B reads द्विगुणा. (6) M reads तासो रागः. (7) गिरिदोषक्षयकर, a variant in M. (8) स्याहीजं रञ्जयन्ति ये, a variant in M. (9) M reads राजावर्त्तश्च मात्तिकम्, which is incorrect. (10) K and M read विमला. (11) K has गैरिकश्चैषा. M has गैरिकश्चैव. (12) K reads कालेषु अप्येव द्विगुणा. (13) एकैकमभ्रकश्चैव, a variant in K. (14) श्वेतपोतारुणो, an incorrect reading in M.

अष्टमः पटलः ।

अष्टादशसहस्राणि स्थिता रागाश्च^१ गन्धके ।
 अयुतं दरदे देवि^२ शिलायां द्विसहस्रकम्^३ ॥ ५ ॥
 रसके^४ सप्तसाहस्रं कङ्कष्ठे तु^५ चतुष्टयम् ।
 रसगर्भे प्रकाशन्ते जारणं तु^६ भविद्यदि ॥ ६ ॥
 द्वादशाशं शतं^७ पञ्च नागे रागा^८ व्यवस्थिताः^९ ।
 शतहीनं सहस्रं तु बङ्गे रागा^{१०} व्यवस्थिताः ॥ ७ ॥
 रागाणां शतपञ्चाशत् शुक्लमध्ये व्यवस्थिताः ।
 रक्तपीताश्च श्लक्था^{११} हेन्दि रागाश्च षोडश ॥ ८ ॥
 रागाः षष्टि^{१२}सहस्राणि शक्रनीले व्यवस्थिताः ।
 महानीले च^{१३} देवेशि ते रागा द्विगुणाः^{१४} स्थिताः ॥ ९ ॥
 माण्डिष्ये तु सुरेशानि रागा^{१५} लक्षत्रयोदश ।
 गजवारिसमुत्पन्नं रत्नं^{१६} सुक्ताफलं विदुः ॥ १० ॥

- (1) M reads नागाश्च, which seems to be incorrect. (2) अयुतं दरदे वीश, a reading in M, which appears to be inc. (3) M reads शिलायाश्च द्विपञ्चकम्. (4) K reads रक्तके. (5) M reads कङ्कष्ठे संव, which seems to be inc. (6) M has जारणान्, which is gram. inc. (7) द्वादशाशशतं, a variant in M, which is inc. (8) M reads नागो राग, which is gram. inc. (9) K reads अष्टिताः, which is an error of the scribe. (10) M reads बङ्गे राग, which is not correct. (11) K has श्लक्था. M reads रक्तपीता च श्लक्था च. (12) K reads षष्टी. M reads erroneously रागाषष्टि. (13) M has महानीलच, which is gram. inc. (14) M reads द्विगुणे, which is not grammatically correct. (15) K reads राग, which is not gram. correct. (16) M reads रत्न, which is inc.

गज^१ त्रीणि सहस्राणि षट्सहस्राणि वारिज^२ ।
 नवलक्षं च रागाणां पद्मरागे व्यवस्थिताः ॥ ११ ॥
 भेदयेत् सर्व्वसोहानि यच्च^३ केन न भिद्यते^४ ।
 तद्वचं तस्य देवेशि रागं लक्षयं^५ षिदुः ॥ १२ ॥
 षोडशेष सहस्राणि पुष्परामे व्यवस्थिताः ।
 पादांनलक्षरागास्तु^६ प्रोक्ता भरकर्त^७ प्रिये ॥ १३ ॥
 रागसंख्यां न जानाति^८ संक्रान्तस्य^९ एसस्य तु ।
 अधिकं मारयेन्नोहं ह्रीं चं प्रकाशयेत्^{१०} ॥ १४ ॥
 मानवेन्द्रः^{११} प्रकुर्व्वीति यो हि जानाति पार्व्विति ।
 शतकोटिप्रमाणेन^{१२} रागसंख्यां प्रकल्पयेत् ।
 स्पर्शनं चैवमालोक्य^{१३} शतकोटिस्तु विध्यते^{१४} ॥ १५ ॥
 अतः परं प्रवक्ष्यामि वीजानां साधनं प्रिये ।
 ह्रीमतारवशाद्द्वोजं^{१६} द्विविधं तावदौशरि ॥ १६ ॥

- (1) गजे is the reading in M, which is incorrect. [गजे = गजजे.]
 (2) M reads वारिते, which is not correct. (3) K and M read येन.
 (4) M reads येन केनापि विध्यते, which conveys the reverse sense.
 (5) M has लक्षयय. (6) K has पादांन. M has पादेन सच रागास्तु,
 which has no clear sense. (7) भोरु भरतके, an incorrect reading
 in M. (8) K reads जानति, which is not accurate. (9) M
 reads साकान्तस्य, which has no clear sense. (10) M has प्रकाशयेत्.
 (11) मारयेन्नः is the reading in M. (12) शतकोटीप्रमाणेन, a variant
 in K. (13) चैवमालोक्य, a reading in M. (14) K reads विध्यति.
 M reads विद्यते. We have adopted the above text, after collating the
 MSS. (15) K reads वशाद्वोजं, which is a palpable error.

पीतारुणै^१ हंसवोजं^२ तारवोजं सितैर्भवेत् ।
 कल्पितं रञ्जितं पक्कमिति भूयस्त्रिधा भवेत् ॥ १७ ॥
 कल्पितं द्विविधं तच्च^३ शुद्धमिश्रविभेदतः ॥ १८ ॥
 रसोपरसलोहानां^४ वीजानां कल्पनं पृथक्^५ ।
 शुद्धं मिश्रं तु^६ संयोगात्^७ यथालाभं^८ सुरेश्वरि ॥ १९ ॥
 सत्त्वमावर्तितं व्योम्नि शोधितं काचटङ्कणैः ।
 चिञ्चाफलास्त्रनिर्गुण्डो^९-पत्रकल्कनिषेचनैः^{१०} ।
 पक्कं निविडितं देवि^{११} रसपिष्टिसमं भवेत् ॥ २० ॥
 स्नेहक्षारान्त्रवर्गैश्च^{१२} शिलायाश्च पुटत्रयात्^{१३} ।
 मृताहे धूपनायन्त्रैः^{१४} धूपगन्धानुलेपनात् ।
 वङ्गस्यापि^{१५} विधानेन तालकस्य हृतस्य^{१६} वा ॥ २१ ॥
 ताप्यहिङ्गुलयोर्वापि हृतं च^{१७} रसकस्य वा ।

- (1) M has पीतारुणो. (2) K has हंसवीजं, which is gram. inc.
 (3) K reads तत्र. (4) रसोपरसलत्वानि, a variant in K. (5) वीजा-
 नाश्च पृथक्स्थिते, a variant in M. (6) M has शुद्धमिश्रश्च. [रञ्जितं is
 described in the 41st śloka ; and पक्कं in the 50th.] (7) K reads
 योगात्. (8) पालभग is the absurd reading in K. (9) K reads
 फलास्त्रसिद्धिः. (10) K reads त्रिशेचनैः. M reads पत्रिकल्क. Both
 are inc. (11) K has पक्कमिविडितं तद्वि. (12) M has स्नेह-
 क्षारान्त्रवर्गैः. (13) M reads शिलायाश्च पुटत्रयात्. K reads पुटत्रय.
 (14) धूपनायन्त्रैः is wanting in K. (15) K reads वङ्गस्याभि, which
 seems to be inc. (16) K has हृतं. M has तालकं. (17) M
 reads वास्त्रिनो, which is unintelligible.

रसगर्भे द्रवेत् कृष्णं¹ पत्रं कनकतारयोः ॥ २२ ॥

सङ्गराख्यन्तु² दुर्मेत्थं प्रिये मृदुखराह्वयम्³ ।

ततः संसृदितं⁴ देवि हन्धमेलापनं द्रुतम्⁵ ।

भवेत् समरसं गर्भे⁶ रसराजस्य च द्रवेत्⁷ ॥ २३ ॥

अतः परं⁸ प्रवक्ष्यामि हन्धमेलापनं शृणु ॥ २४ ॥

वर्षाभूकदलीकन्द काकमाचोपुनर्नवाः ।

स्वर्णं नरकपालं च⁹ गुञ्जाटङ्कणसंयुतम्¹⁰ ।

क्षीरतैलेन सुध्मातं हेमाभ्रं मिलति प्रिये ॥ २५ ॥¹¹

अनेनैव विधानेन ताराभ्रमपि मिलयेत्¹² ॥ २६ ॥

वङ्गमावर्त्य¹³ देवेशि पुनः सूतकयोजितम्¹⁴ ।

कदलीकन्दतोयेन मर्हयेदृङ्कणान्वितम् ।

अन्धमूषागतं¹⁵ ध्मातं वङ्गाभ्रं¹⁶ मिलति क्षणात् ॥ २७ ॥

चूर्णं नरकपालस्य स्त्रीस्तन्यं वनशिशुकम् ।

- (1) K reads कृष्णान्. M reads भवेत् कृष्ण. (2) K reads संगराख्य-
तु. (3) K has an incomplete charaṇa—दुखराह्वयोः. M reads खरा-
ह्वयान्. (4) K reads संसृदितं. (5) K reads ततः. (6) सवेत्
सरससंसर्गो, a variant in K, which is partially incorrect. M reads वरेत्,
which is senseless. (7) K reads संसृदितं. (8) K reads अतएव.
(9) M reads तु. (10) M has संसृदितम्. (11) This hemistich
is not found in K. (12) तालकाश विमलयेत्, a variant in M.
(13) K reads भंग, which is incorrect. M reads erroneously वङ्गमावर्त्य-
(14) K has योजितः. (15) K reads अन्धमूषागत. M reads अन्धमूषा-
गत. Both are inc. (16) M reads वङ्गाभ्र.

गुञ्जाटङ्गणसंयुक्तं वङ्गाभ्रं^१ मिलति क्षणात् ॥ २८ ॥
 अभ्रकं चूर्णयित्वा तु काकमाचो^२रसप्लुतम् ।
 कपित्थतोयसंस्पृष्टं^३ रस^४टङ्गणसंयुतम् ।
 वङ्गपत्रान्तर^५न्यस्तं धातं वङ्गाभ्रकं^६ मिलेत् ॥ २९ ॥
 धावत्य् कटुतलेन भस्त्रापामार्गजं क्षिपेत् ।
 वङ्गाभ्रं^७ हरितालञ्च^८ नागाभ्रे तु^९ मनःशिलाः ॥ ३० ॥
 ह्रिमाभ्रं नागताप्येन^{१०} ताराभ्रं वङ्गतालकात् ।
 गन्धकेन तु शुल्वाभ्रं^{११} तोल्लाभ्रं सिन्धु^{१२}ह्रिङ्गुलात् ।
 वङ्गाभ्रं^{१३} हरितालेन नागाभ्रं शिलया मिलेत् ॥ ३१ ॥
 लाङ्गलो च नरोकिश^{१४}-कार्पासास्थिकुलथकम् ।
 भूलता चाश्मदूलना^{१५} स्वास्तन्यं सुरगोपकः^{१६} ॥ ३२ ॥
 एतन्नलिसमूषायां^{१७} सुध्मातास्तौत्रवङ्गिना^{१८} ।

- (1) M reads वङ्गाभ्र. (2) K reads काकमाचि. (3) M reads सक्षुष्ट. (4) M reads मन. (5) K reads वङ्गपत्रान्तर्, [which is -- वङ्गपत्रान्तर.] M reads वङ्ग. (6) M reads वङ्गाभ्रक. (7) K reads वङ्गाभ्रं. M reads वङ्गाभ्र. (8) K reads erroneously हरितालच. (9) K has नागाभ्र तु. M has नाकाभ्रेण, which is inc. [न.ग.भ्रेण is correct.] (10) K reads नागतापिन. (11) M reads शुल्वाभ्र, which is gram. inc. (12) K has शिंधु. (13) M has वङ्गाभ्र. (14) M reads उरौकिश, which is inc. (15) K reads करशुष्मा च. (16) K and M read गोपकम्, which is incorrect, the term being used in the masculine gender. (17) एतन्नलिय समूषायां, a variant in K, which seems to be inc. (18) सुध्मातौत्रवङ्गिना, a variant in K, wherein the first term is gram. inc.

काम्नाभ्रशैलविमला मिलन्ति सकलान्^१ क्षणात् ॥ ३३ ॥
 सताकुकुन्दरीमांसं^२ विषटङ्कणयोजितम् ।
 मूषालेपेन^३ कुरुते सर्व्वहन्धेषु^४ मेलनम् ॥ ३४ ॥
 अभ्रकं सुरसा शृङ्गं^५ मण्डूकस्य वसा विषम् ।
 गुञ्जाटङ्कणयोगिन^६ सर्व्वसत्त्वेषु^७ मेलनम् ॥ ३५ ॥
 टङ्कणोष्णीगिरिजसु-कर्णाख्यामलकर्कटैः^८ ।
 मिलन्ति सर्व्वहन्धानि स्त्रीस्तन्यपरिपेषितैः ॥ ३६ ॥
 धातकौगुगुलुगुडु^९-सर्जायवकटङ्कणैः^{१०} ।
 स्त्रीस्तन्यपेषितैः सर्व्व^{११} हन्धजं तु रसायने ॥ ३७ ॥
 खसत्त्वं सूक्ष्मचूर्णं तु^{१२} पूर्व्वकल्केन संयुतम् ।
 अन्धमूषागतं^{१३} भातं सङ्करं मिलति क्षणात् ॥ ३८ ॥
 वापितं^{१४} ताप्यरसक^{१५}-सस्यकैर्दरदेन च ।
 खसत्त्वं स्यान्निबधं च^{१६} दृढं भातं मिलेत्ततः ॥ ३९ ॥
 रसोपरसलोहानि सर्व्वार्ण्यकत्र धामयेत् ।

- (1) K reads सकल. (2) M reads वचुन्दरीमांस. (3) मूषालेपेन,
 an incorrect reading in K. (4) M reads सब हन्धेषु. (5) चाराभं
 सुरशृङ्ग, a variant in M. (6) M reads लेपेन. (7) M reads
 सर्व्वं सर्व्वेषु. (8) कर्णाष्णीगिरिकर्कटैः, a variant in K. (9) धातु-
 गुगुलुगुडु, a variant in K. (10) सर्जायवकटङ्कणैः, a variant in M.
 (11) M reads शला. (12) सूक्ष्मचूर्णेन यत्किञ्चित्, a variant in K,
 (13) K reads अन्धमूषागत, which is inc. (14) M reads वापितं,
 which is not technical. (15) K reads ताप्यरसकं. (16) खसत्त्वं
 चादिबन्ध, a variant in M.

अन्योन्यं हन्ततां यान्ति^१ द्रवन्ति^२ सलिलं यथा ॥ ४० ॥

वोजानि कल्पितान्येवं^३ रञ्जितानि परं^४ शृणु ॥ ४१ ॥

घनं^५ माक्षिकचूर्णेन श्लक्ष्णवूर्णेन रञ्जितम् ।

हन्धितं ताप्यसत्त्वेन^६ रसराजस्य रञ्जनम् ॥ ४२ ॥

आरक्तवल्लीगोमूत्रैः^७ बहुधा परिभावितैः^८ ।

कुनटीगन्धपाषाणैः^९ ह्यममाक्षिकहिङ्गुलीः^{१०} ॥ ४३ ॥

वापितं सेवितं रक्त^{११}गणैः स्रष्टैर्मृतं^{१२} ततः ।

रञ्जनं रसराजस्य तीक्ष्णताम्बू^{१३} विशिषतः ॥ ४४ ॥

केवलं विमलं ताम्रं वापितं^{१४} दरदेन च^{१५} ।

कुरुते त्रिगुणं जीर्णं लाक्षारसनिभं रसम्^{१६} ॥ ४५ ॥

रसकं द्विगुणं^{१७} दत्त्वा ताम्रं सुधातमोश्चरि ।

कष्याभ्रकस्य चूर्णं च रक्तवर्गैर्मुहुः^{१८} पुटैः ॥ ४६ ॥

- (1) अन्योन्यहन्ततामेति, a variant in M. (2) M reads द्रवती, which is gram. incorrect. (3) M has कल्पितान्येव. (4) M reads वर, which is not correct. (5) M reads वन, which has no clear sense. (6) हन्धितं ताप्यसत्त्वेन, a reading in K, which seems to be erroneous. (7) आरक्तवल्लीगोमूत्रैः, a variant in K. आरक्तवर्गवसित, a variant in M. (8) गोमूत्रं बहुभावितैः, a variant in M. (9) M reads पाषाण. (10) M reads हिङ्गुली. (11) M reads रक्त. (12) M reads गणस्रष्टैर्मृतं. (13) M reads तीक्ष्णताम्बु. (14) K reads वापितं, which is inc. (15) M reads वा. (16) K reads रसः, which is grammatically inc. (17) त्रिगुणं रसकं, a reading in K. (18) M reads रक्तवर्णं मुहुः.

ताप्येन वा मृतं हेम त्रिगुणेन निवापितम्¹ ।
 भाण्डिकायां² तु रसकं ताप्य³सैन्धवसंयुतम् ॥ ४७ ॥
 इन्द्रगोपनिभं यावत् सञ्जं द्विगुणजारणात् ।
 द्रुतं⁴ हेमनिभं सूतं क्लृप्ते नात्र संशयः ॥ ४८ ॥
 अभ्रकं हेम ताम्रं च शिलया⁵ मादिकेण च ।
 गैरिकेण च मुख्येन रसकेन च रञ्जयेत् ॥ ४९ ॥
 वोजानि रञ्जितान्येवं⁶ पक्ववीजान्यतः⁷ शृणु ॥ ५० ॥
 महारसानुपरसान्⁸ तीक्ष्णलीहानि च क्षयेत्⁹ ।
 समांशं सममाक्षीकं गन्धकावापयोगतः ॥ ५१ ॥
 शतशो वापयेदेतत्¹⁰ अक्षीणं सावशेषितम्¹¹ ।
 समांशं रसरजस्य गते द्रवति निश्चितम्¹² ॥ ५२ ॥
 तदेतद्विष्टिकास्तम्भे जारणायां सुरेश्वरि ।
 रञ्जने रसरजस्य सारणायां च शस्यते ॥ ५३ ॥
 तदेवं¹³ शतशो रक्तगणैः स्नेहनिषेचितम्¹⁴ ।

- (1) M reads विपाचितम्. (2) हुण्डिकायां, a reading in K.
 (3) K reads रसकताप्य. M reads रसकान्तप्य, which is unintelligible.
 (4) M reads मृत. (5) M reads शिलायां. (6) वाजानां रञ्जना-
 न्येष, a variant in M. (7) M reads पक्ववीजमतः. (8) M has
 महारसानुपरसा. (9) K reads वक्षते, which is gram. inc. M reads
 क्षीर्णलीहानि, which is unintelligible. (10) शतशो वा भवेदेतत्, a
 variant in M. (11) K has an incomplete charana—अक्षी सावशेषितं.
 (12) This charana and the next three charanas are not found in K.
 (13) M reads तदेव. (14) K has निषेचित. M has रक्तगणस्नेहनिषेचितम्.

अधिकं^१ शस्यते तेषु सहस्रांशिनो वेधकत्^२ ॥ ५४ ॥
 निर्व्यूढं नागवङ्गाभ्यां क्रियायां हिमतारयोः ।
 खसत्त्वं रविणा योज्यं हन्धितं स्याद्रसायनं ॥ ५५ ॥
 सन्नेहचारपञ्चाशैः^३ रसैस्तेस्तालकादिभिः^४ ।
 समद्वित्रिगुणान् ताम्ने^५ वाहयेदङ्गपन्नगान् ॥ ५६ ॥
 रक्तस्नेहनिधितं तद्रसाकृष्टिरिति^६ स्मृतम् ॥ ५७ ॥
 मात्तिकं गन्धपाषाणं हरितालं मनःशिलाम्^७ ।
 वैक्रान्तकं कान्तमुख्यं^८ सस्यकं विमलाञ्जनम् ।
 रसकं वापितं शश्वत्^९ सूर्णितं हेन्नि वाहयेत् ॥ ५८ ॥
 लोहपपटिकाताप्य^{१०}-कङ्कुष्ठविमलाभ्रकैः ।
 मृतशुक्ल^{११}शिलासूत-सुहृत्कक्षोरहिङ्गुलैः ।
 नागो निर्जोषितां^{१२} याति पुटयोगैः पुनः पुनः ॥ ५९ ॥
 रसतालकशङ्खाभ्र^{१३}-चिञ्चाक्षारैस्तथा त्रयुः^{१४} ।
 मृतं नागं मृतं बद्धं शुक्लं तीक्ष्णञ्च वा मृतम् ।

- (1) K reads अधिक. (2) M reads वेधयन्. (3) सन्नेहचारक
 शास्त्रैः, a variant in K. (4) रसिमलालकादिभिः, a variant in M.
 (5) समद्वित्रिगुणात्तामे, a variant in M. (6) M reads तद्रसाभ्रितं च,
 which seems to be gram. incorrect. (7) M reads erroneously
 मन्शिला. (8) M has काकसुख. (9) K reads वापि शश्वतः.
 (10) K reads लोहपपटिकां ताप्य. (11) M reads शिम्ब. (12) K
 reads नोन्व्ये निर्जोषितां, which is inc. (13) रसतालकशङ्खाभ्र, a variant
 in K. (14) K reads त्रयुः.

एकैकमुत्तमे हेन्नि¹ वाहयेत् सुरवन्दिते² ॥ ६० ॥
 निरुत्थे³ पन्नगे हेन्नि निर्व्यूहे⁴ शतसद्गुणे⁶ ।
 गोरोचनानिभं धाम⁵ भास्करे तारसन्निभम्⁷ ॥ ६१ ॥
 तोष्णाभ्रकं रविसमं⁸ मात्तिकं द्विगुणं तथा⁹ ।
 भावन्तितं शूर्णितं, च भारितं¹⁰ सप्तभिः पुटैः ॥ ६२ ॥
 व्यूहे शतगुणे¹¹ हेन्नि तद्वीजं जारयेत् समम् ।
 चन्द्रार्क¹²पत्रलेपिन शतभागेन वेधयेत् ॥ ६३ ॥
 ऊर्ध्वीषो मात्तिकं दत्त्वा शुष्णं हेमसमं भवेत्¹³ ।
 एवं दशगुणं व्यूढं वीजं कारणसन्निभम्¹⁴ ॥ ६४ ॥
 रसकाभ्रं कान्तताम्ने¹⁵ भागष्टद्वया धमेत्ततः¹⁶ ।
 मात्तिकेण हतं तच्च वीजे¹⁷ निर्वाहयेत् प्रिये ॥ ६५ ॥
 द्वात्रिंशद्गुणितं¹⁸ हेन्नि नागं ताप्यं हतं¹⁹ वह्नेत् ।

- (1) एकैकमुत्तमेहेन्नि, a variant in M. (2) M reads सुरसुन्दरि.
 (3) K reads निरुत्थ. (4) K reads निर्व्यूहे, which appears to be inc.
 (5) शतसद्गुणं is the reading in M, which is unintelligible. (6) K
 reads हेम. M reads गोरोचननिभ. (7) K has तारसन्निभ [तु + तारसन्निभ].
 (8) तोष्णाभ्रकरवी हेम, a variant in K. M reads तोष्णाभ्रके. (9) M
 reads यथा. (10) M reads भारिता, which is gram. inc. (11) M
 has व्यूढं शतगुणं. (12) M reads चन्द्रार्क, which is inc. (13) M
 reads धमेत्. (14) M reads कारणसन्निभम्. (15) रसकाभ्रकताप्यं,
 a variant in M. (16) M reads समेत् ततः. (17) K reads
 वीजे, which is an error of the scribe. (18) द्वात्रिंशद्गुणं, a reading
 in K. (19) M reads गत.

त्रिंशद्गुणशिलावाहं^१ नागवीजमुदाहृतम् ॥ ६६ ॥
 ताप्यतालकवापिन^२ सच्चं पीताभकस्य तु ।
 बीजं निर्वाहयेदितत्^३ थोषामृष्टस्य^४ वेधकम् ॥ ६७ ॥
 नागः करोति स्रुतां निर्ब्यूढस्तां च रक्तताम् ।
 खादति^५ पीततां तीक्ष्णं कान्तस्थां कालिकां विना ॥ ६८ ॥^५
 हेमवोजमिति प्रोक्तं—तारवीजमतः शृणु ॥ ६९ ॥
 तीक्ष्णाभताप्यविमल^६ रसकं समभागिकम्^७ ।
 वङ्गभागालु चत्वारः^८ सञ्ज्ञं ध्यातं विचूर्णितम् ॥ ७० ॥
 पुटेन निहतं कार्यं^९ व्यूढं तारन्तु वेधयेत् ।
 द्वात्रिंशत्सद्गुणं^{१०} तारे वङ्गे^{११} ताप्यं हतं वह्नेत् ।
 त्रिंशद्गुणात्तालवापात्^{१२} वङ्गवीजमुदाहृतम् ॥ ७१ ॥
 कुट्टिलं^{१३} विमलं तीक्ष्णं खसत्त्वं चापि वाहयेत् ।
 वङ्गाभ्रं ताप्यसत्त्वं वा^{१४} ताल^{१५} मासिकवापतः ।

- (1) K reads वाया instead of वाह, which seems to be incorrect.
 (2) M reads वाचिन or पाचिन. Both are gram. inc. (3) K has वाषाकस्य.
 (4) K reads खादते, which is gram. inc. (5) This śloka is wanting in M.
 (6) K reads विमला. (7) K reads समभागिकम्, which is not gram. correct. (8) M reads erroneously वङ्गवीजमिति प्राक्त भागालु चत्वारः.
 (9) M reads भास्यं, which has no clear sense. (10) K reads सगुण.
 (11) M reads वङ्ग. (12) त्रिंशद्गुणात्तालवापात्, a variant in M, which has no meaning.
 (13) K reads कुट्टिल, which is inc. (14) वङ्गाभ्रतालसत्त्वं वा, a variant in M, which appears to be inc. (15) M reads त न.

शुक्लपुष्पगणैः सेकं स्नेहयुक्तैस्तु कारयेत् ॥ ७२ ॥
 उक्तानि तारवीजानि—वीजानां रञ्जनं शृणु ॥ ७३ ॥
 तीक्ष्णमाक्षिकशुल्बञ्च^१ नागञ्चपलमारितम्^२ ।
 मिन्दूरसन्निभं यावत्^३ तेन वीजानि रञ्जयेत् ॥ ७४ ॥
 निधाय खर्परे नागं ब्रह्मबीजदलैः सह ।
 दग्धमग्निमघो^४ दत्त्वा वद्धिवर्षं यदा^५ भवेत् ॥ ७५ ॥
 वासकेन विभीतेन^६ काक^७ किंशुकशिथुभिः ।
 कोरण्डकस्य^८ पुष्येण वकुलस्यार्जुनस्य^९ च ॥ ७६ ॥
 अहिमारिण^{१०} नागिन्या^{११} कुमार्यां नागकन्यया ।
 शिलया^{१२} च त्रिगुणया क्वाथितेनाजवारिणा^{१३} ॥ ७७ ॥
 भावितं खर्परस्यञ्च प्रापयित्वा^{१४} पुनः पुनः ।
 सप्तभिर्दिवसेरेव भारितं सुरवन्दिते^{१५} ॥ ७८ ॥
 पुटयेद्दन्त्यकेनादा^{१६} वाक्त्रैश्च तदनन्तरम् ।

(1) K has तीक्ष्णं माक्षिकशुल्बञ्च. (2) नागं धवलमीरितं, a variant in K, which has no clear sense. (3) K reads सन्निभं याति. M reads सिन्धूर. (4) दग्धमग्निमघो, a variant in M. (5) M reads यथा. (6) वासकेन समूलेन, a variant in M. (7) K reads शक. (8) M reads कोरण्डस्य च. (9) M has वल्कलेनार्जुनस्य. (10) K reads अहिमारिण, which seems to be inc. (11) M reads नागिन्या, which is incorrect. (12) K reads शिलया. (13) K reads क्वाथितेन. (14) M reads प्रापयित्वा. (15) M has सुरवन्दित. (16) पूर्येद्दन्त्यकेनाद्य, a variant in M.

द्रुवं दलानां^१ बीजानां रसराजस्य रञ्जने ।
 उद्घाटे क्रामणे^२ योज्यं पिष्टीस्तम्भे^३ विशेषतः ॥ ७६ ॥
 मञ्जिष्ठाकिंशुक^४रसे खदिरं रक्तचन्दनम् ।
 कारवीरं देवदारुं^५ सरलं रजनीद्वयम्^६ ॥ ८० ॥
 अन्यानि रक्तपुष्पाणि पिष्ट्वा स्नाक्षारसेन तु ।
 तैलं विपाचयेद्देवि^७ तेन बीजानि रञ्जयेत्^८ ॥ ८१ ॥
 द्विगुणे रक्तपुष्पाणां^९ रक्तपौतगणस्य च^{१०} ।
 क्वाथे चतुर्गुणे^{११} क्षीरे^{११} तैलमेकं सुरेश्वरि ॥ ८२ ॥
 ज्योतिष्मतीकरञ्जाख्य^{१२} कटुतुम्बीसमुद्भयम् ।
 पाटनीपिप्लीकाम-काकतुण्डि^{१३}रसान्वितम् ॥ ८३ ॥
 मेकशूकरमेघाहि^{१४} मत्स्यकूर्मजन्तूकसाम्^{१५} ।
 वसया^{१६} चैकया युक्तं षोडशंशैः सुपिहितैः^{१७} ॥ ८४ ॥
 भूलतैामलमाक्षीक इन्द्रमैलापनीपथैः ।

- (1) M reads उद्देदशानां, which is unintelligible. (2) M reads क्रामटे, which is incorrect. (3) M reads पिष्टस्तम्भे. (4) K reads किंसुक. (5) M reads देवदारु. (6) सरसे रजनीद्वयं, a variant in M. (7) M reads व्यापातयेत्तेन. (8) कृत्यादीनादिरञ्जनम्, a variant in M. (9) द्विगुणं रक्तपुष्पाणि, a variant in K, which is not gram. correct. (10) M reads न. (11) K reads क्वाथं. M reads चतुर्गुणं क्षीरं. (12) M reads करञ्जाख्य. (13) M reads काकतुण्डि. (14) K reads माहि instead of मेघाहि. (15) मत्स्यं कर्म कर्लूकसाम्, an incorrect variant in M. (16) M reads वसया, which is g. am. inc. (17) M has षोडशंशैः सुपिहितम्.

पाचितं गालितं चैतत् सारणा^१ तैलमुच्यते ॥ ८५ ॥
 रसतुल्यं यथा बीजं^२ गतं गर्भद्रुतिं^३ प्रिये ।
 व्यापकत्वेन सर्व्वं^४ च समभागास्तथेष्यते ॥ ८६ ॥
 पक्वं श्रेष्ठं समं गर्भं यद्भवेद्भक्षयेच्च तम्^५ ॥ ८७ ॥
 एवमुक्तानि बीजानि जारयेद्दिङ्^६ योगतः ।
 तन्ममाचक्ष्व देवेशि^७ किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ८८ ॥

इति श्रीपार्व्वीतौपरमेश्वरसंवादे^८

रसार्णवे रससंहितायां

बीजसाधनो^९ नाम

अष्टमः पटलः ॥८॥

-
- (1) M reads सारण. (2) K reads यथा बीजं. (3) M reads गर्भद्रुति, which is incorrect. (4) व्यपकत्वेन सर्व्वं, a variant in M, which is not intelligible. (5) यद्भवेद्भक्षयेच्च, a variant in M, wherein the first term is inc. (6) K reads जारयेद्दीप्त, which is incorrect. (7) This charana is not found in M. (8) This portion is not found in M. (9) K and M read बीजसाधनं; but as it qualifies पटलः, which is in masculine gender, it ought to be also in the same gender. The neuter gender may be supported by the rule of विशेषण-विशेष्य. But in order to keep up the uniformity we have adopted the masculine gender.

नवमः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।¹

बीजानां कल्पनं² प्रोक्तं विशेषिण च साधनम्³ ।

कार्यन्ते⁴ तानि यैः सूते⁵ तान् विडान् वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।⁶

काशोसं⁷ सैन्धवं काङ्गीं⁸ सौवीरं व्योषगन्धकम् ।

सौवर्चलं सर्जिका च⁹ मालतीनीरसम्भवम्¹⁰ ।

शिशुमूलरसैः¹¹ सिक्तो विडोऽयं सर्व्वजारणः ॥ २ ॥

निर्दग्धं शङ्खचूर्णन्तु रविस्त्रीरशतप्रुतम् ।

पुटित¹² बहुशो देवि प्रशस्तो जारणाविडः¹³ ॥ ३ ॥

शतशो वा प्लुतं चूर्णं गन्धकस्य गवां जलैः ॥ ४ ॥

निर्दग्धं शङ्खचूर्णं तु¹⁴ शिशुमूलाख्यभावितम् ।

-
- (1) M reads श्रीदेवी. (2) K reads प्रथमं. (3) K has विशेपरससाधन. (4) K reads आयन्ते, (5) M reads सूते, which is gram. incorrect. (6) M has श्रीभैरवः. (7) M reads कासीमं. (8) K reads साक्षी. (9) K has व्योषका च, which creates a tautology. (10) K reads मालतीरससम्भवः. We find also मालतीरससम्भवम् in the medical lexicons. (11) K reads शिशुमूलरसैः, which is inc. (12) . K reads erroneously पुटित. (13) K has प्रशस्तो जारणं विडः, wherein the first term is gram. inc. (14) M reads शङ्खचूर्णं तु.

शतशो विषसिन्धु^१-संयुत^२ वडवामुखम् ॥ ५ ॥
 टङ्कणं शतशो देवि भावयेत् किंशुकद्रवैः ।
 विडो वङ्गिमुखाख्योऽयं^३ लोहानां जारणे प्रिये ॥ ६ ॥
 चूलिका गन्धपाषाणः^४ कान्तस्य च मुखं प्रिये ।
 एकैकमेव^५ पर्याप्तं लोहचूर्णस्य जारणे^६ ॥ ७ ॥
 गन्धतालकसिन्धु^७ चूली^८ टङ्कणभूखगम्^९ ।
 चारैर्मूत्रैश्च विपचेदयं^{१०} ज्वालामुखो विडः^{११} ॥ ८ ॥
 एकविंशतिपर्यायं देवदालीदलद्रवैः^{१२} ।
 भावितो निचुलचारः सर्वसत्त्वानि जारयेत् ॥ ९ ॥
 वाम्बुकेरगुडकदली^{१३}-देवदालीपुनर्नवम्^{१४} ।
 वासा^{१५}पलाशनिचुलं तिलकाञ्चन^{१६}माचिकम् ॥ १० ॥

- (1) K reads विश्वसिन्धुः. M reads विषसिन्धुः. (2) K reads
 सिन्धुः. M reads संयुतं. We have adopted the above reading, after
 collating the texts. (3) M has वङ्गिविडाख्योऽयं. (4) K reads
 पाषाणं, which is gram. incorrect. M reads भवपाषाण. (5) तेष्वेवमेक
 is the reading in M, wherein the last term is inc. (6) K has an
 incomplete charaṇa लोहचूर्णजारणे. M has लोहचारणजारणे. (7) M
 reads सिन्धुः. (8) K reads चूलि. (9) K has मुखं or correctly
 मुखं. (10) M reads विपचेदयं, which is evidently an error.
 (11) K reads विडः, which is inc. (12) देवदालिद्रवैः, a variant in K.
 (13) M reads वाम्बुकेरगुडकदली, which is not gram. correct. (14) K
 reads पुनर्नवम्. M reads देवदालीपुनर्नवम्. (15) M reads वासा.
 (16) M reads तिलकाञ्चन.

संस्वीङ्गं खण्डशम्भ्रं^१ नातिशुष्कं^२ शिलातले^३ ।
 दग्धकाण्डेस्तिलानां तु पञ्चाङ्गं मूलकस्य च ॥ ११ ॥
 प्लावयेन्मूत्रपयेण जलं तस्मात् परिश्रुतम्^४ ।
 लोहपात्रे पचेद्यन्त्रे हंसपाकेऽग्निमानवित्^५ ॥ १२ ॥
 वाप्याणां^६ बुद्बुदानाञ्च बहूनामुद्गमो यदा ।
 तदा काशससौराष्ट्राचारत्रयकटुत्रयम् ॥ १३ ॥
 गन्धकञ्च^७ सितं ह्रिङ्गुलवणानि च षट् तथा ।
 एषां चूर्णं क्षिपेदेष^८ लोहसम्पुटमध्यगः^९ ।
 सप्ताहं भूगतः पश्चाद्दान्यस्थः प्रवरो विडः ॥ १४ ॥
 जम्बोरास्त्रेण पचनं^{१०} शिशुमूलद्रवणं च ।
 चूलिकागन्धकासिक्तौ^{११} हो विडो शतशः क्रमात् ॥ १५ ॥
 कोषातकी^{१२}दलरसेः चारुर्वा निचुलोद्भवेः^{१३} ।

(1) खण्डशम्भ्रं is the incorrect variant in M. (2) M has जातिशुष्कं, which seems to be inc. (3) K reads शिलातल, which is gram. inc. (4) K reads परिश्रुत, which destroys the metre. M has जातिलस्मात् परिश्रुतम्, which has neither grammar nor sense. (5) हंसपाकाग्निमानवित्, a variant in K. (6) K reads वाप्याणां, which is incorrect. (7) K and M read गन्धकस्य, which is inc. (8) M reads क्षिपेदित्, which is not gram. correct. (9) M reads मध्यगम्, which is not gram. correct. (10) M reads च वन, which is inc. (11) K reads सिक्तौ. M reads सिक्ता. Both the readings are not correct. (12) M reads कोशातकी (13) K has चारु वा निचुलद्रवे

देवदालोशिवावीजं^१ गुञ्जासैश्ववटङ्कणम्^२ ।
 भावयेदस्त्रवर्गेण^३ विडोऽयं हेमजारणः^४ ॥ १६ ॥
 मूलकार्द्रक^५चित्राणां चारैर्गोमूत्रगालितैः ।
 गन्धकः शतशो भाव्यो विडोऽयं हेमजारणे ॥ १७ ॥
 हरितालशिलाचारो^६ लवणं^७ शङ्खशुक्तिका^८ ।
 हंसपाकविपक्वोऽयं विडः स्याद्धेमजारणे ॥ १८ ॥
 एवं मंगटञ्च सभारान् रसकर्म्म समाचरेत् ।
 तन्ममाचक्ष देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १९ ॥

इति श्रीपार्व्वतीपरमेश्वरसंवादे^९

रसार्णवे रससंहितायां

विडुकथनो नाम^{१०}

नवमः पटलः ॥९॥

-
- (1) K reads शिफावीजं. M reads देवदालोशिवा, which is incomplete.
 (2) M reads गुञ्जाटङ्कणसैश्ववम्. (3) भावयेदस्त्रवर्गेण, a variant in M.
 (4) विडोऽयं हेमजारणे, a variant in M, wherein the first term is incorrect.
 (5) M reads erroneously मूलकार्द्रक. (6) K reads चारैः. (7) K
 reads भावन. (8) K has शरसुक्तिका, which destroys the metre.
 (9) This portion is not found in M. (10) M reads विडुकथनो
 नाम.
-

दशमः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।

रसस्य लक्षणं किंवा रसकार्यं च कोट्टशम् ।

तन्न जानामि देवेश वक्तुमर्हसि तत्त्वतः ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

प्राग्वोक्ता रसोत्पत्तिस्तन्नक्षणमतः^१ शृणु ॥ २ ॥

तस्य नामसहस्राणि अयुतान्यर्बुदानि च ।

शक्यते न मया वक्तुं संक्षेपात् कथ्यते शृणु ॥ ३ ॥^२

रसो रसेन्द्रः सूतश्च पारदश्चाथ मिश्रकः^३ ॥ ४ ॥

रंसं सिद्धरसं विद्यात् सिद्धक्षेत्रसमाश्रयम् ।

नाशयेत् सकलान् रोगान् बलीपलितमेव सः^४ ॥ ५ ॥

देहलोहकारं शुद्धं^५ रसेन्द्रं^६ मधुना शृणु ।

शरीरे ह्येन्न कर्त्ता च जारणे सारणासु च ॥ ६ ॥

-
- (1) K reads रसोत्पत्तिस्तन्नक्षणमतः, which is grammatically incorrect.
(2) This śloka is not found in M. (3) M reads मिश्रकः. [Vide रस.स. Chap. I. v. 68.] (4) K reads बलि. M reads फलितनाशनम्, which is inc. [Vide रस.स. Chap. I. vs. 69 and 77.] (5) M reads सिद्ध.
(6) But vide रस.स. Chap. I. vs. 70—72 and 78, which state तृप्तं instead of रसेन्द्र.

ईषत्पीतस्य रुचाङ्गो दीषयुक्तस्य सूतकः ॥ ६ ॥ (क)^१
 यो वाङ्माभ्यन्तरे श्वेतो^२ बहुलं^३ कञ्चुकाहतः ।
 तं विद्यात्^४ पररदं देवि तारकर्मणि योजयेत् ।
 तथा काञ्चिकसंस्पर्शात् क्षीरभाण्डं^५ विनश्यति ।
 तथा हेम शरीरञ्च^६ पारदेन विनश्यति ॥ ७ ॥
 मयूरपत्रिकाभासं^७ मिश्रकञ्च विदुर्बुधाः ।
 धूम्रवर्णं रसं^८ दृष्ट्वा विशेषेणोपलभ्यते ।
 मिश्रकन्तु^९ विजानीयादुद्वाहकर्मकारकम्^{१०} ॥ ८ ॥
 एवं पञ्चविधा देवि रसभेदा निरूपिताः ॥ ९ ॥^{११}
 खेदने मर्दने चैव चारणं^{१२} जारणं तथा ।

(1) After the 6th śloka we do not find in any of our MSS. a śloka, which defines सूत. Hence we have inserted the above hemistich from रस.स. [Chap. I. v. 72] in order to complete the list of 5 different sorts of quicksilver, i.e. रस, रसेन्द्र, सूत, पारद and मिश्रक. (2) M has वाङ्माभ्यन्तरखेदो. (3) K reads बहुल. M reads बहुलः. (4) M reads विद्यात्. [Vide रस.स. Chap. I. v. 73.] (5) M reads क्षीरे भाण्डं, which seems to be inc. (6) K reads शरीरञ्चु, which is not correct. (7) मयूरपत्रिकाभासं, a variant in M. [Vide रस.स. Chap. I. v. 74, which states—“मयूरचन्द्रिकाच्छादः स रसो मिश्रको मतः.”] (8) M reads धूम्रवर्ण-रसं. (9) K reads मिश्रकन्तु, which is inc. (10) K reads कारकः, which is gram. incorrect. M has an incomplete charaṇa—कर्मकारकम्. (11) This hemistich is wanting in M. (12) K reads जारणं. [Vide रस.स. Chap. VIII. v. 78.]

द्रावणं रक्षनं चैव सारणं^१ क्रामणं क्रमात् ।
 इति यो वेत्ति तत्त्वेन तस्य सिध्यति सूतकः ॥ १० ॥
 तोषत्वं जायते^२ स्वेदात् अमलत्वञ्च मर्दनात् ।
 चारणेन^३ बलं कुर्यात् चारणादन्धनं भवेत्^४ ॥ ११ ॥
 एकत्वं द्रावणात्^५ तस्य रक्तत्वं रक्तकाष्मनात्^६ ।
 व्यापित्वं सारणात्^७ तस्य क्रामित्वं क्रामणात्तथा ॥ १२ ॥
 जलगो जलरूपेण लरितो^८ हंसगो भवेत् ।
 मलमो मलरूपेण सधूमो धूमगो भवेत् ॥ १३ ॥
 अन्या^९ जीवगतिर्देवि जीवोऽण्डादिव निष्क्रमेत्^{१०} ।
 स तावज्जीवयेज्जीवं^{११} तेन जीवां रसः^{१२} स्मृतः ॥ १४ ॥
 चतुष्टयो मतिस्तस्य निपुणेन तु लभ्यते^{१३} ।

- (1) K reads चारणं. [Vide रस.स. Chap. VIII. v. 70.] (2) M reads जगधेत्. (3) K reads सारणेन. (4) K reads विभोः.
- (5) K has an incomplete charana—स्तुत्वं द्रावणात्तस्य. M reads द्रावणं.
- (6) K reads रक्ताजनात्, which mars the metre. (7) K has चारणात्. M has सारणं. (8) K has जलगोलकरूपेण लरितो, which seems to be inc. M has कारितो. in lieu of लरितो. [Vide रस.स. Chap. I. vs. 82-85, the readings whereof mostly agree with the above texts (13 to 16).]
- (9) M reads अन्या, but रस.स. reads अन्या. (10) K reads ऽण्डादिवि, which is incorrect. M reads जीवोऽण्डादिव निष्क्रमेत्, which is senseless.
- (11) लक्ष्मीः जीवयेज्जीवं, a variant in M. Cf. रस.स. Chap. I. v. 84 :—स ताव जौवयेज्जीवाम्. (12) M reads जीवरसः, which is not correct.
- (13) M reads रचते.

चतस्रो गतयो दृश्या चदृश्या^१ पञ्चमी गतिः ॥ १५ ॥
 मन्त्रध्यानादिना तस्य क्षीयते^२ पञ्चमी गतिः ॥ १६ ॥
 धूमश्चिडिचिडिश्चैव^३ मण्डूकमुतिरेव च ।
 अकम्पश्च विकम्पश्च^४ पञ्चावस्था रसश्च तु ॥ १७ ॥
 मध्यमानस्य^५ कास्केन सन्धवेदि गतित्रयम्^६ ।
 जले गतिर्मलगतितः पुनर्हंसगतिस्ततः^७ ॥ १८ ॥
 हेम^८ दत्त्वा ततः शृङ्गं तप्तु स्तम्भेन्नियामके^९ ।
 नियामकगणौषध्या^{१०} रसं दत्त्वा विपाचयेत् ॥ १९ ॥
 नियमितो^{११} न प्रयाति तथा धूमगतिं^{१२} शिवे ॥ २० ॥
 कणिकाचालरहितो बुद्बुदेषापवर्जितः^{१३} ।
 नियमितो भवत्येष^{१४} चूर्णिकाग्निसहस्तथा^{१५} ॥ २१ ॥

- (1) M reads न दृश्या. Cf. रस.स., which exactly agrees with the above. (2) रस.स. reads क्षयते. [Vide Chap. I. v. 85.] (3) K reads धूमश्चिरीचिडिश्चैव. M reads धूम instead of धूम. (4) K has सपकश्च विपकश्च. (5) M reads मयसामिन, which appears to be inc. (6) K reads erroneously सभवेदो गतित्रये. M reads सन्धवेदि गतित्रयम्, which is not perfectly correct. (7) M has जलेन विमलगतिसाया हंसगतिः पुनः. (8) K reads हंस. (9) K has तल्लक्षणां नियामयेत्. M has काशसन्धे नियामके. (10) नियामकगणौ, शिष्यो, a variant in M. (11) K reads नियमानोते, which destroys the metre. All the texts read नियमितो, which is gram. inc. (12) K reads धूमगतिः. (13) K has बुद्बुदेषापवर्जितः. M has बुद्बुदेषापवर्जितः, which is inc. (14) M reads सन्धवे. (15) चूर्णिकाग्निसहस्तथा, a variant in K.

अनियम्य यदा^१ सूतं जारयेत् काञ्चिकाशये^२ ।
 जायते निश्चितं भद्रे तदा^३ तस्य गतित्रयम् ॥ २२ ॥
 दीलास्वेदेन चावश्यं^४ स्मदितो हि दिनत्रयम्^५ ।
 वसुभण्डादिभिर्देवि रसराजो न^६ ह्यीयते ॥ २३ ॥
 अक्षीणं तु रसं दृष्ट्वा दद्याद्द्वीमादिकं ततः ।
 खेदवं च^७ ततः कर्म दीयमानस्य मर्दनम् ॥ २४ ॥
 रसालिङ्गित आहारः^{१०} पिष्टिकैस्त्रिभिर्धेयते ।
 तद्द्रुतं रसगर्भे तु जारणं परिकीर्त्तितम् ॥ २५ ॥
 जारणा तत्समाख्याता तदेवञ्चोपलभ्यते^{११} ।
 जीर्णान्ते रञ्जनं कार्यं रक्तवर्ग^{१२}गणेन च ॥ २६ ॥
 जीर्णं जीर्णन्तु^{१३} संरक्तं^{१४} समहेन्ना तु सारयेत् ।
 सारणायन्वयोगेन बध्यते सारितो^{१५} रसः ॥ २७ ॥

- (1) M reads यदा, which seems to be incorrect. (2) जासयेत् काञ्चिकाशय, a variant in K. (3) M reads यथा, which is not correct. (4) K reads दीलास्वेदेनोऽवश्यं. M reads डाला in place of दीला. (5) The portion commencing from दिनत्रयम् and ending in रसराजो न ह्यीयते is wanting in K. (6) M reads वसुभण्डादिभिः. (7) M has रसराजिन, which is not accurate. (8) K reads देवा, which is gram. inc. (9) K reads तु. (10) रस लिङ्गोक्तआहार, an incorrect variant in K. (11) K has नाशय नोपलभ्यते. (12) K reads रक्तवर्ग. (13) M reads जीर्णान्ते तु. (14) M reads सरक्त (without अनुसार). (15) M has सारता, which seems to be error of the scribe.

सारितः सारितश्चैव^१ यथा भवति सूतकः ।

क्रामणेन समायुक्तं तच्च^२ वेधे नियोजयेत् ॥ २८ ॥

पारोटः^३ पारदो ब्रह्मा मूर्च्छितस्तु जगार्हणः ।

बद्धस्तु रुद्ररूपः स्यात्^४ कर्मयोगबलाद्भ्रसः ॥ २९ ॥

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि कर्मयोगस्य विस्तरम् ॥ ३० ॥

पारदस्य त्रयो दोषा विषं वक्त्रिमलस्तथा^५ ।

विषेण सविषं विद्यात्^६ वक्त्रौ कुष्ठौ भवेत्तरः ।

मलेनोदररोगौ स्यात् म्रियते च रसायने ॥ ३१ ॥

षट्शुद्धस्यैकलिप्ता स्यात्^७ षट्लिप्ता यूक एव च^८ ।

षट्शुद्धास्तु रजःसंज्ञाः^९ कथितास्तत्र सुव्रते ॥ ३२ ॥

- (1) सारितं चरितश्चैव, an incorrect variant in K. सारितचरितश्चैव, a variant in M, wherein the middle term is incorrect. (2) K and M read तच्च, which is gram. incorrect. (3) M reads पषाटः. [रस.स. defines पारोट thus :—“सुशोषितो रसः सन्पारोट इति कथ्यते” Chap. XI. v. 60. Cf. “मलेनोदर रोगो यदा सूतः पितामहसमो भवेत् । स बद्धो विष्णुराख्यातो रश्चितः त्रिव लक्ष्यते ॥” रससार, 1st Paṭala, v. 5.] (4) K has an incorrect reading—बवृपां स्यात्. (5) M reads विषवक्त्रिमलस्तथा, wherein the term लक्ष is incorrect. [Vide रस.स. Chap. XI. v. 14.] (6) K reads दद्यात्. M reads विद्यात्. [Vide रस.स. Chap. XI. v. 15.] (7) M reads लक्ष्वा. [रस.स. agrees closely with the texts in vs. 32, 33 and 34. Vide Chap. X. vs. 102-105.] (8) K reads incompletely the whole hemistich thus :—व...वश्चैव...त्वा स्यात् षट्लिप्तायुग्मेव च. M reads युक्तमेव षट्. (9) आकारश्च रजःसंज्ञा, a variant in M, which seems to be inc.

वङ्कुरजः सर्षपः साक्षात्^१ सिद्धार्थः स च कीर्तितः^२ ।

वट्सिद्धार्थाय श्वेष्य यवस्वेकः प्रकीर्तितः ॥ ३३ ॥^३

यङ्गयवैरेकगुञ्जा स्यात्^४ पञ्चगुञ्जाशैकमापकः ।

भाषा द्वादश तोलः स्यात्^५ अष्टौ तोलाः पलं भवेत्^६ ॥ ३४ ॥

द्वात्रिंशत्पलकं देवि शुभन्तु^७ परिकीर्तितम् ।

शुभन्तु तु सहस्रे द्वे भार एकः प्रकीर्तितः ॥ ३५ ॥

द्वे सहस्रे पलानान्तु सहस्रं शतमेव वा ।

अष्टात्रिंशत् पलानान्तु दश पञ्चकमेव वा ॥ ३६ ॥^८

पलाहंनैव^९ संस्कारः कर्तव्यः सूतकस्य तु ॥ ३७ ॥

महाभला-नागबला-मेघनादा-पुनर्णवम्^{१०} ।

मेघशुक्ली^{११} च तक्षारैः^{१२} नवसारसमन्वितम्^{१३} ।

- (1) M reads वङ्कुरजः, which is an error of the scribe. रस.स. reads स सात्. (2) K has सिद्धार्थः स च प्रकीर्तितः, wherein प्र is redundant. (3) This hemistich is wanting in K. रस.स. reads वट्सिद्धार्थेन. (4) रस.स. has तु instead of सात्. After this charaṇa we find in रस.स. "त्रिगुञ्जा वङ्ग उच्यते । वङ्गभिरैव तु गुञ्जाभिर्मात्रं पलाः प्रकीर्तितः ।" (5) भाषा-द्वादश तोला स्यात्, a variant in K. (6) K has शतशतभिः पलं भवेत्, thus differing from other texts as well as from रस.स. [Vide Chap. X. v. 105.] (7) K reads शुभन्तु. M reads शुभन्तु. (8) This śloka nearly agrees with रस.स. [Vide Chap. XI. v. 21.] (9) M reads पलाहंनं न. (10) K reads पुनर्णवा. (11) K reads मेघशुक्ला. (12) K reads तक्षारैः. (13) M reads एव सारसमन्वितम्, which appears to be incorrect.

पारदं देवदेवेशि खेदयेद्विवसत्रयम् ॥ ३८ ॥

॥ इत्थौषधस्वेदनम् ॥^१

गिरिकर्णी च मोनाक्षी सहदेवी पुनर्णवा ।

सरगा त्रिफला कान्ता^२ लघुपर्णी^३ शतावरौ ॥ ३९ ॥

तुषवर्जे तु धान्याक्षे^४ सर्ब्वं संक्षुभ्य^५ निक्षिपेत् ।

एकादशगुणे^६ स्त्रेऽस्मिन् प्रोढुशंशैर्विमर्दितम् ॥ ४० ॥

आसुरोलवणव्योष चित्रकार्दकमूलकैः^७ ।

दोलायां^८ खदयेद्देवि त्रिदिनं सृदुनाग्निना ॥ ४१ ॥

॥ इति सन्धानास्त्रस्वेदनम् ॥

अङ्गोलस्तु^९ विषं हन्ति वक्त्रि^{१०}भारग्वधः प्रिये ।

(1) K has इत्थौषधस्वेदनं तु कथितं तत्र सूत्रते । After this we find in K the following verses, which we have rejected, as these seemed to us incongruous, incorrect and unconnected with the text :—

षडतर्षपसारणी सिद्ध्यर्थं स च ।

स्वेदनं सदनं मूर्धा स्थापनं पातनं विधा ।

त्रिपरिधनं त्रियामं च दीपनं चातुसासनम् ।

चारण_चारणं चैव गंधं वाष्पा द्रुति तथा ।

रजनं चारवं चातुसारणा प्रतिसारणी ।

क्रासण...दिहस्य कर्तव्यं रससाधकैः । ४०

- (४) K reads ज्ञाना. (3) K reads लघुपर्णी. (4) तुषवर्ज्यासुधाव्याक्षेः, a variant in K. (5) K reads क्षुभ्यः. M reads सुक्षुभ्य. (6) एकांश-प्रोढुष, an incorrect variant in K. (7) Vide रस.स. Chap. XI. v. 23. (8) M reads उ.लायां. (9) M reads अङ्गोलैस्तु, which is gram. inc. (10) K reads वक्त्रौ, which is inc.

चिचकसु¹ मलं हन्यात् कुमारी सप्तकचुकम् ॥ ४२ ॥²
 तन्नादेभिः समोपेतै^३ मर्दयेत् पातयेद्बुधः⁴ ॥ ४३ ॥
 विद्याधरेण यन्त्रेण भावयेद्दोषवर्जितम्⁵ ।
 ततस्त्रिगुणवस्त्रस्य⁶ तं रश्मिं देवि गालितम्⁷ ॥ ४४ ॥
 त्रिफलांबुत्रिमूलत्वात्⁸ गृहकन्या⁹ रसान्वितम् ।
 निरुद्धारे¹⁰ तु पाषाणे मर्दयेत् पातयेत् पुनः ॥ ४५ ॥¹
 धूमसारगुड¹¹ व्योष-रजनोसित¹² सर्षपैः ।
 षष्टिकाकाञ्चिकोर्षाभिः¹³ त्रिदिनं मर्दयेत्ततः¹⁴ ॥ ४६ ॥
 निर्मलो जायते सूतः¹⁵ मत्प्रभावं प्रकाशयेत्¹⁶ ॥ ४७ ॥
 चासकेन¹⁷ विभौतेन मर्दयेत् पातयेत् पुनः ।
 नागवङ्गादिका दोषा यान्ति नाशमुपाधिजाः¹⁸ ॥ ४८ ॥

- (1) M reads चिचकसु. (2) But compare रश्मि. Chap. XI. v. 28, which differs from the above in certain points. (3) K reads समोपेतै, which is incorrect. M reads तन्नादेतत्. (4) K reads पुनः. After this śloka we find चासकैः in the MS. M. (5) K has वर्जितः, which is gram. erroneous. (6) K has ततस्त्रीगुणवस्त्रस्य, which is partly inc. [व्योष = वज्र.] (7) M reads गालितम्. (8) चिचकसुवस्त्रस्य, a variant in K. (9) K reads erroneously गृहकन्या. (10) K reads निरुद्धारे, which has no clear sense. (11) K has गुडः. M has बुधः. (12) K reads ततः. (13) K reads षष्टिका. M reads काञ्चिकोर्षाभिः. (14) K has मर्दितं ततः. (15) K and M read सूतः. (16) M reads चासकानामात् प्रकाशयेत्. (17) M reads पात्रकेन. (18) K reads नागसुपाधिजाः. M reads नागसुपाधिकाः.

सप्तवारं काकमाथा गतदोषं^१ विमर्दयेत् ।
 पातयेत्^२ सप्तवारं च गिरिदोषं त्यजेद्भ्रसः^३ ॥ ४९ ॥
 चेत्रदोषं त्यजेद्देवि गोकर्णरसमूर्च्छितः ॥ ५० ॥
 कार्पासपत्रनिर्गसि स्त्रिन्नस्त्रिकटुकान्विते^४ ।
 समकञ्चुक^५निर्भुक्तः सप्ताहाज्जायते रसः ॥ ५१ ॥
 काकमाचौ^६ जया ब्राह्मी^७ गाङ्गेरो^८ रक्तचिचकः^{१०} ।
 मण्डूकी^{११} मुद्गपर्णी च शृङ्गवेरं रसाङ्गुशः^{१२} ॥ ५२ ॥
 देवदाली^{१३} शङ्गुपुष्पी काकजङ्गा शतावरी ।
 कुमारो शृङ्गराजश्च निर्गुण्डी श्रीशसुन्दरः^{१४} ॥ ५३ ॥
 शूलिनो शूर्पपर्णी च^{१५} गोजिह्वा क्षीर^{१६}कञ्चुकः ।
 तद्भ्रसेर्मर्दितः^{१७} पात्यः^{१८} सप्तधा निर्भस्त्रो भवेत् ॥ ५४ ॥
 ताम्बेण^{१९} पिष्टिकां कृत्वा पातयेद्दूर्हपातने^{२०} ।

- (1) K has गतदेष, which has no clear sense. (2) M reads पाचयेत्. (3) M reads लयेद्भ्रसः. (4) K reads कर्पास. (5) K reads चिकटुकान्वितः. स्त्रिन्नं स्त्रिकरकान्विते, a variant in M. (6) M reads कार्पासिक. (7) K reads काकमाचि. (8) M reads ब्राह्मी. (9) K reads माजारी. (10) M reads रक्तचिचकम्. (11) K reads मण्डूका. M reads मण्डूकी. (12) K has ससाङ्गुशः. M has शृङ्गवेर. (13) देवदाली is the reading in M. (14) श्रीशसुन्दरम् is the variant in M. (15) च is wanting in K. M reads शूर्पपात्री च. (16) K reads क्षीर, which is inc. (17) K reads सर्वतः. M reads मर्दितं, which is gram. inc. (18) K reads पात्य. M reads पात्य. Both are gram. inc. (19) K reads तामेण. रस.स. reads शूलेण. (20) K reads ऊर्हपातने, which is an error of the scribe. But रस.स. reads ऊर्हभाजने.

वङ्गनागौ परित्वज्य शुद्धो भवति सूतकः ॥ ५५ ॥¹
 मर्दित²स्त्रिफलाशियुराजिका³पटुचिककैः ।
 जर्ङ्गभाण्डगतः पाच्यः प्रदीप्तैरुपलेरधः⁴ ॥ ५६ ॥
 सृष्ट्यम्बुजनिरोधेन लब्धापायो भवेद्भ्रसः ।
 कर्कोटो⁵कञ्जुकाविम्बो-सर्प्राह्यम्बुजसंयुतम् ॥ ५७ ॥
 रसं नियामके दद्यात् तेजस्वी निर्मली भवेत् ।
 एवं विशोधितः सूतो भद्राष्टांशविशोधितः ॥ ५८ ॥⁶
 सुद्रास्त्रलवणक्षार⁷-भूखगोषणशियुभिः⁸ ।
 राजिकाटङ्कणयुतेरारनाले⁹ दिनत्रयम् ।
 स्वेदनाद्दोषितो देवि यासार्थी¹⁰ जायते रसः ॥ ५९ ॥¹¹
 व्योमसत्त्वादिबोजानि रसजारणशोधने¹² ।
 तन्ममाचक्ष्व देवेशि¹³ किमन्यच्छोतुमिच्छसि ॥ ६० ॥

- (1) This hemistich closely agrees with रस.स. (vide Chap. XI. v. 31.) (2) M reads मर्दित, which is gram. inc. (3) M reads रासका. (4) प्रदीप्तैरुपलेरधः, a variant in M, which appears to be inc. (5) M reads कर्कोटो. [Vide रस.स. Chap. XI. vs. 41 and 42.] (6) The śloka 57 and 58 are not found in K. (7) सौद्र-सल्लवणक्षारः, a variant in M. (8) युखगोषणशियुभिः, a variant in K. (9) K reads चारनाले. (10) K reads यासार्थि, which is gram. inc. M reads यासाची. (11) The 43rd śloka in रस.स. Chap. XI. mostly agrees with the 59th śloka of this text. (12) रसे जारण-शोधने, a variant in K. रसो जारण शोधिते, a variant in M. Both of these readings do not convey a clear sense. (13) This charana is not found in M.

इति श्रीपार्व्वतीपरमेश्वरसंवादे^१

रसार्णवे रससंहिताया

रसशोधनो नाम^२

दशमः पटलः ॥१०॥

एकादशः पटलः ॥

श्रीदेव्युवाच^१ ।

सङ्क्षणं शोधनं चैव पारदस्य श्रुतं मया ।

चारुणं जारुणं चव श्रोतुमिच्छामि भैरव ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच^२ ।

सर्व्वपापक्षये ऋते^३ प्राप्यते रसजारणा^४ ।

तप्राप्तौ प्राप्तमेव स्याद्विज्ञानं^५ सुक्तिकारणम् ॥ २ ॥

श्रीचाभिव्यञ्जकं^६ देवि जारुणं साधकस्य तु ।

यावन्न जायते^७ सूतः तावत्तु न च निर्वृतिः^८ ॥ ३ ॥

(१) This is wanting in M. (2) K and M read रसशोधनं नाम.

(१) M has only देवो. (2) M has only भैरवः. (3) K reads सर्वपापक्षयं तस्य. (4) K reads रसजारणात्. (5) M has विज्ञानं. (6) M reads श्रीचाभिव्यञ्जनं. (7) यावत् सुकीर्णते, a variant in K. यावन्न जायते, a variant in M. (8) K has an incomplete charana—तावन्न च तिष्ठति.

खल्लसु पीठिका^१ देवि रसेन्द्रो लिङ्गमुच्यते ।
 मर्दनं वन्दनं^२ तस्य ग्रासः पूजा^३ विधीयते ॥ ४ ॥
 यावद्दिनानि वङ्गिस्थो जार्थ्यते^४ धार्थ्यते रसः ।
 तावद्युगसहस्राणि शिवलोके महीयते ॥ ५ ॥
 दिनमेकं रसेन्द्रस्य यो ददाति हुताशनम्^५ ।
 द्रवन्ति तस्य पापानि कुर्वन्नपि न लिप्यते ॥ ६ ॥
 जारणा द्विविधा बाल^६ः जारणा बह्वजारणा^७ ।
 तत्रादौ परमेशानि वस्यते बालजारणा ॥ ७ ॥^८
 गगनं जारयेदादौ सर्व्वसत्त्वमतः परम् ।
 ततो मासिकशुद्धं च^९ सुवर्णं तदनन्तरम् ॥ ८ ॥
 गर्भस्थं द्रावयित्वा तु^{१०} ततो वाञ्छद्दृति^{११} द्रवेत् ।

- (१) K reads खल्लं तु पिठिका. M reads खल्लन. (2) M has चर्दनं, which is incorrect. (3) K reads पूजी, which is incorrect. (4) M reads जारणा, which seems to be gram. inc. (5) M has सितशनम्, which has no clear sense. (6) K reads बाला, M reads द्विविधा बाल. (7) K reads जारणादभ्युपासना, which is unintelligible. बह्वजारणा will be explained in the 13th Paṭala. (8) This hemistich is not found in M. [Vide रस.स. Chap. VIII. vs. 65 and 66, which state जारणा first as द्विविधा, and next as द्विविधा.] (9) K has मासिकशुद्धे च. We do not find this charaṇa and the next in M. (10) गर्भं संद्रावयित्वा तु. a variant in K, which is gram. inc. (11) M reads च्छद्दृति, which seems to be inc. [Vide रस.स. Chap. VIII. v. 72, wherein वाञ्छद्दृति is explained.]

सितं मितेन द्रव्येण रक्तं रक्तेन रञ्जयेत् ॥ ८ ॥

सारणं कामणं ज्ञात्वा ततो वेधं प्रयोजयेत् ॥ १० ॥^१

॥ चारणजारणमन्त्रः ॥

ॐ नमोऽमृतलोहाय परामृतरसोद्भवाय हुं स्वाहा ॥११॥

सर्व्वसत्त्वोपकाराय भगवन् त्वदनुज्ञया ।

जारणं कर्त्तुमिच्छामि त्रासं गृह्ण^२ मम प्रभो ॥ १२ ॥

कुरुष्वेति शिवेनोक्तं ग्राह्यमेव^३ सुबुद्धिना ॥ १३ ॥

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि व्योमजारणमुत्तमम् ।

पत्राभ्र^४जारणं सत्त्वजारणञ्चति तद्विधा^५ ॥ १४ ॥

निर्मुखं समुच्चं^६ चैव बासनामुखमेव च ।

एकैकं त्रिविधं तच्च तद्वक्ष्याम्यानुपूर्व्वशः^७ ॥ १५ ॥

वैक्रान्त^८वचसंस्पर्शात्^९ दिव्यौषधिवलेन वा ।

निर्मुखो भक्षयेद्देवि^{१०} क्षणेन गगनं रसः^{११} ॥ १६ ॥

- (1) This hemistich is wanting in M. (2) K reads ग्राह्य. M reads गृह्णं. Both the readings are gram. inc. [गृह्ण is generally used by Rishis, though the correct form is गृह्याण.] (3) भावमेव सुबुद्धिमान्, a variant in K. ग्राह्यमेव, a variant in M. (4) M reads पत्राभ्र, which appears to be incorrect. (5) K reads erroneously तद्विधा. (6) K has निर्मुख. M has समुच्चं. रस.स. reads—“समुखा निर्मुखा चेति जारणा द्विविधा पुनः ॥” “इयं हि समुखा प्राक्ता जारणा मृयचारिणा ॥” (Chap. VI.1, vs. 66 and 69.) (7) K and M read तद्वक्ष्याम्यानुपूर्व्वशः. (8) M reads वैक्रान्त, which is inc. (9) K and M read संस्पर्श (without any suffix), which seems to be inc. (10) लक्षयेद्देवि, a reading in K. (11) M reads रसम्, which is gram. erroneous.

हेमकर्म्मणि हेमैव तारि तारो मुखं^१ भवेत् ॥ १७ ॥
 तमखलकता पिष्टिः^२ अन्ध^३मत्याल्पमभ्रकम् ।
 अन्धवेतस^४अम्बीरवोजपूरान्धभूषणैः^५ ।
 मर्दितं^६ चरते देवि सेयं समखजारणा^७ ॥ १८ ॥
 चारचयं^८ पञ्चपट्टं^९ काक्षो^{१०}-काशीसगन्धकम् ।
 भाषिकं चाख्यसंयुक्तं ताम्रपात्रे तु जारयेत्^{११} ॥ १९ ॥
 एतन्नाभिषवाद्^{१२}दिव्यं कारयित्वा विचक्षणः ।
 जारणार्थं च योजनां^{१३} वज्राणाञ्च विशेषतः ॥ २० ॥
 तस्मिन्नावर्चितं नागं वज्रं^{१४} वा सुरवन्दिते ।
 निषेचयेच्छतं धारं न रसायनकर्म्मणि ॥ २१ ॥
 अनेन सकलं देवि^{१५} चारणावस्तु भावयेत्^{१६} ।
 चारान्ध्रं^{१७} भावितं व्योम रजसा प्रथमेन च ॥ २२ ॥

- (१) रस.स. defines मुख thus :—“मुखं स्पर्शं च दृश्यं च वीजमित्यभिधीयते ॥ ६७ ॥
 चतुःषष्टाशतो वीजप्रलेपो मुखमुच्यते । ६८ ॥” (Chap. VIII.) (2) तत्र खल्ले
 कृतापिष्ट, a variant in K. M reads कृतापिष्टि. (3) K reads मू.ल.
 (4) M reads आन्धवेतस. (5) K has वीजपूजासम्भूषणै, which is
 gram, inc. (6) M reads मृदित. (7) K has जारणात्. M has
 समखलजारणा. (8) K reads चारचयं. (9) K reads पञ्चलक्षण. M
 reads पञ्चपट्टः, which seems to be incorrect. (10) K has काक्षि.
 M has काक्षि. (11) K reads चारयेत्. (12) एतन्नाभिषग, a
 variant in K. (13) जारणाद्यै तु वीजाणि, a variant in K. (14) M
 reads वज्रं. (15) अनेन स चारणां यस्तु, a variant in K. (16) भावये
 तद्विचक्षणः, a variant in K. (17) K reads चारान्ध्र.

सृष्टिभयोदककषा^१ तुम्बुबद्रवमर्दितम्^२ ।
 चरेज्जरेह्य पुष्टितं^३ यवचिञ्चारसेन च ॥ २३ ॥
 शतावरो गदा रश्मा मेघनादा पुनर्नवा ।
 शिशुको यवचिञ्चा च भावितं तद्रसैः क्रमात् ॥ २४ ॥
 मूलं हिलमुचायासु^४ कौवेरीमूलमेव च ।
 कदलीमुसलीशिशु-ताम्बूलौवाणपोलुकम्^५ ॥ २५ ॥
 अलम्बुषा बला कोल मास्कोटः खरमञ्जरी ।^६
 तुम्बुवस्तिक्तशार्कं वाप्येषामेकरसेन तु ।
 राजिकाम्बोषयुक्तेन त्रिदिनं स्विन्नमन्नकम् ॥ २६ ॥
 काशीसतुवरोसिन्धु^७-टङ्गणचारसंयुतः^८ ।
 पूर्व्याभिषष^९योगिन सूतकश्चरति क्षथात् ॥ २७ ॥
 मोलको^{१०} भवति क्षिप्रं सर्व्वसिद्धिप्रदायकः^{११} ॥ २८ ॥
 गृह्यत्वा देवि धान्यान्न-मन्त्रवर्गेण^{१२} संयुतम् ।

- (1) K reads शृष्टी. M reads सृष्ट. Both the readings are incorrect.
- (2) M reads तुम्बुवद्रवमर्दितम्. (3) योजयेद्दी पटौ चैक, a variant in K, which seems to be unconnected with the text. (4) K reads erroneously हिलमुचायासु. (5) K has बालपोलुका. (6) This hemistich and the next two are not found in K. (7) K reads काशीसतुवरोसिंधु, which is inc. (8) K has संयुतं, which is gram. inc. M has टङ्गणं चारसंयुतः, which is partly inc. (9) K reads पूर्वाभिषषा, which is inc. (10) K has मोलकं. (11) सर्व्वसिद्धीप्रदायकं, a variant in K. M reads प्रदायकम्, which is gram. inc. (12) अन्नवर्गेण is the reading in K, which is not correct.

काथयित्वाभ्रकं तत्तु^१ सुहीचीरेण^२ मर्हयेत् ॥ २८ ॥
 आरण्य^३गोमयेनैव कपोताख्यं पुटं^४ ततः ॥ ३० ॥
 कदलीकन्दनिर्यासे^५र्मूलकन्दरसेन च ।
 काकभाषी च भीनाक्षी अपामार्गी मुनिस्थया^६ ॥ ३१ ॥
 एरण्डमार्द्रकञ्चैव^७ मेघनादा^८ पुनर्नवा ।
 एकेकस्य द्वैरेव^९ पुटैकैकं प्रदापयेत्^{१०} ॥ ३२ ॥
 वर्षीक्षीरेण संयुक्तं दोलायन्त्रेण^{११} पाचयेत् ।
 छायाशुष्कं ततः कृत्वा चणकास्त्रेण संयुतम्^{१२} ॥ ३३ ॥
 नवमारं च काशोसं वचा^{१३} निम्बं तथैव च ।
 अभ्रस्य^{१४} षोडशांशेन एकैकं तत्र^{१५} निक्षिपेत् ॥ ३४ ॥
 निधाय^{१६} ताम्रपात्रे तु घर्षयेत्तच्च^{१७} सुव्रतं ।
 नववारं^{१८} ततो देवि लोहपात्रे तु जारयेत् ॥ ३५ ॥
 रसेन सह देवशि चणकास्त्रेण काञ्चिकम् ।

- (1) K reads काथयित्वा भ्रकं त त्. (2) M reads सुहीचीरेण.
 (3) M reads आरण्य. (4) M reads कपोताम्बापुट. (5) M has
 निर्यासे. (6) K reads अपामार्गमूली तथा. (7) K reads
 मार्द्रकञ्चैव. (8) M reads मेघनाद. (9) एकैकरसद्वैकेन, a variant in
 K (10) K has पुटैकैक. M has सदापयेत्. (11) M reads
 दोलायन्त्रेण. (12) K reads भैरवि (13) M reads वसा.
 (14) K reads अभ्रकात्. (15) M reads तत्. (16) M reads
 विडारो, which is unintelligible. (17) पर्वतं ये च, a variant in K,
 which has no sense. M reads घर्षयेत्तच्च. (18) K has निववारं,
 which is absurd.

सृष्टग्निना तु निःकार्थं प्रहराहेन जायते ॥ ३६ ॥
 सोमवल्लीरसैः पिष्टा व्योम सौवर्चलान्वितम् ।
 शनैः शनैर्हंसपाद्या^१ दापयेच्च पुटत्रयम् ॥ ३७ ॥
 सोमवल्लीरसेनैव समवारश्च दापयेत्^२ ।
 पातयेन्मृन्मये भाण्डे^३ रसेन सद्य संयुतम् ॥ ३८ ॥
 मूलं वल्लीषुपुङ्गाया^४ गव्यक्षीरेण घर्षयेत्^५ ।
 कल्केन लेपयेत् सूतं गगनञ्च तद्रूङ्गम्^६ ॥ ३९ ॥
 तापयेद्द्रवितापिन निर्मुञ्चं ग्रसते क्षणात् ।
 जायते पिष्टिका शीघ्रं नात्र कार्या विचारणा ॥ ४० ॥
 तिलपर्णीरसेनैव गगनं भावयेत् प्रिये^७ ।
 मर्दनाज्जायते पिष्टी^८ नात्र कार्या विचारणा ॥ ४१ ॥
 मुण्डीनिर्यासके नागं^९ बहुशस्तु निषेचयेत् ।^{१०}
 तेनाभ्रकं तु संग्राह्य^{११} भूयोभूयः पुटे दहेत् ॥ ४२ ॥

(1) The portion commencing from रसेन सद्य and ending in हस
 पाद्या is not found in M. (2) K reads तापयेत्. (3) दापये
 मृन्मये पात्रे, a variant in K. (4) K has त्रिलेषुपुङ्गाया. (5) गो
 क्षीरे सद्य घेवयेत्, a variant in K, which is gram. inc. (6) K reads
 गगनं तद्रूङ्गम्. (7) गगनं तेन भावयेत्, a reading in K. (8) M
 reads पिष्टिः. (9) K reads नागि. (10) After this charana
 we find in K the following hemistich :—कल्केन लेपयेत् सूतं गगनं तद्रूङ्गम्
 which we have not adopted, seeing it to be the repetition of the
 latter half of the 39th śloka. (11) K reads संभाह्य.

चित्रकार्द्रकमूलाना^१भिकैकेन तु सप्तधा ।
 ग्रावितव्यं^२ प्रयत्नेन गन्धकाभ्रकचूर्णकम् ॥ ४३ ॥
 भागसुण्डीरसस्तन्व^३रजो^४लुङ्गाभ्रभावितम् ।
 षोडश्यांशिन तद्वत्सं दोलायां^५ तु चरेद्रसः ॥ ४४ ॥
 चतुःषष्टि^६गुणं देवि द्वात्रिंशद्गुणमेव वा^७ ।
 अथवा षोडशगुणं तथाष्टगुणमेव वा^८ ।
 चतुर्गुणं वा^९ द्विगुणं समं वा चारयेत्^{१०} प्रिये ॥ ४५ ॥
 परमभ्रकसत्त्वस्य^{११} जारणं शृणु पार्व्विति ॥ ४६ ॥
 व्योमसत्त्वं समांशिन ताप्यसत्त्वेन संयुतम्^{१२} ।
 स खल्वेवं^{१३} चरेद्देवि गर्भद्रावी^{१४} भवेद्रसः ॥ ४७ ॥
 नागाभ्रं देवि वङ्गाभ्रं^{१५} तीक्ष्णाभ्रं^{१६} करकाभ्रकम्^{१७} ।
 ताराभ्रं देवि^{१८} हेमाभ्रं^{१९} रसगर्भेण^{२०} जारयेत् ॥ ४८ ॥

- (1) K reads मूलानि. (2) All the texts have this reading, which is gram. erroneous, the correct form being ग्रावितव्यं. (3) K reads नामं सुण्डीरसस्तन्व. (4) K reads रसं लुङ्गाभ्रभावितम्. (5) M reads डोलायां. (6) K reads चतुषष्टि, which is inc. (7) K reads च. (8) K and M read च, which is not accurate. (9) M reads च. (10) K has समं जारयेत्. (11) K reads पत्रस्य. (12) K reads erroneously पुंसकं. (13) K has संकल्पेन. (14) K reads गर्भद्रावि. M reads गर्भद्रावं. Both the readings are gram. incorrect. (15) M reads वङ्गाभ्रं. (16) K reads तीक्ष्णाभ्रं. (17) K reads भास्कराभ्रकम्. (18) K reads तु, which mars the metre. (19) M reads शुक्लाभ्रं. (20) K reads रसगर्भे, thus wanting one letter.

पूर्वाभिषेक^१योगिन गर्भे द्रवति मर्दनात् ॥ ४९ ॥
 चतुःषष्ट्यंशकः पूर्वः^२ द्वात्रिंशंशो द्वितीयकः^३ ।
 तृतीयः षोडशंशस्तु^४ चतुर्थोऽष्टांश एव च^५ ॥ ५० ॥
 पञ्चमस्तु चतुर्थांशः^६ षष्ठो द्वांशः प्रकीर्तितः^७ ।
 यासो रसस्य दातव्यः^८ ससत्त्वस्याभ्रकस्य च^९ ॥ ५१ ॥
 चतुःषष्ट्यंशके^{१०} ग्रासे दण्डधारी भवेद्भ्रसः ॥
 जलीकावद्वितीये च^{११} ग्रासयोगे सुरेश्वरि ॥ ५२ ॥
 ग्रासेन तु तृतीयेन^{१२} काकविष्टासमो भवेत्^{१३} ।
 ग्रासेन तु चतुर्थेन दधिमण्डसमो भवेत् ॥ ५३ ॥
 पञ्चमे चारिते ग्रासे नवनोतसमो^{१४} भवेत् ।
 षष्ठे तु गोलकाकारः^{१५} क्रमाज्जीर्णस्य लक्षणम् ॥ ५४ ॥
 काञ्चिकेन निषिक्तेन रक्तव्योम शतद्रुतम्^{१६} ।

- (1) K reads पूर्वाभिषेक, which is incorrect. (2) चतुषष्ट्यंशक पूर्व, an incorrect variant in K. (3) द्वात्रिंशं द्वितीयक, a variant in K. (4) तृतीय षोडशंशेन, a variant in K. (5) चतुर्थांशमेव च, a variant in K, which is inc. (6) पञ्चमोपि चतुर्थांशो, a variant in K. (7) षष्ठो द्विसप्तकीर्तितः, a variant in M. (8) K reads ग्रासो रसस्य दातव्यः. M reads ग्रासो रसस्य दातव्य, wherein the last term is inc. (9) K has सत्त्वस्याभ्रकस्य वा. (10) K reads चतुषष्ट्यंशतो. M reads चतुषष्ट्यंशतो. Both are inc. (11) जलीकावद्वितीये तु, a variant in M. (12) M reads तृतीयेन. (13) येन काकविष्टा भवेत्, a variant in M. (14) K reads नवनोतः समो, which is not correct. (15) K reads गोलकाकारं. (16) K reads रक्ते व्योम, which is inc. तेन व्योम is the reading in M.

खल्लात्तधारयेत्तच्च^१ शल्लवासनया^२ सह ॥ ५५ ॥
 हेम तारश्च संष्टथ्य^३ खल्ले तत्र रसं न्यसेत्^४ ।
 काञ्चीसहितकाशोसं^५ सिन्धुना चरते रसः ॥ ५६ ॥
 हेम सोसन्तु संष्टथ्य^६ रसं तत्र प्रदापयेत् ।
 नागहेमयुतं व्योम समजोर्णं द्रुतं^७ भवेत् ।
 भ्रभ्रकोपरसान्^८ क्षिप्रं मुखेनैव चरत्ययम् ॥ ५७ ॥
 तारं वङ्गं च संष्टथ्य^९ रसं तत्र प्रदापयेत् ।
 नागहेमयुतं व्योम समजोर्णं द्रुतं भवेत् ।^{१०}
 मुखेन चरति व्योम तारकर्मणि शस्यते^{११} ॥ ५८ ॥
 समुखं निर्मुखं^{१२} वापि यन्नतधारयेन्नभः^{१३} ॥ ५९ ॥
 चारणां त्रिविधामिव^{१४} कृत्वा गर्भद्रुतिं रसे ।
 चारयेत् खेदयेत् पिण्डं^{१५} परिणामक्रमैस्त्रिभिः^{१६} ॥ ६० ॥
 कद्रुक्त्वा^{१७} चारणोभूत्त-सुहोचौरैः प्रलेपितम्^{१८} ।

(1) खल्ले तु चालयेत्तच्च, a variant in K. (2) K reads शल्ल वासनया. M reads वासनया, which is inc. (3) K reads सस्थाप्य. (4) खल्ले तत्र च संन्यसेत्, a variant in K. (5) काञ्चीसहितकाशोस, a variant in M. (6) K reads संष्टथ्य. (7) M has समजोर्णद्रुत (8) M reads भ्रभ्रकोपरसान्. (9) K reads संष्टथ्य. M reads संष्टथ्य. (10) This hemistich is not found in K. (11) K reads समुख. (12) निर्मुखं समुख is the reading in K. समुख निर्मुख is the reading in M. (13) K reads तत, which is not accurate. (14) M reads चारणां त्रिविधामिव. (15) K reads incompletely—चारयेत् पिण्ड. (16) M reads incompletely—परिक्रमैस्त्रिभिः. (17) M reads पटुक्त्वा. (18) सुहोचौरैः प्रलेपित, a variant in M.

वह्निश्च वक्षं वस्त्रेण^१ भूयो आसं निवेदितम्^२ ।
 चारारनालतैलेषु स्वेदयेन्मृदुनाग्निना ॥ ६१ ॥
 क्रमेणानेन देवेशि जायते दिवसेस्त्रिभिः^३ ।
 यन्मद्द्रुहृतमात्रं तु^४ लोहपात्रे स्थितं रसम्^५ ॥ ६२ ॥
 सास्त्रेण^६ काञ्चिकेनादौ क्षालितं वस्त्रगाक्षितम् ।
 पात्रे सुखीण^७ हस्तेन यावत् शेषं विमर्दयेत् ॥ ६३ ॥
 चतुर्गुणेन वस्त्रेण पोडितो निर्मलश्च सः^८ ॥ ६४ ॥
 गालनक्रियया आसे सति निष्पेषनिर्गते^९ ।
 स^{१०} भवेद्दण्डधारो च जोर्णग्र्यासस्तथा रसः^{११} ॥ ६५ ॥
 अजीर्णे पाचयेत् पिष्टीं^{१२} स्वेदयेन्मर्दयेत्तथा ।
 वासवास्त्र^{१३} प्रयोगेण जीर्णे आसं तु दापयेत्^{१४} ॥ ६६ ॥
 इष्टिकागुडदुग्धोर्णा^{१५}-राजोसैन्धवधूमजैः^{१६} ।

(1) K has वहवस्त्रेण. M has वस्त्रेण. (2) भूयं चार निवीध्यताम्, a variant in M. (3) M has वा त्रिभिस्त्रिभिः. (4) M reads मात्रं तु. (5) M has रसः, which is gram. inc. (6) M reads सास्त्रेण, which is perhaps काष्त्रेण. (7) M has सुखीणे. (8) विहृती निर्मल रसः, a variant in M, wherein the second term is inc. (9) सति विश्लेषनिर्गते, a variant in K. (10) M reads न, which is an error of the scribe. (11) We do not find तथा रसः in K. (12) K reads व्याजयेत् पिष्टीं. M reads पिष्टं. (13) K has वासवास्त्र. (14) M reads तापयेत्. (15) B reads दुग्धाणं. M reads इष्टिकागुडदुग्धोर्णं. (16) M reads धूमजैः.

षोडशभिः स धान्यान्धैः^१ मर्द्यैः श्वेद्यश्च पारदः^२ ॥ ६७ ॥
 निर्ध्वलीकरणार्थं तु^३ ग्रासे ग्रासे^४ पुनः पुनः ।
 जार्णभ्रो जोर्णवोजोऽपि रागान् गृह्णाति^५ निर्ध्वलः ॥ ६८ ॥
 क्रमेणानेन दांलायां^६ चार्थ्यं^७ ग्रासचतुष्टयम् ।
 ततः कच्छपयन्त्रेण ज्वालनं बन्धनं^८ क्रमात् ॥ ६९ ॥
 जङ्घाधक्षेत्रमाग्निं विडं दत्त्वापि जारयेत्^९ ।
 समजोर्णभ्रकः सूतः शतवेधी^{१०} भवेत् प्रिये ॥ ७० ॥
 सहस्रवेधी द्विगुणे त्रिगुणेऽयुतवेधकः ।
 चतुर्गुणे लक्षवेधी स भवेद्भूचरो रसः ॥ ७१ ॥
 जोर्णं पञ्चगुणे^{११} देवि ब्रह्मायुर्जायते रसः^{१२} ।
 आयुस्तु^{१३} षड्गुणे^{१४} विष्णोः कोटिवेधी भवेद्भूतः ॥ ७२ ॥
 रसस्य सर्व्वदोषास्तु^{१५} षड्गुणेनाभ्रकेन तु^{१६} ।

- (1) B has an incomplete charaṇa षोडशभिः स धान्यान्धैः. M has षोडशभिः स धान्यान्धैः. (2) B reads स पारदः. K reads श्वेद्यः, which is incorrect. (3) K reads करणार्थं तु. (4) The second ग्रासे is omitted in B. (5) ग्राहानात्राति is the variant in B. नागादग्रहति is the variant in M. (6) M reads डोलायां. (7) B reads चार्थं. K reads चार्थ. Both are inc. (8) B has ज्वालनं बन्धन, which is inc. M has सटंन. (9) B reads तत्त्वापि instead of दत्त्वापि. दिच्छौ दत्त्वापि कौटिले, a variant in K. दत्त्वा विचारदेन, a reading in M. (10) B reads शतवेधि, which is inc. (11) M reads पञ्चगुण, which is not correct. (12) B and M read भूतः. (13) B reads आयुश्च. (14) K reads षट्गुणे. M reads षड्गुणे. (15) M has सर्व्वदोषास्तु, which seems to be incorrect. (16) K reads षट्गुणेन. M reads षड्गुणेनाभ्रकेन तु.

जीर्णेन नाशमायान्ति¹ नाच कार्या विचारेणा ॥ ७३ ॥
 रसररजि² यदा जीर्णं³ षड्गुणं गगनं⁴ प्रिये ।
 तदा⁵ ग्रसति लोहानि त्यजिच्च मतिमात्मनः⁶ ॥ ७४ ॥
 धूमसिचिचिचिचिचि⁷ मण्डुकप्लुतिरेव च⁸ ।
 सकम्पद्य विकम्पद्य⁹ यञ्चावस्था रसस्य तु ॥ ७५ ॥
 कपिलोऽथ निरुहारि¹⁰-विप्लुषईव सुञ्चति¹¹ ।
 अग्नौ तिष्ठति¹² निष्कम्पो व्योमजीर्णस्य लक्षणम् ॥ ७६ ॥
 समजीर्णो भवेद्दालो¹³ यौवनस्य¹⁴ शतगुणम् ।
 ब्रह्मसु षड्गुणं जीर्णं¹⁵ कुर्यात्¹⁶ कर्म पृथक् पृथक् ॥ ७७ ॥

- (1) K has जीर्णे जीर्णे समाधत्त. M has जीर्णेन नाशका याति. The sense of these readings is not clear. (2) B reads रसररजो.
- (3) K reads जीर्णं. M reads यदा जीर्णं. (4) M has गगनं षड्गुणं.
- (5) B has यदा, which is me. (6) Both B and K read मतिमात्मनः, which has no clear sense. (7) धूम सिचि चिचिचिचि, a variant in K.
- (8) मण्डुकप्लुतिरेव च, a variant in B. K has मण्डुकप्लुतिरेव च. Both the readings seem to be me. (9) K reads सकप च विकप च. (10) M reads कपिलोऽथ निरुहारि.
- (11) B reads विप्लुषईव. In K, the whole hemistich seems to be incorrect, which is as follows---कपिलोऽथ निरुहारि-मेव च चैव सुञ्चति (12) K reads तिष्ठति, which is gram. incorrect.
- (13) समीवर्णो भवेद्दालो, an incorrect variant in K. (14) B reads यौवनस्य, which has no sense. K reads यौवनस्य (without विसर्गे), which is gram. me.
- (15) B has ब्रह्मसु षड्गुणं जीर्णं. K has ब्रह्मसु षड्गुणं जीर्णं. M has ब्रह्मसु षड्गुणं जीर्णं. We have adopted the above reading after collating all the texts. (16) Both B and K read तदा.

बालसु पत्रलेपेन कल्कयोगेन यौवनः^१ ।
 वृषो^२ विध्वति लोहानि आरितः सारितोऽथवा ॥ ७८ ॥
 कुमारसु रसी देवि न समर्थो रसायने ।
 यौवनस्यो रसो^३ देवि क्षमो देहस्य रक्षणे ॥ ७९ ॥
 जरावस्यो रसो यश्च देहे लोहेन संक्रमेत्^४ ।
 अभावेऽभ्रकसत्त्वस्य^५ कामसत्त्वं प्रदापयेत् ॥ ८० ॥
 कामस्य चाप्यभावे^६ तु तौष्णलोहन्तु दापयेत् ।
 अनेन क्रमयोगेन सर्व्वसत्त्वानि जारयेत्^७ ॥ ८१ ॥
 एकोऽपि हेमसंयुक्तशामीकरकरः क्षणात् ।
 गन्धकात् परतो नास्ति रसेषूपरसेषु वा^८ ॥ ८२ ॥
 पूर्व्वोक्तयन्त्रयोगेन^९ हिरष्टगुणगन्धकम्^{१०} ।
 अथवा हादशगुणं षड्गुणं^{११} वापि जारयेत्^{१२} ॥ ८३ ॥
 मासिकं^{१३} सत्त्वमादाय पादाग्नेन तु^{१४} जारयेत् ।
 ततोऽपि सर्व्वसत्त्वानि द्रावयेत् सूतगर्भतः ॥ ८४ ॥

- (1) M reads यौवनः, which is incorrect. [Here अग्नेःपादित्वात् अच्.]
 (2) K reads वृषो, which is incorrect. (3) K reads यौवनस्यरसो.
 (4) K reads संक्रमे, which is an error of the scribe. M reads देहसायने.
 (5) अभावे अश्रकसत्त्वस्य, a reading in M. (6) K reads चाप्यभावे.
 (7) M reads रक्षयेत्. (8) K reads च. From this hemistich,
 some portion is wanting in B. (9) M has पूर्व्वोक्तयन्त्रयोगेन च.
 (10) K reads हिरष्टगुणं गन्धकं, which is incomplete. (11) K has
 षट्गुणं (12) M has वा विजारयेत्. (13) M reads मासिकः.
 (14) तु is wanting in K.

हेमपावकयोः सख्यं तथा^१ काञ्चनसूतयोः ।
 वङ्गिसूतकयोर्वैरं तयोर्मित्रेषु मित्रता^२ ॥ ८५ ॥
 अग्निर्को^३ यवचिञ्चा च स्वणुभट्टश्च रागिणी^४ ।
 दोलास्त्रेदेन^५ तत् पक्षं हेमजारणमुत्तमम् ॥ ८६ ॥
 पलाशमन्नापामार्गी^६ यवचारश्च काञ्चिकम्^७ ।
 सौवर्चलं च काशीसं^८ सामुद्रं सैन्धवं तथा ॥ ८७ ॥
 भासुरी टङ्गश्चैव^९ नवसार^{१०}स्यैव च ।
 कर्पूरश्चैव माचीकं^{११} समभागानि कारयेत् ॥ ८८ ॥
 सुहृत्कंदुग्धैर्देवेशि^{१२} मूषा^{१३}लेपन्तु कारयेत् ।
 विड्मूर्च्छं ततो दत्त्वा कनकं जारयेत् प्रिये ॥ ८९ ॥
 शृणु देवि प्रवक्ष्यामि भूषराख्यन्तु^{१४} जारयन् ॥ ९० ॥

- (1) M reads सूत, which creates a tautology. (2) तयोर्मित्रेषु मित्रता, a variant in M. (3) K reads अग्निं. (4) K reads incompletely—सुमट्टेन रागिणी. The meaning of स्वणुभट्ट is unintelligible. (5) M reads जीलास्त्रेदेन. (6) K reads पसार्गी, which seems to be incorrect. (7) M reads काञ्चिकम्. (8) K reads काशीसं, which is an error of the scribe. M reads काशीसं. (9) K has भासुरी टङ्गश्चैव, which is incomplete. (10) M reads नवसार. (11) कर्पूरश्चैव माचीकं, a variant in K. (12) K reads सुहृत्कंदुग्धैर्देवेशि, which appears to be inc. M reads सुहृत्कंदुग्ध, which is not also accurate here. (13) K reads मूषा, which is inc. (14) K has भूषराख्यन्तु. M has भूषराख्यन्तु. Both seem to be inc. ; since we see afterwards (in śloka 98) भूषरी कारणा and not भूषरी or भूषरी कारणा.

कृष्णं पीतं^१ तथा रक्तं^२ शुक्ले तीक्ष्णे च मेलयेत् ॥ ८१ ॥
 शुक्ले तीक्ष्णं यदा चूर्णं^३ हाविश्रतिगुणं प्रिये^४ ।
 गन्धनागं ततोऽर्द्धं तु^५ क्रमेणैव तु मेलयेत् ॥ ८२ ॥
 हेन्ना तु सह दातव्यं सूतकैकेन षोडश^६ ।
 गन्धनागं यदा जीर्णं^७ तदा^८ बद्धो^९ भवेद्द्रसः ।
 हेन्नि जीर्णं ततोऽर्द्धेन^{१०} मृत^{११} लोहेन रक्षयेत् ॥ ८३ ॥
 गन्धकेन हतं शुक्लं^{१२} माक्षिकं दरदायसम् ।
 पुटेन मारयेच्छुद्धं हेम दद्यात् तु षड्गुणम्^{१३} ॥ ८४ ॥
 सूतके हेमवीजं च यदा जीर्णं^{१४} चतुर्गुणम् ।
 बद्धरागं विजानोयात् हेमाभो जायते रसः ॥ ८५ ॥
 सारणायन्त्रमध्यस्थं तेनैव सह सारयेत्^{१५} ।
 त्रिभाग^{१६} सारितं कृत्वा पुनस्तत्रैव^{१७} जारयेत् ॥ ८६ ॥

- (1) K reads कृष्णपीतं. (2) M reads रक्तगन्धं. (3) शुद्धं यदा भवेत्जीर्णं, a variant in K; after this, one charaṇa is wanting in it. (4) K reads हाविश्रतिगुणं चैव न सारसयेव च, which is incomplete. (5) M reads ततोऽर्द्धे तु, which is unintelligible. (6) सूतके चैव षोडशं, a reading in K. (7) M reads यथा चूर्णं. (8) M reads तथा. (9) K reads मद्धो, which seems to be incorrect. (10) K has an incomplete charaṇa—हेमजीर्णं ता...न. (11) M has मृता, which is inc. (12) K reads शुक्लं. (13) हेम दद्यात् षड्गुणं, an incomplete variant in K. (14) K reads यदाचै, which is an error of the scribe. M reads यथा जीर्णं. (15) M reads सारयेत्. (16) M reads त्रिभागं. (17) K reads पुनस्तत्रैव.

जारितः सारितयेव पुनर्जारितजारितः^१ ।
 सप्तशृङ्खलिका^२योगात् कौटिबेधै^३ भवेद्द्रसः ॥ ८७ ॥
 मृचरी जारणा प्रोक्ता—खेचरी^४ जारणां शृणु ॥ ८८ ॥
 हौरमुस्थानि रज्जानि^५ रसोच्छिष्टानि कारयेत् ।
 कटुतुम्बस्य बीजानि तस्वाह्नं^६ तु दापयेत् ॥ ८९ ॥
 महाजारसमायुक्तं^७ कस्त्वं कुर्व्याद्विचक्षणः ।
 वक्षसूषामुखे^८ चैव तन्मध्ये स्नापयेद्द्रसम् ॥ ९० ॥
 कतकं कनकं चैव^९-मिकीकृत्य^{१०} च मर्हयेत् ।
 पद्मरागप्रलेपेन^{११} रसे घ्रासं तु दापयेत्^{१२} ॥ ९१ ॥
 एकादशगुणं यावत् पद्मरागं तु सूतके ।
 रागजीर्णस्तु^{१३} देवेशि लिङ्गाकारो भवेद्द्रसः ॥ ९२ ॥
 रक्षितव्यं^{१४} प्रयत्नेन लोकपालाष्टकेन च^{१५} ।

- (1) K has an incomplete charana पुनर्जारितः. (2) K reads शृङ्खलिका. (3) K has an incorrect reading—कौटिबेधि. (4) K reads खेचरी. (5) K has an incomplete charana—हौरमुस्थानि. M has हौरमुस्थानि, which seems to be an error of the scribe. (6) M reads तस्वाह्नं. (7) K reads महाजारसमायुक्तं, which seems to be महाजारसंयुक्तं. (8) K has वक्षसूषामुखे. M has वक्षसूषामुखे. Both are inc. (9) K reads कतकं कनकं च, which is incomplete as well as tautological. (10) M reads मिकीकृत्य, which is not grammatical. (11) K has पद्मरागं प्रयत्नेन. (12) K reads कारयेत्. M reads रसे in lieu of रसे. (13) M reads रागजीर्णस्तु. (14) K reads रक्षितव्यं. (15) K has three letters only of this charana—लपु.....शु.....पु.....

पद्भासं सूतकेन्द्रस्य तेषु सर्वेषु दापयेत् ॥ १०३ ॥

भक्षितव्यं प्रयत्नेन^१ नत्वा च गुरुदेवयोः ।

सर्वसिद्धान्तमस्त्वत् देवताश्च विशेषतः ॥ १०४ ॥

सूर्च्छा^२दाहश्च^३ ततो जायते^३ नाम संशयः ।

आत्मानमुत्थितं पश्येत् दिव्यतेजो^४महाबलम् ॥ १०५ ॥

शङ्काहल^५निर्घोषैः सिद्धविद्याधरैः सह ।

इच्छया विचरेत्लोकान् कामरूपो^६ विमानगः ॥ १०६ ॥

देवाश्च^७ यत्र लीयन्ते सिद्धस्तत्रैव लीयते ॥ १०७ ॥

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि जारणा^८योगमुत्तमम् ॥ १०८ ॥

सृष्टं पादितं^९ सूतं सर्वदीर्घोष्कृतं ततः^{१०} ।

शाकपल्लवसारिणं विष्णुक्रान्ता^{११}रसेन च ॥ १०९ ॥

पलाश^{१२}पुष्पतोयेन भावितं गन्धकं समम् ।

समं^{१३} कृष्णाभ्रसत्त्वञ्च रसकक्षाष्टकं गुणम् ॥ ११० ॥

तीक्ष्णशुक्लोरगश्चैव कूर्मयन्त्रेण जारयेत् ।

- (1) After this we find two redundant charanas in K, which are as follow—रसे यासं तु दापयेत् । रक्षितव्यं प्रयत्नेन. (2) सूर्च्छागदाहं च, an incorrect reading in K. सूर्च्छादाहश्च, an incomplete reading in M. (3) K reads जायते, which is gram. inc. (4) M reads incorrectly दिव्यतेजो. (5) K reads संस्त्रकाहश्च, which appears to be incorrect. (6) K reads कामरूपो. (7) K reads देवा ये. (8) K reads आरभं. (9) K has सृष्टं पानिनं. (10) This charana is wanting in K, (11) M reads विष्णुक्रान्त. (12) K reads पलाश. (13) K reads सेवं.

काञ्चनं जारयेत् पश्चात् विड्योगिन पार्श्वेति^१ ॥ १११ ॥

ततः सिद्धं^२ विजानीयात् द्वैधं^३ शुक्लस्य दापयेत् ।

कर्मसंख्याप्रमाणेन नागो भवति काञ्चनम् ॥ ११२ ॥

अतः परं प्रवक्ष्यामि जारणाक्रममुत्तमम् ॥ ११३ ॥

घोजचूर्णानि तैलेन भावयित्वा पुनः पुनः ।

घोडशांशिन तद्भास^४मङ्गुल्या मर्दयेच्छनैः ॥ ११४ ॥

आर्द्रकादि ततो योगाद्^५-दातव्यं घोडशांशतः^६ ।

भूर्जे^७ दत्त्वा ततो देयं दोलायन्त्रे^८ विनिक्षिपेत् ॥ ११५ ॥

अहोरात्रेण तद्द्वैजं सूतकी ग्रसति^९ प्रिये ।

तमुद्धृत्य^{१०} रसं देवि खल्ले^{११} संमर्दयेत्ततः ॥ ११६ ॥

ततो यन्त्रे विनिक्षिप्य दिवारात्वं विडाम्बिना^{१२} ।

तप्तं समुद्धृतं^{१३} यन्त्रात् तप्तखल्ले^{१४} विमर्दयेत् ॥ ११७ ॥

मर्दयित्वाभ्रके^{१५} पिण्डे क्षिप्त्वा तत्र पुटं ददेत् ।

ततो गर्भं पतत्याशु जारयेत् तत्^{१६} सुखेन तु ॥ ११८ ॥

-
- (१) K reads पार्श्वेती, which is not gram. correct. (2) K reads
 यत्न. (3) K reads द्वैध. (4) K reads त यासं. (5) K
 has योग. (6) K has षोडश ततः. (7) K reads भूर्जे. (8) M
 reads डोलायन्त्रे. (9) सूतके ग्रसते is the reading in K, which is gram.
 incorrect. (10) K reads तमुद्धृत्य, which is not gram. correct.
 (11) All the MSS. spell खल्लं, which is not corroborated by any
 lexicon. (12) K reads दीपाम्बिना, which mars the metre. (13) M
 reads समुद्धृत. (14) K has तदा खल्ल. (15) K reads मर्दयित्वा रसे.
 (16) This is wanting in K.

दोलायन्त्रे ततो दक्षा¹ आर्द्रपिण्डे नपुंसकम्² ।
 ग्राहयेद्³दिवसे सृतो जरते यसते ततः⁴ ॥ ११८ ॥
 समजीर्णं ततो यावत् दोलायन्त्रविचक्षणः⁵ ।
 पश्चात् कच्छपयन्त्रेण समजीर्णं⁶ तु पार्व्वति ।
 तं ग्रासद्वादशाग्निं⁷ कच्छपेन तु आरयेत् ॥ १२० ॥
 यावदाद्रक⁸योगं च गर्भद्रावणमेव च ।
 पश्चात्त⁹ देवि निक्षिप्य पुटं दद्याद्विचक्षणः ॥ १२१ ॥
 अष्टाग्निं ततो ग्रासं गर्भद्रावञ्च पूर्व्ववत्¹⁰ ।
 कन्दोदरे¹¹ सूरणस्य तं विनिक्षिप्य सूतकम् ।
 पुटं तु जारितस्तावत्¹² यावत् कन्दो न दहति¹³ ॥ १२२ ॥
 पादाग्निं तु मूषाया¹⁴ ग्रासः सूत¹⁵ विधीयते ।
 पूर्व्ववच्च विडं दद्यात् गर्भद्रावणमेव च ॥ १२३ ॥
 एवं¹⁶ चतुर्गुणं जीर्णं सूतको बलवान् भवेत् ।

- (1) K reads दशा, which is inc. M reads डोलायन्त्रं. (2) This charana is wanting in M. (3) K has दक्षः. (4) जारते यमते रसः, a variant in K. (5) दोलायन्त्रेण विचक्षणः, a reading in K. M reads डोलायन्त्रं. (6) K has an incomplete reading- समजीर्णं. (7) K reads ग्रासं द्वादशाग्निं. (8) M reads ग्रासादाद्रकं, which is not intelligible. (9) K reads यथाभ. M reads पश्चात्. Both are un-intelligible. (10) M reads पूर्व्वकम्. (11) M reads कन्दोदरे. (12) पुटं जारितस्तावत्, a variant in M. (13) यावत् कन्दो न दहति, an incorrect variant in K. (14) मूषाया is the reading in K. (15) M reads सूतं. (16) K reads पक्षे.

ततः शलाकया आसान्^१ चम्बिस्वी यसते रसः^२ ॥ १२३ ॥

ततो रत्नानि आर्याणि^३ वक्ष्यमाण^४ क्रमेण तु ॥ १२४ ॥

अभ्रकं भ्रामकश्चैव^५ शंखनाभिं^६ तद्यैव च ।

रसानुपरसान् दस्त्रां^७ महाजारसमन्वितान्^८ ॥ १२६ ॥

वक्ष्यकन्दं वक्ष्यलता^९ मेघशृङ्गशृङ्गायसम्^{१०} ।

कटुतुम्बस्य वोजानि शृतलोहानि पाचयेत्^{११} ॥ १२७ ॥

सर्वाणि समभागानि शिखिशोणितमात्रितम्^{१२} ।

तावत्तं मर्दयेत् प्राञ्चो यावत् कश्चिद् दृढं भवेत् ॥ १२८ ॥

मूषा वल्लाकृतिश्चैव^{१३} कर्षय्या द्वादशैः सह ।

तन्मध्ये स्थापयेत् सूतम् अधोवातेन धामयेत्^{१४} ॥ १२९ ॥

आदौ तत्रैव दातव्यं^{१५} वक्ष्यमोषधलिपितम्^{१६} ।

शृङ्गते कोऽत्र^{१७} सन्देहो यथा तीव्रे हुताशने^{१८} ॥ १३० ॥

(1) K reads शंसम्.

(2) This charaṇa is wanting in M.

(3) K reads नामानि, which is gram. incorrect, the word नामा being an indeclinable. (4) K has वक्षमान.

(5) K reads भ्रामकश्चैव.

(6) M reads सुखनाभिः.

(7) K has रसानुपरसा दस्त्राः. M has रसा-

नवरसान्त्वा.

(8) K has महाजारसमन्वितम्. M has महाजारसमन्वितम्.

(9) कदम्बभा वृद्ध, an incomplete variant in K.

(10) K reads

मतायस, which seems to be an error of the scribe.

(11) M reads

सेचयेत्.

(12) शिखिशोणितसमन्वितं, a variant in K.

(13) मूषा

वल्लाकृतीश्चैव, a variant in K. मूषामत्याकृतिश्चैव, a variant in M.

(14) M

reads वयोवातेन धारयेत्.

(15) K has आदौ तावत् प्रदातव्यं.

(16) K

reads श्लेषन.

(17) K reads नाम.

(18) यथापूर्वं हुताशने, a variant

in K.

कुलिशेन पुटे दग्धे¹ कर्षन्वी² तेन मर्दयेत् ।

यावदेकादशगुणं कुलिशं³ जारयेत् पुनः ॥ १३१ ॥

सुदग्धशंखनाभिष⁴ मातुलुङ्गरसमुतः⁵ ।

सुक्ताफलं⁶ ततो देयं वज्रजोर्षे तु सूतके⁷ ॥ १३२ ॥

भनेन क्रमयोगेन ह्येकादशगुणं⁸ भवेत् ।

केवलं शिखिपिसस्य⁹ नीली¹⁰निर्यासमिश्रितम् ॥ १३३ ॥

नीलोत्पलानि¹¹ लिप्तानि प्रक्षिप्तानि तु सूतके¹² ।

रसे कल्पेऽहारागान् हीनरागान् परित्यजेत्¹³ ॥ १३४ ॥

रक्तानि शिखिपिसस्य¹⁴ महारत्न¹⁵समैन्वितम् ।

सद्गन्धं¹⁶ लेपयेत्तेन प्रद्रवेत्¹⁷ रसमध्यतः ॥ १३५ ॥

रजनीं चैव कुष्ठं च¹⁸ ब्रह्मनिर्यासभावितम् ।

जारणं पुष्यरागस्य तेनैव सह दापयेत् ॥ १३६ ॥

- (1) कुलसारिपुटे दग्धे, a variant in K. कुलिशनिपुटेदग्धे, a variant in M.
 (2) K reads कर्षाङ्ग. (3) K reads कुलीश. (4) K has नाभिस्तु.
 M has सुदग्ध शंखनाभिष. (5) M reads रसमुतम्. (6) M has
 सुक्ताफल.
 (7) वज्रजोर्षे, a variant in K. (8) K reads
 एकादशगुणं. (9) M reads पिष तु. (10) K has निलि. M has
 नीलि.
 (11) K reads निलिसधानि, which is unintelligible.
 (12) K reads भूतले. (13) In lieu of this hemistich, K has
 भनेन क्रमयोगेन एकादशगुणं भवेत्. (14) K has an incomplete charana
 रक्ता शिखिपिस स. (15) K reads महारत्न, which seems to be incorrect.
 (16) K has सरत्न (without any suffix.) (17) प्रक्षिपेत् is the read-
 ing in K. (18) रजनी चैव कसुक्ती, a variant in M.

बहुरत्नेषु^१ जीर्णेषु सङ्गराजेषु^२ सुव्रते ।
 रसेन्द्रो दृश्यते देवि नीलपीतारुणच्छविः ॥ १३० ॥
 शुभानि हेमपत्राणि शतांशिन तु लेपयेत्^३ ।
 पुटेन मारयेदेतदिन्द्रगोपनिभं^४ भवेत् ॥ १३८ ॥
 संस्पर्शाद्द्वेषयेत्सर्वमिदं हेम सृतं^५ प्रिये ।
 त्रिभागं सूतकीन्द्रस्य तेनैव सह सारयेत् ॥ १३९ ॥
 मूषामध्यस्थिते^६ तस्मिन् पुनस्तेनैव जारयेत् ।
 धूमवेधी भवेद्देवि पुनः सारितजारितः^७ ॥ १४० ॥
 अनेन क्रमयोगिन यदि जीर्णा त्रिमृङ्खला^८ ।
 वेधयेन्नात्र^९ सन्देहो गिरिपाताल^{१०}भूतलम् ॥ १४१ ॥
 पार्श्वस्थीतिः^{११} प्रदृश्येत चोर्ध्वं^{१२} नैव तु दृश्यते ।
 भूचरं तं विजानीयात् रसेन्द्रं^{१३} नात्र संशयः ॥ १४२ ॥
 तेनाश्रान्तगतिर्देवि^{१४} योजनानां शतं व्रजेत् ।
 दिव्यतेजा^{१५} महाकायो दिव्यदृष्टि^{१६}महाबलः ॥ १४३ ॥

- (1) K reads बहुरत्नेषु. (2) K reads सङ्गराजेषु. (3) शला-
 क्षिणातुलेपयेत्, an incorrect variant in K. (4) K reads नीभं, which is
 unusual. (5) महं हेम त is an incomplete reading in K. (6) K
 has मूषामध्ये स्थिते. (7) पुनः सारितसारितः, a variant in M. (8) K
 reads त्रिसंखला. (9) वेधयनात्र is an incorrect reading in K.
 (10) K reads पाषाण. M reads भूतलः, which is gram. inc. (11) K
 has an incomplete reading पा.....न्याति. (12) K reads ऊर्ध्वं.
 (13) M reads रसेन्द्रो, which is inc. (14) K reads गति देवि. M
 reads तेनाश्रान्तगतिर्देवि. (15) K has दिव्यतेजो. (16) K reads दिव्या दृष्टि.

बर्ज्ज्वरोगविनिर्मुक्तो जोवेदाचन्द्रतारकम्¹ ।
 तस्य मूत्रपुरोषं तु सर्ज्ज्वलोहानि विध्यति ॥ १४४ ॥
 समजोर्षेण वज्जेण हेन्ना च सहितेनः च ।
 अग्निस्थो जारयेल्लोहान्² बन्धमायाति सूतकः ॥ १४५ ॥
 सारयेत्तेन वोजिनः सहस्रमपि³ वेधयेत् ।
 सारितं जारयेत्⁴ पश्चात् लेप्यं क्षेप्यं सहस्रशः⁵ ॥ १४६ ॥
 सारयेत्⁶ तंन वोजिन लक्षवेधमवाप्नुयात् ।
 अनेन क्रमयोगिन कौटिवेधी भवेद्भ्रसः ॥ १४७ ॥
 केवलं तु यदा वज्जं समजोर्षं तु जारयेत् ।
 बद्धः⁷ सूतस्तदा ज्ञेयो निष्कम्पो निरुपद्रवः ॥ १४८ ॥⁸
 अग्निस्थो जायते सूतः शलाकां⁹ यसते क्षणात् ।
 ष्ठाग्निना धाम्यमानो¹⁰ यसते सर्ज्ज्वमादरात्¹¹ ॥ १४९ ॥
 चरते जरते सूत¹² आयुर्द्रव्य¹³ प्रदायकः ।

- (1) जीवेन्द्राकर्तारकं, a variant in K. (2) K. reads जारयेल्लोहं.
 M reads जायते लोहान्. (3) समस्रमपि is the reading in K.
 (4) K reads जारितं. (5) लोप्ये क्षेप्य सहस्रशः, a variant in K. क्षेप्यं
 क्षिपसहस्रतः, a variant in M [For the explanation of क्षेप्य and क्षेप्य vide
 रत्न.स. Chap. VIII. v. 80.] (6) K reads सासयेत्, which seems to
 be incorrect. M reads धारयेत्. (7) B reads बद्ध (without विसर्ग).
 (8) This śloka is not found in M. (9) M₂ reads शलाका.
 (10) B and M have धाम्यमाने. K has ष्ठाग्निप्राम्यमानेन. None appears
 to be gram. correct. (11) M has सर्ज्ज्वपारदान्. (12) जरते
 जरते सूत, a variant in B. रसते जारते सूते, a variant in K. (13) B.
 reads आयुर्द्रव्यः, which is incorrect.

मूषास्यं धमयेत्। सूतं हठाग्नी नैव कम्पते^२ ॥ १५० ॥
 जारयेत् सञ्चरन्नानि बहः^३ खेचरतां^४ नयेत् ।
 इति^५ लोहेऽष्टगुणितं^६ जीर्णं स्याद्रसबन्धनम् ॥ १५१ ॥
 लोहानि सत्त्वं त्रिगुणं द्विगुणं^७ कनकं तथा ।
 धूमावलोकवेधी^८ स्यात् भवेन्निर्वाणदो रसः^९ ॥ १५२ ॥
 आटावष्टगुणं जार्थं व्योमसत्त्वं महारसम्^{१०} ।
 समं ह्रैमदशांशिन वष्परन्नानि जारयेत् ॥ १५३ ॥
 सञ्चं^{११} च जारयेद्द्वयं तदासौ^{१२} खेचरो रसः ।
 भ्रमेत् प्रदक्षिणावर्त्तः कोटिवेधी च जायते ॥ १५४ ॥
 समे तु पन्नगे जीर्णे दशवेधी भवेद्रसः ।
 द्विगुणे शतवेधो स्यात् त्रिगुणे तु सहस्रकम्^{१३} ॥ १५५ ॥
 चतुर्गुणेऽयुतं^{१४} देवि क्रमेणानिन^{१५} वर्धयेत् ।

- (1) K reads धमते. M reads धामयेत्. (2) B has नैव कम्पते. M has नावकम्पते. (3) M reads बहः. (4) K reads खेचरतां.
 (5) The portion commencing from इति and ending in जारयेत् (153) is not found in K, only the following portion is found after भवेद्रसः (155).—गुणोता जीर्णं स्याद्रसबन्धनं लोहसत्त्वं त्रिगुणं त्रिगुणं कनकं तथा ४८ धमलोहकवेधी स्याद्भवेन्निर्वाणदो रसः । M reads इष्ट in lieu of इति. (6) B reads गुणोता, which is inc. (7) M reads त्रिगुणं. (8) धूमावलोहकवेधी is the reading in B. (9) B reads रसः. (10) Two Siokas are wanting in B, beginning from this word. (11) K reads सम. (12) M reads तथासौ. (13) सहस्र च त्रिगुणे, a variant in B. सहस्र च चतुर्गुणे, a variant in K. (14) K reads पचगुणेऽयुतं. (15) K reads incompletely क्रमेणानि वर्धयेत्.

उत्तरोत्तरद्वयं तु¹ जारयेत्² तत्र पन्नगम् ॥ १५६ ॥
 कुटिलं पन्नगं आर्यं तत्र³ संख्याक्रमेण तु ।
 तद्वादमेति देवेशि⁴ कोटिवेधी भवेद्भसः ॥ १५७ ॥
 वरुणा दानवेन्द्रेण⁵ भञ्जितो भस्मसूतकः⁶ ।
 आरितं हादशगुणं⁷ यत्र तौर्ण्यं सुरेश्वरि ॥ १५८ ॥
 भञ्जयित्वा⁸ पलैकं तु दानवो बलदर्पितः ।
 जगदुत्पाटितं⁹ तेन कैलासोऽपि च चूर्णितः¹⁰ ॥ १५९ ॥
 तत्र मया क्षणं ध्यात्वा¹¹ दृष्ट्वा तन्मायया कृतम्¹² ।
 आरितं पन्नगे सूतं¹³ समांशं शिलया कृतम्¹⁴ ॥ १६० ॥
 तेन सूतेन संलितं त्रिशूलं हिमशैलजे¹⁵ ।
 तेन शूलैर्न निहतो दानवो बलदर्पितः ॥ १६१ ॥

- (1) M has उत्तरोत्तरद्वयं. (2) B reads आरयेत्. (3) B reads आर्यतेऽथ. (4) तत्वातिमेतु देवेशि, a variant in B. दत्त्वा तु.....देवि is an incomplete variant in K. (5) K reads दानवेनापि. M reads कुरिषा दानवेन्द्रेण. (6) K reads भञ्जपूतकः, which is evidently the error of the scribe. M reads सूतकम्. (7) K has वा दशगुण. M has आरितहादशगुणं. (8) M reads रञ्जयित्वा. (9) B reads जगदुत्पाटितं. K reads जनदुत्पाटितं, which is not intelligible. (10) कैलास-नपि चूर्णितः, an incorrect variant in K. (11) तत्र काले मघातुत्वा, a variant in B. तद्दृष्टिकालमय, a variant in M. Both the readings are unintelligible. (12) B reads मद्दृष्ट्वा मायया कृत. K reads कृत. M reads कृत्वा दृष्ट्वा मायया कृतम्, which mars the metre. (13) K reads पन्नगे सूतैः. M reads पन्नगं सूत. (14) M reads सङ्घ. (15) B reads रसवे जले. K reads शूलशूरसि शैलजे. M reads रसवज्जलम्.

ह्रम श्ल्वं¹ तथा तीक्ष्णं वाजरं च पडालकम्² ।
 रोहणं काम्तलोहं च³ जारयेत्तत्त्वसंख्यया ॥ १६२ ॥
 एकके⁴ रसरराजोऽयं बहः⁵ खेचरतां नयेत्⁶ ।
 गम्भनागे द्रुत⁷ देवि जारणां सुकरां शृणु⁸ ॥ १६३ ॥
 आदी⁹ संगोधितं सूतं रजनीचूर्णसंयुतम्¹⁰ ।
 मर्दयेद्यवावदाकृष्णं¹¹ चालयेदुष्णकाञ्चिकैः ॥ १६४ ॥
 एवं मुहुर्मुहुर्वृष्टी गम्भनागे द्रुतिं चरेत्¹² ॥ १६५ ॥
 नागस्य सूत्र¹³ देवेशि वत्सस्य महिषस्य वा¹⁴ ।
 आवर्त्यावर्त्य भुजगं¹⁵ सप्त वारान् निषेचयेत्¹⁶ ॥ १६६ ॥

- (1) B reads रसश्ल्व. K reads समश्ल्व. (2) वाजरं च पडालकं, a variant in B. नारसल पडालक, a variant in K. [Vide ante 7th Paṭala, v. 107.] (3) Both B and M read काञ्चिकोह. च. (4) K reads एकके (without any suffix). (5) M reads बह, which is incorrect. (6) B reads नयन्, which is inc. (7) B has गम्भनागे द्रुत. K has गम्भनागद्रुत. M has गम्भनागद्रुत. (8) कुदपां शृणु, an incorrect reading in B. कुरया शृणु, a reading in K, which has no sense. (9) M reads अद्य. (10) रजनीचूर्णसंयुत, a variant in K. रजनीचूर्णमिश्रितम्, a variant in M. (11) B reads यावदोहक, which seems to be the error of the scribe. (12) गम्भनागद्रुति चरेत्, a variant in B. गम्भनाग. द्रुति चरे, a variant in K. Both the texts are inc. (13) K reads सूत्र, which is not correct. M reads नरस्य सूत्रे. (14) M has च. (15) B reads सप्तवारं, which is incorrect. आवर्त्यावर्त्य नाग, a variant in K. (16) B reads सप्तवारं. K reads सप्तवारं निषेचयेत्, wherein the last term is incorrect.

कृत्वा¹ कण्टकवेध्यानि तस्य पत्राणि सुन्दरि ।
 चतुर्थांशप्रमाणेन² गन्धकस्य तु योजयेत् ॥ १६७ ॥
 प्रसार्थं लाक्षापटलं³ रोमाणि⁴ तदनन्तरम् ।
 ऊर्ध्वं गन्धकचूर्णं च⁵ ततो नागदलं तथा⁶ ॥ १६८ ॥
 गन्धकं नरलोमानि लाक्षायाः पटलं⁷ क्रमात् ।
 ऊर्ध्वं प्रसार्थं संस्थाप्य⁸ सूत्रवर्त्ति⁹ तु कारयेत् ॥ १६९ ॥
 करञ्जतल¹⁰मध्ये तु दशरात्रं निधापयेत्¹¹ ।
 दोसायभागां तां वर्त्ति¹² संडश्या तु विधारयेत्¹³ ॥ १७० ॥
 तां द्रुतिं पातयेत् पात्रे सौवीरटङ्कणान्विते¹⁴ ।

- (1) K reads एवं. (2) B reads चतुर्थांशप्रमाणेन. M reads चतुर्थांशे प्रमाणेन. Both are incorrect. (3) B reads लाक्षापट, which seems to be the error of the scribe. (4) B reads रोमाणि, which is inc. M reads रामाणि, which is also inc. (5) B reads गन्धकचूर्णं च. K reads तु. M reads ऊर्ध्वं. (6) नागादलस्य, an incorrect reading in B. K reads स्या, which is inc. (7) B has लक्षायाः. M has पाटल. Both the readings are inc. (8) This charaṇa and the next are wanting in K. M reads सन्धाप्य instead of संस्थाप्य. (9) B has सूत्रे वर्त्ति. (10) K reads कारजतल. (11) K has त्रियोजयेत्. M has दशरात्रेण दापयेत्. (12) B reads वा वर्त्ति. K reads दोसमयगतां वर्त्ति. M reads दोसो इयाया तावर्त्ति, which is unintelligible. (13) संडस्य तु विधारयेत्, a variant in B. संडस्य तु विधारयेत्, a variant in K तथापि विधारयेत्, a variant in M. (14) मौचीहटिकान्विते, an incomplete reading in B. सौवीरधटिकान्विते, a reading in M.

काचकूप्याश्च^१ मध्ये तु तसैलं स्थापयेत् प्रिये^२ ॥ १७१ ॥
 कृत्वा गोस्तनमूषायां^३ लिप्तायां शिलया रसम् ।
 चतुःषष्ट्यादिभागेन^४ ज्ञात्वा देवि बलाबलम् ॥ १७२ ॥
 गन्धनागद्रुतिं दत्त्वा तां मूषां सुरवन्दिते^५ ।
 गर्त्तं गोमयसंपूर्णं विन्यस्य पुष्टपाचनम् ।
 दद्यात् करीषतुषयोः^६ प्रष्टतिहितयेन च^७ ॥ १७३ ॥
 दद्यादजीर्णशंकायां^८ सिद्धवज्जीरसस्य तु^९ ।
 चतुर्बिन्दून् पुष्टे^{१०} प्राग्बदेयं^{११} प्रतिदिनं भवेत् ॥ १७४ ॥
 जारणाचिगुणात् सूतो^{१२} भवेज्जम्बूफलप्रभः^{१३} ॥ १७५ ॥
 मादिकं सत्त्वमल्पाख्यं मृतनागसमन्वितम् ।
 मूषागतं भवेदद्यावत्^{१४} काचं^{१५} दत्त्वाधरीत्तरम् ।

- (1) Both B and K read काचकूपस्य. (2) K reads पुनः.
 (3) B has गौस्तनमूषायां. K has गोस्तनमूषायां. (4) B reads पातेन.
 (5) K reads तु सुखमुद्रिते. (6) करीषतुषये, an incorrect reading in
 B. करीषतुषयोः, a reading in M, which seems to be the error of the
 scribe. (7) प्रष्टतिहितयेन च, a variant in K, which is gram. inc.
 M has प्रष्टत instead of प्रष्टति. (8) B reads संकायां, which is gram.
 incorrect. (9) K reads शीघ्रवज्जीरसेन तु. M reads सिद्धवज्जीरसस्य तु.
 (10) B and K read चतुर्बिन्दुपुष्टे. (11) K has प्राग्बदेयं, which has
 no sense. (12) जारणाचिगुणा सूता, a variant in B. जारणाचिगुणे सूतो,
 a variant in M. (13) भवेज्जम्बूफलं प्रभः, an incorrect reading in B.
 (14) भवेदद्यावत्, a reading in B. भवेददुह, a reading in K. (15) The
 word काच is not found in K.

एवं द्वादशवारांसु^१ सुभ्रातं रञ्जितं^२ भवेत् ॥ १७६ ॥

तेन पक्वं वोज्ज्वर्यं पारदे पादभागिकम्^३ ।

मर्दितं चणकास्त्रेण चणान्नर्भद्रुतिर्भवेत्^४ ॥ १७७ ॥

गर्भद्रुतिर्न चेदेवि^५ वर्षिकाहयगन्धयोः^६ ।

रक्तसिन्धुह्मवालेकं^७ टङ्गणाशुगपुञ्जतः^८ ।

कस्त्रेण लिप्तं पुटितं^९ वोजं गर्भं द्रुतं^{१०} भवेत् ॥ १७८ ॥

वोजी पादाहं^{११} तुस्यांशे जीर्णे वेधं करोति सः ।

दशषोडशभागिन द्वाविंशतिं^{१२} च क्रमात् ॥ १७९ ॥

संयोज्य त्रिगुणां रीतिं^{१३} तारे तारावशेषितैः^{१४} ।

- (1) K reads द्वादशवारैस्तु. M reads द्वादशवारस्तु, which is incorrect.
 (2) B reads रञ्जतं. K reads रञ्जन. (3) B reads घुनभागिक. M reads पारद वोजभागिकम्.
 (4) B has गर्भं द्रुतिर्भवेत्. K has an incomplete text—चणान्नर्भवेत्.
 (5) गर्भद्रुतिर्न चेदेवि, a variant in K, which is partly incorrect. (6) K has चणकाहयगन्धयोः. M has यन्त्रिकाहयगन्धयोः. Both seem to be inc.
 (7) रक्तसिन्धुह्मवालेकं, an incorrect variant in B. सुसैधववालेकं, a variant in K. रक्तसिन्धुह्मवालेकं, a variant in M.
 (8) B reads पुञ्जतः. M reads कङ्कणाशुगपुञ्जतः.
 (9) M has खल्लेन लिप्तं पुटितं, which seems to be inc. (10) B reads गर्भद्रुति. K reads वोजगर्भं द्रुत. M reads वोजगर्भद्रुत. All are gram. inc.
 (11) B reads पादाहं, which is not correct. (12) B reads द्वाविंशतिं.
 (13) The portion beginning from this charana and ending in सन्तःत्रिगुणां (vs. 180 & 181) is wanting in B. M reads त्रिगुणां, which is gram. inc.
 (14) K reads तारावशेषितैः.

तारारिष्टमिदं लिप्ता^१ तेन सूतेन वेधयेत् ॥ १८० ॥
 अतः परन्तु संस्कारं^२ वक्ष्ये नागाभ्रजारणम् ।
 करवीरारुणां^३ देवि चूर्णयित्वा मनःशिलाम् ॥ १८१ ॥
 भावयेद्द्विशतिं वारान्^४ यवचिञ्चारसेन तु ।
 तेन कल्केन संलिप्य नागपत्रं प्रयत्नतः^५ ।
 कर्षनलेन^६ विपचेत् यावत्तत् चूर्णितं भवेत् ॥ १८२ ॥
 रसकस्य च भागांस्त्रीन्^७ भागेकं दरदस्य च^८ ।
 पिषयेन्नातुलुङ्गेन पादगन्धं^९ शिलाविषम् ॥ १८३ ॥
 कल्केनानेन लिप्तायां^{१०} मूषायां^{११} पुटपाचितम् ।
 तं नागं धमयेदेवं^{१२} समधा हेमवद्भवेत् ॥ १८४ ॥
 पीताभ्रकं त्वेकदलं^{१३} लिप्तायां^{१४} मरिचेन तु ।
 मूषीयां धातमग्न्याभं सीभाञ्जनरसे^{१५} क्षिपित् ॥ १८५ ॥

- (1) तारारिष्टमिदं लिप्त, a variant in K. (2) K reads सुलभं.
 (3) K reads करवीरारुण, which is incorrect. (4) K reads विजति-
 वार. M reads विजतीम् वारान्, which is inc. (5) K reads संलिप्य
 नागपत्रं प्रयत्नतः. (6) B reads कर्षनलेन. K reads कर्षनलेन. M reads
 कर्षनलेन. [But the real word is कर्ष + नल = कर्षनल = करीषादि. Vide
 ante कर्षयति, v. 131.] (7) B reads भागास्त्रीन्. K reads रसकस्य तु
 भास्त्रीन्. M reads रसकस्य अनुभांशः. All the readings are incorrect.
 (8) M has विभागे कन्दरस्य च. (9) B reads पादगन्ध. K reads पादगन्ध,
 (10) M reads लिप्तायाः. (11) K reads मूषायां, which is incorrect.
 M reads मूषायाः. (12) K reads धमयेदेवं, which is inc. (13) त्वेक-
 दलो is the reading in M. (14) M reads लिप्ताया, which is gram.
 inc. (15) B reads सीतोऽञ्जनरसे.

वातयेत् पूर्वविधिना तत् सत्त्वं हेमभास्वरम्^१ ॥ १८६ ॥

षट्त्वं रक्षितनागस्य सत्त्वं पौताम्बकस्य च^२ ।

स्रोस्तन्यकाचधूमोत्थ^३-गुम्हायस्त्रान्तटङ्गचैः ।

तुल्येन संयुतेमैतन्नागाभ्रं^४ इन्द्रितं^५ भवेत् ॥ १८७ ॥

क्रिंवारनाल^६सिद्धार्थ-धूमसारिष्टकासुष्टैः^७ ।

मर्दयेन्निदिग्ं सूतं^८ दोलायां^९ स्वेदयेत् स्रुष्टम् ॥ १८८ ॥

पुनर्नवामेषन्टङ्गो-सर्पाञ्चीकस्तकसंयुतम् ।

अथासुरो^{१०}सिन्धुविषं भरिषेः परिपेषितैः^{११} ।

दोलायन्त्रे पुनरपि^{१२} स्वेदयेद्द्विसप्तत्रयम्^{१३} ॥ १८९ ॥

अष्टमांशिन नागाभ्रं चारयित्वा^{१४} सुरेष्टरि ।

शिलाभागद्वयं चैकं सिन्धुसौवर्चलं^{१५} भवेत् ॥ १९० ॥

टङ्गाहं विषपादश्च^{१६} विङ्गः पिष्ठाष्टमांशतः^{१७} ।

(1) तत् सत्त्वं हेमभास्वरम्, a variant in M. (2) K reads तु.

(3) B reads धूमोत्थं. K reads धूमोत्थ. M reads धूमोत्थं. All the texts appear to be incorrect. (4) B has संयुतेरैतन्नागाभ्रं. M has सिन्धुसौ-

रिषेनांश. (5) K reads इन्द्रितं. (6) M reads क्रिंवारनाल.

(7) धूमसारिष्टकासुष्टैः, a variant in K. धूमसारिष्टकासुष्टैः, a variant in M.

(8) K has an incorrect reading—मर्दयेन्निदिग्ं भूतं. (9) M reads

दोलायां. (10) B reads अथासुरि. (11) भरिषेः परिपेषितैः, a variant in M. (12) दोलायन्त्रे च रत्नं, a variant in K. M reads

दोलायन्त्रे. (13) B has an incorrect reading—स्वेदयेद्द्विसप्तत्रयं चत्तं.

(14) K reads चारयित्वा. (15) B has सिन्धुसौवर्चलम्. (16) K

reads टङ्गाहं विषपादश्च. (17) M has विङ्गः पिष्ठाष्टमांशतः, which seems to be incorrect.

त्रिदिने^१ कच्छपे जार्थमेवं^२ जार्थन्तुं षड्गुणम्^३ ॥ १८१ ॥
 शैलं तुत्योरगं^४ ताम्रं तीक्ष्णघोषारकाञ्चनम्^५ ।
 क्रमदृढमिदं तुत्यं ताप्यसत्त्वनिपातनात्^६ ॥ १८२ ॥
 हेमावशेषं तर्हीषं पादांशं^७ मातुल्याभसा ।
 चारयेद्रसराजस्य आरयेत् कनकान्वितैः^८ ॥ १८३ ॥
 ताप्यसौवर्चलशिला-गन्धकासीस^९टङ्कणैः ।
 पद्मयन्त्रे^{१०} निवेश्याथ कोलं दत्त्वा सुरेश्वरि ॥ १८४ ॥
 धमेद्दिनत्रयं^{११} मन्दं यावद्दीजं द्रुतं^{१२} भवेत् ।
 तमेव समजोर्णन्तु^{१३} वक्त्रो निष्कम्पनं रसम्^{१४} ॥ १८५ ॥
 ततः षड्गुण^{१५}वर्जिन सारणा^{१६}क्रमयोगतः ।
 तारारिष्टमहिं शुल्बं^{१७} सहस्रांशिन वेधयेत् ॥ १८६ ॥
 विषगन्धकताप्याभ्र^{१८}-काकविष्टा घनध्वनिः ।

- (1) K reads त्रिदिन. (2) B reads सेव. M reads सेव. (3) K has षट्स. (4) K reads शैल तुत्योरगः. M reads शैलं दुग्धारग.
 (5) तीक्ष्णघोषारककनात्, a variant in B. (6) Both K and M read निवापनात्. रस.स. says "निवापणं पातनसप्तमुक्तम्" Chap. VIII. v. 60.
 (7) K reads पचांशं. (8) K reads कनकान्वितैः. (9) K reads कासीस. (10) K reads पद्मपत्रे. (11) K reads erroneously धमेद्दिनत्रयः. (12) B reads erroneously द्रुतं. (13) B has सजार्णं तु, which is defective. K has समजोर्णं तु. (14) K reads निःकम्पित रसं. निष्कम्पन रसः is the reading in M, which is unintelligible.
 (15) K reads षट्गुण. (16) The letter ऋ is wanting in K. (17) B reads लङ्घयन्. K reads तारारिष्टमहिंशुल्ब. (18) B reads ताप्याभ्र. K reads ताप्योभ्र. M reads तासाभ्र.

सहदेवो व^१ङ्गिणिला कल्केन क्रमते रसः^२ ॥ १८७ ॥

मूर्च्छितो मृतसूतश्च^३ जलूकाबन्ध एव च^४ ।

चतुर्थो मूर्त्तिबन्धस्तु^५ पट्टबन्धस्तु^६ पञ्चमः ।

भस्मसूतश्च खोटश्च संस्कारात्^७ सप्तधा रसः ॥ १८८ ॥

नागवर्ण^८ भवेत् सूतं विहाय घनचापलम् ।

लक्षणं दृश्यते यस्य मूर्च्छितं तं वदन्ति हि ॥ १८९ ॥

भार्द्रत्वश्च घनत्वश्च^९ तेजोगीरवचापलम्^{१०} ।

यस्यैतानि न दृश्यन्ते^{११} तं विद्यान्मृतसूतकम्^{१२} ॥ २०० ॥

नानावर्णं तथा स्रष्ट्वं^{१३} द्रुतं योगी जलूकवत्^{१४} ।

बध्यते^{१५} सूतकं यच्च^{१६} जलूकाबन्ध^{१७} लक्षणम् ॥ २०१ ॥

- (1) The letter व is wanting in B. (2) B reads रसः. (3) B reads मृतसूतश्च, which is incorrect. M reads मृतसूतश्च, which is evidently an error of the scribe. (4) B reads बधमेव च, which is incorrect. (5) B and K read मूर्त्तिबन्धस्तु. (6) K reads पट्टबन्धश्च. (7) M reads खोटश्च संस्काराः. (8) B and K read नानावर्णं. (9) भार्द्रत्वं चपलत्वं च, a variant in K. M reads चापलत्वं, which seems to be inc. (10) M reads चापलः, which is gram. inc. (11) रसस्यैतानि दृश्यन्ते, a variant in M, which conveys just the opposite sense. (12) विद्यान्मृतसूतकम्, a variant in K. तं विद्यान्मृतसूतकम्, a variant in M. (13) B reads स्रष्ट्वं, which appears to be inc. (14) B has द्रुतं योगी, which is inc. K has योगी पाण्डुवत्, which seems to be incorrect. M has योगी, which is also inc. (15) B reads बध्यते, which is inc. K reads बध्यते. (16) K reads यच्च. Another reading is सूतको यच्च. (17) K reads जलूकाबन्धः.

गुरुत्वमरुणत्वञ्च^१ तेजसा सूर्यसन्निभम् ।
 शिखिमध्ये धृतं^२ तिष्ठेत् मूर्त्तिबन्धस्य^३ लक्षणम् ॥ २०२ ॥
 शलाकाजारणाद्वापि^४ मूर्त्तिबन्धत्वमिष्यते ॥ २०३ ॥
 श्वेतं पीतं गुरु तथा सृद्दु सिक्थक^५सन्निभम् ।
 अग्निसध्ये यदा^६ तिष्ठेत् पट्टबन्धस्य^७ लक्षणम् ॥ २०४ ॥^८
 कृष्णं श्वेतं तथा पीतं^९ नोलं^{१०} भस्मनिभं तथा ।
 चपलत्वं यदा^{११} नष्टं भस्मसूतस्य^{१२} लक्षणम् ॥ २०५ ॥
 कुक्कुटाण्डनिभं^{१३} सूतं यदा लवणभेदि च^{१४} ।
 आवर्त्तते^{१५} रसस्तद्वत् खोटकस्य च^{१६} लक्षणम् ॥ २०६ ॥
 अथवा कृदने स्त्रिभं^{१७} रश्मिना सृद्दुना द्रवेत् ।

- (1) K has गुरुत्वं मरुणत्व च, which is incorrect. (2) B reads धृत. M reads द्रुत. (3) K reads मूर्त्तिबन्धस्य. (4) This charaṇa and the next are not found in K. M reads शलाकाधारणाद्वापि. (5) B reads सिक्थक. M reads सिद्धक. (6) M reads यथा. (7) B has पट्टबन्धस्य here ; but it has mentioned पट्टबन्ध in the 198th śloka. (8) This śloka is not found in K. (9) B reads रक्तपीत instead of पीतं, which mars the metre. K reads भेदिभेत् instead of कृष्णं श्वेत. M reads कृष्णश्वेतं. (10) M reads नील (without any suffix). (11) M reads यथा. (12) B and M read भस्मसूतक. (13) B has an erroneous reading—कुक्कुटांगण्डनिभं. (14) K reads लवणसंघर्ष. M reads लवणभेदि च. Another reading is पट्ट भेदि भवेद्यदा. (15) K and M read आवर्त्तते. Another reading is आवर्त्तितं पुनस्तद्वत्. (16) B reads खोटकस्य. M reads चोटकस्य. (17). B reads स्त्रिभ.

अक्षयं कठिनं खेतं^१ खोटाबन्धस्य लक्षणम् ॥ २०७ ॥^२
 खोटाद्यस्तु ये पञ्च^३ विहाय जलुकाकृति^४ ।
 हठाग्रौ धामिताः सन्ति^५ न तिष्ठत्येव^६ मूर्च्छितः ॥ २०८ ॥
 तरुणादित्यसंकाशो नानावर्णः^७ सुरेश्वरि ।
 वेधयेद्दं हलोद्गामि रञ्जितो रसभैरवः ॥ २०९ ॥
 शोधनं सूतकस्यादौ शासमानमतः परम् ।
 जारणं व्योमसत्त्वस्य सर्वसत्त्वस्य^८ जारणम् ॥ २१० ॥
 गर्भवाङ्मृदुतिः पद्यात् सुवर्णस्य तु जारणम् ।
 दिव्यौषधिपुटः^९ पद्यात् रत्नबन्धमतः परम्^{१०} ॥ २११ ॥
 रञ्जनञ्च ततो देवि जारणा चानुसारणा^{११} ।
 क्रामणञ्च ततो देयं^{१२} सूतकस्य विचक्षणैः ॥ २१२ ॥
 एवं क्रमं तु यो वेत्ति तस्य सिद्धिर्न संशयः ॥ २१३ ॥

(1) B reads कठिनञ्चेत.

(2) This śloka is not found in M.

(3) खोटाद्यस्तु ये पञ्च, a variant in K. खोटादेयस्तु ये पञ्च, a variant in M. Both the readings are incorrect.

(4) विद्यया जलुकाकृतिः, a variant in K. विद्यया जलुकाकृतिः, a variant in M. Both of them are incorrect.

(5) हठाग्रौ धामिताः सन्ति, an erroneous reading in B. अग्रौ धामिताः, an incomplete reading in K. हठाग्रौ धामिताः, a reading of unintelligible sense.

(6) K reads संतिष्ठत्येव, which is just the opposite in sense.

(7) B reads नामवर्णं.

(8) K reads सर्वं सत्त्वस्य, which is inc.

(9) B reads पुटः K reads दिव्यौषधोपुटे. M reads दिव्यो-
षधपुटः.

(10) K reads रत्नबन्धमतः परः. M reads रत्नबन्धमतः परम्.

(11) K reads चानुसारणात्. M reads जारणाचानुसारणौ Both seem to be inc.

(12) K reads क्रामणम्. M reads देयः, which is gram. inc.

वेधकं यस्तु जानाति¹ देहे लोहे² रसायने ।
 तस्य जन्म³ जरा व्याधिर्नश्यत्येव न संशयः ॥ २१४ ॥
 देहे तु पञ्चरत्नानि⁴ नागं वज्रं तथायसम्⁵ ।
 क्रामणं रसराजस्य भेषजं व्याधिनाशनम्⁶ ॥ २१५ ॥
 औषधैः⁷ क्रमते सूतो योगशक्तिक्रमेण⁸ तु ।
 क्रमते⁹ व्याधिसंघाते षंसते दुष्टमामयम् ॥ २१६ ॥
 तस्य तु क्रामणं ज्ञात्वा¹⁰ ततो वैद्यैरुपाचरेत्¹¹ ।
 क्रामणेन विना सूतो न क्रमेत्¹² अ च वेधयेत् ।
 देहलोहामयान् सर्वान्¹³ हृद्या स्यात् केवलं¹⁴ अमः ॥ २१७ ॥
 यस्य रोगस्य यो योग¹⁵स्तेनैव सङ्ग¹⁶ योजयेत् ।
 रसेन्द्रो हरति व्याधीन्¹⁷ नरकुञ्जरवाजिनाम् ॥ २१८ ॥

- (1) वेधकं यो न विजानाति, a variant in B, wherein न is incorrect.
- (2) M reads देहदेहे, which is incorrect. (3) The word जन्म is not found in B. (4) B reads दहे, which is inc. M reads पञ्चरत्नानि, which is also inc. (5) नागवर्गं तथायसि, a variant in M. (6) B has व्याधिनाशने. (7) K reads औषधिः. (8) B has योगशक्ति-क्रमेण. M has स.२ उक्तः क्रमेण. (9) M reads क्रामते, which appears to be inc. (10) B reads ज्ञात्वा. K reads क्रामणं. M reads तत्तन् क्रामणकं वाच. (11) वैद्यैरुपाचरेत्, a reading in B. (12) B reads क्रामेत्. K reads कर्मात्. (13) K has देहलोहामयान् संघान्. M reads देहलोहामयान् सर्वात्. (14) K reads केवलः. M has रसः स्यात् केवलामयः. (15) M reads यो योगः, which is gram. inc. (16) K reads स instead of सङ्ग. (17) B reads व्याधिं. K reads हरते व्याधिं.

आरीटो बलमाधत्ते^१ सूर्च्छिती व्याधिनाशनः ।
 बहेन खेचरोसिद्धिः^२ मारितेनाजरामरः^३ ॥ २१८ ॥
 विशिषाद्वाधि^४शमनो गन्धकेन तु^५ सूर्च्छितः ।
 ओषध्या घातितः^६ सूतो यथा भूयो^७ न जीवति ॥ २२० ॥
 स हि क्रामति लीहेषु^८ तेन^९ कुर्याद्रक्षायनम् ।
 तन्नामाचक्ष देवेशि किमन्यच्छोतुमिच्छसि^{१०} ॥ २२१ ॥

इति श्रीपार्व्वीतीपरमेश्वरसंवादे^{११}

रसाण्ये रससंहितायां

बालजारणो नाम^{१२}

एकादशः पटलः ॥ ११ ॥

- (1) K reads चरोने. M reads आदौ चपलमाधत्ते, which is senseless. [For the explanation of आरीटो vide रस.स. Chap. XI, v. 60.] (2) बहन्तु विचरोसिद्धिः, a variant in K. बहेन खेचरोसिद्धिः, a variant in M. (3) मारितेन जरामरः, a reading in B and M. मारोतिनाजरामरः, a reading in K. Both the readings seem to be incorrect. (4) B reads विशिषान्याधि. K reads विशिषाध्याधि. (5) The letter तु is not found in K. (6) K has ओषध्या पातितः. M has चाषध् (without any suffix). (7) M reads पतेद्भवो. (8) स हि क्रामति लीहेषु, a variant in B, wherein the first स is redundant. K reads देहेषु. (9) K reads न instead of तेन. (10) K reads नर्हसि. (11) This is wanting in B and M. (12) B, K and M read बालजारणो नाम : but this is not strictly correct.

द्वादशः पटलः ।

—०००—

श्रीदेव्युवाच ।¹

श्रीषधी² कीदृशी नाथ रसमूर्च्छाकरो शुभा ।

केन वा भस्मसूतः³ स्वात् केन वा खोटबन्धनम्⁴ ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच⁵ ।

शृणु भंरवि यत्नेन⁶ रहस्यं रत्नबन्धनम् ।

ब्रह्मविष्णुसुरेन्द्राद्यै⁷र्न ज्ञातं बोरवन्दिते⁸ ॥ २ ॥

गङ्गायमुनयोर्मध्ये प्रयोगो नाम⁹ राक्षसः ।

तस्यासने¹⁰ वरारोहे क्षणाद्वध्नेत¹¹ सूतकः ॥ ३ ॥

निशाचरस्य पत्राणि¹² गृह्णीयात् साधकोत्तमः¹³ ।

अधो निष्पाडितं¹⁴ देवि रसो¹⁵ भवति चोत्तमः ॥ ४ ॥

- (1) This is wanting in M. (2) K reads श्रीषधी. M reads श्रीषधी, which is gram incorrect. (3) K reads सूतमय. (4) K reads बधन, which is incorrect. M reads कीदृशनम्, which is senseless. (5) M reads only भैरवः. (6) B reads शृणु देवि प्रयत्नेन. (7) K has ब्रह्मेन्द्राद्यै. M has शिवेन्द्राद्यै. (8) अज्ञात सुरवन्दिते, a variant in M. (9) K reads प्रयोग नाम. M reads प्रायोगो नाम. (10) K has तस्यासने. This charant and the next are wanting in M. (11) K reads erroneously क्षणाद्वध्नेत. (12) K reads पत्राणि, which is incorrect. (13) M reads साधकोत्तमः, which is absurd. (14) B reads अधो. K reads निर्पाडित, which is inc. M reads निष्पीडित. (15) M has रस, which is not correct.

रसं संसर्षी¹ तेनैव दिनानि चोष्णि वार्त्तिकः² ।
 आरोटं³ बन्धयेत् क्षिप्रं गगनं तत्र जारयेत् ॥ ५ ॥
 तेन⁴ पत्ररसेनैव साधयेद्गगनं पुनः ।
 सप्तधा भावितं तेन वृषणैः⁵ सहैकतः ।
 यन्त्रे विद्याधरे देवि मगनं तत्र जारयेत् ॥ ६ ॥
 मासमात्रेण देवेशि⁶ जोर्यते तत् समं समे⁷ ।
 समजोर्णे रसे देवि शतवेधो भवेद्द्रसः ॥ ७ ॥⁸
 निशाचररसे देवि गन्धकं भावयेत्ततः ।
 भावयेत् सप्तवारं तु द्विपद्याश्च⁹ रसेन तु ॥ ८ ॥
 तारस्य पत्रलेपेन¹⁰ अर्द्धार्द्धकाञ्चनीसप्तमम्¹¹ ।
 गन्धके समजोर्णेऽस्मिन्¹² शतवेधो रसो भवेत्¹³ ॥ ९ ॥

- (1) B reads समर्ष, which is gram. incorrect. (2) M reads वार्त्तिकः, which is evidently an error of the scribe. (3) K reads षार्वट. (4) The following three hemistichs commencing from तेन are wanting in K. (5) M reads वृषणैः. (6) मासमात्र तु देवेशी, an incorrect variant in M. (7) श्रीयत तु समे सम, a variant in B. जिर्णति तत् समं समः, a variant in K. जोर्यते तु समं समे, a variant in M. (8) This hemistich is not found in M. (9) K reads द्विपद्याश्च. M reads द्विपद्याश्च. Both the readings are inc. [The first seems to be द्विपद्याश्च, and the second द्विपद्याश्च. द्विपा- द्विपटी द्विपा- द्विका = नागकेसरद्वय.] (10) तारस्यपत्रलेपेन, an incorrect variant in K. M reads पत्रलेपेन, which is not correct. (11) B reads काञ्चनीसप्तमः. K reads काञ्चनीसप्तम. M reads अर्द्धार्द्धकाञ्चनीसप्तमम्. (12) M reads सम-जोर्णैः; which is inc. (13) M reads भवेद्द्रसः.

पुनस्तं गन्धकं दत्त्वा पत्रलेपे रविं हरित्^१ ।
 तं रविं तारमध्ये तु त्रिगुणं वाहयेत्ततः^२ ॥ १० ॥
 हेमाहं मिलितं^३ हेम माटकासमतां व्रजेत्^४ ।
 पुनस्तं गन्धकं साक्षाद्भावयित्वा द्रुतं^५ कुब ॥ ११ ॥
 रसेन्द्रं^६ मर्हयेत्तेन गतदेहं तु^७ कारयेत् ।
 लेपमात्रेण तेनैव कुष्ठानष्टादश^८ प्रिये ।
 अथो भगन्दरं लूतां^९ शिरोरोगांश्च^{१०} नाशयेत् ॥ १२ ॥
 निशाचररसे भाव्यं^{११} सप्तवारं तु^{१२} तालकम् ।
 तेनैव घातयेद्दण्डं^{१३} वण्डं तारे^{१४} तु निर्वहेत् ॥ १३ ॥

- (1) B has हनेत्, which is gram. incorrect. K has रवौ हने. M has पत्रलेपरवि. (2) वाहये ततः, an incorrect reading in B. (3) K reads हौषध, which is inc. M reads हेमाहं, which is also incorrect. (4) K reads माटकासमतां. M reads erroneously मावकासमतां व्रजेत्. (5) B reads द्रुतं. K reads द्रुत. M reads द्रुत. We have adopted the reading in D (Deccan MS.) which begins from this charana, the previous portion of the text being wanting. (6) D reads रसक. (7) B reads गतदेहं. M reads गतदेहान्. Both are inc. (8) कुष्ठानष्टादशान् प्रिये and कुष्ठानष्टादशान् प्रिये are incorrect readings in K and M respectively. (9) अथो भगन्दरं लूता, an incorrect variant in K. अथो भगन्दरलूतो, a variant in M, which seems to be inc. (10) Both D and M read शिरोरोगांश्च. (11) B has निशाचरे रसे. D has भाव्ये. (12) B reads सप्तवारः तु, which is gram. incorrect. (13) K reads वाहयेद्दण्डे. M reads घातयेत् अण्डं. (14) B and M read वण्डतारे. D and K read तारे निर्वहेत् पर.

तं तारं जारयेत्^१ सूतं तत्सूतं बन्धनं व्रजेत्^२ ।
 लेपमात्रेण तेनैव चतुःषष्टितमो भवेत् ॥ १४ ॥^३
 चतुःषष्टितमे^४ भागे शुल्लवेधं^५ तु दापयेत् ।
 शुल्लं तु दापयेत्तारे तत्तारं काञ्चनं भवेत् ।^६
 तत्तारं जायते श्रेष्ठं^७ धर्मकामार्थमोक्षदम् ॥ १५ ॥
 निशाचरस्य पुष्याणि^८ सूक्ष्मचूर्णानि कारयेत्^९ ।
 पलानि^{१०} दश चूर्णस्य रसैर्धात्र्यास्तु भावयेत्^{११} ॥ १६ ॥
 घृतेन मधुनालोद्य^{१२} नवभाण्डे^{१३} विनिक्षिपेत् ।
 धान्यराशौ निधातव्यं त्रिसप्तदशं सुरेश्वरि ॥ १७ ॥
 तेन भक्षितमात्रेण बलोपलितवर्जितः^{१४} ॥ १८ ॥

- (1) D and K read भावयेत्. (2) D and K read बधनं भवेत्. M reads बन्धनं व्रजेत्. (3) This hemistich is wanting in B and M. (4) This hemistich is wanting in D. K reads चतुःषष्टितमो, which is incorrect. (5) K reads शुल्ल वेधं. (6) This hemistich is wanting in B and M. (7) M reads जारयेच्छ्रेष्ठं, which seems to be inc. (8) All other texts read पुष्याणि. but M only reads पुष्याणि. We suppose the latter to be correct. since पलाणि is already mentioned in verse 4. (9) चूर्णानि तु कारयेत्, a variant in D. चूर्णानि कारयेत्, a variant in K. (10) M reads पलानि, which is incorrect. (11) त्रिराश्या यस्तु भावयेत्, a variant in D. त्रिराश्यास्तु भावयेत्, a variant in K. दशै धात्र्या विभावयेत्, a variant in M. (12) B reads मधुनालोद्य. K reads मधुनालोद्य. Both are inc. (13) B reads नवभाण्ड. D reads नव भाण्ड. (14) K reads निजं, which is not correct.

वल्कलं सूक्ष्मचूर्णं¹ तु मधुना सहितं² लिहत् ।
 अर्धमासप्रयोगेण³ प्रत्यक्षोऽयं⁴ भवेत् प्रिये ॥ १८ ॥
 तस्य मूत्रपुरीषेण शुल्वं भवति काञ्चनम् ।
 मासमात्रप्रयोगेण पन्नगः⁵ काञ्चनं भवेत् ॥ २० ॥
 ग्राह्यं⁶ तत्फलतैलं वा⁷ यन्त्रे पातालसंज्ञके⁸ ।
 तेन तैलेन देवेशि रसं संकीचयेद्बुधः ॥ २१ ॥
 तत्क्षणाज्जायते देवि⁹ पटवद्भो महारसः¹⁰ ॥ २२ ॥
 कटुकं कङ्कणं कार्यं¹¹ रसलिङ्गे वरानने¹² ।
 संकीच्य मारणं¹³ तेन कर्त्तव्यं परमाहुतम्¹⁴ ॥ २३ ॥
 निशाचररसे क्षिप्तं समवारं तु भास्करम् ।

- (1) D reads सूक्ष्मचूर्णं. (2) D reads समीत, [perhaps मसित-
 स्रक्कर.] M reads मापित. (3) अर्धमासं तयोग, an incorrect reading
 in D. (4) B and K read प्रत्ययोऽय. D reads प्रत्ययोग्य, which is inc.
 (5) M reads पन्नग. The MS. B is wanting about 250 slokas from
 this (20th) śloka. (6) M reads ग्राह्य, which is not accurate here.
 (7) D, which begins from this portion, reads erroneously तत्फलतैलम्.
 K reads तत्फलतैलेन. M reads तत्फल तैलेन. (8) M reads मसितं
 (9) तत्क्षणादेव जायते, a variant in M. (10) D wants the term महा.
 K reads खाटवद्भो महारसः. M reads पटवद्भो महारसः. (11) D has
 an absurd reading—करकं कङ्कणं सां कार्यं. M reads कटुक instead of कटुक.
 (12) D reads रसलिङ्ग. K reads रसलिङ्ग परायणं. M reads रसलिङ्गेवरानने.
 (13) K reads संकीचमारणं. M reads संकीचमारणं. (14) D reads
 परमहुतम्. M reads erroneously परमलुतम्.

कालिकारहितं तेन जायते^१ कनकप्रभम् ॥ २४ ॥
 तत्तारेण समं वाह्यं^२ तेन सिक्तं तु वापितम् ।
 दशांशं वेधयेत्^३ सूतं दश पीतं शतम् च^४ ॥ २५ ॥
 शतं वेधयते लक्षं सहस्रं कोटिवेधकम् ।
 दशांशं कोटिवेध^५ स्यात् कोटिवेधि समेन च^६ ॥ २६ ॥
 पुनरन्यं प्रब्रूयामि रसब्रह्मं सुदुर्लभम्^७ ॥ २७ ॥
 शैलोक्यजनना या स्यादोषधी^८ अजनायिका^९ ।
 तस्याः सम्मर्कमात्रेण^{१०} बद्धस्तिष्ठति पारदः ॥ २८ ॥
 समाहं मर्दितस्तस्या^{११} महीपथ्या रसेन सः^{१२} ।
 शतांशेनैव वेधेन^{१३} कुरुते दिव्यकाञ्चनम्^{१४} ॥ २९ ॥
 द्विसप्ताहं रसे तस्या मर्दनाद्वरवर्णिनि^{१५} ।

- (1) M has कालिका, which is a tautology. (2) D reads सवाह्य, which is incorrect and incomplete. M reads वाह्य. (3) M reads दशा वेधयते. (4) D reads रसेन वै. K reads रसेन च. (5) All the texts read कोटिवेधी, which is not gram. correct. (6) M reads तु. (7) तु दुर्लभ is the reading in D. (8) D and K have या सा शीयधी. M has यस्यादोषधी, which is inc. (9) D reads अजनायिका. K reads अजनायिका. M reads अज्ञनायिकम्. (10) तथा संसृष्टमात्रेण, a variant in M. (11) M has समाहोमर्दितस्तस्या, wherein मर्दित is inc. (12) महीपथिरसेन सः, a variant in K. M reads महीपथ्या रसे रसः. (13) D reads विधेन. M reads शतांशेन तु वेधेन. (14) D reads दिव्यकाञ्चनः, which is inc. (15) D reads वरवर्णिनी, which is gram. inc. K reads द्विरवर्णिनि, which is unintelligible.

लक्षणेधो रसः साक्षादष्टौ^१ लोहानि काञ्चनम्^२ ॥ ३० ॥
 चिसमाह्वेन देवेभि दशलक्षानि विध्यति^३ ।
 चतुर्थे षेव^४ समाह्वे कोटिवेधो महारसः ॥ ३१ ॥
 खेदतापननिर्घृष्टो^५ महीषध्या रसेन तु ।
 ददाति खेचरो सिद्धिनिवारितगोचरः^६ ॥ ३२ ॥
 कामयेत् कामिनोर्ना तु सहस्रं दिवसान्तरे ।
 नष्टायाः षडश्वस्य^७ त्रैलोक्यं च भवेद्भूसैः^८ ॥ ३३ ॥
 महीषध्या रसेनैव^९ मृतसञ्जीवनं^{१०} भवेत् ।
 अनेन घातयेत्^{११} स्रुतं पञ्चावस्थं^{१२} कुरु प्रिये ॥ ३४ ॥
 अतस्व दापयेत्स्यं^{१३} हस्तपादौ तु^{१४} मर्हयेत् ।
 तस्य तु प्रविशेज्जीवो^{१५} मृतस्यापि बरानने ॥ ३५ ॥

- (1) D reads साक्षादष्टौ. (2) M reads विध्यते. (3) D reads
 चिसमेत्. दश लक्षा च विध्यति, an incorrect reading in K. (4) D reads
 नेव, which is inc. (5) खेदतापननिर्घृष्टो, a variant in D. खेदतापन-
 निर्घृष्टो, a variant in K. खेदतापनिकषेव, a variant in M. None is correct.
 (6) समावरितगोचरः, a variant in D. मन्विवारितगोचरः, a variant in K.
 Both are gram. inc. (7) K has नष्टायाः तदश्वस्य. M has नष्ट-
 चाषाः षडश्वस्य. (8) K reads भवेद्भूसैः. त्रैलोक्यं भवेद्भूसैः, an incomplete
 variant in M. (9) K reads रसे षेव. (10) D has मृतसञ्जीवनं.
 K has मृते सञ्जीवनं. (11) K reads घातयेत्. (12) D reads
 पञ्चावस्थं. M reads पञ्चावस्थं, which seems to be inc. (13) D reads
 दापयेत्स्यं. K reads दापयेत्स्यं. Both are incorrect. (14) M reads
 हस्तपादेषु. (15) K reads नखेन in place of तस्य तु. M reads प्रविशन्
 जीवो.

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धं सुदुर्लभम्^१ ।
 नरसाररसेनैव^२ क्षणाद्^३बध्येत सूतकः^४ ॥ ३६ ॥
 नरसाररसं दत्त्वा^५ द्विपदीरजसा सङ्घ^६ ।
 दिगन्ते बन्धमायाति^७ सर्व्वलोहानि रक्षयेत्^८ ॥ ३७ ॥
 नरसाररसेनैव^९ जीर्णं षड्गुणपन्नगो^{१०} ।
 तारि तान्नेऽपि वा देवि^{११} भावयेत्तं मनःशिक्षाम्^{१२} ॥ ३८ ॥
 निर्गन्धा जायते सा तु^{१३} घातयेत्तद्द्रसायनम्^{१४} ।
 द्विपदीरजसा साङ्घं^{१५} निःसत्त्वः पन्नगो भवेत्^{१६} ॥ ३९ ॥

(1) M reads वरानने. (2) D reads नरकरसारसव्यर्णेन. K reads नरकारस्य पन्नेन M reads नरकसारसदर्मनेन. All the readings seem to be incorrect. [नरसार has different designations in different texts ;—as नरकसा and नरकसार.] (3) D reads क्षणाद्. (4) M reads सूतकम्. (5) नरकसारसे दत्त्वा, a variant in D. नरकसाररसे दत्त्वा, a variant in K. नरकसारसे दत्त्वा, a variant in M. (6) D reads सङ्घ, which seems to be the error of the scribe. (7) M reads बन्धमायाति, which is incorrect. (8) D reads रक्षति. K reads रजति. (9) D and K read नरकसारसेनैव. (10) जीर्णः षड्गुणपन्नगः, a variant in D. This charaṇa and the next are wanting in M. (11) तारिताम्नेऽपि वा देवी, an incorrect variant in D. (12) K reads भावयेत्ता, which seems to be incorrect. M reads भावयेत्तु मनःशिक्षाः. (13) K has वाङ्मय, which is incorrect. M reads घातुः. (14) घातयेतेन पन्नगं, a variant in K. घातयेतेन पन्नगम्, a variant in M. (15) D has द्विपदीरजसा साङ्घे. M has साङ्घ. (16) D reads निःसत्त्वपन्नगो भवेत्. K has an incomplete reading— निःसत्त्वपन्नगं. M has निःसत्त्वं पन्नगो भवेत्, which is not correct.

नरसाररसेनैव^१ जीर्णे षड्गुणपन्नगे^२ ।
 तारे ताम्नेऽपि वा देवि^३ कौटिविधौ भवेद्द्रसः ॥ ४० ॥
 नरसाररसस्तन्व्ये भावनाः^४ सप्तधा पृथक् ।
 रसेन्द्रं दापयेद्वासं^५ यन्त्रे विद्याधराह्वये ॥ ४१ ॥
 जीर्थते^६ गगनं देवि निर्मुखं च^७ वरानने ।
 नरसाररसेनैव^८ कौटमारीरसेन च^९ ।
 द्वावयेत्तगनं देवि^{१०} तीक्ष्णं लोहञ्च पन्नगम् ॥ ४२ ॥
 नरसाररसेनैव हनूभृत्या रसेन च ।
 जायते काञ्चनं^{११} दिव्यं निषेकाद्^{१२}भाष्करप्रिये ॥ ४३ ॥
 नरसाररसे दत्त्वा^{१३} मञ्जिष्ठारक्तचन्दनम्^{१४} ।

- (1) D and K read नरकसारसेनैव. M reads नरकसाररसेनैव. (2) जीर्णेषड्गुणपन्नगः, a variant in D. (3) This hemistich and the next are wanting in M. D reads erroneously देवौ. (4) D has नरकसारसारसास्तन्व्ये भावितः, which mars the metre. K has नरकसारसस्तन्व्ये. (5) रसेन्द्रे पापयेद्यासं, a variant in D. रसेन्द्रे दापयेत् वासं, a variant in K. रसेन्द्रे दापयेत् शासं, a variant in M. (6) D reads जीर्थते, which has no sense. (7) D reads निर्मुखं च. (8) D and K read नरकसाररसेनैव. M reads नरकसाररसेनैव. (9) सिन्धु-दुत्तुपाररसेन च, a reading in D. सिन्धुसाररसेन च, a reading in K. (10) This charaṇa and the next three are wanting in D and K. (11) D reads जायते काञ्चनं. M reads कानकं. (12) M reads निषेकाद्. (13) नरकसाररसे दत्त्वा, a variant in D and M. नरकसारसं दत्त्वा, a variant in K. (14) The MS. M has the following hemistich after चन्दनं— तारे ताम्नेऽपि वा देवि कौटिविधौ भवेद्द्रसः, which we have not adopted as it seems to us redundant.

स्वरसे मर्हयेत् पश्चात्^१ पञ्चमं देवि सेचयेत् ॥ ४४ ॥
 तत्क्षणात् काश्चनं दिव्यं सप्तवारं निषेचितम्^२ ।
 रविष्टुष्टं तु^३ तं देवि पञ्चमं त्रिगुणं प्रिये ॥ ४५ ॥
 तच्छुक्लं^४ हेमसंकाशं तारपञ्चांशं^५योजितम् ।
 षष्टमांशयुतं हेम^६ हेमकर्मणि चौषधम्^७ ॥ ४६ ॥
 नरसाररसे^८ भाव्यं सप्तवारं तु द्विगुणम् ।
 तेनैव घातयेत्सीष्णं^९ भस्मीभूतत्वमादिशेत्^{१०} ॥ ४७ ॥
 तद्भस्म ताम्रपिष्टं तु^{११} त्रिगुणं तेन निर्वहेत् ॥ ४८ ॥
 तच्छुक्लं हेमसंकाशं तारमष्टांशं^{१२}योजितम् ।

- (1) D reads स्वरसो. M reads मर्हयन्त्याष, which is incorrect. (2) K and M read निषेचित. (3) K reads रविष्टुष्टे तु, which is incorrect. M reads रविष्टुष्टे तु, which is grammatically incorrect. (4) K reads तच्छुक्ल, which is incorrect. M reads तत् शुक्ल, (without any suffix), which is gram. incorrect. (5) D and K read तारं पञ्चांश, which seems to be inaccurate. (6) This word is wanting in K. (7) हेमकर्म-निरीषधम्, a variant in M. (8) D reads नरकसारसे. K reads नरकसारसे. M:reads नरकसारसे. (9) तेनै तीष्ण घातयेत्, an incorrect variant in D. K has तापयेत्तीष्णं. M reads घातयेत् शुष्णं. (10) K reads मादिशेत्. M reads भस्मीभूतत्वमादिशेत्, which is incorrect. (11) D reads ताम्रपिष्टं तु. K reads ताम्रपिष्टे तु. M reads ताम्रपुष्टे तु. (12) M reads तारे चाष्टांश.

तारहेम^१ समांशं तु^२ द्विगुणं पित्तलं^३ भवेत् ॥ ४८ ॥
 नरसाररसे भाव्यं^४ रसकं^५ सप्तवारतः ।
 तं रसं^६ रसकं चैव तीक्ष्णं लोहं च^७ पक्वगम् ।
 नरसाररसेनैव^८ तेनैवैकत्र मर्दयेत्^९ ।
 तत्पचाज्जायते बन्धी^{१०} रसस्य रसकस्य च ॥ ५० ॥
 तीक्ष्णं नागं^{११} तथा शुल्बं रसकेन^{१२} तु रक्षयेत् ।
 समस्तं^{१३} जायते हेम कुष्माण्डकुसुमप्रभम्^{१४} ॥ ५१ ॥
 पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसत्रयं सुदुर्लभम्^{१५} ॥ ५२ ॥

- (1) D has तारहेम. K has तारे हेम. M has तारं हेम.
 (2) Both D and M read erroneously समांशं तु and समांसन्तु respectively. (3) K has द्विवारं द्वावर्षं प्रजायते सतितं, which is absurd. M has द्विवर्षं पतितं. (4) नरकसाररसे भाव्यं, a variant in D. नरकसारसे भाव्यं, a variant in K. This charana is wanting in M. (5) K reads नरकं. M reads रसेकं. (6) D reads नरसे. This charana and the next three are not found in M. (7) D has तीक्ष्णं पक्वाहं च, which is inc. K has तीक्ष्णलोहं च. (8) D and K read नरकसारसेनैव. (9) तेनैवैकत्र विमर्दयेत्, a variant in K. (10) K and M read बन्धी, which is gram. incorrect. (11) M reads तीक्ष्णनागं. (12) D reads रसेकेन, which seems to be an error of the scribe. (13) M reads क्वचित्, which is unintelligible. (14) हेम कुष्माण्डकुसुमप्रभम्, a variant in D. लसार्धं कुसुमप्रभम्, a variant in M, wherein the first term is incorrect. (15) D reads चं सुदुर्लभं. This hemistich and the next are wanting in K.

कंकालखेचरी नाम चोवधी परमेस्वरि^१ ।
 तस्यासौलं तु संगृह्य^२ माघखेचरि^३संयुतम् ।
 भावयेत्^४ दिनमेकान्तु पात्रे भास्करनिर्भिते ॥ ५२ ॥
 द्वितीये वासरे प्राप्ते^५ वज्ररत्नं^६ तु घातयेत् ।
 अगले धामयेत्तत्^७ सुतप्तज्वलनप्रभम्^८ ॥ ५३ ॥
 कंकाल^९खेचरीमैले वज्ररत्नं निषेचयेत्^{१०} ।
 दशवारं^{११} निषिक्तं तु भस्माकारं हि^{१२} आयते ॥ ५५ ॥
 तथेमपक्ववीजं तु^{१३} तेन भस्मसमं कुह^{१४} ।
 त्रिभागं^{१५} टङ्कणं दत्त्वा अश्वमूषागतं^{१६} धमेत् ।
 तत्प्रणाभिलसति हन्तं^{१७} वज्ररत्नं च^{१८} काष्मणम् ॥ ५६ ॥

- (1) D reads परमेस्वरै. M reads चोवधी: Both are incorrect. (2) This charana and the next three are wanting in D. K reads संघाद्य, which is not correct. (3) M reads अखखेचरि. (4) K reads स्थापयेत्. (5) D reads प्राप्ते. M reads द्वितीयवासरे. (6) K reads वज्रं रत्नं. (7) M reads यानयन्तु, which is senseless. (8) सुतप्तज्वलनप्रभम्, a variant in D. सुतप्तज्वलनप्रभम्, a variant in K. सुतप्तज्वलनप्रभम्, a variant in M. (9) K reads कंकाल. (10) वज्ररत्नं निषेचयेत्, a variant in D. (11) K reads दशवारं, which is incorrect. (12) D reads तु. (13) तथेमपक्ववीजं तु, a variant in D. (14) D has तेषामेन भस्मसमं कुह, wherein the first part seems to be incorrect. (15) M reads erroneously त्रिभाटः. (16) K reads अश्वमूषागतं (where अ = ए). (17) D reads वद, which has no clear sense. (18) D and K have तु.

चन्द्रह्रिम^१ वरारोहे समं जारयते यदि ।

कोटिवेधी रसो देवि^२ लोहान्यष्टौ च विध्यति^३ ॥ ५७ ॥

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धं^४ सुदुर्लभम् ॥ ५८ ॥

सवीजा चौषधी याद्या^५ काचिद्दुष्प्रलता^६ प्रिये ।

मन्त्रसिंहासनी नाम द्वितीया देवि खेचरी^७ ।

पातालयन्त्रे तत्तैलं गृह्णीयात्साम्भोजने^८ ॥ ५९ ॥

तस्य तैलस्य मध्ये तु प्रक्षिपेत् खेचरीरसम्^९ ।

मेदिनी^{१०}यन्त्रमध्ये तु स्थापयेत्तु^{११} वरानने ॥ ६० ॥

पूर्व्वीषध्या तु तद्देवि^{१२} गगनं मेदिनीतले^{१३} ।

रसयासं^{१४} ततो दत्त्वा मर्दनात्^{१५} गोलेकं^{१६} कुरु ॥ ६१ ॥

- (1) K reads चन्द्र ह्रिम. (2) D reads देवी, which is incorrect.
 (3) D reads वेधति. M has लोहाष्टौ च विविद्धति. (4) D has रसबन्ध,
 which is grammatically incorrect. (5) सवीजमौषधी याद्या, an
 incorrect variant in D. सवीज चौषधी याद्या, a variant in K. सवजा चौषधी
 याद्या, an incorrect variant in M. (6) D reads क्विचित्. K reads
 क्विचित् दुष्प्रलता. (7) D reads त्रिविधा देवि खेचरी, wherein the first term
 is incorrect. K reads द्वितीया देवि खेचरी, which is partly incorrect.
 (8) M reads ताम्भोजनम्, which is not correct. (9) क्षिपेत् खेचरी-
 रसः, a variant in D, which is partly incorrect. (10) D reads मेदिनी.
 (11) M reads स्थापयित्वा. (12) पूर्व्वीषध्या तु तं देवी, a variant in D.
 पूर्व्वीषध्या तु तद्देवि, a variant in M. Both seem to be incorrect. (13)
 D reads मेदिनित्रले. K reads मेदिनित्रले. M reads मेदिनीत्रलम्. (14)
 M reads erroneously समेयास (15) D reads मर्दनात्. (16) M
 reads लाहकं.

बद्धा¹ पोटलिकां² तेन गगनं तेन जारयेत्³ ।

समे⁴ तु गगने जीर्णे बद्धस्तिष्ठति सूतकः ॥ ६२ ॥

भस्त्रा⁵फूलकारयुक्तेन⁶ धाम्यमानेन नश्यति⁷ ।

काकविठासमं रूपं समजीर्णस्य जायते⁸ ॥ ६३ ॥

द्विगुणे गगने जीर्णे षष्ठी लोहानि संहरेत् ॥ ६४ ॥

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसवन्धं सुदुर्लभम् ॥ ६५ ॥⁹

शिवदेहात् समुत्पन्ना ओषधी तुरसिंहनो¹⁰ ।

जारयेद्बन्धकं सा तु¹¹ जारयेत् सापि तालकम्¹² ॥ ६६ ॥

काञ्चनं जारयेत् सापि¹³ रसेन्द्रं सा च बद्धयेत्¹⁴ ।

प्रवालं जारयेत् सा तु¹⁵ गगनं द्रावयेत् तथा¹⁶ ।

- (1) This is wanting in D. (2) M reads पटलिका. (3) भागं तं तेन जारयेत्, a variant in D. M reads चारयेत्. (4) D reads सम. (5) D has भस्त्र, which is not accurate. (6) M has भाल्कारणात् यन्त्रेण, which is absurd. (7) D reads नश्यति. K reads नश्यति. (8) D reads जारयेत्. M reads सम जीर्णस्य. (9) This hemistich and the next are not found in D. (10) K reads औषधी. M reads तद्गुणोऽङ्गी. (11) We do not find गन्धकं सा तु in K. (12) M has मानयेत् सा पटालकम्. The portion beginning from this charana and ending in बद्धश्चातयेत् सा तु is not found in K. (13) D has जारयेय्यामि, which is an error of the scribe. (14) रसेन्द्रस्यापि बन्धनान्, a variant in D. (15) D reads भावयेत्सात्, which seems to be भावयेत्सात्. (16) M reads तत्

वज्रघ घातयेत् सा तु^१ मर्ज्वसत्त्वं च^२ पातयेत् ॥ ३७ ॥
 (जारयेत् मर्ज्वलीहानि सत्त्वान्यपि च पाचयेत् ।)^३
 हरींदरीरसे न्यस्य^४ गोमृङ्गे तु वरानने ।
 धान्यराशौ निधातव्यं मृतं तिष्ठति सूतकम्^५ ॥ ३८ ॥
 दिव्यौषध्या रसेनैव^६ रसेन्द्रः सुरवन्दिते^७ ।
 ममे तु कनके जीर्णं दशकोटीसु^८ वेधयेत् ॥ ३९ ॥
 पञ्चमे लक्षकोटिसु^९ षड्गुणैः स्वर्णवेधकः^{१०} ।
 सप्तमे धूमवेधे स्यात् अष्टमे त्ववलीकतः^{११} ।
 नवमे शब्दवेधे स्यात्^{१२} दत्त ऊर्ध्वं^{१३} न विद्यते ॥ ३० ॥

(1) वचं तु घातयेत् वा तु, a variant in D, wherein वा is incorrect.
 (2) D reads तु. (3) We have got this hemistich only in K, which we have printed within brackets.
 (4) हरींदरीरसे न्यस्य, a variant in K. इन्द्रितैरसमन्यस्य, a variant in M.
 (5) मृतमिच्छति सूतकः, a variant in D. मृतमिच्छति सूतकः, a variant in K. मृतं तिष्ठति सूतकम्, a variant in M. We have adopted the above after collating all the texts.
 (6) दिव्यौषधिरसेनैव, a variant in M.
 (7) D reads रसेन्द्रो सुरवन्दिते, which is grammatically incorrect. K reads रसेन्द्रो, which is also incorrect. M reads रसेन्द्र.
 (8) K has दशकोटि तु. M has दशकोटिम्.
 (9) K has लक्षकोटि तु. M has लक्षकोटी तु.
 (10) D reads स्यात् स वेधयेत्. (11) D reads अष्टमवलीकतः. M reads अष्टमवलीकतः.
 (12) D has नवमे दशमे वेधे स्यात्, which mars the metre and the sense.
 (13) K reads इतो ह्यु, which is not correct.

भ्रमन्ति पश्यन्ते मूढाः^१ कुलीपधिविवर्जिताः^२ ।
 दृष्ट्वीपधि^३रसानाञ्च नैव सिद्धिः प्रजायते ॥ ७१ ॥
 तस्मात् सर्वप्रयत्नेन ज्ञातव्या तु कुलीपधी^४ ॥ ७२ ॥
 दिव्यीपधी चतुःषष्टिः^५ कुलमध्ये व्यवस्थिता^६ ।
 नैव जानन्ति मूढास्ते^७ देवमोहिनि^८ मोहिताः ॥ ७३ ॥
 चादिव्यासु दृष्ट्वीपधी^९ जायन्ते^{१०} गिरिमहरे ॥ ७४ ॥
 दृष्ट्वीपध्या रसे सूतं^{११} नैव वचं कदाचन^{१२} ।

- (1) D reads भ्रमन्ति पश्यन्ते मूढाः. K reads भ्रमन्ती पश्यन्ते मूढाः, where-
in the first term is inc. (2) कुलीपधिविवर्जिताः, a variant in D.
(3) D has वलीपधी. K has दृष्ट्वीपधी. M has दृष्ट्वीपधि. (4) D
reads erroneously ज्ञातव्यो तु कुलीपधीः. K reads also incorrectly ज्ञात-
व्यासु कुलीपधीः. M reads ज्ञातव्या तु कुलीपधीः, which is incorrect.
(5) दिव्यीपधीचतुःषष्टी, a variant in D and K, which is incorrect.
M reads दिव्यीपधि चतुःषष्टि, which is also incorrect. (6) K
reads व्यवस्थिताः, which is not correct. M reads कुलमध्ये which is incor-
rect. (7) नैव जानन्ति मूढाः सा, a variant in D. K reads नैव
जानन्ति मूढास्ते, which is grammatically incorrect. M reads नैव जानन्ति
मूढास्मान्. (8) D and K read erroneously शिवसायैव, which
ought to be शिवसायैव. (9) D has चादिव्यासु वलीपध्या, which is
grammatically incorrect. M has also an incorrect variant—चादि-
व्यासु वलीपधी. (10) D reads जायते, which is incorrect. (11)
D has दृष्ट्वीपधीरसे सूतं. दृष्ट्वीपध्या विहीनास्ते, a variant in M. Both
are incorrect. (12) K reads वचं, which is incorrect. मन्
जानन्ति ते. a variant in M.

अक्षयं च^१ वरारोहे वक्रिमध्ये न^२ तिष्ठति ॥ ७५ ॥
 न खोटो नैव वाहसु नैव द्रव्यं करोति सः ।
 किं तत् द्रव्यं प्रकुर्वीति धाम्यमानो न तिष्ठति ॥ ७६ ॥^३
 पत्रे पाके कटे छेदे^४ नैव तिष्ठति काञ्चने^५ ।
 न वेधं च शतादूर्ध्वं^६ करोति स रसः^७ प्रिये ॥ ७७ ॥
 यावन्न बहमेकान्तु^८ विज्ञीतं तत्तु काञ्चनम् ।^९
 धर्मार्थकाममोक्षार्थं^{१०} नैव दद्यात्तु तत् प्रिये ॥ ७८ ॥

श्रीदेव्युवाच ।

निर्जीवत्वं^{११} गतः सूतः कथं जीवं ददाति च^{१२} ।

निर्जीवेन तु निर्जीवः कथं जीवति शङ्कर ॥ ७९ ॥

श्रीभैरव उवाच ।^{१३}

दिव्यीषध्या यदा^{१४} देवि रसेन्द्रो मूर्च्छितो^{१५} भवेत् ।

- (1) D reads अक्षयं न. M reads स रससु. (2) M reads च. (3) This śloka is found only in M. (4) पत्रे वा पत्रकं हीना, a variant in D. पत्रे दाष्टे निक्षेपे च, a variant in M. (5) नैव तिष्ठति काञ्चनम्, a variant in D. छेदने नैव काञ्चने, a variant in M. (6) च is wanting in D. च शता is wanting in K. M reads शितादूर्ध्वं, which is not correct. (7) D has an absurd reading चं करोति रससुः. (8) M reads यावन्न वाह्येकान्तु. (9) This hemistich is not found in K. (10) D reads मोक्षार्थं, which is incorrect. (11) D reads निर्जीवत्वं. K reads नजीवत्वं. (12) K reads सः. (13) This is wanting in M. (14) यदा is wanting in D. M reads यथा, which is incorrect. (15) M reads मर्दिने, which is grammatically incorrect.

कालिकारहितः^१ सूतसदा भवति^२ पार्ष्वति ॥ ८० ॥
 परस्य हरते कालं^३ कालिकारहितो रसः ।
 षष्ठानां चैव लोहानां मलं शमयति क्षणात्^४ ॥ ८१ ॥
 महामूर्च्छागतं सूतं को वापि कथयेन्मृतम्^५ ।
 दिव्यौषध्या रसेनैव^६ जायते नष्टचेतनः^७ ॥ ८२ ॥
 पञ्चभूतात्मकः सूतस्तिष्ठत्येव^८ सदाशिवः ॥ ८३ ॥
 पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धनमीश्वरि^९ ॥ ८४ ॥
 क्ष्मापालेन हतं वज्र^{१०}मनेनैव तु काञ्चनम् ।
 वज्रभक्ष^{११} हेमभक्ष तद्द्वे एकत्र बन्धयेत्^{१२} ॥ ८५ ॥
 निशाचररसे आर्यं नरजीविन^{१३} आरयेत् ।

- (1) K reads कालिकारहितः. M reads कालिकारहितो देवि. (2) D has कथं जीवति. M has तथा भति, which is incorrect. (3) M reads कालं, which seems to be incorrect. (4) मलं शमयति गुणान्, a variant in D, which has no clear sense. K reads नाशयति. M reads शमयति. (5) D reads वापी, which is an error of the scribe. M reads कथयेद्दुतम्, which is partly incorrect. (6) दिव्यौषधरसेनैव, a variant in K. (7) K reads नष्टचेतनः, which is gram. inc. (8) D reads तिष्ठत्येव, which is incorrect. (9) M reads रसबन्धनमीश्वरि. (10) K reads हते वज्र, which is incorrect. M reads क्ष्मापालेन. (11) D reads वज्रभक्ष, which has no clear sense. (12) वापि कत्र बन्धयेत् and त... कत्र बन्धयेत्, incomplete variants in D and K respectively. तर्षामैकत्र बन्धनम्, a variant in M. (13) K reads नरजीविन.

तं सूतं मारयेद्भद्रे^१ गजारिदिव्यकौषधी^२ ॥ ८६ ॥
 भक्षितः स रसो येन^३ सोऽपि साक्षात् सदाशिवः ।
 भक्षिते तोलकैकेन^४ स्पर्शवेधी भवेन्नरः ॥ ८७ ॥
 प्रस्वेदात्तस्य गात्रस्य रसर्राजश्च वेध्यते^५ ।
 प्रस्वेदादपि मूत्रेण^६ षष्ठी लोहानि काश्चनम् ॥ ८८ ॥
 लक्षवर्षसहस्राणि^७ स जीवेत् साधकोत्तमः^८ ।
 प्रजापतिः कृष्णतेजाः^९ क्षणाद्भ्रूति सूतकम्^{१०} ॥ ८९ ॥
 गजारिस्पर्शनाद्देवि^{११} क्षमापालेन च बध्यते^{१२} ॥ ९० ॥
 वज्रवस्त्रैरस्त्रैश्चैव^{१३} भावितं गगनं प्रिये ।
 आरयेद्बालुकायन्त्रे खोटो भवति तत्क्षणात्^{१४} ॥ ९१ ॥

- (१) D has मारयिदस्य, which is unintelligible. K has वज्रं.
 (२) D and K read दिव्यकौषधी. M reads दिव्य कौषधी. Both are incorrect.
 (३) अङ्गितौरसयोगेन, a variant in D. भक्षयेत् इत्य रसो देव, a variant in K. M reads सा रसः. All are gram. inc. (4) D reads भक्षते. K reads तोलकैकेन. Both are incorrect. (5) M reads रसर्राजश्च बध्यते. (6) प्रस्वेदात्तस्य गात्रस्य, a variant in M. (7) लक्षवर्षसहस्राणि, a variant in D, wherein the middle term is incorrect. (8) D reads नात्र संभवः. (9) D has कृष्णतेजः, K has प्रजापतिः कृष्णतेजा. (10) क्षणाद्भ्रूति सूतकः, an incorrect variant in D. K has only क्षणा, and wants four charaṇas next following. (11) M reads क्षणाद्देवि. (12) षष्ठी नयन बध्यते, a variant in D, which is unintelligible. (13) M reads तौरकस्या रस्त्रैश्चैव. (14) D reads क्षणात् instead of तत्क्षणात्. K reads खोटो, which is not correct.

मृतगोलकमाषैकं^१ माषैकं हेमगोलकम्^२ ।
 एकीकृत्य^३ तु संमर्दं^४ लुङ्गास्त्रेन^५ दिनत्रयम् ।
 कर्षैकं नागपत्राणि^६ रसकल्केन लेपयेत् ॥ ८२ ॥
 वैष्टयेदृष्टिकाव्या च^७ तत्पिण्डं लेपयेत् ततः ।
 मारयेत् पद्मगं देवि शक्रगोपनिभं^८ भवेत् ॥ ८३ ॥
 कर्षैकं तारपत्राणि मृतनागिन लेपयेत् ।
 वृष्टिकाव्या च तत्पत्रं लेपितं^९ वैष्टयेत्ततः ॥ ८४ ॥
 तत्तारं म्रियते देवि सिन्दूरारुणं^{१०} सन्निभम् ।^{११}
 सहस्राशिन तेनैव शुल्बवेधं प्रदापयेत् ॥ ८५ ॥
 जायते^{१२} कनकं दिव्यं देवाभरणभूषणम् ॥ ८६ ॥

- (1) D reads माष्टिकं. K has मृतकमाषैकं मासिकं. M reads मृतक-
 रसकं मृतं. All the texts seem to be inaccurate. (2) माषकं हेम-
 गोलकं, a variant in D. K reads मासिकं in lieu of माषैकं, which is
 incorrect. M reads हेमलोहकम्. (3) All the texts read एकी-
 कृत्यं, which is gram. inc. (4) D reads तत् सत्रं. M reads सन्मर्दं,
 which is incorrect. (5) D has लुङ्गास्त्रेन. K reads erroneously गात्रेन.
 (6) कर्षं च नागपत्राणि, a variant in D. M reads कर्षकं for कर्षैकं. (7)
 The portion from this charana upto the शुल्बवेधं प्रदापयेत् is not found
 in D. K has वैष्टयेदृष्टिकवल्या. लेपयेदृष्टिकवल्या, a variant in M.
 (8) M reads शक्रगोपनिभ, which is apparently an error of the scribe.
 (9) K reads वृष्टिकवल्या तत् पत्रं लेपयेत्. (10) K reads सिधूरारुण,
 which seems to be incorrect. (11) The portion commencing
 from कर्षैकं तारपत्राणि and ending in सन्निभं is not found in M. (12)
 D reads मारयेत्, which is incorrect.

क्षीरयुक्ता^१ बहुफला यन्त्रियुक्ता^२ च पार्श्वति^३ ।
 नाम्ना चटुलपर्णीति^४ शस्यते रसबन्धने ॥ ६७ ॥
 एकबोराकन्दरसे^५ मूकमूषा^६गतं रसम् ।
 धमेन्मूखानिलैर्बद्धो^७ भक्षणाय प्रशस्यते ॥ ६८ ॥
 रक्तकञ्चुकिकन्दं तु^८ स्त्रोस्तन्धेन तु पेधितम्^९ ।
 मूषायां^{१०} पूर्वयोगिन कुहते^{११} रसबन्धनम् ॥ ६९ ॥
 इधिकापत्रिका^{१२} वोजं नारी^{१३} क्षीरसमन्वितम् ।
 धमयेत्^{१४} पूर्ववत् सूतं भक्षणार्थाय वार्त्तिकः^{१५} ॥ १०० ॥

(1) D has क्षीरयुक्ता. K has क्षीरे युक्ता. (2) D reads यन्त्रियुक्ता. K reads यन्त्रियुक्ता. (3) K reads पार्श्वति, which is gram. inc. (4) D reads चटुलपर्णी. K reads चतुलपर्णीति. M reads चटुलपर्णीति. It is very difficult to find out the proper term from all these texts. We have adopted the above text after referring to the meaning of these terms. (5) M reads कन्दरसे (6) Both D and K read मूकमूषा. [व being pronounced as म्.] (7) धमेन् मूखानिलैर्बद्धो, a variant in D. धमेन्मूखानिलैर्बद्धो, a variant in M. (8) D reads रक्तकञ्चुकिकन्दं. K reads कञ्चुकि in place of कञ्चुकि. M reads रक्तकञ्चुकि-कन्दं, which appears to be incorrect. (9) D has पेधिता, which is incorrect. M reads पेधयेत्, which is not accurate here. (10) Both D and K read मूषायां. (11) M reads erroneously कुहति. (12) D has इधिकापत्रिका. M has इधिकापत्रिका. (13) M reads क्षीर, which is evidently an error of the scribe. (14) K reads धमयेत्. (15) D reads वार्त्तिके. K reads मन्त्रार्थं य वार्त्तिकं. M reads वार्त्तिकः. All the texts are incorrect.

वञ्जकन्दं समादाय^१ रसमध्ये^२ विनिश्चिपेत् ।
 गजिन्द्रास्थं^३ पुटं दत्त्वा सप्तधा बहतां^४ नयेत् ॥ १०१ ॥
 भक्षयेत् तं रसं प्राज्ञः^५ षण्मासादमरो भवेत् ॥ १०२ ॥
 लाङ्गलोकन्दमादाय कर्कीटोकन्दमेव च ।
 रसं तन्मध्यगं^६ कृत्वा स्वदयेन्मर्दयेत् पुनः^७ ॥ १०३ ॥
 म्रियते^८ नात्र सन्देहो भ्रात^९स्त्रीव्रानलेन तु ।
 शुकचञ्चुगतं सूतं पुटयेद्दामयेत्ततः^{१०} ॥ १०४ ॥
 शतांशं वैधकर्त्तायं^{११} देहसिद्धिकरो भवेत् ॥ १०५ ॥
 हंसपादोरसं^{१२} सूतं शुककन्दोदरे क्षिपेत्^{१३} ।
 गजिन्द्रपुटनं^{१४} दद्यात् म्रियते^{१५} नात्र संशयः ॥ १०६ ॥

- (1) वञ्जकन्दं समादीयात्, a variant in D. (2) D reads रसे मध्ये. So also K. (3) D has गजिन्द्राष्ठां. (4) D reads बन्दाणां, which is incorrect. M reads वसतां. (5) भक्षयेत् रसं प्राज्ञः, a variant in D. K reads भक्षयेत् रसं प्राज्ञः. (6) D has रसं तं मध्यगं. (7) M reads ततः. (8) Both D and M read म्रियते, which is gram. inc. (9) Both D and K read भ्रातं, which is not accurate here. (10) This charaṅga and the next three charaṅgas are not found in K. M reads आपःततः. (11) M reads वैधयेत् कर्ता, which has no clear sense. (12) D has हंसपादरसं. (13) शुककन्दोदरो भवेत्, a variant in D. M reads शुककन्दोदरे क्षिपेत्. (14) D has गजिन्द्र पुटनं. K has गजिन्द्रपुटकं. (15) Both D and M read म्रियते, which is incorrect.

हंसाष्टिं^१ शुकतुण्डीं च^२ गृहीत्वा^३ महयेद्रसम् ।
 क्रीडपादोदरे^४ दत्त्वा^५ ततो^६ दद्यात् पुटत्रयम् ॥ १०७ ॥
 म्रियते^७ नात्र सन्देहो लक्षणवधी महारसः ॥ १०८ ॥
 तृण^८ज्योतिरिति ख्याता शृणु दिव्यीषधी प्रिये ।
 निशासु^७ प्रज्वलित्वं नाङ्गि ज्वलति^८ पार्व्यति ।
 तस्या मूले तु निक्षिप्तं क्षीरं रक्तं भवेत् प्रिये ॥ १०९ ॥
 तस्मूलरसगन्धाभे^९र्मातुलुङ्गात्पेषितैः^{१०} ।
 शुक्लपत्रं विलिप्तं तु^{११} भवेद्द्वयं पुटत्रयात्^{१२} ॥ ११० ॥
 तस्मूलचूर्णसंयुक्ती^{१३} रसरराजः सुरेश्वरि^{१४} ।
 मातुलुङ्गरसे घृष्ट^{१५}मभ्रकं चरति क्षणात् ॥ १११ ॥

- (1) हंसाष्टी शुकचञ्चुष, a variant in D. हंसाष्टि शुकचुचुच, a variant in K. हंसाष्टि शुकतुण्डी च, a variant in M, which is incorrect. (2) M reads गृहीत्वा, which is not unanimously correct. (3) M reads लिङ्गा. (4) D has आनी. K has आनी. (5) D reads erroneously म्रियते. This hemistich and the next four are not found in M. (6) D reads चण, which is evidently an error of the scribe. (7) This hemistich and the next are not found in D. (8) K reads ज्वलति. (9) D reads गन्धाभ. (10) K reads पेषिते, which is incorrect. (11) शुक्लपत्रविलिप्तं तु, a variant in D, which is not correct. (12) D reads पुटत्रयम्, which is not correct. (13) सं चूर्णचूर्णसंयुक्ती, a variant in D, which has no sense. K reads संयुक्ती. M reads संयुक्ता, which is grammatically incorrect. (14) D has रसरराजेश्वरेश्वरी, which is incorrect. M reads सुरेश्वरी, which is also incorrect. (15) K reads रसैर्भयं. M reads रसैर्भयं.

अघोषट्टी^१ प्रवक्ष्यामि रसबन्धकरि^२ प्रिये ।
 एकमेव^३ भवेत्कालं तस्य रोम तु^४ वेष्टनम् ॥ ११२ ॥
 तस्याग्रे च भवेत् पुष्यं शुक्रतुष्टस्य सन्निभम्^५ ।
 तत्पत्राणि च देवेशि शुक्रपिच्छनिभानि च ।^६
 तत्कन्दं कुष्ठसंस्थानं^७ क्षीरं सिन्दूरं^८ सन्निभम् ॥ ११३ ॥
 जलं स्रवेन्मधुच्छिष्टं^९ तत्समादाय पार्ष्वति ।
 वेधयेत् सर्व्वलोहानि काञ्चनानि भवन्ति च ॥ ११४ ॥
 रसतालकतुल्यानि^{१०} मर्हयेदुच्चटीरसैः ।
 भ्रातपे म्रियते^{११} तप्तो रसो दिव्यौषधीबलात्^{१२} ॥ ११५ ॥
 वेधयेत् सप्त^{१३} लोहानि स्रग्नाग्नेन वरानने ॥ ११६ ॥^{१४}

(1) D has प्रघाषट्टी, which is unintelligible. K has अघोषट्टी. M has अघेष्टट्टि. (2) M reads रसबन्धकर, which is incorrect. (3) D reads एकमेव, which is incorrect. (4) D reads रोमं तु. K reads रामं तु. M reads रोगम्. (5) D has सन्निभ. M has शुक्रतुष्टेव. (6) This hemistich and the next are wanting in D. (7) M reads कूर्मसंस्थानं. (8) K reads सिंधूर, which is incorrect. (9) D has सावेत्. K has मधुपिष्टं, which is incorrect. M has जलद्रव्यमधुच्छिष्टे. (10) रसतालकतुल्यानि, a variant in D. रसतालकतुल्यानि, a variant in K. ससतालकतुल्यानि, a variant in M. (11) D reads मृतये which is incorrect. K reads स्त्रीते, which is unintelligible. M reads मृतये, which is gram. inc. (12) D has द्यौषधीबलात्, which is not correct. (13) M reads सर्व्व. (14) After this śloka we find in D—अथ रत्नं च देवेशि &c., a portion of चित्रककल्प, which is described afterwards ; and in K—ज्योतिषतौतैलविधिं, which will be mentioned after चित्रककल्प. We have adopted the text in M.

अथ रक्तसुहीकल्पं^१ वक्ष्यामि सुरसुन्दरि^२ ।
 सुहीचीरेण शुल्बस्य^३ पत्रलेपं तु कारयेत्^४ ॥ ११७ ॥
 चोरेण तापयेद्भूयः^५ सप्तवारं वरानने ।
 आवर्त्तितं^६ भवेद्यथावज्जाम्बूनदसमप्रभम् ॥ ११८ ॥
 (अथातस्तिलतैलेन पाचयेच्च दिनत्रयम् ।
 तथा शुल्बस्य पत्राणि वेध्यं जाम्बुनदं भवेत् ॥)^७
 रसं रक्तसुहीचीरं^८ कुनटीं गन्धकाभ्रकम्^९ ।
 दरदश्चैव लोहानि सहस्रांशिन वेधयेत्^{१०} ॥ ११९ ॥
 सुहीचीरं समादाय^{११} निशार्धं हेम चोभयम्^{१२} ।

- (1) सुहीकल्पं प्रवक्ष्यामि, a variant in D. सुहीकल्पं प्रवक्ष्यामि, a variant in K. अथ रक्त सुहीकल्पं, a variant in M. (2) D reads विश्वात च सुखं दिनं. K reads विश्वात सुरवन्दिते. (3) D has सुहीचीरेषु शुल्बस्य. M has सुहिरक्तेन शुल्बस्य. (4) अत्र लेपस्तु कारयेत्, an incorrect variant in D. (5) Both K and M read तापयेत् भूयः. (6) D reads तप्ततत्रं. (7) We find this incongruous śloka in K only; hence we have put it within brackets and have not numbered it. (8) रसमक्तं सुहीचीरं, an incorrect variant in D. K reads रक्तसुहीचीरं. M reads रक्तसुहीचीरं, which is apparently an error of the scribe. (9) D has कुनटीगन्धकाचकम्. M reads कुनटी instead of कुनटीं. (10) K reads मर्दयेत् प्रहरवधं. After this charana K has an incorrect and incomplete hemistich which is not found in any other MSS. The hemistich runs thus :—सहस्रांशं वेधयेत्तारं गुल्बयोभूतारसं. (11) D has an incomplete charana सुहीरं समादाय. M reads सुहीचीरं. (12) निशार्धं हेमदो भवेत्, a variant in D, which has not the following two hemistichs कुनटीं &c. and चनेनेव &c. निशामार्गेण वेष्टयेत्, a variant in M, which also does not contain the above two hemistichs.

कुनटीं गन्धचूर्णञ्च^१ सर्व्वमेकात्र मर्हयेत् ॥ १२० ॥

अनेनैव प्रकारेण निशार्द्धं इमं शोधयेत् ।

गुटिकाकृत्य तेनैव^२ नागं विध्यति^३ तत्तन्मृणात् ॥ १२१ ॥

अथातः स्थलपद्मिण्या^४ दिव्यौषध्या विधिं शृणु ॥ १२२ ॥

पद्मिनीसदृशी पत्रैः^५ पुष्पैरपि च तादृशी^६ ।

भङ्गे चैव^७ भवेत् क्षीरं रक्तवर्णं सुशोभनम् ॥ १२३ ॥

आक्रम्य^८ वामपादेन पश्येद्गगनमण्डलम्^९ ।

पश्येच्च^{१०} तारकायुक्तं^{११} ग्रहनक्षत्रमण्डलम् ।

लक्ष्योजनतो^{१२} देवि सा ज्ञेया^{१३} स्थलपद्मिनी ॥ १२४ ॥

तस्याः^{१४} पञ्चाङ्गमादाय हरगौरीसमन्वितम् ।

मनःशिलातालयुक्तं मासिकेण समन्वितम् ॥ १२५ ॥

- (1) K reads कुनटीं गन्धकं चूर्णेन, which seems to be partially incorrect. (2) D reads गुटिकाकृता तेनैव. K reads गुटिकाकृतानेनैव. M reads गुटिकाकृत्य तेनैव. All these texts are partly incorrect. (3) D reads वेधति, which ought to have been वेधयति. (4) D has प्रप्यान्वसा पद्मिण्या, an incomplete and incorrect charaṇa. (5) पद्मिनी तु श्रमपत्रैः, an incorrect reading in D. M reads पद्मिनीसदृशा पत्रैः. (6) M reads पत्रैरपि च तादृशी, wherein the first term is tautological. (7) M reads भङ्गेऽपि च. (8) D reads प्राक्रम्य. (9) पश्येदूर्ध्वं तु मण्डलम्, a variant in D. (10) D has इशेष, which has no sense. (11) M reads तारकालोक. (12) M has लक्ष्योज्जानतो, which has no sense. (13) D reads सा ज्ञेया, which mars the metre. (14) Four hemistichs commencing from तस्याः are not found in M.

मर्हयेत् सप्तरात्रं तु तेन शुक्लञ्च वेधयेत्^१ ।

सहस्रांशिन देवेभि^२ विहं^३ भवति काञ्चनम् ॥ १२६ ॥

तस्याः पञ्चाङ्गमादाय पूर्वोक्तविधिना प्रिये^४ ।

चारयेत्^५ सूतराजन्तु^६ मूकमूषागतं^७ धमेत् ॥ १२७ ॥

म्रियते^८ मूषिकामध्ये संकोचेन न संशयः^९ ।

तेनैव सर्व्वलोहानि सहस्रांशिन वेधयेत् ॥ १२८ ॥

अथातः^{१०} संप्रवक्ष्यामि कुसुदिन्या^{११} विधिं प्रिये ।

भिन्वा काश्मीरिपाषाणे^{१२} पूर्णिमायान्तु कारयेत्^{१३} ॥ १२९ ॥

तस्याः पञ्चाङ्गमादाय भावयेत्तु मनःशिलाम् ।

खर्परे^{१४} धारयित्वा तु भावयेत्तु पुनः पुनः ॥ १३० ॥

- (1) मानं शुक्लं च वेधयेत्, a variant in D. (2) D reads साह-
स्रांशिन देवेभि, thus destroying the metre. (3) D reads विहं. K
reads गृहं. (4) K has भूर्वो only for this charaṇa. (5)
D reads मारयेत्. (6) M reads सूतराजन्तु. (7) D has मूकं
भूषागतं. K has मूकमूषागतं. Both are incorrect. (8) M reads
मृयते, which is gram. inc. (9) संकोचेन मयेन च, a variant in D,
the sense whereof is not clear. (10) The whole piece relating
to कुसुदिनौ is not found in M. (11) D reads कुसुदिन्या, which
is incorrect. (12) D reads काश्मीरिपाषाणे. (13) पूर्णिमायां
कारयेत् प्रिये, a variant in D. After this śloka we find in D the follow-
ing hemistich—कुसुदिनिकन्दमादाय तस्य मध्ये रसं चिपेत्; and in K—सप्त-
दायानि प्रथया चित्रकस्य यथा नि चाकंदादिकसंति हि. These seem to be re-
dundant. (14) K reads खारपरे (a slang term.)

स्वर्परं द्रावितं नागं¹ तत्कल्केन युतं² कुरु ।
 काश्मीरद्रवतुष्यं द्वि³ जायते कनकं ध्रुवम् ॥ १३१ ॥
 चित्तकस्त्र यथा ग्रान्तं⁴ कथयामि समासतः⁵ ॥ १३२ ॥
 चेतकस्त्रिविधो ज्ञेयो⁶ रत्नः कृष्णो रसायने⁷ ।
 शुक्लो⁸ व्याधिप्रशमने श्रेष्ठो मध्यः कनीयसः⁹ ॥ १३३ ॥
 कृष्णं रत्नं सितं¹⁰ वापि हेमन्ते नोद्धरेद्¹¹ बुधः ॥ १३४ ॥
 कृष्णचित्तकमुत्पाद्य¹² गोभिर्नाघातमीश्वरि¹³ ।

- (1) स्वर्परमंक्षिपे द्रावितं नागं, an absurd reading in D. (2) D reads सुतं, which is incorrect. (3) काश्चिद्रवाद्य द्रव्यतुष्यं द्वि, an absurd reading in D. (4) D reads यदाःगुह्यं, wherein the first term is incorrect. This hemistich is not found in K. (5) M reads समासतः, which is incorrect. (6) D reads जेयो. M reads चिविधं चित्रको ज्ञेयः, wherein the first term is incorrect. (7) D and K read रत्नकृष्णो. M reads कृष्णो रत्नो रसायनम्, wherein the middle term is incorrect. (8) D reads शुक्ले, which is not correct. K reads च only. M reads शुक्ल (without any suffix), which is gram. inc. (9) श्रेष्ठमध्यकनीयसः, a variant in D. श्रेष्ठमध्यकनीयसः, a variant in K. श्रेष्ठमध्यात् कनीयसम्, a variant in M. All are incorrect. (10) K reads सितं, which is erroneous. M reads erroneously रत्नं in place of रत्न. (11) K reads नोद्धरेद्, which is not accurate. (12) Both D and K read कृष्णचित्तं समुत्पाद्य ; but the term is चित्रक and not चित्र. (13) गोपनीयातिशेचरी, a variant in D. गोभिर्नाघातमीश्वरी, an incorrect variant in K. M reads नोद्धरे, which is gram. inc.

चीरमध्वस्थितं चीरं^१ कृष्णवर्णं भवेत् क्षणात् ॥ १३५ ॥
 तस्य पञ्चाङ्गचूर्णेन^२ पारदं^३ सह मर्दयेत् ।
 धमेच्च^४ सूकमूषायां खोटो^५ भवति तत्क्षणात् ॥ १३६ ॥
 रक्ताम्बरधरो भूत्वा^६ रक्तमाख्यागुलेपनः ।
 कृष्णपत्रे तु पञ्चम्यां रक्तशाखोदनेन तु^७ ।
 बलिं दत्त्वा महादेवि^८ रक्तचित्तकमुषरेत् ॥ १३७ ॥
 रक्तचित्तकचूर्णेन^९ वङ्गस्तापैस्त्रिभिस्त्रिभिः^{१०} ।
 सञ्चैदोषविनिर्मुक्तः^{११} स्तम्भमायाति^{१२} तत्क्षणात् ॥ १३८ ॥
 तन्मूलं सूतकं चाम्ने^{१३} कङ्कणीतैलसेचनात्^{१४} ।
 एकविंशतिवारिण शुक्लं^{१५} शुद्धं भविष्यति ॥ १३९ ॥

- (1) चीरमध्ये चिपेत् चीर, a variant in D. स्थितं is wanting in M.
 (2) D reads पञ्चाङ्गचूर्णं तु. (3) D reads पारदेन. (4) D reads धामयेत्.
 (5) M reads खोटो. (6) K reads erroneously भूक्ता. The word धरो is wanting in M. (7) D reads रक्तमाख्यो-
 दनेन तु, which is incorrect. M reads: रक्तशाखोदनेन च, which is an error
 of the scribe. (8) M reads ततो देवि. (9) M reads चूर्णेन,
 which is incorrect. (10) K reads वंग (without any suffix), which
 is gram. incorrect. वङ्गावपैस्त्रिभिः, an incorrect variant in M.
 (11) D reads विनिर्मुक्ता. K reads विनिर्मुक्तो. M reads विदुग्मः. All
 the readings are incorrect. (12) M reads स्तम्भमायात्. (13)
 K reads चाम्ने. M reads चैव. (14) D reads संयुता. M reads सेच-
 नम्. After this hemistich we find in D the following hemistich, which
 runs thus :—पत्रलेपप्रमाणेन चन्द्राके काचनं भवेत्. We have not adopted
 this, for it seems to us redundant. (15) K reads erroneously शुक्लं.

रक्तचित्रकभङ्गात-तैल्ललिप्तं पुटेन तु^१ ।
 चन्द्रार्कपत्रं देवेशि जायते हेम शोभनम् ॥ १४० ॥
 नागिनीकन्दसूतन्द्रं^२ रक्तचित्रकसंयुतम्^३ ।
 पत्रलेपप्रमाशिन^४ चन्द्रार्कं काञ्चनं भवेत् ॥ १४१ ॥
 रक्तचित्रकसंयुक्तो रसोऽपि सर्व्वदो भवेत् ॥ १४२ ॥^५
 ज्योतिष्मतोतैलविधिं^६ वक्ष्यामि शृणु पार्व्वति ॥ १४३ ॥
 ज्योतिष्मती नाम लता या च^७ काञ्चनसन्निभा ।
 वल्लीचितानबहुला हेमवर्णफला शुभा ॥ १४४ ॥^८
 आषाढपूर्व्वपक्षे तु^९ गृहीत्वा^{१०} बीजमुत्तमम् ।
 तिलवत् काययित्वा तु^{११} हस्तैः पादैरथापि वा^{१२} ।
 तस्य तैलं^{१३} समादाय कुम्भे ताम्रमये क्षिपेत्^{१४} ॥ १४५ ॥

- (1) M reads भवेन तु, which has no clear sense. (2) नागनी-
 करसूतन्द्र, a reading in D. नागिनिकरसूतन्द्रं, a reading in K. नाभीनिकन्द-
 सूतम्, a reading in M. We have adopted the above text, after col-
 lecting all the texts. (3) M reads संयुतम्. (4) M reads
 प्रतापैस्तु. (5) This hemistich is not found in M. After this we find
 in D चित्रककल्पः and in K कन्दचित्रकल्पः. (6) M reads अथ ज्योतिष्मती-
 तैलं. (7) M reads यति, which is not correct. (8) This
 hemistich is not found in M. (9) Both D and K read पूर्व्व-
 पक्षस्तु. (10) M reads गृहीत्वा, which is not unanimously correct.
 (11) D reads कल्पयित्वा तु. M reads व्यतीत्य साधयित्वा च. (12) D has
 हस्तोपादैरथापि वा, which is incorrect. K and M have हस्तपादैरथापि वा.
 (13) D and K read तस्यतैलं. (But the word बीजं is neuter.) (14)
 कुम्भे ताम्रे पयो क्षिपेत्, a variant in D, wherein the third term is incorrect.

तापयेद्भूगतं¹ कुम्भं क्रमादूर्ध्वं तुषाम्निना ।
 षष्मासे तु व्यतिक्रान्ते² स घटः काञ्चनं भवेत् ॥ १४
 तं तु³ हेममयं कृत्वा तैलमाक्षिकमिश्रितम्⁴ ।
 प्रतिवापे⁵ निषिञ्चेत् तत् हेम ताम्रसमं⁶ भवेत् ॥ १४७
 तथाच शतवेधि⁷ स्यात्—विद्यारत्न⁸मनुत्तमम् ॥ १४८ ॥
 दग्धारोह⁹ प्रवक्ष्यामि रसबन्धकरिं प्रिये¹⁰ ।
 स्वर्शवेधे तु¹¹ सा ज्ञेया सर्वकार्यार्थसाधिनी ॥ १४९ ॥
 शस्त्रच्छिन्ना¹² महादेवि दग्धा वा पावकेन तु¹³ ।
 प्ररोहति क्षणाद्दिव्या¹⁴ दग्धा च्छिन्ना महीषधी¹⁵ ॥ १५० ॥

- (1) D reads भूमितं. M reads स्थापयेत्. (2) षष्मासं तु व्यतिक्रम्य,
 a variant in D. षष्मासे स्वभतिक्रान्ते, a variant in M. (3) D reads
 तच्छुलं, which has no sense. K reads तामं. (4) तेन मक्षिकमिश्रितम्,
 a variant in D. K reads तेन instead of तैल. (5) This hemis-
 tich and the next one are not found in D. M reads प्रतिवाप. (6)
 K reads हेमं ताम्रमयं. (7) K has अथातश्शतवेधौ. M has तथा च शत-
 वेधौ. (8) M reads विद्यारत्न, which seems to be incorrect. (9)
 D and K read दग्धलोहं, which appears to be incorrect. M reads दग्धा-
 रोहं, which is also incorrect; since we see just afterwards तथाः
 पुषं &c. (10) रसबन्धकरा भवेत्, a variant in D. रसबन्धकरी भवेत्,
 a variant in K. (11) Both D and K read स्वर्शवेधेवु. (12)
 D reads शस्त्रच्छिन्ना, which is incorrect. (13) D reads erroneously
 दग्धा चापवकेन तु. (14) प्ररोहति क्षणाद्दिवि, a variant in D, wherein
 the first word is incorrect. प्ररोहेत् तत्क्षणा दिव्या, a variant in K,
 wherein the second word is incorrect. (15) K reads erroneously
 मीषधी. M reads दग्धा सा तु महीषधी.

रत्नं पीतं मितं कृष्णं¹ तस्याः पुष्पं प्रजायते ।
 चणकस्यैव पत्राणि सुप्रसृतानि लक्षयेत्² ॥ १५१ ॥
 सा स्थिता गोमतीतीरे³ गङ्गायामर्बुदे⁴ गिरौ ।
 उज्जयिन्या⁵ दक्षिणतो वनान्तेषु च दृश्यते⁶ ॥ १५२ ॥
 तस्याः कन्दरसं⁷ दिव्यं कण्णराजि⁸ समन्वितम् ।
 ताम्बूलेन⁹ समं कृत्वा गुटिकां¹⁰ कारयेद्बुधः ॥ १५३ ॥
 सञ्ज्वामिव लोचानां¹¹ द्रुतानां वङ्गिमध्यतः¹² ।
 सङ्गस्रं वेधयित्वा तु काञ्चनं कुरुते क्षणात् ॥ १५४ ॥
 तथैव प्रियते सूतः¹³ कान्तहेमाभ्रसंयुतः ।
 कुरुते काञ्चनं दिव्यं देवाभरणनूषणम् ॥ १५५ ॥¹⁴

- (1) रत्नं पीतं मितं कृष्णं, a variant in D. रत्नं पीतं मितं कृष्णं, a variant in K. (2) D reads भक्षयेत्. M reads सुप्रसृतानि. (3) सासौ-गवात्मनरे तीरे, an absurd variant in D. K reads गीतमीतीरे. M reads सा स्थिरा. (4) D has गङ्गायाथाश्रयं. M has गङ्गायामर्बुदे. Both the texts seem to be incorrect. (5) K reads उज्जयिन्यां. (6) वनं तेषु च दृश्यते, a variant in D वनं तेषु न दृश्यते, a variant in K. Both the readings seem to be incorrect. (7) D reads कान्तरसं, which has no clear sense. K and M read तस्य, which is gram. inc. (8) D reads कृष्णं. K reads कृष्णं. (9) D has तत्र कृष्णं. (10) M reads चटकां, which is evidently incorrect. (11) D reads सञ्ज्वामपि वनानां. (12) D has वङ्गिमनानां मध्यतः. दक्षिणं वङ्गिमध्यं, an absurd variant in K. (13) D reads सूतं and reads its adjective संयुत. But M reads सूतं and reads its adjective संयुतः, which is gram. incorrect. (14) This hemistich is wanting in D and M.

कटुतुम्बोति विख्याता¹ देवि दिव्यौषधीं शृणु² ॥ १५६ ॥
 तस्या वीजानि³ संगृह्य सूक्ष्मचूर्णानि कारयेत्⁴ ॥ १५७ ॥
 एकद्विंशतिवारांशु⁵ भाव्यं धात्रोरसेन तु ।
 पयसा सहितेनैव विश्वभेषजसंयुतम् ॥ १५८ ॥
 वीजं यन्त्रे विनिक्षिप्य तैलं संगृह्य पण्डितः ।⁶
 रसं सूक्ष्मापयेत्तेन⁷ चक्रमर्देन मर्दयेत्⁸ ॥ १५९ ॥
 गोपित्तं शिखिपित्तञ्च काङ्गोकाशोससंयुतम्⁹ ।
 तारतुल्यानि चैतानि सर्व्वेषां सूतकः समः¹⁰ ॥ १६० ॥
 भेषशृङ्गे निधातव्यं¹¹ मासमेकं¹² निरन्तरम् ।

- (१) D and M read कटुतुम्बी तु विख्याताः. (2) देवि दिव्यौषधी शृणु,
 a variant in D and M. K reads दिव्यौषधं and at the same time
 reads its adjective विख्यातां, which is gram. inc. (3) D reads
 तस्य वीजानि. M reads तस्य वजानि. Both are incorrect. (4) D has
 an incomplete cha ana सूक्ष्मचूर्णं कारयेत्. M reads कारयेत्, which seems
 to be incorrect. (5) All the texts read वाराणि. But the term
 वार is a masculine. It means otherwise, when it is a neuter. (6)
 This hemistich is not found in D and K. (7) M reads सूक्ष्मापयेत्तेन,
 which is gram. incorrect. (8) This hemistich is not found in
 D. K has an incomplete cha:ana चक्रमर्दयेत्. M reads चक्रमर्दय.
 (9) This hemistich is not found in D. कां वीकाशोससंयुतं, a variant in K.
 कां र काशोससंयुतम्, a variant in M. (10) M reads सूतकसमः,
 which seems to be incorrect. (11) भेषशृङ्गे षातव्यं, a variant in D.
 भेषशृङ्गण षातव्या, an incorrect variant in M. (12) D reads याम-
 सिकं. K reads वासमेकं, which is incorrect.

लोहदण्डेन संसिक्तं^१ सर्व्वलोहानि वेधयेत् ॥ १६१ ॥
 गन्धकं लोहदण्डेन एकविंशतिभावितम् ।
 युक्तं^२ लोहमनेनैव^३ जम्बीर^४रससंयुतम् ।
 सवोजं सूतकूपितम्^५ अश्वमूषा^६निवेशितम् ।
 भूगतं मासमेकम्^७ तारं काञ्चनतां नयेत् ॥ १६२ ॥
 दलस्य भागमेकं तु^८ तारपञ्चकमेव च^९ ।
 शुक्लस्य पञ्चभागश्च^{१०} वोजस्येकञ्च योजयेत् ॥ १६३ ॥
 एते द्वादश भागाः स्युः सर्व्वे^{११} तद्वारयेत् क्षिती ।
 स्थानस्यास्य निपेकं तु^{१२} भूदण्डेन तु^{१३} कारयेत् ॥ १६४ ॥
 पञ्चविंशद्दिनं ते तु^{१४} जायते कनकं समम्^{१५} ॥ १६५ ॥
 क्षीरकन्दविधिं वक्ष्ये सर्व्वसिद्धिकरं परम् ।
 चतुर्वर्षविधिं^{१६} तत्र रत्नकन्दः^{१७} प्रशस्यते ॥ १६६ ॥

- (1) M reads संयुक्तं. (2) This term is wanting in D. K reads युक्तं. (3) D reads लोहमनेनैव. M reads लोहमन्नेन. (4) K reads जम्बीर, which is also correct. (5) सवोजस्युतम्, a variant in K. M reads सूतकूपित, which is incorrect. (6) K reads अश्वमूषा (शूषा = मूषा). (7) D has यममेकं तु. (8) D reads दलस्य, which is incorrect. M reads च in lieu of तु. (9) तारं पञ्चममेव च, a variant in D. (10) D reads पञ्चभागम्. (11) D reads erroneously सर्व्वे. (12) K has तासास्यास्य निपेकं तु. (13) तु is wanting in D. M reads सुदण्डेन. (14) पञ्चविंशद्दिनं ते तु, a variant in M. (15) M reads कनकं समम्. (16) D and K read चतुर्वर्षविधिं. (17) M reads रत्नकन्द, which is incorrect.

भग्नेतच्छ्वेत् क्षीरं^१ रक्तवर्णं सुशोभनम् ॥ १६७ ॥
 मेघानां^२ तु मिनादेन सञ्जातरूपगोभितैः^३ ।
 पत्रैः सुहोसमैः स्निग्धैः^४ सप्तभिर्हंससुप्रभैः^५ ।
 बन्धनं^६ रसरराजस्य सर्व्वसत्ववशंकरम्^७ ॥ १६८ ॥
 तस्य क्षीरन्तु संगृह्य तारं निर्वापयेद्बुधः ।^८
 धमेद्दवाग्निना^९ चैव जायते हेम शोभनम् ॥ १६९ ॥
 तित्तिषीपत्रनिर्यासै^{१०} रीषताम्न^{११} रज्जियुतम् ।
 मर्दयेत् पारदं प्राज्ञो रसबन्धो भविष्यति ॥ १७० ॥
 तोयमध्ये विनिलिप्य^{१२} गुटिका^{१३} वज्रवद्भवेत् ॥ १७१ ॥
 शाकट्टकस्य देवेशि^{१४} निष्पीड्य रसमुत्तमम् ।
 रक्तचन्दनसंयुक्तं सर्व्वलोहानि जारयेत्^{१५} ॥ १७२ ॥
 गन्धपाषाणगन्धेन श्यामे विनियोजयेत्^{१६} ।

- (1) भग्ने रक्तक्षीर, a variant in D. भग्येतच्छ्वेत् क्षीरं, a variant in K, which is partly incorrect. (2) M reads मेघानां, which is the error of the scribe. (3) संजात रूपगोभितम्, an incorrect variant in M. (4) अन्धैः सुहोसमैः, an incorrect variant in D. M reads सुहोसमैः. (5) D has हंससुप्रभैः. M has हेमसुप्रभैः. (6) D reads, वेधनं. (7) सर्व्वसत्ववशंकरो, an incorrect variant in D. सर्व्वशक्तिवद्भरो, a variant in M. (8) This hemistich and the next three are not found in D. (9) M reads धमेत्ताग्नित्ना. (10) M reads निर्यास. (11) K reads क्षीषताम्, which is incorrect. (12) D reads विनिलिप्यं, which is not correct. (13) M reads गुलिका. (14) D has कल्लुलस्य. M has शाकट्टकस्य देवेशी, which is not correct. (15) M reads रक्तवेत्. (16) M reads विनियोजयेत्.

मिलन्ति^१ सञ्ज्वलीकानि द्रवन्ति सलिलं यथा ॥ १७३ ॥

गन्धकं रसकं तार्प्यं पारदं रक्तचन्दनम् ।

बृहत्या रससंयुक्तं^२ तारमायाति काञ्चनम्^३ ॥ १७४ ॥

शाकट्टक्षस्य निश्वासं पत्रे तस्य च गालयेत्^४ ।

शिशुपूलस्य चूर्णं तु तद्रसेन विमर्हयेत् ॥ १७५ ॥

प्रलिय्य शुल्बपत्राणि पुटे क्षिप्त्वा विपाचयेत् ।

तद्भुतं^५ काञ्चनं दिव्यं भवेत्क्षरणसंयुतम्^६ ॥ १७६ ॥

फलानि शाकट्टक्षस्य^७ परिपक्वानि संटङ्गेत्^८ ।

तद्रसेन युतं^९ प्राञ्जः सप्तरात्रस्तु भाषयेत् ॥ १७७ ॥

तद्रसेन समायुक्तं मञ्जिष्ठाभिस्त्रितं^{१०} तथा ।

लेपयेत्तारपत्राणि ध्यातं भवति काञ्चनम् ॥ १७८ ॥

देवदात्या मङ्गीषध्या^{११} विधिं वक्ष्यामि तत्परम्^{१२} ।

सा खेता व्याधिनाशि च^{१३} कृष्णा पीता रसायने ॥ १७९ ॥

(1) D reads श्रीलित. (2) M has मङ्ग संयुक्त. (3) स-सं.शानि कारयेत्; a variant in M. (4) पत्रे तस्या च गालये, an incorrect variant in D. यत्रतः परिगालयेत्, a variant in K. This hemistich and the next one are wanting in M. (5) D reads उद्यत K reads उद्यत [correct form is लुहृत.] (6) भवेत्क्षरणसंयुत, a variant in K, which is partly incorrect. (7) M reads मङ्गट्टक्ष, which seems to be incorrect. (8) D reads पक्वानि च संटङ्गेत्, which is incomplete. M reads संयुतेत्. (9) M reads दृत. (10) D reads erroneously मञ्जिष्ठाभिस्त्रितं. M reads मञ्जिष्ठाभिस्त्रितं. (11) D has देवदात्यामङ्गीषध्या. M has देवदात्या मङ्गीषध्या. Both are incorrect. (12) D reads वक्ष्यामि M reads तत्परः (= तत्परः). (13) M reads वायुशसने.

पीर्णमास्यां^१ त्रयोदश्यां राहुग्रसे दिवाकरे ।
 भयवा^२ कणपञ्चम्यामिमां विधिवदुदरेत् ॥ १८० ॥
 देवदालीफलं^३ देवि विष्णुकान्ता च सूतकम् ।
 मूर्च्छयेद्भययेत् त्रिप्रं शुल्बं हेम करोति च ॥ १८१ ॥
 देवदालीफलं मूल-मौश्वरोरस एव च ।^४
 तोयेन मर्दितं कृत्वा^५ वङ्गं स्तम्भयति^६ क्षणात् ॥ १८२ ॥
 अतः परं प्रवक्ष्यामि^७ श्वेतगुञ्जाविधिं प्रिये ॥ १८३ ॥
 कणपत्रे चतुर्दश्यामष्टम्यां वा^८ सुरार्चिते ।
 कपाले मृत्तिकां न्यस्य सेचयेत् सन्निजेन तु ॥ १८४ ॥
 वीजानि मिनगु ज्ञाया^९ पुष्पयोगेन वापयेत्^{१०} ।
 वक्ष्यमाणेन मन्त्रेण कुर्यात् संप्रहणं^{११} तथा ॥ १८५ ॥
 ॐ नमो भगवति श्वेतवज्जि^{१२} श्वेतपर्श्वतवामिनि^{१३} सर्व-
 कार्याणि कुरु कुरु अतिहते^{१४} नमो नमः स्वाहा ॥

- (1) K reads पीर्णमास्यां (2) D reads erroneously अथा.
 (3) K has देवदालीफलः. M has देवदालीफल Both are incorrect. (4)
 This hemistich is not found in M. (5) K reads मर्दनं कृत्वा. M
 reads अथा, which is incorrect. (6) D reads भायं कृत्वायते. M
 reads वङ्गं. (7) अथातः संप्रवक्ष्यामि, a variant in K. (8) D
 and M have अ, which is not proper. (9) D has मिनगुञ्जाया, which
 seems to be incorrect. (10) पुष्पयोगे न वापयेत्, a variant in D.
 K reads पुष्पयोगे तु. (11) M reads erroneously मया प्र तथा. (12)
 D and K read भगवतो श्वेतवज्जी. (13) D has श्वेतपर्श्वते वासिनि. (14)
 K reads प्रतिहते, which appears to be an error of the scribe.

अनेन मनुना प्रोक्ता सिद्धिर्भवति नान्यथा ।
 षष्मासेन तथा वक्षीं मन्त्रपूतेन रक्षयेत् ॥ १८६ ॥¹
 शुद्धशुक्लं² तु संगृह्य मृषामध्ये तु संस्थितम्³ ।
 विपक्षपलसंख्यं तु⁴ कर्षाविसितगुह्या⁵ ॥ १८७ ॥
 सहैकत्र भवेत्तारं⁶ तस्य गन्धविबर्जितम् ।
 ब्रह्मरौति⁷ समायुक्तं गुह्याचूर्णं सहैकतः ।
 देवानां भूषणं देवि जायते हेम शोभनम्⁸ ॥ १८८ ॥

॥ इत्थीषधिक्रिया ॥⁹

चन्द्रोदकेन¹⁰ देवेशि वक्ष्यामि¹¹ रसबन्धनम् ॥ १८९ ॥
 शुक्लपत्रे पूर्णमास्यां दृष्ट्वा¹² पूर्णेन्दुमण्डलम् ।

- (1) This śloka is not found in D and M. (2) K reads शुद्धं M reads शुद्धशुक्लं, which is incorrect. (3) K reads मृषामध्ये, [which = मृषामध्ये.] D reads संस्थितम्, which is g am inc. (4) विपक्ष-पलसंख्यता, a variant in D. विपक्षपलसंख्यं तु, a variant in K. विपक्ष-पलसंख्यं तु, a variant in M. We have adopted the above reading after collating all the texts. (5) D has कर्षाविसितगुह्या, K has कर्षाविसितगुह्या. M has कर्षाविसितगुह्य, which is incomplete. (6) M reads भवेत्तारं. (7) D reads ब्रह्मरौति, which is evidently an error of the scribe. K reads ब्रह्मरौति. (8) M reads भूषणं, which creates a tautology. (9) This is not found in D and M. (10) After गुह्यावधि we find in M कर्षारो रसबन्धन, but in D and K चन्द्रोदकविधि. Hence we place the latter first. (11) D reads जायते. (12) D reads दृष्ट्वा. K reads दृष्ट्वा. Both are incorrect.

निर्गच्छन्ति महीं भित्वा चन्द्र^१तीयान्यनेकाधा ॥ १८० ॥
 कानिचिन्मृत्तवर्णानि^२ रसेन लवणानि तु^३ ।
 कानिचिच्चन्द्रतुल्यानि व्योमभासानि^४ कानिचित् ।
 चन्द्रदृष्ट्याभिवर्द्धन्^५ क्षीयेरन् तत्क्षयेण तु^६ ॥ १८१ ॥
 दृष्टा^७ चन्द्रोदकं मन्त्रौ^८ पौर्णमास्यां विशेषतः^९ ।
 निर्गच्छन्ति^{१०} महीं भित्वा चन्द्रदृष्ट्या विवर्द्धते ॥ १८२ ॥^{११}
 क्षेत्रबन्धं पुरा^{१२} कृत्वा देवमभ्यर्च्य^{१३} शङ्करम् ।
 चतुर्हस्यां च^{१४} तत्क्षेत्रं पूजयित्वा^{१५} विचक्षणः ।
 अहोरात्रोषितो भूत्वा बलिं तत्र निवेदयेत् ॥ १८३ ॥

(1) D reads erroneously चन्द्रो. (2) D has कानिचिन्मृत्तवर्णानि, which mars the metre. K has कानिचिन्मृत्तवर्णानि, which is not proper here. (3) D reads च. (4) D reads व्योमभासानि, which is unintelligible. (5) चन्द्रदृष्ट्याभिवर्द्धन्, a variant in D. K reads चन्द्रदृष्ट्याभिवर्द्धन्. Both the readings are incorrect. (6) D has क्षीःतेतान् क्षयेन तु, wherein the second term is incorrect. K reads क्षीयेते. The above-mentioned ślokas commencing from चन्द्रोदकेन देवेभि &c. and ending in तत्क्षयेण तु are not found in M. (7) D reads दृष्टा. K reads दृष्टा. None of them is correct. (8) K has मन्त्रि, which is incorrect. (9) K reads पौर्णिमास्यां. M reads प्रथमतः. After this we find in D the following hemistich—चदणं तस्य कर्तव्यं पौर्णिमास्यां प्रथमतः, which we have rejected. (10) D reads निर्गच्छन्. M reads निर्गच्छन्ति. None is correct. (11) This hemistich is not found in K. (12) M reads तदा. (13) D reads देवमन्त्रं च. M has देवमन्त्रं यदतः, an incomplete charana. (14) M reads तु. (15) We find in M a redundant letter च after पूजयित्वा.

पूर्णमास्यां^१ च रात्रौ च गत्वा तस्य समीपतः^२ ।
 चन्द्रोदकं तु संगृह्ण^३ मन्त्रयुक्तं सुमन्त्रितम्^४ ।
 आसौष्य मधुसर्पिर्भ्यां पिबेत्तप्तु^५ समाहितः ॥ १८४ ॥
 पीतमात्रेण तेनैव मूर्च्छा भवति तत्क्षणात्^६ ।
 चन्द्रोदये ततो दृष्टे^७ क्षीरं तस्य तु दापयेत् ।
 सप्तरात्रप्रयोगेण^८ चन्द्रवन्निर्मली^९ भवेत् ॥ १८५ ॥
 एकविंशतिरात्रेण^{१०} जीवेद्^{११} ब्रह्मदिगलयम् ।
 एकमास^{१२} प्रयोगेण ब्रह्मायुः स भवेन्नरः^{१३} ॥ १८६ ॥
 चन्द्रोदकेन गगनं रसं हेम च^{१४} मर्दयेत् ।
 मूषा^{१५} मध्यगतं घ्रातं तत्क्षणाद्गुटिका भवेत् ॥ १८७ ॥

- (1) M reads पूर्णमास्यां. (2) गत्वा तु तस्यसमीपतः, a variant in K. (3) D reads संगृह्ण. (4) K reads सुमन्त्रितं. (5) D reads पिबेत्तं तु. M reads पिबेत्तन्. Both are gram. incorrect. (6) सूत वप्राति तत्क्षणात्, a variant in D. (7) चन्द्रोदयेन ते दृष्टे, a variant in D. M reads ततो दृष्टेत्, which is gram. inc. (8) M reads सप्तमासं प्रयोगेण. (9) M reads निर्मल भवेत्, which is not gram. correct. (10) प्राक्विंशतिरात्रेण, a variant in D, which has no clear sense. एकविंशतिरात्रेण, a variant in K. (11) K reads ऋषेद्, which is inaccurate here. (12) D reads एकमास. (13) दृष्टयुजायते नरः, a variant in D, wherein the first term is incorrect. K reads ब्रह्मायुर्जायते नरः, wherein the middle term is gram. incorrect. (14) Both D and K read हेमं च ; [but the word is usually spelt as हेमन्.] (15) K reads मूषा (= मूषा).

अयं च^१ अर्शमात्रेण लोहान्यष्टी^२ च वेधयेत् ॥ १८८ ॥

तद्भवेन^३ रसं भाव्यं वक्ष्येण समञ्जरितम् ।

चतुःषष्टंशतः पिण्डे^४ द्विगुणे तु^५ सहस्रकम् ॥ १८९ ॥

दशसंकलिका^६ बह्वं गुप्तामात्रं रसं नरः^७ ।

त्रिलोहवेष्टितं वक्त्रे घृत्वा चाट्टश्यतां व्रजेत्^८ ॥ २०० ॥

ॐ नमो रुद्राय दंष्ट्रोष्काटाय^९ विघ्ननाशाय^{१०} दिशां रश्च
रश्च विदिशां रश्च रश्च रुद्रो विघ्नोपयति^{११} हुं फट् स्वाहा ॥

॥ इति दिग्बन्धनमन्त्रः^{१२} ॥

ॐ नमो भगवते रुद्राय त्रिशूलहस्ताय^{१३} असतोद्भवाय^{१४}
रश्च रश्च हुं फट् स्वाहा ॥

॥ इति पानमन्त्रः^{१५} ॥

अथातः संप्रवक्ष्यामि कर्त्तरीरसबन्धनम्^{१६} ॥ २०१ ॥

-
- (1) M reads अयं तु. [Here अयं refers to रसः.] (2) M reads लोहान्यष्टी.
(3) D reads तद्भवे तु. M reads तत्र सन्, which is incorrect.
(4) चतुःषष्टंशतो पिण्डे, an incorrect variant in D and M. K reads पिण्ड.
(5) D reads द्विगुणं तु. (6) M has दशसंकलिका, which is incorrect.
(7) D reads रसे ततः. K reads रसेन तु. M reads न संशयः.
(8) K has चाट्टश्यतां. M has व्रजेत्, which is gram. incorrect.
(9) M reads दंष्ट्रोष्काटाय, which is incorrect. (10) M reads विघ्नोपयति, which is gram. incorrect. (11) M has शोपयति.
(12) M reads दिग्बन्धनम्. (13) M reads त्रिशूलहस्ताय.
(14) K reads असतोद्भव. (15) M reads परममन्त्रः. This पानमन्त्र is not found in D. (16) B reads कर्त्तरीरसबंधनम्. कर्त्तारसस बन्धनम्, a variant in D, which is incorrect ; since it states afterwards कर्त्तरीरश्च.

असुराणां समायोगी क्रीधाविष्टेन चेतसा ।
 सुदर्शनं महाचक्रं^१ प्रेरितं सुरवैरिणा^२ ॥ २०२ ॥
 भालपट्टात्ततस्तस्य^३ निपेतुः^४ खेदविन्दवः ।
 ते भूमौ पतिता दिव्याः^५ संज्ञाताः कर्त्तरीरसः^६ ॥ २०३ ॥
 रक्षार्थं स्थापितं तत्र^७ विष्णुना च सुदर्शनम् ।
 चक्रतुष्यं भ्रमत्येत^९ दायुधानि निक्लन्तति^९ ॥ २०४ ॥
 कुरुते गर्जितं^{१०} नादं धूमं ज्वालां^{११} विमुञ्चति ।
 कर्त्तरी दृष्टिमात्रेण^{१२} तथा न्या^{१३} शब्दकर्त्तरी ॥ २०५ ॥
 सा स्पर्शकर्त्तरी छाया^{१४} कर्त्तरी धूमकर्त्तरी ।

- (1) सुदर्शनमहाचक्र, a variant in M. (2) D reads सुरवैरिणम्, which is incorrect. B and K read सुरवैरिणा, which is also incorrect. (3) भालपट्टात्ततस्तस्य, a variant in B, which is partly incorrect. तत्तत्त-पट्टे ते तस्य, a variant in D, which conveys no idea at all. भालपट्टात्तस्य, an incomplete charana in K. (4) M reads निर्याताः. (5) D and K read ज्ञाताः. (6) B has संज्ञात कर्त्तरीरसः, which is incorrect. संज्ञातात् कर्त्तरीरसः, a variant in D, where the first term is incorrect. कर्त्तरीरस-वन्धनम्, a variant in K. (7) D reads तस्य. (8) B, D and K read भ्रमत्येव. (9) तदा मूर्त्तं भिन्नां तति, an incorrect variant in D. K has सर्व्वयुद्धनिक्लाननम्. (10) B and K read गर्जनं. D reads erroneously गर्जन्नः. (11) B reads धमे ज्वाला, which is incorrect. D reads धूमज्वाला, which is incorrect. M reads महाज्वाला. (12) B reads कर्त्तरि, which is incorrect. K reads दृष्टीमात्रेण, which is incorrect. M reads दृष्टमात्रेण. (13) M reads तथान्य, which seems to be incorrect. (14) This charana and the next one are not found in D. K reads ज्ञाया, which appears to be incorrect.

सा^१ज्वालाकर्त्तरी चैव शक्तिघोरस्य^२ कर्त्तरी ॥ २०६ ॥
 लोकानां तु हितार्थाय घोरशक्तिर्व्यवस्थिता^३ ।
 सरूपा महाघोरा असिद्धानां तु छेदिनी^४ ॥ २०७ ॥
 तस्याः चैत्रं यदा गच्छेत्^५ अघोरास्त्रं जपेत्तदा^६ ।
 पुनर्घोरं^७ न्यसेत्तत्र अथास्त्रं विन्यसेद्बुधः^८ ॥ २०८ ॥
 अतुलोमविलोमेन देहेऽधिष्ठाप्य^९ कर्त्तरीम् ।
 सुद्रया सुद्रयेत्तां तु^{१०} अघोरास्त्रेण योजिताम्^{११} ॥ २०९ ॥
 दीपिनाराधयेत्तां तु^{१२} स्तम्भयेद्भूपनेन च^{१३} ।

- (1) D reads स. (2) B reads सतस्यघोरस्तु, which is incorrect. D and M read शक्तिघोरस्य, which seems to be incorrect. (3) B reads घोरे शक्तिः. D reads घोरशक्ति (without विसर्ग). Both are incorrect. (4) D reads छेदिनी. (5) B reads तस्य चैत्रं, which is incorrect. तस्य चैत्रं यदा गच्छेत्, a variant in M, which is partly incorrect. (6) दशरात्रं तदा जयेत्, a variant in D. अघोरास्त्रं तदा जयेत्, a variant in K. M reads जपेत्तथा, which is partly incorrect. (7) D reads पुनर्घोरं. (8) यथास्त्रं विन्यसेद्बुधः, a variant in D, which is partly incorrect. (9) देहे जाधिष्ठाप, an incorrect reading in D (10) D has सुद्रय सुद्रयेतेन, which has no sense. K has सुद्रया सुद्रयेत्तं तु, which is partly correct. (11) M reads योजितः. (12) B reads स्तम्भेन, which is incorrect. दीपिनाराधयेत्तं तु, a variant in D. M reads दीपिनः. (13) D and K read तु instead of च. B reads स्तम्भयेद्भूपनेन तु. M reads स्तम्भयेद्दीपनेन च. We suppose that, भूपनेन is the proper word here, for in worshipping a deity दीप and धूप are necessary.

विष्टरा^१सुद्रया तां तु स्थानयोगं नियोजयेत्^२ ॥ २१० ॥

कञ्चुकी तु शिला क्रान्ता^३ कुमारी वज्रकन्दकम्^४ ।

योषिद्रक्तं गवां मूत्रं^५ तिलकः सञ्ज्वय्यक्तम्^६ ॥ २११ ॥

अथातः संप्रवक्ष्यामि विषोद^७रसवन्धनम् ॥ २१२ ॥

विषोदकं विषसमं घृतवच्च घृतोदकम्^८ ।

सितपीतादिवर्णाब्जं^९ तच्च देवि रमोत्तमम् ॥ २१३ ॥

तत्र गत्वा वनोद्देशे^{१०} क्षरेह्वोरसहस्तकम्^{११} ।

केशाः क्षिप्ताः स्फुटस्थस्मिन्^{१२}आत्म^{१३}च्छाया न दृश्यते ॥ २१४ ॥

- (1) B reads निष्टरा. K reads निष्टया. M reads निपुरा. (2) स्थानयोगिन योजयेत्, a variant in D. K has an incomplete charṇa स्या योजयेत्. (3) B reads कुञ्चुके, which is incorrect. M reads कुन्दिका क्रान्ता. (4) D reads कञ्चकन्दकम्. (5) योषिद्रक्तं तु गोरक्त, a variant in B. योषिद्रक्तञ्चन्द्रोदकं, a variant in M. (6) In B we have this absurd reading—सर्देन मंत्रधये देवो देहलोहचैवौद्धान्ती रसवन्धनं. Here ends the 12th Paṭala of the MS. B. व्याख्या स्याद्रसवन्धकम्, a variant in M. (7) D reads विषोदकस्य वन्धनम्, which seems to be incorrect. K reads विषोदकरसवन्धनम्, wherein क is redundant. (8) This hemistich is not found in M. (9) सौम्यान्तादिवर्णैर्बन्धं, an incorrect variant in D. K reads वर्णापि, which is incorrect. (10) D reads ततो देशं. K reads वनोद्देश, which is incorrect. M reads भवेद्देश, which is also incorrect. (11) क्षर सौत्रं सहस्तकं, a variant in D. क्षरेह्वोरं सहस्तकं, an incorrect variant in K. (12) D reads केशाः क्षिप. K reads केशाः क्षिप्ता स्फुटस्थ, which is incorrect. M reads केशक्षिप्राक् स्फुटस्थेस्मिन्, which is also incorrect. (13) M reads नात्र.

तैलञ्च गोलकाकारं^१ घृतञ्चैव विसर्पति ।

गन्धकस्य हरेद्वन्धं^२ लवणास्त्रञ्च जायते^३ ॥ २१५ ॥

आम्ना पालाशपत्रेण^४ कटुकालावुके^५ क्षिपेत् ।

विषोदकं गन्धकं च हरवीजञ्च तत्समम् ॥ २१६ ॥

अजाक्षीरेण पिष्ट्वा तु^६ शुक्लपत्राणि^७ लेपयेत् ।

तत् पुटेन च^८ देवेशि सिन्दूरारुणसन्निभम् ।

शतांशिनैव देवेशि^९ सर्व्वलोहानि वेधयेत्^{१०} ॥ २१७ ॥

अनेन विधिना देवि नागः^{११} सिन्दूरतां व्रजेत्^{१२} ।

सहस्रांशिन तस्यैवं^{१३} तारं वेधं प्रदापयेत्^{१४} ॥ २१८ ॥

(1) D has गोपालकाकार, which is absurd. M has गोलकार, which is incorrect. (2) D reads हरेद्वन्ध, which is an error of the scribe. (3) लवणास्त्र जायते, an incomplete variant in D. लवण...सलायते, an incomplete variant in K. लवण कलिलायते, a variant in M. [लवणा + अस्त्रञ्च, लवणा = लवणं.] (4) आम्ना पाटलाशपत्रेण, a variant in D, which is not intelligible. तत् जाला फलमात्रेण, a variant in M. (5) D reads कटुकालांचक, which seems to be incorrect. K reads कटुकालावुके. (6) अजाक्षीरे गारुष्यानु, a variant in D, which is unintelligible. M reads अजाक्षीरेण. (7) D reads पात्राणि, which is incorrect. (8) D reads तत् पुटेनाद्य. K reads तत् पुटेनैव. (9) शतेन वै शिवे सर्व्वं, a variant in D. M reads शतांशिन तु. (10) लोहानि वेधयेदधुनम्, a variant in D. (11) M reads नागं. (12) K reads सिधुरतां. M reads व्रजेत्. Both are incorrect. (13) M reads तस्यैव. (14) तारवेधं प्रजापयेत्, an incorrect variant in D. K reads तारं. M reads तारवेध.

रक्तं पीतं¹ तथा कृष्णमुत्तरोत्तरकार्थ्यकृतं ॥ २१८ ॥
 त्रिपलं कान्तपात्रे वा² पात्रेऽलावुमनेऽपि वा³ ।
 गृहीत्वा पूर्व्ववत् पत्रैः⁴ पालाशैर्वैष्टयेदृष्टिः⁵ ॥ २२० ॥
 स्थापयेद्धान्यराशौ तु⁶ दिवसानेकविंशतिम्⁷ ।
 महिषी⁸ क्षीरमध्ये तु बिन्दुमेकान्तु साधयेत्⁹ ॥ २२१ ॥
 पायसं भक्षयेद्यस्तु¹⁰ मध्वाज्येन तु संयुतम्¹¹ ।
 यावच्चूर्णपलं¹² देवि जीवेत्तद्विन्दुसंख्यया¹³ ॥ २२२ ॥
 लाङ्गलो गृह्णधूमश्च¹⁴ सिन्दूरं¹⁵ रजनोद्दयम् ।

- (1) M reads रक्तपित्त, which is absurd. (2) D and K read विप्लवा. M reads कान्तपात्रेन. (3) पात्रे नाम्बन्धये तथा, a variant in D. K reads erroneously यवोलङ्गुमये तथा. (4) D reads मन्त्रैः. M reads पात्रे, which is incorrect. (5) पलाशैर्वैष्टयेदृष्टिः, an incorrect variant in D. M reads पलाशैरप्य वैष्टयेत्, which has no clear sense. (6) M reads धान्यमध्ये तु. (7) दिवसानेकविंशतिः, an incorrect variant in K. M reads विंशति, which is incorrect. (8) D' reads क्षुही. (9) D reads पाचयेत्. (10) भक्षयेद्यस्तु स पयः, a variant in M. (11) पक्षया न समायुतम्, a variant in D. यवे...यान्यसंयुत, an incomplete reading in K. (12) D reads यावच्चूर्णं पल, which is not correct. (13) यावद्विन्दोष संख्यया, a variant in D. यावद्विन्दुसंख्याया, a variant in K. which is unintelligible. जीवन्तद्विन्दुसंख्याया, a variant in M, which is partly correct. (14) D and M read गृह्णधूमश्च, which is not correct. (15) K reads सिंघूरं.

मेघशृङ्गीं च शृङ्गीं च^१ कृष्णोन्मत्तं च मारकम्^२ ।
 सवीजं^३ सूतकञ्चैव विषतोयेन मर्दितम्^४ ।
 विषतोयेन मेधावी^५ सप्तवारांश्च^६ भावयेत् ॥ २२३ ॥
 अथवा भावयेत् तप्तु^७ यावञ्चूर्णं तु तद्भवेत् ।
 तेन नागं प्रतिवाप्य^८ षोडशंशिन^९ संभवेत् ॥ २२४ ॥
 मूषाख्ये वेणुयन्त्रे च^{१०} चिचारमपि^{११} भावयेत् ।
 धूमं परिहरेत्तस्य अङ्गव्याधिकारं परम् ॥ २२५ ॥
 स्थापयेन्नागसिन्दूरं^{१२} पात्रेऽलावुमये ततः^{१३} ।

- (1) मेघशृङ्गीं च शृङ्गीं च, a variant in D. मेघशृङ्गं च शृङ्गीं च, a variant in K. मेघशृङ्गं च शृङ्गीं च, a variant in M. (2) K has an incomplete charaṇa — कृष्णो च... च मारकम्. M has कृष्णोन्मत्ताय मारकम्. (3) D reads सवीजं. (4) विषतोये विमर्दितं, a variant in D. M reads मर्दयेत्. (5) K reads erroneously मेधा. M also reads incorrectly मेधावि. (6) All the texts read सप्तवाराणि, which is gram. inc. (7) D and M read तं तु, which is not correct. (8) तेन वा प्रतिवाप्य, an incorrect and incomplete charaṇa in D. K and M read प्रतिवाप्य which destroys the metre. (9) K has षोडशंशिन... संभवेत्, which is both incorrect and incomplete. (10) मूलं विमर्दयन् मन्थानि, a variant in D. मूषाख्यं वेणु... च, an incomplete variant in K. मूषाख्ये वेणुयन्त्रे च, an incorrect variant in M. (11) D reads चारं तु, which is an error of the scribe. K has चिणि वाराणि. M has वीणि वाराणि. Both are incorrect. (12) K reads भागसिन्दूरं. M has an incomplete charaṇa स्थापये... (13) पात्रे सांयुपमेव च, a variant in D. पात्रे लावुसंयु च, a variant in K. M has an incomplete charaṇa — सवमये ततः.

तश्चूर्णं तु शलाशिन तारतास्त्राणि वेधयेत् ॥ २२६ ॥

विषपानीयमादाय^१ यवागौ^२ वर्त्तितं भुभम् ।

निषिक्तं^३ तच्च वर्त्तेऽयं^४ तारं भवति शोभनम् ॥ २२७ ॥

विषपानीयमादाय प्रक्षिपेच्च रसोत्तमे ।

कुनटी-गन्धपाषाण-विषटङ्कण-लाङ्गलि^५ ।

नष्टपिष्टीकृतं खल्ले^६ तारपत्राणि लेपयेत् ।

अम्बमूषा^७गतं धातं निर्वीजं^८ कनकं भवेत् ॥ २२८ ॥

॥ ॐ श्रीनीलकण्ठाय ठठः^९ ॥ अस्यायुतं जपेत्^{१०} ॥

॥ इति विषोदकग्रहणमन्त्रः^{११} ॥

[विषटङ्कणविधिं वक्ष्ये समाहितमनाः शृणु ॥ २२९ ॥^{१२}

- (1) This hemistich and the next five are not found in M. (2) D reads यावागौ. K reads यवगौ. [यवागौ should be यवाग्वाम्.] (3) D reads निषिक्तं. K reads निषिक्तं. Both are incorrect. (4) D reads वर्त्तेऽयं. K reads वर्त्तेयं. (5) M reads लाङ्गली. (6) D reads नष्टपिष्टकृतं खल्ले. (7) M reads अम्बमूषा, which is incorrect. (8) D reads नजीब, which is not correct. (9) D has ॐ नीलकण्ठाय ठठः. M has ॐ श्री नीलकण्ठाय ठठः. (10) D has अस्य प्रयुतं जपेत्. K has अस्यायुतं जपतः. M has अस्य मन्त्रस्यायुतं जपं, which is incorrect. (11) विषोदकायष्टग्रहणमन्त्र, a variant in D. अयं विषोदक...इत्यमन्त्रः, a variant in K. इदं विषयग्रहणमन्त्र, a variant in M. (12) This विषटङ्कणविधि is not found in M. [It seems to be an interpolation ; since it is not proper to resume औषधिक्षिया in the section of अदकान्तिया.]

गन्धमाचीकदरदं^१ कुनद्या^२ रससंयुतम् ।
 विषट्ण^३समायुक्तं मातुलुङ्गात्^४मर्दितम् ॥ २३० ॥
 एतत् कल्कं पलमात्रं^५ चौषध्या लेपनं कुरु ।
 निर्यासे^६ तु पुटं कुर्याच्चिवारं हेम शोभनम्^७ ॥ २३१ ॥
 सञ्जीवनी^८जलस्थाय विधिं वक्ष्यामि पार्वति ॥ २३२ ॥
 शृङ्गणाराधितो देवि प्रागहं^{१०} सुरवन्दिते ।
 दानवानां हितार्थाय मृतानां देवसङ्करे ॥ २३३ ॥
 मया संजीवनी विद्या^{११} दत्ता चोदकरूपिणी^{१२} ।
 तथा संजीविता दैव्या^{१३} ये मृता देवसङ्करे^{१४} ॥ २३४ ॥

- (1) गन्धमाचिपदरदं, a variant in D, wherein the middle term is incorrect. (2) D reads कुमधा. K reads कुनधा. Both of these texts are incorrect. (3) D reads विषवय. (4) K reads मातु लिंगात्. (5) D reads कल्कतलेमात्रं. K reads एतत्कल्कं र. . मात्रं, which is incomplete. (6) K reads निर्जने. (7) D reads हेमशोभनम्. (8) This विषट्णविधि ought to have been placed after श्वेतगुग्गुविधि, i.e. after the śloka 188. But as all the texts except M placed it here, we are compelled to follow them only putting it within brackets. (9) D reads erroneously सञ्चिनी. M reads संजीवनी. After the end of this विधि and before the commencement of उष्योदकविधि we find in K—संजीवनजन-कल्पः and not संजीवनीजलविधिः. (10) D reads योगेहं. (11) मायासंजीवनी विद्यां, a variant in D. M reads सञ्जीवनी. (12) D reads चोदकतर्पणी. K reads चोदाररूपिणी. M reads बोधकरूपिणी. (13) तथा संजीवनी दैव्या, an incorrect variant in D. तथा सञ्जीवता दैव्या, an incorrect variant in M. (14) M reads देवसङ्कमे, which seems to be incorrect.

निक्षिप्ता मर्त्यलोके सा^१ सम्यक् तै^२ कथयाम्यहम् ॥२३५॥
 अस्ति मर्त्ये महापुण्या^३ पवित्रा दक्षिणापथे^४ ।
 नदी गोदावरी नाम प्रसिद्धा जाङ्गवी यथा^५ ॥ २३६ ॥
 दक्षिणे च तटे^६ तस्याः कदलीनगरं परम्^७ ।
 तस्य दक्षिणतः शैलः सर्व्वलोकेषु विद्युतः ॥ २३७ ॥
 नाम्ना कृष्णगिरिश्चेति^८ दृश्यते सर्व्वमङ्गले^९ ।
 सुप्रसिद्धाश्विका नाम ग्राम^{१०}स्तस्यास्ति सन्निधी ॥ २३८ ॥
 तत्राप्युदक^{११}मालोक्य परोक्षेत्^{१२} सुरार्चिते ॥ २३९ ॥
 गृहीत्वा शुष्कवंशं तु^{१३} क्षिपेत्तोयस्य मध्यतः ।
 जायते हरितं सिग्ध^{१४}महोरात्रेण निक्षिप्तम्^{१५} ।

- (1) निक्षिप्ता मर्त्यलोके सा, a variant in D, which is incorrect. (2) D reads मर्त्यतां, which is incorrect. (3) D has an incorrect reading—साहपुण्या. (4) D reads दक्षिणामये, which is incorrect. (5) D has यथा, which is not correct. (6) M reads तथा. (7) कदलीनगरं परम्, a variant in D. K reads वरं. M reads उत्पलीनगरं परम्. (8) D has कृष्ण गौरीश्चेति, which is incorrect. (9) D reads सर्व्वमङ्गलम्. K reads सर्व्वमङ्गलः. (10) This word is wanting in D. (11) D reads तत्राप्युदक, which is not accurate. (12) M has an incomplete reading—परौत. (13) M reads शुष्कवन्शम्, which is not appropriate here. M reads गृहीत्वा, which is not universally correct. (14) K reads हरितसिग्धः. (15) महोरात्रौनिक्षिप्त, an incorrect variant in D. K reads निक्षिप्त. The term is सिक्त्तं and not निक्षिप्त, though the latter is proper here

सुस्रत्यङ्गुरपत्राणि¹ दृश्यते तन्मनोहरम्² ॥ २४० ॥

बलिपुष्पोपहारेण³ ततो देवीं⁴ समर्चयेत् ।

क्षेत्राधिपं गणेशञ्च चण्डयोगीश्वरं तथा⁵ ॥ २४१ ॥

तस्य मन्त्रं प्रवक्ष्यामि त्रिषु लोकेषु दुर्लभम् ॥ २४२ ॥⁶

ॐ चण्डाय⁷ पिनाकिने शूलहस्ताय ॐ दिशां बन्धय⁸

विदिशां बन्धय ठठः ॥

तिलांश्च तण्डुलांश्चैव⁹ मन्त्रेणानेन सर्षपान् ।

सप्ताभिमन्त्रितान्¹⁰ कृत्वा साधको दिक्षु निक्षिपेत्¹¹ ॥ २४३ ॥

कटुकालावुके तोयं¹² कृतरक्षं समाहितः¹³ ।

-
- (1) भवशंकरपत्राणि, a variant in D, which has no clear sense. भवंशंकरपत्राणि, a variant in K. (2) D and K read सुमनोहरम्. (3) D reads पूजोपहारेण. K reads पुष्पोपहारेण. (4) D has देवं, whereas all other texts have देवीं. (5) चन्द्र योगीश्वरी तथा, a variant in D. चंडी योगीश्वरी तथा, a variant in K. Both are incorrect. चण्डयोगिश्वरीः सह, a variant in M. (6) This hemistich is not found in D and M. (7) D reads चन्द्राय. M reads चन्द्र, which is incorrect. (8) D and K read बंधय, which is not correct. The remaining portion is not found in M. (9) M reads तण्डुलान् वाच. (10) All the texts read अभिमन्त्रितं; but as the nouns (तिल, तण्डुल & सर्षप) are all in masculine gender, we ought to have the adjective अभिमन्त्रितान्. (11) K reads निक्षिपेत्. M reads विक्षिपेत्. (12) कटुकालावुकी, a variant in D. कटुकालावुकीयं, a variant in M. The sense of these texts is not clear. (13) D has कृतरक्षसमौहितः. K has कृतरक्षः सुसमाहितः. M has कृतरक्षसमाहितम्. All the texts seem to be incorrect.

मृहीत्वा तत्प्रयत्नेन^१ निजस्थानं समाश्रयेत् ॥ २४४ ॥

॥ ॐ नमोऽमृतेऽमृतरूपिणि^२ अमृतं मे^३ कुरु कुरु एवं
रुद्र आज्ञापयति^४ स्वाहा ॥

सप्ताभिमन्वितं कृत्वः मन्त्रेणानेन तज्जलम्^५ ।

दिनमेकं तथा सूतं स्वर्णमाषडयान्वितम्^६ ।

मर्हयेत्सेन तोयेन पिवेत्तप्तु^७ विचक्षणः ॥ २४५ ॥

एकविंशतिरात्रेण^८ क्षीराहारोऽथ यत्नतः^९ ।

जीवेत् कल्पायुतं साग्रं^{१०} कामरूपो महाबलः ॥ २४६ ॥

योजनानां^{११} शतं गत्वा पुनरेव^{१२} निवर्त्तते ।

अवध्यः सर्वभूतानां स्वेच्छाचारः^{१३} स खेचरः ॥ २४७ ॥

कनकं पारदं व्योम सममेकत्र योजयेत् ।

मर्हयेत्सेन तोयेन सप्तवारं तु स्वेदयेत्^{१४} ॥ २४८ ॥

-
- (1) संगत्वा तत् प्रयत्नेन, a variant in D. M reads चहोला. (2) I reads रूपिणी, which is gram. incorrect. K reads तर्पिणि. M has नमो-मृतविन्दुरूपिणी, which is incorrect. (3) मे is not found in D. M reads आश्रतं. (4) D reads incorrectly रुद्रास्त्राणापयति. M reads रुद्रो ज्ञापयति. (5) D reads मज्जलम्, which is an error of the scribe. (6) स्वर्णं यावदयान्वितम्, a variant in D, wherein the second term is incorrect. K reads स्वर्णं माषडयान्वितं. (7) D reads तं तु. K reads पवित्रं तु, which seems to be incorrect. (8) M reads रात्रे तु. (9) D has क्षीराहारो प्रयत्नतः. K has क्षीराहारो प्रयत्नतः. Both are partly incorrect. (10) M reads सौम्यः. (11) M reads योजनानि. (12) D reads पुनरेव. (13) K reads erroneously स्वीचारः. M reads स्वेच्छा-चारः. (14) सप्ताहं स्वेदयेत्, a variant in M

स रसः सर्बलोहानि षष्ठ्यंशेन तु वेधयेत्^१ ॥ २४६ ॥
 अथवा तं रसं दिव्यं मधुना सह भक्षयेत्^२ ।
 मासमात्रप्रयोगेण^३ जीवेद्ब्रह्मदिनायुतम्^४ ॥ २५० ॥
 तस्य मूत्रमलस्त्रेदैः^५ शुक्लं भवति काष्ठनम् ॥ २५१ ॥
 निर्वाते^६ तोयमादाय अञ्जलि^७ त्रितयं पिबेत् ।
 पीतमात्रे भवेन्मूर्च्छा स्वास्थ्यं स्यात् प्रहरत्रयात्^८ ॥ २५२ ॥
 एकविंशद्दिनान्येवं^९ क्षीराहारो भवेत्ततः ।
 षष्टवर्षाक्षतिः प्राज्ञः^{१०} कामरूपो महाबलः ॥ २५३ ॥^{११}
 पश्येच्छिद्रां महीं सर्बी^{१२} सप्त^{१३} पातालसंयुताम् ।
 अवध्यो देवदैत्यानां^{१४} कल्यायुश्च प्रजायते ॥ २५४ ॥

- (1) षष्ठांशेन सुवेधयेत्, an incorrect reading in D. (2) M has this hemistich in an irregular manner—तं रसं दिव्यं मधुना सममेकत्र योजयेत्, repeating the second charana of the 248th. śloka. (3) M reads मासमात्रप्रयोगेन, which is incorrect. (4) K reads ब्रह्मदिनायुतं. M reads erroneously ब्रह्मवादिना. (5) K has तस्य मूत्रमलैः स्त्रेदैः. M has स्त्रेदैः, which is incorrect. (6) K has only निवा. (7) K reads अञ्जलौ, which is incorrect. (8) स्वमध्य स्यात् प्रहरत्रये, an incorrect reading in D. अस स्यात् प्रहरत्रयम्, a variant in M, wherein the first term is incorrect. (9) D reads erroneously एकविंशद्दिनान्येदं. (10) D reads बालो instead of प्राज्ञः. M reads षष्ट instead of षष्ट. (11) After this śloka, we find in D only the 247th śloka repeated. Hence we have not adopted it. (12) K has an incomplete charana एष्वं ...द्रा सहि सर्वा. (13) K reads सर्ब instead of सप्त. (14) D has देवदैत्यानां, which is not correct. M has देवदैत्यापि.

अथवीदक^१मादाय पारदश्च^२ मनःशिलाम् ।
 मर्द्ध्येत् खल्लपाषाणि^३ नष्टपिष्टं भवेत्ततः ॥ २५५ ॥
 स्वेदयेत् सप्तरात्रं तु त्रिलोहिन च वेष्टयेत् ॥ २५६ ॥
 अन्तर्धानं क्षणाद्गच्छेत् विद्याधरपतिर्भवेत्^४ ।
 सिद्धकन्याशतद्वृत्तो^५ यावत् कल्पान् चतुर्दश^६ ॥ २५७ ॥
 दिनेषु तेषु सर्वेषु दद्याच्छाब्धोदनं घृतम् ।
 पयसा च समायुक्तं नित्यमेवं तु^७ कारयेत् ॥ २५८ ॥
 उष्णोदकविधिं वक्ष्ये समाहितमनाः शृणु ।
 पश्येदुष्णोदकं^८ यत्र वासं तत्रैव कारयेत् ॥ २५९ ॥
 अस्ति गोदावरी नाम महाराष्ट्रे^९ऽतिविश्रुता ।
 तस्या उत्तरभागे तु सद्म्याद्भिः पुण्यपर्वतः^{१०} ॥ २६० ॥

- (1) D reads अथ चोदक. (2) D reads मारीचं तु. (3) The word खल्ल is not found in D. All other texts read खल्ल. (4) विद्याधरयतिर्भवेत्, a variant in D. विद्धारपतिर्भवेत्, a variant in K. (5) D reads प्रालवृत्तो. (6) D and K read कल्पचतुर्दश. (7) M reads सद्यमेवन्. After this charana we find the following three hemistichs in K only, which we have not adopted on account of their erroneousousness and redundancy. They are as follow:—ते सर्वे पुरुषास्तस्य दर्शनाय गतिवित्तः । ताः कनाय यत् ददुः सिद्धकामो भवेन्नरः । वलीपलितनिम्बेक्षो जीवेशंद्रार्कतारक । इति विषोदकसंजीवनजलकल्पः । (8) M has भवत्युष्णोदकं. (9) D reads महाराष्ट्रे. This hemistich and the following seven ones are not found in M. (10) D has सद्म्याद्री पुण्यपर्वतः, wherein the first word is incorrect. K has सद्म्याद्भिः पुण्यपावनः, wherein also the first word is incorrect.

तत्र मातापुरं^१ नाम प्रसिद्धं देवतागृहम् ।
 तस्मादुत्तरती देवि कम्पाख्यं नगरं^२ परम् ॥ २६१ ॥
 तत्र कम्पेश्वरो देव^३स्तत्राख्युष्णोदकं^४ ध्रुवम् ।
 प्रणीताख्या^५ नदी तत्र स्नात्वा वै साधकोत्तमः ।
 पश्चादुष्णोदके कुण्डे विधिं कुर्याद्यद्योदितः^६ ॥ २६२ ॥
 शर्वरीमुषितस्तत्र^७ धनवांशं^८ दिने दिने ।
 भक्त्येश्वासमात्रं तु जीवेहर्षशताष्टकम्^९ ॥ २६३ ॥
 वर्षमेकं प्रयुञ्जोत^{१०} जीवेहर्षायुतं सुखी^{११} ।
 बलीपलितनिर्मत्तो भोगी चैव पुरन्दरः^{१२} ॥ २६४ ॥

(1) D reads मानापुरी. (2) D reads नागरं, which seems to be incorrect. (3) Both D and K read देवो, which is gram. inc. (4) तत्राख्युष्णोदकं is the reading in D. (5) D reads प्रीणीताखा, which seems to be incorrect. (6) D reads यद्येरितः. (7) सर्वरीमुषिते तत्र, a variant in D. शर्वरीमुषिता तत्र, a variant in K. सर्वरोमुषितां तत्र, a variant in M. None of the readings is perfectly correct. (8) D reads धनं काचित्. K reads शृणकांशः. Both are inc. M leaves a blank space here. (9) M reads वर्षसमाष्टकम्, which seems to be an error of the scribe. (10) K reads only प्रवृ' and omits ज्ञोत. (11) This charana and the next three are not found in M. (12) भावी च सत्यशैलतः, a variant in D. After this we have एकगुणं न स्तेन &c., (9th śloka), which occurs in the beginning of the fourteenth Paṭala. Hence the MS. D is wanting the remaining portion of this twelfth Paṭala and the whole of the thirteenth Paṭala, as well as the first eight ślokas of the fourteenth Paṭala.

वर्षमेकं पिबेत्तोयं¹ जीवेच्चन्द्रार्कतारकम् ।
 तस्य सूत्रपुरीषेण² शुल्वं भवति काञ्चनम् ॥ २६५ ॥
 उष्णोदकञ्च काशीसं³ गन्धपाषाणसंयुतम् ।
 चतुर्थीशेन रसकं दशभागं विनिर्लिपत्⁴ ॥ २६६ ॥
 शुल्वञ्च महयेत् सर्ब्वं नष्टपिष्टं क्षणेन त्⁵ ।
 तेन लेपितमात्रेण शुल्वं भवति काञ्चनम् ॥ २६७ ॥
 निषिक्तं तेन तोयेन प्रतिवापं ददेद्बुधः⁶ ।
 शुल्वञ्च जायते हेम तरुणादित्यवर्चसम्⁷ ॥ २६८ ॥
 तज्जलेन निषिक्तञ्च हेम वीजार्थसंयुतम् ।⁸
 तारं चानेन मार्गेण⁹ निषिक्तं हेमतां व्रजेत्¹⁰ ॥ २६९ ॥
 उष्णोदकेन भस्मात् तिलपिष्टं¹¹ च भक्षयेत् ।
 मासद्वयप्रयोगेण¹² जीवेद्दुर्घशतान्वयम् ॥ २७० ॥
 रसगन्धाश्रमरसकं¹³ तुल्यं¹⁴ दरदमाक्षिकम्¹⁵ ।

- (1) This charana is not found in M. (2) M reads सूत्रपुरीषाभ्यां.
 (3) K reads काशीस. (4) K reads विनिःक्षिपत्. (5) K reads
 क्षयेण तु. (6) ददेत् is an ungrammatical term. दद्यात् is the pro-
 per one. (7) तत्क्षणादित्यशीभन, a variant in M. (8) This
 hemistich is not found in M. (9) K reads erroneously मार्गं.
 (10) M reads व्रजेत्, which is incorrect. (11) K reads तिलसुष्टि.
 (12) M has मासद्वयप्रयोगजात्, which is incorrect. (13) रसकश्वास-
 रसकं, a variant in M. (14) K reads तुल्य. (15) K reads
 माक्षिया, which is incorrect.

याम^१मुष्णाभसा वृष्टं तारपत्राणि लेपयेत् ॥ २७१ ॥
 द्विवारं तु धमेद्देवि^२ स्याच्चतुर्दशवर्षकम् ।
 क्रमेणानेन देवेशि शुद्धं षोडशवर्षकम् ॥ २७२ ॥
 एकैकं हेमतारांशं द्दण्डं^३ कान्ताभ्रयोः पृथक् ।
 उष्णोदकेन संमर्द्य^४ धमनात् खोटतां व्रजेत्^५ ॥ २७३ ॥
 तन्मुखे धारयेन्नासं^६ वक्षकायो भवेन्नरः ।
 तच्चूर्णं यवमात्रं तु^७ भक्षयेन्मधुसर्पिणा^८ ।
 यावत् फलं तस्य मलैः^९ शुद्धं भवति काञ्चनम् ॥ २७४ ॥
 उष्णोदपाचितान् खादेत्^{१०} कुलत्यान् चीरपो^{११} भवेत् ।
 ज्ञानमुष्णाभसा कुर्व्यात् वर्षाद्दर्पशतायुषम्^{१२} ॥ २७५ ॥
 चीरमुष्णोदकं काथं^{१३} त्रिफलायाश्च पाचयेत्^{१४} ।

- (1) M reads धाम, which seems to be incorrect. (2) M has विशास्य तु भवेद्देवि. (3) K reads द्दण्डं. (4) M reads संमर्द्यात्. (5) B (which resumes from this verse) reads नयेत्. K reads खोटतां, which is incorrect. M reads खोटतां नयेत्, which is partly correct. (6) B reads erroneously तन्मुखे धारयेन्नास. (7) K has पंचमात्रं तु. M has तच्च instead of तच्चूर्णं. (8) M reads मधुना चक्ष. (9) K reads यावत् फलं तस्य मलैः, which is incomplete. M reads यावत् फलं तस्य फलैः. (10) उष्णोदकपचितान् भूले, a variant in B, which has no clear sense. उष्णोदयोचितान् is the reading in K, which is partly incorrect. M reads उष्णोदपाचितान्, which is incorrect. (11) B and K read चीरपो, which is an error of the scribe. K reads कुलत्यान्, which is incorrect. M reads कुलत्यान्. (12) K reads शतायुषी. (13) चीरमुष्णोदकपाचं, an incorrect variant in M. (14) K reads पाचनं.

पायसं कान्तपात्रे तन्मासमेकन्तु भक्षयेत्^१ ।
 भुक्त्वा जीवित् शतकल्पं^२ वैष्णवायु^३र्भवेत्परः ॥ २७६ ॥
 अतः परं प्रवक्ष्यामि शैलोदकविधिं प्रिये ।
 कर्दमापो महीशैलं^४ शिलञ्चेति^५ चतुर्विधम् ॥ २७७ ॥
 कानिचित् क्षणवेधोनि दिनवेधोनि कानिचित् ।
 पक्षमासादिषण्मास^६-वेधनानि^७ महीतले ॥ २७८ ॥
 क्षिप्तं यदा^८ भवेत् काष्ठं शैलीभूतं च^९ दृश्यते ।
 वह्निरन्तश्च देवेशि^{१०} वेधकं तत् प्रकीर्तितम् ॥ २७९ ॥
 ह्रिङ्गुलं हरितालञ्च गन्धकञ्च मनःशिला ।
 एषां गन्धापहारं यत्^{११} कुरुते तंश्च वेधकम्^{१२} ॥ २८० ॥
 गन्धकं तालकञ्चैव तीयपूर्णे घटे क्षिपेत् ।^{१३}

- (1) मासमात्र तु is the reading in K. मासे सुक्ता महायुषः is the reading in M. (2) B has जीवेद्वर्षशत कल्पः. This charana and the next one are not found in M. (3) B reads विष्णवायु, which is incorrect. K reads विष्टवायु, which is also incorrect. After this śloka we find in K only—इति उष्णोदककल्पः । अथ शैलोदककल्पः । (4) B reads महाशैलं. K reads दर्कमा...महिशैलः, which is incomplete. M reads कक्षमापो मही-शैलः. It is called afterwards भूशैलः. (see verse 286). (5) B and K read शैलञ्चेति. (6) पक्षमासादिषण्मासा, a variant in K. (7) K reads वेधकानि. (8) K reads क्षिप्त, which is incorrect. M reads यथा, which is also incorrect. (9) K reads तु. (10) M reads erroneously देवेशी. (11) K reads तु. (12) B reads कुरुते च वेधक, which is incomplete. K reads क्षिप्तकम्. M reads erroneously तत्र वेधश्च वेधकम्. (13) This śloka, (281) is not found in M.

यदा तद्बहुदाकारं^१ तदा शैलोदकं भवेत् ।
 अन्यथा वेष्टकं^२ देवि तदग्राह्यं निरर्थकम् ॥ २८१ ॥
 श्रीशैले श्रीवनप्रान्ते^३ पर्यङ्गाख्ये^४ शिलातले ।
 तत्रस्थं क्षणवेधि^५ स्यात् नदीभगवतीतटे^६ ।
 एकाह्णे वेधकं तत्र^७ गोकर्णे तु दिनत्रयम् ॥ २८२ ॥
 भद्राङ्गे^८ दिनवेधि स्यात् त्रिस्थलान्ते त्रिवासरम् ।
 धारेश्वरे^९ पाक्षिकं स्यात् वर्षापुर्यां^{१०} दिनैकतः ॥ २८३ ॥
 ब्रह्मेश्वरे मासिकं स्यात् व्याघ्रपुर्यान्तु^{११} वासरम् ।
 अघोरेशे मासिकं तु^{१२} सिंहद्वीपे^{१३} तथा पुनः ।
 दिनमेकं ब्रह्मगिरी विन्ध्ये तु क्षणवेधकम् ॥ २८४ ॥
 वासरं माख्यवन्तेपु^{१४} क्षणवेधि शिलोदकम्^{१५} ॥ २८५ ॥

- (1) यदा तद्बहुदाकार, an incomplete variant in B. (2) M reads वेष्टन. (वेष्टक = गिर्यास). (3) B reads श्रीवने प्रान्ते. M reads श्रीशैल.
- (4) M reads पर्यङ्गाख्य. (5) All the texts read क्षणवेधौ, which is grammatically incorrect. (6) B reads नद्यां भगवतीतटे, which is incomplete. K reads नद्यां भगवतीतटे, which is incorrect. M reads अद्या भगवतीतटे, wherein the first term is unintelligible. (7) K reads एकाह्णं वेधयितव.
- (8) K reads तत्रस्थं. M reads चन्द्राङ्गे. (9) M reads तारेश्वरे. (10) B reads पार्श्वद्वीपं. This charana and the next one are not found in M. (11) B reads व्याघ्रपुर्य, which is incorrect.
- (12) अघोरेशे तु मासिकं, a variant in M. (13) B reads सिंहद्वीपे.
- (14) वासर...ख्यकणं च, an incomplete variant in K. M reads माख्यवन्ते तु. (15) B and M read क्षणवेधौ तु तत्र च. K reads क्षणवेधौ शिलोदकं, wherein the first term is incorrect.

किष्किभ्या^१पर्वते रम्ये पम्पातीरे लृणोदकम्^२ ।
 तस्य पश्चिमतो देवि योजनद्वितये पुनः ।
 भूशैलमस्ति तत्रैव त्रिदिनं वेधि पर्वते^३ ॥ २८६ ॥
 सङ्घाचले पुरे देव्याः क्षीरक्षेत्रस्य सन्निर्धा ।
 शैलोदकं कोटिवेधि दुर्जदेशेऽपि वासरम् ।
 लक्षवेधि नृसिंहस्य नगरे गोकुलाभिधे ॥ २८७ ॥^४
 अन्यत्र यत्र तत्रापि ब्रह्मविष्णुशिवोद्भवम् ।
 अमृतं तत्र तत्रापि वञ्चीकरणमुत्तमम् ॥ २८८ ॥
 तस्योत्पत्तिं प्रवक्ष्यामि यथा जानन्ति साधकाः ॥ २८९ ॥
 महीं समुद्रतवतो वराहस्य कलेवरात् ।
 यः स्वदः पतितस्तस्माज्जातं शैलोदकं परम् ॥ २९० ॥
 तन्मुखे क्षणिकं जातं क्रोडदेशे^५ तु वासरम् ।
 बाहुभ्यां त्राहवेधि^६ स्यात् मासवेधि तु पार्श्वयोः^७ ।
 षण्मासमपराङ्गे च^८ सर्व्वं समफलं भवेत्^९ ॥ २९१ ॥

(1) B reads किष्किध. K reads किष्किधे. (2) B and K read
 चणोदक. (3) B has वेध पार्वति, which seems to be incorrect (4)
 The portion commencing from सङ्घाचले and ending in गोकुलाभिधं is
 found only in MS. K. (5) B reads कंबदेशे (probably कम्बदेशे).
 This charana is not found in M. (6) B and M read त्रय, which
 seems to be incorrect. (7) K reads स्वर्पयोः. M reads मासमेकन्.
 (8) B has an incomplete charana षण्मासपराङ्गे च. (9) M
 reads समफलश्च तम्.

अघोरास्त्रेण तत्क्षेत्र^१रक्षां कृत्वा दिशां बलिम्^२ ।
 दत्त्वा लक्षं जपित्वा तु^३ गृह्णीयादमृतं परम् ॥ २८२ ॥
 गरङ्गीश्रवसन्तेषु हेमन्ते वा सुरार्चिते^४ ।
 आयसे ताम्रपात्रे वा^५ पात्रेऽलातुमयेऽथवा^६ ।
 शैलाम्बुपलमष्टौ तु^७ पलं क्षीरस्य निक्षिपेत् ॥ २८३ ॥
 क्षीरावशेषं संक्राय^८ त्विसप्ताहं पिबेन्नरः^९ ।
 जीवेद्दुर्घसहस्रं तु^{१०} बलीपलितवर्जितः ॥ २८४ ॥
 अथवाष्टपलं^{११} क्षीरं पलैकेनाम्बुना युतम्^{१२} ।
 क्षीरावशेषं सेवेत^{१३} पूर्वोक्तं लभते^{१४} फलम् ॥ २८५ ॥
 कुलत्याष्टगुणं^{१५} वारि पचेदष्टावशेषितम् ।
 चतुर्गुणेन तेनाज्यं^{१६} पाचयेद्दृतशेषितम्^{१७} ॥ २८६ ॥

- (१) अघोरास्त्रेण तत्क्षेत्रं, a variant in K. (2) K has कृत्वा दिवलिं, which is incomplete. (3) K reads जपं कृत्वा. This charana is not found in M. (4) M has सुरार्चितम्, which is incorrect. (5) अयस्ते ताम्रपात्रे व, an incorrect reading in M. (6) B reads erroneously पात्रे कलांतुमयेथवा. K reads तत्तेलांतुमयेथवा, which seems to be incorrect. (7) शैलौदक पलमष्टौ, a variant in K. (8) K reads संक्रायं. कृत्वावशेषं तत्क्राय, a variant in M. (9) M reads भवेन्नरः, which is incorrect. (10) M reads वर्षसहस्राणि. (11) B and M read अथवाष्टफलं, which is incorrect. (12) All the texts read पलैकेनाम्बुनिमित्तम्, which is not gram. correct. (13) B reads erroneously सेवेनि. (14) M reads फलने, which is incorrect. (15) K reads कुलस्याष्टगुणं, which is incorrect. (16) K reads erroneously सानाज्यं. (17) पाचयेच्च पुनर्दृतं, a variant in K.

लिङ्गान्मधुसमोपेतं¹ तिसप्ताहं हृहस्यतिः² ।
 मासेन शास्त्रसम्पत्तिं³ ज्ञात्वा देवि बलाबलम्⁴ ।
 हिरष्टवर्षकाकारः⁵ सहस्रायुर्न संशयः⁶ ॥ २६७ ॥
 अवशिष्टकुलत्वं तु⁷ पादांशं मधुसर्पिषा⁸ ।
 भक्षयेद्वर्षमेकन्तु⁹ मासेनायुतजीवितः¹⁰ ॥ २६८ ॥
 तस्मिन्नतैलेनाभ्यङ्गं मर्द्दनञ्चापि कारयेत्¹¹ ।
 मासमेकं ततो मर्द्यं¹² देहसिद्धिं करोति च ॥ २६९ ॥
 पामाविचर्चिकादद्दु¹³कुष्ठानि सहसा जयेत्¹⁴ ।
 बलीपलितनिर्मुक्तः सहस्रायुश्च जायते¹⁵ ॥ ३०० ॥

- (1) B has लिङ्गान्मधुसमोपेतं. K has लिङ्गान्मधुसमपीतं. M has लिङ्गान्माधु-समोपेतं. None of the readings is perfectly correct. (2) M reads तिसप्ताहमष्टवर्षिः. (3) B has समेन सर्वसम्पत्तिः, wherein the first term is incorrect. We do not find this charana and the next in M. (4) सत्वदेवी बलं बलं, a variant in B, which seems to be incorrect. (5) K reads हिरष्टावर्षकाकारः. M reads हिरष्टवर्षकाकारं, which is incorrect. (6) K has संस्रायुर्न संशयः, which is incorrect. (7) K reads कुलत्वं, which is incorrect. (8) K has पादांशमधुसर्पिषां. M has पादांशमधु-सर्पिषा. (9) B and K read वर्षमेकन्तु. (10) मासेनायुतजीवितं, an incorrect variant in B. मासेनायुतजीवितः, a variant in K, wherein the last term is incorrect. (11) सर्वदेहेषु कारयेत्, a variant in B. K reads भक्षय [perhaps सक्षय] चैव कारयेत्. (12) B and K read मर्द्यं, which is gram. inc. This charana and the next one are not found in M. (13) M reads दन् instead of दद्दु, which is incorrect. (14) B reads erroneously सद्य योजयेत्. (15) K reads सद्यसायुः प्रजायते.

यः पिबेत् प्रातरुत्थाय शैलाम्बुशुलुकं त्रयम् ।
 षण्मासात् स्यात्^१ सहस्रायुर्बलीपलितवर्जितः^३ ॥ ३०१ ॥
 अथवा सूतकं देवि वारिणा सह मर्द्ध्येत् ।
 मासिनेकेन देवेशि नष्टपिष्टं भविष्यति ॥ ३०२ ॥
 मासमात्रं समग्नौयात्^४ स भवेदजरामरः^५ ॥ ३०३ ॥
 अथवा तं रसं हेम्ना^६ हेमभस्म ततो बली^७ ।
 मर्द्ध्येत्तेन तोयेन धामयेत् खदिराम्बिना ॥ ३०४ ॥
 गुटिका सुन्दरी नाम^८ सर्द्धायुधनिवारणी^९ ।
 कर्त्ता हर्त्ता स्वयं सिद्धो जीवेच्चन्द्रार्कतारकम् ॥ ३०५ ॥
 कुनटो चाभ्रमाचीकं^{१०} हेम तारं तथैव च ।
 तत् सर्द्धं पयसा क्षीरैर्मद्यं पाच्यं दिनत्रयम् ।
 मासमात्रप्रयोगेण बलीपलितवर्जितः^{११} ॥ ३०६ ॥

- (1) All the texts read चुलुक, which no lexicon supports. (2) B reads षण्मासं. स्यात् is wanting in M. (3) निर्वलीपलितय सः, a variant in B. K reads बलि. (4) B reads तमलीयात्, which is incorrect. K reads मासमात्रं तु मग्नौयात्, which is incorrect. (5) स भवेदजरामरः, a variant in K. (6) B has अथवा पाचीत रसं हेमा, which mars the metre and sense. (7) This charana and the next one are not found in K and M. (8) B and M read गुलिका. M reads erroneously सुन्दरीचीकां. (9) सर्वायुधनिवारणम्, a variant in M, which is not correct. K reads निवारिणी. (10) This charana and the next five ones are not found in K and M. After these charanas, we find in B the ślokas 302 and 303 again repeated. (11) We find in B the first letter सा out of the whole hemistich.

अथ तेनोदकेनैव क्षीराद्यं पायसं पचेत् ।
 मासमात्रप्रयोगेण बलीपलितनाशनम् ॥ ३०७ ॥
 पक्त्वा^१ तेनाम्भसा पथ्याः षष्टिं^२ त्रीणि शतानि च ।
 मधु संयोज्य भाण्डस्थं^३ भूमौ सर्ज्जं निधापयेत् ॥ ३०८ ॥
 दिने दिने तथैकैकं भक्षयेत् प्रातरुत्थितः^४ ।
 बलीपलितनिर्मुक्तौ जीवेद्वर्षसहस्रकम् ॥ ३०९ ॥
 शैलीभूतं कुलस्थं वा^५ भक्षयेन्मधुसर्पिषा^६ ।
 षण्मासेन प्राशनेन^७ जीवेद्वर्षसहस्रकम् ॥ ३१० ॥
 कृष्णाण्डं मारितं कृत्वा^८ यानि कानि^९ फलानि च ।
 जले क्षिप्तानि लोहानि शैलीभूतानि^{१०} भक्षयेत् ।
 क्षीराहारश्च^{११} जीर्णान्ते वज्रकायो भवेन्नरः ॥ ३११ ॥
 तेनोदकेन संमर्द्य अम्रकं^{१२} काथयेत् प्रिये ।

- (१) B reads पक्त्वा and पथ्या. Both of them are incorrect. (2)
 B reads षष्टी. K and M read षष्टि. Both are incorrect. (3) K
 has मधुना योज्य भाण्डस्थं, wherein the middle term is incorrect. M reads
 भाण्डस्थं, which is inaccurate. (4) M reads पुनरुत्थितः. (5) This
 śloka (310) is not found in K. M has शैलीभूत कुलस्थं वा, which is incor-
 rect. (6) M reads मधुसर्पिषम्, which is not correct. (7) B
 reads प्रवेशेन. M reads षण्मासापराशनेन, which has no sense at all. (8)
 All the texts read कृष्णाण्ड, which is also correct. K reads मरिचं कृष्ण,
 which is not correct. (9) K reads ज्ञातिकानि, which is incorrect.
 (10) B reads शैलीभूतानि, which is incorrect. M reads erroneously त्रिसु-
 तानि. (11) K reads क्षीराहारं च, which seems to be incorrect.
 (12) M has समर्थमम्रकं.

कटुत्रययुतं खादेत् जीवेद्वर्षसहस्रकम् ॥ ३१२ ॥
 अथवा रसकर्षकं तज्जलेन तु^१ मर्हयेत् ।
 इङ्गुदी^२फलमध्यस्थं तच्छैलोदकमध्यगम्^३ ।
 कालेन^४ त्रिगुणेनैव काठिन्यं तस्य जायते ॥ ३१३ ॥
 षण्मासं तन्मुखे धार्यं^५ वज्रकायं करोति च^६ ।
 दशनागसमप्राणो^७ देवैः सह च^८ मोदते ॥ ३१४ ॥
 गृहीत्वा त्रिफलं^९ तत्र शैलवारिणि निक्षिपेत्^{१०} ।
 यदा भवति तच्छैलं^{११} गृहीत्वा चूर्णयेत्ततः^{१२} ॥ ३१५ ॥
 कान्तजीर्णरसं^{१३} तेन सार्द्धं घृतं^{१४} मधुस्रुतम् ।
 भक्षयेद्वर्षमेकम्^{१५} ततः क्षीराशनो^{१६} भवेत् ॥ ३१६ ॥
 उदयादित्यसङ्काशो मेधावी^{१७} प्रियदर्शनः ।

- (1) B reads तं जलेन तु, which is incorrect. (2) M reads इङ्गुदी, which is not correct. (3) तत् शैलोदकमध्यगं, a variant in B. तत् शैलोदमध्यगम्, a variant in M. (4) K reads कालेन, which has no clear sense. (5) K reads तु मुखे. M reads कार्यं. (6) B reads तत्. (7) M has an incorrect reading यह्शनागसप्राणो. (8) च is wanting in B. M has देवैश्च सह मोदते. (9) M has यद्गोला त्रिफल, which is not perfectly correct. (10) K reads निःक्षिपेत्. (11) तदा भवति तच्छैलं, an incorrect variant in M. (12) B reads गृहीत्वा चूर्णयेत्ततः, wherein the last term is incorrect. M reads यद्गोला, which is not perfectly correct. (13) B has कान्त जीर्ण रसं. (14) M reads घृतं, which seems to be incorrect. (15) B and K read वर्षमेकं तु. (16) B reads erroneously क्षीराशनो. (17) K reads मेधावान्.

नीलकुञ्चित¹ केशश्च जीवेश्चन्द्रार्कतारकम्² ॥ ३१७ ॥

पारदं हरितालं च शिला माक्षिकमेत्र च ।

दरदं च विषं चैव सर्वमेकत्र कारयेत्³ ॥ ३१८ ॥

मर्दयेत् खल्लपाषाणे⁴ मातुलुङ्ग⁵ रसेन च ।

मोलकं कारयित्वा तु⁶ वारिमध्ये निधापयेत् ॥ ३१९ ॥

तेन तारं च⁷ शुक्लं च काञ्चनं भवति ध्रुवम् ॥ ३२० ॥

उपयुञ्जीत मामैकं बलीपलितवर्जितः ।

सहस्रं जीवितं⁸ तस्य महाबलपराक्रमः ॥ ३२१ ॥

शैलीभूतां हरिद्रां तु तच्चूर्णवापमात्रतः⁹ ।

हेमत्वं लभते नागो बालार्कसदृशप्रभम्¹⁰ ॥ ३२२ ॥

शैलोदके विनिक्षिप्य¹¹ भूशैले कर्दमेऽपि वा¹² ।

- (1) B reads erroneously जिल. K reads imperfectly नीलमित. (2) B reads तार्क, which is an error of the scribe. (3) M reads, सोजयेत्. (4) All the texts read खल्लपाषाणे. (5) B reads मातु लिङ्ग. K reads मातुलग. (6) विधा च धमयित्वा तु, a variant in M. (7) B and K read तेनांतरे च, which has no clear sense. (8) सहस्रजीवितं is the reading in B and M. (9) We have only पमात्रत of this hemistich in M. B and K read तच्चूर्ण वापमात्रतः, which is not accurate. (10) B and K read बालार्कसदृश प्रभ, which is grammatically incorrect. (11) B reads विनिक्षिप्य, which is incorrect. K reads विनिक्षिप्य, which is also incorrect. (12) भूशैलकर्दपि वा, an incomplete variant in B भूशैले यथमे मेपिवा, an incorrect variant in K भूशैले सदृशे च वा, an incorrect reading in M. (For भूशैल and कर्दम see verse 277)

ज्ञात्वा कालप्रमाणेन बन्धयेत्¹ पारदं ततः ॥ ३२३ ॥
 रक्तचारयुतं श्वातं सुवर्णं समसारितम्² ।
 श्रतांशिन तु लोहानां सर्बेषां हेमकारकम्³ ॥ ३२४ ॥
 द्वितीयसारणां⁴ प्राप्य भक्षयेन्मधुसर्पिषा⁵ ।
 तत्कालं चित्तजातानां⁶ भूर्द्धं भवति चानिलः⁷ ॥ ३२५ ॥
 कालज्ञानं भवेत्तस्य जीवेद्युतपञ्चकम् ॥ ३२६ ॥
 द्वितीयसारणां प्राप्य सहस्रांशिन विध्यति⁸ ।
 तं खोटं⁹ धारयेद्वक्त्रे दिव्यत्वं लभते ध्रुवम्¹⁰ ॥ ३२७ ॥
 निचुले¹¹ ककुभे चैव किंशुके मधुकेऽपि वा¹² ।
 इङ्गुदी¹³ फलमध्ये वा रजनीद्वयमध्यतः¹⁴ ॥ ३२८ ॥

- (1) M reads बद्धयेत्. (2) K reads समसारितं M reads समवारि-
 तम्. (3) B has an incomplete charana सर्वेषां वेधकं. M reads सारकम्
 (4) B and K read सारणं. (5) This charana and the next fou-
 ones are not found in M. (6) तत्कालचित्तज्ञानां, an incomplet
 variant in K. (7) K reads चानिले. (8) M reads विन्दति
 (9) B reads ततखोटं. M reads त श्लेष्. (10) M has an incorrec
 variant—लव्यत्वं लभते ध्रुवम्. (11) K reads निवजे. M reads निचुर्ने
 Both appear to be incorrect. (12) K reads च. M reads erro-
 neously किशुकै मधुकै पि वा (13) This hemistich and the next on-
 are not found in K. M reads इङ्गुदी, which is incorrect (14)
 रजनी चैव टकने, a variant in B. M reads मध्यगे, which is not correc
 After this charana we have a śloka in this text only which runs thu-
 —अमृते कन्दके वाद्य उक्तकन्दोपधौ न च । विधाय वाटकलत्र जिप्सा तैर्मेध माधयेत् ।
 which we have not adopted for its incorrectness.

पारदं गन्धकं चैव मर्हयेत् गुलिकाकृति^१ ।
 पाचयेद्दिनमेकं तु^२ हेन्ना संवेष्ट्य धारयेत् ॥ ३२८ ॥^३
 त्रिफलाब्जोष^४ कल्केन वेष्टयित्वा प्रयत्नतः ।
 पादेन^५ कनकं दत्त्वा पारदं तत्र योजयेत्^६ ।
 क्षिपेच्छैलाम्बुमध्यस्थं^७ गुलिका वज्रवज्रवेत् ॥ ३३० ॥
 पूर्व्ववत् सारणा कार्या^८ पूर्व्ववत् सिद्धिदा भवेत् ।
 धार्थ्यमाणा मुखे सा तु सहस्रायुष्करी भवेत्^९ ॥ ३३१ ॥
 द्वितीय^{१०} सारणायोगादयुतं वेधयेत्तु^{११} सा ।
 धार्थ्यमाणा मुखे सेय^{१२} मयुतायुःप्रदा भवेत् ॥ ३३२ ॥
 तृतीय^{१३} सारणायोगाज्जायते लक्षवेधिनी^{१४} ।
 तं खोटं^{१५} धारयेद्वक्त्रे लक्षायुर्जायते नरः ॥ ३३३ ॥

- (1) B reads गुलिकाकृतिः, which is inaccurate. (2) K reads erroneously पाचयेदिनमेकं तु. (3) This śloka is not found in M. (4) B has व्याष. M has प्रष. Both are incorrect. (5) M reads वादेन, which is absurd. (6) पाठ तत्र प्रयोजयेत्, a variant in M. (7) B has क्षिपेत्तालांबुमध्यस्थ, which has no sense. M reads मध्यस्था, which is also correct. (8) B reads सारणा कार्य, which is in correct. (9) This hemistich is not found in B. K reads सहस्रायुः करी. (10) M reads द्वितीया, which is incorrect. (11) K reads दायुतं साधयेत्, which is not accurate. (12) K reads मयुस्थेय, which is incorrect. M reads मुखे सेव. (13) M reads तृतीया, which is incorrect. (14) B has लक्षवेधिनी, which is incorrect. K has लक्षवेधिनी. (15) B reads कोट M reads खोट. Both are incorrect.

चतुर्थी सारणां¹ प्राप्य कोटिवेधो² न संशयः ।
 कोट्यायुर्जीयितं³ तस्य खेचरत्वं च लभ्यते⁴ ॥ ३३४ ॥
 पञ्चभिर्दशकोटिः स्यात्⁵ षड्भिः कोटिशतं भवेत्⁶ ।
 यावच्चन्द्रार्कजीवित्व⁷मनन्तबलवीर्यवान् ॥ ३३५ ॥
 ददाति सप्तमीं सापि⁸ सारणां गुटिका परा ।
 खेचरी नाम विख्याता भैरवेण प्रचोदिता ॥ ३३६ ॥
 यस्तु तद्राजिकामात्रं मासमेकन्तु भक्षयेत् ।
 वञ्चदेहः स सिद्धः⁹ स्यात् दिव्यस्त्रीजनवल्लभः ।
 क्रीडते खेचरैर्भोगैः¹⁰ स्वेच्छया¹¹ शिवतां व्रजेत् ॥ ३३७ ॥
 नानाविधफलं च स्यात्¹² तद्रसैर्वीजतैस्तः¹³ ।

- (1) B and K read erroneously चतुर्थीसारणां. M reads चतुर्थीसारणां.
 (2) B and M read कोटिवेधी. K reads कोटीवेधी. Both the texts seem to be incorrect.
 (3) B reads कोट्याय जीवित. K reads कोट्याय-जायते.
 (4) M reads खेचरत्वं भविष्यति. (5) K reads पञ्चमे दश-कोटी स्यात्.
 (6) षष्ठे कोटीशतं भवेत्, a variant in K. M reads कोटि-क्रमं भवेत्, which is incorrect.
 (7) K reads औवीत्व, which is grammatically incorrect.
 (8) B reads सप्तमी चापी. K reads सप्तमी सापी. M reads सप्तमसापि. All are incorrect.
 (9) B reads ससिद्धिः. M reads वञ्चदेहस्य सिद्धिः.
 (10) K reads खेचरे भोगैः. (11) M reads स्वहया, which is incorrect. The verb क्रीडते, though used in all the texts, is grammatically incorrect. The proper term is क्रीडति.
 (12) फलशान्ता is the reading in B, which is incorrect. नानाविधफलं चास्यात्, an incorrect variant in K. M reads erroneously फलान् चान्यान्.
 (13) K reads तद्रसैर्वीजतैस्तः, which is partly incorrect. This chavana and the next one are not found in M.

तद्वच्चं पारदं^१ चैव गुटिकां^२ शृणु सुन्दरि ॥ ३३८ ॥

शुद्धवदरसेन्द्रसु^३ गन्धकं तत्र जारयेत् ।

त्रिगुणे गन्धके जीर्णे तेन हेम तु^४ कारयेत् ॥ ३३९ ॥

कारयेद्भस्म सूतम्^५ काञ्चनं तत्र सूतकम् ।

तद्भस्म सूतके जायर्थं^६ रसेन्द्रस्य समे समम्^७ ॥ ३४० ॥

तेन सूतकजीर्णेन वञ्जरत्नं जारयेत्^८ ।

तद्वच्चं जायते भस्म सिन्दूरारुणं^९सन्निभम् ॥ ३४१ ॥

तद्भस्म जारयेत् सूते^{१०} त्रिगुणे तु सुरार्चिते^{११} ।

हाटके^{१२} सारयेत्तं तु गुटिकां^{१३} तेन कारयेत् ॥ ३४२ ॥

त्रिलोहाविष्टितं तं तु^{१४} मुखे प्रक्षिप्य साधकः ।

नष्टच्छायो^{१५} भवेत् सोऽय-मदृश्यो देवदानवैः ॥ ३४३ ॥

- (1) B reads तद्वच्चं पारज, which seems to be incorrect. (2) B and M read घटिकां (3) शुद्धवदरसेन्द्र तु, a variant in B, शुद्धवदरसेन्द्र तु, a variant in K. (4) B and K read हेमं तु which is unusual. (5) M reads भस्मसूतम्, which is inaccurate. (6) तद्भस्मं सूतकं जायर्थं, an incorrect variant in K. (7) B reads समं सम, which seems to be the error of the scribe. (8) B has something redundant--साजगरेयेत् instead of जारयेत्. (9) K reads सिधूरारुण, which is not correct. (10) तद्भस्मं जायते सूते तु, an incorrect variant in B. तद्भस्मं जायते सूते तु, a variant in M. (11) त्रिगुणं तु सुरारचिते, an absurd reading in B. M reads त्रिगुणं तु. (12) M reads हाटके, which is incorrect. (13) B and M read घटिकां. (14) B and K read त्रिलोहं वेष्टयेत् तं तु. (15) K reads नष्टच्छायो. M reads नष्टच्छायो. Both are incorrect.

तत्त्वणाद्देधयेद्देवि^१ सर्व्वलोहानि काञ्चनम् ।^२
 * बहुवर्ष^३सहस्राणि निर्बलीपलितो^४ भवेत् ॥ ३४४ ॥
 शूलिनं शक्तिसंयुक्तं रत्नादिगुणभूषितम्^५ ।
 वक्रो करे च विभ्रयात् सर्व्वायुधनिवारणात्^६ ॥ ३४५ ॥
 व्योम माच्छिकसत्त्वश्च^७ तारामात्रं^८ सुरायुधम् ।
 वैक्रान्तं तालकं सूतं^९ रत्नादि^{१०}गुणभूषितम् ॥ ३४६ ॥
 गुटिका^{११} सा वरारोहे मधुरत्रयसंयुता^{१२} ।
 वक्तव्या नाशयेत् साक्षात् पलितं^{१३} नात्र संशयः ।
 शिवशक्तिश्च देवेशि रत्नादिशिवगा यथा^{१४} ॥ ३४७ ॥
 हेम तारं तथा भानुः^{१५} समभागानि कारयेत्^{१६} ।
 स्त्रीरजो व्याघ्रमध्यस्थं पद्मसूत्रेण वेष्टयेत् ॥ ३४८ ॥

-
- (1) After this charana, some portion of the MS, B is left blank.
 (2) This hemistich is not found in M. (3) K reads लक्षवर्ष.
 (4) K has निर्बली च वलीः. M has निर्बली फलित, wherein the last term
 is incorrect. (5) K reads रत्नादिगुणभूषण, which is partly incorrect.
 (6) This hemistich is not found in K. (7) K reads माच्छिकसत्तं तु,
 which seems to be redundant. (8) K has तारामं च. (9) K
 reads तालसूतं च. (10) M reads रत्नादि. (11) M has गुटिका.
 (12) M reads संयुतम्, which is incorrect. (13) K reads पलिते.
 M reads फलित. Both the readings seem to be incorrect. (14)
 K has रत्नादिशिवगोत्राः, which is unintelligible. (15) K and M read
 भानु (without विसर्ग), which is grammatically incorrect. (16) सम-
 भाग नि कारयेत्, an incorrect variant in M.

सेचयेत्तत् तथावेद्य^१ गुह्यस्थाने^२ निधापयेत् ।
 रणे राजकुले यूते^३ दिव्ये काम्ये^४ जयो भवेत् ।
 यन्मुखे चैव तद्गोलं स सर्व्वरञ्जको भवेत्^५ ॥ ३४८ ॥
 वैक्रान्ताभ्रककान्तं तु^६ सस्यकन्तु सुरायुधम्^७ ।
 विभीतकादिसम्भृत^८-काञ्चिकस्य समं^९ भवेत् ॥ ३५० ॥
 राजावर्त्तं^{१०} ततः सूते योजयेत् पादयोगतः ।
 कुमारीरसमंष्ट्रष्टा^{११} कृतैका^{१२} गुटिका शुभा^{१३} ।
 रोगमृत्युजरा^{१४} हन्ति वक्तव्या नात्र संगद्यः ॥ ३५१ ॥
 पञ्च तारं^{१५} वरारोहे सूतकं हयमेव च ।
 चयो गगनभागाः स्युरेकैकं हिमकान्तयोः ॥ ३५२ ॥

- (1) सिचयेत् तथावेद्य, a variant in K, which is incorrect. सेचयेत्त-
 सावेद्य, a variant in M, which is partially correct. (2) K reads
 यत्स्थाने. (3) K reads यूते. M reads नरो राजकुले दृते. (4) M
 reads दिव्यकामे. (5) K reads शतस्था रञ्जको भवेत्. This hemistich
 is wanting in M. (6) वैक्रान्ताभ्रककान्तैस्तु, an incorrect reading in K.
 (7) K has an incomplete charana--सक तु सुरायुधम्. (8) K and
 M read सम्भृत, which appears to be inaccurate. (9) K reads सजीयहे
 समं, which is unintelligible. M reads काञ्चिकस्य, which makes the
 charana incomplete. (10) K reads सभावर्त्तं. M reads समावर्त्तं.
 (11) K reads संष्ट्रष्टे which is incorrect. M reads संष्ट्रष्टा, which is also
 incorrect. (12) K reads कृतैका. M reads कृताका. (13)
 K reads शुभा, which means brilliant. M reads वृटिका. (14) रोगा-
 मृत्युजरा, a reading in K, which is incorrect. रोगमृत्युजरां, a reading in M.
 (15) M reads सामं, which is not correct.

अर्ध^१शुष्कविधानेन गुटिकाभरसुन्दरि^२ ।
 अक्षयो ह्यजरक्षैव^३ भवेत्तेन महाबलः ।
 सर्वरोगविनिर्मुक्तो जीवेद्वक्त्रे विधारणात्^४ ॥ ३५३ ॥
 भस्मसूतपलैकश्च^५ मृतकान्तपलं तथा^६ ।
 माक्षिकस्य पलश्चैव^७ शिलाजतुपलं^८ पुनः ॥ ३५४ ॥
 पलमेकं विडङ्गस्य^९ पथ्या^{१०}चूर्णपलं तथा ।
 एकीकृत्वाद्य^{११} तत् सर्वं मध्वाज्येन तु पिषयेत् ॥ ३५५ ॥
 गुटिकां^{१२} कारयेद्देवि षष्ट्यधिक^{१३}शतत्रयम् ।
 एकैकं भक्षयेन्नित्यं वर्षमेकं निरन्तरम् ॥ ३५६ ॥
 जीवेद्वर्षसहस्राब्धिं बद्धतुष्यो^{१४} महाबलः^{१५} ॥ ३५७ ॥
 अतः परं प्रवक्ष्यामि रसभस्मरसायनम् ।
 विज्ञेयं निष्परीहारं^{१६} साक्षाद्दिव्यौषधं परम् ॥ ३५८ ॥

- (1) M reads अर्ध, which is incorrect. (2) K reads erroneously सुन्दरी. M reads घुटिका. (3) M reads क्षरक्षैव. (4) K reads वक्रोऽस्य धारणात्, which is incorrect. This hemistich is not found in M. (5) K has an incomplete charana भस्मसूतपलैकं. M has an incorrect reading—भस्मसूतं पलैकश्च. (6) This charana and the next nine ones are not found in K. (7) M reads erroneously पलश्चैव. (8) M reads शिलाजतुपलं, which is incorrect. (9) M reads विडङ्गस्य. (10) M has पथ्य, which seems to be the error of the scribe. (11) M has एकीकृत्वाद्य, which is grammatically incorrect. (12) M reads गुटिकां. (13) M reads erroneously षष्ट्याधिक. (14) M reads यथा बद्धौ. (15) After this charana we find in K इति गुटिकापमाणां । (16) K reads निःपरिहारं, which mars the metre.

आमलक्यादि काम्बुञ्च पारदञ्च मनःशिलाम् ।
 वाकुचीसप्तभागञ्च^१ क्षीरिणी^२रसपेषितम् ।
 मेघनादरसोपेतं मूकमूखागतं^३ पुटेत् ॥ ३५८ ॥
 माषं त्रिमाषं द्विगुणं^४ भक्षयेत्तु क्रमेणं तु^५ ।
 वर्षद्वयपरं^६ देवि पादनिष्कार्दकं^७ क्रमात् ॥ ३६० ॥
 षट् सप्ताष्टौ च वर्षाणि क्रमान्निष्कप्रमाथतः ।
 मुञ्चीत स च दिव्यान्^८ जरावैरुप्यवर्जितः^९ ॥ ३६१ ॥
 किञ्चित् काञ्चनसंयुक्तं निष्कं निष्कार्दमेव च^{१०} ।
 यो भक्षयेत्^{११} त्रिभिर्वर्षैः सर्व्वव्याधीन्^{१२} जयत्यलम् ॥ ३६२ ॥
 अष्टवर्षे सहस्रायुः^{१३} द्वादशे लक्षवेधकाः^{१४} ।

- (1) K reads सप्तभागानि, which is incorrect. M reads वाकुचिसप्तभागानि, which is also incorrect. (2) M reads erroneously क्षीरीणि.
- (3) K reads मूकमूखागतं (मूखा = मूषा). (4) माषात्रिमाषद्विगुणं, a variant in K. माषत्रिमाषं गतनं द्विगुणं, a redundant reading in M. (5) भक्षयेत्तु तु, a variant in M. (6) K has वर्षद्वयं परं. (7) M reads पादव्याडकं, which is unintelligible. (8) K reads दिव्यां तं, which is incorrect. M reads मुञ्जति, which is also incorrect. (9) जरावैरुप्यवर्जितः, a variant in K. M reads कश्चित्: in place of वर्जितः. None of these seem to be correct. (10) K reads निष्कनिष्कार्दमेव च. M reads erroneously निष्कार्द. (11) K reads यो भवेत् स, which is not correct. (12) K has सर्व्वव्याधि, which is incorrect. M has सर्व्वव्याधि.
- (13) K and M read अष्टवर्षसहस्रायुः, which has no clear sense. (14) K reads लक्षवेधकाः, which is incorrect.

षोडशे वक्षरे देवि¹ दिव्यरूपः स² जायते ॥ ३६३ ॥

शतपलमभयानामक्षधात्रगोस्तथैव³

क्वथितजलशताष्टौ⁴ भागमष्टावशेषम् ।

घृतमधुसितयाव्यं⁵ व्योषचित्तं दशांशं

रसफलरससिद्धं लोहजीर्णं मृतम्⁶ ॥ ३६४ ॥

गिरिजतुसममभ्रं⁷ कान्तभृङ्गं विडङ्गं

रससहितसुभावं तण्डुलैर्दिव्यमुख्यैः⁸ ।

अहिमरकतकल्कं⁹ लोह¹⁰पात्रस्थमाषं

त्रिदिनतनुसुसिद्धं¹¹ कल्कमेतद्वरिष्ठम्¹² ॥ ३६५ ॥

लिहति शयनकाले¹³ वामनेत्रावसेवी¹⁴

- (1) M reads दिव्यं, which seems to be incorrect. (2) M has दिव्यभूपत्नः. (3) K reads incompletely सक्षधात्रगोस्तु. M reads अक्षधात्रगोस्तथैव. Both seem to be incorrect. (4) क्वथितजलशताष्टा, a variant in M, which is not correct. (5) घृतमधुसितयं, an incorrect reading in K. (6) K reads लोहजीर्णं मृतम्, wherein the last term is unintelligible. (7) M reads incorrectly गिरियुतसमभ्रम्. (8) K reads मुखैः, which is incorrect. M reads तण्डुलैर्विलमङ्गा, (विलमङ्गैः ?). (9) अहिमरकतकल्कं, a variant in K. अभमरकतकल्कं, a variant in M. (10) M reads ह्यम्. (11) K has दिनतनुसुसिद्धं. M has त्रिदिनतनुसुसिद्धं. Both are incomplete. (12) K has कल्कमेतद्वरिष्ठं, which seems to be incorrect. (13) M reads शिशिरकाले. (14) K reads वसेवि, which is incorrect. M reads वामनेत्रावसेवि, which is also incorrect.

घननिविङ्गसुमध्यो¹ मत्तमातङ्गदर्पः ।
 विगतसकलदोषः सर्व्वदिग्दिव्यचक्षुः²
 मदन इव सुकान्तिः³ कामिनीनां प्रवीरः ॥ ३६६ ॥
 जलदलववपुष्मान्⁴ कुञ्चितानीलकेशः⁵
 सुरगुरुरिव शुद्धः⁶ सत्कविश्चित्रकारी⁷ ।
 हृषभगतिविचेष्टः⁸ स्निग्ध⁹गम्भीरघोषः
 सुरगज इव लोके श्रान्तिहस्ताशु¹⁰ नित्यम् ॥ ३६७ ॥
 प्रभवति खलु लोके सोमतारार्कजीवी
 कमलसदनसुश्री¹¹न्यायशास्त्रादिवेत्ता¹² ।
 सुजनसमयपाता¹³ धर्मदीक्षानुमाता
 हरिहरमगभीरः¹⁴ सूर्यसोमाब्धिधीरः¹⁵ ॥ ३६८ ॥

- (1) घननीवङ्गसुमध्यो, an incorrect variant in K. M reads घननिविङ्ग-
 सुसन्ध्या, which is partly correct. (2) M has सर्व्वदा दिव्यचक्षुः. (3)
 K reads erroneously मदनद्रवसुकान्ति. (4) K reads जलदलिव च पुष्मान्,
 which is incorrect. (5) कुञ्चितांगीयकेशं, an incorrect reading in K.
 (6) स इ गुरुवविशुद्धः, an incorrect variant in K. तुरग इव च शुद्धः, a variant
 in M. (7) K reads incorrectly सत्कवि चित्रकारि. (8) M
 reads विवेष्टं, which is absurd. (9) M reads मन्द. (10) K
 reads श्रौतलक्षाशु (= श्रौतलक्ष्णाशु). M reads श्रान्तहस्तासु. None is perfectly
 correct. (11) K reads कमलसदनसवकी, which seems to be incor-
 rect. (12) This charana and the next three ones are not found
 in M. (13) K reads ताता, which is incorrect. (14) K
 reads मिव गभीरः, which is incorrect. (15) After this K has—सकल-
 गगनसगौरः मित्रवेतालनीरः, which is incorrect.

कान्तहेमरविचन्द्रमभ्रकं^१
 गोलकं निहितमिद्गुदीफलै^२ ।
 शैलवारिवरसिद्धगोलकं
 सुन्दरं ह्यमररक्तकं शुभम्^३ ॥ ३६८ ॥
 कान्तहेमरविचन्द्रमभ्रकं
 वज्ररत्नमहिराजगोलकम् ।
 क्षिप्रमामलककाष्ठकोटरे^५
 भूमिशैलनिहितं समुद्रुतम्^६ ।
 शैलतां गतमथाहितं सुखे
 वज्रकायकरमल्पवासरे ॥ ३७० ॥
 ताल^८हेमवरशुक्लसूतकैः
 गोलकं वरणकाष्ठयन्त्रितम्^९ ।
 शैलवारिकृतसुन्दरीरसं^{१०}
 खेचरीति गुटिका^{११} निगद्यते ॥ ३७१ ॥

- (1) This śloka (369) is not found in K. M reads सभ्रकै, which seems to be incorrect. (2) M reads निहितमिद्गुदीफलै, which is incorrect. (3) M reads शुभः, which seems to be incorrect. (4) M reads सहकार. (5) क्षिप्रमामलककाष्ठकोटरे, an incorrect variant in M. (6) M reads भूमिशैलनिहित. K reads समुद्रुतं, which is incorrect. (7) M reads कल्प, which is incorrect. (8) M reads तार. (9) K reads चरण, which seems to be incorrect. M reads यन्त्रैरे. (10) K reads रसः, which is grammatically incorrect. (11) M reads वटिका.

शैलाब्बुनिक्षिप्तपलाशबीजं^१
 शैलीकृतं चौद्रष्टतेन खादेत् ।
 त्रिःसप्तरात्रं दिनमेकमेकं^२
 सहस्रजीवी विजयी^३ नरः स्यात् ॥ ३७२ ॥
 सूतकं चाभ्रकश्चैव वञ्चीक्षीरसमन्वितम् ।
 हाटकेन समायुक्तं गुटिका खेचरी भवेत् ॥ ३७३ ॥
 करच्छफलमध्यस्थं सूतकं तत्र निक्षिपेत्^४ ।
 घृतं^५शैलाब्बुमध्यस्थं सहस्रायुः प्रयच्छति ॥ ३७४ ॥
 तिन्दुके द्विसहस्रायुः जंवीरे त्रिसहस्रकम् ।
 मातुलुङ्गे च नारङ्गे^६ चतुःपञ्चसहस्रकम् ॥ ३७५ ॥
 रश्माफले षट्सहस्रं पनसे सप्तसंख्यकम्^७ ।
 विभीतकफले चैव दशसाहस्रसंख्यकम्^८ ॥ ३७६ ॥
 नारिकेली^९ महाभागे सहस्राणि चतुर्दश^{१०} ।

(1) K reads शिलांबुनिक्षिप्त पलाशबीज, which is not perfectly correct. M reads शैलाब्बु निक्षिप्त पलाशबीज, which is also partly incorrect. (2) K has त्रिसप्तवारं दिनमेक, which is incomplete. M has त्रिसप्तरात्रं which has no clear sense. (3) K reads जितो. M reads विजितो. Both are incorrect. (4) सूतकं च निक्षिपेत्, a variant in M. (5) M reads चतुः. (6) च नारङ्गे is wanting in K. (7) K reads सप्तसंख्यकम्. This śloka (376) is not found in M. (8) K reads सप्तकम्, which is incorrect. (9) K reads नारिकेली. (10) K reads erroneously चतुर्दशः.

त्रिंशत्सहस्रं पद्मे च^१ लक्षमामलकी^२ पुनः ॥ ३७७ ॥
 अभ्रपतद्रवे काय^३महोरारत्नं शिलोदके ।
 तस्मात्तु चोद्धृतं सूतं^४ सृत्युदारिद्र्यनाशनम् ॥ ३७८ ॥
 सारणाक्रमयोगिन^५ नवीन^६ जायते वपुः ।
 रसे^७ रसायने चैव लक्षवेधी न संशयः ॥ ३७९ ॥
 कर्हमश्च कुमार्यांश्च^८ रसेन कृतगोलकम्^९ ।
 धमनात् पतते सत्त्वं सुखे तद्धारयेन्नरः^{१०} ।
 षडभासेन प्रयोगिणं ह्यजरामरतां व्रजित् ॥ ३८० ॥
 स्त्रीतोऽप्लन^{११}युतं धातं सत्त्वं पारदमिश्रितम् ।
 तं खोटं^{१२} धारयेद्वक्त्रे अटश्यो भवति ध्रुवम् ॥ ३८१ ॥
 यस्य यो विधिरान्नात उदकस्य शिवागमे^{१३} ।
 रसेनैव तु^{१४} काले तु कुर्यादेव^{१५} रसायनम् ॥ ३८२ ॥

- (1) K has पद्मानां, which is not accurate. M has सहस्रं पथ्यया लक्षं, which is not correct. (2) K reads लक्षमामलकीः. M reads लक्षमामलकं. (3) K reads अभ्रपत्रेवदीदकाय, which seems to be incorrect. (4) तस्मात्तं चोद्धृतं सूतः, an incorrect variant in K. M reads वध्नाति चोद्धृतं सूतं. which is partly incorrect. (5) M has सारसंक्रमयोगिन. (6) M reads वचवत्. (7) M reads रसा, which is incorrect. (8) K has an incomplete charana—षट्पंच कुमा च. (9) K reads कृतपिंडिकं. (10) K reads संधारयेन्नरः. M reads सुखस्यं धारयेन्नरः. (11) K reads erroneously आसाजन. (12) M reads खोटं, which is not correct. (13) K has सुदकं वा शिवागमे. (14) M reads रसेने तु, which is incorrect. (15) K has कुर्यादेवै, which appears to be incorrect.

इति श्रीपार्व्वीतीपरमेस्वरसंवादे¹

रसार्णवे रससंहितायां.

रसबन्धनो नाम²

हादयः पटलः ॥ १२ ॥

(1) We do not find this in B and M. (2) B has सारथ-
सारथविवाद्यतमैषीषीदकक्षियासिद्धनाम. K has श्रुटिकाबंधनं नाम. M has रस-
बोधनं नाम शैवीकविभिः समाप्तः, which seems to be incorrect ; since we
see in the beginning of this Paṭala "अथ भैरवि बनेन रसबन्धनं रसबन्धनम्". रस-
बोधनं is the subject of the 10th Paṭala. (See ante p. 156.)

द्वयोद्देशः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।¹

देव त्वं पारदेन्द्रस्य प्रोक्ता² मे बालजारणा³ ।

अतः परं समाचक्ष्व सम्यग्बहस्य जारणा⁴ ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।⁵

या पूर्व्वं वर्णिता⁶ सेयमधमा⁷ बालजारणा⁸ ।

उत्तमा दुर्लभा चैव⁹ श्रूयतां बहजारणा¹⁰ ॥ २ ॥

अबह्वं जारयेद्¹¹यस्तु जीर्ण्यमाणः¹² क्षयं व्रजेत् ।

बहस्य जीर्ण्यते यासो¹³ जीर्ण्यस्य च सुखं¹⁴ भवेत् ॥ ३ ॥

-
- (1) B reads श्रीपादेव्युवाच. M wants this. (2) K reads प्रोक्तं, which is incorrect. (3) B reads बालजारणं. (4) B has बहस्य जारणं. K has जारणं. 'This śloka is not found in M. (5) This is wanting in M. (6) Vide 7th śloka of the 11th Paṭala. K reads पूर्वे विश्रिति, wherein the last term is incorrect. (7) K reads मध्यमा, which is incorrect. (8) M reads बालजारणं, which is not correct. (9) B reads चैव, which is not correct. M reads उत्तमं दुर्लभचैव. (10) B has बहजारणं. K has बहजारणात्. M has बहस्यारणा. None of these readings is correct. (11) M reads जारयेद्. (12) K reads जीर्ण्यमाणः, which is grammatically incorrect. (13) K has यासो, which is an error of the scribe. (14) जीर्ण्यस्य च सुखं, a variant in K.

सुमुखो निर्मुखो¹ धत्ते² सम्पूर्णात्तमलक्षणे³ ।
सामान्योऽग्निसहत्वेन महारत्नानि जारकः* ॥ ४ ॥
सामान्यः प्रथमं कार्यः⁵ मयासक्तु⁶ सुसंमतः ।
वसुदेहकरो देधि सामान्यो हि भवेद्यम्⁷ ॥ ५ ॥
यासहीनत्⁸ यो बहो दिव्यसिद्धिकरो भवेत् ॥ ६ ॥
उत्तमो मूलबन्धस्तु⁹ मध्यमं रमबन्धनम्¹⁰ ।
अधमः पाकबन्धः स्या¹¹ देवं त्रिविधबन्धनम् ॥ ७ ॥
मूलबन्धस्तु यो बन्धो वासनाबन्ध उच्यते ।
स्याच्चतुः¹² षष्टिमूलैर्भ्यः किञ्चिन्मूलेन¹³ बन्धनम् ॥ ८ ॥
प्राण्यङ्गमसुरादीनां¹⁴ मूलाङ्गं देवतामतम् ।
पाषाणं चैव सिद्धानां मानुषाणाञ्च पूजितम् ॥ ९ ॥
पिण्डिकाद्रुतिसङ्घीचैस्त्रिविधं बन्धनं भवेत् ।

- (1) K reads सुमुखो निर्मुखो. M reads सम्मुखो निर्मुखो. (2) M reads धत्ते. (3) सम्पूर्णात्तमलक्षणः, a variant in M. (4) K reads incompletely महारत्नानि जारकः । (5) M has सामान्या प्रथमं कार्यं, which seems to be incorrect. (6) K reads मयासक्तु, which is incorrect. M reads मयासक्तु, which is also grammatically incorrect. (7) सामान्यादि भवेद्यम्, a variant in K, which seems to be incorrect. (8) M reads यामं हीनत्. which is not correct. (9) उत्तम मूलबन्धं तु, a variant in K. उत्तम मूलबन्धस्तु, a variant in M. Both the above readings seem to be incorrect. (10) K reads सारबन्धनं. (11) अधमं पाक बन्धः, a variant in K, which is evidently an error. (12) K reads या चतुः. (13) K has कि कि मूलेन. M has किञ्चिन्मूले. (14) K reads incorrectly मन्त्रादीनां.

दिव्याभिरोषधीभिश्च प्रागुक्तं शुद्धवन्धनम् ॥ १० ॥
 द्रुतिभिर्वन्धते द्यूतः क्षणवन्ध उदाहृतः ॥ ११ ॥^१
 चम्भकं हरवीजं च^२ षोडशशिन काचनम् ।
 भ्रातं प्राकारमूषायां^३ शोधयेत् काचटङ्कचैः ॥ १२ ॥
 दक्षिणावर्त्तितं भ्रातं हरवीजेन मेलकम् ।
 मूषां त्यक्त्वा^४ वरारोहे तिष्ठते बद्धवद्भ्रसः^५ ॥ १३ ॥
 रत्निका^६र्षार्धमाषेष पर्वतानपि वेधयेत्^७ ।
 भद्रणात्तस्य देवेशि रुद्रतुल्यो भवेन्नरः ।
 क्रीडते समलोकेषु^८ शिवतुल्यपराक्रमः ॥ १४ ॥
 द्रुतीनां मेलनं देवि दिव्यौषधिपरं मृच्छु^९ ॥ १५ ॥
 वज्रकन्दं साङ्गली च^{१०} उच्चाटेन^{११} समन्वितम् ।
 चम्भकं क्रमते शीघ्रमन्यथा नास्ति संक्रमः^{१२} ॥ १६ ॥
 कृष्णागुरुशङ्कनाभी^{१३}रसोनसितरामटैः^{१४} ।

- (1) The 10th and the 11th ślokas are not found in K, but only found in M, wherein the word द्रुति is written as दूति, which seems to be an error of the scribe. (2) M reads सारवीजं च. (3) चातं प्रकाशमूषायां, a variant in M. (4) K reads मूषां पक्त्वा, which appears to be incorrect. (5) तिष्ठतेवि भवेद्भ्रसः, a variant in M. (6) M reads रत्निका. (7) M has an incomplete reading—पर्व.....यत् । (8) K reads समलोकेषु. (9) This hemistich is not found in M. (10) वज्रकन्दङ्गलीचो च, a variant in M. (11) M reads उच्चाटिदि. (12) K reads erroneously नास्ति संगततः. (13) K has an incomplete charana—कृष्णागुरुं नाभिमन्त्रिता. M has कृष्णागुरुं नाभिमन्त्रिता. (14) रसे-नासितरामटैः, a variant in M.

नारीकुसुम^१पालाश-बीजतैलसमन्वितैः ।
 सीष्णैर्मिलन्ति क्वथिता^२ द्रुतयः सकला रसैः^३ ॥ १७ ॥
 माषिकं च विषं गुच्छा^४ टङ्कणं स्त्रीरजस्तथा^५ ।
 स्त्रीस्थान्येन विलिप्तञ्च^६ सर्स्वहृद्भानि^७ मेलयेत् ॥ १८ ॥
 जीवाहि^८व्योमपाषाणैः क्रोष्टु^९जिह्वासुभाषितम् ।
 क्रामणं^{१०} सर्स्वसोहानां द्रुतीनामपि^{११} मेलकम् ॥ १९ ॥
 अश्वस्य लाला लशुन^{१२}मार्द्रकं निम्बपल्लवम् ।
 टङ्कणञ्च रसं^{१३} व्योम वज्रं चापि^{१४} प्रवेशयेत् ॥ २० ॥
 अभ्रहेमद्रुतिं सूतं^{१६} नृपमेकत्र मेलयेत्^{१६} ।
 क्रामणेन तु^{१७} मूषायां लेपं दत्त्वा^{१८} विचक्षणः ।

- (1) K reads नारीकुसुम, which seems to be incorrect. (2) सीष्णे मिलन्ति क्वथिता, an incorrect variant in K. (3) K has an incomplete charana—द्रुतयः सकल. After this we find two ślokas 13 and 14 repeated here with the following additional hemistich—कवाट-मुदघाटितं तेन यमस्य धनदस्य च. (4) M has त्रिषङ्कञ्च, which seems to be incorrect. (5) K reads टंकराशिखिरजस्तथा, which appears to be incorrect. (6) स्त्रीस्थान्येन विलिप्तं, a variant in K. (7) K reads वसवहृद्भानि, which is incorrect. (8) K has जीवाहि. M has जीवाभि. (9) M reads क्रोष्ट. (10) K reads क्रामणा, which seems to be incorrect. (11) M reads द्रुतिनामपि, which is incorrect. (12) अश्वस्य लाल लशुन, a variant in K. (13) K reads रसो. (14) K reads चापि. (15) अभ्रं हेमद्रुतियुतं, a variant in M. (16) M reads त्रयमेकत्र मर्दयेत्. (17) M reads च. (18) M has लेपयित्वा.

तुषकश्चग्निना भूमौ स्वदेन^१ मिलति क्षणात् ॥ २१ ॥
 शतवेधी भवेत् सोऽयमारतारे च^२ शुक्लके ।^३
 तस्य मध्ये तथा देया अन्नहेमद्वृत्तिः^४ पुनः ॥ २२ ॥
 तुषकश्चग्निना स्वद्यां^५ यावत् सूतावशेषितम् ।
 सहस्रवेधी स भवेत् नात्र कार्य्या विचारणा^६ ॥ २३ ॥
 संकलैः संकलैर्वन्धे^७ वेधं दशगुणोत्तरम् ।
 सप्तसंकलिकावहः^८ कोटिवेधी महारसः ॥ २४ ॥
 शरीरार्थं यदा^९ भवेत् गुञ्जामात्रं^{१०} विचक्षणः ।
 विकटुन्निफलयायुक्तं घृतेन मधुना सह ।
 जीर्णं जीर्णं तु संयाह्यं^{११} यावत् स्यादष्टरत्निकाः^{१२} ॥ २५ ॥

- (1) M reads स्वदेन. (2) K reads मारि च शुक्लके, which is incomplete. (3) This hemistich and the next two are not found in M. (4) B reads अन्नहेमद्वृत्तिः, which is incorrect. (5) तुषकश्चग्निना स्वदे, a variant in K. (6) M reads विचक्षणा, which is incorrect. (7) संकलैः संकलैर्वन्धे, a variant in B. संकलैः वद्ध, an incomplete variant in K. शिखला शिखलैर्वन्ध, an incorrect variant in M. (8) K has सप्तसंकलिकावहः. M has सप्तसि खलिकावध. The latter two seem to be incorrect. But we see in रस. स. "शुद्धनाचडसुतम् देहलोडविधायकः" (Chap. XI. v. 74. (9) K reads पयो. M reads यथा. (10) B and M read गुञ्जामेकां, which is grammatically incorrect. (11) B reads कोटिकोणं तु संयाह्यं. M reads जीर्णंजीर्णं तु संयाह्यं. (12) K reads रत्निका. M reads रत्निका.

शतादिकोऽपिपथ्यन्तं^१ संकलैर्यो हृतो रसः^२ ।
 ओवित्तेन प्रमाणेन^३ वञ्चवन्नी यथा रसः^४ ॥ २६ ॥
 हेमाभ्रशस्त्रदृतिभिः^५ पारदसु समन्वितः^६ ।
 वेधयेत् पूर्वयोगिन^७ भक्षयेत् सर्वयोगतः^८ ।
 लभते^९ वैष्णवं स्थानं विष्णुतुल्यपराक्रमः ॥ २७ ॥
 आराभ्रहेमद्वयः^{१०} पारदेन समन्विताः ।
 वङ्गस्य प्रतिवापिन^{११} शतांशे स्तम्भनं ध्रुवम् ॥ २८ ॥
 तीक्ष्णमारं तथा हेम पारदेन समन्वितम् ।
 नागस्य प्रतिवापिन शतांशे स्तम्भनं भवेत् ॥ २९ ॥
 तीक्ष्णं घोषं तथा तारं पारदेन समन्वितम् ।
 वङ्गस्य प्रतिवापिन स्तम्भनं स्याच्छतांशतः ॥ ३० ॥
 एवं हि द्वितियोगासु^{१२} विज्ञातव्या विधानतः^{१३} ।

- (1) B reads erroneously शतादिकोऽपिपथ्यन्तं. K reads कोटो instead of कोटि. (2) संकलैर्यो हृतो रसः, a variant in B. संकलैर्यो हर्द्रसः, a variant in K. शिखलैर्यो रसाहतः, a variant in M. (3) M reads प्रयोगिन. (4) K reads वञ्चैव वायु आरणा, which has no sense here. (5) B reads दृतिभिः. M reads दृवीभिः. Both the readings seem to be incorrect. (6) M reads पारदसु समन्वितम्. (7) K reads सर्वयोगिन. (8) This charana is not found in B. M reads पूर्वयोगतः. (9) K reads लभते. The portion commencing from this sloka and ending in the 40th of the next Patala, is wanting in M. (10) B reads द्वयः, which is not correct. (11) K reads प्रतिवापिन, which is an error of the scribe. (12) एवं हि द्वितियोगिन, a variant in K. (13) K wants this charana and the next one.

अनेन द्वुतियोगेन देहलोहकरो रसः^१ ॥ ३१ ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे^२

रसार्थवे रससंहितायां

द्वुतिबन्धनो नाम^३

त्रयोदशः पटलः ॥ १३ ॥

(1) K has an incomplete charana—देहकरी रसः. (2) This is not found in B. (3) B has सारणारसबन्धो नाम. K has द्वुतिबन्धो नाम, which is grammatically incorrect. In the beginning of this Paṭala, we find in K, that the god Bhairava proposes to explain बन्ध-कारणा. But as the Paṭala ends in several varieties of द्वुतिबन्ध, so it is named as द्वुतिबन्धन instead of बन्धकारण.

चतुर्दशः पटलः ।

श्रीभैरव उवाच ।¹

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि वक्ष्यन्तं सुरेश्वरि² ॥ १ ॥
गन्धकं भक्षयेन्नारी दिनानामेकविंशतिम्³ ।
तद्द्रजो⁴ रसरजस्य बन्धने जारणे हितम् ॥ २ ॥
वक्ष्यन्⁵ तु भागैकं भागाः शुद्धरसास्त्रयः⁶ ।
द्विपदी⁷ रजसामर्द्यं यावत्तत् कल्कतां गतम् ॥ ३ ॥
पादांशिन सुवर्णस्य पत्रलेपं तु कारयेत् ॥ ४ ॥
व्योमवल्लीरसं कान्तं टङ्कणं च सुचूर्णितम्⁸ ।
अश्वकमष्टमांशिन⁹ खल्ले कृत्वा विमर्दयेत्¹⁰ ॥ ५ ॥
नष्टपिष्टं चतुष्कं त¹¹ दन्धयित्वा¹² पुटेत्ततः ।
अश्वमूषागतं धातं क्रामणेन समन्वितम् ।

(1) B reads श्रीपार्वत्युवाच, which is inconsistent, as in the following śloka the god Bhairava addresses her. (2) B has सुरार्चिते. (3) दीनानामेकविंशति, an incorrect variant in B. K has विंशतिः, which is grammatically incorrect. (4) B reads तद्द्रजो, which is incorrect. (5) K reads वक्षं भक्षं, which is not correct. (6) K has भागाः शुद्धं रसत्रयः, which is evidently incorrect. (7) B and K read द्वीपदी, which is not correctly spelt. (8) K reads टंकं तालं च चूर्णितं. (9) K has दद्यात्तदष्टमांशिन. (10) B has मर्दयेच्च प्रयत्नतः. (11) K reads incompletely नष्टपिष्टं च सु.....ये. (12) B reads दन्धयित्वा. K reads दधे दत्वा.

खोटस्तु जायते^१ देवि शतवेधी महारसः^२ ॥ ६ ॥
 सौवीरं टङ्क्यं काचं दत्त्वा दत्त्वा विशोधयेत् ।
 अजीर्णं मिलिते^३ हेन्ना समावर्त्तस्तु^४ जायते ॥ ७ ॥
 एकोत्तरक्रमे वृद्ध्या^५ संकलः^६ क्रामयेत्ततः ॥ ८ ॥
 एकमुष्णेन सूतेन एका^७ संकलिकोच्यते ।
 त्रिमुष्णेन तु सूतेन द्वितीया संकली^८ भवेत् ॥ ९ ॥
 षड्मुष्णेन तु सूतेन तृतीया संकली^९ भवेत् ।
 दशमुष्णेन सूतेन चतुर्थी संकली भवेत्^{१०} ॥ १० ॥
 पञ्चदशमुष्णेनेत्रि^{११} पञ्चमी संकली भवेत्^{१२} ।
 एकविंशद्मुष्णेनेत्रि^{१३} षष्ठी संकलिका मता ॥ ११ ॥
 अष्टाविंशद्मुष्णेनेत्रि^{१४} सप्तमी संकली^{१५} स्मृता ।

- (1) खोटसंज्ञायते is the reading in B, which is incorrect. (2) B has शतवेधी महारसः, which is partly correct. (3) K reads अजीर्णो मिलिते. (4) K reads समावर्त्तन. (5) K reads वृद्ध्या. (6) K reads शकलः, which is an error of the scribe. (7) Both D and K read एका, which is grammatically incorrect. (8) D reads द्विवा संकलिको, which is incorrect. (9) D reads erroneously तृतीयं अकलिको. (10) This hemistich is not found in B, D and K. (11) B reads पञ्चदशमुष्णेनेत्रि. D has repeated षड्मुष्णेन तु सूतेन, which is incorrect. (12) B has पञ्चमा संकली भवेत्, which is incorrect. This charaṇa is wanting in D and K. (13) एकविंशत्तिमुष्णेनेत्रि, a variant in D. This charaṇa and the next two are not found in K. (14) B reads अष्टविंशद्. D reads अष्टविंशति. Both are incorrect. (15) D reads कलिका, which is incorrect.

षट्त्रिंशद्गुणसंबन्धा¹ भवेत् संकलिकाष्टमी ॥ १२ ॥
 पञ्चचत्वारिंशद्गुणैः² संकली नवमी रता³ ।
 पञ्चपञ्चाशद्गुणेन⁴ दशमी संकली श्रुता⁵ ॥ १३ ॥
 एवञ्च क्रमद्वयास्य⁶ संकलीदशवन्धनम् ॥ १४ ॥
 प्रथमे दशवेधो स्यात् शतवेधो द्वितीयके ।
 तृतीये सहस्रवेधो च चतुर्थेऽयुतवेधकः⁷ ॥ १५ ॥
 पञ्चमे लक्षवेधो स्यात् दशलक्षं तु षष्ठके⁸ ।
 सप्तमे कोटिवेधो च⁹ दशकोटि तथाष्टमे¹⁰ ॥ १६ ॥
 ध्रुमावलीको¹¹ नवमे दशमे शब्दवेधकः¹² ।
 संकलैः संकलैर्बद्धो¹³ वेधो दशगुणो¹⁴ भवेत् ॥ १७ ॥

(1) षट्त्रिंशत्सुगुणे बन्धा, a variant in B. (2) चत्वारिंशद्गुणेनेति, a variant in B. चत्वारिंशद्गुणेनेति, a variant in D. चत्वारिंशद्गुणेनेति, a variant in K. The word पञ्च is dropped in these MSS. This number should be 45 and not 40, in accordance with the rule stated in the 8th śloka. (3) D reads चता, which is incorrect. (4) पञ्चपञ्चाशद्गुणेनेति, a reading in B. पञ्चपञ्चाशद्गुणेनेति, a reading in D. पञ्चपञ्चाशद्गुणेनेति, a reading in K. (5) B and D have दश संकलिका श्रुता. (6) B reads एवञ्च क्रमद्वयात् तु. (7) चतुर्थो युतवन्धकः, a variant in D, which is incorrect. (8) B reads षष्ठमे, which is grammatically incorrect. D reads षण्णष्टमे, which is incorrect. (9) K reads कोटीवेधो च, which mars the metre. (10) D reads दशकोटिसथाष्टमे. K reads दशकोटी तथाष्टमे. (11) D reads ध्रुमतालीकि, which is incorrect. (12) D reads incorrectly शब्दवेधकम्. (13) D reads शकलैः बद्धः. (14) B reads erroneously दशगुणं.

दशसंकलिकावहः शब्दवेधो महारसः ।
 यथा लोहे तथा देहे क्रमते नात्र संशयः^१ ॥ १८ ॥
 वेधयेत्तत्रमाणिन धातुश्चैव^२ शरीरकम् ।
 कारयेद्घटिकां^३ दिव्यां वदरास्त्रि^४प्रमाणतः ॥ १९ ॥
 महाकालीं पूजयित्वा^५ धारयेत् सततं बुधः^६ ।
 तस्य^७ मन्त्रं प्रवक्ष्यामि त्रिदशैरपि दुर्लभम्^८ ॥ २० ॥
 प्रणवो भुवनेशीवीजं^९ लक्ष्मीवीजं ततः परम्^{१०} ॥ २१ ॥
 ॐ ह्रीं श्रीं कालिका^{११}कालि महाकालि मांसशोणितभोजिनि^{१२} ।
 ह्रीं ह्रीं हुं^{१३} रक्तकण्ठमुखे देवि^{१४} रससिद्धिं ददस्व^{१५} मे ॥२२॥

- (1) क्रमेणात्र न संशयः, a variant in D, which is partly correct. (2) D reads धातु चैक. K reads धातु चैव. (3) B reads घटिकां, which is not correct. (4) K reads वदरास्त्रि, which is incorrect. (5) K reads तु after पूजयित्वा ; but it is redundant. (6) Both D and K read बुधेः, which is grammatically incorrect. (7) K reads तस्या. (8) This hemistich is not found in D. (9) प्रणवं वीज-षडस्य, a variant in B. D wants this hemistich. प्रणवसुवनेशीनील, a variant in K. (10) B reads पुनः. K reads लक्ष्मीः वीज, which is not correct. (11) The word कालिका is not found in B. (12) B reads भोजिनी, which is incorrect. D has an incomplete charana मांसशोणितने. K reads मांसन. (13) D has ह्रीं ह्रीं ह्रीं. K has ह्रीं ह्रीं हुं हुं. (14) रक्तकण्ठमुखो देवि, a reading in B. रक्तकण्ठमुखित्वेन्दो, a reading in D. रक्तकण्ठमुखे देवि, a reading in K. (15) K reads रससिद्धिर्ददस्व, which is incorrect.

श्रीं ह्रीं ऐं^१ रसा शक्तिश्च ताराख्यो^२ मन्त्रोऽयं^३ सर्वसिद्धिदः ॥२३॥
 पूजयित्वा ततो देवीं^४ सिद्धचक्रं^५ विरोषतः ।
 तां क्षिपेद्दक्षमध्ये तु^६ गुटिकां दिव्यरूपिणीम्^७ ॥ २४ ॥
 शतवेधेन या बद्धा^८ रसेन गुटिका^९ प्रिये ।
 मासमेकं तु वक्रस्था जीवेशैव युगावधि^{१०} ॥ २५ ॥
 तथा सहस्रवेधेन या बद्धा गुटिका शुभा^{११} ।
 मासद्वयं तु वक्रस्था जीवेशन्द्रार्कतारकम्^{१२} ॥ २६ ॥
 दशसहस्रवेधेन बद्धा च^{१३} गुटिका यदि ।
 शक्रतुल्यं तदायुः स्यात्^{१४} त्रिभिर्मासैर्वरानने^{१५} ॥ २७ ॥
 लक्षवेधेन या^{१६} बद्धा गुटिका दिव्यरूपिणी^{१७} ।

- (1) B has only श्रीं ऐं. D has not this hemistich. (2) B reads ताराद्या. रसा शक्तिश्च ताराख्यो, a variant in K. (3) K reads मन्त्रोऽयं. (4) B has देवि. D has देवि. K has देवी. (5) B has सिद्धि चक्र. D has सिद्धि चक्रौ. K has सिद्ध . चक्र. (6) D reads नांता क्षिपेद्दक्षः मध्ये तु, which is absurd. (7) B reads गुटिकां. K reads दिव्यरूपिणि, which is incorrect. (8) शतवेधेन न यावद्वा, a variant in D, which is not correct. (9) B reads गुटिका. (10) D reads गुणावधौ. K reads गुणावधि. (11) बद्धा या गुटिका शुभा, a variant in B. D reads षुवः instead of शुभा, which is probably पुनः, an error of the scribe. (12) B has वैश्वं लभते फलं, which is not consistent with other texts. (13) च is not found in K. (14) D reads तदायुश्च. (15) त्रिभिर्मासैस्तु ज्ञायते, a variant in K. (16) या is not found in D. (17) K reads incorrectly दिव्यरूपिणि.

चतुर्मासं तु वक्रस्था^१ ब्रह्मायुषं प्रयच्छति^२ ॥ २८ ॥
 दशमक्षेत्रेण या बद्धा^३ गुटिका दिव्यरूपिणी ।
 षड्मासं^४ तु वक्रस्था विष्णुतुल्यायुषं लभेत्^५ ॥ २९ ॥
 कोटिवेधेन या बद्धा^६ गुटिका दिव्यरूपिणी^७ ।
 षण्मासं^८ संस्थिता वक्रो साक्षाद्भै^९ रुद्रतां नयेत् ॥ ३० ॥
 शतकोटिप्रभेदेन^{१०} गुटिका दिव्यरूपिणी^{११} ।
 सप्तमासं^{१२} तु वक्रस्था स लभेद्भैश्वरं^{१३} पदम् ॥ ३१ ॥
 धूमावलीकने^{१४} बद्धा गुटिका शिवरूपिणी ।
 अष्टमासं तु वक्रस्था ईशानस्य^{१५} फलं लभेत् ॥ ३२ ॥
 शब्दवेधेन या^{१६} बद्धा गुटिका शिवरूपिणी ।

- (1) D has an absurd reading — दशमं चतुस्या सं तु वक्रस्थो. (2) D has ब्रह्मतुल्यं नरायणम्. K has वमा प्रयच्छति युष्य, which is incorrect. (3) D reads लक्षेत्रेण यदा न बद्धा, which is incorrect. (4) D has चतुर्मासं, which is not correct. (5) D has विष्णो तुल्यायुष भवेत्, which is incorrect. We do not find the above three ślokas (27th, 28th, 29th) in B. (6) दशमक्षेत्रेण यद्धा, an incorrect variant in D. K reads कोटौ in place of कोटि. (7) B has वृटिका दिव्यरूपिणि, which is partly correct. (8) D has दशषण्मासं, which is incorrect. K reads षण्मास, (9) D has त्याष्टाद्भै, which is an error of the scribe. (10) K reads कोटौ. (11) B has वृटिका. (12) D reads दशमास, which is incorrect. (13) B reads भवेद्भैश्वर. D reads लभेद्भैश्वर. (14) धूमावलीकने is the reading in D, which is incorrect. (15) D reads ईशानस्य. K reads इशानस्य. (16) D has an absurd reading— दश-
 मसाद्भैश्वर्यो

नवमासं^१ तु वक्रास्या स भवेद्वापकी नरः^२ ॥ ३३ ॥

नवसंकलिकावहः स्वयम्भुवा महेश्वरः ।^३

कर्त्ता हर्ता स्वयं भोक्ता शापानुग्रहकारकः^४ ॥ ३४ ॥

सर्व्वज्ञः सर्व्वकर्त्ता च सूक्ष्मरूपो निरञ्जनः ।

इच्छया कुरुते सृष्टि^५मिच्छया संहरेज्जगत्^६ ॥ ३५ ॥

सच्छन्दगमनो भूत्वा विश्वरूपो भवेत्वरः ।

पूज्यते सर्व्वदेवैश्च^७ ब्रह्मविष्णु^८महेश्वरैः ॥ ३६ ॥

पुनरन्वं प्रवक्ष्यामि वचनन्वं सुदुर्लभम्^९ ॥ ३७ ॥

समायं भक्षणं^{१०} हेम शुद्धसूतेन कारयेत् ।

मृतवचं पलाशिन^{११} मर्दयेद्द्विपदीरसैः^{१२} ॥ ३८ ॥

- (1) D reads नवमासं, which is an error of the scribe. (2) स भवेद्वचं भवेत्, a variant in D. स भवेपक्षेनव, a variant in K. Both are incorrect. (3) This hemistich is not found in B. D reads स्वयंभुवा. K reads स्वयं भोक्ता, which is repeated in the next śloka. (4) This hemistich is not found in D. (5) D reads इष्टि. K reads सृष्टि. (6) मिच्छया वा इवे जगत्, an incorrect variant in D. मिच्छया वा हरे जयेत्, a variant in K, which is partly incorrect. (7) K reads erroneously पूज्यते स देवैश्च. (8) B and K read ब्रह्मविष्णु, which is grammatically incorrect. (9) D has वचनवचसु दुर्लभम्, which is incorrect. (10) B reads समायंभक्षणं. (11) K reads पलाशिन, which appears to be the error of the scribe. (12) मर्दयेद्द्विपदीरसैः, a variant in B. मर्दयेद्द्विपदीरसैः, a variant in D. मर्दये द्वि.....रसैः, a variant in K. All the texts are incorrect.

प्राग्वच्छेषं पुराजातं^१ हंसपाद्या^२ विमर्हितम् ।
 भावितं पुटितं रत्नैः^३ पूर्ववत् सफलं भवेत्^४ ॥ ३९ ॥
 वज्रबद्धो भवेत् सिद्धो^५ देवदानवदुर्जयः ।^६
 चतुर्विंशतिसिद्धानां नायकः सर्वसिद्धिदः^७ ॥ ४० ॥
 वज्रचूर्णसमं^८ सूतं हंसपाद्या विमर्हयेत्^९ ।
 पुटित्वा मारयेत्तं तु^{१०} पुनस्तुल्य^{११} रसं क्षिपेत् ॥ ४१ ॥
 धातः खोटो भवत्याद्य^{१२} शोधितः काचटङ्गणैः ।
 यावच्छक्रोदयप्रस्थो^{१३} जायते स रसः^{१४} प्रिये ॥ ४२ ॥

(१) पूर्वस्यं सुपराजात, a reading in D. पूर्वस्यं तु पुराजात, a reading in K, which is partly incorrect. (2) K reads हसापाद्या, which is incorrect. (3) B has पुटित्वा मारयेत्तत्. (4) पूर्ववत् फलं भवेत्, a variant in B. पूर्ववत् स फलं लभेत्, a variant in D. (5) B reads वज्रसिद्धो भवेत् सिद्धो. (6) D has an absurd hemistich—बंधं बंध्यो पारसिद्धैर्देवैरत्नसर्वदुर्जयैः. (7) D reads सर्वसिद्धः, which destroys the metre. (8) B reads वज्रचूर्णं सम. D reads विचूर्णांशुपरियत्नापि सम, which is absurd. (9) B reads विमर्हितं. D reads हंसपाद्यां. (10) D has सुस्निग्धानप्रयत्नेन, which is unintelligible. (11) D reads पुनस्तुल्य. (12) B reads धातरकोटो भवत्याद्य, which is incorrect. D reads धातः खोटो भवत्याद्य, which is absurd. K reads धातः, which is an error of the scribe. (13) B reads यावच्छक्रोदयप्रस्थो. D reads यावच्छक्रोदयः पश्चो, which is incorrect. K reads यावच्छक्रोदयः प्रस्थो, which is also incorrect. (14) B reads च रसः. D reads सोऽपि स.

वज्रसखं च गगनं^१ रसं हेम च मेलयेत्^२ ।
 अमरत्वमवाप्नोति^३ वक्रस्थेन सुराधिपे^४ ॥ ४३ ॥
 जारयित्वा रसं तद्वि^५ पुनस्तेनैव जारयेत् ।
 कोटिवेधी^६ न सन्देहो वक्रस्थः^७ खेचरं पदम् ॥ ४४ ॥
 वेधयेत्तत्प्रमाणेन^८ धातुं चैव शरीरकम्^९ ।
 कारयेद्गुटिकां दिव्यां^{१०} वज्रसिद्धेन काञ्चने^{११} ॥ ४५ ॥
 अनेन क्रमयोगेन यावच्छक्यं तु मारयेत् ।
 तद्गन्ध^{१२}सूतकं देवि^{१३} सर्ज्यरोगनिवर्हणम्^{१४} ॥ ४६ ॥
 हेन्वा च सारयित्वादौ^{१५} चन्द्रार्कं लेपयेत्ततः^{१६} ।

- (1) वक्रसखं च गगनं, an incorrect variant in D. (2) D has मेलय च मेलयेत्, which mars the metre. K has रसं हेम च मेलयेत् (3) अमरत्वमजरावहं वध्य, a variant in D. अमरत्वमवाप्नोति, a variant in K. (4) B reads सुराधिपे, which is incorrect. D reads वक्रस्थे च सुराधिपे. K reads वक्रस्थं सुराधिपे. (5) जारयित्वा विधाय, a variant in D. (6) B reads कोटिवेधि. (7) D reads वक्रस्थ. (8) D reads वेधयेत् प्रमाणेन, which is incomplete. (9) धातुं चैव शरीरके, a reading in B. K has धातु. (10) B reads क्रमयोगेन गुटिकां दिव्या. D reads वक्रस्थं गुटिकां दिव्या. K reads वक्रस्थं गुटिकां दिव्या. (11) K has वज्रसिद्धेन च काञ्चने, which is apparently erroneous. (12) D reads न तस्य, which seems to be incorrect. (13) B reads देवी, which is incorrect. (14) M reads निवारणम्. (15) हेन्वा च सारयित्वा तु, a variant in B. हेन्वां च सारयित्वादौ, a variant in D. M reads तु instead of च. (16) This charaṇa and the next two are not found in B.

दानिंशांशेन हेमाद्यै^१ मात्रिकाभ्यधिकं^२ भवेत् ॥ ४७ ॥
 वदरास्त्रिप्रमाणेन कारयेद्गुटिकां^३ बुधः ।
 यथा लोहे तथा देहे क्रमते नान्यथा क्वचित् ॥ ४८ ॥
 वक्ष्येण हन्वितं हेम^४ कान्तशुक्लकयोजितम्^५ ।
 रञ्जयेत् सप्तवाराणि^६ तं खोटं सूक्ष्मचूर्णितम्^७ ॥ ४९ ॥
 भावितं स्त्रीरजस्यैव^८ शुद्धापञ्चमितं युतम्^९ ।
 भूर्जपत्रे निवेश्याद्य^{१०} बद्धा वक्ष्येण पोटसीम्^{११} ।
 स्वदेहेदेवदेशि यावद्भवति गोलकम् ॥ ५० ॥

(1) दानिंशांशे तु हेमाद्यै, a reading in K. दानिंशांशेन हेमाद्यै, a reading in M. (2) K and M read erroneously मात्रिकाभ्यधिकं and साटकाभ्यधिकं respectively. (3) K has गुटिकां कारयेत्. (4) वक्ष्येण वक्षिते हेमे, a variant in B. वक्ष्येण वक्षितं हेम, a variant in D. वक्ष्येण वक्षितं हेमि, a variant in K. (5) B has कान्तशुक्लकपालनी. M has an incomplete charana—कान्तं कपालिना. (6) सप्तवाराणि is grammatically incorrect ; yet it is found so in all the texts. (7) खोटं तस्य विचूर्णितं, a reading in D. खोटं सूक्ष्मविचूर्णितं, a reading in K. तं खोटं सूक्ष्मचूर्णकम्, an incorrect reading in M. (8) B reads स्त्रीरजस्यैव. D reads स्त्रीरजस्यैव. K reads स्त्रीरजस्यैव. M reads स्त्रीरजस्यैव. None of the readings is perfectly correct. (9) D reads शुद्धायां च मितं युतम्. M reads भूर्जपत्रे निवेशितम्. (10) भूर्जपत्रे निवेशे तु, a variant in B. द्रुतप्लेन संयुक्तं, a variant in M. (11) D reads वक्ष्येत्. M reads पोटसीम्. After पोटसीं we have an incorrect hemistich in D only, which runs thus : द्रुतप्लेन संयुक्तं, which, if written correctly, becomes द्रुतप्लेन संयुक्तं as the text in M.

लाङ्गली जीवकश्चैव^१ सुस्तायुक्तेन्द्रवारुणी^२ ।
 एतेषां निक्षिपेत् पिण्डे^३ वज्रगोलं तु वेष्टयेत्^४ ॥ ५१ ॥
 मूषामध्ये तु निक्षिप्य^५ अन्धयित्वा^६ प्रयत्नतः ।
 भूमौ मूषां विनिक्षिप्य पुटं मूर्ध्नि प्रदापयेत्^७ ॥ ५२ ॥
 अनेनैव प्रदानेन^८ दम्भमेति महारसः ॥ ५३ ॥
 गोलकं^९ धारयेद्दत्ते वर्षमेकं^{१०} यदि प्रिये ।
 जीवेत् काश्य^{११}सहस्राणि यथा नागो^{१२} महाबलः ॥ ५४ ॥
 वर्षैर्द्वादशभिः^{१३} साक्षात् रुद्ररूपसु^{१४} जायते ।
 गात्रस्य तस्य प्रस्वेदात्^{१५} अष्टौ लोहासु^{१६} काश्चनम् ॥ ५५ ॥

- (1) D and K read जीवकश्चैव. M reads जीवनो चैव. (2) कन्द
 चोत्तरवारुणि, a variant in B. सुस्तायुक्तेन्द्रवारुणी, a variant in D. गांधारी
 नरवारुणी, a variant in M. (3) D reads एतेषां निक्षिपेत्, which is
 unintelligible. (4) D has वज्रा गोलं तु वेष्टयेत्. M has वज्रगोलं तु
 वेष्टयेत्. (5) This śloka is not found in D. (6) B reads
 अन्धयित्वा. K reads अन्धयित्वा. M reads अन्धयित्वा. (7) K reads
 मूर्ध्नि, which is incorrect. M reads प्रदापयेत्. (8) B reads प्रदीपेन.
 M reads प्रकारेण. (9) D reads erroneously गोलक. (10) D
 reads वर्षमेकं, which is an error of the scribe. (11) D reads वर्ष.
 (12) D reads तथा नागो, which is partly incorrect. K and M read
 यथानगो. (13) B reads वर्षैर्द्वादशभिः. K reads वर्षैर्द्वादशभिः, which is
 partly incorrect. (14) B has रसपुचसु. K has रसपुचसु. M has
 रसपुचसु. None of them is correct. (15) D reads तस्य गात्रस्य तत्-
 स्वेदात्. K reads तस्य गात्रस्य प्रस्वेदात्. (16) K reads अष्टौ लोहाणि.
 M reads दम्भनोपसु

वञ्चभक्ष तथा सूतं^१ काञ्चनेन समन्वितम् ।
 वक्त्रस्थं कुरुते यत्तु सोऽव्दात्^२ पलितवर्जितः ॥ ५६ ॥
 कृष्णाभ्रकस्य सत्त्वं च तारं ताम्रं च^३ ष्टाटकम् ।
 मालिकं कान्ततीक्ष्णं च समभागानि कारयेत् ॥ ५७ ॥
 अश्वसूषा^४गतं धातं खोटो भवति तत्क्षणात्^५ ।
 तं खोटं^६ सूक्ष्मचूर्णान्तु द्रुतसूतेन^७ गोलकम् ॥ ५८ ॥
 मृतवञ्चस्य भागैकं भागाश्चत्वारि^८ गोलकम् ।
 मर्दयेत्तप्तखलेन^९ भस्मीभवति सूतकः^{१०} ॥ ५९ ॥
 मारयेद्दूधरे यन्त्रे सप्तसंकलिका^{११} क्रमात् ।
 गुञ्जामात्रं तु तद्भक्ष^{१२} मध्वाज्येन तु लेपयेत्^{१३} ॥ ६० ॥
 संवत्सरप्रयोगिण^{१४} ह्ययुता यु^{१५} भवेन्नरः ।

- (1) D has तथा कान्ने. K has तथा कान्. (2) B and M have अव्दात्. D has वल्. K has आध. (3) B reads तारे ताम्रं च. D reads तारताम्रं च. (4) B reads अश्वसूषा. D has an incomplete charana अश्वसूषा. K reads अश्वसूषा. M reads अश्वसूषा. (5) B reads खोटं. D wants next three charanas. M has बोह भवति तत्क्षणात्, which seems to be incorrect. (6) M reads त बोह, which is incorrect. (7) K reads कृतसूतेन. (8) M reads erroneously भागं चत्वारि. (9) D reads मर्दयेत् सत्वत्वेन, which is unintelligible. (10) K reads सूतकं. (11) M reads सप्तसि संकलिका, which is incorrect. (12) This charana and the next two are not found in D. K has an incomplete charana—चं तु तद्भक्ष. M reads तत्तद्भक्ष. (13) K and M read लेपयेत्. (14) K reads प्रयोगिण, which is gram. incorrect. M reads प्रयोगिणा. (15) K has अयुताय. M has अयुताय.

बलीपलितनिर्मुक्तो महाबलपराक्रमः ॥ ६१ ॥
 तद्गन्धपलमेकन्तु^१ पलेकं गन्धकस्य च^२ ।
 अश्वमूषागतं धातं खोटो भवति तत्क्षणात्^३ ॥ ६२ ॥
 जीवेत् कल्पसहस्राणि यथानङ्गो महाबलः ।
 तस्य मूत्रपुरीषेण^४ लोहान्यष्टौ च^५ काञ्चनम् ॥ ६३ ॥
 तं खोटं^६ रञ्जयेत् पश्चात् वज्राभ्रक^७कपालिना ।
 रञ्जयेत् समवाराणि^८ भवेत् कुङ्कुमसन्निभम् ॥ ६४ ॥
 हेन्ना सह समावर्त्य^९ सारणात्रय^{१०}सारितम् ।
 सहस्रांशिन तेनैव सर्व्वलोहानि वेधयेत्^{११} ॥ ६५ ॥
 कणाभ्रकस्य सत्त्वञ्च तारं ताम्रञ्च ह्यटकम्^{१२} ।
 तीक्ष्णं च बहूमृतं च^{१३} माञ्जिकञ्च^{१४} समन्वितम् ॥ ६६ ॥

(1) K has an incomplete charana—तत्तन्धमेकन्तु. M has तद्गन्धपलमेकन्तु, which is incorrect. (2) K reads त्. (3) B reads खोट. वाद्य भवति तत्क्षणात्, an incorrect reading in M. (4) K reads मूत्रपुरीषाभ्यां. (5) K reads षष्टौ लोहानि. (6) K has तत् खोट, which is incorrect. (7) M reads नागाभ्रक. (8) This word is grammatically incorrect. (9) हेन्ना बहलमावर्त्य, a variant in B. D reads सम समाचारौ, the latter word being incorrect. K reads हेन्ना समं. M reads erroneously समावर्त्या. (10) B reads सारणात्रयं, which is incorrect. D reads सारितात्रय, which is not correct. K reads त्रिय, which is incorrect. (11) अतांशिन तु तेनैव तारात्रियं वेधयेत्, a variant in M. (12) D and K read टकम्. (13) तीक्ष्णं च बहूमृतं मृत, a variant in D. K reads erroneously तीक्ष्णं बहूमृतं च. (14) D and K have माञ्जिकेण.

अश्वमूषा¹गतं भ्रातं खोटो² भवति तत्क्षणात् ।
 हेन्ना सह समावर्त्य³ सारणात्रयसारितम्⁴ ॥ ३७ ॥
 शतांशिन तु तेनैव शुश्ववेधं प्रदापयेत्⁵ ।
 जायते कनकं दिव्यं देवाभरणभूषणम्⁶ ॥ ३८ ॥
 बहसूतस्य⁷ भागैकं भागैकं पद्मगस्य च ।
 हाटकस्य च⁸ भागैकं भागैकं चाभ्रकान्तयोः ॥ ३९ ॥
 एकीकृत्य तु तद्दाम्यं⁹ रसे जीर्णं¹⁰ तु जारयेत् ।
 शतांशिन तु¹¹ तेनैव शुश्ववेधं¹² प्रदापयेत् ॥ ७० ॥
 बहसूतस्य भागैकं भागैकं कुटिलस्य¹³ च ।
 अश्वमूषा¹⁴गतं भ्रातं खोटो¹⁵भवति तत्क्षणात्¹⁶ ॥ ७१ ॥

- (1) K has अश्वमूषा, which is not correct. (2) B reads खोटं.
 M reads खोटः. (3) हेन्ना सहसमावर्त्य, a variant in B. K reads
 समं instead of सह. (4) D reads सारणात्रयसारणम्. K reads सारणा-
 त्रिय, which is incorrect. M reads सरणं चय, which is also incorrect.
 (5) शतांशिनैव तेनैव शुश्वं बह तु सेपयेत्, a variant in D. (6) D reads
 सूषितम्. M reads भुषणम्, which is incorrect. (7) D has बहुतस्य,
 which is senseless. (8) D and K read तु. (9) All the texts read
 एकीकृत्वा, which is grammatically incorrect. B reads तद्दाम्यं. D reads
 तद्दामि. (10) D and K read रसजीर्णं. (11) D reads शतांशिनैव.
 (12) D reads शुश्वं बह. (13) B reads कुटिलस्य. K reads कुटीलस्य.
 Both seem to be incorrect. (14) K reads मूषा. (15) B
 reads खोटं. M reads खोटः. (16) M reads तत्क्षणात्, which is
 incorrect. We do not find this charaṇa and the next three in D.

तस्य खोटस्य भागैकं^१ भागैकं गन्धकस्य च^२ ।
 अन्धमूषागतं धातं यावद्दङ्गावशेषितम्^३ ॥ ७२ ॥
 अनेन क्रमयोगेन वङ्गं निर्वाप्य षड्गुणम्^४ ।
 अनेन क्रमयोगेन वह्निनागश्च षड्गुणम्^५ ॥ ७३ ॥
 तद्रसं रक्षयेत् पश्चात् तीक्ष्णशुक्लकपालिना^६ ।
 रक्षयेत् तत् प्रयत्नेन यावत् कुङ्कुमसन्निभम्^७ ॥ ७४ ॥
 हेन्ना सह समावर्त्य^८ सारणात्रयसारितम्^९ ।
 शतांशे^{१०} वेधयेत् शुक्लं दिव्यं हेम प्रजायते ॥ ७५ ॥
 पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि द्रवसंस्कारमुत्तमम्^{११} ॥ ७६ ॥
 रक्षयेत्^{१२} शुक्लकनकं तीक्ष्णशुक्ल^{१३}कपालिना ।

(1) तत्खोटभागैकैकं, a variant in B. तत्खोटभागैकैकं, a variant in M. (2) K reads erroneously गन्धकस्य च. (3) यावत् सुतो-वशेषितं, an incorrect variant in M. (4) B reads षड्गुणं. D reads निर्वाप्यं. K reads षट्गुणं. M reads निर्वाप्य. (5) B reads षड्गुणं. D has वह्निना षड्गुणं वङ्गं, which is senseless and void of metre. K has षट्गुणं. This hemistich is not found in M. (6) D has तीक्ष्णशुक्ल-कपालिकान्, which seems to be incorrect. (7) K wants this hemistich. M reads सन्निभः, which is incorrect. (8) हेन्ना सहस-मावर्त्यं, a variant in B. हेन्ना सहसमावर्त्यं, a variant in D. This charana and the next are not found in K. (9) सारणं यत्रवसरित, a variant in D. (10) K reads शतांश. (11) रसवन्धनमुत्तमम्, a variant in D. दिव्यसंस्कारमुत्तमम्, a variant in M. (12) This hemistich is not found in D. M reads कारयेत्. (13) K reads तीक्ष्णं शुक्लं. M reads erroneously तीक्ष्णशुक्ल

पक्षबीजस्य भागैकं भागैकं द्रुत^१सूतकम् ।
 मर्दयेन्मध्यमास्त्रेन^२ गोलकं भवति क्षणात्^३ ॥ ७७ ॥
 स्रुतवज्रस्य^४ भागैकं भागाद्यत्वारि गोलकम्^५ ।
 मर्दयेत् तप्तखल्लेन^६ भस्मीभवति सूतकम्^७ ॥ ७८ ॥
 मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसंकलिका^८क्रमात् ।
 तद्भस्म तु पुनः पश्चात् मध्यमास्त्रेन^९ मर्दयेत् ॥ ७९ ॥
 पुष्टं दद्यात् प्रयत्नेन षष्ठाधिकशतत्रयम्^{१०} ।
 तद्भस्म जायते दिव्यं सिन्दूरारुणसन्निभम्^{११} ॥ ८० ॥
 तन्नैव वेधयेत्तारं^{१२} सहस्रांशिन^{१३} काञ्चनम् ।

- (1) B reads द्रुत, which is incorrect. (2) मर्दयेत्तप्तमास्त्रेन, a variant in D, which seems to be partly incorrect. (3) D has तन्क्षणात्, which mars the metre. M has गोलकं तत् कारयेत्, which appears to be partly incorrect. (4) D reads स्रुतमीवस्य. M reads द्रुतस्रुतस्य भागं, which destroys the metre. (5) B reads भागाद्यत्वारि, which is incorrect. D has an absurd variant—भागाद्य चत्वारि भागैकं गोलकम्. M has an incomplete charana—चत्वारि गोलकम्. All the texts read चत्वारि, which is gram. inc. (6) M reads तप्तखल्लं च. (7) B and D read सूतकः. (8) M reads त्रि खलिका, which is incorrect. (9) M reads मध्यमास्त्रे तु. (10) All the texts read षष्ठाधिक, whereas षष्ठाधिक is more proper. K reads शतसूतक, which is incorrect. After शतसूतक this text has a single charana—देवदाली शंखपुष्पा, which is found in no other texts. (11) D has सिन्दूरारुणसप्तभम्, which destroys the metre. K has सिंधुरारुणसन्निभं. M has सिन्दूरमरुणसप्तभम्, which is grammatically incorrect. (12) D reads तन्वेधयेत्तारं. (13) M has स्वर्वांशिन तु.

स्रुतवचस्य भागैकं भागाः षोडश स्रुतकम्¹ ॥ ८१ ॥
 देवदाली-शंखपुष्पी-रसेन मर्दितं² क्रमात् ।
 मारयेद्³भूधरे यन्मे भस्मीभवति तत्क्षणात्⁴ ॥ ८२ ॥
 फूलकाराणां सहस्रेषु⁵ धाम्यमानो न⁶ गच्छति ।
 ईदृशं भस्मस्रुतं च देहे लोहे च योजयेत्⁷ ॥ ८३ ॥
 तद्भस्मपल्लविकं तु⁸ पल्लविकं तु गन्धकम्⁹ ।
 चत्स्रुमूषागतं¹⁰ धातं खोटो¹¹ भवति तत्क्षणात् ॥ ८४ ॥
 तं खोटं¹² रक्षयेत् पश्चात् कापालि¹³क्रमयोगतः ।
 सारषास्त्रययोगिण¹⁴ शुल्बवेधं¹⁵ प्रदापयेत् ॥ ८५ ॥
 भस्मस्रुतपल्लविकं च¹⁶ पल्लविकं पञ्चगव्यं च¹⁷ ।

- (1) D reads स्रुतकम्, which is an error of the scribe. (2) B and M read मर्दितं. (3) D and M read मर्दयेद्. (4) M reads erroneously तत्क्षणात्. (5) K reads फूलकाराणां. M reads पुष्पकाराणां सहस्राणि. Both are incorrect. (6) D has धाम्यमानिन. K has धाम्यमानिन. M has धाम्यमानिन. (7) देहे च योजयेत्, an incomplete variant in K. ईदृशी च योजयेत्, a variant in M. (8) M has तत्-भस्मपल्लविकं, which is partly incorrect. (9) K reads पल्लविकं यन्धकम् च. (10) D reads चत्स्रुमूषागत, which is incorrect. K reads चत्स्रुमूषागतं, which is also incorrect. (11) D has खोटो. M has खोटो. (12) M reads तत् खोट. (13) K reads कपाली. M reads कापाली. (14) सारषास्त्रययोगिन, a variant in M. (15) D has शुल्ब वेध. K has शुल्ब वेध. (16) B reads तु. (17) B reads चत्स्रुमूषा च. D reads गन्धकम् च. K reads पल्लविकं च यन्धकं. We have adopted the reading in M, since we see afterwards the term यानिन in all the texts.

पुटेन जायते भस्म^१ सिन्दूराद्यसन्निभम्^२ ॥ ८६ ॥
 तद्भस्म तु पुनः पश्चाद्-गोपितेन तु मर्हयेत्^३ ।
 ताम्रपात्रेषु तत्^४ कृत्वा मर्हयेत्सोऽहमुष्टिना ॥ ८७ ॥
 मृदग्निना ततः पात्रं यावन्नागेन^५ मेलनम् ॥ ८८ ॥
 तद्भस्मभागमेकं तु^६ भागेकं हेमगोलकम् ।
 एकीकृत्याथ^७ संमर्द्य क्रामयेन^८ सहैकतः ॥ ८९ ॥
 तारारिष्टं तु तेनैव^९ सहस्राग्निं काञ्चनम्^{१०} ।
 षनेन क्रमयोगेण वङ्गभस्म प्रजायते ॥ ९० ॥
 सहस्राग्निं तेनैव शुक्लवेधं प्रदापयेत्^{११} ।
 तच्छुक्लं जायते तारं शंखकुन्देऽसन्निभम् ॥ ९१ ॥
 खेताभकस्य सत्त्वं च^{१२} कान्ताकान्तं^{१३} तथायसम् ।

- (1) This charana and the next are put in M after the next śloka.
- (2) D reads सिन्दूराद्यसन्निभम्, which destroys the metre. K reads सिन्दूरा. M reads सिन्दूराद्यसन्निभम्. (3) This hemistich is placed in M after the next śloka. (4) B, K and M read तं, which seems to be incorrect. (5) D reads erroneously यावन्नागेन. (6) D has an incomplete charana—तन्नागमेकं तु. (7) All the texts read एकीकृत्वा, which is grammatically incorrect. (8) M reads क्रामयेन. (9) D has an incomplete charana—तारिष्टं तु तेनैव. K has तारारिष्टं तु तेनैव. (10) This charana and the next are not found in K. (11) शुक्ल वेधं प्रजायते, a variant in D. K reads शुक्ले वेधः. (12) D has खेताभकस्य सत्त्वं च, which seems to be incorrect. This charana and the next are not found in K. (13) D reads कञ्चित्-चात्, which appears to be incorrect. M reads काञ्चित्चात्.

वङ्गं तारं तथा श्वेतं^१ वैक्रान्तश्च कदम्बकम् ॥ ८२ ॥

अश्वसूपागतं^२ धातं खोटं^३ कुन्देन्दुसन्निभम् ।

तं खोटं^४ सुखचूर्णं तु द्रुतसूतेन^५ गोलकम् ॥ ८३ ॥

शृतवज्रस्य भागेकं भागाद्यत्वारि^६ गोलकम् ।

मर्दयेत्तप्तखलेन^७ भस्मीभवति सूतकः^८ ॥ ८४ ॥

मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसंखलिका^९क्रमात् ।

ततश्च जायते भस्म शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ॥ ८५ ॥

तद्भस्म पलमेकं तु^{१०} पलमेकं तु गन्धकम् ।

अश्वसूपागतं^{११} धातं खोटो भवति तत्पञ्चात्^{१२} ॥ ८६ ॥

तारेश्च च समावर्ष्य^{१३} सारणाद्यसारितम्^{१४} ।

-
- (१) वङ्गं तारं तथा श्वेतं, a variant in D. K and M read श्वेत. (2) K reads अश्वसूपागतं. (3) B and K read खोट. M reads खोट. Both the readings are incorrect. (4) K reads खोट. M reads खोट. (5) B reads द्रुत instead of द्रुत. D has धृतनेन च, which is unintelligible. K reads शृतसूतेन. (6) B and D read भागद्यत्वारि. M reads भागद्यत्वारि. None is correct. (7) D reads तप्तखलेन. K reads तप्तखलेन. (8) D reads सूतकम्. M reads गोलकम्. (9) M reads सप्तसंखलिका. (10) M reads पलमेकम्, which is incorrect. (11) K reads अश्वसूपागतं, which is not correct. (12) खोटं भवति तद्वत्, a variant in B. खोटो भवति तद्वत्, a variant in D. खोटं भवति तद्वत्, a variant in M. After the 96th śloka we find the following hemistich in K only—पुटेन जायते भस्म शङ्खकुन्देन्दु तद्वत्. (13) D has तारे तच्च समावर्ष्य. (14) D has सारणाद्यसारितम्, which seems to be incorrect.

सहस्रांशिन तेनैव शुक्लवेधं प्रदापयेत् ॥ ८७ ॥
 तीक्ष्णसूतपलाय्यष्टी^१ द्रुतसूतपलाष्टकम्^२ ।
 मर्द्दयेत्तप्तखलेन कुष्ठकृत्नी^३ रसेन च^४ ॥ ८८ ॥
 तत्क्षणाज्जायते पिण्डं^५ तीक्ष्णेन सह गोक्षकम् ।
 मर्द्दयेत्तप्तखलेन भस्मीभवति तत्क्षणात्^६ ॥ ८९ ॥
 मारयेद्गूधरे यन्धे सप्तसंकलिकाक्रमत्^७ ।
 षोडशांशिन तेनैव^८ वक्त्रवेधं^९ प्रदापयेत् ॥ १०० ॥
 तद्गन्धपलमेकान्तु पलैकं गन्धकस्य च ।
 अन्धमूषागतं^{१०} धातं खोटो भवति तत्क्षणात्^{११} ॥ १०१ ॥
 तस्य खोटस्य^{१२} भागं च तीक्ष्णचूर्णं च तत्क्षमम्^{१३} ।
 द्वी भागौ द्रुतसूतस्य^{१४} सर्व्वमेकच मर्द्दयेत् ॥ १०२ ॥

- (1) This charaṇa and the next fifteen are not found in D. (2) पलाटी द्रुतसूतकं, a variant in B. K has an incomplete charaṇa—द्रुतसूतकं. (3) B reads टङ्गुचुत्नी. K reads कुष्ठकृत्नी. M reads कुष्ठकृत्नी. (4) M reads तु. (5) K reads पिण्डो. (6) M reads erroneously तत्क्षणात्. (7) सप्तसंखलिकाक्रमान्, a variant in M, wherein the middle term is incorrect. (8) This charaṇa and the next five are not found in B. (9) K reads वक्त्रवेधं. M reads वक्त्रवेधं. (10) K reads च भन्धमूषागतं, which is not correct. (11) M reads मोहं भवति तत्क्षणात्, which is incorrect. After this charaṇa we find in K the following hemistich—मारयेद्गूधरे यन्धे सप्तसंकलिकाक्रमान्. (12) D reads खोटं च. M reads मोहस्य. (13) तीक्ष्णचूर्णं तु सप्त, a variant in D. तीक्ष्णं तु तत्क्षमं, a variant in K. Both are incomplete. M reads तत्क्षमम्; which is incorrect. (14) Both D and K read द्रुतसूतस्य.

तप्तखले तु संमद्ये^१ गोलको भवति क्षणात्^२ ।
 मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसंकलिकाक्रमात्^३ ॥ १०३ ॥
 तत् सर्व्वं जायते भस्म^४ शङ्कुन्देन्दुसन्निभम् ।
 तद्भस्म कारयेत् खोटं^५ तीक्ष्णेन दम्भितं सह ॥ १०४ ॥
 अनेन क्रमयोगिणं सप्तसंकलिकाक्रमात्^६ ।
 तद्भस्म^७ जारयेत् पश्चात् सारणावयसारितम्^८ ॥ २-५ ॥
 लक्षांशेन तु तेनैव^९ वङ्गवेधं^{१०} प्रदापयेत् ।
 भस्मसूतपलैकं तु^{११} शुद्धं वङ्गं प्रलेपयेत्^{१२} ॥ १०६ ॥
 मर्द्दयेदायसे पात्रे वङ्गन्तु म्रियते^{१३} क्षणात् ।
 द्विपलं मृतवङ्गस्य तारचूर्णं^{१४} पलद्वयम् ॥ १०७ ॥
 द्विपलं^{१५} गन्धकं दद्यात् पलैकं^{१६} टङ्गणस्य च ।

- (1) D has तप्तखले संमद्ये, which is incomplete. (2) गोलको भवति क्षणात्, a variant in D, which destroys the metre. (3) M reads सप्तत्रिंशदलिकाक्रमात्, which is partly incorrect. (4) This śloka and the next are not found in D. (5) K reads वोट. M reads वोट. (6) M reads त्रिंशदलिका, which is incorrect. (7) M reads तं वोट. (8) M reads सारणावयसारणात्. (9) Both D and K read लक्षांशेन तेनैव. (10) K reads ऋगे वेध. M reads वंके वेध. (11) भस्मसूतं पलैकं तु, a variant in D. M reads erroneously भस्मसूत. (12) D reads प्रदापयेत्. M reads शुद्धमंग, which seems to be incorrect. (13) D reads मृतये. K reads क्षीयते. M reads म्रियते. All are grammatically incorrect. (14) B reads तारचूर्णं. D reads मृदचूर्णं. K reads तारचूर्णं. (15) M reads सपल. (16) M reads त्रिपलं.

रसार्थे

अन्धमूषागतं¹ धातं खोटो भवति तच्छणात्² ॥ १०८ ॥
 पलैकं खोटचूर्णस्य³ पलैकं द्रुतसूतकम्⁴ ।
 मर्दयेन्नातुलुङ्गाच्चैः⁵ गोलकी भवति क्षणात्⁶ ॥ १०९ ॥
 षोडश्यांशिन तेनैव शुक्लवेधं⁷ प्रदापयेत् ।
 वङ्गस्थाने दृष्टेन्नागं⁸ तारस्थाने तु⁹ काञ्चनम् ॥ ११० ॥
 पूर्व्ववत् क्रमयोगिण¹⁰ रसं खोटन्तु¹¹ कारयेत् ।
 तं खोटं सूक्ष्मचूर्णं तु द्रुतसूतेन¹² गोलकम् ॥ १११ ॥
 षोडश्यांशिन तेनैव तारारिष्टं तु वेधयेत् ॥ ११२ ॥
 सूतवङ्गपलैकं तु पलैकं सूतकस्य च¹³ ।
 सत्त्वचूर्णपलैकं तु त्रयमेकत्र मेलयेत्¹⁴ ॥ ११३ ॥
 मर्दयेन्नातुलुङ्गाच्चैः गोलकी भवति क्षणात्¹⁵ ॥ ११४ ॥
 सूतवङ्गस्य भागैकं भागश्चत्वारि¹⁶ गोलकम् ।

- (1) K reads अंधमूषागत, which is incorrect. (2) षोटी भवति तच्छणात्, a variant in M. (3) M has षोटचूर्णस्य. (4) B reads द्रुतसूतकं. D and K read सूतसूतकम्. (5) M reads erroneously मातुलुङ्गाच्चैः. (6) षोटी भवति तच्छणात्, a variant in M. (7) D has शुक्ल वेधं. K has शुक्लं वेधं. (8) D has दृष्टेन्नागं. M has वङ्गस्थाने. (9) D has तु, which is an error of the scribe. (10) Both D and M read पूर्व्वकसंयोगिण. (11) D reads रसखोटं. M reads रसषोटम्. (12) Both D and K have द्रुतसूतेन. (13) D reads पलैकं सूतगोलकं. K has पलैकं कृद्दुर्मन्त्रिभं, which seems to be absurd. (14) This hemistich and the next twelve are not found in D. M reads योजयेत्. (15) M has गोलकी भवति तच्छणात्, wherein the last term is incorrect. (16) M reads भागश्चत्वारि.

एकत्र मर्दयेत् खल्ले^१ षोषधी^२द्रवसंयुतम् ॥ ११५ ॥
 मारयेद्भूधरे यन्त्रे पुटानां समन्वेन तु ।
 तत् सर्व्वं जायते भस्म वक्षस्वैव^३ प्रभावतः ॥ ११६ ॥^४
 सासुद्रं त्रिफलं^५ देवि भस्ममन्त्रे^६ प्रदापयेत् ।
 एकीकृत्याथ^७ संमर्द्य वज्जीवीर^८ दिनत्रयम् ॥ ११७ ॥
 विष्णामित्रकपालस्त्रं पुटं दद्यात्तु भूधरे ।
 तत् सर्व्वं जायते भस्म शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम्^९ ॥ ११८ ॥
 तेनैव यवभाषेण वङ्गं स्तम्भयति^{१०} क्षणात् ।

- (1) M reads मर्द्रे. (2) M reads खल्लौ, which is incorrect.
 (3) M has वक्षस्वैव, which is incorrect. (4) After this we
 find the following śloka in K only—

भस्मसूतपलेकं च गामभस्मपल्लव्यं ।
 सत्वपूर्णे पलेकं तु षयधिकेन कारयेत् ।
 मर्दयेन्मातुसुं गारुडैर्गोलको भवति क्षणात् ।
 मृतवङ्गस्य भाषिकं भागाक्षत्वारि गोलकं ।
 एकत्र मर्दयेत् खल्ले षोषधीद्रवसंयुतम् ।
 मारयेद्भूधरे यन्त्रे पुटानां समन्वेन तु ।
 तत् सर्व्वं जायते भस्म वक्षस्वैव प्रभावतः ।

- (5) B reads सासुध, which appears to be incorrect. K reads त्रिफलं.
 (6) M reads भस्ममन्त्रे, which is incorrect. (7) K has एकीकृत्याथ,
 M has एकीकृत्वा तु ; Both are grammatically incorrect. (8) M
 reads वज्जीवीर, which is incorrect. (9) K has an incomplete
 charapa—कुन्देन्दुसन्निभं. (10) वङ्गस्य भवति is the reading in K. which
 seems to be incorrect. M reads वङ्गं instead of वङ्गः.

वङ्गं तारं^१ तथा सत्त्वं समस्तैर्ग गोलकम् ॥ ११८ ॥
 अनेन क्रमयोगिण्य मारयेच्च पृथक् पृथक्^२ ।
 तत् सञ्ज्ञं जायते भस्म वक्ष्यस्यैव^३ प्रभावतः ॥ १२० ॥
 भस्मसूतपलैकं च^४ वङ्ग^५भस्मपलहयम् ।
 द्वे पले^६ मृततारस्य सत्त्वभस्मपलहयम्^७ ॥ १२१ ॥
 शङ्खचूर्णपलं पञ्च^८ सामुद्रस्य पलाष्टकम् ।
 टङ्कणस्य पलान्यष्टौ^९ सर्व्वमेकत्र मर्द्दयेत् ॥ १२२ ॥
 वज्रीचीरेण संपिष्य पुटं तद्यासुतुर्दश^{१०} ।
 एष सिद्धरसः^{११} साक्षात् दुर्लभस्त्रिदशैरपि^{१२} ॥ १२३ ॥
 वङ्गं तु द्रावयेत् पश्चात्^{१३} भाण्डे चैव तु मृन्मये^{१४} ।
 सिद्धं भस्म भवेन्नोद्^{१५}शलाकेन च चालयेत्^{१६} ॥ १२४ ॥

- (1) M reads वङ्गसार. (2) M reads erroneously प्रथक् प्रथक्.
 (3) D reads चन्द्रस्यैव. K reads चन्द्रस्यैव. (4) D has भस्मसूतं पलैकञ्च.
 (5) K wants this charaṇa. M reads वङ्ग. (6) K reads द्विपलं.
 (7) This hemistich is not found in D. (8) शङ्खचूर्णपलैकञ्च, a vari-
 ant in M. (9) B reads पलान्यष्ट. (10) पुटा मृत्वा चतुर्दश,
 a variant in D पुटं दत्त्वा चतुर्दश, a variant in K. पुटं दद्यात्तया दश, a
 variant in M. (11) B reads सिद्धिरसः. (12) दुर्लभस्त्रिदशैरपि,
 a variant in M. (13) D has वङ्गं सुद्रावयित्वापि, which is gramma-
 tically incorrect. M has an incomplete charaṇa—वङ्गम्रावयेत् पश्चात्.
 (14) शालोद्रे चैव तु मृन्मये, an incorrect reading in D. M reads भाण्डेनैव
 तु मृन्मये, which is incorrect. (15) सिद्धभस्म भवेन्नोद्, a reading in
 B and M. सिद्धं भस्मायसे लोद्, a reading in D. (16) M has शालकेन
 तु म्रावयेत्.

वापयेच्च¹ प्रयत्नेन यावत् कठिनतां व्रजेत्² ।
 अश्वसूषागतं धातं³ तारं भवति शोभनम् ॥ १२५ ॥
 कदाचित् पुटिते तारे⁴ पुनर्वङ्गं⁵ प्रदापयेत् ।
 पत्रे दाहे कषे च्छेदे⁶ तत्तारं शाश्वतं भवेत्⁷ ॥ १२६ ॥
 स्तम्भितं तप्तु गोलं च⁸ षोडशांशं⁹ समन्वितम् ।
 मृतवज्रस्य¹⁰ भागैक-मेकत्रैव तु¹¹ मर्हयेत् ॥ १२७ ॥
 देवदाली शङ्खपुष्पी तद्रसेन तु मर्हयेत्¹² ।
 मारयेद्भूधरे यन्त्रे पुटानां सप्तकेन तु ॥ १२८ ॥
 तन्नक्ष तु¹³ पुनः पश्चात्¹⁴ दीपयन्त्रेण पाचयेत्¹⁵ ॥ १२९ ॥
 भस्मसूतपलैकं च¹⁶ खेताभ्रकपलद्वयम् ।

- (1) D reads चालयेत्तत्. (2) M reads व्रजेत्, which is incorrect.
- (3) D has अश्वसूषागतं तारं, which is incorrect. K reads मृदा. (4) D reads स्फुटिते तार. K reads स्फुटिते तारे. M reads यत् किञ्चित् पुटिते तारे.
- (5) D reads erroneously पुनर्वङ्गं. (6) यवैदाहकषेदेन, a variant in D. पत्रे दाहकषेच्छेदे, a variant in K. तत्र दाहकषांचेदेन, a variant in M. All the texts seem to be incorrect. (7) तारं शाश्वतं भवेत्, a variant in D. M reads शोभनं instead of शाश्वतं. (8) B reads एतु instead of तप्तु. K reads erroneously क्षम्भितं. M reads धतुचोवच्च, which has no clear sense. (9) Both D and K read षोडशांशं. (10) D has मृतवज्रस्य. (11) D has एकं चैव तु. (12) This hemistich is not found in D and M. (13) K reads तन्नक्ष, which is grammatically incorrect. (14) After this charaṇa we find the following two charaṇas in B and K—पुटं दद्याच्चतुर्दश । रसीयं यवमात्रेण. (15) B reads वापयेत्. (16) D and K read तु.

गङ्गचूर्णपल्लकं तु¹ पल्लकं टङ्गणस्य च ।
 एकीकृत्याथ² तत् सर्वं वक्षीक्षीरेण पिषयेत्³ ॥ १३० ॥
 चारण्योत्पल्लकैः⁴ पश्चात् पुटं दद्याच्चतुर्दश ।
 रसोऽयं यवमात्रेण⁵ वङ्गं स्तम्भवति क्षणात्⁶ ॥ १३१ ॥
 कृष्णाभ्रकपल्लकं तु⁷ हे पले मृतसूतकम्⁸ ।
 गन्धकस्य पल्लकैः⁹ एकीकृत्याथ¹⁰ मर्हयेत् ॥ १३२ ॥
 मर्द्यमानं प्रयत्नेन गोलकं भवति क्षणात् ॥ १३३ ॥
 मृतवच्चस्य भागैकं¹¹ चतुर्भागं च¹² गोलकम् ।
 मर्हयेत् प्रहरैकं तु¹³ भस्मीभवति सूतकः¹⁴ ॥ १३४ ॥
 चारण्यगोमयेनैव¹⁵ पुटं दद्यात्¹⁶ भूधरे ।
 अनेन क्रमयोगेण सप्तसङ्कलिकां¹⁷ कुरु ॥ १३५ ॥

- (1) D reads पल्लेन तु, which is not correct. (2) K and M read एकीकृत्याथ, which is incorrect. (3) M reads पिषयेत्. (4) D has चारण्योत्पल्लकैः. K has चारण्योत्पल्लकैः. (5) D reads पल्लमात्रेण. (6) D reads क्षणात्. K reads erroneously क्षणं मर्हयेत्. (7) D has कृष्णाभ्रकं पल्लकं तु. This charana and the next two are not found in K. (8) B reads विपले. D reads विपलेनैव सूतकम्. M wants this charana and the next two. (9) D reads पल्लकं च. (10) B has वक्षीक्षीरेण. (11) D reads भागं च. (12) D reads चतुर्भागस्य. M reads मृतवच्चस्य. (13) B reads तप्तसङ्कलेन. D reads प्रहरैकं तु. (14) D reads सूतकम्. K has स....., an incomplete charana. (15) D reads अत्राग्निं च तेनैव. M reads चरण्य instead of चारण्य. (16) D reads दद्यात्. (17) B reads सङ्कलिकां. K reads त्रिसङ्कलिकां, which is incorrect.

शतांशिन तु¹ तेनैव नागवेधं² प्रदापयेत् ।
तं खोटं³ रक्षयेत् पश्चात् शुक्लाभ्रकपालिना⁴ ॥ १३६ ॥
पुनस्तं रक्षयेत्⁵ पश्चात् तीक्ष्णशुक्लकपालिना⁶ ।
पुनस्तं रक्षयेत् पश्चात् नागाभ्रककपालिना⁷ ॥ १३७ ॥
हेन्ना सह समावर्त्य⁸ सारणात्रयसारितम्⁹ ।
सहस्रांशिन तेनैव शुक्लवेधं प्रदापयेत्¹⁰ ॥ १३८ ॥
जायते कनकं दिव्यं देवाभरणसुत्तमम्¹¹ ॥ १३९ ॥
वक्षस्त्राञ्च कुङ्कीचीरे¹² पुटितं दशभिः पुटेः¹³ ।
तत्सुखं¹⁴ मर्हयेत् सूतं देवदास्या रसेः पुटेत्¹⁵ ॥ १४० ॥

- (1) D wants तु. K reads च. (2) Both D and K reads
नागं वधं. (3) M reads खोटं. (4) गन्धाभ्रक कपालिकं, a variant
in D. शुद्धाभ्रककपालिना, a variant in K. After this śloka we find the
following in D only—सूतवज्रस्य भागैकं चतुर्भागस्य गोलकम् । मर्हयेत् प्रहरिक तु
भक्षीभवति सूतकम्, which seems to be the repetition of the 134th śloka.
(5) D reads पुनस्तद्वदयेत्. (6) B reads तीक्ष्णशुक्लकपालिना. D reads
कपालिनाम्. (7) This hemistich is not found in D and K. (8)
D has समावृत्य, which is not proper. (9) D has only सारणात्रय-
सारि, which is an error of the scribe. (10) K reads सुखं वेध.
D reads प्रदापये, which is incorrect. (11) B has भूषणं. D and
M have भूषितम्. (12) B reads कुङ्कीचीरं. M reads कुङ्कीचीरं. (13)
B and M read पुटेत्. D reads योजित in place of पुटितं. K reads पेषयत,
which is incorrect. (14) D has तत्सुखं, which is a tautology.
(15) B reads पुतं.

तत्तुल्यञ्च पुटेशीष्णं¹ त्रिफलाया रसेन तु² ।
 तत्तुल्यं पुटयेन्नाग³-महिमारारुषकैः⁴ ॥ १४१ ॥
 हेमवर्णप्रदं तद्वि⁵ विंशत्यंशेन योजितम्⁶ ।
 चतुःषष्ट्यंशकेनेदं⁷ शुद्धतारुष⁸ रञ्जयेत् ॥ १४२ ॥
 अष्टमांशेन तेनैव नागपत्राणि लेपयेत् ।
 पुटयेन्मारयेन्नागं⁹ सिन्दूरारुषसन्निभम्¹⁰ ॥ १४३ ॥
 तत्तुल्यं मारयेद्देम¹¹ काञ्चनाररसे पुटेत्¹² ।
 तत्तुल्यं मारयेच्छुल्लं गृह्णन्त्या¹³ रसेन च ॥ १४४ ॥
 पश्चादन्धेन¹⁴ पुटयेद्-यावत् सिन्दूरसन्निभम् ।
 चन्द्रार्कं रञ्जयेत्तेन¹⁵ शतांशेन तु वेधयेत्¹⁶ ॥ १४५ ॥

- (1) B has तत्तुल्यं मर्दयेतीष्णं. D has तत्तुल्यं पुटयेतीष्णं. M has तत्तुल्यं पुटयेतीष्णं. (2) K reads च. (3) D, K and M read नागं, which is incorrect. (4) महिमादाय रुषकैः, a variant in D. महिमायाटरुषकैः, a variant in K. (5) हेमवर्णं प्रदत्तं तत्, a variant in B. हेमवर्णप्रदं सिद्धे, a variant in D. हेमवर्णं प्रदं सिद्धं, a variant in K. (6) D and K read योजयेत्. (7) K reads erroneously चतुषष्ट्यांशकेनेदं. M reads चतुषष्ट्यांशकेनैव. (8) D reads शुद्धं तारुष. (9) D reads वृषेनारयेन्नागं, which is incomplete. (10) सिन्दूरारुषसन्निभं, a variant in B. सिन्दूरसन्निभं, a variant in M. (11) M reads मारयेद्देम, which is incorrect. (12) B has काञ्चनागस्य पुटेत्. D has काञ्चनं चौरसंपुटे. K has काञ्चनीचौरसंपुटे. M has काञ्चनागरसे पुटेत्. (13) K and M read गृह्णन्त्या, which is not correct. (14) K reads यावदन्धेन. M reads पश्चादादन्धेन. (15) चन्द्रार्कं रञ्जयेत्तेन, an incorrect variant in B. (16) D reads योजयेत्. M reads पाचितम्.

सवीजं वीजवर्जं वा¹ वक्षे² सह सूतकम् ।
तद्गन्धं मर्हयेत् पश्चात् स्वर्णपत्ररसेन तु³ ॥ १४६ ॥
तेनैव वेधयेच्छुक्लं⁴ शुक्लं तारे तु योजयेत्⁵ ॥ १४७ ॥
वज्रेण हन्धयेद्द्वे⁶ हेम्ना च हन्धयेद्द्रसम्⁷ ।
रसेन हन्धयेद्देहं⁸ स देहो ह्यजरामरः⁹ ॥ १४८ ॥
कदलीकंदसौवीरं¹⁰ कण्टकारीरसप्रुतम्¹¹ ।
क्रामणं¹² सर्ज्जधातूनां सर्ज्जहन्धेषु¹³ मेलनम् ॥ १४९ ॥
तिमिरस्य¹⁴ तु पश्चाद् मार्जारौ¹⁵ वीजसंयुतम् ।
एकीकृत्याथ संमर्धं वक्षं तेनैव वेधयेत्¹⁶ ॥ १५० ॥

- (1) B reads वीजवचं वा. D reads विंशतिं वीजवचं. K reads त्रिंशतिं वीजवचं च. (2) M reads वक्षे. (3) B reads स्वर्णपत्रे रसेन तु. D reads स्वर्णपत्रे रसेन तु. M reads पत्रे रसेन तु. (4) M reads पश्चात्. (5) तारे तारं च योजयेत्, a variant in D. तावेतातु योजयेत्, a variant in K. शुक्लं तारे नियोजयेत्, a variant in M. (6) D reads वेधयेद्द्वे. K reads वधयेद्द्वे. (7) हेम्ना रसे च वेधयेत्, a variant in D. K reads वधयेद्द्वे. (8) D reads वेधयेद्देहं. K reads वधयेद्देहं. (9) संदीप्यजरामरकम्, an incorrect variant in D. K reads स देहजरामरः. M reads स देहोजरामरम्, which is incorrect. (10) B reads कदली. D reads शार्कं च and K reads साक च instead of सौवीरं. M reads दल instead of कंद. (11) कदम्बकाल्पुतु, and कण्टक.....वितम्, incomplete variants in D and M respectively. (12) D reads क्रमेण. K reads क्रमणां. M reads का... (13) M reads सर्ज्जहेन. (14) M reads तिमिरस्य. (15) B reads पेटारी. M reads पोटारी. (16) B reads वेधयेत्. D reads वक्षं in place of वज्रे.

वज्रमूषागतं^१ धातं हेमदन्वन्तु कारयेत्^२ ॥ १५१ ॥
 कान्तपाषाणचूर्णं तु^३ भूलता रामठं मधु ।
 गुप्ता^४टङ्गणकाचं च कर्कटास्थि सुहीपयः^५ ॥ १५२ ॥
 एतत् सर्वं समं योज्यं^६ स्त्रीस्तन्येन च मर्हयेत् ।
 मूषालेपगतं ग्रान्ते^७ वज्रमैलापकः सुखी^८ ॥ १५३ ॥
 दृढाग्नी वज्रमूषायां^९ दृढवज्रा मिलन्ति च^{१०} ।
 सुसूक्ष्मा रजका^{११} भूत्वा श्लेकीभावं^{१२} व्रजन्ति ते ॥ १५४ ॥
 काचटङ्गणयोगेन धातः^{१३} शुद्धिमवाप्नुयात् ।
 बहुभिद्यैव^{१४} मूषाभिस्त्रेजःपुञ्जो^{१५}ऽभिजायते ॥ १५५ ॥

- (1) M reads वज्रीमूषागतं. (2) This hemistich is not found in D and K. M has वन्ति तत् कारयेत्. (3) M reads चूर्णेन. (4) D has मधु. K has मधु. (5) B reads कर्कटास्थि. K reads सुहीपयः. The portion commencing from the next śloka and ending in the last śloka of the 14th Paṭala is not found in M. (6) तत् सर्वं च समायोज्यं, a reading in D and K. (7) B reads प्राप्ते. D reads मूषालेखगतः. K reads मूषालेपगतः. (8) वज्रकौसारकः सुखम्, a variant in D. वज्रकौमारकः सुखा, a variant in K. (9) K has दृढाग्नी. B has बहुमूषाभिः. D has बहुमूषायाः. (10) दृढं वज्रे मिति च, an incomplete variant in D. दृढं वज्रं मिलन्ति च, an incorrect variant in K. (11) B and D read रजका, which seems to be incorrect. (12) B reads श्लेकीभावे. K reads श्लेकीभावं, which is incorrect. (13) The word धातः is not found in K. (14) B reads सप्तभिद्यैव. (15) B reads erroneously तेजपञ्जो.

मृतवज्रस्य भागैकं भागाः षोडश हाटकम्^१ ।
 श्वेतकाचस्य चूर्णं तु भागान्^२ षोडश दापयेत् ॥ १५६ ॥
 अश्वसूषागतं^३ धातं वज्रवज्रं तु^४ कारयेत् ।
 अनेन क्रमयोगिणं सप्तवारांश्च^५ दापयेत् ।
 मिलति तत्क्षयं वज्रं^६ हेन्ना तु सलिलं यथा ॥ १५७ ॥
 चूर्णं नरकपालस्य^७ मृतवज्रं^८ तु दापयेत् ।
 अश्वसूषागतं धातं हेन्ना मिलति तत्क्षयात्^९ ॥ १५८ ॥
 भृङ्गपत्रं वृक्षैश्च^{१०} मृतकान्तं सटङ्कणम्^{११} ।
 बालवत्सपुत्रीषं च स्त्रीस्तन्येन च^{१२} पेषयेत् ॥ १५९ ॥
 मूषालिपं^{१३} ततः कृत्वा वज्रे हेम च^{१४} दापयेत् ।
 अश्वसूषागतं^{१५} धातं वज्रं मिलति नान्यथा ॥ १६० ॥

- (1) D has an incomplete charana भागश्रीम हाटकम्. (2) B has भाग. D has भागः. K has भागाः. All the texts appear to be incorrect.
- (3) Both D and K read अश्वसूषागतं. (4) B has वज्रवज्रं तु. D has वज्रवज्रं तु. (5) B reads सप्तवारं तु. (6) This charana and the next are not found in B. D has मिलति तत्क्षयात्, which is not grammatically correct. (7) This charana and the next are not found in B. K reads र चूर्णं रक्तकपालस्य, which is senseless.
- (8) D reads मृतं वज्रं. (9) This charana and the next seven are repeated in D. (10) D reads भृङ्गपत्रं च वृक्षैश्च. K reads भृङ्गपत्रं, which has no sense. (11) मूषं कान्तस्य टङ्कण, a variant in B. K reads मूषं. (12) K wants च, so the charana being incomplete.
- (13) K reads मूषालिपं. (14) B and K read वज्रं हेम च. (15) K reads अश्वसूषागतं

कान्तं वञ्चं^१ तथा गुञ्जा^२ गन्धकं च^३ चतुष्टयम् ।
 स्तनक्षीरेण^४ पिष्टं तु मूषालेपं तु कारयेत् ॥ १६१ ॥
 अश्वमूषागतं धातं वञ्चं मिलति तल्पणात् ॥ १६२ ॥
 क्षीरेणोत्तरवारुण्या^५ मृतवञ्चं तु भावयेत् ।
 हेमपिष्टिकया मध्ये वञ्चं तत्रैव निक्षिपेत् ॥ १६३ ॥
 वेष्टयेद्भूर्जपत्रेण^६ वह्निर्वस्त्रेण वेष्टयेत् ।
 धान्यमध्ये तु संस्थाप्यं पक्षमेकं निरन्तरम्^७ ॥ १६४ ॥
 उद्धृतं तत् प्रयत्नेन वञ्चबन्धं तु कारयेत् ।^८
 द्रुता वञ्जास्तु^९ तेनैव मेलनीयास्तु पार्व्वति^{१०} ॥ १६५ ॥
 द्रुतबन्धः स विज्ञेयः^{११} शतसाहस्रवेधकः^{१२} ॥ १६६ ॥
 रत्नानां तु तथा सर्स्वान्^{१३} वेधयित्वा यथाविधि^{१४} ।
 शतसाहस्र^{१५}वेधी च देहसिद्धि^{१६}प्रदायकः ॥ १६७ ॥

- (1) B reads कान्तसुख. K reads कान्तं भूखं. (2) K reads गुजा.
 (3) B reads गन्धकस्य. (4) D reads कान्यक्षीरेण. (5) D reads
 क्षीरेणोत्तरवारुण्या. (6) K reads भूर्जपत्रेण. (7) B reads erroneously
 निरन्तरि. (8) The portion commencing from वेष्टयेद्भूर्जपत्रेण and
 ending in कारयेत् is not found in D. (9) B has द्रुता वञ्जास्तु तेन,
 an incomplete charana. D has गतवञ्जान्तु म्रुणेण. K has द्रुतवञ्चस्तु तेनैव.
 (10) D reads पार्व्वती, which is incorrect. (11) B reads द्रुतबन्धः.
 D reads मृतबन्ध स विज्ञेया, which is incorrect. (12) B has शतसाहस्र-
 वेधक. D has सप्तसाहस्रवेधकः. (13) This charana and the next
 two are not found in B. K has रत्नानां द्रुतयः सर्वा. (14) D reads
 यथाविधिः, which is incorrect. (15) D reads सहस्र. (16)
 B reads देह सिद्धि. D reads देह सिद्धिः, which is incorrect.

मुसली¹ चिचकं बन्ध्या-ककींटी कन्दपद्मिनी² ।
 कञ्चुकी नीलसिन्दूरी³ वासा⁴ नागयला तथा ॥ १६८ ॥
 कांस्यपात्रे⁵ रससैव रत्नानां द्रुतयस्तथा⁶ ।
 आतपे धारयित्वा तु⁷ चम्बकर्षानलस्तथा⁸ ॥ १६९ ॥
 ओषधीनां⁹ रसं कृत्वा स्वच्छं¹⁰ कृत्वा पुनः पुनः ।
 याममात्रं च घर्षेण तु¹¹ द्रुतिर्मिलति वै रसम्¹² ॥ १७० ॥
 न तेषां क्रामणं शक्यं¹³ वक्तुं वर्षशतैरपि¹⁴ ॥ १७१ ॥
 सैश्वर्यं निम्बपत्राणि वाकुची वेष्टिता¹⁵ जले ।
 द्रुताभ्रस्य रसेनैव¹⁶ मिलनं परमं मतम्¹⁷ ॥ १७२ ॥

- (1) K reads मुसलि, which is incorrect. (2) D has पद्मिनि, which is incorrect. (3) B has नीलसिन्दूरी. K has नीलसिंधूरी. (4) D reads वासा. K reads वसा. (5) K reads कांस्यपात्रे. (6) B has द्रुतयस्तथा, which seems to be the error of the scribe. (7) B reads वै. D reads धारयित्वा तु. (8) चम्बकैषानल तथा, a variant in B. चम्ब कर्षानल तथा, a variant in D. Both the texts have no sense. Mysore Manuscript (My) reads चम्बकर्षानल तथा, which is not clear. (9) B reads पद्मिनीनां. (10) D reads स्वच्छ. (11) याममात्रे विधर्षेण च, a variant in B. याम पात्रे च घर्षेण तु, a variant in D. (12) द्रुतिर्मिलति वै रसे, a variant in D. द्रुतिर्मिलति वै रसं चि, a variant in K. (13) तेषां क्रामणशक्यं, a variant in B. D has क्रामणं शक्यं. K has क्रामणा शक्यं. (14) B reads वक्ष्यशतैरपि. K reads वक्ष्यतैरपि. (15) B and My have वाकुचिवेष्टिता. D has वाकुचीवेष्टिता. K has वाकुचि वेष्टिता. (16) B reads erroneously द्रुताभ्रस्य रसेनैव. D reads उताभ्रस्य रसेनैव. (17) मिलनेन वक्ष्यव्ययम्, a variant in D.

वक्ष्यं द्वन्द्वनमोशानि^१ वक्ष्येण रसमारणम्^२ ।

सर्वीजं मारणं प्रोक्तं^३ खोटवन्धनमेव च^४ ॥ १७३ ॥

तन्ममाचक्ष्व देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि^५ ॥ १७४ ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे^६

रसार्णवे रससंहितायां

वक्ष्यबन्धो नाम^७

चतुर्दशः पटलः ॥ १४ ॥

(1) वक्ष्यवन्धनमोशानि, a variant in B. वक्ष्यवन्धनमोशानि, a variant in My. D wants this charapa and the next. (2) K has वक्ष्येण सङ्ग मारणं. (3) सर्वीजमारणं प्रोक्तं, a variant in B and My. वक्ष्यरसमारणं प्रोक्तं, a variant in D. (4) D has सर्वीजं खोटवन्धनम्. My has खोटत्वं धनमेव च. (5) किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि, a variant in K. (6) This portion is not found in B and My. D and K read गौरीशंकरसंवादे. (7) B has वक्ष्यबंधयोगो नाम.

पञ्चदशः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।

महारसैरुपरसैः^१ लोहैश्च परमेस्वर^२ ।

आग्नापय समस्तं तु^३ रसराजस्य बन्धनम्^४ ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

[वीजानि कल्पितान्येवं रञ्जितानि परं शृणु ।

घनं माक्षीकचूर्णेन शुल्बचूर्णेन रञ्जितम् ॥

हृन्धानं वाप्यसत्त्वेन रसराजस्य रञ्जनम् ।

आरक्तवल्लीभिर्मूत्रैर्बहुधा परिकीर्तितम् ॥

कुमुदीगन्धपाषाणे सह माक्षिकहिङ्गुलैः ।

वापितः सेचितो रक्तगण्डेहैर्मतो रसः ॥

रञ्जनं रसराजस्य]^५

(1) D has साहारसै रूपरसैः, which seems to be incorrect. K has रुपरसैः, which is an error of the scribe. We do not find the first eight ślokas in the MS. M. (2) लोहैस्त्वैश्च मेखनं, a variant in B. K reads परमेस्वरः, which is inc. (3) D reads erroneously आग्नापयासा-
सक्तं तु. My reads तत्. (4) D reads रसराजवन्धनम्, which is incom-
plete as well as inc. K has द्रवंति सन्निव यथा, which is inconsistent.
After this śloka we find in B only the following verse :—

तस्यायीषधीवलं देव वक्तुमर्हसि संकर ।

(5) The portion within brackets is found only in K MS, and is almost a repetition of what is stated in the 8th Paṭala (vide ante p. 133.) As it appears to us an incongruous matter in the chapter of रसवन्धनं, we have kept it separate from the texts of other MSS.

वैक्रान्तस्व तु भागैकं^१ चाष्टभागन्तु^२ सूतकम् ।
 कनकस्य तु समांशं द्विपदी^३रसटङ्कणम् ॥ २ ॥
 नष्टपिष्टं च शुष्कं च^४ क्षातं^५ खोटो भवेत् प्रिये ।
 सौवीरं टङ्कणं काचं दत्त्वा दत्त्वा तु^६ शोधयेत् ॥ ३ ॥
 समहेन्नि^७ समावर्त्य सूतं^८ मूषागतं ततः^९ ।
 समांशभक्षणं तं तु^{१०} शुद्धसूतेन^{११} कारयेत् ॥ ४ ॥
 वैक्रान्तं षोडशशिन^{१२} पूर्वयोगिन धामयेत् ।
 दशसंकलिकायोगात् वेधो दशशुषोत्तरः^{१३} ॥ ५ ॥
 [समसंकलिकायोगो वेधो दशशुषोत्तरः ।
 वैक्रान्तो वज्रवत् ज्ञेयो नात्र कार्या विचारणा ॥]^{१४}
 पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि प्रयोगं भुवि दुर्लभम् ॥ ६ ॥
 वैक्रान्तसत्त्वं देवेशि पारदेन समन्वितम्^{१५} ।

- (1) D reads न भागैक, which seems to be incorrect. K has only भागैक and wants वैक्रान्तस्व तु. (2) B and My read नष्टभागं तु. (3) K reads द्विपदी. (4) नष्टपिष्टं च शुष्कं च, a variant in B and My. नष्टपिष्टं च शुष्कं च, a variant in K. (5) B and K read क्षातः. (6) D has दत्त्वा दरद च, which is not clear in sense. K reads च in place of तु. (7) K reads समे हेन्नि, wherein the last word is grammatically incorrect. (8) B and My read सूतः. (9) D has मूषागतं ततः, which appears to be incorrect. K has also मूषागतं, (मूषा = मूषा). (10) K reads समांशभक्षणं तत्. (11) D and K read शुद्धं सूतेन. (12) वैक्रान्तं षोडशशिन, a reading in D. (13) B reads स्वर्गवेधो भवेदसः. (14) The portion within brackets is found only in B. (15) D reads समन्वितं, which is incorrect.

जारितं समहेन्ना तु शिलाभाण्डे निधापयेत्¹ ॥ ७ ॥

मासमात्रोचितं² भूमौ समुद्धृत्य³ प्रयत्नतः ।

एष देवि रसो दिव्यो देहद्रव्यकरो भवेत् ॥ ८ ॥

वैक्रान्तकासु ये⁴ केचित् त्रिफलाया रसेन च ।

भूम्यामलकसारेष वसुभद्ररसेन च⁵ ॥ ९ ॥

एकैकं देवि सप्ताहं⁶ स्वेदिता मर्दितास्तथा⁷ ।

सुध्वाता मूकमूषायां⁸ खोटो भवति चाक्षयः⁹ ॥ १० ॥

कान्तं रूप्यं सकनकं¹⁰ पारदं चैव योजयेत् ।

शुक्लं तृतीयभागन्तु¹¹ स्त्रीतोऽञ्जन¹² समन्वितम् ।

(1) D, K and My read शिलाभाण्डेन दापयेत्, which has no clear sense.

(2) D reads erroneously मासमात्रोचितं. (3) D reads समावृत्त. K reads समुद्धृत्य. The former has no sense, and the latter is grammatically incorrect. (4) वैक्रान्तकासु येः, a variant in D, which is incorrect.

(5) वसुभेदे रसावने, a variant in D. वसुभद्ररसेन वा, a variant in K. (6) D reads सप्ताहः. K reads द्वेवै. Both are incorrect.

(7) B has स्वेदितमर्दितस्तथा. D and K have स्वेदितो मर्दितस्तथा. We have adopted the reading of M, as there are वैक्रान्तकाः in the 9th śloka. (8) सुध्वातो मूलमूषायां, a variant in D. सुध्वातो मूल-मूषायां, a variant in K. M reads सुध्वातं.

(9) B reads चाक्षयं. M reads बोहो भवति चाक्षय, which is incorrect. (10) B reads कान्तं रूप्यं च कनकं. K reads कान्तरूप्यं सकनकं. M and My read कान्तरूप्यं कनकं.

(11) D reads शुक्लतृतीयभागं तु. (12) B and K read स्त्रीताञ्जन.

तत् धातं खोटतां याति^१ देहलोहकरं भवेत् ॥ ११ ॥

श्वेतवैक्रान्तचूर्णन्तु^२ ह्यमूत्रेषु^३ मर्हयेत् ।

भादौ सुखिन्नमादाय^४ पले पलशतं क्षिपेत् ॥ १२ ॥

तारस्य जायते भस्म विशुद्धस्फटिकाकृति^५ ।

तद्भस्म मेलयेत् सूते^६ समभागे^७ विचक्षणः ॥ १३ ॥

चारयेत् रजतं सूते^८ ह्यमूत्रेण मर्हयेत् ।

पुटयेदन्धमूषायां^९ क्रमेण^{१०} सदुवह्निना ॥ १४ ॥

क्लामणेन समायुक्तं^{११} मूषामध्ये^{१२} विचक्षणः ।

अहोरात्रं^{१३} चिरात् वा भवेदग्निसहो रसः^{१४} ॥ १५ ॥

स्पर्शनात् सर्व्वलोहानि^{१६} रजतञ्च^{१६} करिष्यति ।

- (1) B has नं धातं, which is incorrect.. D reads सुध्मातः. K wants सु and reads only धातं. M and My read त धातं, which is inc. (2) D reads erroneously वणे तु. (3) D reads ह्यमारिषः. (4) This charana and the next seven are not found in D. K has सुखिन्नमादाय. (5) B reads विद्युत् स्फटिकाकृति. K, M and My read विद्युदस्फटिकाकृतिः, which is gram. incorrect. (6) M has मेलयत् सूत, which is incorrect. (7) B, M and My read समभागं. (8) B wants सूतं, which mars the metre. K reads रजतं सूतं. M reads रजितं सूतं. Both are incorrect. (9) D and K read मूषायां, instead of मूषायाम्. (10) B reads क्लामने, which seems to be the error of the scribe. (11) This hemistich is not found in D and M. (12) B and K read मूषामध्ये (= मूषामध्ये). (13) M reads एकरात्रं. (14) D and K have अविद्युत्सहोदरे, which has no clear sense. (15) D has सर्व्वलोहानां. This charana and the next six are not found in K. (16) D reads रजतञ्च.

भक्षिते^१ वक्ष्यमाणेन जरादारिद्र्यनाशनम् ॥ १६ ॥

रक्तस्य वक्ष्यते कर्मे^२ जरादारिद्र्यनाशनम् ।

सप्तधा भावयेत्तस्य^३ व्याघ्रीकन्दाम्भसा रजः ॥ १७ ॥

पलं तस्य पलं हेम्नः पलं शुद्धरसस्य च^४ ।

शुद्धं भक्ष्य भवेत् सत्त्वं^५ पुनर्हेमशतं^६ क्षिपेत् ।

तद्भक्ष्य जायते क्षिप्रं^७ शुद्धहेमसप्तमभम् ॥ १८ ॥

तद्भक्ष्य रसराजे तु पुनर्हेम्ना च मेलयेत्^८ ।

भवेदग्निसङ्घो देवि^९ ततो रसवरो भवेत्^{१०} ॥ १९ ॥

स्पर्शवेधी भवेत् सूतः^{११} कोटिवेधी महारसः ॥ २० ॥

रक्तवैक्रान्तसत्त्वं च^{१२} हेम्ना तु^{१३} सह मेलयेत् ।

(१) This hemistich is not found in D, M and My. (२) रक्तस्य

च ऋरेत् कर्मे, a variant in D, which has no sense. M reads कामं instead of कर्मे. (३) D reads चरयेत् सत्त्वं. (४) पलं शुद्धस्य सस्य च, a variant in B, which seems to be incorrect. (५) M has शुद्धभक्ष्य भवेत् सूतं. (६) D and K read हेमसप्तं. M reads हेमशतं, which is grammatically incorrect. (७) B and K read सत्त्वं. (८) D reads तु क्षिपयेत्. M reads तु instead of च. (९) K reads erroneously भवेदग्नीसङ्घो देवी. (१०) ततो रसवरानने, a variant in B. ततो रसवरो भवेत्, a variant in D. ततो रसचरो भवेत्, a variant in K. We have adopted the reading in M and My. (११) D reads स्पर्शवेधा, which is incorrect. K has an incomplete charapa—स्पर्शवेत्सूतं. (१२) B and D read सत्त्वं च. M and My read सूतन्. (१३) M reads च.

समं तं जारयेत् सूतं^१ सारयित्वा समेन तु ।
 सहस्रांशिन लोहानि वेधयेन्नात्र संशयः ॥ २१ ॥
 कृष्णवैक्रान्तभागैकं शुद्धसूतपलांशकम्^२ ।
 एकत्र मर्दयेत् खल्ले चूर्णं च भवति द्वयम्^३ ॥ २२ ॥
 अथ चूर्णस्य भागैकं^४ हेमभागसहस्रकम् ।
 एकत्र मर्दयेत् तावत् यावद्भस्म तु जायते^५ ॥ २३ ॥
 धमेत्तच्चान्धमूषायां^६ यावत् खोटो^७ भविष्यति ॥ २४ ॥
 समांशभक्षणं^८ तस्य शुद्धसूतं तु कारयेत्^९ ।
 वेधयेत् सर्वसोहानि स्पर्शमात्रेण पार्श्वेति^{१०} ॥ २५ ॥
 तच्चूर्णमभ्रकं^{११} चैव रसेन सह मर्दयेत् ।
 एकत्र मर्दयेत्तावद्यावद्भस्म प्रजायते^{१२} ॥ २६ ॥

(1) B has जायते सूते. D has जारयेत् सूतः. K has जायते सूतं. M has तत्सूतं जारयेत् सूते. (2) D has तं च सूतं पलांशकं. K has हेमभाग-सहस्रकं. M has शुद्धसूतपलांशकं. (3) K wants this charana and the next four. My reads द्वयम्. (4) M reads भागैकं, which is incorrect. (5) This hemistich and the next one are not found in D. (6) भवेत् चान्धमूषायां, a variant in B. तदभ्रकवैदन्धमूषायां, a variant in M. (7) B reads खोटो. M reads खोटी. (8) B has समांश भक्षणं. M has समांशभक्षणं. (9) M has खोटिकां कारयेत् सूतः. (10) B reads वेधयता. K reads पार्श्वेति, which is grammatically incorrect. M and My read वेधयता. (11) D reads तच्चूर्णं नभ्रकं. (12) B reads तावद्भस्मं तु जायते, which is partly incorrect. This hemistich and the next four are not found in D, M and My.

धमेत्तदन्धमूषायां¹ यावत् खोटो भविष्यति ।
समांशं भक्षणं² तस्य पिष्टिकां³ कारयेद्बुधः ॥ २७ ॥
वेधयेत् सर्व्वलोहानि स्पर्शमात्रेण हेमता⁴ ।
तद्यूर्णमभ्रकं चैव रसेन सह मर्द्दयेत् ॥ २८ ॥
स्वेदयेज्जारयेच्चैव⁵ ततो वल्लिसहो भवेत् ।
स रसः⁶ सारितश्चैव सर्व्वलोहानि विध्यति ॥ २९ ॥
पीतवर्णंऽपि⁷ वैक्रान्ते रक्तकृष्णविधिर्मतः⁸ ॥ ३० ॥
पीत⁹वैक्रान्तचूर्णं तु हेमचूर्णसमन्वितम्¹⁰ ।
पीताभ्रकस्य चूर्णेन¹¹ मेलयित्वा महारसः ।
स्वेदितो मर्द्दितश्चैव मासादग््निसहो रसः ॥ ३१ ॥
श्लेतं पीतं तथा कृष्णं रक्तवर्णं तथैव च¹² ।
एवं चतुर्विधा वर्णा¹³ वैक्रान्ते वरवर्णिनि ॥ ३२ ॥
वक्षस्थाने तु वैक्रान्तो¹⁴ मेलनं परमं मतम् ।

(1) B reads भवेत्तदन्धमूषायां. (2) K reads भाषयेत्. (3)

B reads पीष्टिकां. (4) B and K read हेमतां, which seems to be incorrect. (5) M reads स्वेदयेज्जारयेच्चैव. (6) D reads सारसा.

M reads सरितः. Both the readings seem to be incorrect. (7) D

reads सितवर्णंऽपि, which is incorrect, सितवर्णं being already mentioned

in the 12th śloka. (8) B reads रसकृष्णविधिर्मतः, which appears to be

incorrect. K reads रक्तकृष्णादिकर्मतः. (9) D reads पीतं. (10) हेमचूर्ण-

समन्वितं, a variant in B. हेमचूर्णं समन्वितं, a variant in K. (11) D and

K have चूर्णं तु. (12) 'This hemistich and the next three are not

found in D, M and My. (13) B reads चतुर्विधो वर्णाः. (14) B

reads वक्षस्थानेषु वैक्रान्तं, which seems to be incorrect.

देहलोहकरो यश्च^१ पारदो लीहवत्^२ प्रिये ॥ ३३ ॥
 नीलवर्णस्तु वैक्रान्तो^३ म्रियते^४ रससंयुतः ॥ ३४ ॥
 कृष्णाभ्रकौण्ड^५ सहितं मधुसपिर्युतं च यत् ।
 भक्षयेन्नखलं देवि जीवेशन्द्रार्कतारकम् ॥ ३५ ॥
 यस्य यस्य हि यो योगः तस्य तस्य प्रयोगतः ।
 मेलयित्वा रसं शुष्णा-मानं त्रिमधुसंयुतम् ॥ ३६ ॥
 पथ्यं क्षीराज्यशाख्यं^६ भोज्यमन्यञ्च^७ वर्जयेत् ॥ ३७ ॥
 [एकान्ते मञ्चिकामध्ये निर्वासः संस्थितो नरः ।
 रसमृत्युञ्जयो मन्त्रः सदा जप्यो हृदन्तरे ॥
 पशूनां विमुञ्चस्तत्र स्त्रीणां चैव न दर्शनम् ।
 भस्मोद्भूलितसर्वाङ्गो मन्त्रध्यानपरायणः ।
 वक्षरं क्रामते मर्त्तप्रस्तस्य सिद्धिर्न संशयः ॥]^८
 वैक्रान्तसत्त्वसंयुक्तं^९ तुङ्गान्ते मर्द्दयेत्सम्^{१०} ।

(1) K reads यस. (2) K reads पारदं छेहवत्. (3) After this charana we find the following hemistich in B only—

अधिमध्ये यथा तिष्ठे अचंचला महारसा ।

which we have rejected for its incongruousness. (4) D reads स्रतये. M reads स्रयते. Both are incorrect. (5) This śloka and the next forty-three (i. e. 35—78) are not found in B. (6) D has खोटं क्षीराज्यशाख्यं. M has खोटं क्षीराज्यशाख्यं तं. My has खोटं वैक्रान्तशाख्यं. (7) D reads भोज्यमन्यञ्च. (8) The portion within brackets is found only in K MS. (9) D reads वैक्रान्तं सत्त्वसंयुक्तं, which seems to be inc. K reads सत्त्वसंयुक्तो, which is gram. inc. (10) D and K have तु ग्राह्येण मर्द्दयेत्सम्. M has तलुङ्गान्ते मर्द्दयेत्, which appears to be inc.

तापयेत् कोष्ण^१तापेन जलेन^२ परिपूरयेत् ॥ ३८ ॥
 सत्त्वं सूतञ्च संमिश्र^३ धमेत् स्याद्रसदन्धनम्^४ ।
 बह्वं रसं मुखे क्षिप्त्वा भूमिच्छिद्राणि पश्यति^६ ॥ ३९ ॥
 निष्कमेकं च वैक्रान्तम्^७ अश्वसूत्रेण मर्हयेत् ।
 दिनमेकमिदं देवि मर्हयित्वा मृतो भवेत् ॥ ४० ॥
 चतुर्द्दिनमिदं कृत्वा समं सूतं समानयेत्^८ ।
 मर्हन्ं स्वेदनं चैव पूर्व्ववच्छुद्धमानसः^९ ॥ ४१ ॥
 सप्तहन्धनमेकैकं^{१०} सप्ताष्टमफलं^{११} भवेत् ।
 मर्हयेन्मातुलुङ्गाब्जैः^{१२} चतुःषष्टिपुटं ददेत् ।
 उदयारुणसंकाशः सर्ब्बलोहानि वेधयेत् ॥ ४२ ॥
 कृष्णाभ्रकस्य सत्त्वं च रसं हेमसमं भवेत् ।

- (1) सेतापयेत्, a variant in D. My has कृष्ण. (2) K reads जलेना. M reads मलेन. (3) D reads सात्त्वं सूतं च संमिश्र. K reads सत्त्वं सूतं च संमिश्र. M reads सत्वसूतञ्च सन्धय्यं, which is inc. (4) धर्मसं रसवन्धनम्, a variant in D. धामयेत् रसवन्धनम्, a variant in M. (5) D reads वन्धं रसे, which is incorrect. K reads बह्वं रसं. (6) D reads पश्यति, which is incorrect. K reads भूमिच्छिद्राणि, which is also incorrect. (7) M reads निष्कमेकं च वैक्रान्तं, which is an error of the scribe. (8) D reads समं नयेत्. M reads धमयेत्. (9) जायते शुद्धमानसः, a variant in D. (10) K reads सत्व वन्धनमेकैकं. (11) D and K read सप्ताष्टमफलं. M reads सप्तमाष्टफलं. My reads सप्तमाष्टफलं. (12) K reads निगाब्जैः. M reads लुङ्गाब्जैः. This charana and the next five are not found in D.

निक्षिप्य वक्षमूषायां^१ धमित्वा खोटतां नयेत्^२ ॥ ४३ ॥

बह्वं रसं मुखे^३ क्षिप्त्वा ह्यजरामरतां व्रजेत् ॥ ४४ ॥

तेनैव भस्म संमिश्रं कृष्णाभ्रकसमं^४ भवेत् ।

शल्याविशल्या^५मूलस्य वारिणा मर्हयेद्दिनम् ॥ ४५ ॥

भ्रमरायन्त्र^६मध्यस्थं पुटं सप्तदिनं भवेत्^७ ।

तच्छुद्धं भस्म सेव्यं स्यात्^८ गुच्छामानं तु मण्डलम्^९ ॥ ४६ ॥

एकाद्यां पञ्चमं मध्यं^{१०} पुनरेकं प्रशस्यते^{११} ।

पूर्ववद्वन्धनादेवि^{१२} कीटिवेधी महारसः ॥ ४७ ॥

॥ इति वैक्रान्तवन्धः ॥

रक्तवर्णमयस्कान्तं^{१३} लाक्षारससमप्रभम् ।

भिन्नं स्त्रीरक्तं^{१४}संकाशं तच्चूर्णं सूतसंयुतम् ।

- (1) D and K read वज्रमूषायां. M reads सर्पमूषायां. (2) D reads व्रजेत्. M reads खोटतां. (3) D reads वज्ररसं मुखे. M reads बह्वं रसमुखे. (4) D reads कृष्णाभ्रकसमं, which has no clear sense. (5) D has शल्याविशल्या. M and My have शल्यानि शल्य, which is inc. (6) K reads भ्रमरीयन्त्र. No mention is made of this apparatus (यन्त्र) in the रसरत्नसमुच्चय. (7) D reads वदेत्. (8) तं शुद्धभस्मसं स्यात्, a variant in D. तच्छुद्धभस्म सेव्यं च, a variant in K. (9) कीवेत् कल्यायुत नरः, a variant in K. (10) D reads एकाद्यापञ्चमं भद्रे, which is unintelligible. My reads मर्हो. (11) This hemistich is not found in K. (12) K reads पूर्ववद्वन्धनादेवि, which seems to be inc. (13) D has रक्तवर्णं भवेत् काल. M has रक्तवर्णमयं काल. (14) D. and K read भिन्नस्त्रीरक्त. M reads भिन्नचेद्रक्त.

मर्ह्येच्छागरक्तेन भ्रातं खोटो¹ भवेत् प्रिये ॥ ४८ ॥

स सूतः शतवेधो तु² सर्व्व्याधिहरो भवेत्³ ।

गुटिकां धारयेदक्ते जीवेद्वर्षसहस्रकम् ॥ ४९ ॥

पीतवर्षमयस्कान्तं भिन्नं⁴ हेमसमप्रभम् ।

वेधयेत् सर्व्वलोहानि स्वर्गमात्रेण सुन्दरि⁶ ॥ ५० ॥

इति कान्तबन्धः ॥

लाङ्गली करवीरश्च⁶ चित्रकं गिरिकर्णिका⁷ ।

स्त्रीस्तन्यं⁸ टङ्गसौवीरं मूषालेपम्⁹ कारयेत् ॥ ५१ ॥

चपलाद्दिगुणं सूतं¹⁰ सूताद्दिगुणकाञ्चनम्¹¹ ।

नष्टपिष्टं तु तत् कुर्यात् अन्धमूषागतं¹² धमेत् ॥ ५२ ॥

तत्र स्थितो रसेन्द्रोऽयं¹³ खोटो भवति शोभनः¹⁴ ।

- (1) D and K read ध्मातः, which is not correct. M reads भ्रात वा.दो.
 (2) D has an incomplete charana—सूतः शतवे तु. (3) D reads शतव्याधिहरो भवेत्. K wants this charana and the next four ones.
 (4) D and My read भिन्न, which seems to be incorrect. (5) द्वाष-
 येत् स्वर्गमात्रेण सर्व्वलोहानि सुन्दरि, a variant in M. (6) D reads कनकवीरा.
 (7) K reads गिरिकर्णिकं. (8) K reads स्त्रीस्तन्य.
 (9) Both D and K read मूषालेप तु, which is not correct. (10)
 चपलाद्दिगुणं सूतं is the variant in D, M and My, which is inc. चपलाद्दि-
 गुणं तं तु is the variant in K, which is also incorrect. (11) M
 and My read erroneously सूताद्दिगुणकाञ्चनम्. (12) Both D and
 K read अन्धमूषागत, which is incorrect. (13) K reads रसेन्द्रा,
 which is absurd. (14) D reads शोभने. वा.दो भवति शोभन, an in-
 correct variant in M.

शतांशं^१ वेद्येन्नागं गुञ्जावर्णसु जायते^२ ॥ ५३ ॥
 तेन नागशतांशिनं शुल्वं रक्तनिभं भवेत् ।
 तेन शुल्वशतांशिनं^३ तारं विध्यति काञ्चनम् ॥ ५४ ॥
 चपलस्य तु षड्भागाः^४ तारभागसु सप्त च^५ ।
 अष्टौ कनकभागसु^६ नव भागा रसस्य तु^७ ॥ ५५ ॥
 त्रिंशद्भागा मिलित्वा तु भवन्ति सुरवन्दिते ॥ ५६ ॥
 चित्रकं करवीरं च लाङ्गली गृध्रविट् तथा^८ ।
 मर्हितं मातुलुङ्गान्ते^९ मूषालीपम्^{१०} कारयेत् ॥ ५७ ॥
 अन्धयित्वा धमेद्देवि^{११} खोटो भवति शोभनः^{१२} ।
 तेन खोटशतांशिनं^{१३} विद्धो नागोऽरुणो भवेत् ॥ ५८ ॥
 तेन नागिनं विद्धं तु^{१४} शुल्वं गुञ्जानिभं^{१५} भवेत् ।
 तेन शुल्वेन तारं तु विद्धं^{१६} भवति काञ्चनम् ॥ ५९ ॥

- (1) D reads शतशिन. K reads शतांशिन. (2) D has गुञ्जावस्य तु, which is inc. My has जायते. (3) M reads नागशतांशिन, which seems to be inc. (4) K reads षड्भाग. M reads षड्भागः, which is inc. (5) सप्त च तारभागकाः, a variant in D. K and M read तारभागन, which is inc. My reads तारा भागस्य, which is also inc. (6) Both D and M have कनकभागसु, which is inc. (7) M reads च. (8) लाङ्गली गिरिकर्षिका, a variant in D. (9) मातुलुङ्गान्ते is the reading in K. (10) K reads मूषालीपं तु, (मूषा = मूषा). (11) My has साधयित्वा. M has भवेद्देवि. (12) Both D and M read शोभने. M reads वीष्टो. (13) M reads खोटशतांशिन. We do not find 66 (58—124) ślokas in D. (14) M has तत् instead of तु. My has पित्तं तु. (15) M and My read गुञ्जावस्य. (16) M reads सिद्ध, which is inc.

हेमाभं चपलं^१ देवि पादाङ्गनं^२ तु संयुतम् ।
 पादेन^३ कनकं दत्त्वा कुनत्या मर्हयेत् क्षणम् ॥ ६० ॥
 लाङ्गली चित्रकक्षैव स्त्रीस्तन्यं करवीरकम्^४ ।
 गृभ्रविष्टा तथा^५ सर्व्वं मूषालिपं^६ तु कारयेत् ॥ ६१ ॥
 तन्मध्ये तु स्थितं धातं खोटो भवति शोभनः^७ ।
 पूर्व्वोक्तं वेधयेदेतं^८ निर्व्वीजं कनकं भवेत् ॥ ६२ ॥
 [सुतमे लोहपात्रे च क्षिपेच्च पलपूर्णकम् ।
 सर्व्वीजं पारदं कृत्वा चपलस्य तु वापयेत् ।
 लाक्षाभो बध्यते सूतो गजेनेव महागजः ॥]^९

॥ इति चपलबन्धः ॥

शुद्धसूतपलैकं तु^{१०} पलैकं गन्धकस्य च^{११} ।

एकीकृत्याथ संमर्द्दं धुत्तूरस्य रसेन च^{१२} ॥

भावयेच्चक्रयोगिन^{१३} भस्मीभवति सूतकम्^{१४} ॥ ६३ ॥

- (1) हेमाभचपल is the reading in M. (2) M reads पादोङ्गन,
 which is inc. (3) M and My read पारदे. (4) करवीरकम् is the
 reading in M. (5) M has गृभ्रविष्टतया, which is inc. My reads
 ततः. (6) K reads मुखालिपं, which is inc. (7) बोहो भवति शोभनः,
 a variant in M. After this My has the following hemistich—तेन
 खोटशतशिन विद्धी नागोऽरुणो भवेत् । (8) K reads वेधयेदत्तं, which is
 inc. (9) The portion within brackets is found only in M and
 My. (10) K reads बद्ध in place of शुद्ध. M reads च instead of तु.
 (11) K reads तु. (12) धत्तूररसकेन तु, a variant in K. (13)
 M and My read मारयेच्चक्रयोगिन. (14) भस्मी भवति सूतकं is the
 variant in M.

अन्धमूषागतं ध्यातं खोटो भवति शोभनः ।
 सूतं हेम च^१ नागं च चन्द्रार्कौ^२ चापि वेधयेत् ॥ ६४ ॥
 पल्लैकं शुद्धसूतस्य कर्षकं गन्धकस्य च^३ ।
 मर्द्दयेत् स्निग्धखल्ले तु^४ देवदालीरसप्लुतम्^५ ।
 मर्द्दयेत्तु कराङ्गुल्या^६ गन्धपिष्टिसु^७ जायते ॥ ६५ ॥
 जम्बीराद्ररसेनैव^८ दिनमेकन्तु मर्द्दयेत् ।
 पलाशमूलकाथेन मर्द्दयेत् त्रिदिनं ततः^९ ॥ ६६ ॥
 पञ्चद्रावकधंयुक्तां वटिकां कारयेत् शुभाम्^{१०} ।
 पलाशमूलकल्केन वटिकां तां प्रलेपयेत्^{११} ॥ ६७ ॥
 धमेत् खोटो भवेच्छेतः^{१२} काचटङ्गणयोगतः ।
 शोधयेत् तत् प्रयत्नेन यावन्निर्मलतां व्रजेत्^{१३} ॥ ६८ ॥
 तत्खोटं रक्षयेद्देवि^{१४} त्रिगुणं पन्नगं ततः ।
 शतशो रक्षयेत् पश्चात् शुद्धाश्वक^{१५}कपालिना^{१६} ॥ ६९ ॥

- (1) K reads हेमं च, which is unusual. M reads सितहेमं च.
 (2) M and My read चन्द्रार्कौ. (3) K has an incomplete charana कस्य च. (4) स्निग्धखल्लेन is the reading in K and My. (5) M has देवदालीरसैश्च ह. (6) चङ्कटेनापि सम्यक्, an incomplete variant in M. (7) M reads गन्धपिष्टन्तु. (8) कंठिरस्य रसेनैव, a variant in M and My. (9) त्रिदिनं मर्द्दयेत्ततः, a variant in M. (10) M reads हृदाम्. (11) K reads तु लेपयेत्. (12) M reads erroneously खोटो भवेत् श्वेतः. (13) K has मानिर्मलतां व्रजेत्. M has यावन्निर्मलतां व्रजेत्. Both are incorrect. (14) M has तदोशो जायते देवि. My has तं खोटं कारयेद्देवि. (15) M reads शुभाश्वक. (16) My reads कपालिका.

शुक्ले तारे च खोटोऽयं^१ सहस्रांशिन वेधकः^२ ॥
 गन्धकेन हते सूते^३ मृतलोहानि^४ वाहयेत् ॥ ७० ॥
 पुनर्हेम समावर्त्य समांशं भक्षणं^५ कुव ।
 जारिते शुक्लतारे च^६ घोषं^७ विध्यति सूतकः^८ ॥ ७१ ॥
 रसं^९ हेमसमं कृत्वा पिष्टिकाहेन गन्धकम्^{१०} ।
 द्विपदीरजसा युक्तं मर्हयेदृङ्गणान्वितम् ॥ ७२ ॥
 नष्टपिष्टं च तत् शुक्लं^{११} धातं खोटो भवेत्ततः^{१२} ।
 क्षीवीरं टङ्गणं काचं दत्त्वा दत्त्वा तु शोधयेत्^{१३} ॥ ७३ ॥
 अक्षीणो मिलते हेन्नि^{१४} समावर्त्तसु जायते ।
 समांशं भक्षणं हेन्नि^{१५} शुद्धसूतेन कारयेत् ॥ ७४ ॥
 नष्टपिष्टं च तच्छुक्लं^{१६} धातं खोटो भवेत्ततः^{१७} ।

(1) M reads खोटोऽयं. (2) M reads वेधयेत्. (3) गन्धकेन मिलिते सूते,
 a variant in M. गन्धकेन हिते सूते, a variant in My. (4) K reads मृतलोहानि,
 which is gram. inc. (5) K has समासग्रन्थं, which has no sense at all.
 (6) भारीतशुक्लतारं, a variant in M, which is unintelligible. सारितं
 शुक्लतारे च, a variant in My. (7) K reads घोष, which appears
 to be incorrect. (8) M and My read सूतकम्. (9) M
 reads रसं. My reads रस, which is incorrect. (10) K and My read
 गन्धकः. M reads गन्धकौ, which appears to be incorrect. (11)
 M and My read घणं. (12) क्षीवी भवति खोटकः, a variant in My.
 (13) This hemistich and the next four are not found in M. (14)
 My reads मिलति हेन्ना. (15) My reads तं तु. (16) My reads
 तच्छुक्लं. (17) This hemistich is written in My after the next
 hemistich.

द्विपदीरजसा युक्तं मर्हयेत् टङ्ग्यान्वितम् ॥ ७५ ॥
 चन्द्रार्कपोङ्गशशिन^१ विह्वं भवति काञ्चनम् ।
 हेमार्हं मिलितं तत्तु^२ माहकासमतां^३ व्रजत् ॥ ७६ ॥
 कुर्यात् संकलिकायोगात्^४ वेधं^५ दशगुणोत्तरम् ।
 यथा हेम्नि तथा तारेऽप्यादिवीजानि योजयेत्^६ ॥ ७७ ॥
 तृतीयसंकलावधं^७ षट्शतांशिन वेधयेत्^८ ।
 चतुर्गुणेन तेनैव सङ्घ्नांशिन काञ्चनम् ॥ ७८ ॥
 अनेन क्रमयोगिण सप्त संकलिका यदि ।
 कुरुते काञ्चनं दिव्यमष्टौ लोहानि सुन्दरि^९ ॥ ७९ ॥
 तं पुनश्चूर्णयित्वा तु^{१०} षुटेऽङ्ग प्रजायते^{११} ।
 सर्व्व्याधिहरो देवि^{१२} पल्लवे तस्य भक्षिते ॥ ८० ॥
 द्विपले^{१३} ब्राह्ममायुष्यं^{१४} त्रिपले^{१५} वैष्णवं भवेत् ।

- (1) M and My read चन्द्रार्कं पोङ्गशशिन. (2) M reads हेमार्कं,
 which appears to be incorrect. My reads तं तु. (3) M has माचका,
 which has no clear sense. (4) षट्कलिकायोगात् is the variant in M.
 (5) M reads वेधं. (6) व्यादिवीजानि योजयेत्, an incomplete charaṅga
 in K. ऽप्यादिवीजानि योजयेत्, a variant in M. My reads व्याधिवीजानि
 योजयेत्. (7) तृतीयसङ्कलावधं, a variant in M. (8) षट्पते नाग-
 वेधकं, a variant in K and My, which is partly incorrect. (9) M
 reads विष्णिते. (10) B wants तु. (11) Both B and M read
 षुटेऽङ्गमायते. My reads षुटेऽङ्गमायते. (12) My reads सर्व्व-
 व्याधि हरेदेवि, which is incorrect. (13) K reads द्विपलं. My reads
 द्वेपलं, which is incorrect. (14) B and My read ब्राह्ममायुष्यं. K reads
 ब्राह्म आयुष्यं (15) K reads त्रिपलं. My reads त्रिदण्डे, which is incorrect.

चतुःपले तु रुद्रत्व-मीशः^१ पञ्चपले भवेत् ॥ ८१ ॥
 षट्पले भक्षिते देवि सदाशिवतनुर्भवेत् ॥ ८२ ॥
 सूतकं गन्धकं तारं^२ मेघवल्लीरसेन च^३ ।
 त्रिदिनं मर्दयेत्सीष्णं^४ वङ्गपादेन मेलयेत्^५ ।
 अश्वसूपागतं धातं वङ्गं स्तम्भयति क्षणात् ॥ ८३ ॥
 चूर्णितं गन्धकं देवि मर्कटी^६रसभावितम् ।
 भावयेच्छतवारांस्तु जीव'भस्म तु गच्छति ॥ ८४ ॥
 दीपयेन्मृन्मये^७ पात्रे रसेन सह संयुतम् ।
 तापयेद्द्रवितापेन मर्कटी^९रससंयुतम् ।^{१०}
 गन्धकं ग्रसते सूतः^{११} पिष्टिका^{१२} भवति क्षणात् ॥ ८५ ॥
 तिलपर्णी^{१३}रसेनैव गन्धकं भावयेत् प्रिये ।
 सप्त वारांस्तु देवेशि छायाशुष्कं पुनः पुनः ॥ ८६ ॥
 शोधितं पातितं सूतं पल्लकप्रमितं^{१४} प्रिये ।

- (१) All the texts read ईशः, but ऐश is proper. (2) M reads कानं. (3) मेघवल्लीरसे ससाः, a variant in B. षट्पलेरसेन च, a variant in K. मेघवल्लीरसेसह, a variant in M. मेघवल्लीरसे ससाः, a variant in My. (4) M and My read मर्दयेत्सीष्ण. (5) वङ्गपत्रेषु लेपयेत्, a variant in M. वङ्गपादेन लेपयेत्, a variant in My. (6) My reads कर्कोटी. (7) My reads वीज. (8) B and My have दापयेन्मृन्मये. M has तापयेन्मृन्मये. (9) My reads कर्कोटी. (10) This hemistich is not found in K. (11) K reads सूत. (12) M reads पिष्टिका. (13) K reads तिलपर्णि. (14) B and My read पल्लकं प्रमित, which is not correct. K reads पल्लकं ग्रसत, which is senseless.

मूषामध्ये^१ विनिश्चिप्य नरेन्द्ररस^२संयुतम् ।
 जारयेद्बालुकायन्त्रे भाषितं गन्धकं^३ पुनः ॥ ८७ ॥
 क्षुटि क्षुटि^४ प्रदातव्यं गन्धकञ्च पुनः पुनः ।
 अनेन क्रमयोगेण^५ जायते गन्धपिष्टिका ॥ ८८ ॥
 गन्धपाषाणचूर्णं तु कनकस्य रसेन तु ।
 एकीकृत्य तथा खल्ले मर्दयित्वा यथाविधि^६ ।
 आतपे स्थापयेद्देवि कनकस्य रसेन तत् ॥ ८९ ॥^७
 भावयेत् समवारांस्तु स्त्रीपुष्पेण तु समधा ।
 शुद्धसूतपल्लकं च खर्परे^८ दापयेत्ततः ॥ ९० ॥
 भाषितं गन्धकं दद्यान्नरपित्तेन संयुतम् ।
 दोलयेद्द्रवितापेन^९ पिष्टिका भवति क्षणात् ॥ ९१ ॥
 गन्धकं सूक्ष्मचूर्णन्तु चणकास्त्रेण भैरवि ।
 भावयेत् समवारांस्तु^{१०} स्त्रीपुष्पेण च^{११} समधा ॥ ९२ ॥
 द्रुतसूतकमध्ये तु कर्पूरं गन्धकं समम्^{१२} ।

- (1) K reads मूषामध्ये, which is incorrect. (2) K reads नरेन्द्रे रस, which is incorrect. My reads रसेन्द्र. (3) K reads गंधके. (4) My reads क्षुटीक्षुटि. (5) K reads क्रियमाणेन. (6) B reads खल्ले मर्दं दिनाविधि. (7) The 89th śloka is not found in M and My. (8) M reads कर्पूरे, which seems to be incorrect. (9) बालयेद्द्रवितापेन, a variant in B. दोलयेद्द्रवितापेन, a variant in M. क्षोलेयेद्द्रवितापेन, a variant in My. (10) All the texts read समवाराणि, which is gram. inc. (11) K, M and My read तु. (12) My reads रसे.

दापयेन्नित्तिपेन्नोष्ठे^१ समाहाङ्गन्धपिष्टिका^२ ॥ ८३ ॥
 काटुकोशातकीबीजं चण्डाली^३कन्दमेव च^४ ।
 स्तनक्षीरेण संपेय्य^५ पिष्टिकां तेन लेपयेत् ॥ ८४ ॥
 पुटयेद्भूधरे यन्त्रे स्तम्भते^६ नात्र संशयः ।
 हेमसम्पुटमध्ये तु समावर्त्त^७ तु कारयेत् ॥ ८५ ॥
 अष्टमांशिन तेनैव नागवेधं^८ प्रदापयेत् ।
 तन्नागं जायते दिव्यं सिन्दूरारुणसन्निभम् ॥ ८६ ॥
 तन्नागेनाष्टमांशिन^९ शुक्लवेधं प्रदापयेत् ।
 षोडशमांशिन तेनैव तारवेधं^{१०} प्रदापयेत् ॥ ८७ ॥
 तत्सारं जायते हेम सिद्धयोगेश्वरीमतम्^{११} ॥ ८८ ॥
 गन्धपिष्टिपल्लिकं तु नागपिष्टिपलाष्टकम् ।
 लेपयेन्नागपत्राणि^{१२} छायायां शोषयेत्ततः ॥ ८९ ॥

-
- (१) B, K and My read गोष्ठे. (2) B reads गंधपिष्टिकां, which seems to be incorrect. (3) K reads चांडाली. (4) M has चण्डालीकाममेव च, which seems to be incorrect. (5) स्तनक्षीरेण संपेय्यं, a variant in K. (6) M reads स्तम्भते. My reads संभते. (7) M reads समाहङ्ग. (8) This hemistich is not found in K. M reads तारवेधं. (9) तन्नाग चाष्टमांशिन, a variant in K. नागेन चाष्टमांशिन, a variant in M. नागेनाष्टमलशिन, a variant in My. (10) B reads तार वेधं. K and My read तारे वेध. (11) K reads सिद्धयोगेश्वरीमतम्. M and My want this hemistich (12) M reads नागपत्राणि, which is incorrect

आटरूपकपिण्डेन^१ नागपत्राणि^२ लेपयेत् ।
 आरख्योत्पलके देवि दापयेच्च पुटत्रयम्^३ ॥ १०० ॥
 तन्नागं म्रियते दिव्यं सिन्दूराक्षणसन्निभम् ॥ १०१ ॥
 तन्नागपलमेकं^४ तु शृङ्खचूर्णपलाष्टकम्^५ ।
 वासकस्य रसेनैव^६ प्रहरैकं तु मर्हयेत् ।
 मारयेत् पातनायन्त्रे शृङ्खं तन्म्रियते^७ क्षणात् ॥ १०२ ॥
 षोडश्याग्निं तेनैव तारवेधं^८ प्रदापयेत् ।
 जायते कनकं दिव्यं देवाभरणसुत्तमम्^९ ॥ १०३ ॥
 या काचिद्गन्धपिष्टी तु^{१०} आदौ^{११} नागं तु मारयेत् ।
 नागं तु^{१२} वेधयेच्छृङ्खं शृङ्खं तारं तु वेधयेत् ।
 कनकं जायते दिव्यं सिद्धयोग उदाहृतः^{१३} ॥ १०४ ॥

- (1) आणवकसपिंडत, an incorrect variant in B. आयुवरसपिंडिन, a variant in K, which has no clear sense. (2) M reads नागपत्राणि, which is incorrect. (3) This hemistich and the next one are not found in M. (4) K reads तं नागं पलमेक. My reads तन्नागं पलमेक. (5) K and M read शृङ्खचूर्णं पलाष्टकम्. (6) My reads वासकस्य रसेनैव. (7) B and K read तु म्रियते. My reads erroneously तं म्रियते. (8) B and K read तारं वेधं. (9) देवाभरणभूषणं, a variant in B, M and My. (10) K has या काचिद्गन्धपिष्टिस्तु. M has या काचिद्गन्धपिष्टित्तु, which is gram. inc. (11) M wants आदौ. (12) B and My read नागिन. This hemistich is wanting in K. (13) सिद्धयोगसुदाहृतं, an incorrect variant in B. This hemistich is not found in M and My.

गन्धकं मधुसंयुक्तं हरवीजेन^१ मर्हितम् ।
 भूमिस्थं मासषट्कं तु^२ तारमायाति^३ काञ्चनम् ॥ १०५ ॥
 उदत्तनं तु^४ तेनैव कुष्ठरोगस्य नाशनम्^५ ।
 घृतेन सह संयुक्तं व्रणरोगविनाशनम्^६ ।
 संवत्सरप्रयोगेण सहस्रायुर्भवेन्नरः ॥ १०६ ॥
 ॥ इति गन्धकबन्धः ॥

शुद्धसूतपलैकं च पलैकं तालकस्य च ।
 एकीकृत्याथ संमर्द्य उन्मत्तकरसेन च ।
 मारयेच्चक्रयन्त्रेण भस्मीभवति सूतकम्^७ ॥ १०७ ॥
 अन्धमूषागतं धातं खोटो भवति शोभनः ।
 वङ्गं तारं^८ च शुक्लं च क्रमशो वेधयेद्रसः ॥ १०८ ॥
 शुद्धवङ्गपलैकं च पलैकं सूतकस्य च^९ ।
 द्विपलं^{१०} तालकं चैव उन्मत्तरसमर्हितम् ।
 मारयेत् पातनायन्त्रे धमनात् खोटतां नयेत्^{११} ॥ १०९ ॥

(1) My reads erroneously चिरवीजेन. (2) M and My read मासमेकं तु. (3) B reads तारमायाति. K reads तारं भवति. M reads तारमायात. The first and the last readings are incorrect. (4) M has उदत्तनेन. (5) सर्वकुष्ठं विनाशनम्, a variant in B, K and My. (6) K reads व्रणरोगविनाशनम्. M wants this hemistich. (7) B, K and My read सूतकः, which is not correct here. (8) M reads वङ्गः. My reads वंगतारं. (9) My reads तालकस्य च. (10) M reads द्वे पले. My reads द्विपले. (11) M reads खोटतां नयेत्. M and My

तालपिष्टीपलैकं^१ तु पलैकं गन्धकस्य च ।

हे पले शुद्धसूतस्य^२ दिनमेकन्तु तेन वै ॥ ११० ॥

एकीकृत्याथ संमर्द्य उन्मत्तकरसेन च ।

मारयेत् पातनायन्त्रे घमनात् खोटतां नयेत् ॥ १११ ॥

॥ इति तालकबन्धः ॥

शुद्धनागपलैकं च पलैकं सूतकस्य च ।

पलद्वयं कुनव्याथ सर्व्वमेकत्र मर्द्दयेत्^३ ।

मारयेत् पातनायन्त्रे घमनात् खोटतां नयेत् ॥ ११२ ॥

हेमपिष्टिपलैकं तु पलैकं गन्धकस्य च ।

एकीकृत्याथ संमर्द्य धुर्नूरकरसेन^४ च ।

मारयेत् पातनायन्त्रे घमनात् खोटतां नयेत् ॥ ११३ ॥^५

कृष्णाभ्रकस्य सखं च कान्तं तीक्ष्णं च हाटकम् ।

शुद्धशुक्लं च तारं च माचिकं समभागिकम्^६ ।

अन्धमूषागतं धातं खोटो^७ भवति तद्व्यात् ॥ ११४ ॥

(1) K reads तालपिष्टिपलैकं. This charaṇa and the next seven are not found in M and My, (2) B reads हीपले, which is incorrect. K reads हिपलं. (3) K reads रजवेत्, which seems to be incorrect. (4) K and My have धनूरकरसेन. (5) We do not find 112th and 113th ślokas in B. We find the following hemistich in K only :— हेमपिष्टिपलैकं तु पलैकं गन्धकस्य तु, which seems to us a repetition. (6) शुद्धशुक्लतारं च माचिकं समभागिकं कारयेत्, a variant in B, which appears to us irregular. शुद्धतारं च माचिकं समभागिकं कारयेत्, a variant in M and My, wherein शुक्ल is not mentioned. (7) M reads खोटी.

तत्खोटपलमेकं तु पलैकं सूतकस्य च ।
 पलद्वयं कुनट्वाद्य सर्ज्मैकत्र मर्हयेत् ।
 भारयेत् पातनायन्त्रे धमनात् खोटतां^१ नयेत् ॥ ११५ ॥
 कृष्णाभ्रकपलैकं तु^२ रसकस्य पलं तथा^३ ।
 सूतकस्य पलैकं तु सर्ज्मैकीकृतं प्रिये ॥ ११६ ॥
 उन्मत्तकरसेनैव मर्हयेत् प्रहरद्वयम् ।
 मर्हयेद्दिनमेकं तु^४ टङ्कचेन समन्वितम् ॥ ११७ ॥
 गुटिकां^५ कारयेद्देवि छायाशुष्कां तु कारयेत् ।
 महावज्रिगतं धातं खोटी भवति सूतकम्^६ ॥ ११८ ॥
 तं खोटं शोधयेच्छेत^७ काचटङ्कचयोगतः ।
 हेन्वा सह समावर्त्स^९ सारन्वात्रयसारितम् ॥ ११९ ॥
 सहस्रांशिन तेनैव शुष्यवेधं^{१०} प्रदापयेत् ।
 धनेन क्रमयोगिण्य कोटिवेधी भवेद्भ्रसः ॥ १२० ॥
 बीजद्वयं पलाशस्य पलमेकं तु सूतकम् ।
 जम्बीराश्वेन संमर्द्य छायाशुष्कां तु कारयेत् ॥ १२१ ॥

(1) B and My read कारयेत्. (2) 'M reads खोटतां. (3)

कृष्णःपलमेकं तु, a variant in K. (4) पलैकं नभकस्य च, a variant in M.

This charaṇa and the next one are not found in My. (5) B and

My read द्वि. After this charaṇa we do not find 70 (117—187) ślokas

in M. (6) B has चगुटिकां, which seems to be incorrect. (7)

K and My read सूतकः. (8) K reads शोधयेद्वेत, which seems

to be incorrect. My reads खोटं संशोधयेत् चेत. (9) हेन्वा सहस्रनावर्त्स,

a variant in B. (10) B reads शुष्यवेधं.

तुम्बो च^१ मेघनादा च काकजङ्घा च चूलिका^२ ।
 स्त्रीस्तम्बेन प्रलिप्तायां मूषायां^३ च विनिक्षिपेत् ॥ १२२ ॥
 धमयेत् खदिराङ्गारैः खोटो भवति चाक्षयः ॥ १२३ ॥
 पलाशतैलं^४ संमर्द्य यावत् स्याद्द्रसपिष्टिका^५ ।
 अश्वमूषागतं धातं खोटो भवति तत्क्षणात् ॥ १२४ ॥
 पूर्वशुद्धेन सूतेन^६ सह हेन्ना^७ च पार्श्वेति ।
 गोलकं कारयेत्तेन मर्हयित्वा द्रुतं^८ कृतम् ॥ १२५ ॥
 ब्रह्महृत्तस्य बीजानि कार्पासास्थि विभीतकम् ।
 यवचिञ्चा तु^९ बन्ध्या च राजिका च समन्वितम् ॥ १२६ ॥
 सूक्ष्मपिण्डीकृतं^{१०} सर्व्वं तेन लिप्त्वा तु गोलकम् ।
 पुटनैः सप्तभिर्देवि पिष्टिकास्तम्भनं भवेत् ॥ १२७ ॥
 हृत्पुटं ततो दत्त्वा मूषायां तत्तु भावयेत्^{११} ।
 समावर्त्तं तु तं सूतं^{१२} समहेन्ना नियोजितम्^{१३} ।

- (1) B and My read तुविका. (2) My reads चूलिका. (3)
 K reads मूषायां, which is incorrect. My reads क्षयं च तैः प्रलिप्तायां मूषायां.
 (4) K has पातालतैल. (5) My reads स्याद्द्रसपिष्टिका. (6)
 पूर्वशुद्धेन शुद्धेन, a variant in D and K. (7) D reads सङ्घमिक्षेन,
 which is incorrect. My reads समहेन्ना. (8) D reads द्रुतं, which is
 incorrect. My reads कृत. (9) B wants तु. K reads पंचचिञ्चा. (10)
 D reads erroneously सूक्ष्मपीण्डीकृतं. (11) मूषायां तु भवेत्ततः, a variant
 in B. मूषायां तु भवेत्ततः, a variant in K. (12) B reads तत् सूतं
 D has an incomplete charaṇa—समावर्त्तं तु सूत. (13) D has an
 incomplete charaṇa—हेन्ना नियोजितम्

गताग्निं तु चन्द्रार्कं वेधयेत् सुरवन्दिते ॥ १२८ ॥
 पुनस्तेनैव योगेन पिष्टीस्तम्भं तु^१ कारयेत् ।
 सारयित्वा ततो हेत्वा वेधयेच्च सङ्घ्नकम्^२ ॥ १२९ ॥
 एवं लक्षाच्च कोटिं च वेधयेत् क्रमयोगतः ।
 सप्तसंकलिकादूर्ध्वं कृत्वा वक्त्रे^३ तु गोलकम् ।
 वर्षशैकेन स भवेत्^४ बलीपलितवर्जितः ॥ १३० ॥
 चाण्डाली^५ राक्षसी चैव कुण्डनोलोहवो^६ रसः ।
 वीजं सूतं च वैक्रान्तं मर्दयेत् प्रहरचयम्^७ ॥ १३१ ॥
 विशुद्धं गोलकं^८ कृत्वा मूकमूषागतं^९ पुटेत् ।
 खोटसु जायते देवि सुधातः^{१०} खदिराम्बिना ॥ १३२ ॥
 चाण्डालीराक्षसीपुष्प-रस^{११} मध्वाज्यटङ्कचैः ।
 महारसाष्टमध्वैक-मभ्रकं चापि^{१२} योजयेत् ॥ १३३ ॥
 नागं बद्धं समं^{१३} सूतं हिम तारमथापि वा ।

- (1) B and My read पिष्टिलगुण, which is gram. inc. (2) वेधे-
 चैव सङ्घ्नकं, a variant in B and My. (3) K wants वक्त्र. My reads
 वक्त्रं. (4) D reads सङ्घ्न भवेत्, which is incorrect. (5) B reads
 चाण्डाली. (6) कुण्डनोलोहवे is the reading in D, which seems to be
 incorrect. (7) D and My have प्रहरचयम्. (8) D reads
 विशुद्धगोलक. (9) D and K read मूकमूषागत, which is incorrect.
 (10) B reads चातः, which mars the metre. (11) चाण्डालीराक्षसी-
 पुष्परस is the reading in B. राक्षसीपुष्परस is the reading in D. (12)
 B reads षष्ठमध्वैकमभ्रकं चापि, wherein the first term is incorrect. (13)
 K and My read नागवंतसम.

अश्वकं द्रुतिसत्त्वं^१ वा महयेत् प्रहरद्वयम्^२ ॥ १३४ ॥
 छायाशुष्कं ततो गोलं^३ सूक्ष्ममूषागतं धमेत् ।
 दक्षा लघुपुटं देवि खोटो भवति शोभनः ॥ १३५ ॥
 रश्मा वीरा^४ सुहीचीरं कच्छुकी यवचिञ्चिका ।
 दीनारी चैव^५ गोरश्मा मीनाञ्ची काकमाचिका ॥ १३६ ॥
 एभिर्मर्दितं^६सूतस्य पुनर्जन्म न विद्यते ।
 पूर्ववत् क्रमयोगेण खोटो भवति शोभनः ॥ १३७ ॥
 विशुक्कान्ता च चक्राङ्गा यला च तुलसी तथा^७ ।
 महासोमाहिवल्ली^८ च सूर्यावर्तश्च सुन्दरि^९ ।
 एभिस्तु मर्दितः सूतः^{१०} पूर्ववत् खोटतां व्रजेत्^{११} ॥ १३८ ॥
 मुखेन यसते शासं^{१२} जारणा तेन सुन्दरि ।
 रसोनराजिकामूलै^{१३}र्मर्दितं वरवर्णिनि ।

- (1) My reads द्रुतसत्त्वं. (2) B reads प्रहरद्वयम्. (3) K reads गोलं, which is incorrect. My reads तथा गोलं. (4) K and My read वीरा. (5) K reads दीनादिनेत्र, which seems to be incorrect. (6) समैर्मर्दितं is the reading in D, which is incorrect. (7) काचला तुलसी कथा, a variant in D. (8) B reads महासोमा च वल्ली, wherein the last term is incorrect. My reads महासोमा च वल्ली. (9) सूर्यावर्तं च सुन्दरि, a variant in D. सूर्यावर्तश्च सुन्दरी, a variant in K. सूर्यावर्तं च सुन्दरी, a variant in My. (10) B and My have मर्दितं सूतं. D has मर्दिनेः सूतः. (11) B, K and My read गयेत्. (12) B has an incomplete charana—मुखेन यमं. D and My want this charana and the next nine ones. K reads शासो. (13) रसंनिजोविमूलैः, a variant in B.

दिश्वीषधिपुटं पाच्यं^१ रसखोटस्य लक्षणम् ॥ १३८ ॥
 एतत्ते कथितं गुह्यं विज्ञेयं^२ रसवादिभिः ।
 मत्प्रसादेन देवेशि तस्य सिद्धिर्न^३ संशयः ॥ १४० ॥
 सुहीचीरं सकाञ्चीकं^४ बीजानि^५ कनकस्य च ।
 कञ्चुकी लाङ्गली चेन्द्र-वारुची विषमुष्टिका ।
 पलाश^६मूलतोयं च मर्हयेत्तेन सूतकम् ॥ १४१ ॥
 समे हेन्नि^७ समं सूतं पिष्टिकां कारयेद्बुधः^८ ।
 महारसान् पिष्टिकार्थं^९ मर्हयेदौषधीरसैः ॥ १४२ ॥
 यामत्रयं मर्हयित्वा गोलकं कारयेद्बुधः ।
 पिष्टिकां बन्धयित्वा तु गन्धतैले^{१०} विपाचयेत् ॥ १४३ ॥
 अन्धमूषागतं गोलं^{११} छायाशुष्कं तु कारयेत् ।
 [ततो लघुपुटं दत्त्वा खदिराम्नी तु धामयेत् ।
 खोटसु जायते हेन्नि सह हेन्ना ह कारयेत् ॥]^{१२}

- (1) B reads erroneously पाच. (2) B reads विज्ञेयं, which is incorrect. (3) B reads तस्य सिद्धेन. (4) सुहीचीरस्य काञ्चीकं, a variant in B. सुहीचीरस्य काञ्चीकं, a variant in My. (5) My reads बीजकं. (6) K reads पलाश. (7) B and My have समहेन्नि. (8) पिष्टिका कर्हयेद्बुधः, an incorrect variant in D. My reads कारयेद्बुधः. (9) महानसान् पिष्टिकार्थं, an incorrect variant in B. This hemistich and the next one are not found in D. महारसं पिष्टिकार्थं, a variant in My. (10) D has गन्धतैलं, which is inaccurate. (11) D and K have चैव. (12) The śloka within brackets is found only in B and My.

अक्षीणो मिलते^१ हेन्नि समावर्त्तव्यं जायते ॥ १४४ ॥
 भक्षणादेव सूतस्य^२ दिव्यदेहो भवेन्नरः ।
 वेधयेत् सर्व्वलोहानि रक्षितः क्रमितो रसः^३ ॥ १४५ ॥
 समांशभक्षणं सूतं^४ मर्द्दयेदोषधीरसैः^५ ।
 मष्टपिष्टं तु तं कृत्वा पूर्व्वयोगिन धामयेत् ॥ १४६ ॥
 खोटस्तु जायते दिव्यः^६ षोडशांशेन वेधयेत्^७ ।
 बह्वः^८ संकलिकायोगाद्द्विभ्येद्दशगुणोत्तरम् ॥ १४७ ॥
 मृगदूर्ब्बा^९ चन्द्रवल्ली पक्वा चिन्ता^{१०} तथैव च ।
 कोकिला^{११} करवीरं च वीजं चोन्नतकस्य च ।
 काकाण्डी^{१२}फलसंयुक्तं मर्द्दयेत् सुरसुन्दरि ॥ १४८ ॥
 समहेन्नि समं सूतं पिष्टिकां कारयेद्बुधः ॥ १४९ ॥
 अथवा सारयित्वा तु समेन सह सूतकम् ।

- (1) D reads मिश्रिते, which qualifies हेन्नि. My wants this charana.
- (2) D reads तस्यास्य. The portion beginning with दिव्यदेहो and ending in वेधयेत् is not found in K. (3) D reads क्रमितो रसः. (4) समांशभक्षणं सूतं, a variant in B. समांश भक्षणं सूते, a variant in D. समांश भक्षणं सूते, a variant in K. (5) D reads मर्द्दयेत् दुग्धीरसैः, which appears to be incorrect. (6) B, K and My read दिव्य, which is gram. inc. (7) B and My read वेधकः. (8) D reads बह्व. K reads बह्व. (9) My reads मृता दूर्ब्बा. (10) B reads erroneously पक्षिणा. D reads पक्षिणी. (11) B has कोकिला. D has कोकला. My has क चोत्ता. (12) D reads काकाण्डी. K reads काकाण्डि.

महारसं पिष्टिकार्थं^१ मर्हयेदोषधीरसैः ॥ १५० ॥
यामत्रयं मर्हयित्वा गोलकं कारयेत्ततः^२ ।
अन्धमूषागतं^३ गोलं छायाशुष्कं तत् कारयेत् ॥ १५१ ॥
ततो लघुपुटं दत्त्वा^४ ध्यातः खोटो भवेत् प्रिये ॥ १५२ ॥
मृगदूर्ध्वातमासोम-रसैः^५ सूतकचारणम्^६ ।
मूलैस्त्रयाणां लाङ्गल्या रामठेन च हन्यते^७ ॥ १५३ ॥
समेन हेन्ना संयुक्तां पिष्टिकां^८ कारयेद्बुधः ।
अथ तारकपिष्टं च^९ समसूतेन कारयेत् ॥ १५४ ॥
पूर्ववत् क्रमयोगेण खोटो भवति शोभनः ।
अन्धमूषागतं^{१०} भूमौ स्वेदयेत् करिषाम्निना ॥ १५५ ॥
अहोरात्रं चिरात्रं वा चूर्णबन्धो^{११} भवेत्ततः ।
तच्चूर्णबन्धः कुरुते^{१२} वेधं दशगुणोत्तरम् ॥ १५६ ॥

- (1) B reads पिष्टिकां. D has महारात्रं पिष्टिकार्थं. Both the readings seem to be incorrect. (2) K reads चालयेत्ततः. My reads कारयेद्बुधः. (3) D and K read अन्धमूषागतं, which is incorrect. (4) K reads दद्यात्. (5) B reads सोमरसौ. मृगदुःखिलमासोमारसैः, a variant in D. My has मृतदूर्ध्वोत्तमासोमारसैः. (6) K reads सूतकवारिणा, which has no sense. (7) D reads हन्यति. My reads रमतेन च हन्यते. Both the readings seem to be incorrect. (8) B and My have संयुक्तं पीठिकां, which is incorrect. (9) B and My read अर्धतारक पीठं च. This hemistich and the next two are wanting in D. (10) अन्धमूषागतं is the incorrect reading in B and K. (11) D reads चूर्णबन्धं. My reads चूर्णबन्धो. (12) D has an incomplete charana चर्णं कुरुते. My has तच्चूर्णबन्धः.

शूलिनोरससूतश्च^१ स्त्रोतोष्णसमन्वितम् ।
 पूर्व्ववत् पिष्टिकायोगात् खोटी भवति शोभनः ॥ १५७ ॥
 स्त्रोतोष्णं सतगरं^२ पिष्टिचययुतं रसम्^३ ।
 धमयेद्वह्निसंक्षिप्तं^४ सूतकः सर्व्वकर्म्मकृत् ॥ १५८ ॥
 हेमाभ्रं चैव ताराभ्रं^५ शुल्बाभ्रं चाभ्रतीक्ष्णकम् ।
 वङ्गाभ्रं चैव नागाभ्रं समसूतेन वेधयेत्^६ ॥ १५९ ॥
 यथास्त्राभीषधीष्ट^७ महारससमन्वितम् ।
 हेन्ना तारेण शुल्बेन तीक्ष्णवङ्गोरगैस्तथा^८ ॥ १६० ॥
 एभिर्व्व्यस्तैः समस्तैर्वा पिष्टिं कृत्वा समे समाम्^९ ।
 मारयेत् पूर्व्वविधिना गर्भयन्त्रे^{१०} तुषाम्बिना ॥ १६१ ॥
 समांशं सूतकं दत्त्वा वारं वारं पुनः पुनः ।

(1) शूलिनोरससूतश्च, a variant in D. (2) स्त्रोतोष्णसतगरं, a variant in D. K reads सतगरं. (3) पिष्टिचययुतं, a variant in D, which seems to be incorrect. (4) B reads बह्निसंक्षिप्तं, which has no clear sense. (5) The portion beginning from ताराभ्रं and ending in चैव is wanting in K. My has हेमाभ्रकं च ताराभ्रं. (6) समसूतेन वेधयेत्, a variant in B and My. D reads समं सूतेन वेधयेत्. K has समं सूतेन वेधयेत्. (7) यथास्त्राभीषधीष्ट, a variant in D. यथा स्त्राभीषधीष्ट, a variant in My. (8) तीक्ष्णवङ्गोरगैस्तथा च, a variant in D, which seems to be incorrect. (9) वीर्यै कृत्वा समे समाः, a variant in B and My, which is partly correct. D reads समः, which is incorrect. (10) B and D read गर्भयन्त्रे. For the description of गर्भयन्त्रं vide रस. च. Chap. IX, verses 28 - 31.

जायन्ते विविधाः खोटाः^१ कान्तबन्धो^२ महारसः ॥ १६२ ॥

भवेत् संकलिकायोगात् वेधो दशगुणोत्तरः ॥ १६३ ॥

खोटः पोटस्तथा^३ भस्म धूलिः कल्कश्च^४ पञ्चमः ।

एते निगलगोलाभ्यां^५ सर्व्वबन्धफलोदयाः^६ ॥ १६४ ॥

शिशुसर्ज्जभवं चारं^७ ब्रह्मबीजानि गुम्फुः ।

सैश्ववं द्विगुणं दत्त्वा मर्हयित्वा विचक्षणः ॥ १६५ ॥

पिष्टिकावेष्टनं कृत्वा कल्केनानेन^८ सुन्दरि ।

विल्वप्रमाणं कृत्वा तु मूषामतिदृढां शुभाम्^९ ॥ १६६ ॥

जर्घाधो लवणं दत्त्वा मूषामध्ये^{१०} रसं क्षिपेत् ।

मूषालेपः प्रदातव्यो^{११} दग्धशंखादिचूर्णकः^{१२} ॥ १६७ ॥

- (1) जायते_विविधः खोटः, a variant in D, K and My. (2) D reads कान्तबन्धो. K and My read कान्तिबन्धो. (3) B and My read पाटस्तथा. (4) D reads कल्कं च. My reads धूलौ कल्कं च. (5) D reads कोलाभ्यां. K reads काकुाभ्यां. My reads रोगाभ्यां. (6) सर्व्वबंधा फलोदया, a variant in B. सर्व्व बन्धफलो दिव्येत्, a variant in D. सर्व्वबन्धः फलोदया, a variant in My. (7) शिशुसर्ज्जभवं चारं, a variant in B and My. D reads चारी. शिशुसर्ज्जयवचारं, a variant in K. (8) D has मूषा यजेन. K has मूषामनेन. (9) D has an incomplete hemistich —विल्वप्रमाणं मूषां कृत्वामाटी इदमभम्. (10) D and K read मूषामध्ये, which is incorrect. (11) मूषालेपे प्रदातव्यं, a variant in B and My. मूषालेपि प्रदातव्यं, a variant in D. मूषालेपचदातव्यं, a variant in K. All the texts are incorrect. (12) All the texts read चूर्णकम्, which is not lexicographically correct.

मुखं तस्या^१ दृढं बद्धा लोणमृत्तिकया^२ पुनः ।
 कारयेच्च सुधालेपं^३ ह्यायाशुष्कं च कारयेत् ॥ १६८ ॥
 उक्तो निगलन्नश्वोऽयं^४ पुत्रस्यापि न कथ्यते ॥ १६९ ॥
 तुषकपर्माग्निना भूमौ मृदुस्लेदं तु कारयेत्^५ ।
 अहोरात्रप्रमाणेन^६ पुटं दत्त्वा प्रयत्नतः^७ ॥ १७० ॥
 एवं^८ मूषा महेशानि रसस्य खोटतां नयेत्^९ ।
 सुध्वातः^{१०} खदिराङ्गारैः रसेन्द्रः खोटतां व्रजेत्^{११} ॥ १७१ ॥
 सौवीरं टक्कणं काचं^{१२} दत्त्वा खोटं तु शोधयेत्^{१३} ।
 अक्षौण्णो मिलते^{१४} हेन्नि समावर्त्तसु आयते ॥ १७२ ॥

- (1) D reads मूखा तस्य, which is incorrect. My reads तस्य. (2) D reads लवणमृत्तिकया, which destroys the metre. K reads लोणमृत्तिकया, which is incorrect. My reads लोहमृत्तिकया. (3) D has दृढा मूखा. K has दृढा मुखः. Both are improper. (4) B and D read निगलन्नश्वोऽयं. K reads मूक्तो निगलन्नश्वोऽयं, wherein the first term is incorrect. (5) मृदुर्गामपतदयोः, a variant in D. मृदुदेवपतदयोः, a variant in K. (6) B and My have अहोरात्रं चिरात् वा. (7) D reads प्रमाणात्. (8) B reads सधं. This hemistich is not found in D and My. (9) B has खोटतां व्रजेत्. (10) B and My read सुध्वातः. D reads सुध्वातं, which is incorrect. (11) रसेन्द्रं खोटतां नयेत्, a variant in B. रसेन्द्रं खोटतां व्रजेत्, a variant in D. रसेन्द्रो खोटतां नयेत्, a variant in My. The last two readings seem to be incorrect. (12) D reads काचं, which is incorrect. (13) दत्त्वा दत्त्वा विशोधयेत्, a variant in B and My. दत्त्वा खोटे तु साधयेत्, a variant in D. (14) D and K read अक्षौण्णो मिलिते, wherein the first term is incorrect. अक्षौण्णो निर्मलं, a variant in My.

समांशभक्षणं तं तु^१ शुद्धसूतेन कारयेत् ।
 धमयेत् पूर्वयोगिन^२ रसेन्द्रं खोटतां^३ नयेत् ॥ १७३ ॥
 भवेत् संकलिकायोगात् वेधो दशगुणोत्तरः^४ ॥ १७४ ॥
 पलाशबीजनिर्व्यासं कौकिलोन्मत्तवारुणि^५ ।
 शूलिनोरससंयुक्तं^६ पेययेत् सैन्धवान्वितम् ॥ १७५ ॥
 पिष्टिकावेशनं कृत्वा निगलेन तु बन्धयेत् ॥ १७६ ॥
 मूषायां निगलो देवि लेपितः शिवशासनात्^७ ।
 रसस्य परिणामाय महदग्निस्थितो^८ भवेत् ॥ १७७ ॥
 अश्वकस्य तु पत्रेषु वज्रार्कचौरसिन्धुना^९ ।
 ताप्येन लोहकट्टिन^{१०} सिकतामृन्मयेन च ॥ १७८ ॥

- (1) B and K have समांश भक्षणं तत्. D has समांसं भक्षणात्. (2) धमे तत्रयोगिन, a variant in D. (3) रसेन खोटतां is an incorrect reading in D. My reads erroneously रसेन्द्रो खोटतां. (4) B reads दशगुणोत्तरं, which is incorrect. (5) कौकिलोत्तरवारुणी, a variant in D. (6) शूलिनोरसेन संयुक्तं, a variant in D. (7) B reads शिवशासनं. K reads विश्वासनात्. Both the texts are incorrect. This hemistich and the next one are not found in D and My. (8) B has परीणामाया महदग्निस्थितो. K reads महदग्निस्थितो. Both the texts are incorrect. The text adopted above is also gram. inc. महदग्निस्थितो is the proper term, which mars the metre. (9) D reads पत्रेषु instead of सिन्धुना. K reads वज्रका and My reads वज्रक instead of वज्रार्क (10) B reads ताप्येन D reads ताप्येन लोहकट्टिन, which seems to be incorrect.

एभिस्तु निगलैर्बन्धः^१ पारदीयो^२ महारसः ।
 नातिक्रामति मर्यादां वेत्तामिव महीदधिः^३ ॥ १७९ ॥
 तैलार्कक्षीरवाराही^४-लाङ्गुल्यो^५ निगलोत्तमः ।
 काकविट् ब्रह्मवीजानि लाङ्गुली निगलो वरः ॥ १८० ॥
 बाकुची ब्रह्मवीजानि^६ कर्कटाखीनि सुन्दरि ।
 सासुद्रं साम्बरं^७ चैव लवणं निगलोत्तमः ॥ १८१ ॥
 क्षुद्रार्कसम्भवं क्षीरं ब्रह्मवीजानि^८ कोकिला ।
 करकस्य तु वीजानि लोहाष्टांशेन मर्हयेत् ॥ १८२ ॥
 निगलोऽन्धस्तु योजिह्वा-मूखानि क्षीरजोऽपरः ।
 बाकुची ब्रह्मवीजानि^९ क्षुद्रार्कक्षीरसैम्भवम्^{१०} ।
 ज्वालिनी काकविष्टा च^{११} प्रशस्तो निगलोत्तमः ॥ १८३ ॥
 लवणं टङ्गुलं चारं शिला तालकगन्धकम्^{१२} ।
 तथाक्वथेतसं ताप्यं^{१३} द्विद्वुलं समभागिकम् ।
 क्षुद्रार्कपयसा युक्तं पेषयेन्निगलोत्तमम्^{१४} ॥ १८४ ॥

- (1) निगलैर्बन्धः is the incorrect reading in D. (2) D reads पारदोऽयं. (3) D reads महीदधेः, which is gram. inc. (4) D and K have काङ्गरि. My has ताङ्गरि. (5) B and My read लाङ्गुला. (6) B reads काकची ब्रह्मवीजानि. The portion from कर्कटाखीनि upto ब्रह्मवीजानि is wanting in D. (7) My reads सैम्भवं. (8) K reads कक्षीजानि. (9) B has बाकुचिर्ब्रह्मवीजानि. (10) D has सैम्भवेः, which is not proper. (11) D reads तु. K reads ज्वालिनि, which is incorrect. (12) B reads तारकगन्धकं. (13) D has an absurd variant ताकात् पथेत क्वाप्य. तिखाण्डे वेतसं ताप्यं, a variant in My. (14) D reads निगलोत्तमः.

पिष्टिकां वेष्टयेद्देवा^१भिकेन निगलेन तु ।

लोह^२भूषागतं प्राग्बत् खोटं कत्वः तु वेधयेत्^३ ॥ १८५ ॥

द्वितीयं^४ गोलकं वस्त्रे पिष्टिकास्तन्म^५मुत्तमम् ॥ १८६ ॥

द्विपदीरजमूषाणि सैन्धवाभ्रं च सुग्गुलुः^६ ।

पिष्टीं संवेष्ट्य कस्केन मृदा तु पुनरष्टधा ॥ १८७ ॥

तुषकपर्षाभिना भूमौ^७ मृदुस्त्रेदं तु कारयेत् ।

अहोरात्रं विराचं वा^८ पूर्व्ववत् खोटतां^९ नयेत् ॥ १८८ ॥

वाङ्कुची ब्रह्मवीजानि^{१०} नगनं विमलं मणिम्^{११} ।

सौवर्चलं^{१२} सैन्धवश्च टङ्गचं सुग्गुलुं तथा^{१३} ॥ १८९ ॥

द्विपदीरजसा मूर्त्तं^{१४} सुस्रव्यं तच्च^{१५} मर्दयेत् ।

पिष्टीं संवेष्ट्य^{१६} कस्केन पूर्व्ववत् खोटतां^{१७} नयेत् ॥ १९० ॥

- (1) विष्टिवेष्टयेद्देवा, an incomplete charana in D. K reads द्देवा, which is incorrect. (2) B reads तेषां. (3) K reads वधयेत्. (4) B, D and My have द्वितीय. K wants this. (5) D reads पीष्टिकं तन्म. K reads पिष्टिकास्तन्म. (6) सैन्धवाभ्यां सुग्गुलुः, a variant in D. My reads सग्गुलु. (7) D has an incomplete charana— कर्षाभिभूमौ. (8) D has वधं वापि, which seems to be incorrect. (9) M reads खोटतां. (10) वाङ्कुचिर्ब्रह्मवीजानि, a variant in K. (11) B reads विमलमणिः. D reads विमलां मणीम्. K reads विमलां मणि. M reads विमलं नगनं मणिः. My reads विमलं मणिः. (12) M has सुवर्चलं. (13) K reads erroneously सुग्गुलुस्तथा. (14) द्विपदीरजसुमूर्त्तं, a variant in B. द्विपदीरजसुमूष च, a variant in D. (15) B reads सुषास्त्ररच. D reads सुस्रव्य च. Both are incorrect. (16) B, D, K, M and My read पिष्टिकां वेष्टा, which is gram. inc. (17) M reads खोटतां.

विषवीजं^१ ब्रह्मवीजं वीजानि कनकस्य च ।
 मूलानि यवचिन्नायाः^२ लाङ्गली चेन्द्रवारुणी ॥ १८१ ॥
 कोकिलार्कस्रुहीक्षीरं^३ सैन्धवाभ्रकगुग्गुलु ।
 पिष्टीं संवेष्ट्य^४ कस्केन पूर्व्ववत् खोटतां नयेत् ॥ १८२ ॥
 लाङ्गली ब्रह्मवीजानि विष्ठा काकस्य गुग्गुलुः ।
 घ्रेताश्वमारमूलानि मूलं कनकवारुणी ॥ १८३ ॥
 तैलं सैन्धवसंयुक्तं मर्दयेत्तद्विचक्षणः ।
 पिष्टीं संवेष्ट्य कस्केन पूर्व्ववत् खोटतां नयेत् ॥ १८४ ॥
 वाकुची ब्रह्मवीजानि जीरकद्वयगुग्गुलु ।
 सैन्धवाभ्रं कुलीरास्थि टङ्गणं ज्वालिनौरसः^५ ॥ १८५ ॥
 पिष्टीं संवेष्ट्य कस्केन मृदा तु पुनरष्टधा ।
 तुष^६कर्षाग्निना भूमौ मृदुस्त्रेदं तु कारयेत् ॥ १८६ ॥
 अहोरात्रं चिरात् वा^७ रसेन्द्रं खोटतां^८ नयेत् ।
 दशसंकलिकायोगात्^९ शब्दवेधी महारसः^{१०} ॥ १८७ ॥

- (1) B reads वीषवीजं. D reads व्याघ्रीवीजं. (2) D reads यव
 चिन्नाया. K reads मूलानि यवचिन्नाया. Both are incorrect. (3)
 K has कोकिलार्कस्रुहीक्षीरं, which is incorrect. My has कुपिक्षीर. (4)
 B, K and My read पिष्टिकां वेष्टा, which is gram. inc. This hemistich
 and the next five are not found in D. (5) D reads ज्वालिनौरसः.
 (6) B reads तुषा, which is incorrect. (7) D reads चिरामन्त्रं,
 which is incorrect. (8) M reads रसेन्द्रः खोटतां, which is not cor-
 rect. My reads रसेन्दो खोटतां नयेत्, which is incorrect. (9) M has
 दशसंकलिकायोगात्. (10) D and My read शतवेधी महारसः. M
 reads शब्दवेधी भवेदसः.

शङ्करस्य द्विभागन्तु पारदस्य त्रयं^१ तथा ।
 पिष्टिकां कारयेत्सेन तप्तखले तु काञ्चिके^२ ॥ १८८ ॥
 पूर्व्वन्निगलोपेतं^३ खीटं कृत्वा तु वेधयेत् ।
 दशसंकलिकायोगात्^४ शब्दवेधी^५ महारसः ॥ १८९ ॥
 बद्धसूतकराजेन्द्र-शिलागन्धकमाक्षिकैः ।
 कान्तपाषाणचूर्णेन भूलताभिः समन्वितः ॥ २०० ॥
 धातो मूषागतश्चैव^६ रसोऽयं^७ सुरवन्दिते ।
 रसांश्चोपरसान् लोहान्^८ रत्नानि च मणींस्तथा^९ ;
 प्रकाशमूषागर्भे च^{१०} यसते वडुवानलः^{११} ॥ २०१ ॥
 माक्षिकं दरदश्चैव गन्धकं च मनःशिला^{१२} ।

- (1) पारदचित्तं is the reading in D. (2) तदा खले तु काञ्चिकम्, a variant in D. (3) पूर्व्वनिगलोपेतं, an incomplete variant in D. (4) दशसंकलिकायोगात्, a variant in M. (5) D and My read शत-वेधी. The ślokas 198th and 199th are not found in B and K. (6) B has मूषागते चैव. D has मूषागतो नैव. M has धाते मूषागतेनैव. My has मूषागतेनैव. All the texts seem to be incorrect. (7) B reads वडाधिं. (8) K reads चैव. (9) D reads रत्नमणीजलपा. K and My read मणिस्तथा. M reads मणीमथा. (10) प्रकाशमूषया गर्भे, a variant in B. प्रकाशमूषाया गर्भो, a variant in D. प्रकाशमूषागर्भे च, a variant in K. प्रकाशमूषामधगतो, a variant in M. प्रकाशमूषाया गर्भे, a variant in My. All the texts are more or less incorrect. (11) वडुवते चतुरङ्गलोमसः, a variant in D, which is senseless. My reads वध्वानिलः. (12) D has समं शिलाम्, which is incorrect.

राजावर्त्तं प्रबालं च कङ्कुष्ठं तुत्यकं^१ तथा ॥ २०२ ॥
 पीतरक्तगर्भैर्भाष्यं कङ्कुषी^२तैलमित्रितम् ।
 खोटं हृष्टिकया पक्कं^३ द्रुतं हि नलिके चिपेत्^४ ॥ २०३ ॥
 हृष्टां तु सिकतां^५ दत्त्वा त्रिरात्रमपि धामयेत्^६ ॥ २०४ ॥
 भारणालेन तत् सिकं^७ दोलायां धृतमेव च^८ ।
 एवं संरञ्जितः^९ सूतः शरीरधनकृद्^{१०}भवेत् ॥ २०५ ॥
 उद्घाटः परमः^{११} प्रोक्तः सर्म्भैर्कर्मद्वितः परः^{१२} ।
 कृत्वी पतङ्गी^{१३} दुर्द्रावी दुर्मेली नैव जायते ।
 वर्षान्यत्वच्च कुर्वते^{१४} स्फोटयेद्द्वरवर्षिनि^{१५} ॥ २०६ ॥

- (1) D reads कङ्कुष्ठं, which seems to be incorrect. (2) B reads कङ्कुषि. M reads कङ्कुषी. My reads कङ्कुषी. (3) M has मिच्छी. कलापकं, which seems to be incorrect. (4) द्रुतं हि नलिकां पथेत्, a variant in B. द्रुतं हि नलिके चिपेत्, a variant in D. द्रुतं हि नलिका चिपेत्, a variant in K. द्रुतं ही नलिकां पथेत्, a variant in M. द्रुतं हि नलिकां पथेत्, a variant in My. (5) D reads हिकातां, which is incorrect. M reads भाष्यां तु सिकतां. (6) D and K read धामयेत्. (7) D reads तष्टिकं, which seems to be incorrect. (8) B reads दोलायां. M and My read दोलायां द्रुतमेव च. (9) B reads सुरञ्जितः. K reads संरञ्जितः. M reads स गदितः. My reads सञ्जितः. (10) B reads शरीरदृढकृद्. (11) M reads सत्स्फोटः. My reads उद्घाटः पंचमः. (12) B and K read परं. (13) M reads चित्री पतङ्गी. (14) D reads वष्यं त्वचं प्रकुर्वते, which appears to be incorrect. (15) स्फोटयेद्द्वरवर्षिनी, a variant in B. D reads द्वरवर्षिनी, which is incorrect. K has स्फोटवद्द्वरवर्षिनि. My has स्फोटयेद्द्वरवर्षिनि.

बन्धमेवं^१ द्रुतं कृत्वा कुरुते वञ्जजारणम्^२ ।

सश्रमाचक्ष देवेशि किमन्यच्छोतुमिच्छसि ॥ २०७ ॥

इति श्रीपार्वतीपद्मेश्वरमंवादे^३

रमाणवे रससंहितायां

वञ्जवन्धी नाम^४

पञ्चदशः पटलः ॥ १५ ॥

(1) B reads बन्धमेवं. D and My read बद्धमेवं. M reads बन्धमेतत्, which is grammatically incorrect. (2) कुरु वञ्जणि जारणम्, a variant in K. कुरु वञ्जणि जारणम्, an incorrect variant in M. My reads कुरु वञ्जधिजारणम्. (3) B, M and My want this line. (4) D, M and My have पिष्टिस्तम्भं नाम. K has पिष्टिस्तम्भहारसोपरसलीहवधो नाम

षोडशः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।¹

बद्धस्य² रसराजस्य³ कथं द्रावणमौश्वर⁴ ।

वज्रादिजारणं चापि⁵ कथमाज्ञापय प्रभो ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।⁶

तं खोटं सूक्ष्मचूर्णं तु स्त्रीरजोभिस्तु भावयेत्⁷ ॥ २ ॥

पुनर्नवा च⁸ मीनाक्षी रश्माकन्दः⁹ स्त्रियोरजः ।

मणिमन्त्रं¹⁰ शिलाधातुं सर्ज्जमेकत्र पिषयेत्¹¹ ॥ ३ ॥

कल्केनानेन संकृन्मारीटरससंयुतम्¹² ।

तं रसं¹³ भूर्जपत्रे तु बद्ध्वा पीटलिकां¹⁴ ततः ॥ ४ ॥

दोलायन्त्रे¹⁵ सुरेशानि स्वेदयेद्दिवसत्रयम् ।

अनेन क्रमयोगेण सृतः सूतो¹⁶ भवेद्भुतः¹⁷ ॥ ५ ॥

- (1) M has देव्युवाच. (2) B reads शुद्धस्य. (3) D reads रसवजस्य, which is incorrect. (4) B reads erroneously द्रावणमौश्वरि.
(5) B and D read चापि. (6) This is wanting in D. (7) This hemistich is not found in D. (8) पुनर्नवौ ही is the reading in B, M and My. (9) M reads रश्माकन्द. (10) B reads मणिमन्त्रं. D reads मणिमन्त्रं. K reads मणिमन्त्रं. M reads मणिमन्त्रं. My reads मणिमन्त्रं.
(11) M has मेलयेत्. (12) D reads संयुतः, which is incorrect. (13) D and K read तद्रसे. (14) M reads पीटलिकां.
(15) B, M and My read दोलायन्त्रे. (16) B and D read सूतसूतो. M reads द्रवसूते, which is incorrect. (17) My reads erroneously भवेत् पूव

भार्द्रकं मूलकं शुण्ठी लसुनं हिङ्गु माषिकम् ।
 त्रिचारं पञ्चलवणं काञ्ची कासीसगन्धकम्^१ ।
 अन्नवर्ग^२समायुक्तं गोलकं कारयेत् प्रिये ॥ ६ ॥
 तस्य मध्यगता पिष्टी^३ दोलायां खेदनेन तु^४ ।
 द्रवते नात्र सन्देहो द्रुतं जारयते रसम्^५ ॥ ७ ॥
 बद्धं महारसं^६ देवि द्रावयेत् पादयोगतः ।
 द्रुतपादे ततो देयं^७ द्रावयित्वा पुनर्द्रवेत्^८ ॥ ८ ॥
 एवं बद्धं द्रुतं कृत्वा समद्वित्रिगुणादिकम्^९ ।
 तस्मिन् द्रुते जारणा च^{१०} कर्कश्या कर्मवेदिभिः ॥ ९ ॥
 कुकुटीकन्दमार्जारी^{११} उच्चटापीश्वरी तथा^{१२} ।

- (1) काञ्चीकासीसगन्धकम्, a variant in D. काञ्चीकासीसगन्धक, a variant in K. काञ्चीमांसीसगन्धकम्, a variant in M. (2) B and My read अन्नवर्ग. M reads वन्धवर्ग. (3) तस्य मध्यगतं पिष्ट, a variant in D. तस्य मध्ये गतां पिष्टि, a variant in K. My has an incomplete charana— तस्य सा पिष्टि. (4) D reads दोलायन्व खेदयेन्न तु, which is incorrect. दोलायां खादनेन तु, a variant in M, which is partly correct. My reads दोलायां. (5) D reads रसे. M reads रसः. Both are incorrect. (6) D reads महारसे, which is incorrect. We do not find the 8th, 9th and 10th ślokas in My. (7) द्रुत पादसतो देय, a variant in D. द्रुत-पादरोधाय, a variant in M. (8) M reads पुनर्द्रवेत्, which is incorrect. (9) K reads समं द्वित्रिगुणादिकम्. M reads समद्वित्रिगुणाधिकम्. (10) M reads चारणा च. (11) कर्कटीकन्दमार्जाव, a variant in D. कुकुटीकन्दमार्जाव, a variant in K. (12) सर्पाय मासरी तथा, a variant in D. सर्पाय मासरी तथा, a variant in K.

क्षीरकक्षुकया युक्तं^१ खेदितं च द्रुतं^२ रसम् ॥ १० ॥
 द्रुतं दोलादिसंभिन्नं^३ कुक्कुट्याद्यै^४ र्दिनत्रयम् ।
 आर्द्रकाद्यैर्द्रुतञ्चैव^५ तत्सूतं खेदतां^६ व्रजेत् ॥ ११ ॥
 वज्रं^७ द्रुतं यथा^८ सूतं जारयेत्^९ सुरवन्दिते ।
 ईश्वरस्तस्य^{१०} विज्ञेयो देवदेवो^{११} जगद्गुरुः^{१२} ॥ १२ ॥
 विधाय खोटं यत्किञ्चित्^{१३} मृतकोत्यापिते रसे^{१४} ।
 षड्गुणं हेमं जार्यं तु सारयेत् सारणात्रयम्^{१५} ॥ १३ ॥
 कोट्यंशेन^{१६} तु तेनैव श्लेषवेधं^{१७} प्रदापयेत् ।
 जायते कनकं दिव्यं देवाभरणभूषणम् ॥ १४ ॥
 पुनस्तत्तु^{१८} रसेन्द्रस्य वज्रद्वानि जारयेत्^{१९} ।

- (1) क्षीर कक्षुकया युक्तं, a variant in D. (2) रसितं च द्रुतसः, a variant in D. M reads मृत. (3) D has दोलःसंसित कर्क. K has दोलादिसंसित—, an incomplete charana. M and My read दोलादिसन्धिर्. (4) B reads कर्कमाथा. D reads कर्कयद्ये. K reads कर्कटाद्यै. (5) B and K read आर्द्रकादि. D reads आर्द्रकादि पृते चैव, which seems to be incorrect. This charana and the next nine ones are not found in My. (6) B and M read खेदतां. D and K read खेदतां. (7) B and M read वज्र. (8) K reads यथा. (9) D reads पारदः, which seems to be incorrect. (10) M reads ईश्वरस्य तु. (11) M reads ईश्वरस्य. (12) D reads erroneously देवदेवात् भवद्गुरुः. (13) D reads त पक्वम्, which is incorrect. (14) मृतकोत्यापितो रसः, a variant in M. (15) B reads सारणात्रये. (16) D has वषा-
 क्षेन, which is senseless. (17) D reads श्लेषं वधः. (18) B has पुनस्तत्तु. D has पुनस्त. K has पुनस्तस्य. (19) D reads रारदत्.

प्रकाशमूषागर्भे च हठाग्नी जरते क्षणात्¹ ॥ १५ ॥
 उच्चटा²मीननयना सर्पाची³रक्तचिह्नकैः ।
 एतैः रत्नं द्रवत्याशु⁴ नीलभाणिक्यमीक्तिकम्⁵ ॥ १६ ॥
 विष्णुकान्ता च चक्राङ्गा⁶ कुमारी यवचिह्निका⁷ ।
 वज्राणि पद्मरागाश्च⁸ राजावर्त्तादिसस्यकम्⁹ ।
 ओषधीनां द्रवं दृष्ट्वा तप्तं¹⁰ सूते विनिक्षिपेत् ॥ १७ ॥
 पद्माद्भ्रानि देयानि द्रुवन्ति सलिलं यथा ॥ १८ ॥
 दोलायां¹¹ खेदयेद्देयि विड्योगेन¹² जारयेत् ।
 प्रकाशमूषागर्भे च हठाग्नी जारयेत् क्षणात् ॥ १९ ॥
 शंखेनैवाकंदुग्धेन¹³ घुटेन शतवापितम् ।
 तहोजं¹⁴ चारसंयुक्तभस्त्रवर्गेण¹⁵ भाषयेत्¹⁶ ॥ २० ॥

- (1) D and K read जायते क्रमात्. (2) D reads उच्चसं, which is incorrect. (3) D has सर्पाञ्जी, which is unintelligible. K has सर्पाचि. (4) एते रत्नद्रव्यांसु, an incorrect variant in D. M reads द्रवत्याशु, which is incorrect. (5) तिलभाणिक्यमीक्तिकम्, a variant in: K, which is not correct. (6) D reads वक्राङ्गा. M reads चक्राङ्गी. (7) D has यवचिह्निका. (8) D and K read पद्मराग च. (9) K reads सःस्वकां, which is incorrect. (10) D reads तप्ता. K reads तप्तः. (11) D reads दोलायन्ते, which destroys the metre. (12) D reads वीरयोगेन, which is incorrect. (13) K reads शंखैर्वाकंदुग्धेन, which destroys the metre. (14) B reads तद्विड्. D reads तद्विज. M reads तत्पिच्छी. (15) B and M read चारसवर्गेण. (16) B and M read भाषितम्.

विङ्ङिङ्ङकसंयुक्त^१-राजावर्त्तप्रवालकैः^२ ।

गन्धकः शिलया युक्तः^३ खोटानां आरण्ये हितः^४ ॥ २१ ॥

मूषालेपादिसंयोगात्^५ बद्धहेम्नो हि आरण्यम्^६ ।

तद्वेषपाञ्जायते देवि^७ विङ्ङयोगेन आरण्यम्^८ ॥ २२ ॥

पञ्चाशेम प्रदातव्यं षट्त्रिंशांशद्वेषेण च^९ ॥ २३ ॥

ततो वै सूतराजस्य जायते रश्मिमण्डलम्^{१०} ।

तिर्य्यगूर्ध्वमधोव्यापि^{११}तेजःपुञ्जेन पूरितम् ॥ २४ ॥

इत्थं शुद्धो भवेत् सूतः^{१२} चिन्तामणिरिव^{१३} स्वयम् ।

सदेवैः पूज्यते सिद्धैः^{१४} द्वितीय इव शङ्करः^{१५} ॥ २५ ॥

- (1) विङ्ङिङ्ङकसंयुक्तं, a variant in M. (2) राजावर्त्तं प्रवालकैः, a variant in D. राजावर्त्तं प्रवालकम्, a variant in M. (3) गन्धकेन शिलया युक्तैः, a variant in D, which is senseless. M reads गन्धकं शिलया युक्तं. (4) D and K read हितं. M reads खोटानां आरण्ये हितम्. (5) D and K read मूषालेपो हि संयोगात्. M reads मूषालेपाभिसंयुक्तं. (6) B has बद्धो हेमादिआरण्यं. D has बद्धो हेमा हि आरण्यम्. K has बद्धो हेमादिआरण्यं. M has बद्धहेमाभिआरण्यम्. (7) B reads तद्वेषपाञ्जारते देवि. D reads तद्वेषपाञ्जारे हि. K reads तद्वेषो आरण्ये देवि. (8) B, D and K read विङ्ङयोगेन आरण्यम्. M reads विङ्ङहेमाभिआरण्यम्. (9) K reads षट्त्रिंशांशद्वेषेण च, which is incorrect. (10) जायते रश्मिमण्डले, a variant in B. आरण्ये रश्मिमण्डले, a variant in D. जायते रश्मिमण्डलं, a variant in K. (11) B and K read व्यापि, which seems to be inaccurate. (12) B reads इत्थं भवेत् सूतः. D reads इत्थं वा भवेत् सूतः. K reads इत्थं यथा भवेत् सूतः. M reads इत्थं यथा भवेत् सूतं. (13) K reads चिन्तामणिरिव, which is not correct. (14) D and K read सर्वदेवैः प्रपूज्यते, which is incorrect. (15) K reads सिद्धैर्द्वितीयशङ्करः.

लोकानुपहकर्ता च भुक्तिमुक्तिप्रदायकः ।

जारयेच्च महानीलं तत्त्वसंख्याक्रमेण¹ तु ॥ २६ ॥

भ्रमते दक्षिणावर्त्तसदासी खेचरो रसः² ।

वेधयेत् सर्व्वलौहानि भारसंस्थानि³ पार्व्वति ॥ २७ ॥

एवं जीर्णस्य सूतस्य शृणु कापालिरञ्जनम् ॥ २८ ॥⁴

शुक्लपत्रपलैकं तु⁵ पलाहं⁶ गन्धकस्य च ।

टङ्कणं कर्षमेकं तु कर्षेकां रसकञ्जलीम्⁷ ॥ २९ ॥

माक्षिकं⁸ कर्षमेकं तु सर्व्वमेकत्र कारयेत्⁹ ।

अन्धमूषागतं ध्यातं खोटो¹⁰ भवति तन्मृणात् ॥ ३० ॥

तं खोटं सूक्ष्मचूर्णन्तु चणकान्धेन¹¹ मर्दयेत् ।

आरण्य¹² गोमयेनैव पुटान्¹³ दद्याच्चतुर्दश ॥ ३१ ॥

इन्द्रगोपकसंकारं जायते नात्र संशयः ॥ ३२ ॥

तच्चूर्णं मधुना युक्तं शुद्धतारं तु रञ्जयेत् ।

-
- (1) D reads ततः संख्याक्रमेण. (2) तदासी खेचरगो रसः, a variant in B. सदासद्गो खेचरो रसः, a variant in M, which is incorrect. (3) M reads भारसंस्थानि, which is incorrect. (4) After this hemistich we find in B अतः परं प्रवचानि मया कापालिरञ्जनं ; in D अतः परं कलापालनी ; in K अतः परं कपालिनि. (5) D has शुक्लपत्रकपौकं तु, which is incorrect. K has शुक्लपत्रं पलैकं तु. (6) B reads पलैकं. (7) कर्षेकं रसकञ्जली, a variant in B. कर्षेकं रसकञ्जलं, a variant in D. कर्षेका रसकञ्जली, a variant in M. (8) B reads माक्षिकं. (9) M reads मर्दयेत्. (10) M reads खोटी. (11) B and K read दनुजान्धेन. M reads लिङ्गान्धेन. (12) D reads आरण्य. (13) B, K and M read पुटं.

रक्षयेत् त्रीणि वाराणि^१ शोभनं हेम जायते^२ ॥ ३३ ॥

एष कापालिको योगः सर्व्वलोहानि रक्षयेत् ।

रक्षयेद्द्वदसूतं च^३ वज्रबन्ध^४ रक्षयेत् ॥ ३४ ॥

भारचूर्णपलैकं वा^५ मृतनागपलं तु वा^६ ।

वङ्गाभ्रकपलैकं वा^७ तीक्ष्णचूर्णपलं तु वा^८ ॥ ३५ ॥

त्रिशुलं नागवङ्गी वा^९ एकैकांशसमन्वितम्^{१०} ।

त्रिशुलं गैरिकैकैक^{११}मथवा तीक्ष्णमाक्षिकम् ॥ ३६ ॥

अथवा तीक्ष्णभागी द्वौ त्रयो घोषा नवीरगाः^{१२} ।

ताम्रस्य नव भागाः स्युरारभागचतुष्टयम्^{१३} ॥ ३७ ॥

अथवा देवदेवेशि माक्षिकस्य पलहयम् ।

मयूरघ्रीवतुष्टिकं^{१४} मृतनागपलं तथा ॥ ३८ ॥

(1) त्रीणि वाराणि is grammatically incorrect. This hemistich and the next one are not found in D. (2) K reads जारयेत्, which is not correct. (3) M reads रक्षयेद्द्वदसूतेन. (4) D and M read वज्रबन्धं च. (5) D reads च. भारचूर्णं पलैकञ्च, a variant in K. M reads न. (6) मृतनागं पलं तु च, a variant in D. K reads च. (7) D reads तु. वङ्गाभ्रकं पलैकं च, a variant in K. (8) B reads च वा. D reads तीक्ष्णचूर्णं ये तु वा, which is incorrect. तीक्ष्णचूर्णं पलं तु वा, a variant in K. (9) M has नागवङ्गं वा. (10) D reads समन्वितः. K reads एकैकं तु समन्वितं. (11) त्रिशुलं गैरिकं चैव, a variant in D. त्रिशुलं गैरिकैकं वा, a variant in M. (12) D reads त्रयो घोषा. M reads नवीरगाः. Both are incorrect. (13) D has तारभागचतुष्टयम्. K has तारभागचतुष्टयं. (14) K reads मयूरघ्रीवं तल्लैव, which is incorrect. This hemistich and the next two are not found in M.

अथवा वङ्गनागाशमेकैकं सुरवन्दिते^१ ।
 तीक्ष्णद्वयं त्रिशुलं च हेमताप्यचतुष्टयम्^२ ॥ ३९ ॥
 यदा^३ विमलवैक्रान्तवङ्गनागानि रीतिका^४ ।
 सशुल्बाप्यथवा^५ हिम विमलं च भुजङ्गमः ॥ ४० ॥
 एषामन्यतमं देवि पूर्व्वकल्पसमन्वितम् ।
 अन्धमूषागतं^६ धातं खोटो^७ भवति तत्क्षणात् ॥ ४१ ॥
 पुटयेत् पूर्व्वयोगेन रञ्जयेत् पूर्व्वयोगतः ॥ ४२ ॥
 नागशुल्लं^८ तथा तीक्ष्णं कापालिक्रम^९सुप्तमम् ।
 तेनैव रञ्जयेत्तारं समवारं पुनः पुनः ॥ ४३ ॥
 तेनैव रञ्जयेद्देम समवारं पुनः पुनः ।
 पक्षवीजगिरिं^{१०} श्रेष्ठं सर्व्वकर्म्मण्यु^{११} योजयेत् ॥ ४४ ॥
 वङ्गतीक्ष्णं कपाली च^{१२} शुल्लं तारं तु रञ्जयेत्^{१३} ।
 रञ्जयेत् सर्व्वलोहानि यावत् कुङ्कुमसन्निभम् ॥ ४५ ॥

- (1) D reads सुरसुन्दरि. (2) This charana and the next two are not found in K. (3) B reads तारं. (4) विमलवैक्रान्तं वङ्गनागासुतीयकाः, a variant in D. (5) B reads समशुल्बाप्यथा. M reads सशुल्बाप्यथा. (6) D and K read अन्धमूषागतं, which is not correct. (7) M reads खोटो. (8) B reads नामं शुल्लं. (9) K reads erroneously कापालिक्रम. M reads कापालीक्रम. (10) M reads सत्ववीज-गिरिं. (11) B and K read सर्व्वकर्म्मणि. D reads सर्व्वकर्म्मणि. (12) अन्धतीक्ष्णकपाली तु, a variant in B. वङ्गं तीक्ष्णं कपालिं च, a variant in D. वङ्गं तीक्ष्णावकं कपाली तु, a variant in M. (13) D has शुल्लतारं तु योजयेत्. M reads शुल्लतारं तु रञ्जयेत्.

वैक्रान्तं नागकापाली¹ शुद्धतारं तु रञ्जयेत्² ।
 रञ्जयेत् सङ्घेना तु³ भवेत्⁴ कुङ्कुमसविभम् ॥ ४६ ॥
 रक्ततैल⁵निषिक्तं तु लोह⁶संक्रान्तिनाशनम् ।
 आरकापालिचूर्णन्तु शुद्धतारं तु रञ्जयेत्⁷ ॥ ४७ ॥
 विमलेन च नागेन⁸ कापाली परमेश्वरी ।
 रञ्जयेत् सञ्ज्वलोहानि तारं हेम विशेषतः ॥ ४८ ॥
 रञ्जयेत् त्रीणि वाराणि⁹ जायते हेम शोभनम् ।
 तेनैव रञ्जयेद्द्वेम¹⁰ सप्तवारं पुनः पुनः ॥ ४९ ॥
 लवणोद¹¹निषिक्तन्तु लोहसंक्रान्तिनाशनम् ।
 वङ्गनागं¹² तथा क्रान्तं शुक्लं तीक्ष्णं च माक्षिकम्¹³ ॥ ५० ॥
 रविनागं कपाली तु¹⁴ शुद्धतारन्तु रञ्जयेत् ।
 रञ्जयेत् त्रीणि वाराणि¹⁵ तारारिष्टं तु जायते ।
 तेनैव रञ्जयेद्द्वेम¹⁶ सप्तवाराणि¹⁷ पार्ष्वति ॥ ५१ ॥

- (1) This hemistich and the next one are not found in B. D reads नागकापालिं. M reads नागकापालं. (2) D has योजयेत्, which seems to be incorrect. (3) M reads सितहेमन्तु. (4) K reads यावत्. (5) D has रक्ततैले. (6) D reads लोहं. (7) This hemistich is not found in D and M. (8) विमलेन च नागेन, an incorrect variant in D. (9) This is grammatically incorrect, yet found in all the texts. (10) तथा वैदिकरीहेम, an incorrect variant in B. (11) B reads लवणाव. (12) B reads वंगं नागं. (13) माक्षिकी तीक्ष्णमाक्षिकम्, a variant in D. (14) रवि नागकापालिं च, a variant in D. (15) This is grammatically incorrect. (16) B reads जायते हेम. (17) This is grammatically incorrect.

रक्तवर्गनिषिक्तं च लोहसंक्रान्तिनाशनम् ।

वङ्गनागं^१ तथा शुक्लं कापाली^२ सुरवन्दिते ॥ ५२ ॥

गुडेन मीलकाचेन^३ तुत्याम्बलवणेन च ।

विषपित्ताम्ब^४पिष्टेन हन्यात् संक्रान्तिकालिकाम् ॥ ५३ ॥

गैरिकं गन्धकं सूतं तिलतैलेन पेषयेत् ।^५

लेपयेत्तारपत्राणि दत्त्वा शुक्लकपालिकाम् ॥ ५४ ॥

जङ्घाधस्वन्धमूषायां^६ शुभ्रं^७ हेमदलं भवेत् ॥ ५५ ॥

भागैकं हरितालस्य भागैकं गैरिकस्य च^८ ।

माञ्चिक^९कल्कभागैकं चत्वारो गोलकस्य च ।

अन्धमूषागतं धातं हेम रञ्जयति क्षणात् ॥ ५६ ॥

अनेन क्रमयोगेण चतुर्वारं तु रञ्जयेत् ।

पक्वबीजमिदं श्रेष्ठं बाष्पार्कसदृशप्रभम् ॥ ५७ ॥

तेन वर्षहयोत्कर्षः षोडशांशेन जायते ॥ ५८ ॥

रक्ततैले निषिक्तं च लोहसंक्रान्तिनाशनम् ।

-
- (1) D and K read वङ्गं नाग. (2) D reads कपालि, which is incorrect. (3) गुडेन पीतकचैव, a variant in B. गुलेन तिलकाचेन, a variant in K. विष्टे च गणे यडकाचेन, an incorrect variant in M. (4) B reads विषसिद्धाद्ये. This hemistich and the next one are not found in D. (5) Here ends the MS. M. in the middle part of the 16th Patala. (6) जङ्घाधर्षाधमूषायां, a variant in B. D and K read मूषायां, which is incorrect. (7) K reads उभ, which is incorrect. (8) B has an incomplete charana—भा गैरिकस्य च. (9) B and K read माञ्चिकं.

रसकस्य तु कापाली^१ चन्द्रार्कं तु शतांशतः^२ ।
 अश्वमूषागतं धातं शोभनं हेम जायते ॥ ५८ ॥
 शङ्खनागपल्लिकां तु कर्षिकं द्रुतसूतकम्^३ ।
 सारयेत् सारणायन्त्रे खोटी भवति सूतकः ॥ ६० ॥
 खोटीस्य पल्लिकं तु माक्षिकस्य पलं तथा ।
 एकीकृत्याद्य संमर्द्य कनकस्य रसेन च ।
 पाचयेन्मृन्मये पात्रे^४ भवेत् कुङ्कुमसन्निभम्^५ ॥ ६१ ॥
 पूर्व्यकल्केन संयुक्तं खोटं कुर्वीत पूर्व्यतः^६ ।
 एतत् कापालिकायोगात्^७ चूर्णमन्त्रेण^८ मर्दयेत् ॥ ६२ ॥
 पुटयेत् पूर्व्ययोगेन रञ्जयेत् पूर्व्ययोगतः ॥ ६३ ॥
 येन केन^९ रसं बद्ध्वा हेमगन्धशिलीरथैः ।
 क्रमेण वेष्टितं धातं शतवारारणि^{१०} वेधयेत् ॥ ६४ ॥
 चादौ^{११} तु बद्धसूतं च बद्धं^{१२} तां मनःशिला ।
 क्रमेण वेष्टयेत् धातं शतवेधो न संशयः ॥ ६५ ॥

(1) B reads कपालौ. K reads कापालि. (2) D reads शतांशयोः.
 K reads शतांशतः. (3) This charana and the next one are not found
 in K. (4) B reads भाडि. (5) भवेत् कर्षिकसन्निभ, a variant
 in B. (6) B reads पूर्व्यतः. (7) एतत् कापालिकं चूर्णं, a variant
 in B. D reads कापालिकायोगात्. (8) B reads मन्त्रेणान्त्रेण. (9) K
 reads योगेन, which is an error of the scribe. (10) B reads द्वा-
 वारारणि. D reads शतं वारारणि. (11) This hemistich and the next
 two are not found in D. K reads चादौ, which is incorrect. (12)
 K reads बद्ध, which is incorrect.

अनेन कुरुते तारं कनकेन तु काञ्चनम् ॥ ६६ ॥
 सूतो मृतो हन्ति समेन वङ्गं^१
 तेनैव हन्यात्^२ द्विगुणं च तारम्^३ ।
 तारं चतुःषष्टिरधिं करोति
 हेमापि तद्वत् फणिहेमयोगात्^४ ॥ ६७ ॥
 मृतरसपलमेकं^५ पञ्चनागं च दद्यात्
 कनकपलविमिश्रं^६ धातसूतावशेषम्^७ ।
 पुनरपि शतवारानेवमेव^८ क्रमेण
 भवति च^९ रसराजः कोटिवेधौ क्रमेण ॥ ६८ ॥
 मृतसूतपलैकं तु^{१०} हे पले^{११} दरदस्य च ।
 चतुःपलं गन्धकस्य कङ्कुष्ठस्य^{१२} पलत्रयम् ।
 शिलायाः पञ्चकं चैव गोपित्तेन तु मर्हयेत् ॥ ६९ ॥

- (1) D has an absurd charana—आयो चतुर्थे सूतेन अतं हेति समेन तं वङ्गं.
- (2) B reads वंग. (3) तेनैव गावच्छि गुङ्गं च तारं, an incorrect variant in D. (4) K has शंखेदुक्तं दमतीनं मनोहरं हेम गोपात्, which is absurd.
- (5) D wants पल ; hence it reads मृतरसमेकं, which mars the metre as well as the sense. (6) B reads कनकपलं विमिश्रं, which destroys the metre as well as the grammar and sense. (7) D reads धातं म्नावशेषं, which mars the metre. (8) शतवारान्निष्कमेकं, a variant in D. शतवारं निष्कमेव, a variant in K. (9) D has only भवति, which makes the charana an incomplete one. K reads स भवति. (10) D has मृतसूतं पलैकं तु. (11) D reads द्विपल. K reads पलैकं. (12) B reads कुङ्कुमस्य.

पलैकनागपचाणि^१ तेन कल्केन^२ लीपयेत् ।
 मारयेत् पुटयोगेन नागोऽयं स्त्रियते^३ क्षणात् ॥ ७० ॥
 वटिकां कारयेत्पक्षात् षष्टिं चीणि शतानि च ।
 एकैकां वटिकां पञ्चाङ्गोपित्तेन तु मर्द्दयेत् ॥ ७१ ॥
 अनेन क्रमयोगेण शतं दद्यात् पुटानि च^४ ।
 नागोऽयं जायते देवि सिन्दूराक्षणसन्निभः^५ ॥ ७२ ॥
 शतांशिन च तेनैव^६ तारे वेधं^७ प्रदापयेत् ।
 तत्तारं जायते देवि देवाभरणमुत्तमम्^८ ॥ ७३ ॥
 स्रतनागपलैकं तु^९ हेमपत्रं तु तत्समम् ।
 मारयेत् पुटयोगेन स्त्रियते हेम^{१०} तत्क्षणात् ॥ ७४ ॥
 तद्दक्षनागैकयुतं^{११} हेमपत्रं तु तत्समम् ।
 मारयेत् पुटयोगेन स्त्रियते हेम तत्क्षणात् ॥ ७५ ॥
 अनेन क्रमयोगेण चीणि वाराणि^{१२} कारयेत् ।
 सहस्रांशिन तेनैव तारे वेधं^{१३} प्रदापयेत् ॥ ७६ ॥

- (1) This hemistich and the next one are put in B after the 71st śloka. पलैकं नागपचाणि, a variant in K. (2) D has तिलकल्केन. (3) D reads स्रियते, which is grammatically incorrect. (4) शतं दद्यात् पुटं मिये, a variant in B. (5) B reads सप्रभः. K reads संप्रभः. (6) D reads तेलेन. (7) D reads तारवेधं. (8) B reads देवाभरण-भूषणं. This hemistich is not found in D. (9) स्रतनागं पलैकम्, a variant in D. (10) D reads देवि, which is not accurate. K reads चीयते, which is incorrect. (11) तद्दक्षभागैकयुतं, a variant in B. D and K read युक्तं. (12) This is grammatically incorrect. (13) D reads तारवेध.

सुखसाध्यप्रयोगिन^१ तत्तारं कनकं भवेत् ।
 कल्कवेधमती वस्ये^२ सुखसाध्यं सुरेखरि ॥ ७७ ॥
 पलाशनिम्बविस्वाक्ष-कार्पासकटुतुम्बिनी ।
 कङ्गुणीकटुतैलं च^३ एकैकं रसमारकम्^४ ॥ ७८ ॥
 समे ह्येन्न समं सूतं^५ तारं ताम्रमथापि वा^६ ।
 महारसाष्टमध्ये तु चत्वारोपरसास्रथा^७ ॥ ७९ ॥
 फलाम्बुकाञ्जिकैर्मध्य^८-निरङ्गारे तु^९ खलयेत् ।
 तप्तायसेऽथवा लोह^{१०}-मुष्टिना मृदुवङ्गिना ॥ ८० ॥
 प्रागुक्त^{११}बालुकायम्बे तैलं दस्वा विषक्षणः ।
 मर्हयेत् पचमेकं तु^{१२} दिवारात्रमतन्द्रितः ॥ ८१ ॥
 तत्कल्कं जायते श्रेष्ठं धर्मकामार्यमोक्षदम् ।
 वेधयेदष्टस्त्रीहानि देवानामपि दुर्लभम् ॥ ८२ ॥
 नाशयेत् सकलान् रोगान् पलैकेन न संशयः ।
 त्रिकटुद्विफलायुक्तं मध्वाज्येन तु भक्षयेत् ॥ ८३ ॥

- (1) This charana is wanting in B. This hemistich is not found in D. (2) B reads ततो वस्ये. D reads कल्के वेधमती. K reads कल्क-वद्धमती लस्ये, which is incorrect. (3) कङ्गुणी कटु तैल, a variant in D. (4) B reads रसमारकं. (5) B has समे सूत, which is incorrect. (6) तार तार्चं तथापि वा, a variant in D. (7) चत्वार उपरसास्रथा is the correct grammatical form. (8) B reads फलाम्बुं काञ्जिकैर्मध्या. D reads मृदा, which seems to be incorrect. (9) B has निरङ्गारे तु. D has निरखं ये तु, which is unintelligible. (10) तथादायसेऽथवा लोह, a variant in D. (11) D reads प्रयुक्त. (12) B reads च.

द्वेद्या तु बहं गुह्यैकं^१ तारिण द्वे^२ सुरेश्वरि ।
 ताम्बेण गुह्याभितयं^३ वर्धात् स्यादजरामरः ॥ ८४ ॥
 श्वेन्ते चन्द्रघटनाः सर्वाभरणभूषिताः ।
 त्रिकलाबीजमध्यान्धं नस्यं कृत्वा निशासु च^४ ॥ ८५ ॥
 रधं तु^५ भक्षयेत् प्रातरजोर्णं नैव जायते ।
 गन्धकं पानमालिपं^६ कङ्कुष्ठं भक्षयेद्बुधः ॥ ८६ ॥
 पलेन^७ भक्षयेत् सूतं सुरासुरनमस्कृतम्^८ ।
 तप्तहेमनिभाकारो यालार्कसदृशप्रभः ॥ ८७ ॥
 वेधयेत् सर्व्वलौहानि हेदे दाहे^९ न संग्रयः ।
 वशा तु संकलाबन्धै^{१०}र्वटिका^{११} खेचरी भवेत् ॥ ८८ ॥
 आकजङ्गा थ वृहती शरपुङ्खाजम्बुकि^{१२} ।
 शिवा^{१३} शकलता^{१४} कान्था सप्तैतास्तु^{१५} महालताः ॥ ८९ ॥

- (1) द्वेद्यस्तु पलगुह्यैकं, a variant in D. K reads फलगुह्यैकं. (2)
 D reads तारिणार्धं. K reads तारिणार्धं. (3) D has गुह्याभितये. (4)
 निशासुपुनः is the incorrect reading in D. (5) K reads एतं तु, which
 is incorrect. (6) गन्धकेनाथ मालिपं, a variant in D. (7) K
 reads चलेन. (8) K has an incomplete charana—सुसनमस्कृत्य. (9)
 D reads हेदेदाहे. This hemistich is not found in K. (10) B reads
 वलस्तु, which is incorrect. वशा कश्चिन्नाविधेः, a variant in D. वशास्तु
 संकलावुधैः, a variant in K. (11) B reads वुटिका. (12) वुसित-
 पुंखाचभगिनि, a variant in B. शरपुङ्खाजम्बुकि, a variant in D. सुसु-
 पुंखाचभगिनि, a variant in K. (13) B has शिवा. D has शिवं. K
 has शिव, which seems to be incorrect. (14) B reads शकलता. D reads
 शकलतां, which is incorrect. (15) सप्तैतं तु महालताः, a variant in B.
 सप्तैतं तु महालता, a variant in D. सप्तैतास्तु महालताः, a variant in K.

शुद्धाद्गुह्यं समाख्यातं वातारिखेहसंयुतम् ।
 समे हिचि समं सूतं¹ तारे तान्नेऽथवा प्रिये ॥ ८० ॥
 महारसाष्टमध्वैकं दद्यात्तूपरसांस्तथा² ।
 मर्हयेत् खल्लपाषाणे³ यावन्निश्चेतनं भवेत् ॥ ८१ ॥
 खेदयेदारणालेन⁴ मर्हयेत् पूर्व्यैकस्त्ववत् ।
 तच्च लोहस्य देहस्य तत्तत्कर्मसु⁵ योजयेत् ॥ ८२ ॥
 हेमाश्रकस्य चैकैकं सूतकस्य इयं तथा⁶ ।
 ताराश्रकस्य चैकैकं सूतकस्य इयं तथा⁷ ॥ ८३ ॥
 पिष्टिकां कारयेत्सेन निगलेन च बन्धयेत् ।
 पुटेषु पिष्टिकाबन्धो⁸ गीलेन निगलेन च⁹ ॥ ८४ ॥
 पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि चूर्णबन्धं सुरेखरि¹⁰ ॥ ८५ ॥
 पिष्टिकां¹¹ टक्कं दत्त्वा द्विपदीरस¹²मर्हितम् ।
 नष्टपिष्टं च शुष्कं तत्¹³ धामयित्वा पुटे¹⁴ पचेत् ॥ ८६ ॥

- (1) B reads समे सूते. (2) दद्यात्तूपरसांस्तथा, a variant in B.
 (3) D reads खल्लु पाषाणे. (4) D and K read खेदयेदारणालेन. (5)
 B reads तच्च कर्मसु. D reads ततः कर्मसु. (6) D reads सूतकसाद्रसे तथा,
 which seems to be incorrect. (7) This hemistich is not found
 in D. K reads सूतकं द्वितयं तथा. (8) All the texts have पिष्टिका-
 बन्धो, which seems to be incorrect. (9) B reads वा. After this
 we find the following in B only—इति पिष्टिकाबन्धः । (10) D has
 चूर्णबन्धं सुरेखरी, which is incorrect. (11) B reads पीठिका. (12)
 B has द्विपदीरस. (13) नष्टं पिष्टं च शुष्कं तत्, a variant in B. नष्टं
 पिष्टं च शुष्कं च, a variant in D. (14) B reads रथयित्वा पुटे. D and
 K read पुटे.

वेष्टयेद्देवदेवेभि गोलेन निगलेन च¹ ।
 तुषकपर्षाग्निनः भूमौ सुदुस्वेदं तु कारयेत् ॥ ८७ ॥
 अहोरात्रं शिरात्रं वा चूर्णं भवति शोभनम् ।
 बहसंकलिकाभावात्² भवेद्देधा तु वेधकम्³ ॥ ८८ ॥
 पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि पटवत्सं⁴ सुदुर्लभम् ॥ ८९ ॥
 कासीसं⁵ टङ्गणं क्षारं सैन्धवं गन्धमभ्रकम्⁶ ।
 सूतकं⁷ मातुलुङ्गेन मर्दितं पुटवेधकम्⁸ ॥ ९० ॥
 वङ्गताराभ्ररसक⁹-सुकुक्षीरकृतगोलकम्¹⁰ ।
 वेष्टयेद्भूर्जपत्रेण वस्त्रसूत्रेण¹¹ वेष्टयेत् ॥ ९०१ ॥
 जर्वाधी¹² गोमयं दत्त्वा भूमध्ये स्वेदयेत्ततः ।
 मर्दनं स्वेदनं कुर्यात्त्रिवारानेवमेव च¹³ ॥ ९०२ ॥
 लेपयेद्देवधर्माच्च¹⁴ मर्दयेद्गुडकाञ्चिकैः ।
 धत्तूररसलिप्तायां मूषायां¹⁵ संनिवेशयेत् ॥ ९०३ ॥

- (1) B reads वा. (2) B reads योगात्. (3) After this we find in K only the following incomplete śloka :—गन्धताराभ्रसंयुक्तं सुक्षी-
 चीरिण तालकं । वेष्टयेत् भूर्जपत्रेण..., which is found afterwards in B and D.
 (4) K reads पटवत्सं. (5) D and K read कौश्रीसं. (6) D reads
 गन्धमभ्रकम्, which seems to be incorrect. (7) D wants सूतकं.
 (8) तस्य हे पुनर्वेधकम्, an absurd variant in D. K reads पटवत्सं. (9)
 D and K read वनताराभ्रसंयुक्तं. (10) D and K read सुक्षीचीरिण ताल-
 कम्. (11) D reads वस्त्रं सूत्रेण. (12) D reads कर्षं, which
 renders the charaṇa incomplete. (13) त्रीणि वाराणि सुन्दरि, a variant
 in D. त्रिणि वाराण्येव च, an incorrect variant in K. (14) D reads
 द्रव्यधर्माच्च. K wants this. (15) B wants this.

बद्धा मूषामुखं^१ देवि सन्धिलेपं तु कारयेत् ।
 लोणमध्ये क्षिपेन्मूषां बृहन्मूषां च^२ राक्षतः ॥ १०४ ॥
 मुखं तस्याश्च मूषाया बद्धा लोणमृदा ततः ।
 तुषकर्षाग्निना भूमौ मृदुस्त्रेदं तु^३ कारयेत् ॥ १०५ ॥
 अहोरात्रं त्रिरात्रं वा चित्रधर्मा भवन्ति ते^४ ।
 अनेनैव प्रकारेण सप्तवारं^५ तु कारयेत् ॥ १०६ ॥
 अन्तर्वह्निश्च बद्धास्ते^६ धर्मशुद्धा भवन्ति ते ॥ १०७ ॥
 गन्धकेन हतं सूतं काञ्चीकासीससैन्धवम्^७ ।
 स्रुष्ट्यर्कं टङ्कणं गुञ्जा रविक्षीरेण मर्हिताः^८ ।
 पुराणका भवन्त्याशु^९ धर्मकामार्थमोक्षदाः ॥ १०८ ॥
 पञ्चभागं तु शुल्बस्य द्विभागं कुञ्जरस्य च ।
 कारयेद्द्विधधर्माश्च^{१०} लेपयेत् पूर्वयोगतः ॥ १०९ ॥
 रसेन्द्रो रञ्जति^{११} श्लेवं कर्त्तव्यं सारणादिकम् ।
 तन्ममाचक्ष्व देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ११० ॥

- (1) D reads मूषागतं, which is incorrect. (2) K reads बृहन्मूषा
 च, which is incorrect. (3) D reads च. (4) B reads तु.
 D reads क्षिपेधर्मा भवन्ति ते. K reads चित्रधर्मा भवन्ति हि. (5) D has
 वारं वारं. (6) B reads विहास्ते. D reads वधाने, which is incorrect.
 (7) D and K have काञ्चीकासीससैन्धवम्. (8) D and K read मर्हिताः,
 which seems to be improper here. (9) पुराणार्कभयोत्साह, a variant
 in D. पुराणका भयोत्साह, a variant in K. Both seem to be incorrect.
 (10) कारयेद्विधधर्माश्च, a variant in D and K. (11) B reads रञ्जते.
 K reads रजिते, which is incorrect.

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे^१

रसार्णवे रससंहितायां

रसरत्नो नाम^२

षोडशः पटलः ॥ १६ ॥

(1) B wants this portion. (2) B and D read रत्नो नाम.
In the beginning of this Patala, the Goddess asks the शब्द of रस to be explained and not रत्न ; the latter being the final subject.

सप्तदशः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।

द्रावणं रक्षनं चैव पारदस्य श्रुतं मया ।

सारणं क्रामणं चैव क्रमादाख्यातुमर्हसि' ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

मूषां तु गोक्षनीं कृत्वा धत्तूरकुसुमाकृतिम्^१ ।

तदर्धं^२ पूरयेत्तैलं रक्षितं च रसं क्षिपेत् ॥ २ ॥

तुषकर्षाग्निना वाञ्छे मूषायास्तु^३ प्रदापयेत् ।

विंशतिं^४ नागसंयुक्तं समावर्त्तं च खोटकम् ।

दीर्घसंदंशनेनैव^५ प्रक्षिपेत् सारितं भवेत् ॥ ३ ॥

द्विगुणेन ततो^६ हेम्ना जायते प्रतिसारितम् ।

ततस्त्रिगुणहेम्ना तु^७ जायते चानुसारितम्^८ ॥ ४ ॥

(1) D has an incorrect variant क्रमवत्सुतमर्हसि. (2) D and K have धत्तूरकुसुमाकृतिः, which is grammatically incorrect. (3) All the texts read तस्मार्धं, which is grammatically incorrect. D has an incorrect variant—तस्मार्धं तैले पचयेत्. (4) B reads मूषायां तु. D and K read मूषायास्तु, which is incorrect. (5) D reads विंशतिं. (6) B has दीर्घं संदंशनं नैव. D and K have दीर्घसंदंशनं नैव. (7) D reads इतो, which is not correct. (8) B reads ततस्त्रिगुणं हेम्ना तु. This hemistich and the next two are not found in D. K reads ततस्त्रीगुणं हेम्ना तु, which is incorrect. (9) B has चानुसारणा. K has नातुसारितः, which is incorrect.

जारयेद्विद्युयोगेन¹ प्राग्वच्चाय पुनः पुनः ।
 अनेन विधिना देवि भवेद्देधा तु² वेधकः ॥ ५ ॥
 भूलताशोणितशिला³-विषटङ्कणपारदम् ।
 ताप्यं स्त्रीस्तन्यसंपिष्टं क्रामणं क्षेपलेपयोः⁴ ॥ ६ ॥
 इन्द्रगोपो⁵ विषं कान्तं दरदं⁶ रुधिरं तथा ।
 रसकं तिलतैलं च क्रामणं क्षेपलेपयोः ॥ ७ ॥
 भूलता माक्षिक⁷शिला-टङ्कणं रुधिरं विषम् ।
 काकविष्टा स्तनक्षीरं⁸ महिषीकर्णयोर्मलः⁹ ।
 रामठं च महेशानि क्रामणं क्षेपलेपयोः¹⁰ ॥ ८ ॥
 भूलता लाङ्गली शृङ्गी काकविष्टा च शैलजम् ।
 विष्णुकान्ता मधुच्छिष्टं¹¹ रुधिरं द्विपदीरजः ॥ ९ ॥
 सुरसा ब्रह्मसोमा च गृध्रकर्णी च लक्षणा¹² ।
 कर्णगं महिषस्यापि¹³ क्रामणं क्षेपलेपयोः ॥ १० ॥

(1) ज्वारयेद्विद्युयोगेन, a variant in K, which seems to be incorrect.

(2) B reads च. (3) D reads शोणितं शिला. K reads शोणितः शिला.

(4) D and K have क्षेपलेपयेत्, which is incorrect. (5) D reads

इन्द्रगोप, which is incorrect. (6) K reads सुदरं. (7) D reads

माक्षिक. (8) D reads स्तनक्षीरं, which mars the metre. (9)

महिषीकर्णं मलं, a variant in D. (10) K reads erroneously क्षेप-

लेपयेत्. (11) भूलताशोणितं च, an incorrect variant in B. (12)

गृध्रकर्णी शिलक्षणा, a variant in D. शृङ्गले च लक्षणा, a variant in K. (13)

कर्णलीमाक्षिस्यापि, a variant in B. कर्णागरागद्विस्यापि, a variant in D.

कर्णलेपद्विस्यापि, a variant in K. The sense of all of them is not clear.

गण्डोल^१ विषभेकास्य-महिषाक्षिमलं तथा^२ ।
 रुधिरं समायुक्तं रससंक्रामणं परम् ॥ ११ ॥
 विषं सुरेन्द्रगोपश्च^३ रोचना गुग्गुलुस्तथा ।
 स्त्रीस्तन्यं^४ चैव तैर्युक्तो लोहे तु क्रमते^५ रसः ॥ १२ ॥
 श्रीखण्ड^६ निम्बनिर्यास-स्त्रीस्तन्यविषटङ्गणैः ।
 गोष्ठतेन समायुक्तो लोहे तु क्रमते रसः ॥ १३ ॥
 अरिवर्गहृती^७ वङ्ग-नागौ ही क्रामणं^८ परम् ॥ १४ ॥
 माद्ववाहः^९ कुलीरश्च शङ्खाभ्यन्तरजो मलः ।
 तथा कपित्यनिर्यासो^{१०} रससंक्रामणं परम् ॥ १५ ॥
 क्रामणं रसराजस्य वेधकाले प्रदापयेत् ।
 क्रामणं यो न जानाति अमस्तस्य निरर्थकः ॥ १६ ॥
 अतः परं प्रवक्ष्यामि हेमतारदलानि तु ॥ १७ ॥
 नागं सूतं समं घृष्टं गन्धहादशसंयुतम्^{११} ।
 धत्तूरकरसे घृष्टा गुटिका^{१२} चणकाकृतिः ॥ १८ ॥

- (1) D reads गण्डम्ले, which is incorrect. (2) महिषाक्षीमलं तथा, a variant in B. महिषाक्षीमलं तथा, a variant in K. (3) B and K read विषमतेन्द्रगोपाश्च. (4) K reads स्त्रीस्तन्ये, which is inaccurate. (5) D reads क्रमन्ती. K reads क्रमती. (6) B has श्रीखण्ड. D and K have श्रीखंड. (7) D reads अरिवर्गहृती, which seems to be incorrect. (8) D has क्रामणं, which is incorrect. (9) D reads श्रीमाषिवाहः, which is incorrect. (10) B reads निर्यासि, which is incorrect. (11) गन्धके हादशसंयुतम्, a variant in D. (12) B has घृष्टगुटिका. K has धत्तूरकरसेः.

तारस्य भागावत्वारः^१ शुक्लभागास्त्रयस्तथा^२ ।
 सम्यगावर्त्थं देवेशि गुटिकैकां^३ तु निश्चिपेत् ॥ १८ ॥
 धनेन क्रमयोगेण तारे ताम्बं^४ तु वाहयेत् ।
 यावत्तु जायते रत्नं तारं चैव न संशयः ॥ २० ॥
 अस्य भागद्वयं ग्राह्यं तारस्य भागपञ्चकम्^५ ।
 हेमभागेकसंयुक्तं द्रुतं^६ हेमाष्टकं भवेत् ॥ २१ ॥
 गन्धकेन द्रुतं शुक्लं दरदेन समन्वितम् ।
 धार्द्रकं मूलकं शण्ठी लसुनं शिङ्गु माक्षिकम् ॥ २२ ॥
 मर्द्दयेन्मातुलुङ्गेन^७ नागपत्राणि लेपयेत् ।
 पुटेन म्रियते नागः सिन्दूराक्षयसन्निभः^८ ॥ २३ ॥
 तत्तारे त्रिगुणे व्यूढं^९ निर्वीजं कनकं भवेत् ॥ २४ ॥
 गन्धपाषाणदरद-तीक्ष्णखर्परसूतकैः^{१०} ।
 भागद्वयैः समध्वाज्यैः^{११} पञ्चमशिन लेपयेत् ॥ २५ ॥
 पुटनाच्छुष्कपुटनात्^{१२} द्विधा तारस्य कृष्णता^{१३} ॥ २६ ॥

- (1) D reads सत्वारि, which is incorrect. (2) D reads शुक्ल-
 भागास्त्रयं तथा, which is incorrect. (3) D and K read गुटिकैका.
 (4) D and K read तारे ताम्बं. (5) B has तारभागस्य पञ्चकं. (6)
 D reads द्रुतं, which is incorrect. (7) K reads मत्स्यजिनेन. (8)
 B and D read सप्रभः. (9) B reads व्यूढः. D reads व्यूढे. K reads
 तत्सूते. (10) D reads सूतकाः, which is grammatically incorrect.
 K reads पाषाण in place of खर्पर. (11) B reads erroneously सप्तध्वाज्यैः.
 B reads भागद्वयैः. (12) पुटेन तच्छुष्कपुटनात्, a variant in D. पुटयेत्
 शुष्कपुटनात्, a variant in K. (13) द्विधा नयस्यकृष्णता, an incorrect
 variant in D.

पीतगन्धकपासाश-निर्घासेन प्रलेपितम् ।
 पुटत्रयप्रदानेन^१ रजतं काञ्चनं भवेत् ॥ २७ ॥
 पीतकृष्णाह्वगन्धं^२ यथासाधं सुचूर्णितम् ।
 गोसर्पिर्भाषितं तारि^३ वापेन श्वेतनाशमम्^४ ॥ २८ ॥
 रक्तपीतासितगन्धं^५ ह्यागचीरेण भूयसा ।
 सप्ताहं स्नापयेत्तारि^६ निषेकाद्भक्तिवर्धनम्^७ ॥ २९ ॥
 यदा वाप^८निषेकाभ्यां मार्जारवयनप्रभम् ।
 तत्तारं दक्षसंप्रोक्तं^९ मेलनं परमं मतम् ॥ ३० ॥
 शुक्लस्य^{१०} कांस्यकृष्णं तु रसकेन तु रक्षयेत् ।
 ही भागी तस्य शुक्लस्य तारस्यैकं च मेलयेत् ॥ ३१ ॥
 तदा तस्य रसेन्द्रस्य मेलनं परमं मतम् ।
 वेधयेत् शुद्धसूतेन^{११} शतांशेन सुरेश्वरि ॥ ३२ ॥
 हेममाञ्जिकलवणं^{१२} पेषयेन्नाधुसर्पिणा ।

- (1) पुटत्रयं प्रदानेन, a variant in B, which seems to be incorrect.
 (2) D reads रजतं instead of रजतः. This charana and the next five are not found in K. (3) गोसर्पिर्भाषितातारं, a variant in B. (4) D has वापने श्वेतनाशनी, which has no clear sense. (5) B reads सितगन्धं, which is evidently an error of the scribe. (6) B reads erroneously स्नापयेत्तारे. (7) निषेकाद्भक्ते वन्दनं, a variant in D, which is partly incorrect. (8) D reads incompletely यथा-सं. K reads यथा वाप्य, which is not correct. (9) D and K read तदा तस्य रसेन्द्रस्य, which seems to be improper. (10) B reads शुक्लं तु. D reads शुक्लेन तु, which is incorrect. (11) B reads शुद्धसूतेन. (12) B reads हेम-माञ्जिकली च.

कुङ्कुमाभं भवेद्यावत् तेन नागपुटे¹ पचेत् ॥ ३३ ॥
 समं शुक्लं² ततो देयं तच्छुक्लं तारपचके³ ।
 चिवारं शोधयेद्दत्त्वा शुद्धं हेमदलं भवेत् ॥ ३४ ॥
 वङ्गं नागं तथा⁴ तीक्ष्णं शुक्लं तारं च पचकम्⁵ ।
 त्रिवारं शोधयेद्दत्त्वा शुद्धं हेमदलं भवेत्⁶ ॥ ३५ ॥
 तासकं गन्धपाषाणं⁷ मासिकं खर्परं⁸ विषम् ।
 मातुलुङ्गयुतं⁹ लिङ्गा वङ्गलोहं पुटे पचेत्¹⁰ ॥ ३६ ॥
 दरदं गन्धपाषाणं मासिकं सैन्धवं विषम् ।
 मातुलुङ्गयुतं लिङ्गा तीक्ष्णलोहं¹¹ पुटे पचेत्¹² ॥ ३७ ॥
 कुनटी गन्धपाषाणं मासिकं सैन्धवं विषम् ।
 मातुलुङ्गयुतं लिङ्गा नागलोहं पुटे पचेत्¹³ ॥ ३८ ॥
 सत्त्वं हेमदले वाह्यं¹⁴ हेम वहेन¹⁵ वेधयेत् ॥ ३९ ॥

-
- (1) D has तेषां नागपुटं K has तेन नागपुटं. (2) B reads सम-
 प्लं. (3) B and K read तारपचके, which seems to be incorrect.
 (4) K wants तथा. (5) This hemistich and the next one are not
 found in D. (6) This hemistich is not found in K. (7)
 D reads हेमपाषाणं. (8) B reads खर्परो. (9) K reads मातुलिङ्ग-
 युतं. (10) D reads पुटं भवेत्, which seems to be incorrect. (11)
 K reads वङ्गलोहं. (12) After this śloka we find a śloka in B,
 which is a repetition of the 36th, having नागलोहं in place of वङ्गलोहं.
 (13) This śloka is not found in D. In K we see only the word कुनटी.
 (14) B reads वाह्यः. D reads सत्त्वं हेमदले, which seems to be incorrect.
 (15) B reads हेम चानेन.

तुल्यांशौ हेमकरिषी^१ तीक्ष्णं द्विगुणमेव च^२ ।
 व्यूहं रक्तगणैः सिक्तं^३ तत्तारं कनकं भवेत् ॥ ४० ॥
 शुक्लं ताप्यहृतं^४ कृत्वा वरनागं^५ तु रञ्जयेत् ।
 तं नागं वाहयेत्तारे यावच्चेमदलं^६ भवेत् ॥ ४१ ॥
 विषं सूतसमं गन्धं^७ त्रिगुणाञ्जनसंयुतम्^८ ।
 अन्नेन त्रिदिनं^९ पिष्ट्वा ताराकर्णं मेलयेत् समौ^{१०} ॥ ४२ ॥
 पक्वं पञ्चमृदा चैव^{११} पुटेत्तारावशेषितम् ।
 एवं वारत्रयेणैव रञ्जयेत्तारमुत्तमम् ॥ ४३ ॥
 भुजङ्गस्य^{१२} च शुक्लस्य पृथगंशं^{१३} चतुष्टयम् ।
 पृथग्द्वादशतैलस्य^{१४} रीतिकातारयोर्द्वयोः^{१५} ॥ ४४ ॥

- (१) B reads तुल्यंशौ, which is incorrect. K reads erroneously हेम-
 कणी. (२) D has तीक्ष्णं द्विगुणं भवेत्. (३) B reads रक्तगणैः. D
 reads शिखि, which is incorrect. (४) B has शुक्लताप्य हृतं. (५) D
 reads तारेणोर्णं, which is unintelligible. (६) D has यावच्चासिदलं,
 which is incorrect. (७) विषं सूतं समं गंधं, a variant in B and K.
 विषसूतसमं गन्धं, a variant in D. (८) B has त्रिगुण अंजनसंयुत. D reads
 erroneously त्रिगुणं धेन संयुतम्. (९) D reads त्रिगुण, which is evidently
 an error. (१०) ताराकर्णं मेलयेत् समम्, a variant in B. नाकं मित्रय तत्-
 समम्, an incorrect variant in D. (११) D has पूर्ववद्मृता चैव, which
 is partly correct. K has पक्वं पञ्चमृता चैव, which is incorrect. (१२)
 B reads भुजङ्गस्य. (१३) D and K read पृथगस्य. (१४) पृथग्द्वादशतैलास्य, an
 incorrect reading in B. अप्यद्द्वादशतैलस्य, a variant in D. पृथग्द्वादशलाहस्य,
 a variant in K. (१५) रीतिकातारयोर्द्वयोः, a reading in B. रीतितारकयो
 र्द्वयोः, a variant in D. K has an incomplete charaau—रीतिकातायांर्द्वयोः.

कमकस्य तु भागैकं हेमतारावशेषितम्^१ ।
 मार्याराक्षिप्रभं देवि वरं हेमदलं भवेत् ॥ ४५ ॥
 ताराष्टकं ताम्रचतुष्कभागं^२
 नागद्वयं काञ्चनमेकभागम् ।
 सञ्जं ततो रत्नगणितं सितं
 तारावशेषं कमकं करोति ॥ ४६ ॥
 राजावर्त्तं चतुर्थं च^३ दरदञ्च प्रवालकम् ।
 हेममाक्षिकसंयुक्तं समभागानि कारयेत् ॥ ४७ ॥
 रसकस्य^४ तयो भागा मेघीक्षीरेष^५ मर्दयेत् ।
 वटिकां कारयेत् पश्चात् ह्यायायां शोषयेत्ततः ॥ ४८ ॥
 पञ्चद्रावकसंयुक्तां त्रिस्रापट्टेन पिषदेत् ।
 अनेन सिद्धकल्केन तारारिष्टं तु योजयेत्^६ ॥ ४९ ॥
 प्रथमे^७ समकल्केन द्वितीये तु तदर्धकम् ।
 तृतीये पादभागिन तारारिष्टं तु जायते ॥ ५० ॥
 पत्रे दाहे कषे च्छेदे^८ हेम तश्चाद्यं भवेत् ॥ ५१ ॥
 सूतकं दरदं ताप्यं गन्धकं कुमटी तथा ।
 यद्हीत्वा क्रमवृत्त्या तु शुक्लपत्राणि लेपयेत् ॥ ५२ ॥

-
- (1) D reads हेमतारावशेषितम्, which is not correct. (2) K reads
 नागचतुष्कभागे. (3) D reads राजावर्त्तं चतुर्थं च. (4) K reads
 कारकस्य, which is incorrect. (5) मजाक्षीरेष in D, which is incorrect.
 (6) B reads तु जायते. (7) B, D and K read प्रथमं; but this is
 not accurate. (8) D reads चेदे, which seems to be incorrect.

चाङ्गेरीस्वरसे^१ पिष्टा दापयेत्^२ पुटपञ्चकम् ।
 तच्चूर्णं वाहयेत्तारे हेमाङ्गटिरिदं^३ भवेत् ॥ ५२ ॥
 कानके^४ योजयेद्देवि क्वाणवर्षं भवेत्ततः^५ ॥ ५४ ॥
 गोमूत्रेण^६ निशां पिष्टा शुक्लमावर्ष्य^७ सेचयेत् ।
 यतथा शोधनेनैव भवेत् काञ्चनतारकम् ॥ ५५ ॥
 अथ कांस्थोद्धृतं^८ ताम्रमारोटमथवा प्रिये ।
 पद्मणेन तु नागेन^९ शोधयित्वा ततो बुधः^{१०} ॥ ५६ ॥
 यतार्धं सिन्धुवारस्य रसमध्ये तु ढालयेत् ।^{११}
 कुष्माण्डस्य रसे^{१२} पश्चात् सप्तवारं तु दापयेत् ॥ ५७ ॥
 तथा तन्ने निशायुक्ते तप्ततप्तं च^{१३} दापयेत् ।
 शुकतुण्डकिंशुकामं छेदे रत्नं मृदुं तथा^{१४} ॥ ५८ ॥

- (1) D reads ऋसे, which is an error of the scribe. (2) K reads चपयेत्, which has no sense. (3) D reads हिनकटिरयं, which is incorrect. K reads हेमङ्गटिरिदं. (4) B reads कानकेन, which destroys the metre. This hemistich is not found in D. (5) K reads भवेत्तु वा. (6) D reads गोमूत्रे, which mars the metre. (7) D reads शुक्लमावर्ष्यं, which is incorrect. (8) D reads कांस्थोद्धृतं. K reads कांस्थोद्धृतं. Both the readings are incorrect. (9) पद्मणेन तु नागेन, a variant in D. (10) B reads ततो नधः, which is incorrect. (11) After this 18 ślokas (57—74) are wanting in B. (12) D reads कुष्माण्डकरसे. K reads कुष्माण्डस्य रसे, the latter being incorrect. (13) D has पुनस्तप्तैव. K has तप्ततप्तैव, which is grammatically incorrect. (14) छेदेरत्नट्टिसाया, an incorrect variant in D. K reads मृदुस्तथा.

ताप्येन वाप्यं क्लृप्तं तत्^१ शुक्लं कालिकया गतम्^२ ॥ ५८ ॥
 दरदं किंशुकरसं रक्तचिपकमेव च ।
 हरिद्रे^३ हे वरारोहे ह्यागमूलेण पिषयेत् ॥ ६० ॥
 दद्यान्निषेचनं^४ शुक्ले सप्तवारं न संशयः ।
 शुक्लं सिन्दूरवर्णं च वरं^५ हेमदलं भवेत् ॥ ६१ ॥
 द्विगुणौ तीक्ष्णभुजगौ घोषकृष्णं^६ तु वाहयेत् ।
 अथवा यन्मकारस्य^७ चैकद्वित्रिपलकृत्मात्^८ ॥ ६२ ॥
 त्रिपञ्चकं च^९ नागस्य शुक्लस्य च^{१०} पलं तथा ।
 धातं यदवशिष्टं^{११} तत् तपनीयनिभं भवेत् ॥ ६३ ॥
 लाङ्गली चित्रकं शिशुनिर्गुण्ठी कारवीरकम् ।
 सुशुक्रं चीरचिञ्चान्न-वप्यकान्दसमन्विताम् ।
 महिषीचीरसंयुक्तां सुरां देवि प्रकल्पयेत्^{१२} ॥ ६४ ॥
 सुशुक्रं चीरसवयैः शुक्लपत्राणि लेपयेत् ।
 सुरायां प्रथमोक्तायां दिनमेकान्तु पाचयेत् ॥ ६५ ॥

(१) ताप्येन वतकृतं तत्, a variant in K, which is incorrect. (2)
 K reads रतं. (3) K reads हरिद्रे. (4) D reads दद्यान्निषेचनं.
 (5) D reads वरं. (6) K reads घोषकृष्णं. (7) K reads पच-
 कारस्य, which has no clear sense. (8) D reads कृत्मात्, which
 is not correct. (9) D has त्रिपञ्चकस्य. (10) D reads शुक्लेन च,
 which is incorrect. (11) D reads यदवशिष्टं. K reads पच-
 वशिष्टं, which seems to be incorrect. (12) This śloka is not
 found in D.

प्राग्वक्षितान्निवर्णानि^१ सुरायां सेचयेन्मुहुः^२ ।
 आवर्त्तितानि बहुधा^३ कुर्यात् कुण्डवरगटकेः^४ ॥ ६६ ॥
 सर्जिका^५ सिन्धुदत्तैश्च वपेत् कर्मसु^६ योजयेत् ॥ ६७ ॥
 रसकस्य पल्लैकं तु^७ हेममाञ्जिकसंयुतम् ।
 सैन्धवस्य पल्लार्धं तु मातुलुङ्गान्ध^८ संयुतम् ॥ ६८ ॥
 पाचनं कारयेत् पश्चात्^९ घ्रातं^{१०} कुङ्कुमसन्निभम् ।
 इन्द्रगोपसमं^{११} कल्कं पुटयोगेन जारयेत्^{१२} ॥ ६९ ॥
 तत् कल्कं मधुसंयुक्तं शर्कराटङ्कणान्वितम्^{१३} ।
 एकीकृत्याथ समर्द्धं^{१४} गव्यक्षीरेण^{१५} पाचयेत् ॥ ७० ॥
 प्रागेव शोधितं शुक्लं रसकस्येन^{१६} रक्षयेत् ।
 रक्षयेत् त्रीणि वाराणि जायते हेम शोभनम् ॥ ७१ ॥
 भावयेन्मुनिपुष्याणि करवीरं मनःशिलां^{१७} ।

- प्रन्विष्टानि वर्णानि, a variant in D. (2) D reads सेचनं
 मुहुः, which is not grammatical. (3) आवर्त्तितानिचित्तुर्वासां, an incor-
 rect variant in D. (4) कुर्यात् कुण्डराटकेः, an incomplete charana
 in D. (5) D reads सर्पिका, which seems to be an error of the
 scribe. (6) D reads कर्म च, which is not grammatical. (7)
 D reads पल्लैकं तु, which is incorrect. (8) K reads मातुलिङ्गान्ध.
 (9) K has only कंचरयेत् पश्चात्. (10) K reads घृतं, which has no
 sense. (11) K reads इन्द्रगोपसमा, which is incorrect. (12) K
 reads जायते. (13) D reads erroneously शर्कराटङ्कणान्वितान्. (14)
 एकीकृत्या घृतं मर्द्धं, an incorrect variant in D. (15) D has ववाक्षीरेण,
 which is incorrect. (16) D reads रजसस्येन, which is incorrect.
 (17) करवीरमनःशिलाः, a variant in D.

तत्पूर्वं रक्षितं^१ शुष्कं शिलाया च तथा युतम् ।
 अश्वमूषागतं^२ धातं जायते हेम शोभनम् ॥ ७२ ॥
 तेनैव रसकक्षेत्रेण तारपिष्टं तु कारयेत् ।
 खेचयेत् कङ्कणीतैले तद्विष्यं^३ कनकं भवेत् ॥ ७३ ॥
 अङ्गुनी लाङ्गुली पद्मचारिणी^४ ब्रह्मचारिणी^५ ।
 सुवर्णा^६ चौषधीभिश्च गैरिकेण तु पार्व्यति ।
 विलिप्तं शुष्कपत्रं तु निषिक्तं कनकं भवेत् ॥ ७४ ॥
 मयूरधीवतुत्यश्च^७ कुङ्कुमं रसकं तथा ।
 बालवत्सपुरीषं च विषं ह्यालाहलं तथा ।
 रक्तचित्रकचूर्णश्च^८ समभागानि कारयेत् ॥ ७५ ॥
 मर्हयेन्मध्यमान्नेन ह्यायाशुष्कं च कारयेत् ।
 मधुना सह संयोज्य^९ नागपत्राणि क्षेपयेत् ॥ ७६ ॥
 मूकमूषागतं^{१०} धातं नागं रक्षयति क्षणात् ॥ ७७ ॥

(1) तत्पूर्वरक्षितं, a variant in D. (2) D and K read अश्वमूषा-
 गतं, which is not correct. (3) K reads तं दिव्यं, which is not cor-
 rect. (4) D reads लाङ्गुली पद्मचारिणी. K reads ब्रह्मचारिणी, which
 seems to be incorrect. (5) B reads ब्रह्मचारिणी, which is incorrect.
 (6) D reads सुवर्णं, which is incorrect. K reads सुवर्णं. (7) D has
 सुवर्णं च, which is incorrect. (8) D reads वचं तु, which seems to be
 incorrect. K has तु instead of च. (9) मधुनासहसंयोज्य, a variant
 in B, which has no clear sense. मधु सुवर्णं योज्यं, an incorrect variant
 in D. K reads संयोज्यं. (10) D and K read मूकमूषागतं, which
 is incorrect.

शाकपत्र^१रसेनैव सप्तवारं निषेचयेत् ।
 षष्टाविंशतिहत्वी वा^२ तैले भूनागसम्भवे ।
 तन्नागं^३ जायते दिव्यं देवाभरणभूषणम् ॥ ७८ ॥
 अथवा भूलताचूर्णं^४ नागचूर्णं समांशकम् ।
 अन्धमूषागतं भ्रातं तैले तप्तं^५ निषेचयेत् ॥ ७९ ॥
 एवं कृते सप्तवारं भवेत् षोडशवर्णकम् ॥ ८० ॥
 बालवक्ष^६पुरीषं च लाक्षागैरिकचन्दनम् ।
 हंसपादाख्यदरदं^७ विश्वमञ्जा गुडस्यथा ॥ ८१ ॥
 राजावर्तं च कङ्कुष्ठं शाक^८पत्रववारिणा ।
 भुजङ्गं कनकं कुम्भीच्छतवारं निषेचनात्^९ ॥ ८२ ॥
 मञ्जिष्ठा रजनीहृद्दं काञ्ची कानकमाचिकम्^{१०} ।
 कौसुभं विषसिन्धूत्^{११} दरदं रत्नचन्दनम् ॥ ८३ ॥
 शाकपत्रवपालाश-कुसुमैः सह संयुतम् ।
 सेचनाच्छतवारिण^{१२} नागं रक्षयति प्रिये ॥ ८४ ॥

- (१) D and K read अश्रीकपत्र. (२) K reads वै. (३) B and K have सं नागं, which is grammatically incorrect. (४) B reads भूलताचूर्णं, which is incorrect. (५) B reads तैलतप्तं. D reads तैले तदा. K reads अंधमूषागतं तैले तप्तं तप्तं. (६) D reads erroneously बालवक्ष. (७) हंसपादाख्यदरदं, a variant in D. (८) B reads श्रीक, which seems to be incorrect. (९) D has हतवारणि सेचयेत्. K has हतवारणि सेचयेत्. Both the readings are incorrect. (१०) काञ्चि-वत्सकमाचिकम्, a variant in D. K has only काञ्चिः. (११) B has सिन्धु, which is incorrect. (१२) This charaṇa is wanting in K.

कङ्कुष्ठं गन्धपाषाणं^१ रजनीक्षितयं तथा ।

भावयेत् सप्तवारांश्च चामीकाररसेन तु^२ ॥ ८५ ॥

निषिक्तं शिंशपातैले^३ सप्तधा प्रतिवापितम्^४ ।

नागं रञ्जति च^५ क्षिप्रं रञ्जितं चाक्षयं भवेत् ॥ ८६ ॥

विद्रुमं दरदं तीक्ष्णम् घनेन^६ प्रतिवापितम् ।

मञ्जिष्ठाकिंशुककरसे शाके चैव निषेचयेत्^७ ॥ ८७ ॥

प्रतिवापनिषिक्तञ्च^८ क्रमेणानेन रञ्जितः^९ ।

भुजगो^{१०} हेमतां याति नात्र कार्या विचारणा^{११} ॥ ८८ ॥

उक्तं हेमदलं^{१२} देवि वरं तारदलं^{१३} नृच्छ ॥ ८९ ॥

श्लेताभ्रं काञ्चिके स्रिक्तं^{१४} चिवारं पुटितं ततः ।

स्वल्पटङ्गवत्तं च शुद्धशुक्ले तु वापयेत्^{१५} ॥ ९० ॥

- (1) B and K have गन्धपाषाण. (2) K reads शाककाररसेन तु.
 (3) D reads तैलेः. (4) D reads erroneously प्रतिवापिता. (5)
 नागं रञ्जयति is the reading in B. नागं रञ्जति is the reading in D. This
 hemistich and the next one are not found in K. (6) D reads
 घनम्. (7) K reads erroneously निषेचयेत्. (8) D reads
 निषिक्तं च. K has विसप्त before प्रतिवापनिषिक्तं च, which is incorrect.
 (9) क्रमे णानेन_रञ्जयेत्, a variant in D. (10) K reads भुजगो. (11)
 K reads चिवारणात्, which is incorrect. (12) D has स्रिक्तं हेमदले.
 K has रक्तहेमदलं. Both स्रिक्तं and रक्त are absurd. (13) D reads
 चिवरं तारदलं, which is not correct. (14) B has स्रिक्ते. काञ्चिकं
 स्रिक्तं is the variant in D. (15) D reads शुद्धघनेन. K reads
 वापयेत्.

पञ्चमांशिन मिश्रं तत्^१ तारं तालं च वेधयेत्^२ ।
 तत्तालं^३ मेलयेत्तारे द्रुतं सिकेन^४ नेधयेत् ॥ ८१ ॥
 रससम्भवमेकैकं तिलासर्जि^५द्वयं द्वयम् ।
 टङ्ककं कनकरसे^६ मर्हयेद्विसन्धयम् ॥ ८२ ॥
 तेन क्षिप्तं ताम्रपत्रं^७ धमेदावर्तितं^८ पुनः ।
 इङ्गुदं सतालमूलं^९ दध्यन्नेन तु पेधयेत् ॥ ८३ ॥
 तन्मध्ये ढालयेच्छुक्लं सप्तवारं^{१०} दलं भवेत् ।
 ष्टतीयांशिन वीजस्य मेलयेत् परमेश्वरि^{११} ॥ ८४ ॥
 लाङ्गली चित्रको दन्ती इयन्नोत्तरवाङ्गी^{१२} ।
 योधावती वज्रवली^{१३} श्लेतार्कः शक्रवाङ्गी^{१४} ॥ ८५ ॥

- (1) पञ्चमासे चनं नारं, a variant in D. K has only पञ्चमांशिन चन.
- (2) तारवद्धं तु वेधयेत्, a variant in B. तार तालं च वेधयेत्, a variant in D. K has तारं वद्धं च वेधयेत्, (3) B has तद्वले. D has तत्तारं. (4) B reads द्रुता सिकेन. D reads द्रुत सिकेन. Both are incorrect. (5) B reads सिलासर्जि. (6) D reads कनकं रसे, which is incorrect. (7) B has तालं पत्रं. D has ताम्रपत्रं. Both are incorrect. (8) D reads धमेद्यावर्तितं, which has no clear sense. (9) इङ्गुदीमूलतालमूलं, a variant in B. इङ्गुदीसप्ततालमूलं, a variant in D. इङ्गुदिसप्ततालमूलं, a variant in K. (10) K reads सप्तवारं. (11) D has only परमेश्वरि out of this hemistich. (12) D reads इच्छुतवाङ्गी, which is incorrect. (13) B reads योधावती, which is not correct. D has गन्ध वज्रवली च, K has योधावती वङ्गी. Both are incorrect and incomplete. (14) B reads सप्तवाङ्गी. D reads श्लेतार्कं, which is incorrect.

विष्णुक्तास्ताम्रगन्धा च^१ शिशुपश्चाङ्गुली तथा ।
 पुनर्नवा अपामार्ग इङ्गुदी^२ चक्रमर्हकः ॥ ८६ ॥
 गुडुची चैव हिंसा च^३ एकद्वित्रिचतुर्थकः^४ ।
 मद्दिपीचीरसस्वामात्^५ सप्ताहादुपरि प्रिये^६ ।
 निषेके क्रियमाणे तु^७ जायते शुक्लशोधनम्^८ ॥ ८७ ॥
 ताल^९घोडुशभागेन शुक्लपत्राणि लेपयेत् ।
 स्थापयित्वाभ्यसूषायां^{१०} त्रिधा चावर्त्तयेत् पुनः^{११} ॥ ८८ ॥
 शुक्लवर्गस्त्रिधा क्षारं^{१२} शुक्लसैन्धवसर्जिकाः ।
 दन्ताः कपर्दीः कम्बुश्च^{१३} शुक्लयः शुक्लचापना^{१४} ॥ ८९ ॥

- (1) विष्णुक्ताता चान्नगन्धा, a variant in B. विष्णुक्ताता च गन्ध च, a variant in D. (2) D reads शिशु च, which is incorrect. (3) गुडुची च चपहिंसा च, a variant in D. (4) B reads -चतुर्थका. (5) D reads संचाता, which is incorrect. (6) D has सप्ताहात् परिशोधयेत्. K has सप्ताहादुपरी योजयेत्. (7) क्रियमाणे जायते तत्, a variant in D. निषेक क्रियमाणे तु, a variant in K. Both the readings are incorrect. (8) D reads शुक्ल शोधनं परम्, which mars the metre. (9) B reads तालः. D reads तं तु. K wants this term. (10) स्थापयित्वा विष्णु चापना, a variant in D. K reads स्थापयित्वाभ्यसूषायां, which is incorrect. (11) D has तावद्वन्धनं तत् पुनः, which is incorrect. K has त्रिधा संवर्त्तयेत् पुनः. (12) शुक्लवर्गस्त्रिधाक्षारं, a variant in B. शुक्लं वक्त्रं विधा चीरं, a variant in D. शुक्लवर्गस्त्रिधाक्षारं, a variant in K. (13) B reads कम्बुश्च. D reads दन्ता कपर्दी कचु च. K reads कपर्दि. (14) B has शुक्लवः शुक्लचापनः. D has शुक्ल वः शुक्लचापनम्. K has only शुक्लचापनम्.

पादमेतत्सुरासेकै^१र्जायते नखपाण्डुरम् ॥ १०० ॥
 अयोऽयस्क्रान्ताभागाः^२ स्युरारतारद्वयं तथा ।
 वङ्गस्य^३ दश भागाः स्युस्तारवेधेन^४ वेधयेत् ॥ १०१ ॥
 चारस्य द्विगुणं तारं तारात् कान्तं चतुर्गुणम् ।
 कान्तादष्टगुणं^५ वङ्गं तारवेधेन वेधयेत्^६ ॥ १०२ ॥
 तालं सूतं समं कृत्वा वष्पीक्षीरेण मर्दितम् ।
 पुटं दत्त्वा तु यन्त्रेण सत्त्वं पतति शोभनम् ॥ १०३ ॥
 वङ्गभावस्य देवेशि वष्पीक्षीरेण^७ पिषयेत् ।
 एकविंशतिवाराणि वङ्गशोधनमुत्तमम् ॥ १०४ ॥
 तद्वङ्गं जारयेत् सूतं^८ समं वा^९ द्विगुणादिकम् ॥ १०५ ॥
 भङ्गातराजिकातैल^{१०}-शङ्खचूर्णविद्धेन च^{११} ।
 नागवङ्गी भवेत्तेन समं वङ्गेन सारणात्^{१२} ॥ १०६ ॥
 चारोदकनिषेकाच्च^{१३} तद्वहीजमनीकधा^{१४} ।

- (1) यदातमसुरां सेकैः, a variant in B. पादमेतत् सुरासेकैः, a variant in D. पादमेतत्सुरासेकैः, a variant in K. (2) D reads अयोःकान्तस्य भागा स्थात्, which is incorrect. K reads अयो भास्करभागाः स्युः. (3) B reads वङ्गस्य. (4) K reads तारवेधेन. (5) D has कान्तादष्टगुणं. (6) B has तारं वेधेन वेधयेत्. D has तारवन्धेन वेधयेत्. K has तारं वन्धेन वेधयेत्. (7) K reads अर्कक्षीरेण. (8) B reads जारयेते सूते, which is incorrect. D reads जायते सूतं, which is also incorrect. (9) D and K read तत्सुतं. (10) D has भङ्गातराजितैलं, an incomplete charapa. K has भङ्गातं राजिकातैलं. (11) B reads विद्धानि. D reads विद्धस्यम्. (12) D and K read सारयेत्. (13) K has चारोदकनिषेकाच्च, which seems to be incorrect. (14) तद्वहीजमनीकधा, a variant in D, which is senseless.

तमुपायं प्रवक्ष्यामि मार्ह्वं येन जायते ॥ १०७ ॥
 घृतं दधि पयः^१ शौद्रं विस्वजम्बीरकद्रवैः^२ ।
 गुडस्थिलसमायुक्तो^३ निषेकात्^४ सदुकारकः^५ ॥ १०८ ॥
 गजदन्ता हयनखा^६ मेषशृङ्गं च सैरिभम्^७ ।
 कम्बु^८निर्याससंयुक्तं समवारं निषेचयेत्^९ ॥ १०९ ॥
 सहस्रधा विस्फुटितं दलं भजति^{१०} मार्ह्वम् ॥ ११० ॥
 ज्योतिष्मतीकुसुम्भानां^{११} तैले कारकञ्चैऽपि वा^{१२} ।
 निषेकः शस्यते^{१३}ऽत्यर्थं कनकस्य विचक्षणैः ॥ १११ ॥
 चावस्थमानं तारे च^{१४} यदि तन्नैव^{१५} निर्मूलम् ।
 काचटङ्गणवापिन क्षिप्रं निर्मूलतां व्रजेत् ॥ ११२ ॥
 मधुक^{१६}मधुमेषाण्व-सौराष्ट्रीगुडसैन्धवैः^{१७} ।

- (1) B reads घृतयष्टिमधु. (2) क्विचञ्जीरकंदधि, a variant in B.
- (3) गुडतैलसमायुक्तं, an incorrect variant in D. (4) D and K read वाचयेत्. (5) D has सदुकारकम्. K has सदुकारके. (6) B reads हयनखा. (7) शृङ्गं चैव सैन्धवं, an incomplete charapa in D. मेषीशृङ्गं च सैन्धवं, a variant in K. (8) D and K read कम्बु, which seems to be incorrect. (9) D reads समवाराणि सेचयेत्. (10) D has सहस्रधा वस्फुटिते दले भवति. K has सहस्रधा च स्फुटिते दले भवति. (11) ज्योतिष्मत्सुभागां, an incomplete charapa in B. (12) कारकञ्चैऽपि वा, a reading in D. (13) K reads शास्यते. (14) B reads तारेच. K reads ततारे. (15) D reads तं नैव, which is incorrect. (16) B, D and K read मधुकं, which is not accurate. (17) D reads मधुमेषवम्.

शुक्लिकाश्वसुरावापं^१ चन्द्रार्कं मृदु जायते ॥ ११३ ॥
 मधुतैलघृतैश्चैव^२ वत्समूत्रे निषेचनात्^३ ।
 जायते खरसस्वानां दलानामपि मार्दवम् ॥ ११४ ॥
 चिञ्चारसेन सामुद्रैः क्षीरे चार्कस्य^४ वक्रिणा ।
 विशुद्धं जायते तारं शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ॥ ११५ ॥
 यदि तन्निर्मलं^५ नैव तदा^६ तद्वत् पुनः पचेत् ।
 विधिरिष^७ समाख्यातस्वारकर्म्मणि पूजितः ॥ ११६ ॥
 कङ्कणी^८ तैलमञ्जिष्ठा-हरिद्राहयकुङ्कुमम् ।
 निषेकात् कुरुते हेम बालार्कसदृशप्रभम् ॥ ११७ ॥
 शुक्लाहं गन्धकं दत्त्वा तदर्धं मृतसूतकम्^९ ।
 चाङ्गिरी^{१०} खरसेनैव मर्हयेद्दासरत्रयम् ॥ ११८ ॥
 मुतं^{११} चित्ररसेनैव लेपयेद्देम पाण्डुरम् ।
 पक्वा^{१२} पञ्चमृदा देवि हेमोत्कर्षणमुत्तमम् ॥ ११९ ॥

- (1) चिक्लनश्चमखुरावापं, a variant in D. शुक्लिकश्चसुरावापं, a variant in K. (2) मधु तैलं घृतं चैव, a variant in D. मधुतैलघृतं चैव, a variant in K. (3) वत्समूत्राभिश्च निषेचयेत्, a variant in B. वत्समूत्राभिश्च निषेचनात्, a variant in D. Both the variants have no clear sense. (4) D reads क्षीरं चार्कस्य, wherein the first term is incorrect. (5) B and D read तं निर्मलं, which is incorrect. (6) D reads तद्य. (7) D reads erroneously विधिरिषा. K reads विधिरिव. (8) K has कङ्कुचि. (9) B has सूतपारदं, which seems to be incorrect. (10) B reads, चाङ्गिरी, which appears to be incorrect. (11) D reads मृगविकृतं, which mars the metre. (12) D and K read द्वाय.

हेम शुक्लं तथा तीक्ष्णं समभागानि कारयेत् ।
 अश्वसूत्रागतं^१ धातं खोटो भवति वृषभ्यात् ॥ १२० ॥
 खोटस्य भागमेकं तु रसहेमसमन्वितम् ।
 पाचयेदनुजाह्वेन^२ यावत् कुङ्कुमसन्निभम् ॥ १२१ ॥
 ग्रतांशिन तु तेनैव वेधयेद्येम पाण्डुरम्^३ ।
 जायते कानकं दिव्यं द्विगुणोत्कर्षणं^४ भवेत् ॥ १२२ ॥
 यावच्छुद्धं भवेत्तावत् पुटेऽङ्गवणभस्मना^५ ।
 रत्नतैले^६ निषेक्तव्यं जायते हेम शोभनम् ॥ १२३ ॥
 मर्हितं कटुतैलेन^७ स्वर्णगैरिलगन्धकम् ।
 अथवा मातुसुङ्गाह्वे^८ राजावर्त्तकमाक्षिकम् ॥ १२४ ॥
 अथवा विट् कपोतस्य^९ राजावर्त्तकसैन्धवम् ।
 पुटमाच्छेत्कानकं^{१०} कुङ्कते^{११} कुङ्कुमप्रभम् ॥ १२५ ॥
 राजावर्त्तस्य पूर्णं तु शिरीषकुसुमद्रवैः^{१२} ।

- (१) D and K read अश्वसूत्रागतं, which is not correct. (2) पाचये-
 दनुजाह्वेन, a variant in D. [अनुज may mean अभ्यन.] (3) वेधयेत्
 पत्रपाण्डुरागम्, a variant in D. (4) This charaṇa and the next three
 are not found in D. K reads द्विगुणोत्कर्षणं. (5) B reads भस्मना,
 which is incorrect. (6) K reads तले तैले. (7) सङ्कुङ्कतेऽङ्ग-
 सिद्धं, a variant in D, which is senseless. (8) K reads मातुसिङ्गाह्वे.
 (9) D has विट्कपोतस्य. (10) K has पु...ताच्छेत्कानकं, which is incom-
 plete as well as incorrect. (11) K reads जायते, which is not
 proper. (12) शिरीषकुसुमद्रवैः, an incorrect variant in K.

भाविर्त बहुयः चिप्तमशीत्वंशिन^१ वर्षदः ॥ १२६ ॥
 शतशः कङ्कुषीतैले तावत्तं ईवा समं द्रुतम्^२ ।
 मासिकेन ज्ञतावापं शतांशिन तु वर्षंछत्^३ ॥ १२७ ॥
 कार्पासवीजदरद^४-तुल्यसेन्धुवैरिकोः^५ ।
 पद्मासक्तक^६मच्छिष्टा-रक्तचन्दनविद्रुमैः^७ ॥ १२८ ॥
 गुडभस्मातकखेद^८-बद्धविष्टेष्टकायुतेः^९ ।
 शवापाज्जायते श्लेतं^{१०} कनकं रविसन्निभम्^{११} ॥ १२९ ॥
 रक्ताष्टकं त्रयो भागाः^{१२} त्रयो भागाः समुद्रजम्^{१३} ।
 सितार्कपत्रतोयेन^{१४} पुटो वर्षप्रदो भवेत्^{१५} ॥ १३० ॥

- (१) B reads चिप्तमशीत्वंशिन. D reads चिप्तमशीत्वंशानु. K reads क्षीप
 क्षीत्वंशानु, which is incorrect. (2) तावत्तं ईवा समं द्रुतं, a variant in B.
 तावत्तं ईवा रसे द्रुतं, a variant in D, which is not correct. (3) D
 reads the whole hemistich thus : मासिकेन शतांशिन तुल्यवापनद्रवेत्, which is
 partly incorrect. K wants ज्ञता. (4) B and D read कार्पासवीजं
 दरदं. (5) D reads तुल्यसेन्धुवैरिकः, which is incorrect. (6) D
 reads पद्मासक्तं. K reads पद्मासक्त. (7) D and K read मित्रितैः
 instead of विद्रुमैः. (8) गुडं भस्मातकखेदं, a variant in D. (9)
 बद्धविष्टाष्टकायुतेः, a variant in D. बद्धविष्टेष्टकायुतेः, an incomplete variant
 in K. (10) B reads श्लेत्तं. D reads खेदं. (11) B has रवि-
 सप्रभं, D has विद्रुमप्रभम्. (12) B has रक्तेष्टकं. D has काकविट्
 चन्द्रविट् चैव. K reads सरक्ताष्टकत्रयो भागाः. (13) B has सामद्रं योनयो चित्तं.
 K has सामुद्रं योनयो चित्तं. Both the readings are unintelligible. (14)
 चित्तार्कपत्रतोयेन, a variant in D. (15) पुटवर्षप्रदापयेत्, an incorrect
 variant in D.

रक्तपीती^१ समी कृत्वा ताभ्यां तुच्छं च^२ माधिकम् ।
 करञ्जतेलीनालीय मूकमूषागतं^३ घमेत् ॥ १३१ ॥
 सकृत् पीत^४दद्याग्निं दद्य पीतघतेन च^५ ।
 शतं पीतसहस्रेण^६ कोटिमर्धेन विधत्ति^७ ॥ १३२ ॥
 शतशः किंशुकरसे भाषितं^८ सवर्षं पुनः ।
 सटङ्कणपुटेनैव^९ वर्षोत्कर्षप्रदं^{१०} भवेत् ॥ १३३ ॥
 लोहचूर्णं^{११} त्रयो भागा नैरिकां विद्युत्तं तथा^{१२} ।
 मधुककुसुदाशोभिः^{१३} मूत्रेषापि निषेचयेत्^{१४} ॥ १३४ ॥
 पेषयेत् कोष्ठवेधैव^{१५} गीष्ठमध्वे^{१६} तु निक्षिपेत् ।

- (1) D has रक्तपिती. (2) D reads तुच्छं च, which is incorrect.
 (3) B reads चंभमूषानतं. D and K read मूकमूषागतं, wherein the
 middle term is incorrect. (4) D reads पाद. (5) दद्यात्
 पीतेन च दद्यन्, a variant in D. (6) शतपीतं च सज्जन, a variant in D.
 शतपीतसहस्रेणा, a variant in K, which is incomplete. (7) B reads
 कोटिमर्धे न विधत्ति. D reads कोटिमूर्धेन तिष्ठति. K reads कोटिमर्धे न तिष्ठति.
 (8) D reads erroneously मवैता. (9) सटङ्कणं तु पुट्यात्, a variant in
 B. (10) D and K read वर्षोत्कर्षप्रदं, which is not correct. (11)
 D reads लोहचूर्णं. (12) नैरिका विद्युत्तं च, a reading in B. नैरिका
 विद्युत्तं च, a reading in D. नैरिका विद्युत्तं च, a reading in K. All are
 inaccurate. (13) मधुककुसुदाशोभिः, a variant in B. मधुककुन्देन कुन्दाशो.
 a variant in D. मधुकुन्देन कुन्दातो, a variant in K. All are partly incor-
 rect. (14) B reads च पेषयेत्. K reads च पेषयेत्, which is incorrect.
 (15) पेषयेद्वर्षेनैव, a variant in D. पेषयेद्वर्षेनैव, a variant in K. (16)
 D reads गीष्ठमध्वे.

अशीत्येन तदिदं^१ वापाहर्षप्रदं भवेत् ॥ १३५ ॥
 शुखातिरिक्तं कनकं^२ पुटयेदन्धमूषया^३ ।
 सासुद्रधातुतोयेन निषेकः शस्यते तदा^४ ॥ १३६ ॥
 सासुद्रगैरिकाशिसं^५ द्रावितं^६ सृदुता व्रजेत् ।
 गोशकृद्भक्षितं तत्^७ समभागं प्रलेपयेत् ॥ १३७ ॥
 शुखातिरिक्तं कनकं^८ पुटं निर्मलतां व्रजेत् ॥ १३८ ॥
 नागास्त्रिभक्षकस्त्रेण मूषां लिप्त्वा विचक्षणः ।
 निषिपेदन्धमूषायां^९ नित्यं हेमदलं भवेत् ॥ १३९ ॥
 ततस्तन्मृदुभिर्घोटैः^{१०} सम्प्रसार्य विचक्षणः ।
 तप्ततप्तं^{११} निषेक्तव्यं यावत्तन्मृदुतां व्रजेत् ॥ १४० ॥
 सासुद्र^{१२}धातुकस्त्रेण क्षेपयित्वा विचक्षणः ।
 कृत्वा पलाशपत्रे^{१३} तु तद्दृष्ट्वन्मृदुवह्निना^{१४} ॥ १४१ ॥

- (1) D reads तापिदं. K reads तदीदं. Both are incorrect. (2) शुखातिरिक्तकनकः, a reading in D. शुखानि नक्तं कनकं, an incorrect reading in K. (3) पुटे दीयन्धमूषया, a variant in D. K reads मूषया, which is incorrect. (4) D has an incomplete reading—रक्षेकः शस्यते दा. (5) सासुद्रं गैरिकाशिसं, a variant in D. सासुद्रं गैरिकं शिसं, a variant in K. (6) D reads erroneously द्रावितं. (7) D reads गोशकृद्भक्षितं. K reads लिप्तं च. (8) D reads पूर्णकं, which is senseless. (9) निषिपेदन्धमूषायां, a variant in B. (10) D and K read सृदुभिर्घोटकैः सम्प्र. (11) B reads तप्तं तप्तं. This hemistich and the next one are not found in D. (12) K reads सासुद्रं. (13) D reads पलाशपत्रे. K reads पलाशपत्रे. (14) D has तदीदं दृष्ट्वन्मृदुवह्निना, which is incorrect.

तावत् पचेत् पचेद्दीमान्^१ यावच्चिन्मसतां व्रजेत् ।
 ततस्ताच्छीतले^२, कृत्वा तोये निर्वापयेत्ततः ॥ १४२ ॥
 [तावदेव^३ विधिः कार्थ्यीं यावदहर्षः समागतः ॥ १४३ ॥
 ततस्ताप्तापयेद्भूयो गोशकचूर्णसंयुतम् ।
 तप्तं तपनतस्तत्र खवणे प्रक्षिपेद्बुधः ॥ १४४ ॥
 प्रकष्टं तु ततो हेम पचेद्भवन्नैरिकैः ।
 कर्षकेषु तु सेशोष्ण भूयो भूयो विचक्षयः ॥ १४५ ॥
 लेपयेत् पुटयेच्चैव वर्षसंजननाय च ।
 तारारिष्टं तु देवेशि रक्ततैलेन पाचयेत् ॥ १४६ ॥
 निषेचयेच्च शतशो दलं रज्यति रक्षितम् ॥ १४७ ॥
 रसोपरसवर्गं तु निर्वहेन्नागवक्त्रयोः ।
 नागवक्त्रौ पुनः श्लेष्णे श्लेष्णं तारि तु निर्वहेत् ॥ १४८ ॥
 तारं निषिक्तं देवेशि रक्ततैले पुनः पुनः ।
 जायते हेम कक्ष्याणं सर्व्वदोषविवर्जितम् ॥ १४९ ॥
 हेमाह्नं समायुक्तं रसोच्छिष्टं प्रशस्यते ।
 जायते कानकं दिव्यं मादकासममुत्तमम् ॥ १५० ॥
 वक्त्राभ्रं सिततार्प्यं वा शैलं वा वापयेत् स्तिते ।
 तच्च तारि दशांशेन वर्षोत्कर्षप्रदं भवेत् ॥ १५१ ॥
 चष्टानवतिरंशास्तु तारारिष्टस्य पार्ष्वति ।

(1) तावद्विषयतो विद्यात्, a variant in D. तावद्विषयते विद्यात्, an incomplete variant in K. (2) ततस्ताच्छीतलं, a reading in K. (3) The portion within brackets (143—152) is found only in B.

एकैको रसहेमांगः शतवेध इति स्मृतः ॥ १५२ ॥
 अनेन क्रमयोगेण सहस्रांशेन वेधकः^१ ॥ १५३ ॥
 मूषां^२ तु गोस्तनीं ज्ञत्वा दक्षपूर्णां तथा हृदाम्^३ ।
 धमेदलं निर्भलं तत्^४ धृतसुश्लिप्तं यदा ॥ १५४ ॥
 क्रामणेन समायुक्तं रसं दत्त्वा तु वेधयेत् ।
 दक्षपत्रं रसालितं तान्त्रपात्रान्तरे^५ स्थितम् ॥ १५५ ॥
 उपरिष्ठाद्भुदा क्षितं दत्त्वा सृष्टग्निमेव च ।
 वीजसंयुक्तमावर्त्य स्थापयेन्मतिमान् सदा ॥ १५६ ॥
 टङ्कणं तिलचूर्णं च शीतले तु निवापयेत्^६ ।
 रससिद्धं तु^७ कनकं पद्मेकं स्थापयेद्भुवि ।
 चक्षुष्यं पुनश्चाप्य^८ विक्रोयं तत् सुरेन्द्रि ॥ १५७ ॥
 पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसवेधो^९ यथा भवेत् ॥ १५८ ॥
 तिलसर्षपचूर्णस्य हे पले च प्रदापयेत्^{१०} ।
 हे पले च हरिद्राया एकत्रैव तु मर्हयेत्^{११} ॥ १५९ ॥

- (1) B has सहस्रांशदिवेधकः. D has सहस्रांशेन विधायकः, which is incorrect. (2) D and K read मूषा, which is incorrect. (3) दक्षं पूर्णं तथा हृदं, an incorrect variant in D. (4) D and K read च. (5) B reads तात्रं पात्रान्तरे, K reads तान्त्रपात्रान्तरे, which is incorrect. (6) D reads शीतलेन तु वेधयेत्. K reads शीतलेन निवापयेत्, which is partly incorrect. (7) D reads रसं विद्धे तु, which is incorrect. K reads रस-विद्धं तु. (8) D reads पुनश्चाप्य, which is unintelligible. K reads पुन-श्चात्पात्र. (9) B reads रसवेधाः. D and K read रसवेधं. Both are incorrect. (10) D and K read हे पले च हरिद्रया, wherein the last term is incorrect. (11) This hemistich is not found in D and K.

सईयेभृभये पात्रे पक्षपक्षक^१पक्षगम् ।

वापयेत् सिद्धसूतेन^२ शलाकां चैव चासयेत्^३ ॥ १६० ॥

पुनश्च वापयेत्तावत्^४ यावत् कठिनतां व्रजेत्^५ ।

तन्नागं जायते दिव्यं जाम्बूनदसमप्रभम्^६ ॥ १६१ ॥

उद्घाटं^७ कथयिष्यामि रसविधं च पक्षगम्^८ ॥ १६२ ॥

घोषाकृष्टं तु यत् शुष्कं^९ षोडशांशिन^{१०} योजयेत् ।

एकीकृत्य^{११} समावर्त्य छागमूत्रे निषेचयेत् ।

सर्वदोषविनिर्मुक्तं जायते हेम शोभनम्^{१२} ॥ १६३ ॥

लोहवेध इति स्थातो विन्दारेष सुरेन्द्ररि ॥ १६४ ॥

यथा लोहे तथा देहे कर्त्तव्यः सूतकः सदा ।

समानं कुर्वते देवि प्रविशन्^{१३} देहलोहयोः ॥ १६५ ॥

- (1) D reads पक्षं च पक्ष. K reads पक्षं पंचक. (2) दापयेदभृभृशिन, a variant in D. K reads वसूतेन. (3) D reads शालांकी वलापयेत्, which is incorrect. (4) B reads पचात्. D reads पयादापयेत्त्रिदा, an incomplete variant in D. (5) K has the following hemistich after व्रजेत् :—संवापयेत्त्रिदां तु यावत् कठिनतां व्रजेत्. (6) D reads जम्बूनद-समन्वितम्, which is not correct. (7) उद्घाटं is the readings in D. (8) D has रसविधिं च पाचनम्. K has रसबंधं च पचनम्. (9) D reads शुष्कं तु, which is incorrect. (10) K reads erroneously षोडशांश. (11) D and K read एकीकृत्या, which is grammatically incorrect. (12) D has नम शोभनम्, which is incorrect. (13) D reads प्रत्ययात्. K reads प्रत्ययं.

पूर्व्वं लोहे परीक्षित ततो^१ देहे प्रयोजयेत् ।

तस्मिन्मासच्छ देवेषु किमन्यच्छोतुमिच्छसि ॥ १६६ ॥

इति श्रीपार्व्वतीपरमेश्वरसंवादे^२

रसार्णवे रससंहितायां

लोहवेधो नाम^३

सप्तदशः पटलः ॥ १७ ॥

(१) D reads erroneously बहो. (२) B wants this line. (३)

D and K have लोहविधानो नाम. This is not correct, as we see in the beginning of the next पटल लोहविधाः &c. and not लोहविधान.

षष्ठादशः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।

श्रीहृवेधास्त्रया देव यदर्थंस्तुपवर्षिताः¹ ।

तं देहवेधमाचक्ष्य येन स्नात् खेचरी गतिः² ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

प्रथमं शोधयेद्देहं पश्चात् कण्ठं समाचरेत् ।

अग्न्या न³ भवेत् सिद्धिः रक्षे चैव रसायने ॥ २ ॥

प्रातः प्रातः पिबेदादौ त्रिदिनं घृतसैन्धवम्⁴ ।

केतक्याः स्नानजं⁵ क्षायं तदनु⁶ त्रिदिनं पिबेत् ॥ ३ ॥

विधिना स्नेदनं कृत्वा सयवचारग्रहं⁷ ।

चण्डं पिबेद्द्वाराक्षायं⁸ सदेवासुरवन्दिते⁹ ॥ ४ ॥

क्षायं¹⁰ कटुकरोहिण्याः सम्यक् जाते विरेचने¹¹ ।

त्रिदिनं यावत्कान्तं च¹² भुञ्जीत घृतसंयुतम् ॥ ५ ॥

-
- (1) श्रीहृवेधास्त्रया देवि यदर्थंस्तुपवर्षिताः, an incorrect variant in D. (2) D reads खेचरा गतिः, which is incorrect. (3) D and K read नाग्यया तु. (4) D reads घृतसैन्धवः, which is incorrect. (5) B has केतकिसान्धे. D has केतक्यास्नानजं. K has केतक्यास्नानजं. (6) B reads तदनु D reads तदति. (7) D reads ग्रहंराम्, which is incorrect. (8) D has पिबेदतिथं, which is incorrect. K has वरक्षायं. (9) चण्डं-वासुरवन्दिते, a variant in B. चण्डदेवासुरवन्दिते, a variant in D. (10) K reads क्षाय. (11) B reads विरेचनं. (12) B has दिनं यावत्कान्तं तु.

पक्षाग्रवीजजन्तुन्न-शुद्धमोदकामक्षणात् ।
 कौटस्य पातनं कुर्यादद्य काकीष्टवारिष्ठा^१ ॥ ६ ॥
 वषामरिचसिन्धुत्य-रजनीकषणागरात्^२ ।
 धात्रीशुद्धविद्धङ्गाच्च परागं दिवसत्रयम् ॥ ७ ॥
 एवं संशोध्य शाख्यसं^३ क्षीरसुह्रास्युयावकैः^४ ।
 ततो जातबलैः^५ भूत्वा चरेद्भासायनं विधिम्^६ ॥ ८ ॥
 धाक्षीरसष्टतक्षीरैः क्षीरैः सुरतरुन्नरैः^७ ।
 मैसं^८ निर्मथ्य देवेशि द्विचतुःषट्पक्षाग्नितम्^९ ॥ ९ ॥
 क्षधुमध्वोत्तमैर्मानैः निमासं प्रत्यङ्^{१०} पिबेत् ।
 पारोटं^{११} भक्षयेत् पश्चात् जीर्णं च तदनन्तरम् ॥ १० ॥
 क्षेत्रीकृत्य ततो देहं^{१२} ततो भक्ष्यं तु वर्षयेत्^{१३} ॥ ११ ॥

- (१) This śloka is found in B only. (२) D has भक्ष्यं क्षयक्षयनरं, K has only त नागरात्. (३) K reads प्राणस, which is incorrect. (४) क्षीरसुह्रापाचकैः, an incomplete variant in D. (५) जालं वची, a reading in D, which is incorrect. K reads वतपची. (६) वक्षीक्षी ते सायनविधिं, an incorrect variant in D. रातप्रासायनं विधिं, a partly incorrect reading in K. (७) D reads तचन्नरैः. K reads सुरतन्नरैः, which is incorrect and incomplete. (८) B reads मैस, which is incorrect. (९) द्विपञ्चषट्पक्षाग्नितं in B. द्विषट्प पक्षाग्निते in D. Both the readings are incorrect. (१०) D reads निमासैः प्रत्यङ्. K reads निमासे प्रत्यङ्, which is absurd. (११) "सुशोषितो रसः सन्ध्यां पारोट इति भक्षयेत् ॥"—Vide रस. च. Chap. xi. v. 60. (१२) D reads देहै. (१३) B reads वक्षयेत्. D reads वैषयेत्. K reads वक्षं तु भक्षयेत्.

शोधितं व्योमताप्याभ्यां^१ पातितं तदग्नारम्^२ ।
 तन्दुलीयकभृङ्गाङ्ग^३-पेषितं वापितं^४ रसम् ।
 आरोटमिति सेवेत^५ प्रथमं देहसिद्धये^६ ॥ १२ ॥
 अथवा भस्मतां प्राप्तं^७ षट्कारं^८ कस्त्रयोगतः ।
 यावत् संवत्सरं पूर्णं तावदारोटकं भजेत्^९ ॥ १३ ॥
 त्रिजातु^{१०} शीघ्रविहङ्गसर्पि^{११}
 लोहाभयापारदताप्यभस्म^{१२} ।
 आपूर्यते दुर्बलदेहधानु^{१३}
 त्रिपञ्चरात्रेण यथा श्रमाङ्कः ॥ १४ ॥

- (१) B has शोधितव्योमताप्यां, an incomplete variant. D has शोधिते व्योमतां वापि, which is senseless. K has शोधितं व्योम ताप्यं चि. (२) D reads सं तदग्नारम्, an incomplete charapa. (३) तन्दुलीयक भृङ्गाङ्गं in D. तन्दुपतल्लङ्गाङ्गं in K. Both are incorrect variants. (४) योषितं वापितं, an incorrect reading in D. K wants वापितं. (५) D reads आरोटमिति सेवेते, wherein the last term is incorrect. K reads संवेते. (६) D reads देहसिद्धये, which is grammatically incorrect. K reads erroneously देहसिद्धयेत्. (७) B has वातं. D has प्रोक्तं, which is incorrect. (८) B reads षट्कारं. (९) K reads भवेत्. (१०) K reads त्रिजातु. (११) K has त्रिपञ्चरात्रेण. D has शीघ्रविहङ्ग-लोहा. K has शीघ्रवीर्याङ्गं, which seems to be partly incorrect. (१२) लोहाभयापारदताप्यभस्मा, an incorrect variant in D. (१३) आपूर्यां दुर्बलदेहं देहे धानु, an incorrect reading in D. आपूर्यं तद्वत्तद्विहङ्गानु, also an incorrect reading in K.

वककन्धारसचौद्र¹-द्विनिशात्रिफलागुडैः ।
 कल्कीकृतं रसं² व्योम-कान्त³मध्वाज्यसंयुतम् ।
 भुक्त्वा गच्छेदमरतां क्षेत्रीकरणसुप्तमम् ॥ १५ ॥
 चूर्णमभ्रकसत्त्वस्य कान्तलोहस्य वा ततः ।
 तीक्ष्णस्य वा महादेवि त्रिफलाक्वाथभावितम् ॥ १६ ॥
 यावदक्ष्णसंकाशं वस्त्रच्छन्नं विशोध्य तत्⁴ ।
 भृङ्गामलक⁵सारिण हरिद्राया रसेन च ॥ १७ ॥
 पुटितं रससंयुक्तं⁶ मधुघृतसमन्वितम्⁷ ।
 लोहसंपुटमध्यस्थं मासं धान्ये प्रतिष्ठितम् ॥ १८ ॥
 घृतेन मधुना लिङ्घ्यात् क्षेत्रीकरणसुप्तमम् ।
 एवं वर्षप्रयोगिण⁸ सहस्रायुर्भवेन्नरः ॥ १९ ॥
 रससिद्धेः⁹ पुरा हेम गुञ्जामात्रं दिने दिने ।
 भक्षयेद्देहसिद्धयर्थं रससिद्धिः प्रजायते ॥ २० ॥
 कान्ताभ्रसत्त्वं सरस-मीषत्वानकाजारितम्¹⁰ ।
 लिङ्घ्यादादौ समध्वाज्यं¹¹ क्षेत्रीकरणसुप्तमम् ॥ २१ ॥

- (1) D has वकएव्यारि सचौद्र, which is incorrect. K has an incomplete charapa—कष्यासाचौद्रः. (2) D reads कल्कितं तद्रसं. (3) B reads कान्तं. (4) D reads वस्त्रच्छन्नं विशेषतः, which is improper. K reads वस्त्रच्छन्ने विशेषतः, which is partly incorrect. (5) विभागानलक is the reading in D. (6) B has त्रौचकं घृत. (7) सपुसंनिवितं ततः, a variant in B. (8) B reads एवं वर्षोपयोगिन. (9) K reads रससिद्धे, which is grammatically incorrect. (10) D and K have कान्ताभ्रकसत्त्वं सत्त्वं रसमीषत् प्रयोजितम्. Here रसं is mentioned. (11) लिङ्घ्यादसं सजध्वाज्यं, a variant in D and K. Here रसं is repeated.

वर्षं वर्षार्द्धमथवा पूर्वमेवं^१ तु भक्षयेत् ॥ २२ ॥
 वक्षजीर्णो रसो^२ देवि श्लुप्तमः^३ परिकीर्णितः ।
 मध्यमो हेमजीर्णस्तु तारजीर्णोऽधमः^४ प्रिये ॥ २३ ॥
 हेमजीर्णे भक्षसूते^५ रुद्रत्वं भक्षिते^६ व्रजेत् ।
 विष्णुत्वं तारजीर्णे तु^७ ब्रह्मत्वं भास्करेण तु ॥ २४ ॥
 तीक्ष्णजीर्णे धनाध्यक्षः सूर्यत्वं अपलासये तु^८ ।
 वाजरे तु^९ शशाङ्कत्वम् चमरत्वं तु रोहणे^{१०} ।
 सामान्येन तु तीक्ष्णेन शक्रत्वं प्राप्नुयाच्चरः ॥ २५ ॥
 एवं यो लोहजीर्णं तु भक्षयेद्भक्षसूतकम्^{११} ।
 जलेन जलरूपः स्यात्^{१२} स्वलेन स्वलतां व्रजेत् ॥ २६ ॥
 तेजोऽधिके तथा तेजः वायोरप्यधिको बली ।
 हर्ता कर्ता स्वयं साक्षात् श्यापानुप्रहकारकः ॥ २७ ॥

- (1) B and D read पूर्वमेवं. (2) D reads वक्षचाररसो, which seems to be incorrect. (3) K reads उत्तमः. (4) B reads erroneously तारजीर्णधमः. D reads ताराजीर्णधमः, which is also incorrect. (5) हेमजीर्णो भक्षसूते, a variant in D. हेमजीर्णो भक्षसूतं, a variant in K. (6) D reads भक्षितं. K reads भक्षितो. Both are incorrect. (7) B reads तारजीर्णस्तु. D reads विल्लं तारजीर्णे तु, wherein the first term is incorrect. (8) B has सूर्यत्वं तु पटामले. D has सूर्यत्वं च प्रत्यन्ते. K has सूर्यत्वं च पटामले. (9) D reads वाजरे तु, which is incorrect. (10) This charapa is not found in D. K has चमरत्वं तु मारोहणे, which seems to be incorrect. (11) B reads सूतके, which seems to be incorrect. (12) B has जलरूपं च. D has जलरूपस (जलरूपः स).

यत्र^१ मूत्रपुरीषं तु साधकसु परित्यजेत्^२ ।
 पापासो सुख्यं तत्र स्पष्टं भवति काश्चनम्^३ ॥ २८ ॥
 प्रस्नेदस्तस्य^४ गात्रस्य लोहान्यष्टौ च वेधयेत् ।
 तत् सञ्चं कनकं नित्यं^५ भक्षिते हादशे^६ पक्षे ।
 रुद्रतुल्यो महादेवि अजरामरकारिणि^७ ॥ २९ ॥
 भस्मसूतं तथा तारं^८ भक्षयेत् षोडशं पलम्^९ ।
 अथवा तारजीर्यं तु भक्षयेद्भस्मसूतकम् ।
 शुक्लञ्च वङ्गघोषं च^{१०} तस्त्रेदात् तारतां व्रजेत् ॥ ३० ॥
 अथवा^{११} तीक्ष्णजीर्यं तु भक्षयेद्भस्मसूतकम् ।
 मूत्रेषु तस्य स्पष्टं तु वङ्गं व्रजति^{१२} तारताम् ॥ ३१ ॥
 एकैकेन निवेक्षेत्^{१३} सुख्यं नागवङ्गयोः^{१४} ॥ ३२ ॥
 गुञ्जामाचं^{१५} रसं देवि हेमजीर्यं तु भक्षयेत् ।

- (1) D and K read यत्र, which seems to be incorrect. (2) D has साधकसु प्रवेद्येत्. (3) This hemistich is not found in K. (4) D reads प्रवेपादाङ्ग. (5) D reads नीला. (6) प्रक्षिपेद्हादशे, a variant in D. (7) K reads अजरामरकारणं. (8) This hemistich is not found in D. (9) B reads षोडशे पक्षे, which is grammatically incorrect. This hemistich is not found in D. (10) This hemistich and the next one are not found in B. D reads शुक्लघोषं वङ्गघोषे. K reads शुक्लघं. (11) D reads अथवा. (12) B and D read भवति, which is incorrect. [व्रजति is the correct reading.] (13) D reads निवेक्षेत्. K reads निवेक्षेत्. Both are incorrect. (14) B reads वङ्गवङ्गयोः. D reads वङ्गयः. (15) B reads गुञ्जामाचं [नागं].

द्विगुञ्जां तारजीर्णस्य रविजीर्णस्य तक्षयम्^१ ॥ ३३ ॥
 तीक्ष्णाभ्रकान्तमाषैकं^२ गुञ्जैका द्राविणा भवेत्^३ ।
 वष्पवैक्रान्तजीर्णं तु भक्षयेत् सर्पिषाम्वितम्^४ ॥ ३४ ॥
 नागं वङ्गं रसं भस्म^५ विषोपविषसंयुतम् ।
 माद्रायुक्तं ततश्चैव^६ भक्षयेच्च रसायने^७ ॥ ३५ ॥
 हेम तारं तथा कान्तं जायतेऽग्निमसहं क्रमात् ।
 बह्वक्ष रसराजोऽयं देहसिद्धिं प्रदापयेत् ॥ ३६ ॥
 वष्पायस्कान्तमाष्ठीक-वैक्रान्ताभ्रकाश्चनैः ।
 एतेर्जीर्णैर्यथालाभं रसः शस्ती रसायने^८ ॥ ३७ ॥
 षड्वेपोपरसाश्चैव^९ भक्षणार्थं च वाहयेत्^{१०} ।
 भक्षणात्तीक्ष्णजीर्णस्य^{११} पलमेकं तु भक्षयेत्^{१२} ॥ ३८ ॥
 दशवर्षसहस्राणि वष्पकायः स जीवति^{१३} ॥ ३९ ॥
 एवञ्च द्वादशपलं तीक्ष्णजीर्णं तु भक्षयेत् ।

- (1) B has चतुर्गुञ्जाः वपुजीर्णस्य, which destroys the metre. (2) D has an incomplete charana—तीक्ष्णाभ्रकान्त. K has तीक्ष्णाभ्रकान्तमपि. (3) B reads द्रवणी. D wants this charana. K reads द्रावणी, which is not gram. correct. (4) संक्षेप्य सर्पपयोजितम्, a variant in D. K reads सर्पिषोन्मितम्. (5) D has नागवङ्गवशाकोट. K has नागं वङ्गं वसा किटि. (6) सूत्रयुक्तं चैव चैव is the reading in D. सूत्रयुक्तं चैव is the reading in K. (7) D has व्यजेत कश्चिद्रसायने. K wants this charana and the next eleven ones. (8) The ślokas 36th and 37th are not found in D. (9) षड्वेपोपरसाश्चैव, a variant in D. (10) B reads न वाहयेत्. D reads चारयेत्. (11) भक्षणात्तीक्ष्णं तु, a variant in D. (12) भक्षयेत् भक्षित्वावयम्, a variant in D. (13) This hemistich and the next one are not found in D.

एवं जीवेश्वहाकल्पं^१ प्रकथयान्ते शिवं व्रजेत् ॥ ४० ॥
 भस्मनः शुक्लजीर्णस्य पल्लौ क्लृप्तमायुषः ।
 द्विपले कोटिरायुष्यं त्रिपले ब्रह्मण्यायुषम्^२ ॥ ४१ ॥
 चतुःपले वैष्णवायुः रुद्रायुः पञ्चमे पले ।
 षष्ठे पले च संप्राप्ते महाकल्पं स जीवति^३ ॥ ४२ ॥
 भस्मनो हेमजीर्णस्य पलेन ब्राह्मणमायुषम्^४ ।
 द्विपले वैष्णवायुष्यं रुद्रायुस्त्रिपलेन तु^५ ।
 चतुःपलेन देवेशि शिवत्वं प्राप्नुयात्परः^६ ॥ ४३ ॥
 हेमजीर्णे भस्मसूते^७ त्रिपले भक्षिते क्रमात्^८ ।
 अष्टाशीति^९सहस्राणि योगिन्यो बलदर्पिताः^{१०} ।
 तस्य तिष्ठन्ति^{११} किं कार्यं कामरूपी भवेत्परः ॥ ४४ ॥
 यद्यद्भावयते रूपं तत्तद्रूपधरो^{१२} भवेत् ।
 मितैः पल्लैकादशभिः^{१३} हेमभस्मानि^{१४} भक्षयेत् ॥ ४५ ॥

- (१) एव जीव महाकल्पे, a variant in D. (२) B reads ब्रह्मण्यायुषं.
 (३) This śloka is not found in D. (४) This hemistich is not
 found in D. K reads पञ्च ब्रह्मण्यायुषं, which has no sense. (५)
 K reads erroneously जीपलेन. (६) शिवत्वं समवाप्नुयात्, a variant in D.
 शिवत्वं समवाप्नुयात्, a variant in K. (७) D reads हेमजीर्णे भस्मसूते, which
 is partly incorrect. (८) B reads erroneously त्रिपले. त्रिपलेन इति
 क्रमात्, a variant in D. (९) अष्टाशीति is the incorrect reading in K.
 (१०) D reads बलद्विपिता, which is senseless. (११) K reads तिष्ठ
 तिष्ठन्ति, which is incorrect. (१२) D reads तत्तद्भावधरो. (१३)
 जीर्णैः पल्लैकादशभिः, a variant in B. मितैः पल्लैर्वा दशभिः, a variant in D.
 (१४) D reads हेमभस्मानि. K reads हेमभस्मापि.

गुणैकामात्रं देवेभि ज्ञात्वा चाग्निवत्सं निजम्¹ ।
 घृतेन मधुनाच्छाद्य² ताम्बूलं कामिनीर्भजेत्³ ॥ ४६ ॥
 एको हि दोषः सूक्ष्मोऽयं भक्षिते भक्षस्तत्रै⁴ ।
 चिससाहं वरारोहे कामान्धो जायते नरः⁵ ॥ ४७ ॥
 कामिनीनां सङ्घर्षं तु श्रीभयेद्विसान्तरे⁶ ।
 नारोसङ्गाद्'वरारोहे देहे क्लाम्यति⁷ सूतकः ॥ ४८ ॥
 नारोसङ्गे⁸ वरारोहे अजीर्णं तस्य जायते ॥ ४९ ॥
 मैथुनाक्षिते शुक्ले¹⁰ चिससाहावधि¹¹ क्रमात् ।
 जायते प्राणसन्देह¹² स्तस्मान्नश्रैयुनं त्वजेत्¹³ ॥ ५० ॥
 युवत्या जल्पनं कार्यं युवत्या चाङ्गमर्दनम्¹⁴ ।
 यस्माः¹⁶ अर्शनमात्रेण रसः क्लाम्यति¹⁶ विषहे ॥ ५१ ॥
 यथा कामोऽप्युदयति¹⁷ सुस्त्रीरुपनिरीक्षणात् ।

- (1) D has क्लाधिबलं निवेत्, which is incorrect. (2) D reads
 क्वावा, which is incorrect. (3) D reads भवेत्, which is not correct.
 (4) भक्षते भक्षात्तत्रम्, a variant in D. (5) D reads पुनः, which is
 not accurate. (6) K reads भक्षयेद्विसान्तरे. (7) D reads नारोसंन,
 which is incorrect. (8) K reads क्लामति. (9) D reads नारो-
 संने, which is incorrect. (10) D reads चकते शुक्लः. (11) चोससाहा-
 वतः, an incorrect variant in D. K has चिससाहादयः. (12) D reads
 erroneously जायते प्राणसन्देहे. (13) तावन्श्रैयुनं संत्वजेत्, a variant in D.
 कार्पसं मैथुनं त्वजेत्, wherein the first term is incorrect. (14) D reads
 चावमर्दनम्. K reads अर्दिनि. Both are incorrect. (15) K reads
 नारी. (16) K reads क्लामति. (17) K has पर्याहादयते.

तथा^१ क्राम्यति देवेशि स्रुतकोऽसी ततः^२ क्रमात् ॥ ५२ ॥
 अश्वत्थपत्रसङ्घो^३ भगो यथाः समः शुभः^४ ।
 तादृश्याः सुरतं^५ देवि भाजनं तु रसायने ॥ ५३ ॥
 निर्मासश्चैव दीर्घश्च भगः शुष्कशिरास्तथा ।
 सदा दारिद्र्याकर्तारं वर्जयेत्तं रसायने^६ ॥ ५४ ॥
 अर्घ्येण तर्पयेन्नित्यं^७ मन्त्र्यमांसं निवेदयेत्^८ ।
 योगीन्द्रान् योगिनीर्मन्त्रैः^९ पूजयित्वा चमापयेत् ।
 ककाराष्टकवर्षेण^{१०} कङ्कालवचं त्यजेत् ॥ ५५ ॥
 अश्वजीर्षपल्लवेन^{११} व्याधिभिर्नाभिभूयते^{१२} ।
 द्वितीये शुक्लवृद्धिः^{१३} स्यात् तृतीये बलवान् भवेत् ॥ ५६ ॥
 चतुर्थे पक्षितं हन्ति^{१४} बर्षी जयति पञ्चमे^{१५} ।
 षष्ठे श्रुतिधरो वान्शी सप्तमे नेत्ररोगजित्^{१६} ॥ ५७ ॥

- (1) D reads तथ. (2) D reads स्रुतके सेवतः, which is incorrect.
 (3) अश्वपद्मशा बल, an absurd variant in D. (4) यस्य भीमसर्पं शुभः,
 an incorrect variant in D. (5) D has तादृशानारसी. K has तादृशान्श-
 रसी. Both are unintelligible. (6) This śloka is not found in D.
 (7) चादिनाम्पुने नित्यं, a variant in D. (8) मन्त्र्यभागं न वेदयेत्, a variant
 in D. (9) शानोद्गाम्योविनी मन्त्रः, a variant in D. योगीन्द्रा योगिनी मन्त्रः,
 a variant in K. Both the readings appear to be incorrect. (10)
 D has ककाराष्टकवर्षेण तु. K has ककाराष्टकवर्षे तु. (11) पक्षमात्रप्रवेशेण,
 a variant in D. (12) व्याधिना नाभिभूयते, a partly correct variant in D.
 (13) K reads शुक्लवृद्धिः. (14) न जाति पक्षितवान्, an incomplete
 variant in K. (15) बर्षितं जितपक्षमे, a variant in D. बर्षिरजितपक्षमे,
 a variant in K. Both are incorrect. (16) नेत्ररोगजित्, a reading in D.

षष्ठमे तास्वदृष्टिः^१ स्वात् ब्रह्मायुर्ब्रह्मविभ्रमः ।
 नवपक्षीप्रयोगिन^२ सुरमिलापको भवेत् ॥ ५८ ॥
 दशपक्षप्रयोगिण^३ द्वितीयः शङ्करो भवेत् ॥ ५९ ॥
 रसवीर्यस्य रक्षार्थं बलिं दद्याद्दिने दिने ।
 जपेन्मृत्युञ्जयं मन्त्रं रससिद्धिः प्रजायते ॥ ६० ॥
 समे तु विमले जीर्णे यो रसं भक्षयेन्नरः^४ ।
 दशवर्षसहस्राणि स जीवेत् परमेश्वरि^५ ॥ ६१ ॥
 द्विगुणे विमले जीर्णे दशलक्षं स जीवति ।
 त्रिगुणे विमले जीर्णे दशकोटिं च जीवति^६ ॥ ६२ ॥
 जीर्णे चतुर्गुणे देवि^७ रसः खेचरतां नयेत्^८ ।
 ततः पञ्चगुणे जीर्णे स्वर्गवेधो^९ महारसः ॥ ६३ ॥
 यादृशं विमले जीर्णे^{१०} तादृशं हेम-माषिके^{११} ।
 तत् फलं लभते देवि तस्य वीर्यं स जीवति^{१२} ॥ ६४ ॥

(1) नावदृष्टिः, a reading in D. (2) नवमे पुष्पीप्रयोगिन, a variant in D. नवमे क्षीप्रयोगिन, a variant in K. (3) D reads दशमे प्रयोगिन, which is incomplete. K reads दशान्तप्रयोगिन, which is incorrect. (4) रससंभक्षयेन्नरः, a variant in D. विसरं भक्षयेन्नरः, a variant in K. (5) K reads परमेश्वरः. (6) This hemistich is not found in D. (7) जीवेश्चतुर्गुणे देवि, a variant in D. (8) This charana and the next one are not found in D. (9) D reads ब्रह्मेश्वरी. (10) B reads जीर्णे, which is incorrect. D reads वाहयो. K reads वाहये. (11) D and K read हेममाषिकी. (12) This hemistich is not found in D and K.

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि वक्ष्यभक्षरसायनम् ॥ ६५ ॥
 ग्रथमं आरयेत्^१ सूते गन्धकं सुरवन्दिते^२ ।
 दापयेन्निगुणं तीक्ष्णं समं हेम च सूतके^३ ॥ ६६ ॥
 तेनैव हेमजीर्णेन वक्षरत्नं तु^४ लेपयेत् ।
 बालवक्षपुरीषेण तद्वक्षं वेष्टयेत्ततः^५ ॥ ६७ ॥
 बद्धा पीटलिकां तेन पुटपाकं तु दापयेत् ।
 तद्वक्षणाज्जायते भक्ष्यं शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ॥ ६८ ॥
 तद्वक्ष्यभक्ष्यं^६ सुभगे कारयेत् पिष्टिकासमम्^७ ।
 तत्सूतगोलकरजो^८ गतदेहं^९ विमर्दयेत् ॥ ६९ ॥
 पुनस्तद्गोलकरजो बालवक्षपुरीषकैः ।
 मूषालीपं तु तेनैव अर्द्धाङ्गेन^{१०} तु कारयेत् ॥ ७० ॥
 तद्वनेदश्वमूषायां^{११} मूर्च्छितं वक्ष्यजारितम्^{१२} ।
 फूल्वाराणां सहस्रेण^{१३} भक्ष्यं तज्जायते क्षणात् ॥ ७१ ॥

- (1) D reads जायते. K reads कारयेत्. (2) समगन्धं च दीयते, a variant in D. K has an incomplete charaṇa—गंधति. (3) D reads सप्तसे स च सूतकम्, which is incorrect. K reads समदेहो च सूतकं, which is also incorrect. (4) D reads वक्षकं ता तु, which is senseless. (5) This hemistich and the next one are not found in D. (6) D and K read तद्वक्ष्यवक्ष्य, which is grammatically incorrect. (7) D has चर्वयेत् पिष्टिकः समम्. K has चर्वयेत् पीटिकासमं. (8) तत्सूतगोलकं भान, a variant in B. (9) K reads गतदेहं. (10) D reads प्रर्द्धाङ्गेन, which is incorrect. B reads अर्द्धाङ्गेन. (11) B reads अनेपदश्वमूषायां. D has an incomplete charaṇa—अनेपदेहं. (12) B reads वक्ष्यजारिते. D reads वक्ष्यजारितं. Both are incorrect. (13) B and D read सहस्रे व.

चर्चार्चि^१ प्राप्यते भक्ष गोचीरसद्वयं प्रिये ॥ ७२ ॥
 खेहे धृतं^२ च यत्कण्ठं कङ्कुचीतैलसंयुतम् ।
 त्रिसप्ताहादरारोहे कायगृह्णितुं जायते ॥ ७३ ॥
 तिलमात्रं वज्रभक्ष हेमभक्ष च तद्वत्तम्^३ ।
 धमेदत्तूर^४संलिप्तं बलीपलितनाशनम् ॥ ७४ ॥
 शुद्धहेम पलान्घटी घृत^५सूतसमायुतम् ।
 मर्दयेन्मध्वमाब्जेन गोलकी भवति चखात् ॥ ७५ ॥
 चर्चं च प्राप्यते भक्ष गोचीरसद्वयं प्रिये^६ ॥ ७६ ॥
 सूतवज्रस्य भागैकं गोलभागचतुष्टयम्^७ ।
 मर्दयेत् तप्तखण्डेन भस्मीभवति सूतकः ॥ ७७ ॥
 मारयेद्गुधरे दग्धे सप्तसंकाशिकान्नामात् ।
 तद्वत्तु^८ पुनः पखात् मध्वमाब्जेन मर्दयेत् ॥ ७८ ॥
 पुटं दद्यात् प्रयत्नेन वज्रधिकाशतत्रयम् ।
 तद्वत्तु जायते देवि^९ सिन्दूरारण्यसन्निभम् ॥ ७९ ॥
 तद्वत्तु पलमात्रं तु सिद्धान्मध्वान्मध्वसंयुतम् ।
 सिद्धादेवं सप्तवारं चीराहारो जितेन्द्रियः ॥ ८० ॥

(1) D reads चर्चार्चि. B reads चर्चोर्चि. (2) D reads घृत. (3)

D reads कर्चसिद्धिच. (4) तत्समात्रं धमेदत्तु, an incorrect variant in D.

(5) B reads घृते चर्चूर. (6) D has धृते. K has हृत. (7) This

hemistich is not found in D. चर्च चर्चं प्रयत्नतो भक्ष गोचीरसद्वयं, a variant

in K. (8) गोलाभावाचतुष्टये, a variant in B. गोलाभावा is the reading

in D. (9) D reads तद्वत्तु, which is grammatically incorrect.

(10) तद्वत्तु जायते दिव्यं, a variant in D and K.

द्वितीये सप्तमे चैव^१ भक्षयेच्च पलद्वयम्^२ ।
 प्रथया क्रमद्वया तु^३ भक्षयेत् सप्तसप्तकम्^४ ॥ ८१ ॥
 तद्वया^५ आयते सिद्धी^६ दिव्यतेजा भवेन्नरः ।
 वद्रायुषं भवेत्सख^७ खेचरत्वं^८ न संशयः ॥ ८२ ॥
 तस्य मूत्रपुरीषाभ्यां लोहान्धट्टी च काष्ठनम्^९ ॥ ८३ ॥
 तद्गन्धपलमेकं तु क्रामयेन समन्वितम् ।
 ब्रह्माष्टादशसाहस्र-पलमाने भुजङ्गमे ।
 आयते कनकं दिव्यं देवाभरणभूषणम् ॥ ८४ ॥
 कान्तचूर्णपलान्धट्टी पलान्धट्टी रसस्य च ।
 एकीकृत्याथ संमर्द्य बीजपूराणमर्हितम् ।
 मर्दयेत्सप्तसङ्घेन गोलको भवति च्छात् ॥ ८५ ॥
 मृतवप्यस्य भागैकं गोलभागचतुष्टयम् ।
 एकीकृत्याथ संमर्द्य भस्मीभवति सूतकः ॥ ८६ ॥
 मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसंकलिकान्नात् ।
 तद्गन्धभागमेकान्तु भागैकं गन्धकस्य च ।
 चन्धसूषागतं धातं खोटो भवति तत्क्ष्णात् ॥ ८७ ॥
 चात्रिंशन्मृतखोटस्य ऋषद्वैक्यं विंशतिः ।

- (1) B reads सप्तमे चैव. K reads ब्रह्ममेव. (2) B has मचद्वैतद्वयद्वयम्. (3) B reads erroneously प्रथया क्रमद्वया तु. D has an absurd variant प्रथया क्रमद्वया च. (4) K reads सप्तसप्तकं, which is incorrect. (5) D and K read वद्वैते. (6) K reads सिद्धिः. (7) B reads भवेत्सेन. (8) K reads चन्नरत्वं. (9) The following nineteen hemistichs are not found in D and K.

तारं ताम्रं व्योमसखं कान्तसखं चतुर्धकम् ।
 एकैकं द्वादशांशाः स्युः सर्व्वमेकत्र कारयेत् ॥ ८८ ॥
 अन्धमूषागतं भ्रातं खोटो भवति तत्त्वत्वात् ।
 द्वात्रिंशत्त्रिसप्ततः खोटान् सूक्ष्मपूर्थं तु कारयेत् ॥ ८९ ॥
 तत् खोटसूक्ष्मपूर्थं तु पारोटरससंयुतम् ।
 मर्द्दयेकध्ममात्रेण गोलको भवति च्छात् ॥ ९० ॥
 गोलकस्य पले द्वे च द्यतकान्तस्य तत्त्वमम् ।
 एकौकल्याय संमर्धं भिषनादरसेन च ।
 मुनिपुष्परसेनैव दिनमेकं च मर्द्दयेत् ॥ ९१ ॥
 गुटिकाः^१ कारयेद्देवि षड्यधिकशतत्रयम्^२ ॥ ९२ ॥
 तत्रैकां गुटिकां सर्पिस्त्रिफलामधुसंयुताम् ।
 भक्षयेद्द्वर्षमेकं तु ब्रह्मायुर्जायते नरः ॥ ९३ ॥
 सर्वांस्ता भक्षयेत् पश्चात् रुद्रायुः स भवेन्नरः^३ ॥ ९४ ॥
 अथैका धारिता वज्रो^४ गुटिकामरसुन्दरि ।
 द्दुष्टाद्द्वोगाणि कृत्स्नानि^५ पलितानि च नाशयेत् ॥ ९५ ॥
 उपचारं प्रवक्ष्यामि वष्यसस्वरसायने^६ ॥ ९६ ॥
 वष्यश्शसु यो^७ देवि रसोऽयं वष्यतां नयेत् ।

(1) B reads वृटिकां. (2) B reads सप्तसकम्. (3) This hemistich is not found in D and K. (4) अथैका धारिता वज्रो, an incorrect variant in B. This hemistich is not found in K. (5) रोगाणि is grammatically incorrect. [रोगान् is the correct term]. (6) वष्य-भक्षरसायनं, a variant in B. वज्रात् सत्त्वं रजायते, a variant in D. (7) D reads erroneously वष्यवन्धसपो.

तेन वक्षसु ये देहास्तो देहा वक्षरूपिणः ॥ ८७ ॥
 तिस्रमात्रं रसं^१ देवि ब्रह्मायुर्दश^२ जीवति ।
 यवमात्रं रसं देवि विष्णुकोटिं स जीवति^३ ॥ ८८ ॥
 गुञ्जामात्रं तु^४ देवेशि महाकल्पायुषो भवेत् ।
 माषमात्रं वरारोहे मम तुल्यगुणो भवेत् ॥ ८९ ॥
 मन्महीनेन^५ सुभगे न स गम्यो^६ भविष्यति ।
 न सिद्धिसाधनं^७ तस्य जन्मकोटिशतैरपि ॥ ९० ॥
 मूढचिन्तो भ्रमत्येष कुलशासनवर्जितः^८ ॥ ९०१ ॥
 तस्य विद्व^९सहस्राणि कुर्वते^{१०} देवदानवाः ।
 देव्यन्ताकाशगामिन्यो भूचर्यन्त^{११} सुरेश्वरि ॥ ९०२ ॥
 सन्ने तं भजयित्वा तु^{१२} रेतोरक्ते हरन्ति ताः^{१३} ।

- (1) B and D read तिस्रमात्रसो. [Here भजयित्वा is to be understood.]
 (2) D reads ईश, which is incorrect. (3) This hemistich is not found in B and D. (4) B reads गुञ्जामात्रेण. (5) B reads मन्महीने.
 (6) B reads मयिवाजा, which is unintelligible. K reads माषमात्र. (7) D reads न सिद्धिः साधनं. (8) मूढचिन्ता भ्रमत्येषा, a partly incorrect variant in D. मूढचिन्ता भ्रमत्येषु, an incorrect variant in K. (9) D and K read विद्या, which is incorrect. (10) D and K read कुर्वते, which is inc. (11) D reads भूचर्यन्त, which is not correct. (12) सन्ने ते य भजयित्वा, a variant in B. सत्वं भजयित्वा तु, an incomplete charana in D. सन्ने तीर्थं जयित्वा तु, 'a variant in K. (13) B has रक्षोरक्ते हरन्ति ये, an incorrect variant. D has रेतोरक्तहरि दिवे, K has रक्षोरक्तहरः दिवे. Both are incorrect.

तेनैव रतीमार्गेण^१ हरन्ते भक्षितं^२ रसम् ॥ १०२ ॥
 भास्कराद्या ऋद्धा देवि गर्जन्ति निजरूपतः^३ ।
 क्षयियस्य तु रूपेण देवा वै गर्जयन्ति च^४ ॥ १०४ ॥
 पिशाचा वैश्वरूपेण^५ शूद्ररूपेण^६ राक्षसाः ।
 अन्ये मानुषरूपेण भजन्ते सपनात्तरि^७ ॥ १०५ ॥
 अस्त्रिमांसानि खादन्ति सन्नेषु^८ सुरसुन्दरि ।
 सप्राग्ने प्राप्यते आतिः^९ प्रायः पश्यति मानवः^{१०} ।
 वषभस्य हरन्त्येव^{११} सप्राग्ने श्रीभयन्ति च ॥ १०६ ॥
 भक्षिते हिमविमले पक्षाद्यन्ते दिशो दृश्य ।
 भूतप्रेतपिशाचाश्च जाकिन्धो मुष्णकादयः^{१२} ॥ १०७ ॥
 वज्राणां मारुते ये तु^{१३} सौहार्गा वा रसस्य तु^{१४} ।

- (1) D reads ईमार्गेण, which is absurd. (2) B reads रक्षितो, which is incorrect. D and K read रक्षितं भक्षितो, which is also incorrect. (3) गर्जन्तीतीजरूपतः, an incorrect variant in K. (4) ईवि वेनेन भजति, an absurd reading in D. ईवि वैर्जयन्ति च, an incorrect and incomplete charana in K. (5) D and K read विश्वरूपेण, which is incorrect. (6) D reads शूद्ररूपेण. K reads शूद्राक्षरूपेण. Both are incorrect. (7) सुन्दरे सपानरि, an incomplete variant in B. D reads अक्षतो, which is incorrect. K reads सुन्दरे, which is also incorrect. (8) B reads सन्ने चि. (9) D reads प्रापयेतेन. K reads प्राय एतेन. (10) पश्यति मानवै, a variant in D. (11) वषभस्योदरं देव, a variant in D and K. (12) B reads जाकिन्धो. K reads किन्नरो. (13) B reads मारुचं वै तु. D reads रक्षितो मारुचं तुष्णं. K reads मारुचं तु. (14) वज्रमारुचस्य च, a variant in D, which seems to be incorrect.

वर्जनीयाः प्रयत्नेन^१ प्रयुक्तांस्तान् शृणु^२ प्रिये ॥ १०८ ॥
 तेषां युक्तिप्रकारान्शु^३ प्रयुक्ता युक्तिदायकैः^४ ।
 एवं वदन्ति भूताद्या भीषयन्ति स्म तं नरम्^५ ॥ १०९ ॥
 रञ्जको रागकारी^६ स्यात् क्रामणः क्रामणे हितः^७ ।
 बन्धका दृढकाराश्च^८ तथा पुष्टिकराः स्मृताः^९ ॥ ११० ॥
 शुक्रशोणितविष्णुत्रे विविधेन तु भक्षयेत् ।
 कुष्ठव्याधिकारं तच्च^{१०} नागवङ्गकलङ्कितम्^{११} ॥ १११ ॥
 द्विफलाजातिकङ्कोलं कर्पूररसमिश्रितम् ।
 खदिरं समतीयेन मर्दितं भक्षयेद्भ्रसम् ॥ ११२ ॥
 पयसा कटुकं घृष्टा^{१२} पथ्यं^{१३} क्रामणसुत्तमम् ।

-
- (१) ते वर्जनीया यत्नेन, a variant in B. (2) B has प्रयुक्ता-
 श्रवण. D has प्रसक्ताश्रवणा. K has प्रयुक्ताः श्रवण. (3) तेषां युक्तिकरा ये
 तु, a variant in B and K. (4) प्रयुक्ता युक्तिकादयः, a variant in B.
 प्रयुक्तं युक्तिकादयः, a variant in D. (5) This hemistich is not found
 in D and K. (6) B reads रञ्जिकी. D reads रणकारी. Both are
 incorrect. (7) क्रामणोत्क्रामणोदितम्, a variant in D. K reads
 erroneously क्रामणो क्रामणे. (8) बन्धका दृढकायाश्च, a variant in B.
 D reads बन्धकी. बन्धा दृढकाराश्चैव, a variant in K. (9) B reads मताः.
 (10) कुष्ठव्याधिकारं चैव, a variant in D. कुष्ठव्याधिकारी ताश्च, a variant in K.
 (11) नागवङ्गकलङ्कितौ, a variant in D. नागवङ्गकलङ्कितौ, a variant in
 K. (12) D reads दृष्टा, which is incorrect. (13) D and
 K read वथु.

सत्येन हेमचूष्टेन न खाद्योऽयं¹ सुरेश्वरि ॥ ११३ ॥
 अलज्जुपायस्त्वान्तस्व² तालकस्व³ च भक्षणात् ।
 देहे⁴ क्रामति सूतेन्द्रो नाच कार्थ्या विचारणा ॥ ११४ ॥
 अवशं क्रमते सूतः स्त्रीयोगी क्रामचं परम् ।
 ब्रह्मचर्येण वा योगी⁵ सदा सेवेत⁶ सूतकम् ॥ ११५ ॥
 समाधिः कारचं तच्च⁷ क्रामचं परमं मतम् ॥ ११६ ॥
 प्रभाते भक्षयेत् सूतं⁸ पथं⁹ यामहयाधिके ।
 नो लक्षयेत् क्रियामं तु मध्याह्ने न तु¹⁰ भोजयेत् ॥ ११७ ॥
 अतिपानं चात्यग्रम¹¹-मतिनिद्रातिजागरम् ।
 स्त्रीषामतिप्रसङ्गं चात्यध्वानं च विवर्जयेत्¹² ॥ ११८ ॥
 अतिक्रीपं चातिहर्ष-मतिलीख्य-मतिस्पृहाम्¹³ ।
 शुष्कवादं जलक्रीडामतिचिन्तां च वर्जयेत्¹⁴ ॥ ११९ ॥
 कुष्पाखं कार्कटीं चैव काशिकं¹⁵ कारवेक्षकम्¹⁶ ।

- (1) B has न खंजीयं. D has खप्रेयर. K has न खंजीयं. (2) D reads अलज्जुपायसंकाचं, which is incorrect. (3) D reads तालकस्व, which seems to be incorrect. (4) B reads देहं. (5) D and K read ब्रह्मचर्यं न वा युयात्. (6) D and K read, पादाश्रितेव. (7) D and K read तस्य. (8) D and K read सूते, which is incorrect. (9) D reads पथ, which is incorrect. (10) B reads मध्ये न तु, which is incomplete. (11) D reads चात्यग्रम. (12) वचनं चाति वर्जयेत्, a variant in D and K. (13) B reads वतीनहं. D reads मनस्युषं. Both are incorrect. (14) अतिक्रीपां विवर्जयेत्, a variant in D. (15) D reads काशिकं. (16) K reads कारवेक्षकां.

कुसुमभक्षककर्कोटं^१ कदलीं काकमाचिकाम्^२ ।
 ककाराष्टकमितद्धि वर्जयेद्ब्रह्मभक्षकः^३ ॥ १२० ॥
 पातकं च न कर्तव्यं पशुसङ्गं विवर्जयेत्^४ ।
 लिङ्गच्छायां^५ न लङ्घेत नारीच्छायां तथैव च^६ ॥ १२१ ॥
 चतुःपथे न गन्तव्यं^७ विष्णुत्नं न च लङ्घयेत् ।
 सुराणां निन्दनं देवि^८ स्त्रीणां निन्दां च वर्जयेत्^९ ॥ १२२ ॥
 सत्यं च वचनं ब्रूयादप्रियं न वदेद्बुधः^{१०} ॥ १२३ ॥
 कुसुममत्तसीतैलं तिलान् माषान् मसूरकान्^{११} ।
 कपोतकं काञ्चिककानं तक्रभक्तं च वर्जयेत् ॥ १२४ ॥
 कङ्करीतीक्ष्ण^{१२}सवणं पिच्छिलं^{१३} पित्तलं च यत् ।
 तिलतैलं दधि क्षीरं^{१४} द्राक्षाकोलपरुषकम्^{१५} ॥ १२५ ॥
 बदरं कारविल्वञ्च^{१६} सहकारं सुवर्चसम् ।

-
- (1) कुसुमं काचककर्कोटं, a variant in D. K reads कुसुमकर्कोटी, which is incomplete. (2) B reads काचनारीका, which seems to be incorrect. (3) B reads भक्षभक्षकः. (4) पशुसङ्गं च वर्जयेत्, a variant in K. (5) K reads लिङ्गच्छायां. (6) B reads न लङ्घयेत्. (7) B reads न कर्तव्यं. (8) देवतानां न निन्दं, a variant in D. शीराणं निन्दयेद्देवि, a variant in K. (9) D reads स्त्रीनियां, which is incorrect. K reads स्त्रीनिदां चैव वर्जयेत्. (10) दप्रियो न वदेद्बुधः, a variant in B, which is partly incorrect. (11) B reads नसूरिका. D reads नसूरिकाः. Both seem to be incorrect. (12) B reads तिल. (13) D and K read पिच्छिलं. (14) तिलतैले दधिक्षीरं, a variant in B. (15) द्राक्षाक्षी पनसं तनः, a variant in D and K. (16) B reads नारिकेलञ्च.

नारङ्गं काञ्चनारक्ष^१ शीभाञ्जनमपि त्यजेत् ॥ १२६

सुधातीं नैव तिष्ठेत अजीर्णं नैव^२ कारयेत् ।

न वादजल्पनं^३ कुर्व्यात् दिवास्त्रापं न कारयेत्^४ ॥ १२७ ॥

नैवेद्यं नैव भुञ्जीत कर्पूरं वर्जयेत् सदा ।

कुङ्कुमाखेपनं वर्ज्यं वर्जयेन्नटनं चिती ॥ १२८ ॥

नाग्निं स्पृशेत्^५ पादेन न गा वा^६ ब्राह्मणात् च ।

न हन्यात् कुमारीं च वातुलानपि^७ वर्जयेत्^८ ॥ १२९ ॥

दिवारात्रं जपेन्मन्त्रं ज्ञातव्यं च दिने दिने ॥ १३० ॥

हितञ्च सुहा^९ दुग्धानं शाल्वञ्च च समाहितम्^{१०} ।

शाकं पीनर्नवं^{११} देवि मेघनादं च वासुकम् ।

सैन्धवं नागरं सुखां पद्ममूलानि भक्षयेत् ॥ १३१ ॥

उद्भिन्नचूचुका^{१२} श्लामा सुरूपा सुभगा शुभा ।

(1) B reads विनारङ्ग. (2) K reads न च. (3) B reads

वादजल्पं, which renders the charana incomplete. (4) दिवाचारौ

पर्यटितं, a variant in B. (5) D reads स्पृशेत, which is grammat-

cally incorrect. (6) B, D and K read न गावो, which is gram-

matically incorrect. (7) B reads मातुलानो. D reads मातुलान

which is incorrect. (8) After this śloka we find in B the follo-

ing hemistich कुर्व्यात्तेनैव तिष्ठेत अजीर्णं न च कारयेत्, which we have rejected

the first charana being absurd, and the second being a repetition.

(9) K wants सुहा. (10) B, D and K read समाहितः, which is not

accurate ; समाहितं here means विशोचित and qualifies शाल्वञ्च. (11)

D reads पुनर्नवं. K reads शाकं च पुनः, an incomplete charana. (12)

D reads erroneously उद्भित चूचुका.

दिव्यतेजःसमायुक्ता कामशक्तिविवर्जिता^१ ।
 सन्निधाने च कर्त्तव्या वृषेद्य^२ परिरक्षिता ॥ १३२ ॥
 कृष्णागीरातिवृद्धाङ्गी^३ कुशीलां न भजित् क्वचित् ॥ १३३ ॥
 तिलकं कुङ्कुमं गन्धं^४ कस्तूर्या च मनोहरम् ।
 सुरभीणि च पुष्पाणि सुखशय्येष्टभोजनम् ॥ १३४ ॥
 सुखवासित्वमेवोक्तं^५ क्रामणं चूतकस्य तु ।
 आत्मज्ञानकथां पूजां^६ शिवस्य तु विशेषतः ॥ १३५ ॥
 एतांस्तु^७ समयान् भद्रे न लङ्घेद्रसभक्षणे ।
 लङ्घनादिविधं लक्ष्यं लक्षणं तस्य^८ कथ्यते ॥ १३६ ॥
 रसराजे त्वजीर्णं तु^९ प्रत्ययोऽयं भवेत् प्रिये ।
 मूर्च्छा शोको भ्रमः कम्पः हर्दिर्माहो ज्वरस्तथा^{१०} ॥ १३७ ॥
 हिक्काविपद्यशूलानि^{११} निद्रालस्यमरोचकम्^{१२} ।
 लिङ्गस्तम्भो ह्यतीसारः^{१३} कासश्वासविजृम्भिकाः^{१४} ॥ १३८ ॥
 कर्णास्यचक्षुःकुक्षौ च वृषणोदर^{१५}मूर्धनि ।

- (1) B reads विवर्जिता. (2) भव्येच परिरक्षिता, a variant in D. K reads वृषेन. (3) D reads सर्वाङ्गी. K reads सर्वाणि, which is incorrect. (4) तिलकुङ्कुमगन्धं च, a variant in D. तिलकुङ्कुमकं गन्धं, a variant in K. (5) D reads सन्निधानं. (6) B, D and K read प्राणा. (7) D reads एकतन्, which is incorrect. (8) D reads सच. K reads प्राण. (9) रसराजे तु जीर्णं तु, an incorrect variant in D. (10) हर्दिर्मूर्च्छायाहो ज्वरः, a variant in B. (11) D reads अलसं. (12) B, D and K read चरोचकः. (13) B reads ह्यतीसारः. K reads अतिसारः. (14) B reads विजृम्भिकाः. (15) B reads जठरोदर.

मेट्रे दाहोऽग्निमान्यश्च^१ जातः सर्वाङ्गसंशयः ॥ १३८ ॥
 अग्न्याद्यैव महाव्याधीन् रसाजीर्णं तु^२ लक्षयेत् ॥ १४० ॥
 काष्ठीकं^३ सर्जिकाक्षारं कारवल्ली^४रसद्भुतम् ।
 गोमूत्रसैन्धवयुतं^५ तस्य संक्रामणं^६ पिबेत् ॥ १४१ ॥
 मोक्षकस्य रसं देवि राजकोषातकोरसम् ।
 सिन्धुकं क्षण्णगोमूत्रं कारवल्लीरसद्भुतम् ।
 शीवर्षलसमोपेतं रसाजीर्णं पिबेत्तरः^७ ॥ १४२ ॥
 रसाजीर्णं न जीवेत् न्नियते नात्र संशयः ।
 रसायने सुजीर्णं तु तेन सर्वं विधीयते^८ ॥ १४३ ॥
 यदा सुप्तस्तदङ्गं च^९ स्त्री स्तनेनैव घर्षयेत् ।
 वामिन मर्ह्येदेधं सूतः क्रामति निर्व्ययः^{१०} ॥ १४४ ॥
 निवाते निर्जने स्थाने भृष्टे निरुपद्रवे ।
 शीतातपविनिर्मुक्तः^{११} पथ्याशौ लघुभोजकः^{१२} ।

(१) मेट्रे दाहोऽग्निमन्थश्च, a variant in B. मेट्रे दाहापिमन्दाश्च, a variant in D. मेट्रे दाहोपिमन्दाश्च, a variant in K. (२) B reads रसाजीर्णं. K reads रसेजीर्णं. (३) B reads काष्ठीक. (४) B reads कारवेल्ली. D reads करवल्ली. (५) This hemistich and the next two are not found in D. K has गोमूत्रं दैधवं युतं. (६) K reads तस्य सं क्रामणं. (७) B reads पिबेत्तरः, which is incorrect. (८) B has च भवेत् साधु चकते, which has no sense. (९) ते स्तिसदृशं च, a variant in B. मेट्रेपि सुप्तस्तदङ्गं, a variant in D. K has an incomplete hemistich तेषु सुप्तस्तो तेषु...वेत्. (१०) K wants this term. (११) D and K read चिनिमुक्तो, which is grammatically incorrect. (१२) B reads लघुभुजकः. D reads शीतभुजकः. K reads लघुभुजकः. All are incorrect.

यथोक्तदिवसेः^१ सिद्धिं प्राप्नुयान्नात्र संशयः ॥ १४५ ॥
 सर्वाङ्गारिण^२ दिवसैर्द्विगुणैः सिद्धिमाप्नुयात् ।
 सेवनाच्छीतवाताभ्यां^३ त्रिगुणैर्दिवसैः क्रमात् ।
 अतिमार्गस्य धर्मैश्च^४ दिवसैस्तु चतुर्गुणैः ॥ १४६ ॥
 तत्र वेधं प्रवक्ष्यामि देहसिद्धिकपूर्वकम्^५ ।
 तव ज्ञेयं देवेशि प्रोक्तमेव रसायनम्^६ ॥ १४७ ॥
 त्वग्नेधः प्रथमं देवि^७ मांसवेधो^८ द्वितीयकः ।
 तृतीयो रक्तवेधस्तु^९ चतुर्थश्चास्थिवेधकः^{१०} ॥ १४८ ॥
 पञ्चमो मज्जवेधः स्यात्^{११} नाडीवेधस्तु षष्ठकः^{१२} ।
 सप्तमो धातुवेधश्च^{१३} अष्टमः कवचस्य तु ॥ १४९ ॥
 त्वचावेधेन देवेशि पद्मगः कुटिलो भवेत् ।
 मांसवेधेन सुभगी कुटिलः काञ्चनं भवेत्^{१४} ॥ १५० ॥

- (1) D reads यथोक्ता दर्शये, which is incorrect. (2) D has सिद्ध्यावहारिण. K has सर्वाङ्गारिण. Both are incorrect. (3) B reads सेवनाच्छीतवाताभ्यां. D reads सेवना चिति वा सिद्धि. K reads सेवनाच्छीतवाताभ्यां. All are incorrect. (4) D reads अल्पनि मार्गस्य धर्मैश्च, which is incorrect. K reads अधान, which is also incorrect. (5) This hemistich and the next one are not found in D. (6) K reads अपूर्वतः. (7) D reads देवं, which is incorrect. (8) B reads मांसवेधौ, which is not correct. D reads खंवेधौ, which is also incorrect. (9) D and K read क्षीरवेधस्तु. (10) चतुर्थश्चास्थिवेधकः, an incorrect variant in D. (11) D has वज्रवेधश्च. K has वज्रवेधश्च. Both seem to be incorrect. (12) D has षष्ठकः, which is incorrect. (13) B and D read अक्षुब्धश्च. (14) This śloka is not found in D.

अस्त्रिवेधेन देवेशि तीक्ष्णं कानकतां व्रजित् ।
 मञ्जवेधो^१ वरारोहो लोहान्द्यष्टौ च वेधयेत् ॥ १५१ ॥
 कवचस्य तु वेधेन मृन्मयं काञ्चनं भवेत् ।
 वेधे तु^२ हेमविमले मज्जो^३ हेम प्रजायते ॥ १५२ ॥
 तारे^४ मांसं सुरेशानि जीर्णसूतस्य वेधयेत् ।
 अलके^५ विमले ताप्ये तीक्ष्णे तारे च^६ भाष्करे ॥ १५३ ॥
 क्रामणे तु भवेत्तन्नां शर्करा माक्षिकं तथा ।
 कपिलाक्षणागोतन्नां तत्तु^७ देवि रसायने^८ ॥ १५४ ॥
 सात्त्विकं गव्यतन्नां तु राजसं सारसोद्भवम्^९ ।
 तामसं माद्विषं^{१०} तन्नां देयं नैव^{११} रसायने ॥ १५५ ॥
 आर्द्रकस्य रसो देवि तथा पूग^{१२}फलानि च ।
 मर्द्दनं नवनीतेन रसस्य क्रामणं परम् ॥ १५६ ॥
 अधमं शाकमूलोत्थं मध्यमं फलमूलजम् ।
 उत्तमं देवदेवेशि रसकां तु रसायने ॥ १५७ ॥

(1) B and K read मञ्जवेधे. (2) B reads वेधं तु. (3) B reads मञ्जनात्. D and K read मञ्जानां. (4) B reads तारं. (5) D reads अलको. K reads अटकी. Both seem to be incorrect. (6) K reads तीक्ष्णतारे च. (7) K reads तत्र. (8) B reads रसायनं. (9) राजसंशा रसोद्भवम्, a variant in B. (10) D reads देवितं. K reads अद्विषं. (11) B has रसे चैव. But D and K have देयं नैव. We have adopted the latter opinion, since तामस is the worst of the kind. (12) D reads तथा पूगो.

तीक्ष्णवेधेन नीलाभः¹ तान्त्रेचारुसंप्रभः ।
 रजतेनिन्दुसंकाशो² हेन्ना काञ्चनसन्निभः³ ॥ १५८ ॥
 धूमावलोकी वक्रस्थो⁴ मासात् खेचरतां नयेत्⁵ ।
 अर्शवेधो तु वक्रस्थो⁶ हिमासात् सिद्धिदायकः ॥ १५९ ॥
 शतकोटिस्त्रिभिर्मासैः चतुर्भिर्दशकोटिकः⁷ ।
 पञ्चभिः पञ्चकोटिषु⁸ षड्भिः स्यात् कोटिवेधकः⁹ ॥ १६० ॥
 एवं क्रमेण कुरुते शरीरमजरामरम् ।
 अणिमादिगुणैश्चर्यमान्नासिद्धिः प्रजायते¹⁰ ॥ १६१ ॥
 सप्तभिर्लक्षवेधो स्यादष्टाभिश्चायुतं पुनः¹¹ ।
 सहस्रं नवभिर्मासैर्दशमासैः शतं पुनः ॥ १६२ ॥
 तस्य सूत्रपुरीषैस्तु श्लेषणाङ्गमलैस्तथा ।
 लेपाद्ये मत्वमायान्ति¹² पाषाणादीनि¹³ भूतले ॥ १६३ ॥
 चतुःषष्ट्यंशतो वेधो मासैकाहशवेधकः ।

- (1) तीक्ष्णवेधेन नीलाभः, a variant in B, which seems to be incorrect. D and K read नीलाभं. (2) This charana is not found in D. (3) B reads हेन. D wants this hemistich. (4) धूमावलोकी वक्रस्थो, an incorrect variant in D. (5) मासं खेचरतां व्रजेत्, a variant in D. (6) D reads वक्रस्थो, which is incorrect. (7) D reads दशकोटिभिः. K reads दशकोटयः. (8) कोटिवेधो पञ्चभिर्मासैः, a variant in D. (9) B reads दशकोटिस्तु. D reads षष्ठासैः instead of षड्भिः स्यात्. K reads ।दशकोटयः. (10) D and K read प्रवर्तते. (11) D has दष्टभिश्च पुनः पुनः. (12) सेपयचर्चमल, an incorrect variant in D. (13) B reads यानि लोहानि.

द्वात्रिंशत्शकवेधो तु^१ वर्षाद्द्वेष्टं तु वेधयेत्^२ ॥ १६४ ॥

कुञ्चितायास्तु यत्केशा या श्यामा^३ पद्मलोचना ।

विस्तीर्णं जघनं यस्याः^४ सङ्कीर्णं हृदयं भवेत् ॥ १६५ ॥

कृष्णपद्मे भवेद्यस्या युवत्याः पुष्पदर्शनम्^५ ।

कामिनी सा समाख्याता उत्तमा च रसायने ॥ १६६ ॥

आलिङ्गने स्पर्शने च^६ मैथुनालापयोरपि^७ ।

सर्वरोगविनिर्मुक्तो बलीपलितवर्जितः ॥ १६७ ॥

नासौ छिद्येत शस्त्रैश्च पावकेन न दह्यते^८ ।

वायुवेगो महातेजाः कामदेव इवापरः ॥ १६८ ॥

इच्छया जायते दृश्यो हृष्टश्चैव^९ जायते ।

तस्य^{१०} संस्पर्शमात्रेण सर्वलोहानि काष्ठनम् ॥ १६९ ॥

तस्मिन्नेकार्णवे घोरे नष्टस्वावरजङ्गमे^{११} ।

देवा यत्र विलीयन्ते^{१२} सिद्धस्तप्तैव लीयते^{१३} ॥ १७० ॥

- (1) द्वात्रिंशत् शकवेधो च, a variant in D. (2) वर्षाया चैन वेधयेत्, a variant in D. (3) D reads श्यामा या. K wants this hemistich and the next one. (4) B reads विसीर्णजघनं तस्याः, which is not accurate. (5) D reads पुष्पदर्शनं, which is incorrect. (6) आलिङ्गने स्पर्शने च, a variant in B. आलिङ्गने स्पर्शने च, a variant in K. (7) D reads erroneously मैथुनालापयोरपि. (8) पावके च विद्यते, an incorrect variant in D. (9) इच्छया चैव, a reading in D and K, which is incorrect. (10) D reads erroneously तस्याः. (11) नष्टस्वावरजङ्गमे, a variant in D. (12) K reads विलीयते. (13) सिद्धस्तप्तैव जायते, a variant in D.

इदं रङ्गस्य परमं मया प्रोक्तं¹ सुरेश्वरि ॥ १७१ ॥

साधुसञ्जनसारणा रसजीर्णक्रियापराः ।

रसवादीति संप्रोक्ता² इतरे द्वेषवादिनः³ ॥ १७२ ॥

पुनरन्यां⁴ प्रवक्ष्यामि गुटिकां रसदुर्लभाम् ॥ १७३ ॥

वङ्गसौसकशुल्वाभ्र-हेमतारसमन्वितः⁵ ।

वप्यायसादिभिर्युक्तः क्रियते वादिकैः⁶ रसः ॥ १७४ ॥

सर्व्वांस्तानेकतः कृत्वा⁷ मूषामध्ये स्थितान्⁸ धमेत् ।

गुटिका जायते दिव्या नाम्ना वप्याङ्गसुन्दरी ॥ १७५ ॥

सुखस्था सिद्धिदा प्रोक्ता जरामृत्युविनाशिनी ॥ १७६ ॥

संग्रामे विजयी वीरो वप्यदेहो महाबलः ।

सर्व्वलोकप्रियो निखं नारीणां सुभगस्तथा ॥ १७७ ॥

वप्यव्योमजसत्त्वकं सकनकं⁹ चन्द्रं रविं कान्तकं¹⁰

नागं वङ्गमथायसं¹¹ दृढतरं सूतं कृतं तत्समम्¹² ।

- (1) B reads प्रोक्तं. This hemistich and the next three are not found in D. (2) B reads रसवादी इति प्रोक्तः. K reads रसवादि इति प्रोक्तं. (3) B has द्वेषवादिनं, which is incorrect. (4) K reads पुनरन्यं, which is not correct. (5) D reads समन्वितैः. (6) B reads वादिको. (7) B reads सर्वोक्तानेककृतं, which is incorrect. (8) D reads मूषामध्ये स्थितो. K reads मूषामध्ये स्थिता. Both are incorrect. (9) D has वप्याकौकनकं. K has वप्यतां सकनकं. Both are incorrect. (10) D reads चन्द्रं रविसमं. K reads चन्द्रं रविं कान्तकं. Both are incorrect. (11), B reads नामं वनतीक्ष्णसुरायसं. D reads तीक्ष्णं कान्तं तदायसं. K reads तीक्ष्णं कान्तं तदायसं. (12) सूतकं कृत्वा तत्समं, an incorrect variant in D.

वक्त्रस्य रसगोलकं रतिकरं सर्वार्थदं तापहं¹
 वर्षेकेन निहन्ति दीपनिचयं कल्याणुषो जायते ॥१७८॥
 पूर्वसिद्धरसे² देवि पादांशं³ हेम योजयेत् ।
 स्रुतवक्षपसांशिन⁴ व्योमसत्त्वं प्रयोजयेत् ॥ १७९ ॥
 चीरकञ्चुकितोयेन सुरदालीरसेन च ।
 विधिना मर्हयित्वा तु नष्टपिष्टं तु कारयेत्⁵ ॥ १८० ॥
 कान्तचूर्णद्विटिं⁶ दत्त्वा मूकमूषागतं धमेत् ।
 गुटिका⁷ जायते दिव्या वक्त्रस्था सर्वसिद्धिदा ॥ १८१ ॥
 सुभगं माञ्जिकं⁸ चैव वक्षमभ्रकमेव च ।
 हेम शुक्लं तथा तारं⁹ समभागानि कारयेत् ।
 वक्षवद्वा तु गुटिका वक्त्रस्था सर्वसिद्धिदा¹⁰ ॥ १८२ ॥
 भ्रामकं माञ्जिकं चैव लोहत्रयसमन्वितम् ।
 शक्तिवीजसमायुक्तं वीजत्रयसमन्वितम्¹¹ ॥ १८३ ॥
 त्रिदण्डीमर्हितं सूतमेकीकृत्य¹² च गोलकम् ।
 अश्वमूषागतं धातं समावर्त्तं तु¹³ कारयेत् ॥ १८४ ॥

- (1) B reads सर्वाथेसंतापहं. D reads सर्वाथेसंतापहं. K reads शिवांनि-
 संतापहं. (2) D and K read पूर्वसिद्धरसो, which is incorrect. (3)
 B reads पादांश. (4) B reads कलांशिन. (5) D wants this
 charana and the next one. (6) B reads द्विटि, which seems to be
 incorrect. (7) B reads गुटिका. (8) D has सुरवं सुभगां, which is
 not correct. (9) D reads ताप. (10) This hemistich and
 the next one are not found in K. (11) D wants this hemistich.
 (12) D and K read सूतमेकीकृत्य, which is grammatically incorrect.
 (13) B reads समावर्त्तं, which is not correct.

पूजां कृत्वा क्षिपेद्भक्तो यस्मात्सात् स भवेत् प्रिये ।
 अभयः सर्व्वग्रतूषां¹ वक्ष्वायो महाबलः ॥ १८५ ॥
 नन्दिकेश²कुमाराद्या भक्ष्यमाणं हरन्ति ये ।
 नष्टच्छाया न दृश्यन्ते हृदो ददति³ भस्म च ॥ १८६ ॥
 त्रियमाणं रसं तैसु⁴ मूढबुद्धिर्न पश्यति⁵ ।
 कथयेत् सर्व्वजन्तूनां न मे सिद्धी⁶ रसायने ॥ १८७ ॥
 मनसा रससिद्धिस्तु⁷ तथा क्लेशो मया कृतः⁸ ।
 मया कृता द्रव्यहानिर्दुर्धिया⁹ मूढचेतसा ॥ १८८ ॥
 ईदृशं नैव जानाति¹⁰ विधिहीनं मया कृतम् ।
 पापिष्ठो दूषयेच्छास्त्रमात्मकार्म्यं न विन्दति ॥ १८९ ॥
 विधिहीनो रसो देवि¹¹ नैव सिध्येत्¹² कदाचन ॥
 शास्त्रहीनस्य देवेशि नैव सिद्धिर्वरानने¹³ ॥ १९० ॥
 अशुभैः कार्म्यभिः सर्व्वैः¹⁴ सम्प्रदायो न सिध्यति¹⁵ ।

- (1) B reads सर्व्वग्रत्तूषाणां. (2) B and D read नन्दिकान्द, which is a repetition. (3) D reads ददति, which is grammatically incorrect. (4) त्रियमाणं रसेतैसु, a variant in K, which is incorrect. (5) D reads त्रियच्छति. K reads न यच्छति. (6) B, D and K read सिद्धि, which is grammatically incorrect. (7) K reads रससंसिद्धिः. (8) D and K read तस्य. D reads कृतिः instead of कृतः. (9) D and K read दुःप्रिया, which is incorrect. (10) इदृशं नैव जानामि, an incorrect variant in D. (11) D and K read erroneously देवी. (12) D reads सिद्धिः. (13) नैव सिद्धि रसायने, a variant in K, which is partly incorrect. (14) D reads पूर्वैः. K reads सद्यः. (15) संप्रदायो न सिध्यति, a variant in B. संप्रदायेन सिध्यति, a variant in D.

न सिध्नेद्रसशास्त्रे तु^१ न सिध्नेताहमी शुक्.^२ ॥ १८१ ॥
 न प्रापेताहमीमात्रां^३ नैव ज्ञानं च तादृशम्^४ ।
 न प्रापेताहमीं नारीमेकचित्तां वरानने ॥ १८२ ॥
 न प्रापेद्रसवन्तं च तां च देवीं रसाङ्गुमीम्^५ ।
 यस्मिन् तुष्टः शिवः साक्षात्तस्त्र सिद्धी^६ रसायने ॥ १८३ ॥
 पुनरन्यत्^७ प्रवक्ष्यामि गोलवन्धनमुत्तमम् ।
 येन भक्षितमात्रेण^८ जायते ह्यक्षरामरः ॥ १८४ ॥
 गन्धाभ्रकान्तसहितं भानुखर्परकाञ्चनम् ।
 समं तीक्ष्णं^९ रसेन्द्रस्य बद्धं कृत्वा तु गोलकम् ॥ १८५ ॥
 रसेन्द्रं पञ्चपलिकं^{१०} समभागेन मेलयेत् ।
 सप्तजम्बीरतोयेन^{११} मर्दयेद्गोलकस्य च^{१२} ॥ १८६ ॥
 छायाविशुष्कं गोलं तु शशिभावं करोति तत् ।

(1) न सिध्नेताहमे शास्त्रे, a variant in D. (2) न सिध्नेताहमीशुक्तेः,
 a variant in D. न सिध्नेता वरानने, an incorrect variant in K. (3)
 D reads ताहमीं विद्यां. (4) ज्ञानं स्नानं द्रव्यान तादृशं, an incorrect variant
 in D. This hemistich and the next one are not found in K. (5)
 B reads रसाङ्गुमीम्. (6) K reads erroneously सिद्धि. (7) B, D and
 K read पुनरन्यत्, which is grammatically incorrect. (8) येन च चक्ष-
 मापेच, a variant in D. येन भक्षितमात्रेण, a variant in K. (9) D
 reads समं तीक्ष्णं. K reads नमो तीक्ष्णं. Both are partly incorrect. (10)
 रसेन्द्रं पञ्चपलिकं, an incorrect variant in D. (11) B reads सप्तमं सवा-
 कस्य. K reads सप्तवीजं रसो येन. (12) यथा तद्गोलकस्य वा, a variant
 in B. गोलकस्य यथाहवा, an incorrect variant in K.

एतत् सर्वं विमर्द्यं तु सूतकं गोलकस्य च^१ ॥ १८७ ॥
 तत् करीषाभिना भूमौ द्युत्सेदं तु कारयेत् ।
 वक्त्रे खितमिदं गोलं चामरताप्रदायकम् ॥ १८८ ॥
 सूतगोलकजातस्य फलं वक्तुं न शक्यते^२ ।
 रसायने वर्णकरो^३ रससिद्धिप्रदायकः^४ ॥ १८९ ॥
 सुगन्धलेपताम्बूल-कस्तूरीकुङ्कुमाशुब ।
 श्रीखण्डं सृगनाभिश्च कङ्कोलं जातिकाफलम्^५ ।
 अग्न्यानि च सुगन्धीनि^६ ज्ञाने पाने प्रदापयेत्^७ ॥ २०० ॥
 [कुञ्चिताग्रास्तु यत्केशा^८ या श्मामा^९ पद्मलोचना ।
 विस्तीर्णं जघनं यस्याः सङ्कीर्णं हृदयं भवेत् ॥ २०१ ॥
 कृष्णपक्षे भवेद्यस्या युवत्याः पुष्यदर्शनम्^{१०} ।
 कामिनी सा समाख्याता^{११} उत्तमा च रसायने ॥ २०२ ॥
 आलिङ्गने स्पर्शने च मैथुनालापयोरपि ।
 सर्वरोगविनिर्मुक्तो बलीपक्षितवर्जितः ॥ २०३ ॥]^{१२}

- (1) This hemistich and the next two are not found in D. (2)
 This hemistich is not found in B and K. (3) D reads बलंकरो.
 K reads वातकरो. (4) This hemistich is not found in B. (5)
 D reads जायकाफलम्. (6) B and D read सुगन्धानि. (7) ज्ञान-
 पानानि यानि तु, a variant in B. (8) आकुञ्चिताया यत्केशा, a variant
 in D and K. (9) D reads श्मासाया, which is incorrect. K reads
 श्माना वा. (10) D reads erroneously पुष्यदर्शने. (11) K reads संख्याता.
 (12) The above three ślokas within brackets and the following two
 ślokas within brackets seem to be a repetition of the previous ślokas—
 165, 166, 167, 168 and 169. As these were found in all the texts,
 we have kept them within brackets.

शतरोमं विनश्येत्^१ सुखमध्ये धृतेषु च^२ ।
 यवतुल्यप्रमाद्येषु जीवेर्हर्षशतपयम् ॥ २०४ ॥
 अथ षोडशवर्षाणि^३ षोडशानि सुरसुन्दरि^४ ।
 धृतानि सुखमध्ये तु तेषु वक्षामि ये गुणाः ॥ २०५ ॥
 [नासौ ह्रियेत शस्त्रैश्च पावकेन न^५ दह्यते ।
 वायुवेगो महातीजाः कामदेव इवापरः ॥ २०६ ॥
 इच्छया जायते दृश्यो ह्यहम्भवेव जायते ।
 तस्य संसर्गमात्रेण सर्कलोद्भानि काचनम्^६ ॥ २०७ ॥]
 पुनरन्यं प्रवक्षामि वल्लभन्धं सुरार्चिन्ते^७ ॥ २०८ ॥
 हीनाङ्गोऽभ्यधिकान्नाद्य^८ सव्याधिः कुल भानतः^९ ।
 नताङ्गिः^{१०} पाणिनिःसूतो^{११} जरया स्तोभितेन्द्रियः^{१२} ।
 जङ्गदन्मूकोऽपि^{१३} गतिहीनस्तथैव च^{१४} ।

- (1) B reads शतधृतिषु पचादशसु, which has no sense. (2) K reads सुखमध्ये धृतेऽथवा, wherein the first term is incorrect. (3) अथवा षोडशवर्षानि, a variant in D. (4) वक्षान्ते सुरसुन्दरि, a variant in D. (5) D reads पावके नैव. (6) This hemistich is not found in D. (7) B reads सुरसुन्दरि. (8) B has हीनाङ्गाभ्यधिकानाद्य, D has हीनाङ्गाभ्यधिकानाद्य. K has हीनाङ्गाभ्यधिकानाद्य. (9) B reads कुलभानतः. D reads सर्वे व्याधिपराजिताः. K reads कुलभानतः, which is incomplete. (10) B reads नताङ्गिः. (11) जरालर्जरिताङ्गाद्य, a variant in D. (12) जरयन्तो जितेन्द्रियः, a variant in B. कामयन्तो जितेन्द्रिया, a variant in D. जरयन्तस्तो जितेन्द्रियः, a variant in K. (13) जङ्गदन्मूकोपि, an incorrect variant in B. जङ्गदन्मूकापि, a variant in D, which has no sense. जङ्गदन्मूकापि, an incorrect variant in K. (14) D reads मूको पाणिनिहीनकः. K reads अथहीनस्तथैव च, which is a repetition.

शङ्खत्वचविनिर्मुक्तौ^१ जीवितैरेव तिष्ठति^२ ॥ २१० ॥
 बह्वस्यास्य प्रभावेन समावर्त्ती यदा भवेत्^३ ।
 कोटिवेधि रसं घ्राञ्चं पिण्डवट्कोन संयुतम्^४ ॥ २११ ॥
 एकैकस्य तु मध्यस्थां गुटिकां कारयेद्बुधः ॥ २१२ ॥
 गुटिकाः पञ्चसंख्याताः षष्ठी चैव तु पञ्चमी^५ ।
 षट्संयुत्तपिण्डं स्यात्^६ तान्त्रपात्रं सुशोभनम् ।
 ऊर्ध्वं^७ पुरुषमात्रं तु पुरुषार्धं^८ च^९ मण्डलम् ।
 चतुर्मुखकृतं^{१०} काष्ठं तस्योपरि निवेदयेत् ॥ २१३ ॥
 सष्टतं च महातैलं समभागेन लेपयेत्^{१०} ।
 पूजयित्वा कटाहं तु दिक्पालांश्चैव पूजयेत् ॥ २१४ ॥
 कुमारीं पूजयेत् पद्माद्यादिभ्यु बलिं^{११} तथा ।
 धमनं तत्र कुर्वीत चतुर्दिग्बुधैः शनैः ॥ २१५ ॥
 सुतप्तं च विधातव्यं^{१२} निर्धूमं च यदा भवेत्^{१३} ।

- (1) D has शङ्खत्वं च विनिर्मुक्तौ, which is senseless. K has शङ्खत्वं च विनिर्मुक्तौ, which is also absurd. (2) जीवितैरेव अत्रदां अत्रं, a variant in D, which is quite opposite in meaning. जीवितैरेवतिष्ठते, a variant in D. (3) D reads सुस्रमये प्रदापयेत्. (4) पिण्डवट्कोनसंयुतः, a variant in D and K. (5) B reads षष्ठं चैव च पञ्चमम्. D reads षट्पात्रं पञ्चमम्. K reads षष्ठी चैव तु पञ्चमम्. (6) B reads पिण्डस्या. D reads पिण्डे स्यात्. (7) B reads चर्धे. (8) B has पुरुषार्धेय. (9) B reads चतुर्मुखी कृतं. (10) D reads श्लेषयेत्. (11) D reads दद्यादहं. K reads बली. (12) अतं तत्र विधानं तु, a variant in D. अतं तत्र विधानं तु, a variant in K. (13) रक्तवर्णं भवेद्यदा, a variant in D. K reads दद्या भवेत्.

तदा नत्वा गुरुं देवं^१ चन्द्रार्कादि^२ग्रहानपि ।
 नक्षत्राणि च संपूज्य^३ आत्मानं तत्र निक्षिपेत्^४ ॥ २१६ ॥
 पृथिव्यापस्तथा तेजो वायुराकाशमेव च^५ ।
 सुदुर्लभं विजानीयात्^६ सिद्धिरूपं नियोजयेत् ॥ २१७ ॥
 कललं च भवेत् सञ्चं पुरश्चापो विनिक्षिपेत्^७ ।
 रक्तवर्णं विजानीयात्तेजस्तेजसि योजयेत्^८ ॥ २१८ ॥
 मांसपिण्डं भवेत्तत्र वायुं^९ तत्रैव निक्षिपेत् ।
 कान्तवर्णं^{१०} तदा कार्यं निक्षिपेत् खं कपालके^{११} ॥ २१९ ॥
 धमन्तं^{१२} हेमसंकाशं क्षारत्वं तन्तु^{१३} पादयेत्^{१४} ॥ २२० ॥
 कृत्वा तत्र महारावं^{१५} हुङ्कारं सुरपूजितम्^{१६} ।
 उत्तिष्ठति^{१७} न सन्देहः पुष्टाङ्गो भास्करो यथा ।

- (1) D has नत्वा गुरुं गणपतिं. K has पञ्चात्. (2) K reads दर्वादि,
 which is incomplete. (3) B reads शशि पूज्यं. D reads योगिनौष्ठी.
 K reads शशिपूजां. (4) बलिं तत्र विनिक्षिपेत्, a variant in B. (5)
 D reads वायुाकाशमेव च, which is incomplete. (6) D reads सुदुर्लभं.
 B reads सुदुर्लभं विजयेत्. Both seem to be incorrect. (7) D reads
 पुरयोगिन्, which is incorrect. (8) B reads तेजे तेजं नियोजयेत्, which
 is incorrect. (9) D reads यत्. (10) D reads श्वेतवर्णं. K
 reads तप्तदन्तं. (11) B reads तत्र कपीतमे. D reads त्रकमिहकौ. K
 reads त्रकपालिकौ. (12) B reads धमन्तं. D reads धमन्ते. K reads
 धमन्ते. (13) B has क्षारत्वं तत्र. K reads तत्र. (14) B and
 D read दापयेत्. (15) D reads महारावं. (16) B reads कक्षारं.
 D reads बलाक्षारं सुपूजितम्. (17) B reads उत्तिष्ठते, which is not
 correct. K reads उत्तिष्ठति, which is also incorrect.

दिव्यतेजा महाकायो दिव्यदृष्टिर्महाबलः¹ ॥ २२१ ॥
 शतयोजनविक्षीर्ण-घण्टारावं सुपूजितम्² ।
 दीप्तहेममयं दिव्यं रत्नमाणिक्यशोभितम् ॥ २२२ ॥
 पुष्पमालापताकाब्जं³ किङ्किणीजालमण्डितम् ।
 विमानोत्तममारुढं शङ्खकाहलनिःस्वनैः ॥ २२३ ॥
 अप्सरोगीतवादित्रैर्नृत्यैरपि मनोहरैः ।
 दिव्याभरणसंपूर्णा दिव्यमाल्योपशोभिता⁴ ॥ २२४ ॥
 अपाङ्ग⁵रागसम्पन्ना सुरूपा मदविह्वला⁶ ।
 प्रागच्छति न सन्देहो देवकन्योदितं प्रति⁷ ॥ २२५ ॥
 गृहीत्वा साधकेन्द्रं च सिद्धलोके वसेत्ततः⁸ ॥ २२६ ॥
 दिव्यानि ज्ञानपानानि⁹ दिव्यान्याभरणानि सः ।
 रमते शतसाहस्रं¹⁰ सिद्धकन्याः स्मरातुराः¹¹ ॥ २२७ ॥

(1) After this śloka we find in D a portion of a work called होरामिहिर, which, being quite unconnected with the present subject, we have rejected. (2) K reads अटा च शिवपूजितं, which has no clear sense. (3) K has पुष्पमालायुतं काब्जं, wherein the last term is incorrect. (4) दिव्यमाल्यैः सुशोभिता, a variant in K. (5) B, D and K read उपाङ्ग. (6) B reads दिव्यकामिनी. (7) B reads आदीशं दीयतामिति. D reads देवकलोदितं प्रति. (8) B reads सिद्ध—जति ताः. D reads सिद्धलोका वसन्ति च. These two readings are partly incorrect. K reads शिवलोकं वसेत्ततः. (9) K reads यानि पानानि. (10) B has रमते only. K has रमते. (11) D and K read स्मरातुराम्, which is incorrect, as there is सिद्धकन्याः in plural number.

तस्मिन्नेकार्णवे घोरे नष्टस्यावरजङ्गमे ।
 देवा यत्र^१ विलीयन्ते सिद्धस्तत्रैव लीयते ॥ २२८ ॥^२
 भूतकालान्तको नाम चण्डोऽयमुपवर्णितः^३ ॥ २२९ ॥
 तत्त्वतोऽयं^४ महादेवि यदा कर्तुं न शक्यते ।
 अनेनैव शरीरेण तदा^५ सिद्धिर्भविष्यति ॥ २३० ॥

इति श्रीपार्व्यतीपरमेश्वरसंवादे^६

रसार्णवे रससंहितायां

देहवेधो नाम^७

अष्टादशः पटलः ।

॥ समाप्तश्चायं ग्रन्थः^८ ॥

(1) B reads भुवनाणि. (2) This śloka is a repetition of the previous śloka No. 170. (3) चन्द्रोऽयमुपवर्णितः, an incorrect variant in D. (4) ह'धश्चायं, a reading in D. तथायं, a reading in D. तत्त-चायं, a reading in K. (5) D and K read यथा. (6) B and D want this portion. (7) D reads देहवेधो नाम, which is incorrect. (8) B has ॥ इति श्रीरससंहितायां रसार्णवं संपूर्णम् ॥

एतद्गुण्यसङ्कलनम् ।

काश्मीराश्चिन्नावर्त्तात् विकानीराञ्च देयतः ।
मान्द्राजाञ्चैव नगरात् बहुविस्तीपघाततः ॥
प्रफुल्लचन्द्ररायेण रसायनविपश्चिता ।
श्रीमता धीमताङ्गत्वं तन्वाणि बहुयत्नतः ॥
तेषाम्नु बहुदोषाणामशुद्धानाञ्च वर्णतः ।
पाठापाठविवेकाय विशुद्धीकरणाय च ॥
नियुक्तः श्रीहरिचन्द्रः कविरत्नाभिधो द्विजः ।
रसार्णवमिमं ग्रन्थं कलयामास यत्नतः ॥
कलिकातापुरे चन्द्रनेत्रवस्त्रिन्दुसञ्चिते ।
शाके ग्रन्थः समाप्तोऽयं तपोमाक्षीन्दुजे दिने ॥

ABBREVIATIONS USED IN THIS WORK.

B = Bikánir MS. °

D = Deccan MS.

K = Kásmir MS.

M = Madras MS.

My = Mysore MS.

d. r. = different reading

gram. = grammatically

inc. = incorrect

र. चि. = रसचिन्तामणि

र. र. स. or रस. स. = रसरत्नसमुच्चय

स. द. स. = सर्वदर्शनसंग्रह ।

The following table of errata and variants is mainly based upon the authority of a big MS. called रसकासधेनु, compiled by CHUDAMANT MISRA of Sákadwīpa,—the MS. having been at hand of the editors about the close of printing of the text.

THE TABLE OF ERRATA AND VARIANTS.

Page	Line	For	Read
१४	७	सदृशी योनो	सदृशः पीनो
४५	४	लोहस्य	लोणस्य
५७	८	फण्णिजिह्वा गोजिह्वा	गोजिह्वा फण्णिजिह्वा च
६०	३	तोयवल्ली	तोयवल्ली
"	७	कङ्कुनी	कङ्कुकी
"	"	च पिपीलिजम्	चापि पीलुकम्
७४	८	सर्जिचारी	सर्जिचारी
८३	(12) note	is incorrect.	we have adopted.
८८	४, ६	गुणपचसमं	गुणत्रयसमं
९७	२, ५	मोदितम्	मर्हितम्
"	८	क्षिप्त्वा	पिष्ट्वा
"	१२	सूरणकन्दसम्पुटे	सूरणसंपुटेन
९९	१०	शिलावडातुकं धातं	शिलावच्चरमुष्णान्तं

Page	Line	For	Read
१०१	५	सारयेत्	मारयेत्
१०४	७	कोकिलाभयम्	कोकिलाभयम्
१०६	५	लघुकन्दरदो	लघुकन्दरसो
"	८	लोह	मेह
११७	१	च पडालकम्	चपलालयम्
"	५	गोरसोनं	गोरसना
११८	७	हयगन्धाङ्गितालकैः	हयगोधोदृतालकैः
१२२	५	कटुपञ्चकम्	पटुपञ्चकम्
"	८	षड्बिन्दुर्द्विसुखी तथा षड्बिधा द्विसुखास्तथा	
१२६	११	श्वेतपीतारुणः सिते	श्वेतपीतारुणासिते
१३०	७	स्वर्णं	चूर्णं
१३१	१०	च नरीकेश	चामरीकेशं
१३२	१०	लाघारसनिभं	लाघाभं निर्मलं
१३४	८	चयेत्	क्षिपेत्
"	११	गते	गर्भे
"	१२	तदेतद्विष्टिकास्तम्भे	एतदेकांशिकस्तम्भो
१३५	८	वापितं शश्वत्	चापि शतशः
"	११	शिलासूत	शिलासख
१३६	२	शतसङ्गणे	शतशो गणे
१३७	१	शिलावाहं	शिलावापं

(३)

Page	Line	For	Read
१३७	३	योषामृष्टस्य	घोषकृष्टस्य
”	५	खादति	वापितं
”	”	विना	विषम्
१३८	७	काक	शाक
”	८	कीरण्डकस्य	कीरण्डकेन
”	१०	च त्रिगुण्या	त्रिगुणेनैव
”	११	वापयित्वा	प्रावयित्वा
१३९	१	द्रवं	इदं
१४२	११	माक्षिकम्	मोक्षकम्
१४८	४	षकम्पस्य	सकम्पस्य
१४९	४	वसुभण्टादिभि	वसुहृष्टादिभि
१५३	५	मूलत्वात्	मूलस्थं
”	९	मत्प्रभावं	आत्मभावं
१५५	४	लब्धापायो	लब्धप्रायो
१६२	६	वल्लीषुपुङ्गाया	सितेषुपुङ्गाया
१६३	३	नागशुण्डी	नागशुण्डी
”	११	करकाभ्रकम्	भास्कराभ्रकम्
१६५	१२	क्षारयेत्	जारयेत्
”	१३	कद्रुक्	पद्रुक्
१६६	३	जायते	जार्यते

Page	Line	For	Read
१६६	५	साञ्चने	कोञ्चने
”	११	वासवाञ्च	वेतसाञ्च
”	१२	दुग्धीर्षा	दग्धीर्षा
१६८	३	मतिमाञ्चनः	गतिमाञ्चनः
१७०	३	स्रष्टुभष्ट	वसुहष्ट
१७१	१	तथा रत्नं	रत्नमर्धं
१७२	६	महाजारसमायुक्तं	महाजारसमित्युक्तं
”	८	पद्मरागप्रलेपेन	पद्मरागं प्रयत्नेन
१७३	१०	पादितं	पाचितं
१७४	११	विह्वाम्बिना	ह्वाम्बिना
१७५	१	चार्द्रपिण्डे नपुंसकम् ।	चार्द्रपिण्डेन संयुतः ।
”	२	प्राहयेद्	हृतीये
”	३	दोलायन्म्विचक्षणः	दोलायन्ने विचक्षणः
”	६	यावदाद्रक	प्राग्वादाद्रक
१७६	४	महाजारसमन्वितान्	महाजारससंयुतान्
१८२	१	च पडालकम्	चपलालयम्
१८४	७	सिंहवल्ली	सिंहवल्ली
१८७	५	किंवारनाल	चिञ्चारनाल
१८८	१	वङ्गिशिला	वङ्गिशिला
१९०	८	यदा लवचमीदि च	लञ्चते सैन्धवं यथा

(५)

Page	Line	For	Read
१८४	८	प्रयोगो	प्रयागो
”	९	तस्यासने	तस्य मध्ये
२१०	२	नेव वाहसु	न च वा भस्म
२२१	३	यथा घाघ्नं	तथा गुह्यं
२२४	१	तापयेद्भूगतं	तापयेद्भूमितः
२४१	१	तारताम्बाणि	तारपद्माणि
२७६	४	प्राकार	प्रकाश
२७७	८	वृष	त्रय
२८५	८	द्रव	द्रव्य
३१०	५	भूषा	भूषा
३१३	३	रसश्चैव	रसाद्यासां
”	४	अन्धकर्षानलस्तथा	अधः कुर्व्यादयानलम्
”	८	जले	जले
३१७	५	वसुभट्ट	वसुहट्ट
३३८	११	पुष्य-रस	पुष्यैरथ
३४०	५	दीनारी	वाराही
३४२	८	कोकिला करवोरं च	कोकिलाचकवीजच
३४४	३	पिट्टि	हृष्टि
३५३	५	वज्रबन्धो	महारसोपरसलोहबन्धो
३६१	१२	वज्रतीक्ष्णं कपाली	वज्रतीक्ष्णकपाली

Page	Line	For	Read
३६२	१	वैक्रान्तं नागकापाली	वैक्रान्तनागकापाली
"	११	रविनागं कपाली	रविनागकपाली
३७०	७	पुटवेधकम्	याममाचकम्
"	१२	ह्रगधर्माच्च	ह्रगधर्माच्च
३७१	५	चित्रधर्मा	वीतधर्मा
"	७	धर्मशुद्धा	धर्मशुद्धा
"	१२	कारयेत्तद्वर्णाच्च	कारयेत्तद्वर्णाच्च
३८८	१	त्रिगुपञ्चाङ्गुली	त्रिगुः पञ्चाङ्गुली
३८९	४	चीरे चार्कस्य	चीरेणार्कस्य
३८२	४	पाचयेदनुजाप्तेन	पाचयेदनुजाप्तेन
"	१५	[अनुज may mean मध्यम.]	.
४०८	८	वर्षेसु	वर्षेसु
४१८	१२	करवित्त्वच्च	चिरवित्त्वच्च

INDEX

WITH
GLOSSARY

N. B. The reader is requested to consult the Table of Errata and variants before referring to this Index.

अ

अक्ष (See विभीत) २६८, ३६७
 अक्षयपुष्प (Sesbania grandiflora, Pers. Beng. vaka) ७०, ७२
 अगुरु (Aquilaria Agallocha, Roxb., Beng. aguru) ६
 अमिक (See चित्रक) १७०
 अमिचर (A.sort of sea-grown plant) ७१
 अमिघमनी (A small species of kantakári, Beng. ganiri, also written अमिदमनी) ५८
 अङ्गीक (Alangium Lamarkii, Thwaites, Beng. ankod, also written अङ्कोट) १२१, १५२
 अङ्गनायिका (d. r. अङ्गनामिधा = लखकार्पाखी) ६०
 अङ्गार, अङ्गारक (Charcoal of bamboo, catechu, jujube tree &c.) ४२
 अजगुरुक (Goat-milk) १०९
 अजनायिका (See अङ्गनायिका) १९९

अजमारी (=अजहा, cowach, carpopogon pruriens, Beng. álákushi) ६०
 अजवारि (Goat-urine) १३८
 अजशङ्किका (A milky and thorny plant, with fruits of a crooked figure, like a ram's horn, Beng. medásingá) ३६८
 अजाक्षीर (Goat-milk) १२४
 अङ्गन (Here it refers to सोतो-ङ्गन, see सोतोऽङ्गन) १३५, ३७९
 अतसीतैल (Oil of अतसी, Linum usitatissimum, Linn., Beng. masinár tail) ४१९
 अतिबला (Sida rhombifolia Linn, Beng. pítabeledá) ८७, १२२
 अदिज (See शिलाजतु) १००
 अनन्ता (Hemidesmus Indicus, R. Br., Beng. anantamúl) ५७
 अनुचारित (सारितस्य दिगुचक्षिणा पुनः सारितम्) ३७३
 अन्वनाल (गाल or pipe of अन्वमूत्रा, see अन्वमूत्रा) ३६

- अन्वमृषा (A sort of crucible)
(formation of) ४६, ८४, ८५,
१०४, १३२, २६४, ३१८, ३२०,
३२५, ३२८, ३३६, ३३८, ३४१,
४११, ४१३, ४२८ &c.
- अपामार्ग (*Achyranthes aspera*,
Linn., Beng. *ápáng*) ६४,
७२, १२१, १६१, १७०, ३८८ &c.
- अपामार्गद्वार (Alkali of अपामार्ग)
८६, ११८
- अ भया (= हरीतकी. *Terminalia*
chebula, Retz., Beng.
hartuki) २६८, ४०२
- अभिषव (See अभिषेक) १५६,
१६०
- अभिषेक (= क्षपन । "इते वक्रिस्थिते
लोहे विरन्वाद्यनिमेषकम्, सलि-
लस्य परिक्षेपः सोऽभिषेक इति
स्मृतः"—रस. स. Throwing
water to a molten metal
when it is on the fire) ५२
- अभ्र (See अभ्रक) १२५
- अभ्रक (Mica) (varieties of) ६८,
६९
- अभ्रकपत्र (A plate of mica) ७५
- अभ्रकसत्व (Essence of mica)
१६६, ४०३
- अभ्रतोष्णक (See तीक्ष्णाभ्र) ३४४
- अभ्रपत्र (See अभ्रकपत्र) ७५, २७२
- अमल (See अभ्रक) १३२
- अमलमाक्षीक (= तारमाक्षिक or
रौप्यमाक्षिक. Iron pyrites of
silvery, radiated crystals ;
see माक्षिक) १३६
- अमृता (= गुडूची. *Tinospora cor-*
difolia, Miers., Beng. *gul-*
ancha) ८६
- अम्ल (Acid) ४२, ६६, १००, १०२,
११४, ११६, १६५ &c.
- अम्लगण (A class of acids) ६४
- अम्लवर्ग (See अम्लगण) १०७, १२६,
१४४, ३५७ &c.
- अम्लवेतस (*Rumex vesicarius*,
Linn., sour reed, country
sorrel) ६४, ७०, ८२, ६०, १२२,
१५६, ३४८ &c.
- अयः (Iron) ११७
- अयःकटोरक (Iron-cup) ४२
- अयस (Iron) १७६, १६२, २६८
- अयस्कान्त (Loadstone) ७७, १२२,

- १८७, (Red) ३२४, (Yellow)
 ३२५, ३८६, ४०६ &c.
 अरयोत्पल (Red lotus) ७०
 अर्क (Calotropis gigantea, Beng.
 ákanda) ७४, १२१, १२२ &c.
 अर्कचर (Alkali of ákanda) ७४
 अर्कचौर (Milky juice of ákanda)
 ६७, ११६, ११८ &c.
 अर्कदुग्ध (See अर्कचौर) ८७, १७०
 ३५७
 अर्कपत्री (अर्कपरिष्कारिका) (= ईश्वरमूल,
 Beng. isher mól) ६१
 अर्कपयः (See अर्कचौर) ३४८
 अर्जुन (Terminalia arjuna,
 Bedd., Beng. arjun) १३८
 अर्जुनचर (The text अर्जुन means
 here अर्जुनचर or Alkali of
 arjuna) ७४
 अर्जुनी (= जालासुखी = रक्तचिद्रक
 —रसकामधेय) ६३, ३८४
 अलक (= देवदाली—रसकामधेय ;
 see देवदाली) ११८
 अलक (d. r. आलक, हरिलाल ;
 see ताल) ४२४
 अलम्बुषा (A sort of लम्बुषाका,
 a sensitive plant) १६०, ४१८
 अलक (Calotropis gigantea alba
 or procera, Beng. sveta
 (white) ákanda) १८५
 अथसदलनी (= अथसभेदक, Beng.
 pátharchúr) १३१
 अथगन्धा (Withania somnifera,
 Dunal, Beng. asvagandhá)
 १२२, ३८८
 अथथ (Ficus religiosa, Linn.,
 Beng. asvattha) ८६
 अथमार (= श्वेत करवीर, Beng.
 white karabí) ३५०
 अष्टमूलिका (Eight plants used
 for the purification of mer-
 cury) ६३
 असन (Terminalia tomentosa,
 W. and A., Beng. piásál)
 ६६
 अस्थिप्रदङ्गल (= अस्थिसंहर, Vitis
 quadrangularis, Wall.,
 Beng. hádjodá) ८६
 अहि (See नाग) १८८, २७७
 अहिमर (See अहिमार) २६८
 अहिमार (= विट्खदिर, Acacia

- Farnesiana, Willd., Beng. guábáblá) १३८, ३०८
- अहिराज (See नाग) २७०
- अश्विनी (See नागवल्ली) ३४०
- आ**
- आखुकर्णी (Salvinia cucullata, Roxb., Beng. indurkání) ८२
- आखुपर्यी (See आखुकर्णी) (Beng. bada indurkání) ५८
- आष्य (Clarified butter, Beng. ghee) ६६, ४०३
- आटरूषक (Justicia adhatoda, Beng. vásaka) ३०८, ३३४
- आमलक (See आमलकी) २७०, २७२
- आमलकसार (Exudation of आमलक, see आमलक) ४०३
- आमलकी (Phyllanthus Emblica, Linn., Beng. ámlá) ५७
- आमलक्यादि (आमलकी and the rest = रक्तपीतगन्धक—रसकाम-धेनु) २६७
- आमू (=अमूरस. Sour fluid of tamarind) ७४, ७५, १३८
- आर (Brass, Beng. pittala) १८८, २७८, ३८६
- आरक्तराकामूल (?) (d. r. आरक्तं चार्कमूर्त्तं. Root of the red ákanda) ८५
- आरक्तवल्ली (Probably रक्तवल्ली = मञ्जिष्ठा) १३३, ३१५
- आरग्वघ (Cassia Fistula, Linn., Beng. sondháli) १५२
- आरचूर्ण (Powdered brass, Beng. pitalchúr) ३६०
- आरग्यमोमय (Wild cowdung, Beng. banagobar) १६१, ३०६, ३५६ &c.
- आरग्योत्पलक (Wild cowdung cakes, Beng. banaghunte or bilaghunte) ३०६, ३३४
- आरनाल (See काञ्जिक) ६६, १५५, १६६ &c.
- आरनालामू (Sour gruel, see आरनाल) ७०
- आरोट ("सुशोषितो रसः खण्डगा-रोट इति कथ्यते" रस. ख., "आ-रोटसंज्ञा लभते वारमेकं चतसृ यः" रसदपण ; Well purified,

once killed, mercury) १५०,
१२३, १२५, ३५४, ३८१, ४०१ &c.
काईक (Zingiber officinale, Rosc.,
Beng. ádá) ६४, १४४ &c.
आवर्णक (= रौप्यमाक्षिक, see
माक्षिक) ६८
आवाप ("इते त्रयान्तरक्षेपो लौह्यावो
क्रियते हि यः, स आवापः" रस.
स. Throwing other things to
the molten metals, see वाप
and परिवाप) ११६, १२१
आशुगपुष्प (See अशुगपुष्प) १८५
आसुरी (See आसुरीलवण)
१७०, १८७
आसुरीलवण (= विडलवण, Kálá-
nimak, Beng. bitlavana)
१५२
आस्फोट (See अक ; it means
also ákhrot = Juglans regia)
१६०

इ

इङ्गुद (See इङ्गुदी) ३८७
इङ्गुदी (Balanites Roxburghii,

Planchon., Beng. ingot)
११८, ३८८
इङ्गुदीफल (Fruit of इङ्गुदी)
२५८, २६०, २७०
इन्दुरी (= इन्दुरा, सोमराजी, see
वाङ्गुची. Vernonia anthel-
mintica, Willd., Beng. soma-
ráj) ६२
इन्दुरेखा (= सोमराजी, see वाङ्गुची)
८६
इन्द्रगोप (Coccinella of various
kinds) १३४, १७८, ३७४ &c.
इन्द्रगोपक (See इन्द्रगोप) १०४, ३५६
इन्द्रवारुणी (Citrullus colo-
cynthis, Schrad., Beng.
indrayava) ६०, ८८, २६१,
३४१, ३५० &c.
इष्टका, इष्टिका (A brick or brick-
dust) १८७, — १५३, १६६, &c.

ई

ईश्वरी (A sort of creeper called
बन्धाककोटकी, "भूरिचौरपरि-
सावा"—रसकामधेनु) ६१, ३५५

उ

उषटा (A sort of creeper, "उषटा
सा शुक्रतोटिपुटाकारदलान्विता"
श्वेतगुग्गा च, white kunch—
रसकामधेनु; Beng. okrágáchh)
५६, ३५५, ३५७
उषटी (A sort of दिव्यौषधि) (des-
cription of) २१७
उषटीरस (Juice of उषटी) २१७
उषाट (See उषटा) २७६
उत्कटा (=मिंहलीपिपली, Beng.
vanapipul; d.r. उर्वरा—रस-
कामधेनु) ६१
उत्तरवारणी (See इन्द्रवारणी)
८५, ८७, १२२ &c.
उदककणा (=जलपिपली, Comme-
lyna salicifolia, Roxb.,
Beng. pánikánehdá) ६२,
११३, १६०
उदुम्बर (Ficus glomerata, Roxb.,
Beng. yajnadumur) ८७
उद्घाट (A sort of preparation of
mercury cleared off all its

defects or impurities) १३६,
३५२, ३६८

उत्थापित (Having got उत्थापन,
which is defined as "खिदने-
त्वादियोगेन स्वरूपापादनं हि
यत्। तदुत्थापनमित्युक्तं मूर्च्छा-
यापनिनाश्रुतम् ॥" opposite of
निरुत्य, see निरुत्य in p. 136)
३५६

उष्मत्त (See धुर्त्तर) ८२, १२२,
३३५ &c.

उष्मत्तक (See उष्मत्त) ६५, ३३५ &c.
उष्मत्तनिर्घास (Juice of उष्मत्त)
१०६

उपरस (Inferior or secondary
minerals or metallic ores
and earths—eight in num-
ber) ४२, (enumerated) १०८,
११५, ४०६ &c.

उपरसशुद्धि (Purification of उप-
रस) ११३—११४

उपविष (Minor or factitious
poisons) ४२, (enumerated)
६५, १००, ४०६

उमाफल (Fruit of अतसी, Linum

usitatissimum, Linn., Flax,
 Beng. Masiná) ७१
 रग (See नाग) १०२, १७३ &c.
 रगा (= नागी = बन्धाकर्कोटकी,
 Beng. Titkankdi; d r
 तुरगी = अन्धगन्धा) १५२
 उलूखल (A wooden mortar,
 Beng. udukhal) ४२
 उषण (= शुष्की. Dry ginger,
 Beng. sunth) १५५
 उष्णोद (A hot mineral water)
 २५०
 उष्णोदक (See उष्णोद) २४७, २५०

ज

जर्बा (Wool, felt &c. the hair
 of sheep, deer, camels &c.)
 १०३, ११४, १३२, १५३ &c.
 जर्वापातन (A sort of apparatus
 resembling Pátana-yantra,
 see Ray's Hindu Chemis-
 try, Vol. I, p. 122) १५४
 जवण (= मरिच. Black pepper)
 १५५

ए

एकपर्णिका (= एकपर्णिका, Beng.
 gandhasati) ५८
 एकवीरा (= बन्धाकर्कोटी) ५६
 एकवीराकन्दरस (Watery juice
 of the root-stock of एकवीरा)
 २१४
 एरक (Ricinus communis, Linn.,
 Beng. bherándá) १४२, १६१
 एरकतेल (Oil of bherándá,
 castor oil) ६६, ६८, १०६
 एरकवृक्ष (Plant called एरक,
 see एरक) ८८

ओ

ओषधि (An annual plant or
 deciduous herb) ४२
 ओषधी (See ओषधि) ५६, १६४

औ

औमदक (Stem of masiná tree
 or flax-stem) ७१

क

- ककाराष्टकवर्ग (Eight objects with the letter क as their initial, kushmānda &c.) ४०६, (enumerated) ४१८, ४१९
- ककुभ (See अर्जुन) २६०
- कङ्कालखेचरी (A sort of औषधि) ६३, २०५
- कङ्कालखेचरीतेल (Oil of कङ्कालखेचरी) २०५
- कङ्कुळ (One of the eight उपरस-s, a medicinal earth, coral-coloured as described in the text) ६७, १०८, ११३, १२७, १३५, ३५२, ३८५ &c.
- कङ्गोल (A fragrant spice known as sitalchini) ४१७, ४३१
- कङ्गुली, कङ्गुनी (Panicum Italicum, Linn., Beng. kángni dhán) ६५
- कङ्गुलीष ([Oil of] कङ्गुली, see कङ्गुली) ६५
- कङ्गुलीतेल (Oil of कङ्गुनी, see कङ्गुनी) २२२, ३५२, ३६१, ४१२

- कच्छप (See कच्छपयन्त्र) १८८
- कच्छपयन्त्र (An apparatus called kachchhapa ; it is of two sorts—जलकुर्मयन्त्र and खालकुर्मयन्त्र ; see रसकामधेयु) १६७
- कच्चुक (Impurities of mercury—such as—क्षितिदोष, गिरिदोष, जलदोष, नागदोष, वज्रदोष, विष, वक्त्रि, मल &c.) १४६
- कच्चुकितोय (Watery juice or fluid of कच्चुकी) १२०
- कच्चुकी (= क्षीरकच्चुकी, क्षीरीश्लक्ष्ण, Beng. konchdā) ५७, ५६, ६०, ७१, ११८ &c.
- कच्चुकीक्षीर (Milky juice of कच्चुकी) ७५
- कटु (Punjent, Beng. jhál) ४०६, ४१६
- कटुक (See त्रिकटुक) १६८, ४१७
- कटुकरोहिणी (Picrorrhiza kurroa, Benth., Beng. katki) ४००
- कटुकालावु (= त्रिकतुली, Beng. titláu) १०२, १११ [२४४
- कटुकालावुक (See कटुकालावु) २३८

- कटुकोशातकी (A sort of bitter
ghoshálatá, see कोशातकी)
३३३
- कटुतुम्ब (See कटुतुम्बी) १७२,
१७६
- कटुतुम्बी (A wild variety of
Lagenaria vulgaris, Sering,
Beng. titláu) ६०, १३६, २२६
- कटुतेल (Mustard oil) १३१, ३६२
- कटुत्रय (= त्रिकटुक. The aggregate
of three spices—ginger,
long pepper and black pepper,
Beng. shunth, pipul
and marich) ११४, १४३, २५८
- कण (= पिपुली. Piper longum,
Linn., Beng. pipul) ४०१
- कण्टकारीरस (Juice of कण्टकारी
= Solanum xanthocarpum,
Schrad.) ३०६
- ककूलस्त्ररथ (Itchy स्त्ररथ =
Amorphophallus campanu-
latus, Blume., Beng. bunu
ol) ८७
- कलक (Strychnos potatorum,
Linn., Beng. nirmali) १७२
- कदम्बक (= माक्षिक. See माक्षिक)
२६६
- कदली (Musa sapientum, Linn.,
Beng. kalá) ६२, ६४, १२१,
१४२, १६०, ४१६ &c.
- कदलीकन्द (Root-stock of the
plantain tree, Beng. kalar
ete) ६७, १३०, ३०६ &c.
- कदलीकन्दक (Root-stock of plan-
tain tree) ७४
- कदलीकन्दतोय (See कदलीकन्द-
निर्यास) १३०
- कदलीकन्दनिर्यास (Watery juice
of the root-stock of the plan-
tain tree) १६१
- कदलीकन्दसार (See कदलीकन्द-
निर्यास) ६७, ११३
- कदलीरस (Juice of the plantain)
६६, ६७, ६६
- कनक (Gold) १२४, १३०, १७०,
१७२, २४५, २६१, २६४,
४१३ &c.
- कनक (A sort of dhuturá called
kanak dhuturá) ३३२, ३४१,
३५० ३६४ &c.

- कनकमाक्षिक (= खर्बमाक्षिक. See
माक्षिक) ३८५
- कनकरस (Milky juice of kanaka
dhuturá) ३८७
- कन्द (= मूरख. See मूरखकन्द)
८६, ११८
- कन्दपद्मिनी (A sort of मञ्जीषधि)
३१३
- कन्या (= छतकुमारी. Aloe Vera,
Linn.) ३६८
- कन्यारस (Juice of कन्या, see
कन्या) ३०३
- कर्पूर (= वराटक. Beng. cowrie)
३८८
- कपाली (Embelia Ribes, Burm.,
Beng. vidanga) ७३
- कपाली (One of the impurities of
mercury—see कपाली) ३६१
- कपि (= कपिकण्डू = शुक्रशिखी.
Mucuna pruriens, D. C.,
Beng. álkáushi) ७०, ७२
- कपित्थतोय (Watery juice of
कपित्थ = Feronia elephantum,
Corr., Beng. kathbel) १३१
- कपिशालामृत (Buttermilk
produced from the milk of a
black-coloured kapilá cow)
३२४
- कपोतक (The pigeon, Beng.
páyrá) ३१६
- कपोतारस्य पुट (An apparatus
for roasting, digesting or
subliming metals, minerals,
or drugs, called kapota,
“यत् पुटं दीयते भूमौ अष्ट-
संख्यवनीपले:”, see पुट and
पुटपाक) ३४, १६१
- कपोतिका (= चायक्यमूलक. A sort
of मूलक, Beng. chanak mûla,
see मूलक) ५७
- कम्बु (Conch, Beng. sáñk)
३८८, ३६०, ३६१
- करक (= पलाशवृक्ष, Butea fron-
dosa, Roxb.) ३४८
- करञ्ज (Pongamia glabra, Vent.,
Beng. dahar karamchá)
११८
- करञ्जतेल (Oil of करञ्ज) १०४,
१०६, ३६४ &c.
- करञ्जफल (= कपित्थ. Feronia ele-

- phantum, Corr., Beng. kathbel) २७१
- करझाख (See करझ) १३६
- करवीर (*Nerium odorum*, Soland., Beng. karabí ; also a sort of creeper "हयमार-समाकारा लता पुष्यसमन्विता, करवीरलतेव्युक्ता"—रसकामधेनु) ६५, ७०, ८७
- करवीरक (See करवीर) ३८२
- करिनु (See नाग) ३७६
- करिषामि (A fire of dry cow-dung) ३४३
- करौषामि (See करिषामि) ४४, ४३१
- कर्कट (= कर्कटक. A sort of कन्द-विष) १३२
- कर्कटाखि (Crab-shell) ८६, ८७, ३१०
- कर्कटी (A sort of cucumber, *Cucumis Melo*, Linn., Beng. kánkud) ४१८
- कर्कोट (See कर्कोटी) ४१६
- कर्कोटी (= कर्कोटिका, Beng. kánkrol) ६०, १५५
- कर्कोटीकन्द (Bulbous under-ground stem of कर्कोटी) २१५
- कर्णाख (= चेतकिण्टी. White *Barleria cristata*) १३२
- कर्त्तरी (A sort of मञ्जूषधि) २३४, (origin of) २३५, (varieties of) २३५—२३६
- कर्ईम (= पद्म, "सद्रवा मर्हिता खेव (कञ्जली) पद्म रत्नभिधीयते"—रसकामधेनु) २७२
- कपूर (Camphor) ६, ८४, १७०, ३३२, ४१७
- कर्षक (A sort of kánta or kántapáshána, see कान्त-पाषाण) ७६, ३६६
- कर्षामि (See करिषामि) ४४, ३४६
- कर्ष्वल (See करिषामि) १८६
- कलल (The uterus, the embryo ; here it means मांसपिण्ड) ४३४
- कल्ल (A paste, prepared by grinding dry or fresh vegetable substances on a stone with a muller, and then making a thin paste, with the addition of water when necessary ("यः पिण्डं चार्द्रं प्रयायां

- स कच्छ इति कीर्तितः—योग-
तरङ्गिणी) ७५, १२६, १७२,
(a stage of रस) ३४५
- कवच (An armour. Here pro-
bably it means the cover
which preserves the brain.
It is a technical tántric
term, denoting certain man-
tras, which preserve the
life. See p. 27.) ४२३, ४२४
- कषोपल (A touch-stone, Beng.
kastipáthar) ४२
- कसुरी (= मृगनाभि. Musk) ४२१,
४२१
- कांची (See काङ्गी) ६३, ३५५ &c.
- कांस्यलघ्व (Bell-metal and cast
iron, see घोषलघ्व) ३७७
- काकजङ्घ (*Leea hirta*, Roxb.,
Beng. kowáthengá, kántá-
gudkáli) ५७, ६० &c.
- काकतुण्डी (*Asclepias curassavica*,
Linn., Beng. kowáthunti)
१३६
- काकमाषिका. (See काकमाची)
३४०, ४१६
- काकमाची (*Solanum nigrum*,
Linn., Beng. gudkáli)
५७, ५६ &c.
- काकमाचीरस (Juice of काकमाची)
११४, १३१ &c.
- काकमुष्ठी (See काकतुण्डी) ६०
- काकविट् (Feces of a crow)
३४८
- काकबिडा (See काकविट्) १८८,
२०७, ३५०, ३७४ &c.
- काकाण्डीफल (Fruit of कोलशिशु, Beng. álákushi) ७५, ३४२
- काकिनीबीज (Seed or kernel of
काकिनी or गुड्गा, or a sort
of creeper “स्थूलकण्टकपर्णा-
द्या प्रोक्ता सा काकिनी लता”
—रसकामधेनु) (d. r. कामाची-
बीज = काकमाचीबीज) ७२
- काकेटवारि (Water in which lea-
ves of गिन्ध are macerated,
see गिन्ध) ४०१
- काङ्गी (= सौराष्ट्रसिका. See
सौराष्ट्री) ६६, १३१ &c.
- काच (A sort of salt called विट्-
लवण) ६४, ६६ &c.

- काचकिट्ट (—काचमल. Excretion of mica mixed with saline earth, Beng. malamáti) ६६
- काचबूटी (Glass-bottle) १८४
- काचन (Gold) (See सुवर्ण) ११५
- काचन (Bauhinia acuminata, Linn., Beng. kánchan) १४२
- काचनार (Bauhinia variegata, Linn., Beng. rakta kánchan) ३०८, ३२०
- काचनी (Turmeric. Curcuma longa, Roxb., Beng. halud) ५६
- काञ्जिक (A sour gruel prepared from the acetous fermentation of powdered paddy and other substances, see घान्वासु) ३२, १२१, १५३ &c.
- काञ्जिकान्न (Boiled rice steeped in काञ्जिक, see काञ्जिक) ३१६
- काङ्गी (See काञ्जिक) १६५
- कान्त, कान्तक (See काण्टपाषाण) (Varieties of) ७६, ८६, ३०३, ३२७
- कान्तचूर्ण (Powdered कान्त, see कान्त) ३१३
- कान्तचूर्णकुटि (A smallest portion of कान्तचूर्ण, see कान्तचूर्ण) ३२८
- कान्ततीक्ष्ण (A sort of cast iron called कान्तलोह) २६२
- कान्तनाग (The best कान्त—सर्वतोमुख कान्त, see p. ७७) ७६
- कान्तपाषाण (A sort of stone called कान्त—as loadstone) ६८, ८३, ३१०, ३५१ &c.
- कान्तबन्ध (Binding of काण्ट or loadstone) ३२५
- कान्तसुख (The best काण्ट—सर्वतोमुखकान्त, see p. ७७) १३५
- कान्तलोह (Cast iron, Beng. kántilohá, d.r. काञ्जिलोह, काण्टलोह इति रसकामधेशु) ११७, १८२, ३०३
- कान्ता (A plant called priyangu or krishnakali; d.r. कान्ता) १५२
- कान्ताकान्त (d.r. काञ्जिकान्त, कान्तिलोह, see कान्तलोह) २६८
- कान्तसत्व (Essence of काण्टपाषाण) १६६, ३१४

- कापालिकयोग ("मूषायां भस्मीकरणं तद्गन्धवर्धं कपालीयोगः" "वज्र-बन्धादिरञ्जनार्थं कपालीयोगाः"—रसकामधेनु) ८३, ३६० (Probably a practice of the Kápálikas or worshippers of Siva of the left hand order, who carry a half of the skull as a cup for drinking spirituous liquors.)
- कापालिक्रम ("नागं शुक्लं तथा तीक्ष्णं कपालीक्रमस्तुतमम् । तेनैव रञ्जयेत्तारं सप्तवारं पुनः पुनः ।"—"वज्रतीक्ष्णकपाल्या च शुद्धतारं वरं जयेत् । रञ्जयेत् सह हेन्ना तु भवेत् कुङ्कुमसन्निभम् ॥"—रसकामधेनु) २६७, ३६१
- कापालिरञ्जन ("कपालीयोगेन रञ्जनम्") ३५६
- कापाली (One of the impurities of mercury,—अथवा कपाली, "कपाली कालिका वज्रे नागे श्लामा कपालिका"—"कपाली वै वीर्यहानिं कुरुते नात्र संशयः"—रसकामधेनु) ३६१, ३६२
- काम (मदनवृक्ष = दमनकवृक्ष. *Artemisia vulgaris*, Linn.) १३६
- कारञ्जक तैल (Oil of कारञ्जक, see कारञ्जक तैल) ३६०
- कारवल्लिका (Beng. chhota karalá uchchhá) ६०
- कारवल्लीरस (Juice of कारवल्लिका, see कारवल्लिका) ३२२
- कारवेण्ड (Momordica charantia, Linn., Beng. Bada karalá uchchhá) ६३
- कारवेण्डक (See कारवेण्ड) ३१८
- कार्पास (Gossypium herbaceum, Linn., Beng. kábás. Cotton plant) ६०, ८८,
- कार्पासपत्र (Leaf of cotton plant) ८८, १५४
- कार्पासमूल (Root of कार्पास) ८५
- कार्पासास्थि (=कार्पासबीज, seed of कार्पास) १३१, ३३८
- कालकूट (A sort of poison, Beng. káthvish) ६५, १०३
- कालिका (=काकोली. A root said to be brought from Nepal or Morung) ६०

- कालिका (A sort of impurity (दोष) of mercury or metals or minerals, see पारददोष) १०५, २११, ३८२
- कालिङ्ग (Water melon, Beng. tarmuj) ४१८
- काशीस (Ferrous Sulphate, Sulphate of iron, of two varieties—dhátukásisa = green vitriol, and pushpakásisa = yellow vitriol, Beng. hirákas) १२०, १४१ &c.
- काशीसशुद्धि (Purification of काशीस) ११२
- काशीसद्रव (Fluid of कुङ्कुम or crocus sativus, Linn.) ३२१
- काशीरिपावाण (Stone of Kásmir) २२०
- कासमद् (Cassia Sophora, Linn., Beng. kálkásundá) ६२, ११२
- काशौष (See काशीस) ८६, ६६ &c.
- किंशुक (Butea frondosa, Roxb., Beng. palása having flowers of 4 colours—red, yellow, white and blue; see पलाश) ६६, १२८ &c.
- किंशुकद्रव (Fluid of किंशुक) १४२
- किंशुकरस (Juice of किंशुक) ३८२
- किङ्क (A rust of iron called mandura) ४८
- कीट (Worm) ४०१
- कीटमारी (= रक्तलम्बाजुका, red lajjávatí; d.r. सिंघुती) २०२
- कीकालरस (Juice of शलकी or Boswellia serrata, Roxb.) ८३
- कुक्कुटी (= शाखली. Bombax Malabaricum, D. C., Beng. simul) ५८
- कुक्कुटीकन्द (d. r. कर्कोटीकन्द; under-ground stem of कुक्कुटी, see कुक्कुटी) ३५५
- कुङ्कुम (Saffron) ६, ६६, ३८४, ४२०, ४३१
- कुङ्गर (See गाम) ३७१
- कुटिल (= वङ्ग-वङ्ग. Tin, Beng. ráng) १०३, १३७, १८१, २६४, ४२३

- कुङ्कुमगोलोद्भव** (Steeped in कुङ्कुमगोल or काञ्जिक) ३३६
कुङ्कुमवराटक (A sort of cowrie, Beng. ghenchikori) ३८३
कुनटी (=मनःशिला. Realgar) १३३, २१८ &c.
कुनटीघृत (Clarified butter prepared with realgar) ११३
कुमारी (=घृतकुमारी. Aloe vera, Linn. Var. officinalis) ५६, १३८, १५३ &c.
कुमुद (*Nymphaea lotus*, Linn., Beng. sáluk) ७० &c.
कुमुदिनी (A sort of दिचौषधि) २२०
कुमुदी (Katphal or gámbhári tree) ३१५
कुम्भ (=गूर्यमान=64 seers) १२३
कुम्भक (*Barleria cristata*, Linn., Beng. raktajhintí) ६३
कुम्भक्री (=कुम्भक्री=सुन्नपर्णी, *Phaseolus trilobus*, Ait. Beng. mugáni) ५७
कुलत्थ (*Dolichos uniflorus*, Lamk.) ८२, ८३, ३१६ &c.
कुलत्थक (See कुलत्थ) १३१
कुलत्थकाय (Decoction of kula-ttha, see कुलत्थ) ६२, ६६
कुलिग्र (=वच, see वच) १७७
कुलिग्रचीर (=वचचीर=milky juice of कुङ्कुली, see कुङ्कुली and कुङ्कुलीचीर) ७४
कुलीर (=कर्कट = a crab) ३७५
कुलीरास्थि (Crab-shell, see कर्कट-टास्थि) ३५०
कुलौषधि(घी) (See दिचौषधि) २०६
कुवेराच (=वल्लीकरञ्ज or लताकरञ्ज, Beng. latákaranja) ११८
कुष्ठ (*Saussurea Lappa*, C. B. Clarke, Beng. kud) १७७
कुष्ठकलीरस (d. r. कुष्ठकीलीरस. Juice of kud and कृष्णी = a tree called Bhavarasáli in Marhátá) ३००
कुष्ठाक (*Benincasa cerifera*, Savi., Beng. kumdá) ११०, २५७, ३१८
कुसुम्भ (*Carthamus tinctorius*,

- Linn., safflower, Beng. kusumphul) ६६, ३६०
- कुसुम्भक (See कुसुम्भ) ४१६
- कुसुम्भज ([Oil of] kusumbha, see कुसुम्भ) ६५
- कुडुर्कविका (d. r. कुडुर्किका or कुडुर्किका=साकुडुर्किका; a sort of creeper very difficult to be identified) ६०
- कूपीपाषाण (d. r. कुर्मपाषाण or कूपिकापाषाण; the heap of pebbles in the bed of a river is called कूप, or कूपी or कूपिका) ४६
- कुर्म (Tortoise) ६६
- कुर्मपृष्ठ (Tortoise-shell) ८३
- कुर्मसिन्धु (See कुर्मपृष्ठ) १२१
- कृताङ्गलि (Mimosa pudica, Linn., Beng. Lajjavatī latā) ६२
- कृष्ण (The best iron, i. e. steel) ११७
- कृष्णकनक (Beng. black kanak dhuturā) ६०
- कृष्णजीरक (Nigella sativa, Linn., Beng. kāla-jirā) ६०
- कृष्णतिलक (Oil of कृष्णतिलक or black sesamum Indicum, DC.) ६२
- कृष्णपर्णी (Black ocimum sanctum, Linn., Beng. kāla-tulasi) ५८
- कृष्णमार्जारी (d. r. कृष्णमञ्जरी, a sort of creeper difficult to be identified) ६२
- कृष्णराजि (=कृष्णसर्षप. Black mustard) २२५
- कृष्णविष (A sort of virulent poison, see महाविष) ६५
- कृष्णा (d. r. मूर्वा, a sort of creeper "भिन्नकञ्जलसंकाशा लता कृष्णलतेत्यसौ"—रसकामधेनु) ५७
- कृष्णागुरु (Black अगुरु, see अगुरु) २७६
- कृष्णाभ्र (Black mica) ६८, ६९
- कृष्णाभ्रक (See कृष्णाभ्र) १३३, २६२ &c.
- कृष्णाभ्रपत्र (A plate of black mica) ७४
- कृष्णाभ्रसत्व (Essence of black mica) १७३

- कृष्णधतुर (Black dhuturá, see धुतूर) २४०
 केतकी (Pandanus odoratissimus Roxb.) ६३, ११६
 केशिनी (Nardostachys Jatamansi, Beng. जटामांसी) ५६
 कोकिलचय (Three कोकिलs or charcoals, "शिशिन्नाः पावको-
 ष्ण्डा अङ्गाराः कोकिलाः
 कृतः"—रसकामधेनु, "जलेन
 सिक्ताच्चेत् तर्हि कोकिलाः"—
 do. 3 burnt charcoals steep-
 ed in water. Rasahridaya
 says also "खदिरकोकिलेः"
 or charcoals of catechu
 wood) १०४
 कोकिला (= काकोली. A berry
 of the Calculus Indicus,
 brought from Nepal and
 Morung, Beng. kánklá)
 ३४७, ३४८
 कोकिलाच (Hygrophila spenosa,
 T. Ander., Beng. kuliákhá-
 dá, its seed is called tál-
 mákhná) ५७
 कोकिलाचकवीष (Seed of कोकि-
 लाचक, see कोकिलाच)
 ३४२
 कोकिलाक्षीर (Milky juice of
 कोकिला or काकोली, see
 कोकिला) ३५०
 कोटराक्षी (Supposed to be को-
 टरपुष्पी = Vriddhadáraka,
 Beng. Vjítáak) ६०
 कोद्रव (Paspalum scrobicula-
 tum, Linn., Beng. kado-
 dhán) ८२, ८३, ३६४
 कोद्रवकाय (Decoction of कोद्रव,
 see कोद्रव) ८६, ६२, ६६
 कोल (= बदर = Zizyphus Jujuba,
 Lamk., Beng. kul) १६०
 कोल (Here means ककोल, pro-
 bably Cocculus Indicus, and
 not बदर, since we have
 that word in the next line)
 ४१६
 कोशातकी (Luffa acutangula
 Roxb., Beng. Ghoshá-latá)
 ६२, ११३
 कोशातकीदसरस (Juice of the

leaves of कोशातकी, see
कोशातकी) १३३
कोड (See कोडिका) ११३
कोडक (See कोडिका) (Descrip-
tion of) ५३, ५४
कोडिका (Koshtī apparatus.
See Hindu Chemistry by
P.C. Ray, Vol. I. p. 89,
Beng. Hāpar) ४२, ४८
कौमारी (=कुमारी=हतकुमारी.
Aloe vera, Linn.) ६३
कौरकक (Belonging to कुरकक
=मदककक=Randia dume-
torum, Lamk.) १३८
कौवेरीमूल (Root of उत्तरवारखी,
see उत्तरवारखी) १६०
कौसुम्भ (Juice of कुसुम्भ see
कुसुम्भ) ३८५
कान्ना (=हहती. Solanum Indi-
cum, Linn., Beng. viruti
or vyākur) २३७
काम्य (Penetration or trans-
mission) ११, ५६, १३६, १४७,
१५०, १६२, &c.
कामिकौषधि (Transmitting

plants) ६२-६३
कोदुजिङ्गा, (=चक्रगाकजिङ्गा, pro-
bably Beng. chākuliá) २७७
कथितजल (Decocted water) २६८
काच (Decoction generally pre-
pared by boiling one part
of vegetable substances
with sixteen parts of water,
till the latter is reduced
to one-fourth, "पानीवं बोडुश-
गुवं क्षुसादुद्रव्यादिनिक्षिपेत् ।
व्यापाने कथितं यास्यमष्टमांशा-
वशेषितम् । अतः काचः कथा-
यच्च निर्युग्हः स निगद्यते ॥"
—योगतरङ्गिणी) ८६
कथियमारण्य (Killing of वक्ष of
कथिय class, see p. 80) ८७
कमापाली (d. r. केमपाली. A
sort of क्षोषधि) ६३
क्षार (Alkali) ४२, ६६, १००,
१०३ &c.
क्षारत्रय (3 sorts of alkali—
सर्जिक्षार, यक्षक्षार and टङ्गल-
क्षार, i.e. natron, saltpetre
and borax) ६०, १४३, १५६

- चारराज (= टङ्कचचार. Borax)
 ११६
 चारवर्ग (See चारत्रय) ७५
 चारान्न (चार alkali and अन्न
 acid) १५६
 चाराष्टक (Eight sorts of चार)
 ७४
 चितिकिड (A synonym of रसक,
 see रसक) १०३
 चीर (Milk) ४०१
 चीर (Milky juice) ४०१
 चीर (Milk fried with sugar)
 ४१६
 चीरकचक (= चीरोग्रहच, see
 कचुकी) १५४
 चीरकचुका (See चीरकचुका) ४५६
 चीरकचुकितोय (Juice of चीर-
 कचुकि, see चीरकचुका) ४२८
 चीरकन्द (Beng. bhúnikushmá-
 nda or bhuinkumdá) ७०,
 २२७
 चीरकन्दरस (Juice of चीरकन्द,
 see चीरकन्द) ७४
 चीरकुक्कटी (Probably a sort of
 कुक्कटी or शाल्मली, silk cot-
 ton tree or उल्कटा = white
 okdá) ६१
 चीरनाली (d. r. कीरनाली, a sort
 of creaper having juicy
 stem, very difficult to be
 identified) ६३
 चीरिणी (= गाम्भारी. Beng.
 gámár, or khirui-plant) ५८
 चीरिणीरस (Milky juice of
 चीरिणी, see चीरिणी) २६७
 चन्द्रान्न (= चाङ्गिरी. Oxalis corni-
 culata, Linn., Beng. ámrul
 sák) १५५
 चुरक (= रचुर = कोकिलाच, see
 कोकिलाच, Beng. kuliákhá-
 dá) ११८
 क्षेत्रज (A variety of gold) ११५
 क्षेत्रदोष (The impurity of mer-
 cury or other minerals ob-
 tained from the field or
 mine) १५४
 क्षेपलेप (See लेपक्षेप) ३७४
 चीर (Honey) ६७, १०७, ४०१ &c.
 दमापाल (A sort of ओषधि)
 २११, २१२

ख

खग (= काशीस, Sulphate of iron, see काशीस) ५१, १०८
 खड़गारी (= खड़गिमार, Scirpus maximus, Beng. khadgako-shalatá) ५८
 खकसौराद्दी (A variety of सौराद्दी earth, see सौराद्दी) १२०
 खदिर (Acacia catechu, Beng. khayer) ६६, १३६
 खदिरामि (Fire of खदिर wood, see खदिर) ३३६, ३४१
 खदिराङ्गार (Charcoal of खदिर wood) ३३८, ३४६
 खरमञ्जरी (= अषामार्ग, see अषामार्ग) १६०
 खरामि (तीव्रानल, intense fire) ११४
 खर्पर (= रसक [खर्परीतुत्यक], a sort of calamine or zinc ore) १०३, ३७८, ४३०
 खर्पर (= नट्प्राच विशेष, Beng. kháprá) १३८, २२०, ३३२
 खल ([Generally spelt खल in

all the MSS.] A vessel or mortar for grinding drugs) ४२, (made of different materials) ५४, (varieties of—as तमखल) १७४ ; (and as खिख-खल) ३२८
 खलपाषाण (See खल) ३६६
 खलस्य (= अक्षस्य. Essence of mica) १३२, १३५ &c.
 खादिराङ्गार (Charcoal of खदिर wood) ११३
 खुर (Hoof) ३६१
 खेचर (= काशीस, Sulphate of iron) ६३
 खेचरता (A certain state of mercury ; the sky-going efficacy of mercury) १८०
 खेचरी (A sort of चारया [see चारया]) ११२ ; (a sort of गुटिका or pill) २६२, २७०, २७१
 खोट (One of the seven stages of mercury, Beng. अमक, पुट) १८६, (definition of) १६०

खोटक (See खोट) ७६, (definition of) १६० &c.

खोट-बन्धन (Binding or fixation into पिट्टी, see पिट्टी,—“पिट्टी-बन्धस्तु खोटकः”—रसकामधेनु) १६४

ग

गगन (Mica, Beng. खभ) ७१

गगनद्रुति (Liquefaction of mica) १२२

गङ्गायतुनामध्य (By गङ्गा is meant the white fortnight on account of the whiteness of her water, and by यतुना is meant the black fortnight on account of the blackness of her water ; the मध्य or the middle point of these two fortnights is पूर्णिमा or the full moon) १६३

गजकर्षिका (Cucumis Melo, Linn., Beng. kákud) ५८

गजदन्त (Ivory, the elephant's tooth) ३६०

गजपुट (गजाकारं पुटं, “गजप्रभाष-मूर्द्धाधिः पुटं गजपुटं स्मृतम्”, an apparatus for roasting metals or minerals in a pit in the ground, see पुट) १११

गजारि (=गजमादन-श्लक्ष्मीद्वय. Boswellia serrata, Roxb. Beng. gajamádan saláí)

२१२

गजारौ (See गजारि) ६०

गळोल (Treacle, molasses, Beng. guda) ३७५

गदा (=पाटलद्रव्य, see पाटली) १६०

गन्ध (See गन्धक) १४२

गन्धक (Sulphur) (Origin of) १०८, (varieties of) १०९, (purification of) ११०

गन्धकचूर्ण (Sulphur powder) १८३

गन्धकधारण (Calcination of sulphur) ४४

गन्धकत्रय (Threefold sulphur, viz. red, yellow and white ; black sulphur is not available, see p. 109) ८६

गन्धकबन्ध (Binding or fixation of sulphur) ३३५

गन्धकशुद्धि (Purification of sulphur) ११०

गन्धकचूर्ण (See गन्धकचूर्ण) २१६

गन्धतैल ("आवर्तमाने प्रयसि हत्वा गन्धकचूर्णं रजः । तज्जातदधिर्ण सर्विर्गन्धतैलं वदन्ति हि ॥" Sulphurated butter prepared from milk boiled with the addition of sulphur) ८६, ३४१

गन्धनाग (Sulphurated lead, गन्धकजारित सीस) १७१, १८२

गन्धपाषाण (Sulphur) १२०, १३३, १३५ &c.

गन्धपिष्टी (Sulphur paste) ३३४

गन्धर्नतैल (शरकतैल, castor oil) ६७

गन्धाब्ज (Amalgam of sulphur and mica) ४३०

गन्धाघ्न (See गन्धपाषाण) २४६

गर्भद्रुति ("द्रुतिं चरति कृतम्बो यथाब्धं च द्रुताश्नः"—रस-
धार । Liquefaction of met-

als or minerals within mercury) १४०, १६५, १८५ &c.

गर्भयन्त्र (An apparatus for calcination of paste) (Description of) ४५, ३४४

गाङ्गिरी (= गामबला, Sida spinosa, Linn.) १५४

गार, गारा ("जले चिरं श्रीर्णा न्तिका गारम्"—रसकामधेयु । Earth steeped in water for several hours, as is prepared for kanchá masonry, which is called tagár by the masons) ४८

गिरि (= शिलाजतु. Bitumen) १००
गिरिकर्षिका (Beng. Aparájitá) ५८, ३२५

गिरिकर्षी (See गिरिकर्षिका) १५२

गिरिजतु (= शिलाजतु. Bitumen) १३२, २६८

गिरिदोष (Impurities obtained in the stony mines of mountains) ११७, १२६, १५४

गिरिससक (= खोरक, [according

- to रसकामधेनु,] Nitre or Nitrate of potash, Beng. sorá) १०१
- गिरिसाजुज (= शिलाजतु. Bitumen) ६६
- गुग्गुलु (Balsamodendron Mukul, Hooker, Beng. guggul) ११४, १३२
- गुञ्जा (Seed of Abrus precatorius, Linn., Beng. kunch) ५१, ६६ &c. (= 6 yavaa) १५१
- गुड (Treacle, molasses) ६६, १११ &c.
- गुडमोदक (Sweetmeats made of treacle) ४०१
- गुडूची (Tinospora cordifolia, Miers., Beng. Gulancha) ११७, ३८८
- गुडचय (Here रस, जैम and चय are referred to by 3 qualities तमः, रजः and सत्व respectively—रसकामधेनु) ८८
- गुडकर्षी (= गुडपर्याय = गुडपत्रा = धूम्रपत्रा, Beng. támákpátá) ३७४
- गुडविट् (Faeces of a vulture) ३२६
- गुडविष्ठा (See गुडविट्) ३२७
- गुडकन्था (= घृतकुमारी. Aloe vera, Linn.) १५३, ३०८
- गुडधूम (Soot, Beng. jhul) २३६
- गैरिक (Red ochre, Beng. giri-máti) १०८, ११२ &c.
- गैरिकशुद्धि (Purification of गैरिक, see गैरिक) ११२
- गोकर्ष (According to Madanapála —अन्यगन्धा ; but according to Rasakámadhenu—पलाश) १५४
- गोक्षुर (Tribulus terrestris, Linn., Beng. gokhri) १२२
- गोघृत (Cow-ghee or clarified butter obtained from cow's milk) १००, ११३, ३७५
- गोजल (See गोमूत्र) १००
- गोजिह्वा (Elephantopus scaber, Linn., Beng. gojialatá) ५७, ६० &c.
- गोधूम (Wheat. Beng. gam) ११४,

- गोधावली (=गोधायरी, Vites pedata, Vahl., Beng. goḷialatá) ३८७
- गोधोदृता (=नाकुली, a kind of रास्ता, Vanda Roxburghii, Beng. Nái—रसकामधेनु) ११८
- गोपालकी (=गोरक्ष चाकुलिया, see नागवला) ११७
- गोपित (=गोरोचना, see गोरोचना) ११२, २२६, २६८
- गोपेन्द्रमण्डली (An assemblage of coceinella of various kinds, इन्द्रगोपकौटपुञ्ज) १२२
- गोभद् (d. r. गोभद् ; A synonym of रसक, see रसक) १०३
- गोमय (Cowdung, Beng. govar) ४२
- गोमयामि (Fire of cowdung) ७४
- गोमांस (Beef) ७४, १०६, १११
- गोमूत्र (Cow's urine) ६८, १०७ &c.
- गोरम्भा (A plant probably गोरखा or गोरखी) ३४०
- गोरस (Cow's milk, Beng. gōdugdha) १०७
- गोरसना (=गोजिङ्गा, see गोजिङ्गा) ११७
- गोरोचना (Concretions rarely found in the gall-bladder of the ox, or according to some in the brain of a cow) १३६
- गोल (d. r. गोला =वस्त्रमूषा—रसकामधेनु ; a sort of preparation of मूषा in order to bind or fix रस) ३४५
- गोलक (Definition of) ३४६, ३६६
- गोशलत् (गोमय, cowdung) १०७
- गोशलङ्गस (Ashes of cowdung) ३६५
- गोशङ्ग (Cow-horn) २०८
- गोसन्धी (A sort of plant difficult to be identified) ६०
- गोसर्पिः (See गोघृत) ३७७
- गोस्तनमूषा (A crucible resembling the shape of the udder of the cow) १८४
- गोस्तनी (See गोस्तनमूषा) ३७३
- गौराभा (=हरिद्रा, see हरिद्रा) ८८

गौरीफल (अखा रति उत्तरदेशे
प्रसिद्ध मृदुकण्ठकित वृक्ष,—
रसकामधेयु ; A plant known
as akhá) ११८

यीशसुन्दर (Mollugo cerviana
Seringe, Beng. gimásák)
१५४

घ

घन (A synonym of लोह—रस-
कामधेयु . see लोह) १३३

घनधनि (Cyperus rotundus,
Linn., Beng. muthá) ५७,
१८८

घनरव (See घनधनि) ६२, ८२

घृत (Ghee or clarified butter)
१०७, २६८ &c.

घृतोदक (Ghee-water or water
resembling ghee) २३७

घोष (=कांस्य, Bell-metal, an
alloy of copper and tin)
१८८, २७९, ३२९, ३६०

घोषकाण्ड (कांस्य-लोह, Bell-metal
and cast iron) १३७, ३८२

घोषासृष्ट (Extracted from घोष
or Bell-metal) ३९८

च

चक्रमर्द (Cassia Tora, Linn.,
Beng. chakundá) ५७, २२६

चक्रमर्दक (See चक्रमर्द) ३८८

चक्रयन्त्र (An apparatus of the
shape of a wheel) ३३५

चक्रयोग (Aid of चक्र, an appa-
ratus resembling a wheel)
३२७

चक्राङ्गा (See चक्राङ्गी) ३४०, ३५७

चक्राङ्गी (=चक्राङ्गी) (सुदर्शनलता,
Beng. urtipurti) ६१

चक्रिका (See चक्रमर्द) ६१

चक्रौ (See चक्रमर्द) ५९

चटुलपर्वी (d. r. वर्तुलपर्वी) (a
plant defined in the text)
२१४

चञ्चकान्ध (See चञ्चकान्धक) ९०,
१६१ &c.

चञ्चकान्धक (Acid of cicer aricti-
num, Linn. Beng. gáchh

chholá, Hindi chanakloni)

६४

चक्र (A fierce god, who is called भूतनाशान्तक or destroyer of elements or existing beings)

४३६

चकाली (लिङ्गनीलता according to राजनिघण्टु, but भृश्या-मलकी according to रसकाम-धेनु) ५८

चकालीकन्द (= चकालकन्द, known as chandálsák) ३३३

चन्दन (Santalum Album, Linn.) ६

चन्द्र (= तार = Silver) २७०, ४२७

चन्द्रतोय (See चन्द्रोदक) २३२

चन्द्रवल्ली (= सोमलता according to राजनिघण्टु, but वाङ्मूची and सोम्रा according to रस-कामधेनु) ३४२

चन्द्रहेम (The amalgam of silver and gold) २०६

चन्द्रार्क (The amalgam of silver and copper. "भागाः षोडश तारस्य ताम्बस्य द्वादशैकया ।

आवर्तितान् चन्द्रार्कं वर्धोत्कर्वे-करयम् ।"—रसकामधेनु) २८३, ३०८ &c.

चन्द्रार्कपत्र (Plates of silver and copper alloyed together) २३६, २२३

चन्द्रार्कादि (The moon, the sun and the rest) ४३४

चन्द्रोदक (Moon-water or rather, fullmoon-water) (Definition of) २३१, (Effect of) २३३

चपल (One sort of मन्हारस, "ईश्वरस्य) मासिकं कर्षाचमलं खीवीदायं च नेत्रजम् । नासा-मलं तु चपलं मलं देहस्य टङ्क-जम् ॥ " नावाविधं विषाणीयात् चपलाख्यं मन्हारसम् । नाग-तारविषस्यैवङ्गतीक्ष्णादिपूर्व-कम् ॥ " "निष्प्रत्यलमितं नागं भानुदुग्धेन मर्हितम् । विमर्द्दा पुटयेत्तावत् यावत् कर्षाविशेषि-तम् । न तत् पुटसहस्रेण क्षय-मायाति स्तब्धया । चपलोऽयं समाख्यातो वार्तिकैर्नागसम्भवः ॥ इत्थं हि चपलः, कार्थो वङ्ग-

- स्नापि न सशयः ॥—रसकाम-
धेयु) ६५, १०० &c.
- चपलबन्ध (Binding or fixation
of mercury by chapala, see
चपल) ३२७
- चपलालय (A sort of कान्तलोह,
see कान्तलोह, "चपलालयं
कालकोहम्" इति रसकामधेयुः।
११७, १८२, ४०४
- चपलशुद्धि (Purification of चपल)
१०१
- चरसुखान्न [?] (शिलाजतु, Bitu-
men—see रसकामधेयु) ६६
- चर्म्मर (One kind of द्रद, see
द्रद) १०५
- चर्म्मरगन्धिक (A synonym of
द्रद, see द्रद) १०६
- चवी (=चविका, Piper chaba,
Hunter, Beng. chai) ६३,
१२२
- चाङ्गिरी (Oxalis corniculata,
Linn., Beng. ámrul) ६४,
३८१, ३६१
- चाङ्गाकी (लिङ्गिनीलता according
to राजनिघण्टु, but "चाङ्गा-
कीति विनिर्दिष्टा त्रिचतुःपच-
धारिणी। सरक्ता क्षीरकण्डा च
तया सूतो निबध्यते ॥" accor-
ding to रसकामधेयु) ३३६
- चामीकरकर (Producing चामीकर
or gold) १६६
- चामीकररस (d. r. शाकट्यचरस,
कनकधूपचरस, see कनकरस)
३८६
- चारण ("चारणेन बलं कुर्वीत"—
This process adds strength or
efficacy to mercury ; it is a
part of चारण, see चारण)
१४६, १५६
- चिकस (यवचूर्ण, Barley powder)
११४
- चिन्वा (Tamarindus Indica,
Linn., Beng. tetul) ६४,
१८७, ३४२
- चिन्वाचार (Alkaline ash of tama-
rind fruit) १३५
- चिन्वापलान्न (Acid of tamarind
fruit) १२६
- चिन्वान्न (Acid of tamarind ; or
it means Rumex vesicarius,

Beng. chukasāk) ३८२
 चिचकारस (Juice or pulp of tamarind fruit) ३६१
 चिचकाशि (The kernel of tamarind fruit, Beng. tentul bichi) ८४
 चिचक (See चिचक) १४४, २६८
 चिचक (Plumbago Zeylanica, Linn., Beng. chita) ११८, १२१, (of 3 kinds) २२१ &c.
 चिचकचार (Alkaline ash of चिचक, see चिचक) ७४
 चिचरस (Milky juice of चिच, see चिचक) ३६१
 चिरविस्व (= करञ्ज, see करञ्ज) ४१६
 चीर (A rag) ४८
 चूर्मक (A sort of कान्त or कान्तपाषाण, see कान्तपाषाण) ७६
 चूर्ण (A powder prepared by pounding dry substances in a mortar with a pestle, and passing it through cloth) ७५
 चूर्णपारद (A synonym of दरद, see दरद) १०६

चूर्णबन्ध (Binding or fixation of चूर्ण or powders) ३६६
 चूलिका (See चूलिकालवच; चूलिका = नवसार इति रसकामधेनु, see नवसार) १४२
 चूलिकालवच (A sort of salt, called by some writers as नवसार or nausadar) ६४, १४२, १४३ (vide Hindu chemistry, Vol. 1. p. 96)
 चूली (See चूलिकालवच) १४२

छ

छनी (Disfigured mercury having the shape of an umbrella) ३५२
 छागचीर (Goat-milk) ११४, ३७७
 छागमूत्र (Goat-urine) ३८२, ३६८
 कुकुन्दरी (A musk-rat or a shrew mole, Beng. chhuncho) १३२
 छेदन (A graver, Beng. chheni) ४२

ख

- खतु (शिलाखतु, Bitumen) १००
 खजूर (=हिहू, Assafœtida) ३०१
 खज्जीर (Citrus medica, Linn.,
 Beng. godánebugáchh) ६७,
 ७०, १५६, २७१
 खज्जीरकषय (Fluid of खज्जीर
 fruit, see खज्जीर) ३६०
 खज्जीरतोय (See खज्जीररस) ३३०
 खज्जीरफल (Fruit of खज्जीर, Beng.
 godánebu) ८६
 खज्जीररस (Juice of खज्जीर fruit,
 see खज्जीर) २२७
 खज्जीराम्ल (Acid of खज्जीर fruit,
 see खज्जीर) १३३, ३३७
 खया (=विजया=भङ्गा, Beng.
 siddhi; or अयापुष्य; or
 "पौतखीरादृक्पञ्चदशातीव-
 लम्बिता । विख्याता विजयेस्त्रेधा
 रसबन्धविधीहिता ॥"—रसकाम-
 घेहू) १५४
 खलविन्दुवा (d. r. खलविन्दुवा and
 खलचिचिका, Beng. chench-
 dá) ५७

- खलुकावन्ध (d. r. खलुकावन्ध,
 "खलुका पञ्चवन्धः ख्यातु"—
 रसकामघेहू, one of the seven
 stages of mercury) १८६
 खाति (=खातिफल, Myristica
 fragrans, Houtt., Beng.
 jáyaphal) ३१७
 खातिफलाफल (See खाति) ३३१
 खाम्बुह (Gold, supposed to be
 obtained in the sand of
 खम्बुहदी, a river issuing from
 mount Sumeru and passing
 through Jambu Dwípa)
 २१८
 खारब (Calcining or oxydizing
 metals or minerals) १३६,
 १३६, १५६, १६५ &c.
 खारबा (Calcination, "खारबा
 नाम जालनपातनखतिरेकेण घन-
 हेमादिग्रहपूर्वकपूर्वावस्थाप्रति-
 पन्नत्वम्"—रसेन्द्रचिन्तामणि,
 (खीचरी) ११, १७२, (भूचरी)
 ११, १३४, १३६, १७१ &c.
 खारबाविडु (A vida used for
 calcining metals or minerals,

see विद्, vide also Hindu chemistry Vol. 1. pp. 72 and 73) १४१

जीरकद्वय (Two sorts of जीरक or cuminum cyminum, Linn., such as white and yellow जीरक) ३५०

जीव (See जीवक) २७७

जीवक (Pentaptera tomentosa, a plant called jivaka, Beng. jiyat shaasti) ३२१

ज्योतिष्मती (Cardiospermum Halicacabum, Linn., Beng. latáphatki) १३२, (definition of) २२३, ३६०.

ज्योतिष्मतीतेज (Oil of ज्योतिष्मती creaper, see ज्योतिष्मती) २२३

ज्वालासुखीजीर (Milky juice of red चिचक, see चिचक) ६०

ज्वालिनी (=मूर्वा, Sansevieria zeylanica, willd.) ५७, ११६, ३४८, ३५०

ज्वालिनीबीज (Seed or root of ज्वालिनी, see ज्वालिनी) ११०

ट

टङ्ग (See टङ्गुच) ६७, ११६-१८७, ३२५ &c.

टङ्गुच (Borax, Beng. sohágá) ५१, ६६, ७४ &c.

टङ्गुचपार (Alkali of टङ्गुच, Borax) ६४, १६० &c.

त

तक्र ("तक्रं पादचर्कं प्रोक्तम्"; buttermilk with a fourth part of water) ४२४

तक्रभक्त (Boiled rice with buttermilk) ४२६

तगर (Tabernæmontana coronaria Br., Beng. tagar) ३४४

तन्दुकीयक (=विङ्क, Embelia Ribes, Burm.) ४०२

तपनीय (Gold) ३८२

तप्तकक (A sort of कक, see कक, "दादाशुलविदारः कको भवति वसुलः । औद्वेनिर्देर्नितो वसु तप्तककः क उच्यते ।"

- अथवा "अजाग्रततुवायिं तु
 दीपयित्वा भुवि क्षिपेत् । तस्यो-
 परि खितः खलः तप्तखलः च
 उच्यते ॥"—रसकामधेयु,) १७४
 ४१२, ४१३
 तमा (d. r. उत्तमा, भूम्यामलकी,
 Beng. Bhuin-ámlá) ३४३
 ताप्य (A sort of iron pyrites,
 sulphide of iron, generally
 implying svarnamákhshika,
 —so called for its being pro-
 duced in the bed of the
 river Tápi. See P. C.
 Ray's Hindu chemistry,
 Vol. 1. p. 84) ८४, ८८, १२६,
 १३२, १३४—१३७, १८८, २२६
 ४०२, ४२४ &c.
 ताप्यसत्त्व (Essence of ताप्य, see
 ताप्य) १३२, १३७, १६२
 ताम्बूल (See ताम्बूलपत्र) ४३१
 ताम्बूलपत्र (Leaf of Piper Betel,
 Linn., Beng. Pán) ८८
 ताम्बूली (Piper betel, Linn.,
 Beng. Pán) ६०, ६२, १६०
 ताम्र (Copper, Beng. támrá)
 ११५, (varieties of) ११६
 ताम्रपर्णी (Beng. gandhabháduli)
 ६१
 ताम्ररत्नक (A synonym of रत्नक,
 see रत्नक) १०३
 ताम्रराम (Colour of copper)
 १२६
 ताम्रशोधन (Purification of cop-
 per) ११६
 तार (Silver, see रजत) ११६,
 ४२४ &c.
 तारजीर्ण ([Mercury] calcined
 with silver) ४०४
 तारदल (A preparation of silver
 with other minerals, mica
 &c.) ३८६, ३८७
 तारपत्र (A plate of silver) २१३
 तारपत्रक (A plate of silver) ३७८
 तारपिष्टि (पिष्टी of silver, see
 पिष्टी) ३८४
 तारबीज (A sort of preparation
 of silver, purified by white
 वर्ग or aggregate of dying
 plants or white materials.
 (Definition of) १३७ .

तारशोधन (Purification of silver) ११६	Benth., Beng. járulgáchh) १२२
ताराभ्र (An amalgam of silver and mica) १३०, १३१ १६३ &c.	तिन्निखी (Tamarind, Beng. tentul) २२८
ताराभ्रक (See ताराभ्र) ३६६	तिन्निखीक (See तिन्निखी) ६४
तारारिष्ट (Arista or decoction of silver) १८६, १८८, २६८ &c.	तिन्दुक (Diospyros Embryopteris, Pers., Beng. gáb) ७०, ७२, २७१
ताराकाँ (Silver and copper) ३७६	तिमिर (= तमाल, Garcinia Xanthochymus, Hook. f.) १८६, ३०६
ताल (=हरिताल. Orpiment) ८५, १२४, १३७ &c.	तिल (Sesamum Indicum, DC.) ६४, १११, ११४, १४२, ४१६ &c.
तालक (See ताल) ८३, ८४, ८६, १०८, ४१८ &c.	तिलज (Oil of tila, see तिल) ६५
तालकबन्ध (Binding or fixation of orpiment) ३३६	तिलतेल (Oil of tila, see tila) १०६, ४१६
तालकशुद्धि (Purification of orpiment) १११	तिलयर्खी (तिलोनी नामक झाक-विशेष) १६२, ३३१
तालमूल (=तालमूली. Curculigo orchoides, Gaertn.) ३८७	तिलपिष्ट (Sweet cake made of tila, see tila, Beng. tilkuta) २४६
तिल्लग्राक (=वदव्यहृत्त, Crataeva religiosa, Forst.) १६०	तीक्ष्ण (Iron, see तीक्ष्णबीज) ११५, (of 3kinds) ११७, ४०४, ४२४ &c.
तिन्निखी (Tamarindus Indica, Linn., Beng. tentul or Am-lavetasa) ५८	तीक्ष्ण (d. r. तिक्त. Spices with
तिन्निश (Ougenia dalbergioides,	

- hot and pungent qualities)
 ४१६
- तीक्ष्णचूर्ण (Iron-filings or iron-
 powder, Beng. lohachúrna)
 १२०, ३६०
- तीक्ष्णजीर्ण ([Mercury] calcined
 with iron) ४०४
- तीक्ष्णलोह (A metal called तीक्ष्ण
 or iron, also called kánta-
 loha or kántiloha or kánchi-
 loha) ११७, १३४
- तीक्ष्णसुखकपालिन् (A process
 of dying metals or minerals
 with the aid of iron and
 copper according to the
 method adopted by the
 kápálikas) २६५, ३०७
- तीक्ष्णाम्ब (An amalgam of iron
 and mica) १३१, १३७, १६३
- तीक्ष्णाम्बक (See तीक्ष्णाम्ब) १३६
- तुत्य (A synonym of रसक, sul-
 phate of copper, Beng. tutiá)
 १०३, १२०, १८७ &c.
- तुत्यक (See तुत्य) ३५२
- तुम्बी (A long gourd, Beng.
 badaláu) ३३८
- तुम्बीचार (Alkali of तुम्बी, see
 तुम्बी) ७४
- तुम्बुर (Xanthoxylum alatum,
 Roxb., Beng. nepáli dha-
 niá or támbulphal) ११७,
 ११८, १६०
- तुम्बुरजव (Juice of तुम्बुर, see
 तुम्बुर) १६०
- तुरसिंहनी (d. r. झररीदरी, a sort
 of ओषधि or plant, difficult
 to be identified) ३०७
- तुकसी (Ocimum sanctum,
 Linn.) ५८, ६७, ३४०
- तुला (A fine balance of gold-
 smiths, the scales) ४२
- तुवरी (= काँची, alum-earth, see
 खीराट्टी) १६०
- तुष, तुषा (The husk or chaff
 of rice) ४८, ४९ &c.
- तुषधि (Fire of chaff) ३४४, ३४६
- तुषधौति (A sort of दिव्यौषधि
 difficult to be identified) ६२
- तुषोदक (A sort of mineral
 water) २५३

ह्रदीयधि (Vegetable ओषधि or plant) २०६

तेक (Oil) ११, (varieties of) ६५, १३६ &c.

तोषवल्ली (=अन्धतवल्ली, called बदनौ in चिम्बूट) ६०

तोष, तोषक (12 máshás, weight of 1 Rupee) १५१

तपु (Tin, see तङ्ग, Beng. ráng) ११७

त्रिकटु (See कटुत्रय) २७८, ३६७

त्रिकटुक (See त्रिकटु) १२२, १५४

त्रिकर्षमूल (The root of त्रिकर्ष, viz. नागर, अतिविषा and सुप्ता, Beng. sunth, átaich and muthá) ८५

त्रिचार (3 alkalis—टङ्गुलचार, यवचार and सर्षपचार) ६४, १२२

त्रिदण्डौ (A sort of creaper, "सपुष्पलिलतोषेता रक्तवृक्ष-चलान्विता । रसबन्धविधौ प्रोक्ता त्रिदण्डौति क्षताभिधा ॥"—रस-कामधेनु) ६१, ४२८

त्रिपर्णो (=शासनर्णो, Desmodium

gangeticum, DC., Beng. sálpáni) ५८

त्रिपुष्प (Flowers of 3 colours, i.e. white, red and yellow) १११

त्रिफल (See त्रिफला) १००

त्रिफला (Aggregate of 3 myrobalans—आमलकी, हरीतकी and विभीतक; see आमलकी and विभीतक in their respective places; हरीतकी=chebulic myrobalan) ७६, १२२, १५२, १५५, २५०, ४०३ &c.

त्रिफलाकाश (Decoction of three myrobalans) ४०३

त्रिमधु (Aggregate of 3 sweets—honey, ghee and sugar) ३२२

त्रिलोह (Aggregate of 3 metals—gold, silver and copper) २६३

त्रिमूली (A sort of creaper, "त्रि-मूलाकारपत्रा या सन्धाकपलवत्-पला । त्रिमूलिनीति विख्याता"—रसकामधेनु) ६१

तुटि (The smallest weight and

measure used by physicians)
१५०, ३३२
मेलोक्वजनी (A sort of मही-
बधि, called अजनायिका or
अजनाभिघा) १८६
गूषक (See त्रिकटु. "पिप्पली शङ्ख-
वेरक मरिचं गूषकं विदुः।")
१८५
बम्बूचीर (= बंशलोचना, Bamboo
mana) ८६

द

दग्धरुहा (See दग्धारोहा) ६१
दग्धारोहा (A sort of महीबधि,
which grows anew after
being burnt) २२४
दग्धोर्षा (Burnt wool) १६६
दध्म (Acid of दधि or curdled
milk) १०६, ३८७
दधि (Curdled milk, Beng. doi)
४१६
दशुजाण्ड (= अश्ववेतस—रसकाम-
धेनु, see अश्ववेतस) ३६२
दन्त (A tooth) ३८८

दन्तिनी (See दन्ती) ६०
दन्ती (Baliospermum montanum
Mull.) [croton polyandrum]
३८७
दन्तीदन्त (A stem of दन्ती, see
दन्ती) १२१
दरद (= हिङ्गुल, cinnabar) ६५,
(varieties of) १०५, १२७,
१२२ &c.
दरदशुद्धि (Purification of cin-
nabar) १०७
दरदायक (Combination of cin-
nabar and iron) १७१
दर्दुराशक (A sort of mica) ६८,
६९
दल (दलं—"लोहादिकरणं शुभम्।
चारखाविधिहीनस्य त्रयसाधन-
कारणम्।"—रससार। A pre-
paration of several metals or
minerals by purifying or
refining them by other met-
als and minerals before they
have undergone the process
of calcination) ११, २२७,
३७५ &c.

दार्णी (= दावहरिद्रा. *Berberis asiatica*. Roxb.) ७३
 दाली (See देवदाली) १२१
 दिव्यौषधि (घ्नौ) (Plants of divine character, 64 in number, also called कुलौषधि) २०६, २१०, ३४१
 दीपयन्त्र (= दीपिकायन्त्र, "तिर्यक्-पातनस्थानमेतत्"—रसकामधेनु। An apparatus called Dīpikā which occupies the place of Tiryakpātana yantra) ३०५
 दुर्गावी (Mercury not properly fixed) ३५२
 दुर्मेली (Mercury not properly mixed) ३५२
 देवदारु (*Cedrus Deodara*, Loud.) १३६
 देवदाली (*Andropogon serratus*, Retz., Beng. *deyátádá*) ६०, ६१, ६२, ११४ &c.
 देवदालीदलद्रव (Liquid extract of the leaf of देवदाली, see देवदाली) १४२
 देवदालीफलरजः (The dust or

pollen of देवदाली fruit) ११८
 देवदालीरस (The milky juice of देवदाली, see देवदाली) ६७, १२० &c.
 दोला (See दोलायन्त्र) ३५२, ३५५
 दोलायन्त्र (A suspension apparatus, see P. C. Ray's Hindu chemistry, Vol. 1.p. 121) ३३, १६१, १७४ &c.
 दोलाखिद (Perspiration or fumi- gation by Dolā apparatus, see दोलायन्त्र) ५८, ८८ &c.
 द्रव्यसंस्कार (Purification of ob- jects—such as gold, silver, lead &c.) १६५
 द्राक्षा (A grape) ४१६
 दावक (A sort of काल्पपाषाण, see काल्पपाषाण) ७६
 द्रावकपचक (See द्रावणपचक) ७५, ११४
 द्रावण (Liquefaction, a sort of संस्कार of mercury) १४७
 द्रावणपचक (Five liquefiers or liquefacients, viz. गुग्गुला or *Abrus precatorius*, टङ्गुल or

- borax, मधु or honey, घृत or ghee and गुड़ or molasses) ६६
- त्राविक (Liquefier or liquefacient) ६२
- हृतबन्ध (Binding or fixation of liquids) ३१२
- द्विनिशा (Two sorts of निशा or turmeric, viz. हरिद्रा and हारहरिद्रा) ३०३
- द्विपद्दी (=द्विपदिका or द्विपादिका =नामकेसर वृक्ष, Mesua ferrea, Linn.) १२५
- द्विपद्दीरजः (Dust or pollen of द्विपद्दी or नामकेसर flower) २०१, २८१ &c.
- द्विपद्दीरस (Juice of द्विपद्दी or नामकेसर) २८७, ३१६
- द्विपद्दी (It means both शालपद्दी and पृथ्विपद्दी; शालपद्दी = Desmodium gangeticum, DC., Beng. sálpáni; पृथ्विपद्दी = Uraria lagopoides, DC., Beng. chákuliá) ५८
- द्विपद्दी (= जलौका, leeches; they are of 12 varieties, of which first six are venomous and second six are anti-venomous) १२२
- द्वन्द्व (Compound of two metals or minerals; d.r. बन्धन) ३१३, ३२३
- द्वन्द्वमेलापन, (द्वन्द्वमेलापक) (An amalgam, or a compound of metals or minerals) ११, १३०
- द्वन्द्वमेलापनौषध (Plants or drugs which have capacities or properties to combine metals or minerals together, such as are described in pp. 130-132) १३६
- द्वार्त्तक (Two sorts of चार्त्तक—ginger and dry ginger) १००
- ध
- धत्तूर (See धुत्तूर) ३७३, ३१२
- धम (The act of blowing) १२०
- धमनी (A bellows) ३२
- धवामि (The fire of धव, Anogeis-

sus latifolia, Wall., Beng. dháoyá) २३८
 घातकी (Woodfordia floribunda, Salisb., Beng. dháiphul) १३२
 घातु (=मिरिन्दतिका, Red ochre, Beng. girimáti) ११४, ३६५
 घातुमाचिक (=रौप्यमाचिक according to रसकामधेयु; ; but खर्चमाचिक according to राजनिघण्टु; see माचिक) ६८
 घात्री (=आमलकी, see आमलकी) १६७, २६८, ४०१
 घात्रीफल (The fruit of आमलकी वृक्ष, see आमलकी) ११६
 घात्रीरस (Juice of घात्री, see घात्री) २२६, ४०१
 घान्वाभक (A preparation of mica with sáli rice) ७०
 घान्वाण्ड (Sour gruel made of the fermentation of rice water, see काञ्जिक) १००, (d. r. सुघान्वा) १५२, १६०, १६७
 घान्वाण्डक (See घान्वाण्ड) ७२
 धुतूर (Datura Metal, Linn., Beng. dhuturá) ३२७

धुतूरकरस (Milky juice of Datura Metal; see धुतूर) ३३६
 धुतूररस (White and black Datura Metal) ११८
 धूमण (See धूमोत्थ) १६६
 धूमसार (=यक्षुधूम. The soot, Beng. jhul) ११४, १५३, १८७
 धूमावलोकित् (Mercury in a certain stage, or the best refined stage of mercury, which engenders खेपरता or the sky-going efficacy) २४५, २८६
 धूमोत्थ (=वज्रचार, most probably carbonate of potash) १८७
 धूलि (A stage of mercury) ३४५

न

नक्तमाल (See करञ्ज) ११७, ११८
 नक्ताण (Oil of नक्ता or नक्तमाल, see नक्तमाल; d. r. तित्तण=इक्षुदीफलण) ६५
 नमः (=नम, see नम) १६५

- नरकपाल (Human skull) १३०,
३११
- नरकला (Probably नीलवृक्ष,
Indigo plant) ५६
- नरजीव (See नरजीवा) ३११
- नरजीवा (d. r. नरजिह्वा, a plant,
difficult to be identified) ६०
- नरपित्त (Human bile) ३३२
- नरजोम (Human hair) १८३
- नवसार (Nausádar, sal ammo-
niac, vide Ray's Hindu
chemistry, Vol. I. p. 96,97)
१५१, १६१, १७० &c.
- नष्टपिष्ट ("स्वरूपस्य विनाशेन पिष्टत्वा-
पादनं हि यत्। विद्विर्जित-
स्ततोऽसौ नष्टपिष्टः ख उच्यते ॥"
—रसकामधेनु। When Mer-
cury, being subdued and
losing its own character
takes the form of a paste, it
is called नष्टपिष्ट) २८१, ३२८ &c.
- नाग (Lead) ११६, ११७ &c.
- नागकन्धा (=नागकुमारिका, गुड़-
ची, see गुड़ची) १३८
- नागकर्बो (=आसुकर्बो, Salvinia
cucullata, Roxb., Beng. in
durkání) ६१
- नागजिह्वा (=अनन्ता, see अनन्ता
६१
- नागलाघ्य (An amalgam of lead
and sulphide of iron) १३१
- नागदल (A plate or leaf of lead)
१८३
- नागदोष (The impurity of mer-
cury caused by the amalgam
or alloy of lead) १५३
- नागपत्र (See नागदल) १८६, ३७६
- नागबला (Sida spinosa, Linn.,
Beng. gorakshachákuliá)
५७, १५१, ३१३
- नागर (=नागरसुस्तक, a sort of
grass called nágar, cyperus
pertenuis) ३०१, ३२०
- नागवल्ली (Piper Betle, Linn.,
Beng. pán) ६३, ८६
- नागवीज (A preparation of lead)
१३७
- नागशुष्की (Heleotropium indi-
cum, Linn., Beng. hátisun-
dá) १६३

- नागशोधन (Purification of lead)
११७
- नागाश (An amalgam of lead
and mica) १३१, १६३ &c.
- नागाशक (A sort of mica) ६८,
६९
- नागाशककपालिन् (A process of
dying metals or minerals
with the aid of lead and
mica according to the meth-
od adopted by the Kápalika-
kas) ३०७
- नागास्थिभस्म (Boneash of an ele-
phant) ३६५
- नागिनी (=नागदन्ती, "नागिनीबु-
धते वज्री नागभोगसमाङ्गिका ।
सर्पादिकविषघ्नी च सा खण्ड-
रसबन्धिनी ॥"—रसकामधेनु)
६२
- नागिनीकन्द (Under-ground stem)
or bulbous root of नागिनी,
see नागिनी) २२३
- नारङ्ग (=नागरङ्ग, Citrus Auran-
tium, Linn., Beng. kamalá
nebu) ६४, २७१, ४२०
- नारङ्गान्ध (Acid of नारङ्ग, see
नारङ्ग) ६७
- नारिकेल (Cocoa-nut palm)
२७१
- नारी (=अश्वबला इति प्रसिद्धा
शोषधि, a plant known as
aswabalá) १२२
- नारीचीर (See श्लीक्षन्ध) २१४
- निगल (=निगङ्क. A sort of pre-
paration, which acts as a
fetter to bind mercury, and
with which the crucible is
smeared or plastered) ३४५,
३४६
- निचुल (=द्विचुल, Barringtonia
acutangula, Gaertn., Beng.
hijal) ७१, ७२, ११६ &c.
- निचुलचार (Alkali of निचुल, see
निचुल) १४२, १४३
- निम्ब (Melia Azadirachta, Linn.,
Beng. nim) १६१, ३७५
- निम्बपत्र (Leaf of निम्ब, see निम्ब)
८८
- निम्बुक (Citrus medica, Linn.,
Beng. kággi nebu) ११०

- विशामक (That which restrains mercury) १५५
- विशामकौषधि (Plants which restrain mercury) ५७, ५८
- विशामन (Restraining of mercury, "रौघनाल्लव्ववर्गेस्स चपलत्तनिवृत्तवे । त्तिवते पारदे खेदः प्रोक्तं विशामनं हि तत् ॥"—रसकाम-धनु । "वीर्यानयनसंस्कारो वि-शामनम्"—रसमार्गक) ५६
- विहृत्य (= मृत, killed) १२४, १२६
- विह्वार (Which does not eject any slab or particle) १५३
- विह्वारि (Which has no उन्नार or bubble) १६८
- विर्गुंकी (Vitex Negundo, Linn., Beng. nisindá) १५४, ३८२
- विर्गुंकीपत्र (Leaf of विर्गुंकी, see विर्गुंकी) १२६
- विर्गुंकीरस (Juice of विर्गुंकी, see विर्गुंकी) ११६
- विष्ठा (See हरिष्ठा) १०३, २१८, ३८१
- विष्ठाचर (=Soma, see सोम or सोमजला) १६४, १६७
- विष्ठाचररस (Juice of सोमजला, see सोमजला) १६५, १६६ &c.
- विशेष (Immersing any hot metal into water, "तप्तस्नाप्यु विशिष्यः विशापः क्षयनच तत् ॥"—रस. च. ; "विशेषं मज्जनं विदुः") ५२, ११८, २०२ &c.
- विष्वाव (Vigna catieng, Endl., Beng. barbati) ११४
- वीलकाच (Black salt or kách-lavan) ३६३
- वीलचिन्नक (Black Plumbago zeylanica, Linn., Beng. kála chitá) ५६
- वीलज्योति (A sort of दिक्कौषधि, difficult to be identified) ६१
- वीलपुष्प (Probably means blue topaz) ६०
- वीलचिन्दूरी (=वीलचिन्दुवार, blue Vitex Negundo) ३१३
- वीली (Indigofera tinctoria, Linn., Indigo plant) ५७
- वीलीनिर्घाच (Expressed juice of वीली or Indigo plant) १७७

बीजोत्पन्न (Here means sapphire)

१७७

वृषीश (Human hair) ३११

वेनरोजादि (A synonym of रजक)

१०३

प

पक्कवीज (Ripened वीज, i.e. gold, silver and other metals or minerals, ripened with the help of other metals or minerals) १३७, २६६

पशुसत्व (5 objects obtained from a cow, viz. milk, urine, dung, curd and ghee) ११३, ११४

पशुद्रावक (See द्रावकपशुक or द्रावकपशुक) ६७, ३८०

पशुपटु (See पशुसत्व) १५६

पशुमाहिष (5 objects obtained from a buffelov, viz. milk, urine, dung, curd and ghee) ११४

पशुमृदु (5 sorts of earth, viz.

earth, ant-hill, red ochre, chalk and salt or saline earth; "वस्त्रोक्तमृत्तिका भूमिः मेरिकां कटिका पटु। रश्मिता मृत्तिकाः पञ्च संप्रोक्ता रज-वर्णसि ॥" ३६३

पञ्चरत्न (5 sorts of दिव्यौषधि,—मन्मथिहासना, कङ्कालक्षीचरी, इन्दिरा, चम्पापाली or चम्पापाली and विशाचरी, ६३, ६४। "कनकं हीरकं नीलं पद्मरत्नञ्च मौक्तिकम्"—these 5 sorts of metals or minerals) १६२

पञ्चसत्व (5 sorts of salt—viz. काच, खेन्धव, चासुत्र, विडु and चौवर्णक) ३५५

पञ्चाङ्ग (5 parts of a tree, viz. root, fruit, leaf, flower and bark) ७२, ८४, २१६ &c.

पञ्चाङ्गुली (=तक्रा, a small plant known by the name of takra) ३८८

पञ्चास (An aggregate of 5 acids—such as (1) कुल, राफिन्, तिन्निङ्गी, पुलक, कान्धवेतस ;

- (2) जम्बीर, नारङ्ग, अम्बवेतस,
तिन्निङ्गी, बीजपूरक) १२५
- पचावस्था (5 stages of mercury,
viz. घूम, चिटिचिटि, मञ्जूक-
झुलि, सक्कम्प and विक्कम्प) १६८
- पटु (Salt) १५५, १६५
- पटुपचक (5 sorts of salt, see पच-
लवक) १२२
- पटोजी (= खादुपटोल, or sweet
Trichosanthes disica, Roxb.)
६१, ६३
- पटुबद्ध ([Mercury] Bound or
fixed by the process called
पटुबन्ध) १६८
- पटुबन्ध (One of the seven stages
of mercury, bound or fixed,
as if by cloth) १८६, १९० &c.
- पटुसन्दंश (Scissors, Beng. kátari)
४२
- पतङ्ग (= पत्तङ्ग, Cæsalpinia Lap-
pan, Linn., Beng. vakam)
६६
- पतङ्गी (A state of mercury, or
mercury in a certain state.
“आरोटो जोहजीर्यः स्यात्
पतङ्गी पारदेन्दरः”—रत्नर्यम्)
३५२
- पत्ताभ (See अन्नकपत) ७५, १५८
- पष्या (Terminalia chebula, Retz.,
Beng. haritaki) १०३, ११४,
३५७
- पष्याचूर्ण (Powder of पष्या or
powdered पष्या, see पष्या)
२६६
- पद्म (Lotus, Nelumbium speci-
osum, Linn.) २७२
- पद्मचारिणी (Hibiscus mutabi-
lis, Linn., Beng. sthalapad-
ma) ५७, ३८४
- पद्मयन्त्र (An apparatus resem-
bling the shape of a lotus)
१८८
- पद्मराग (A ruby) १२८, १७२
- पत्तस (Artocarpus integrifolia,
Linn., Beng. kántál) २७१
- पत्तम (Lead) १३५, १३६, २०२ &c.
- पराग (= चूर्ण. Powder) ४०१
- परिच्छिन्नारस (Expressed juice of
परिच्छिन्ना = क्षिन्ना = गुड़ूची,
see गुड़ूची) १२१

परिवाह (A sort of iron ; according to some it is हुन्नाल or hunnála) १२५

परिवाह (See आवाप) ११८

पल्लवक (Grewia Asiatica, Linn., Beng. phalsá) ३१९

पर्यटिका (= खौराड़ी, see खौराड़ी) १३५

पक (Eight tolas) १५१

पलाश (= किंशुक. Butea frondosa, Roxb.) ६३, १३२ &c.

पलाशक (The lac, being produced from the पलाश tree, see पलाश) १२४

पलाशखार (Alkali of palása, see पलाश) ११८

पलाशतेल (Oil of पलाश, see पलाश) ३३८

पलाशपुष्पतोष (Water in which palása flowers are steeped or macerated) १७३

पलाशभक्ष (Ash of palása tree) १७०

पलाशमूल (Palása root, see पलाश) ३२८

पलाशमूलतोष (Water in which palása roots are steeped or macerated) ३३१

पलाशबीज (Seeds of palása, see पलाश) २७१, ३०१

पलाशबीजनिर्झास (Expressed juice of the seeds of palása, see पलाश) ३३७

पाटली (Stereospermum suaveolens, DC., Beng. párul) १३९

पाटा (Stephania hernandifolia, Walp., Beng. áknádi) ५७, १२२

पातनयन्त्रक (See पातनायनक) १११

पातनायनक (An apparatus called Pátaná. Vide P. C. Roy's Hindu Chemistry, Vol. 1. p. 122) ३३३, ३३६

पातालयनक (An apparatus called Pátála, "क्लिन्धदसभरतं पाचनं अघ्निक्रान्धपात्रकम् । अर्षे निघासोपर्यधिः दत्तं पातालयसंश्रितम् ।"—अथ अदिरूपकानां ,

- क्लिबमयं मन्वतावादि—रस-
 कामधेनु) १२८, २०६
 पारद (Mercury) (Definition of)
 ५, ६, &c.
 पारददोष (Impurities or defects
 of mercury, 3 in number)
 १५०
 पारदीप-मन्वारस (Mercury known
 by the name of पारद) ३३८
 पारदेन्द्र (Mercury) २७३
 पारावतमल (Fæces of a pigeon)
 ११३
 पालाशचार (Alkali of palāsa,
 see पलाश) २३
 पालाशपिच्यारस (Expressed juice
 of palāsa, see पलाश) ३७७
 पालाशपत्र (Palāsa-leaf, see
 पलाश) २३८
 पालाशबीजतेल (Oil of the ex-
 pressed seeds of palāsa, see
 पलाश) २७७
 पाषाण (Sulphur, see मन्वपाषाण)
 २७७
 पाषाणमर्दक (A grinder made of
 stone) ३२
 पिच्छक (Sauce mixed with rice
 gruel) ३१२
 पिच्छीकण्ड (Forming into a lump)
 ७८
 पित्तपाक (—तिलकण्डक. Expressed
 sediments of linseed or other
 seeds, Beng. khali) ११३
 पित्त (Bile—5 varieties of) ६५
 पित्तल (Bilious, producing bile)
 ३१२
 पित्तल (Brass, an alloy of copper
 and zinc) २०३
 पिनाकाश (See पिनाकाभक्त) ६३
 पिनाकाभक्त (A sort of mica) ६८
 पिप्यली (Piper longum, Linn.,
 long pepper, Beng. pipul)
 १३२
 पिशाचीतेल (Oil of a small
 variety of जटामांघी, called
 चाकाशमांघी) ११६
 पिष्टिका (See पिष्टी) ८६
 पिष्टिकासक्त (See पिष्टीसक्त)
 ३३२
 पिष्टी (A paste of mercury or
 other minerals; "रसालिङ्गित-

आहारः पिष्टी" "मर्दनाच्छायते
पिष्टी" ८६, ८८, १४६, १६६ &c.

पिष्टीसम्भ (Stoppage of flow of
पिष्टी) see पिष्टी) १३६

पील (Yellow gem, see पुष्पराम)
६०

पीतगन्ध (See पीतवर्ग) १३६, ३५२

पीतगन्धक (Yellow sulphur, see
p. 109) ३७७

पीतपुष्प (Flowers of yellow col-
our, such as पीतभिण्टी,
चम्पक &c.) ११२

पीतवर्ग (An aggregate of 5 yellow
objects, producing yellow
dye) ६६

पीताभक (Yellow mica) ६८,
६६ &c.

पीताब्ज (Aggregates of yellow
and red dyers, see पीतवर्ग
and रक्तवर्ग) १२६

पीलुक (Salvadora persica, Linn.
tooth-brush tree) ६०, १६०

पीलुतेल (Oil of पीलुक, see पीलुक)
७४

पुट ("घातुषु उपसेव्यनदाहः पुटम्" ।

"रसादिद्रवपाकानां प्रमाकञ्जा-
पकं पुटम्" । It is of several
varieties, such as—लावकपुट,
कपोतपुट, गोबरपुट, महापुट,
गजपुट, वाराहपुट, कुम्भपुट,
भूधरपुट and भाष्पपुट) ८६&c.

पुटपाक (Roasting. "द्रव्यमापोषितं
जम्बूटपत्रादिसम्युटे । वेद्ययित्वा
ततो बद्धा ङ्गुं रज्ज्वादिना तथा ।
नक्षत्रपं दानुलं कुर्व्याद्यथाङ्गुलि-
मात्रकम् । दहेत् पुटानारादयौ
यावत्क्षेपस्य रक्तता ॥"—परिभाषा-
प्रदीप । Vegetable drugs first
reduced to a paste and then
wrapped up in jambu or
vatapatra, firmly tied with
fibres of some sort, covered
with a layer of clay from
half to one inch in thick-
ness, are roasted in cow-
dung fire. When the layer
of clay assumes a brick-red
colour on the surface, the
roasting is known to be
completed.) ८६, ६१

पुनर्नवा (Boerhaavia diffusa, Linn.) ५७, ७० &c.
 पुष्यराग (A topaz) १२८, १७७
 पुष्पाञ्जु (Extract of flowers, such as, वासन्ती, सेवती &c.) ८६
 पूगफल (The fruit of the betle-nut tree, Areca catechu) ४२४
 पूतिक (Tin and lead—these 2 metals are called Pütikas on account of their foetid odour) ११५
 पेडारी (= कुवेराक्षी. Abutilon Indicum) ८६
 पेडारीबीज (The seed of पेडारी, see पेडारी) ८५
 पोट (d. r. पाट, "पाटः पर्यटि-कावन्धः"—रसकामधेनु ; one of the five effects of fixation of mercury, viz. खोट, पोट, भस्म, घृलि and कल्क) ३४५
 पीतकी (= उपोदिका, Beng. pui-sák) १२१
 पीनर्नव (Belonging to पुनर्नवा, see पुनर्नवा) ४२०

प्रकटमूत्रिका (See प्रकाशमूत्रा) ६७
 प्रकाशमूत्रा (A sort of crucible, see मूत्रा) (Formation of) ४६, २७६ &c.
 प्रतिमान (Weights) ४२
 प्रतिवाप (See प्रतीवाप) १२१, १२२, २२४ &c.
 प्रतीवाप (The act of covering a melted metal, "ह्यार्द्रं तु प्रती-वापः") ५२
 प्रतिसारित ("सारितस्य मारणा-वन्तरं पुनः सारितम्" see सारण) ३७३
 प्रवाल (Coral) २०७, ३५२
 प्रवालक (See प्रवाल) ६०

फ

फलिजिङ्गा (= महाशतावरी or श्वेतशतावरी. see शतावरी or शतमूली) ५७
 फलत्रय (See त्रिफला) ७६, ११७

ब

बद्धाङ्गार (Burning charcoal of jujube wood) ११० .

बदरी (Zizyphus Jujuba, Lamk.

Beng. kul) ८६

बदरीपत्र (Jujube-leaf) ८८

बद्ध ((Mercury) Bound or fixed)

१५०

बद्धाकारणा (Calcination of mercury when fixed) ११, १५७,

२७४

बन्धा (See बन्धाकर्कोटी) ६२,

११३, ३३८

बन्धाकर्कोटी (= तिक्तकर्कोटी,

Beng. titkánkri) ३१३

बसा (Sida cordifolia, Linn.,

Beng. white bedelá) ५७,

१२२, १६०, ३४० &c.

बालाकारणा (Calcination of mercury when in the early

stage) ११, १५७, २७४

बालमोचका (Young ग्राहली or

Bombax Malabaricum, DC.

Beng. chárá simulgách) ५८

बालबल्लपुरीष (Feces of a calf)

३८४, ३८५, ४११

बाला (Pavonia odorata, willd.)

८७

बाहुकायन्त्र (An apparatus call-

ed Báluká, "निर्बन्धनीनिधौ-

द्वितन्त्ररादिपरिक्रामाम् अति

कठिनघटीम् अपक्षार्णन्त्रकुलि-

प्रमाथितच्छिन्नायाम् अनुकूप-

स्थालिकायाम् आरोप्य परि-

तस्तां द्विन्त्रकुलिद्वयेन लवणेन

निरन्तरान्तीकरणपुरःसरं सिक-

ताभिरागलं परिपूर्य्यं वर्तमानक-

मारोपणीयम् क्रमतश्च त्रिचतु-

राखि पञ्चषाखि वा धासराखि

उवलनकवालयोपनीयम्"—रसे-

न्द्रचिन्तामणिः) २१२, ३३२,

३६७

ब्रह्मचारिणी (See ब्रह्मी) ५३

ब्रह्मदण्ड (= ब्रह्मदण्डि. Clerodendron

Siphonanthus. R. Br., Beng.

Bámanhāti) ६३

ब्रह्मदण्डी (Lamprachcenium mi-

crocephalum) ५७, ६१

ब्रह्मनिर्यास (Expressed juice of

ब्रह्मदण्ड or palása tree) १७७

ब्रह्मरीति (= राजरीति, the best

brass) २३१

ब्रह्मबीज (= पलाशबीज, the seed

- of palása, seed-पलाश) १०,
१३८, १४५ &c.
- ब्रह्मरक्ष (= पलाशरक्ष. see पलाश)
३३८
- ब्रह्मसोमा (See ब्रह्मी) ३७४
- ब्रह्मी (Herpestes Monnieria, H.
B. K., Beng. brahmi sák)
६२
- ब्रह्मी (See ब्रह्मी) १५४

भ

- भद्रा (= काकोदुम्बरिका. Ficus
oppositifolia, Beng. kákdum-
mur) १५५
- भक्ष्मात (See भक्ष्मातक) २२३, २४६,
३८६
- भक्ष्मातक (Semecarpus Anacar-
dium, Linn., the marking
nut tree ; Beng. bhela) ३६३
- भक्ष्मातककैह (Oil of भक्ष्मातक, see
भक्ष्मातक) ३६३
- भक्ष्मा (A bellows) ५४, २०७
- भक्ष्मा (Ashes) २६३ &c.
- भक्ष्मा (One of the five effects

- of fixation of mercury, see
घोट) ३४५
- भक्ष्मामूला (A sort of crucible ;—
ashes of तिल or sesamum
Indicum 2 parts, and brick-
dust 1 part—are the ingre-
dients of this crucible) ५०
- भक्ष्मकृत (One of the seven stages
of mercury) १८६, १९०, १९४,
४०५ &c.
- भाङ्किका (d. r. हुङ्किका) (A cup,
a cupel) १३४
- भाङ्क (= ताम्र. copper) २६४, ४३०
- भाङ्क (2000 subhas ; 1 subha =
32 palas ; 1 pala = 8 tolas ;
1 tola = 12 máshás ; 1 má-
shá = 6 gunjas or Abrus
preparatorius) १५१
- भावना (Maceration of powders
in fluids, such as expressed
juice of herbs &c. The mix-
ture is allowed to dry in
the sun in day times) ७४
- भाङ्कर (= ताम्र, copper) १३६,
१६८, ४२४

भास्करनिर्मित (ताम्रनिर्मित,
made of copper) २०५

भास्करप्रिय (A ruby) २०२

भास्कराभक (An amalgam of
copper and mica) १६३

भिक्षिमूल (The root of भिक्षि or
भिक्षी, see भिक्षी) ७०

भिक्षी (A shrub called bhendā
in Beng.) ८६

भुजग (Lead, see नाग) १८२,
३८२, ३८५

भुजङ्ग (Lead, see नाग) ३७६

भुजङ्गम (Lead, see नाग) ११५,
३६१, ३१३

भुजङ्गमशोधन (Purification of
lead) ११८

भुजङ्गास्थि (Snake-bone) ८३

भू (= स्फटिका = काङ्गी = सौराष्ट्र-
कृतिका, "द्वितिनाम्बी सुजाता
च सौराष्ट्री" — रसकामधेनु, see
सौराष्ट्री) ५१

भूचर (A name of mercury pro-
perly calcined) १७८

भूचरी (A name of calcination)

भूघर (See भूघरयन्त्र) १११,
२६६, ३०५

भूघरयन्त्र (An apparatus called
Bhūdhara, "बाभुकागुणसन्धा-
ङ्गां गर्ते मृषां रसान्विताम् ।
दीप्तीपलेः संवृणुयात् यन्त्रं तद्-
भूधराकथम् ॥") ४५, ३३३, ४१२

भूधाची (See भूम्यामलक) ७०

भूनाग (= गणूपदी, a small spe-
cies of earthworm in con-
trast with भूलता a larger
species. Beng. chhota ken-
cho) ३८५

भूपाटली (d. r. भूपालटी, Beng.
tokápáná) ६३

भूम्यामलक (Phyllanthus Nir-
uri, Linn., Beng. bhuin-
ámlá) ३१७

भूर्ज (See भूर्जपत्र) १७४

भूर्जपत्र (Betula Bhojpatra,
Wald.) ३१२

भूलता (The earthworm. Beng.
large kencho) १०३, १२२ &c.

भृङ्ग (See भृङ्गराज) ११०, २६८,

भृङ्गपत्र (Feathers of the bird called Bhimráj, probably of the variety of shrike) ३११
 भृङ्गराट् (See भृङ्गराज) ३३
 भृङ्गराज (Wedelia calendulacea, Less., Beng. bhimráj) ५७, ११० &c.
 भृङ्गाण्ड (Water of भृङ्गराज, i.e. water in which भौमराज is steeped) ११०
 भृङ्गाङ्क (See भृङ्गराज) ४०२
 भेकाख (Probably the mouth of a frog) ३७५
 भ्रमरायन्त्र (d. r. भ्रमरीयन्त्र—An apparatus, which is mentioned in Rasakámadhe-
nu, but no explanation is given) ३२४
 भ्रामक (A jackal) ८४
 भ्रामक (A sort of कान्तपाषाण, see कान्तपाषाण) ७६, १२६, ४२८

म

मज्जन (Emmersing of red hot

metals into water, "तप्तस्याप्तु विनिक्षेपः") ५२

मञ्जिष्ठा (Rubia cordifolia, Linn.) ६६, १३६, २०२ &c.

मन्धि (A gem, a precious stone) ३४६

मन्थिमन्थ (= खन्धवल्लव, Rock salt) ६३, ३५४

मणिराज (A synonym of शिङ्गुज, cinnabar) १०६

मच्छूकपर्णी (Hydrocotyle Asia-
tica, Linn., Beng. thulkudi) ५७

मच्छूकवसा (Marrow of a frog) ११६

मच्छूकास्थि (Bone of a frog) ११६

मच्छूकौ (See मच्छूकपर्णी) १५४

मत्स्यापित्त (Bile of a fish) ११८, १२१

मत्स्याची (= हिलमोचिका, Enhy-
dra fluctuans, Lour., Beng.
hinche sák) ५७

मद्यन्तिका (= नवमल्लिका. A sort of jasmine, Beng. kátmalli-
kák) ६६

मधु (Honey) ६६, २६८ &c.

मधुक (= यटिमधु. *Glycyrrhiza glabra*, Boiss., or according to रसमञ्जरी, = मधुक. *Bassia latifolia*, Roxb., Beng. mahá) २६०, ३६०

मधुकुष्माकक (A sort of sweet pumpkin gourd or *Benincasa cerifera*, Savi.) १११

मधुघातुक (= स्वर्णमाक्षिक according to रसकामधेनु ; but both स्वर्णमाक्षिक and रौप्यमाक्षिक according to राजनिघण्टु) ६८

मधुरमय (Ghee, honey and sugar in equal parts) २६४

मधुच्छिद्र (Bee's wax, Beng. mom) ११४, ३७४

मधुमान्द (Acid of middle quality, i. e. neither pungent nor very mild) २६६, ४१२ &c.

मणःशिला (Realgar, Beng. manchál) १३१, १३५ &c.

मन्त्रसिंहासनी (The same as

मन्त्रसिंहासना, see मन्त्रसिंहासना) २०६

मन्त्रसिंहासना (A दिव्यौषधि or divine plant, a गुल्मजता or a creeper having bulbous roots ; this is one of the five gems i. e. पञ्चरत्न or an aggregate of five best divine plants called by the name of jems, applied to calcine and purify mercury) ६३

मयूरपीवतुत्य (This is not the real तुत्य (calamine) but सस्यक having the play of colours of the throat of a peacock, see मयूरतुत्य) ३६०, ३८४

मयूरतुत्य (A synonym of सस्यक, blue vitriol, having the play of colours of the throat of a peacock ; it is different from तुत्य, which is synonymous with रसक or calamine) १०५

मरकत (An emerald, Beng.

- harinmani) ६०, १२८
- मरिच (Piper nigrum, Linn.
Beng. golmarich) ७०, ७३,
१८७, ३०१
- मर्कटोरस (See अपामार्ग and
कपि. Expressed juice of
either अपामार्ग or कपिकण्ठ)
३३१
- मर्दक (A grinder, a pestle)
५४
- मर्दन (Rubbing, grinding, or
pounding, "उद्दिष्टैरौषधैः सार्द्धं
सर्वाङ्गैः कालिकैरपि । पेषयन्
मर्दनात्सं स्यादधैर्मलविनाश-
नम् ॥"—रसकामधेनु) १४६
- मल (A sort of पारददोष or im-
purities of mercury, which
are three in number) १५०
- मलयोद्भव (A sort of iron brought
from the Malaya moun-
tain; according to some
authorities it is कालिङ्ग or
कलिङ्गोद्भव, brought from the
country called Kalinga on
the Coromandel coast) १२५
- मल्लिका (Jasminum Sambac,
Ait.) ११८
- मसूरक (Lens esculenta Moench,
Beng musurkalái) ३१६
- महाकाली (= वृश्चिकाली. Tragia
involutrata, Linn., Beng.
vichuti) ६०
- महाचारव (A sort of कच्छ)
१७२, १७६
- महातिल (= वसा, marrow, Beng.
charvi) ३३३
- महानील (The emerald, see मर-
कत) १२७
- महाबला (Sida rhomboidea,
Roxb., Beng. sveta bedelá
or pitabedelá)
- महारत्न (= नवरत्न. Nine pre-
cious gems, such as मौक्तिक
a pearl, हीरक a diamond,
वेदूय्य a lapis lazuli, पद्मराम
a ruby, गोमेद a gomeda or
a variety of agate, पुष्यराम
a topaz, मरकत an emerald,
प्रवाल a coral, and नीलरत्न
a sapphire) १७७

- महाकता (Principal creepers, 7 in number) ३६८
- महारस (Superior minerals, 8 in number) ६५, १२६, १३४, ३१५ &c.
- महारसशुद्धि (Purification of महारस, see महारस) ११३, ११४
- महाविष (Verulant poison) (5 sorts of, but 9 and 13 according to other authorities) ६५
- महासोमा (A sort of सोमजता, see सोमजता) ३४०
- महिषीक्षीर (Milk of a she-buffalo) ११३, ३८२, ३८८
- महौषधि(घी) (A large or superior deciduous plant, see औषधि) २२६
- माक्षिक (Honey) ४२४
- माक्षिक (Iron pyrites [see P. C. Ray's Hindu chemistry, p. 138], "कान्बज्जलदेशकं खर्षमाक्षिकं, तापीतीरसम्भवं . तारमाक्षिकं"—रसकामधेयु) (origin of) ६५, (varieties of) ६६, (purification of) ६७, (synonyms of) ६८ &c.
- माक्षिकगुण (Medicinal effects of माक्षिक) ६८
- माक्षिकचूर्ण (Mākshika powder, i.e. powdered mākshika, see माक्षिक) १३३
- माक्षिकशुद्धि (Purification of माक्षिक, see माक्षिक) ६६-६८
- माक्षीक (See माक्षिक) ६६
- माघस्त्रेचरि(री) (A sort of औषधि, very difficult to be identified) २०५
- माग्निक्य (A ruby) १२७
- मातुलाम्बस (Liquid juice of धुसूर, see धुसूर) १८८
- मातुलुङ्ग (Citrus medica, Linn., Beng. chholanga nebu) १८६, २७१, ३७६
- मातुलुङ्गफल (The fruit of मातुलुङ्ग, see मातुलुङ्ग) ७३
- मातुलुङ्गरस (Juice of मातुलुङ्ग, see मातुलुङ्ग) १७७, २१६, २५६
- मातुलुङ्गास (Acid of मातुलुङ्ग,

- see मातुलुङ्ग) ११६, ११६ &c.
- मातुलुङ्ग (See मातुलुङ्ग) ११६
- मातुलुङ्गक (-पर्णकोट. An insect which has in its body a smell of farting, Beng. pedo pokā) ११२
- मातुलुङ्गकीच (See मातुलुङ्गक) ११६
- मातुलुङ्ग (d. r. मातुलुङ्ग) (Probably here means मौरी, the first of the 16 goddesses called MATRIKAS. The metal takes the colour of मौरी, i.e. becomes मौरीवर्ण or of pale red or whitish yellow colour) ११६, ११७, ११६
- मातुलुङ्गकान्ता (-कान्ताकान्ता, "दुग्ध-कारकरत्नाङ्गविन्दुभिर्वाङ्गिता कान्ता। कान्ता दुग्धकवपी कान्ता-कान्तातिर्भवेत् ।" The root of मातुलुङ्गी or कान्ता) ११६
- मातुलुङ्ग (-चिद्रुच. Cinnabar) ११७
- मातुलुङ्गकरी (-रत्नचित्रक. Red chitraka, see चित्रक) ११७
- मातुलुङ्गीच (d. r. वेदादीच and योडादीच, see वेदादीच) १०६
- मातुली(तीर)वीरकान्ता (See टण्डुल, produced in the bed or bank of the river Mālatī) ११२
- मातु, मातु (A weight of six gunjas or Abrus precatorious) ११२
- मातु (Phaseolus Mungo, Linn., Beng. máshkaláí) ११७, ११८
- मातुवत्त (Buttermilk produced from the buffalo's milk) ११६
- मातुवत्त (A synonym of mercury) ११६, ११६
- मातुवत्त (See मातुवत्त) ११७
- मातुवत्त (See मन्नाचौ ; d. r. हिमाचौ and हिमाचौ) ११२, ११२, ११७, ११७
- मातुवत्त (A pearl, so called for its resemblance with a fruit) ११७, ११७
- मातुवत्त (Exudation of मातुवत्त)

- or सुखितका, *Sphaeranthus Indicus*, Linn., Beng. mundiri) १३२
- सुन्न (*Phaseolus Mungo*, Linn, Beng. mugkalái) ३२०
- सुन्नपर्णी (*Phaseolus trilobus*, Ait., Beng. mugáni, vana-mudga) १५६
- सुन्नाबु (Soup of boiled सुन्न or of kidney-bean, *Phaseolus Mungo*. Linn. Beng. muger dál) ३०१
- सुनि (= Vaka. *Sesbania grandiflora*, Pers.) १३१
- सुनितर (The tree of red vaka flower) ८२
- सुनितोष (Juice of vaka flower, see वक; d.r. "सुनिते सु" [सु-निते-इति qualifying मो-मांसे]-रसकामधु) ७३
- सुनिपुष्प (= Vaka flower) ३८३
- सुनिपुष्परस (Juice of सुनिपुष्प, see सुनिपुष्प) ३१३
- सुनिरस (Juice of vaka [flower] ७३
- सुवक (A pestle) ३२
- सुवली (= ताकमूली, *Curculigo orchoides*, Gaertn.) १२१, १३०, ३२३
- मूकमूषा (See जन्ममूषा) ३३, ३३, १०३, ३२८
- मूष (Urine, 5 varieties of) ३५, १३२
- मूषवर्ग (An aggregate of 5 sorts of urine) १३३
- मूर्च्छित (One of the seven stages of mercury) १८३
- मूर्त्तिवन्ध (One of the seven stages of mercury) १८३, १३०
- मूलाक (*Raphanus sativus*, Linn., Beng. mulá) ३३, १३३, १५२, ३५५, ३७३
- मूलाकन्दरस (Liquid extract of मूलाकन्द - कन्दमूला - मूलाक, see मूलाक) १३१
- मूलिका (See अष्टमूलिका) ३३
- मूषका (See मूषा) ७३
- मूषा (A crucible) ३२, (of 2 varieties—प्रकारमूषा and जन्म-मूषा) ३३, १३३ &c.

- मूषायन्त्र (Crucible apparatus,
 see मूषा) ४४
 मृषिका (See मूषा) २२०
 ऋग्दूर्वा (White dूर्वा grass, Cy-
 nodon Dactylon, Pers., it is
 so called for its being fa-
 fourite to the deer.—रस-
 कामधेनु) ३४२, ३४३
 ऋग्नाभि (Musk, see कच्छुरी) ४३१
 ऋत्तकान्त (Killed kántapáshána,
 see कान्तपाशाख) २६६, ४१४
 ऋत्ततार (Killed silver) ३०४
 ऋत्ततीक्ष्ण (Killed iron) १३५
 ऋत्तनाग (Killed lead) १३५
 ऋत्तवज्र (Killed tin) १३५
 ऋत्तवच (Killed gem) २८७,
 २८२ &c.
 ऋत्तशुक्ल (Killed copper) १३५
 ऋत्तस्रत (One of the seven sta-
 ges of mercury) १८६
 ऋत्तस्रतक (Killed mercury)
 ३०६
 ऋत्तिका (Earth—its varieties)
 ४८
 ऋत्तदूर्वा (= नीलदूर्वा, blue dूर्वा
 grass, as ऋदूर्वा = नीलोत्पल,
 blue lotus; but रसकामधेनु
 reads here ऋग्दूर्वा; see ऋग्-
 दूर्वा) १२२
 ऋदधि (Gentle fire, i.e. gentle
 heat of fire) ११०
 मेघ (See अश्व) ७३
 मेघनाद (Amaranthus polygamus,
 Beng. kántánatíá sák)
 ७०, ४२०
 मेघनादरस (Juice of मेघनाद,
 see मेघनाद) २६७, ४१४
 मेघनादा (See मेघनाद) १५१, १६०,
 ३३८ &c.
 मेदिनीयन्त्र (An apparatus, pro-
 bably resembling पातालयन्त्र;
 see पातालयन्त्र) २०६
 मेघवल्ली (See मेघशङ्खी) ३३१
 मेघशङ्ख (Sheep-horn) ८३, ८४,
 ८६, ८७, १२१, २२६, ३६०
 मेघशङ्खिका (See मेघशङ्खी) ५६
 मेघशङ्खी (Gymnema sylvestre,
 R. Br., Beng. medásingi)
 ५८, ७०, ८५, ६३, १५१, १७६,
 १८७, २४०

मेवाण्य (Ghee produced from the milk of an ewe) ३६०

मेवीक्षीर (Milk of an ewe) ३८०

मोक्षक (= पाटल, d. r. मोक्षक—
रसकामधेनु; *Stereospermum
suaveolens*, DC., Beng.
páruḷ or ghaṅtá páruḷ) १४२,
४२२

मोक्षकदार (Alkali of मोक्षक,
see मोक्षक) ६६

मोक्षदार (Alkali of मोक्ष or
मोक्षक, see मोक्षक) ६३

मोक्षिका (= शाल्मली. *Bombax
Malabaricum*, DC., Beng.
simul) ६४

मोक्षक (A sort of sweetmeat) ४०१

मोक्ष (=*मोक्षमोक्ष*. *Carum Rox-
burghianum*, Benth., Beng.
rádhani, according to some
banayaváni) ५६

मोक्षिणी (d. r. रोहिणी, see मोक्ष)
६१

मोक्षदार (Alkali of मोक्ष or
a tree known as *latákarád*)
६३

मौक्तिक (A pearl, Beng. mukta)
६०

मौक्तिकी (See भूर्जपत्र) ७३

मौक्तिक (=*सिंहक*, Cinnabar)
१०६

य

यव (A weight of 6 सिद्धार्थस or
सर्षपस or mustards) १५१

यवदार (Factitious carbonate
of potash, see P. C. Ray's
Hindu Chemistry, p. 45)
६४, ७४, ७८, १७०

यवक्षिका (= तिमिङ्गी, tamarind
—रसकामधेनु) ६०, ७० &c.

यवक्षिकारस (Juice of यवक्षिका,
see यवक्षिका) १६०, १८६

यवक्षिकिका (See यवक्षिका) ३४*,
३५७

यवाम् ("द्रवसिक्थसमन्वितत्वं यवा-
गूत्वम्" षड्गुणवारिपक्ता सत्-
गुणतन्मुजपूर्यसता बहुसिक्था
उष्णिका. A gruel prepared by
six parts of water and four

- parts of powdered rice boiled together; बबामू is used in 3 different forms—सक, पैय and विसेपी, "विक्चकै-रहितो मसक; पैया विक्चकम-मिता। यवामूवेकुचिक्या खा-विसेपी विरजामया।" Beng. yāu) २४१
- बावक (= बबामू prepared by barley powder) १३२, ३०१
- बावकाम (= विह्व घन. Barley grains boiled in water) ३००
- यूज (A weight of 6 लिब्रस=6 मुटिस, see मुटि) १५०
- योगवाचिन् (A menstruum or medium for mixing metals or medicines) ६८
- र
- रक्तकण्टिकम्ब (The bulbous root-stock of red कण्टिकि or कणुकाशाक, or a sort of यो-वधि) २१४
- रक्तकार (Alkali of रक्तवर्ण, see रक्तवर्ण) १६०
- रक्तमक (See रक्तवर्ण) ११२, १३४ &c.
- रक्तचन्दन (Red sandal wood, Pterocarpus Santalinus, Linn.) १३६, २०२, २२८ &c.
- रक्तचिचक (Plumbago rosea, Linn., Beng. Jālohitā; but हरक or Ricinus communis Linn., according to रचकाम-वेद्य) ५६, ६१, १५४ &c.
- रक्ततेज (Oil prepared from रक्तवर्ण, see रक्तवर्ण) ३६२, ३६६
- रक्तपुष्प (Flowers of red colour—such as red vaka, red karavira, red kanchana &c.) ११२, १३६
- रक्तपीत (रक्तवर्ण and पीतवर्ण; see both of them) ३६३
- रक्तवर्ण (An aggregate of 5 objects producing red dye, such as मञ्जिष्ठा, कुङ्कुम, जाचा, खदिर and वाचन) ५०, ६६, १०५, ११२
- रक्तमञ्जरी (= रक्तमञ्जरी. Red मञ्जरी or Rhus succeda-

- non Linn., Beng. lál kámk-dásingá; and a sort of creeper—according to रचकामधु) ५३
- रक्तचिन्मूत्र (Red चैम्ब, see चैम्ब) १८५
- रक्तकही (Red Euphorbia nerii-folia, Linn., Beng. lál manasá, and a sort of creeper according to रचकामधु) ५३, ११८
- रक्तकीच (See रक्तसेक) १३५
- रक्तमिष, रक्तमिषक (Red mica) ६८, ६९
- रक्तारक (Eight red-dye-producing objects or plants—such as “रादिर्मं किंशुकं जाचा चम्बकच पित्राचवन्। कुसुम्भपुष्पं मञ्जिष्ठा रक्तटी रक्तमैकः”; but 5 only are mentioned in the text) ३३३
- रक्तिका (Red सुझा plant) ५३, (Red सुझा seed) १७६
- रक्तः (A weight of 6.yúkas [युका]) १५०
- रक्तक (Powdered dust, small particles) ३१०
- रक्त (Silver) ११५, (of 2 varieties) ११६
- रक्तनी (See हरिद्रा) ११८, १५३ &c.
- रक्तनीचूर्ण (हरिद्रा powder, see हरिद्रा) १८२
- रक्तनीचक (2 sorts of रक्तनी—हरिद्रा and हाचहरिद्रा, curcuma longa, Roxb. and Berberis Asiatia, Roxb.) १३३, १३३ &c.
- रक्तज (Colouring, dyeing) ११, १३३, १३३ &c.
- रक्त (Gems) १३६
- रक्तकारक (Calcination of gems) १७६
- रक्तकारक (Lequefaction of gems) १३२
- रक्तकारकविधि (Process of lequefaction of gems) १३२
- रक्ता (See कर्को) १६०, ३३०
- रक्ताकन्द (See कर्कोकन्द) ३५३
- रक्ताकण्ड (Fruit of कर्को, see कर्को) ३०२

- रवि (Copper) १३५, १३६ &c.
- रविचीर (= चर्कचीर, see चर्क-
चीर) १३१, ३७१
- रविचीर्क ([Mercury] Calcined
with copper) ३०६
- रविनामकयाजी (A process of dye-
ing pure silver, by the aid
of copper and lead, accord-
ing to the practice of the
kápálikas) ३६२
- रव (Mercury) (Definition of)
६, (5 varieties of) १३५, १३६,
(modes of purification of)
१३६, (becomes भूचर) १७८,
(becomes खोचर) १८०
- रवक (One sort of मन्दाक, cal-
amine) ३५, १०१, १०२, (syn-
onyms of) १०३ &c.
- रवकञ्जली ("गन्धाद्यैः समभागैश्च
कञ्जली मर्दितो रवः।"—रव-
कामधेनु) ३६६
- रवकसुद्धि (Purification of cala-
mine) १०२, १०३
- रवकाम (Calamine and mica)
११६
- रवमन्वसवकाय (A sort of सिद्धक,
see सिद्धक) १०३
- रवज (A variety of gold) ११५
- रवमिष्टि, रवमिष्टी ("रवी वासु-
भानस्य युक्ताभावं तु मन्वसवम् ।
मर्दितं हृतवदुर्गन् रवमिष्टीति
कीर्त्तते।"—रवकामधेनु) १२६,
३६६
- रवकल (See कामकल) ३६८
- रवमकरवाचन (Medicinal effect
of the calx of mercury) ३६६
- रवराज (See रव) १३३, १३६ &c.
- रववादिन् (= वादिक. Experts in
chemistry or alchemy)
(Definition of) ३२७
- रवसंस्कार (Methods of purifica-
tion of mercury; 8 in num-
ber). १३६
- रवसिद्धि (A sort of preparation
of mercury) (Definition of)
१३५
- रवाङ्गुलि (A sort of MANTRA
by which the goddess रवा-
ङ्गुली is worshipped) ३६६
(A sort of चीमलि) १३३

रक्षापुत्री (The goddess, worshipped by the experts in alchemy before undertaking the purification of mercury) २२

रक्षावन ("द्विहस्त्रेन्द्रियदन्तानां इष्टी-
करमेव च । वलीपलितस्त्रा-
लितवर्जनेऽपि च या क्रिया । पूर्व-
वेद्यप्रकीर्तं हि तदसायनसुच-
ते ॥" Elixir Vitre—a medi-
cine preventing old age and
prolonging life. See P. C.
Ray's Hindu Chemistry,
Vol 1. p. 80) ६८

रक्षेत्र (See रक्ष) २०७ &c.

रक्षोद्भव (A synonym of रक्षक)
१०३

रक्षोन (=ससुन. Allium Sati-
vum, Linn.) २७६, ३४०

रक्षक (A sort of खोम, see विष्णा-
चर) १६४

रक्षवी (= A sort of perfume
called chora) ५८, ३३६

राम (Dye, hue, colour) १२५

रामवर्णा (Number of hues) ११,
१२६

रामिनी (=खप्रोक) १००

राजकीयातकी (=वीतचोवा, *Luffia
acutangula*, Roxb.) ११२,
३२२

राजावर्त (One of the उपरख,
a gem considered to be an
inferior kind of diamond,
also called Lapis lazuli. See
उपरख) १०८, ११३ &c.

राजावर्तक (See राजावर्त) ३६२

राजावर्तशुद्धि (Purification of
राजावर्त) ११३

राजिका (*Brassica juncea*, Hf.,
Beng. *raí sarishá*) ५६,
१५५ &c.

राजी (See राजिका) १६६

राजी (See हरिद्रा) ६६

रामठ (*Asafoetida*, Beng. *hing*)
६०, ३१० &c.

राखा (*Vanda Roxburghii*, R.
Br.) ५८

रीति (=पिसक. Brass) १८५

रीतिका (See रीति) ३६१, ३७६

रीतिवत् (A synonym of रक्षक)
१०३

- बदन्ती (d.r. हन्वनी, or बदन्तिका, "बदन्तपत्रसमं पत्रं सुपत्रैव तथा-
विद्यः । प्रैशिरि जलविन्दूनालव-
नीति बदन्तिका ।" A plant
known in Orissa) ५६, ६१,
२२६
- बधिर (= कुङ्कुम, Saffron, Beng.
jáfrán) ३०३, ३०५
- रुप्य (Silver) ३१०
- रोचना (See मोरोचना) ३०५
- रोम (Human hair) १८३
- रोमकान्त (A sort of कान्त, see
कान्त) ७६
- रोहण (A sort of कान्तकीच, see
कान्तकीच; योगराज—रज-
कामवेद) ११०, १८२, ३०३
- ल**
- लक्ष्मी (= श्वेतकण्टकारी. White
कण्टकारी or Solanum Xan-
thocarpum, Schrad.) ६२,
३०३
- लक्ष्मी (= श्वेततुलसी. White तुलसी
or Ocimum sanctum, Linn.)
६
- लघुकन्दरव (A synonym of
द्विपुत्र, see द्विपुत्र) १०६
- लघुपर्णी (= मूर्धा. Sansevieria
Zeylanica, Willd.) १५२
- लता (Here it means probably
भूकता, see भूकता, see रज-
वार, रजमेलापक प्रकार))
१३२
- लवण (Salts, chloride of sodium)
(5 varieties of) ६३, (6 varie-
ties of, see Foot-note in
p. 64) १३३
- लवणीय (Salt water) ३६२
- लघुव (See रबीव) ८०, २००
- लघुव (See रबीव) ३५५, ३०६
- लाक्षा (Lac, coccus lacca, Beng.
gálá) ६६, ६३ &c.
- लाक्षापत्रक (Shell-lac or stick-
lac, Beng. pátgálá) १८३
- लाङ्गली (Gloriosa superba, Linn.
Beng. Vish-lángulíá) ५६,
६५ &c.
- लाङ्गलीकण्ड (Bulbous root of
लाङ्गली, see लाङ्गली) १२१,
२१५ &c.

जिष्णु (A weight of 6 ऋटिs, see ऋटि) १५०

जुष्णक (Acid of मातुसुत, see मातुसुत) ३४, १११ &c.

ज्योतिष (See P. C. Ray's Hindu Chemistry, Vol. 1. p. 120) ३७४

जीव (Salt) ३५, ३७१ &c.

जीवन्मृत्तिका (Saline earth) ३४६

जीवन्मृदु (Saline earth) ३७१

जीह (Generally means all the metals, but specially iron) ११५, १२६,—specially ११७ &c.

जीहकिट्ट (Rust of iron or mandu) ३४७

जीहजाल (All the metals, iron and the rest) ६०

जीहजीर्ण ([Mercury] calcined with iron of all varieties) ४०४

जीहजय (3 sorts of cast iron—रोहज, वाजर and चपलाजय) ४१८

जीहदक (Probably जीहितयटि of मज्जिठा) ६३

जीहद्रावविधि (Process of lequefaction of iron) १२२

जीहनाली (Iron blow-pipe, एक-हस्तदीर्घा काय्या—रसकामधेनु) ४२

जीहनित्रक (=जीहमारक, killer of iron, see रसेन्द्रसारसंग्रह) ११७

जीहपत्र (Iron plate) १२०

जीहमारक (Killing of metals and minerals) १२३, १२४

जीहमुष्टि (Iron pestle. It is so called probably for its being handled with the fist) ३६८, ३६७

जीहमूषा (Iron crucible) ३४३

जीहयन्त्र (Iron apparatus) ४२

जीहवेद्य (Infusion of metals) ३६८, ४००

जीहसंकरण (A variety of gold) ११५

जीहावर्ण (A state of melted metals ; it is called युद्धावर्ण in रस. ख.) ५३

व

- वंशपात्री (A bamboo blow-pipe) ४२
 वंशपात्री (d. r. वृक्षपात्री. A grass whose blades resemble the leaf of bamboo) ४१
 वज्रज (Mimusops Elengi, Linn.) १३८
 वक्रनाल (Bent tube of koshtikā) ४२, ४८
 वक्रनाल (See वक्रनाल) (Description of) ५४
 वज्र (Tin, see ताम्र) ११५. (Varieties of) ११७
 वज्रतालक (An amalgam of tin and orpiment) १३१
 वज्रतीक्ष्णरूपात्री (A process of dyeing copper and silver by the aid of वज्र and तीक्ष्ण according to the practice of the kápálikas, see क्रापातिक बीज) ३६१
 वज्रदोष (Impurity or fault effected from being mixed with tin) १५३
 वज्रपत्र (Tin foil) १३१
 वज्रमख (Calx of tin) ३३८
 वज्रबीज (Definition of) १३७
 वज्रशीथन (Purification of tin) ११७
 वज्राब्ज (An amalgam of tin and mica) १३०, १३१ &c.
 वज्राब्जक (See वज्राब्ज) १३१, २३३, ३६०
 वज्राब्जकक्रियासिद्धि (A process of dyeing metals or minerals with the aid of tin and mica according to the method adopted by kápálikas) ३३३
 वचा (Acorus Calamus, Linn., Beng. vach) १६१, ३०१
 वज्र (A precious stone) (Origin of) ८०, ८१, ८२, ८३, (or Beng. Manasā or siju) ७४, ३३ &c.
 वज्रक (A precious stone) ८२
 वज्रकन्द (= शक्रकन्द or वज्रमूरक) ६२, ८५, ३३, ३३, &c.
 वज्रकन्दक (See वज्रकन्द) २३७

वज्रकन्दरस (Milky juice of वज्र-
 कन्द, see वज्रकन्द) ७४, ११४
 वज्रधार (Alkali of manasá or
 siju) ७४
 वज्रचूर्ण ([Mercury] calcined
 with jewels) ४०४
 वज्रपिण्डी (Definition of) ११४
 वज्रबन्ध (Binding or fixation of
 mercury by the aid of
 gems) २८१
 वज्रभस्म (Calx of gems) ४११,
 ४१६
 वज्रभस्मरसायन (Medicinal effects
 of वज्रभस्म, see वज्रभस्म) ४११
 वज्रभारण (Killing of gems, see
 वज्र) ८२
 वज्रमूषा (A hard crucible) (Defi-
 nition of) ४८, ३१०, ३२४
 वज्ररत्न (Here probably means
 diamond, the best of the
 gems) २७०
 वज्रजला (See वज्रवल्ली) ८२, १७६
 वज्रवल्ली (= अखिराह्वारजला, see
 अखिराह्वारज, Beng. hádjorá)
 ७०, ७३, ७४, ८५

वज्रवारि (Milky juice of वज्र or
 manasá or siju) ६३
 वज्रसत्वरसायन (Medicinal effects
 of वज्रसत्वर or essence of gems)
 ४१४
 वज्राङ्गसुन्दरी (A pill or bolus so
 called) ४२७
 वजाभ्रक (A variety of mica)
 ६८, ६९
 वजी (d. r. वजी. Euphorbia an-
 tiquorum, Linn., Beng.
 takátásiju) ५९
 वजीचौर (Milky juice of वजी,
 see वजी) ८३, ८५ &c.
 वङ्गवासुख (= वाराहीकन्द, see
 वाराही) १४२
 वल्लमूष (Urine of a calf)
 ३२१
 वल्लविष्टा (Dung of a calf) ३२३
 वदर (The fruit of the jujube,
 Beng. kul) ४१९
 वदराखि (The kernel of jujube)
 २८४, २९०
 वनराजी (= अश्वत्थकण्डू, Beng.
 ábutá) ५९

- वगशियुक (Wild शियु, see शियु) १३१
- वनशूरक (Wild शूरक, see शूरक-कन्द) ७०
- वरक (= वरकवृक्ष, *Crataeva religiosa*, Forst.) २७०
- वरमूषा (A sort of crucible) (Description of) ४६
- वराणाय (Decoction of चिपला, see चिपला) ४००
- वराटिका (A cowrie) ६६
- वराहकर्मिणी (= *अन्यगन्धा*. *Withania somnifera*, Dunod., but according to रसकामधेय a sort of मञ्जीषि) ६२
- वर्यिकादय (हरिद्रा and दारु-हरिद्रा) १८५
- वर्तुलपर्यिका (See चटुलपर्यिका) ६१
- वर्षाभू (= पुनर्नवा both red and white, see पुनर्नवा) ८२, १३०
- वल्ल्मीकण्टिका (Ant hill earth, Beng. *uimáti*) ४८
- वसन (A rag, जीर्ण वसन वसन) ४२
- वसा (The marrow) (Of 5 varieties) ६५, १०७
- वसुहङ्ग (*Sesbania grandiflora*, Pers., Beng. *vaka*) १४६, १७०
- वसुहङ्गरस (Juice of *vaka* flower) ३१७
- वज्रि (= चिचक, see चिचक) ११३ ३६१
- वज्रि (A sort of पारददोष or fault of mercury) १५०
- वज्रिकर्कोटी (A sort of कर्कोटी, Beng. *kánkrol*) ५७
- वज्रितोय (Milky juice of वज्रि or चिचक, see चिचक) ४८
- वज्रिशिखा (= *कमिशिखा*, *Gloriosa superba*, Linn., Beng. *vish-lánguli*) १८६
- वाङ्गुली (*Vernonia anthelmintica* Willd., Beng. *somaráj*) ६०, २६७, &c.
- वाजर (A variety of cast iron) ११७, १८२, ४०४
- वायु (= शरद्वय, d. r. बालपीलुक) १६०
- वातारितेल (See शरद्वय) ६८
- वातारिणी (See शरद्वय) ३६६
- वाम (See आवाप) ५२, ११७, ११६

बाराही ("सुखलीकन्दवल्कन्दा तद्-
काकारवह्ना । खचीरा लोम-
ग्रा ।" Dioscorea. An escu-
lent root, a yam, Beng.
chubdi álu) ३४०, ३४८

बाराही (A plant known as kara-
viruni in Concan) ३४७,
३५०

वासक (Adhatoda Vasaca, Nees.,
Beng. vásantiphul) १३८,
१५३, ३३४

वासा (See वासक) १४२, ३१३

वास्तुक (Chenopodium album,
Linn, Beng. vetuá sák)
१४२, ४२०

विट्ट (Feces, of 5 varieties) ६५

विड्ड ("ऊर्द्धाधश्च विड्डं दद्यात्"—
रसेन्द्रसूत्रामणि. A collection
of certain objects required in
the calcination of mercury)
११, ४२, (सर्वकारक—) १४१,
(जारका—) १४१, (वज्रमुख—)
१४२, (ज्वालामुख—) १४२,
(प्रवर—) १४३, (द्विमकारक—)
१४४

विड्ड (Embelia Ribes, Burm.)
२६६, २६८, ४०१

विद्याधरयन्त्र ("स्थालिकोपरि विन्यस्य
स्थालीं सन्धुक्त्रितयश्च । ऊर्द्ध-
स्थाल्यां जलं दत्त्वा वज्रिं प्रस्था-
नयेद्धः । एतद्द्विद्याधरं यन्त्रम्
द्विकुलाद्यदिद्वितये ॥"—रसकाम-
धेनु । See P. C. Ray's
Hindu Chemistry, Vol. 1,
pp. 124 and 125) १५३, १६५,
२०२

विहम (Coral) ३८६, ३९३

विप्र (वन of the ब्राह्मण class) ८७

विभीत (Terminalia bellerica,
Roxb., Beng. vahedá)
१३८, १५३

विभीतक (See विभीत) ३३८

विभीतकफल (The fruit of विभीत
tree) ३७१

विमल (One of the ४ महारस,
see महारस ; see P. C. Ray's
Hindu Chemistry, Vol 1,
pp. 84 and 85) ६५, ६६ &c.

विमलशुद्धि (Purification of वि-
मल, see विमल) ६६

- विष्णी (*Cephalandra Indica*,
Naud., Beng. telákuchá)
१५५
- विष्ण (*Ægle Marmelos*, Corr.,
Beng. bel ; or according to
रसकामधेयु a creeper called
विष्णनी—“ज्योतिषतीजताकार-
पर्कपूर्वां पयस्विनी ।” ६१, ६६७
- विष्णव्या (—गुडूची according to
रसकामधेयु, see गुडूची) ३२४
- विश्वभेषज (—शुष्की, see शुष्की)
२२६
- विश्वामित्रकपाक (Beng. nárikel
málá ; कारिकेल or the cocoa-
nut palm is ascribed to be
created by the sage Visvá-
mitra) ३०३
- विष (*Aconitum ferox*, Wall.,
Beng. kátvish or senko vish ;
it is of 2 kinds—महाविष
and उपविष) ४२, ५१, १००,
१२२, १३३ &c.
- विषतौष (A sort of पारदशौष)
१५० (See विषोदक) २४०
- विषह्वय (A poisonous grass) २४१
- विषपापीय (See विषोदक) २४१
- विषसुष्टिका (*Strychnos Nux-
vomica*, Linn., Beng. ku-
chilá) ३४१
- विषवीच (The poisonous root of
aconite) ३५०
- विषोद (See विषोदक) २३७
- विषोदक (Poisonous water,
Beng. vishavat jal) २३७,
२४१
- विष्णुक्रान्ता (*Clitoria Ternatea*,
Linn., Beng. nil aparájitá)
३४०, ३५७, ३७४, ३८८
- विष्णुक्रान्तरस (Juice of विष्णु-
क्रान्ता, see विष्णुक्रान्ता) १७३
- वीच (Of 2 sorts—गुह—gold
and silver, मिश्र—हीमाच,
ताराच, &c.—रसकामधेयु)
१२८, १२९, १३३
- वीचकला (—वीचसंख्या, see वीच)
११
- वीचत्रय (तामक, मन्वक and शिला
—These three sorts of वीच
are referred to here) ३३८
- वीचपूरान्त (Acid of citrus medi-

ca, Linn., Beng. tábá nebu
 rasa) १५६, ४१३
 वीजरङ्ग (Dyeing of वीज, see
 वीज) १३८
 वीजसाधन (Preparation of वीज,
 see वीज) १२६, १२८
 वीजा (-जयपाज, Croton Tig-
 lium, Linn.) ८६
 बीरा (-बीरवल्ली "रक्तबीरवती
 विस्वलोपमदलान्विता" ; ac-
 cording to रसकामधेनु it is
 बिदारी or bhúmi kundá)
 ६१, १२२, ३४०
 वृक्षचार (Vegetable alkali) ६४
 वृक्षदारक (*Argyria speciosa*,
 Swt., Beng. vījádak) ६१
 वृक्षती (*Solanum Indicum*,
 Linn., Beng. vyákud) ५६,
 ३६८
 वृक्षतीनय (3 sorts of वृक्षती—
 वार्ताकी, सुन्नवार्ताकी and
 कण्टकारी) ७५
 वृक्षतीफल (-वृक्षतीबीज. The
 seed of वृक्षती) ८६
 वृक्षिकापत्रिकाबीज (The seed of

वृक्षिकाजी, see वृक्षिकाजी)
 २१४
 वृक्षिकाजी (*Tragia involucrata*,
 Linn., Beng. vichati) २१३
 वेनाफल (The fruit of वेना or
 महाज्योतिष्मतीकता or the
 large ज्योतिष्मती creeper,
 see ज्योतिष्मती) ७३
 वेद्ययन्त्र (Bamboo apparatus)
 २४०
 वेतसाक्ष (See कण्ठवेतस) ८४, ६०
 वैक्रान्त (A precious stone infe-
 rior to diamond, but resem-
 bling it in properties) ८३,
 ६१, २६४ &c.
 वैक्रान्तक (See वैक्रान्त) ६८, ६१,
 ३३५
 वैक्रान्तजीर्ण ([Mercury] calcined
 with vaikránta, see वैक्रान्त)
 ४०६
 वैक्रान्तवामकापाकी (A process of
 dyeing pure silver by the aid
 of वैक्रान्त and वाम according
 to the practice of the kápá-
 likas) ३६२

वैक्रान्तवन्ध (Binding or fixation
of mercury with vaikrānta,
see वैक्रान्त) ३२३

वेदुर्य (The lapis lazuli) १०

वैश्यामारण (Killing of cow of the
vaisya class) ८०

वापवन्धी (A sort of perfume,
known as nakhi) ५३

वाय (See वरह) २६३

वाची (See कण्टकारी—under
कण्टकारीरस ; also a creeper
according to रसकामधेयु) ५८
६३

वाचीकम् (A bulbous root of
वाची or कण्टकारी) ३३,
३१३

वाधिवातफल (The fruit of वाधि-
वात or व्दारन्ध, see व्दारन्ध)
१११

बोम (Mica) ७३, १३३, १५३ &c.

बोमकारण (Calcination of mer-
cury with mica) १५८

बोमरसः (Mica powder) ७०

बोमवन्धी (—वाकाशवन्धी, Cassy-
tha filiformis, Binn.) १८१

बोमवन्ध (Essence of mica) १५५,
१६३ &c.

बोम (See निकटु or कटुमव)
१३१, १५३ &c.

श

शक्ति (अधक, कान्तपादाक, वन
and वैक्रान्त are the four
शक्ति or powers or energies
employed in dealing with
mercury) ६७

शक्तिबोम (त्रिधा जन्मककारण.
Thrice calcination of sul-
phur) ३२६

शक्रगोप (—रत्नगोप) २१३

शक्रगोम (—रत्नगोम. A sapphire)
१३७

शक्रकला (—रत्नवाचकीकला, see
रत्नवाचकी) ३६८

शक्रवाचकी (See रत्नवाचकी) ११८,
३८३, ३८७

शक्रोदक (—सुरगोपक. see सुर-
गोपक) ३८८

शङ्कर (White wax, see चर्ब) ३५१

- शक (The conch shell) ३६, ११८,
 १३५, ३८८
 शकचूर्ण (Conch powder) १३१,
 ३०४, ३०६
 शकदुग्ध (The milky exudation
 of a conch) ८७
 शकनाभि (A sort of perfume)
 १७६, १७७, २७६
 शकपुष्पो (d.r. शरपुष्पा. *Canscora*
decussata, R. et. Sch., Beng.
dánkuni) ५८, ६१, १५०,
 २६६, ३०५
 शकशुक्तिका (The shell of the
 conch) १३३
 शतमूली (*Asparagus racemosus*,
 Willd.) ५७
 शतावरी (See शतमूली) ५७, ६२,
 १५२, १५३, १६०
 शमी (Acacia Suma, Ham.,
 Beng. *sáin*) ५३, ८२
 शमीरस (Juice of शमी, see
 शमी) ७०
 शमीरी (See शकचूर्ण) ६०
 शरपुष्प (See शरपुष्पा) ८३
 शरपुष्पा (*Tephrosia purpurea*,
 Pers.) ५७, ३६८
 शर्करा (Sugar) ३२३
 शक्या (=मेदा according to रुक्-
 मानधेनु, known as *medá* or
mahámedá) ३२३
 शशपखा (Marrow of a hare or
 rabbit) ७०
 शशशोणित (Blood of a hare or
 rabbit) १०३
 शशिभाष (Silvery aspect, i. e.
 moon-white) ३३०
 शाक (*Tectona grandis*, Linn.,
 Beng. *segum*) १३८
 शाकपत्रवह्नि (The juice of the
 tender leaf of शाक, see
 शाक) ३८५
 शाकपत्रवहार (Essence of the
 tender leaf of शाक) १७३
 शाकवृक्ष (See शाक, Teak tree,
 Beng. *segungáchh*) ३२८
 शाखोटक (*Streblus asper*, Lour.,
 Beng. *seodá*) ५३
 शाखोटकी (See शाखोटक) ६१
 शाखान्न (Boiled rice called *sáli*;
 its rural name is *áman* or

- a corn ripened in autumn)
३०१, ३२०
- शिशपामैत्र (Oil of शिशपा or
Dalbergia Sissoo, Roxb.)
३८६
- शिशुकिरी (=गुञ्जाकता, see
गुञ्जा) ५७
- शिशुपित्त (Bile of the peacock)
१०६, १७७, २२६
- शिशु (See शोभाङ्ग) ६७, १११,
११३ &c.
- शिशुक (See शोभाङ्ग) ६२, १६०
- शिशुतोय (Juice of शोभाङ्ग,
see शोभाङ्ग) ६६
- शिशुमूक (Root of शोभाङ्ग, see
शोभाङ्ग) ११३
- शिशुमूकत्र (See शिशुमूकरज)
१७३
- शिशुमूकरज (Juice of the root
of शोभाङ्ग, see शोभाङ्ग)
१७३
- शिवा (=पद्मकन्द. The bulbous
root of a water-lily) ३३,
११३
- शिरीषकुसुमत्र (Juice of the
flower of शिरीष or Albizzia
Lebbeck, Benth.) ३३२
- शिला (=मन्ःशिला. One of the
४ उपरस or inferior min-
erals. Realgar) ७३, ८३, ८७,
१०८, १११, १२० &c.
- शिलाक्षार (Alkali of मन्ःशिला,
see शिला) १७७
- शिलाजतु (Bitumen of ४ kinds
—खर्ब, रौप्य, ताम्र and
कृष्णाजत) ८३, ६६, १००, १२१ &c.
- शिलाघातु (See शिलाजतु) ८७,
३५३
- शिलाभाकर (Stone pot) ३१७
- शिलावतु-चरसुकान्त [?] (See
शिलाजतु) ६६
- शिलाशुद्धि (Purification of शिला
or bitumen) १११, ११२
- शिलोदक (Water having the
properties of शिला, see
शिला) १७२
- शिवा (= य्जामाकता. Ichnocar-
pus frutescens, R. Br. ; d.r.
शिला-मूर्त्ता) ३६८
- शिवावीच (d. r. शिवावीच = चण्ड-

- बीज; seed of शिवा, see शिवा) १३३
- शुकतुलका (A sort of रूद्र or शिबुक or cinnabar) १०५
- शुकतुली (= शुकनवा, मुकजिका, Beng. suáthunti) २१६
- शुक्ति (Pearl-oyster, Beng. jhinuk) ६६, ३८८, ३६१
- शुक्लवर्ग (An aggregate of 5 objects producing white dye) ५०, ६६, ३८८
- शुक्लाभ (White mica) ६८
- शुकी (Dry ginger, Beng. sunth) ३५५, ३७६
- शुक्लाभककपालिन् (d. r. शुक्लाभक-कपालिन्, here शुद्ध-शुभ. A process of dyeing metals or minerals with the aid of white mica according to the method adopted by the kápálikas) ३३८
- शुभ (A weight of ३२ palas) १५१
- शुक्ल (Copper, see तांबा) १०२, (50,00 hues of) १२७, (पत्र-बीज of) १३६, (colouring of) १३८ &c.
- शुक्ल (See शुक्ल) २७८
- शुक्लकपालिका (A process of dyeing metals or minerals with the aid of copper according to the method adopted by the kápálikas) ३३३
- शुक्लपूई (Copper powder) १३३
- शुक्लपीई ([Mercury] calcined with copper) ३०६
- शुक्लपत्र (Copper plates) २१६, २२६, ३५६, ३८०
- शुक्लाभ (An amalgam of copper and mica) १३१, ३३३, ३२७
- शुक्लाभककपालिन् (A process of dyeing metals or minerals with the aid of copper and mica according to the method adopted by the kápálikas) ३०७
- शुक्लचार (= घवचार. Alkali of शव or Anogeissus latifolia, Wall.) ११८
- शुक्लकण्ड (The bulbous stock of

- मूत्र or a sort of ग्रन्थिवन्, a sort of gall caused by an insect on some tree) २१५
- मूकरी (—वाराही, see वाराही) ६१
- मूत्र (बन्ध of the मूत्र class) ८०
- मूरखकन्द (A bulbous underground stem of मूरख or *Amorphophallus campanulatus*, Blume., Beng. ol) ६६
- मूर्धपर्वी (—सुन्नपर्वी, d. r. कर्मपर्वी, see सुन्नपर्वी) १५४
- मूलीवी (Beng. solá) १५४, ३४४, ३४७
- मूलाकण्टिका (Probably मूलाकण्टिका, Beng. seyálkántá ; it is not easy to identify this plant) ५६
- मूत्र (—मूत्रवेर, see मूत्रवेर ; or it may mean cow-horn) १२२
- मूत्रलेक (The oily liquid substance exuded from मूत्रवेर, see मूत्रवेर) ७०
- मूत्रवेर (—मार्मक and घुकी, see both of them under their respective heads) ११०, १५४
- मूत्रवी (One of the 5 virulent poisons, called महाविष ; Beng. sringivisha) ६५
- मूत्रवी (—कन्दमूत्रवी, *Rhus succedanea* Linn., Beng. kán-daaringi) २४०, ३७४
- मूला (—शिलाजतु, see शिलाजतु) ६५, १००, १३२, १८८
- मूलाक (—शिलाजतु, see शिलाजतु) ६६, ३७४
- मूलावारि (—मूलाक, see मूलाक) २७०
- मूलाकण्टिका (Purification of मूला, see मूला) १००
- मूलाक (See मूलाक) २५४, २७१
- मूलाक (Mountain water) (of 4 sorts) २५१, (origin of) २५३
- मूलाकशिला (Red realgar) ३७४
- मूलाकचित्त (An aggregate of 3 purifiers—viz. काच, टङ्क and चौवीर ; see them under their respective heads) ६६

प्रोभाङ्ग (Moringa pterygo-
perma, Gaertn., Beng. saji-
ná.) ३२०

पाना (Panicum frumentaceum,
Roxb., Beng. syámághás) ३२

पीतक (-हरिचन्दन, yellow
variety of sandal wood)
३०५, ३३१

पित (White अर्क, see अर्क) ८६,
३५०

पितकाच (White काच salt, see
काच) ३११

पितगुञ्जा (White गुञ्जा, see गुञ्जा)
३११

पिता (White गुञ्जा, see गुञ्जा)
८६, ३५०

पिताभक्त (See गुञ्जाभक्त) ३०५

पितार्क (White अर्क, see अर्क)
६०, ३८७

ख

खटिका (Acid of खटिक rice,
which is so called for its

being ripened within 60
days, Beng. aheddhán) ७१

ख

खण्डक (Combining or blending
together) २८२, २८३

खण्डिका (Combination or col-
lection) २८२, २८३

खण्डिणी (See खण्डिका) २८२, २८३

खण्डिणी (see खण्डिणी) १८३

खण्डिणी (A pair of tongs, pin-
cers, Beng. sándási) ३२

खण्डिणी (d. r. खण्डिका, see खण्डिणी)
३७३

खण्डिकार (Purification of mercury
by 8 different modes, see
p. 146) १५१, १८६

खण्डिक (One of the 5 virulent
poisons or महाविष, Beng.
ohhátári visha) ६५

खण्डिक (An amalgam of metals
or minerals) १३२

खण्डिकानी (ख) अण्ड (Animative
water) (Origin of) १३२

- चटिरी (Probably चटी or curcuma zerumbet, Roxb.) ६९
 चमाचरी (Act of revolving, whirling round) २८२, ३३३
 चतुद्रव (= चातुद्रवण, see चातुद्र) ३३३
 चरक (Pinus longifolia, Roxb.) १३३
 चर्च (The resinous exudation of sál tree or Shorea robusta, Gaertn. see चर्चनिर्वाह) १३२, ३३५
 चर्चनिर्वाह (The resinous exudation of sál tree, Beng. dhuná) ११३
 चर्चिका (see चर्चिकाचार) ६३, ११३, १३१, ३८६
 चर्चिकाचार (Natron, alkali, or the impure carbonate of soda, Beng. sájimáti) ३२२
 चर्चिचार (See चर्चिकाचार) ७३, ३३५
 चर्चो (See चर्चिका) ३८७
 चर्चाची (Ophiorrhiza Mungos, Linn., Beng. gandhanákuli) ५७, १५५, १८७, ३५७
 चर्षिः (Ghee or clarified butter) ३६, ३०२
 चर्षप (A mustard seed) १११, ११३
 चर्षप (A mustard seed—a weight of 6 rajas; also called सिद्धार्थ) १५१
 चर्षपण (Oil of mustard seeds) ६५
 चस्य (= मयूरतुत्य or मयूरग्रीव-तुत्य, see either of them) १०५
 चस्यक (See चस्य) ३५, ३८, १०५, १२६, १३५, ३५७
 चस्यकगृहि (Purification of chasyaka, see चस्यक) १०५
 चङ्गुवार (A fragrant sort of mango) ३१३
 चङ्गुचरा (Yellow Barleria cristata, Linn., Beng. pita jhinti) ५७
 चङ्गुदेवी (Beng. vanapálang) १५२, १८३

सहादेवी (See सहादेवी) ५७
 सातुद्र (Sun-dried sea salt, manufactured in the Madras Presidency, Beng. karkach) ६४, १७०, ३०३, ३०४, ३२१
 सारख (See सारखा) ११, १४७, (description of) ३७३
 सारखा ("सारखा पुनर्जागरणसु-सारखप्रामाण्यवेषविधिः" । "कृते सतेजयन्त्रयो स्वर्णादिष्टेपथं हि यत् । वैधाधिक्यकरं लोके सारखा परिकीर्तता ॥ "समवीजजीयं कृतेक्यकरयं सारखा ।"—रसकामधेयु) १३४
 सारखा (सारख) तेल (Oil used in the process called सारखा) (description of) १४०
 सारखायन्त्र (An apparatus used for the process of सारखा) १४२
 सारलोह (The best of the metals—gold and silver) ११५
 सिंघवकी (=सिंहीलता, "सिंहिका नाम विष्वासा चेतपुण्या पयसिनी । कुलत्पपञ्चवत्पञ्चाशीरकन्दा जला भवेत् ॥" वासा

रति रसकामधेयु) ६९, १८४
 सित (= सितपर्ण, see शुक्लपर्ण) १२६
 सित (= चेतचन्दन) १४३
 सितगुग्गा (See चेतगुग्गा) २३०
 सितमुष्ठा (Beng. white muthá) ६५
 सितरामठ (White asafetida) २७६
 सितसर्षप (White mustard, Beng. rái sarishá) १५३
 सिता (Sugar) २६८
 सिताङ्गोल (White अङ्गोल, see अङ्गोल) ६१
 सितार्कपञ्चतीय (Milky juice of the leaf of white अर्क, see अर्क) ३२३
 सितेशुपुष्पा (= White शरपुष्पा, see शरपुष्पा) १६९
 सिद्धार्थे (A mustard seed) १८७
 सिनाडिका (d. r. सिनाडिका—रसकामधेयु, d. r. सिनाडिका—रक्तपुनर्गवा ; it is not easy to identify this plant) ७६
 सिन्दूर (Red oxide of lead, mi-nium) २३६

- विष्णु (—वेम्बवलयव, see वेम्बव)
 ५१, १११, १६०, १६५, १८७,
 ३४७
 विष्णुदास (—वेम्बवलयव, see वेम्बव)
 ३८३
 विष्णुदास्य (—वेम्बवलयव, see वेम्बव)
 १४२, ३८५, ४०१
 चीस (Lead) १६५
 नीसक (Lead) ४२७
 सुदक (d. r. सुदकी—गोरखी,
 Beng. goraksha chákuliá)
 ६३
 सुषा (Lime) ६६
 सुमन (A fragrant spice called
 सौमन ; or borax) ४२८
 सुमुख (—राजिका, white mus-
 tard, or white तुलसी) ७०
 सुरगोप (See दन्त्रगोप) ११६
 सुरगोपक (See दन्त्रगोपक) १११
 सुरतच्छद्मव (Exuded from सुर-
 तव or देवदास) ४०१
 सुरदाजीरवः (The pollen of the
 देवदाजी fruit, see देवदाजी)
 ११६
 सुरदाजीरव (Juice of the देव-
 दाजी, see देवदाजी) ४२८
 सुरदा (Red or black तुलसी, see
 तुलसी) ११२, ३४४
 सुरा (Spirit) ३८२, ३८३
 सुरायुष (—वच) २६४, २६५
 सुरेन्द्रगोप (See दन्त्रगोप) ३७५
 सुवर्चल (See खीवर्चल) ४१६
 सुवर्ण (Gold, see पैम) (varieties
 of) ११५
 सुवर्णा (—हरिद्रा, Turmeric)
 ३८४
 सुवीर (—खीवीराङ्गन, see खीवीर)
 १२५
 सुत (Mercury, see रस) (defini-
 tion of) ६ &c.
 सुतक (See सुत) ८, १४६ &c.
 सुतकराजिन् (See सुत) ३५१
 सुतराज (See सुत) २२०
 सुतेन्द्र (See सुत) २२३
 सुतव (Amorphophallus camp-
 nulatus, Blume., Beng. ol)
 ८६
 सुतवकन्द (See मूरवकन्द) १२२
 सुतवकन्दक (See मूरवकन्द) ७२,
 ८२

- स्तनचौर (Milk of a woman's breast) ३१२, ३३२, ३७३
- सोलाज (See स्तनचौर) १३१ १३२, १८७ &c.
- खलपद्मिणी (= खलपद्मा, Beng. dāngár.páná) ६०
- खलपद्मिणी (Hibiscus mutabilis, Linn., Beng. sthalapadma) ३१, (defined) ३१६
- खपव (= अभिविक, throwing water to melted metals on fire "इति वसिष्ठेति कोटि...खलिलस्य परिधिपः") ५२
- खिन्नखल (Cold vessel for grinding medicines, opposite to तप्तखल, see तप्तखल) ३२८
- खुन् (See कुही) ८३
- खुन्चौर (Milky juice of कुही, see कुही) १११, ११८, ३७०
- खुन्चौर (Milky juice of कुही, see कुही) ७२, ६८ &c.
- कुही (Euphorbia neriifolia, Linn., Beng. mansá siju) ३५, १२२ &c.
- कुहीचौर (Milky juice of कुही, see कुही) ८७, ६७ &c.
- कुहीदुग्ध (See कुहीचौर) १००
- कुहीपयः (See कुहीचौर) ३१०, ३७८
- तेज (Oily substances—such as, oil, ghee &c.) ३२, १०३, ११३ &c.
- स्फटिकादि (Crystal, or crystal-like precious stones and the rest, such as कृष्णकान्त, चन्द्रकान्त &c.) ६०
- कोतोन्न (See कोतोऽन्न) १०७
- कोतोऽन्न (A sort of collyrium, produced in the bed of the Jamuná and other rivers ; it is called suffed or white surmá, whereas कौषीराऽन्न is called kálá or black surmá) ६५, २७२, ३१७, ३३३
- कोतोऽन्नपुष्टि (Purification of कोतोऽन्न, see कोतोऽन्न) १०७
- करव (Expressed juice, prepared by pounding fresh vegetables in a mortar, and strained through cloth, "आहृतान् तत्तद्यवोरक्षुण्णान् प्रक्षान् सुखात् वसुक्ष्वेतु । पञ्चमिच्छी-द्वितो यस्तु रवः करव उच्यते ।

—बोमतरङ्गिणी) ११८, २०३&c.
 अर्धमैरिक (A sort of ochre,
 golden ochre, Beng. lálgeri-
 máti) ३६२
 अर्धपत्ररस (Juice of senna or
 बोनासुखी) ३०६
 खेदन (Application of heat to
 the skin or any substance
 for inducing perspiration ;
 “आराध्नेरौषधेर्वापि होलायन्त्रे
 खिरस्य हि । पाचनं खेदनाखं
 स्वात् मलयोषिष्यकारकम् ॥”—
 रसकामधेनु ; “मलापकधर्मं
 खेदः”—रसमार्तक) १४६

ह

हंसदात्री (Probably हंसदात्री—
 अगुरुसन्धन, see अगुरु) ६२
 हंसपाक (An apparatus for
 calcination of mercury ; this
 is identical with the appa-
 ratus described in रसरत्ना-
 कर) ४७, १४३, १४४
 हंसपाद (d. r. हंसपाक. A sort
 of हरद, see हरद) १०५, ३८५
 हंसपाद्री (d. r. हंसपाद्री, Beng.

goáliálatá, see गोधावती)
 ६२, ८६, ११७ &c.
 हंसपाद्रीरस (Juice of हंसपाद्री,
 see हंसपाद्री) २१५
 हंसाक्षि (See हंसाक्षी) २१६
 हंसाक्षी (Red Mimosa pudica,
 Linn., Beng. lál lajjálu latá)
 ६०
 हठानि (=प्रबलानि. Intense fire)
 ३५७
 हनुमती (=वानरी—शुकशिली,
 Beng. álákuhi) ६०, ६१, २०२
 हयन्न (See अन्नमार) ३८७
 हयनख (=अन्धखुर, Horse hoof)
 ३६०
 हयलाला (Saliva of a horse) ११६
 हरगौरी (Probably Mercury
 and Mica, see pp. 6 and 68)
 २१६
 हरवीण (Mercury) ५, १२३, २३८,
 २७६, ३२५
 हरिंद्रीरस (Juice of हरिंद्री ;
 it is very difficult to identi-
 fy this plant ; if हरि means
 here a horse, then the plant
 becomes अन्नमार) २०८

- हरिताक (Orpiment) १३१, १३५,
१५१, १५३
- हरिताकचार (Alkali of orpi-
ment) १३३
- हरिद्रा (Turmeric) १५३, १५५, १०६
- हरिद्राचय (2 sorts of हरिद्रा, viz.
हरिद्रा and रावहरिद्रा) १५१
- हलिनी (Beng. yishlángaliá)
११८, ११९
- हाटक (Gold) १३३, १०१, १३९,
१११, ११६
- हालाहल (A sort of poisonous
plant, found in the Himá-
laya, in Concan, and in the
Kiskindhya mountain) १८३
- हिंवा (=चटामाची, Nardosta-
chys Jatamansi, DC.) १८८
- हिङ्गु (Ferula Asafetida, Linn.,
Beng. hing) १३५, १५५, १०६
- हिङ्गुल (Cinnabar) ८०, १०६,
११३ &c.
- हिमावली (A plant known as
himávali) ५३
- हिमवृषा (Enhydra fluctuans,
Lour., Beng. hinchá sák) १६०
- हिस (Gold) (Varieties of) ११५,
(of 16 colours) ११६
- हिसजीर्ण ([Mercury] calcined
with gold) १०३
- हिसरक (A sort of preparation
of gold with other minerals)
१०५, १०६, १०७, १०८
- हिसपत्री (=हिसपत्र, A plant cal-
led हिसपत्र or मुसुर) ६३
- हिसपुष्पी (=खर्बूचधिया, Jasmi-
num humile, Linn.) ६०
- हिसमाचिक (=खर्बूमाचिक, see
माचिक) १३३, १०७ &c.
- हिसवजरी (=हिसवता=खर्बू-
चीपत्ती) ६१
- हिसवीच (A sort of preparation
of gold, purified by yellow
and red पत्रो or aggregates
of yellow and red dyeing
plants or objects) १३०
- हिसशीघ्र (Purification of gold)
११६
- हिसाहति (Definition of) १८१
- हिसाथ (An amalgam of gold
and mica) १५०, १११, ११६ &c.

THE ASIATIC SOCIETY, CALCUTTA

